HISTORISK ARCHIV.

Et Maanedsskrift

for populære Skildringer af

historiske Personer og Begivenheder.

Udgivet af

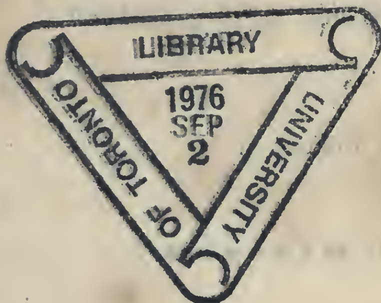
F. C. Granzow.

1877. Første Bind.

Kjøbenhavn.

Fr. Wøldikes Forlag.

1877.

I. COHENS BOGTRYKKERI.

Indhold.

Side

Erik Dahlberg *).

I.

Medens Larmen og Bulderet fra Trediveaarskrigen gjenlød over Evropa, blev Erik Dahlberg født til Verden. For hans Fødeland var det en mærkelig Tid; mere end nogen Sinde før drejede dets Skæbne sig i hurtig Omvexling af blændende Glans og Ulykkens Mørke. Paa en voldsom Maade bleve Lande indtagne og gik atter tabte, forbavsende Erobringer skiftede med blodige Tab, og en nærmere Forbindelse end forhen mellem Sveriges og Evropas Skæbne gave de ydre Begivenheder i dette Land Storhedens Præg. Ogsaa de indre Kampe vare mange og bitre, ogsaa her vexlede hurtig Lys og Skygge.

Begivenhederne dannede Tidens Mænd, og i den store Krig fremstod den ene store Feltherre efter den anden.

*) Grefve Erik Dahlbergs Dagbok. Stokholm 1823. — Gjørwell: Swenska Bibliotheket, I. — Sv. biogr. Lex. — Carlson: Sveriges historia u. phalz. Huset. — Fryxell: Berättelser. — Prytz: Hist. upplysningar om svenska armeen. Mankell: Svenska krigshistoriens märkvärdigaste Fältslag. — Mankell: Øfvergången öfver St. Bält. — Mankell: Karl XI. i Slaget ved Lund. — Lundblad: Karl XII.'s Historia. — Adlerfelt: Hist. militaire de Charles XII. — Sundholm: Sveriges Fältmarskalkar. Upsala 1873, o. a.

Erik Dahlbergs Barndom randt hen, medens Mænd som Banér, Torstenson og Wrangel tilkæmpede sig deres udødelige Navne; men medens disse udgik af ældgamle og højt begunstigede Adelsslægter og lærte Krigerhaandværket fra deres tidlige Drengeaar under en Gustav Adolf, vidste Dahlberg fra en lav og uanselig Herkomst at vinde de samme høje Værdigheder og et lige saa udødeligt Navn i Sveriges Historie. »Han er den tredje og klareste Stjerne i det lysende Orionsbælte af Krigsminder fra Karl XI.'s Tid, et Bælte, som dannes af ham, Otto Wilhelm Königsmarck og Rutger v. Ascheberg«.

Erik Jönson Dahlberg blev født den 10. Oktober 1625 i Graamunkestræde i Stockholm. Hans Forældre vare den uadelige Jøns Erikson Dahlberg, Landskamererare (Regnskabsfører) i Vestmanland, Värmland og Dalarne, og Dorothea Matzdotter. Sin første Barndom tilbragte han paa en af Faderens Skattegaarde i Vestmanland; men efter Faderens tidlige Død kom han i Kost hos en Borger Bengt Jakobson i Vesterås, hvor han begyndte at gaa i Skole. Da Moderen kun havde daarlig Raad til at holde ham her, tog deres Frænde, Magister Olof Laurelius — den senere saa bekjendte Biskop i Vesterås —, der da var Professor i Upsala, sig af ham, og hos ham lagde Dahlberg en god Grund til sine store Kundskaber. Nogle Aar efter giftede hans Moder sig igjen med en Kaptejn Peter Gråå ved Vestmanlands Regiment, og nu blev Erik Dahlberg sendt til Norrköping til Stiffaderens Moder. I sit tolvte Aar mistede han nu ogsaa sin Moder, og han og hans to smaa Søskende stode ene og forladte i Verden, men da han imidlertid ved sin Flid, sin gode Opførsel og maaske ikke mindst ved sin prægtige Sangstemme havde vundet sin Stiffaders Søsters Hjærte, tog hun ham med sig til Söderköping, da hun blev gift. Ogsaa her udmærkede han sig fremfor alle andre i Skolen og indlagde sig megen Ære ved sin Begavelse og Lærenemhed.

Den fattige Drengs mørke Fremtidsudsigter bleve nogle Aar efter noget lysere, i det hans Faders Broder, Erik Erikson Dahlberg, der senere blev adlet under Navnet Svanfelt, fordrede ham tilbage. Da denne Mand havde gjort sin Lykke og tjent mange Penge ad Kameralbanen, mente han, at Brodersønnen burde prøve sin Lykke paa samme Maade. Det synes, som om Svanfelt fra nu af er optraadt som Formynder for Erik og hans Søskende, og det lader ogsaa til, at det er ham, som senere anbragte den yngre Broder Aron i samme Stilling som Erik. Denne blev imidlertid strax sendt til Hamburg og her sat i Huset hos en »berømt Regne- og Skrivelærer«, Nicolas Detrius, hvor der betaltes to Rdl. om Ugen for ham for Kost, Logis og Undervisning. I et Aar arbejdede han nu ufortrødent hos denne og blev snart anset for saa dygtig, at han kunde undervise de andre Elever i alt, hvad der hører til Regning, Skrivning og Bogholderi, hvad der, ved hans naturlige Anlæg for Mathematik og Tegning, rimeligvis er faldet ham saare let. Da Farbroderen senere mente selv at kunne have Nytte af ham, tog han ham med sig, da han 1641 kom til Hamburg for at gifte sig. Af Frygt for de kejserlige maatte de hemmelig snige sig ud af Byen til Lübeck, og det følgende Aar tilbragte Dahlberg dels i denne By, dels i Sverige, hjælpende sin Farbroder med dennes Regnskaber. Da han nu var bleven sexten Aar gammel, og Svanfelt fandt det paa Tide at faa ham anbragt i en Stilling, i hvilken han kunde erhverve sig Kundskaber, der kunde skabe ham en Fremtid, anbefalede han ham til General-Kamereraren i Pommern, Gerdt Rehnskiöld, for at han under denne dygtige Embedsmand kunde uddanne sig videre til Statstjenesten. Forinden Dahlbergs Afrejse til Stettin, hvor Rehnskiöld den Gang opholdt sig, aflagde Farbroderen Regnskab for sin sextenaarige Myndling, hvilket gav et sørgeligt Resultat, thi det viste ham, at hans faa Midler vare gaaede med til hans Opdragelse, og at han, naar hans Rejse

var betalt, ikke ejede mere end de fire Rigsdaler, som var alt, hvad den hovedrige Mand forærede sin fattige Brodersøn til Fortæring paa Rejsen, eller, som Dahlberg selv siger i sin Dagbog: »hvilket då var min hela rikedom, der jag min vandring igenom denna onde och arga verlden begynte.«

Ved sin Ankomst til Stettin blev han imidlertid vel modtagen af Rehnskiöld, med hvis Hustru han var noget i Slægt, og skjønt han kun var antagen som Dreng og altsaa forpligtet til at tage Del i alt forefaldende Arbejde, blev han dog, da han skrev og regnede godt, hvilket var saare sjældent paa den Tid, snart udelukkende benyttet paa Skrivestuen, og han vidste at gjøre sig saa afholdt, at Rehnskiöld ofte betroede ham vigtige og hemmelige Sager og lod ham arbejde i sit Værelse under sit eget Opsyn. I Begyndelsen var Dahlberg under stræng Kontrol og led haard Straf for den mindste Forseelse; — for Ungdomssynder (siger Dahlberg spøgende) lod han ham ofte »smaka obränd aska«; men senere, da han blev ældre, nød han større og større Tillid.

Den store tyske Krig nærmede sig imidlertid sin Afslutning, de lange Fredsunderhandlinger begyndte, og allerede 1641 havde Svanfelt hævet Penge i Banken i Hamburg, hvilke han havde lovet Regeringen til Bestridelse af Legaten, Johan Oxenstjernas Rejse. Da denne kom til Pommern, rejste Rehnskiöld, i hvis Følge Skriverdrengen Erik Dahlberg altid fandtes, til ham, og i de paafølgende Aar maatte de stadig følge denne, der under Forhandlingerne snart maatte være hist, snart her. Allerede nu er vel saaledes Dahlbergs Lyst til Rejser bleven vakt. I Nærheden af Krigen havde han dog endnu ikke været; men uformodentlig kom han paa denne Tid midt ind i dens Larm. Medens Torstenson var i Færd med at hjemsøge Bøhmen med den svenske Hovedhær, og medens Königsmarck med en mindre Afdeling var i Nord-Tyskland,

trængte de kejserlige under General Cracow ind i Bagpommern og sloge Lejr ved Belgard. Rehnskiöld fik da Ordre til at proviantere Königsmarck, og saaledes kom Dahlberg til at overvære en lille Episode af den store Krig uden at tænke paa, at hele hans Liv skulde helliges Krigens Bedrifter. Kort efter brød Torstenson op fra Mähren, foretog sin bekjendte Marche gjennem hele Tyskland og faldt i Slutningen af 1643 ind i Holsten. Efter Ordre stødte Rehnskiöld til ham i Kiel, og Dahlberg kom ved denne Lejlighed til at overvære Stormen paa og Indtagelsen af den nyanlagte Fæstning Christianspris (Frederiksort). Denne Gang kom han dog ikke højere op i Jylland, som Torstenson nu helt bemægtigede sig, men maatte derimod følge sin Herre paa dennes Provianteringsrejser i Nord-Tyskland. Som Beviser paa, at den 18aarige Yngling allerede nu nød sin Herres Tillid i en ualmindelig Grad, skulle vi anføre, at han trods sin Ungdom gjentagne Gange blev sendt til Sverige, dels i private Forretninger for Rehnskiöld, dels for at overbringe kostbare Gaver til Rigskansleren, Axel Oxenstjerna o. a., eller i lignende betroede Øjemed. Da Rehnskiöld 1645 fik Ordre til at sende Fartøjer til Afhentelse af Tropper, Heste og Materiel i Sverige, blev den unge Dahlberg udnævnt til Kammerskriver og fik Ordre til at føre den samlede Flaade, som bestod af 86 store og smaa Fartøjer, til Bestemmelsesstedet. Med ungdommelig Iver overtog han dette Hverv og udrettede det med al muligt Held. Selv begav han sig til Stockholm, hvor han fik Lejlighed til at afgive Beretning om Flaadens Ankomst til Dronningen selv i Raadets Paahør. Hele Sommeren blev han i Fædrelandet hos Slægt og Venner; af disse var imidlertid den rige Farbroder død uden at have efterladt ham og hans fattige Søskende noget af sin store Rigdom. I Selskab med Rehnskiöld, som selv var kommen til Sverige, rejste Dahlberg dernæst igjennem Danmark tilbage til Tyskland. Næste Gang Dahlberg passerede de danske

Bælter, var han ikke den simple Skriver, men den anerkjendte Ingeniør; han rejste da ikke i en andens Følge, men gik i Spidsen for en sejrrig Armé for selv at erobre sig et udødeligt Navn. Efter hans Dagbog at dømme havde Dahlberg ingen Forudanelse om sin tilkommende Hæder. Han fortæller, som det mærkværdigste, der mødte ham i Danmark, at han i Frederiksborg saae Kong Kristian den 4de gaa omkring i Kirken med en grøn Silkelap for det ene Øje, som han havde mistet i Svenskekrigen.

Dahlberg stod nu i sit 22de Aar. Han havde i sex Aar været i Rehnskiölds Tjeneste, og denne havde ikke alene faaet ham kjær og med Interesse fulgt ham i hans Udvikling; men han havde tillige med Forundring iagttaget hans usædvanlig store Talent for Mathematik og Tegning. Da han selv 1647 maatte skilles fra ham, foreslog han sin unge Protegé at lægge sig efter Ingeniørvæsenet. Og da Dahlberg, der intet ønskede hellere end at træde ind i den stolte Krigerstand, og som saae en glimrende Fremtid for sig i den med straalende Hæder bedækkede svenske Hær, med Glæde og Iver gik ind herpaa, blev han anbefalet til General-Kvartermester C. Manderfelt, der var Kommandant i Demmin og General-Inspektør over de svenske Fæstninger i Tyskland. Hos denne Mand lærte han fra Grunden af den Videnskab at kjende, igjennem hvilken han gjorde sit Fædreland saa mange Tjenester og sit Navn saa berømt. Fæstningen Demmin blev netop paa den Tid ombygget, og Dahlberg maatte deltage i Arbejdet; desuden maatte han følge Manderfelt paa hans Inspektionsrejser og lærte derved mange forskjellige Fæstningsanlæg at kjende. Efter den første Rejse gjorde Manderfelt, der selv havde kæmpet sig frem fra simpel Soldat, ham til sin egen Konduktor, og dermed traadte Erik Dahlberg i sit 22de Aar først rigtig ind i Soldaterstanden og blev, som han selv siger: »af en skrifvare en soldat.« Kort efter bleve alle Tegninger og Planer etc. ham betroede samt hele Korrespondancen med

de andre Fæstninger. Sin første fortifikatoriske Prøve aflagde han i den lille Fæstning Dammgarten i Overværelse af Pommerns Guvernør, Arvid Torbus; men Aaret efter fik han endnu bedre Lejlighed til at vise, hvad han duede til.

I Juli Maaned steg nemlig Hertug Karl Gustaf, som samme Aar var bleven udnævnt til Generalissimus over de svenske Armeer, i Land paa Rügen med den største Forstærkning, som siden Gustav Adolfs Død var overført til Tyskland. Paa Vejen til Belejringen af Prag tøvede han i Demmin, og her fik Dahlberg Lejlighed til i hans og Generalstabens Paasyn at anlægge en Mine og sprænge et stort Taarn, som var til Hinder for Fæstningens Forsvar. Karl Gustaf ønskede derefter at anbringe ham i Armeen; men Manderfelt fandt ham ikke tilstrækkelig udlært og anbefalede derimod sin Svoger til den paatænkte Stilling. Denne blev ogsaa antagen, men blev kort efter dræbt i Krigen, og Dahlberg maatte med megen Besvær hente sin Vens og Rivals Lig tilbage til den sørgende Familie i Demmin.

Dahlbergs Udsigter til at vinde en Fremtid som Kriger formørkedes naturligvis meget ved Trediveaarskrigens Slutning 1648. Manderfelt havde dog ikke forgjæves lært ham at kjende og indset hans store Brugbarhed. Han sendte ham flere Gange i forskjellige vigtige Øjemed til Hertugen, der i Tyskland var optagen af Fredsbetingelsernes Opfyldelse, hvilke toge meget lang Tid. Paa disse Rejser lærte Dahlberg mange indflydelsesrige Folk at kjende, først og fremmest Hertugen selv, i hvis Følge han flere Gange fik Plads, anbefalet til den lystige og elskværdige, men udsvævende Lorenz van der Linde, den senere Rigsraad og Feltmarskalk. Paa en saadan Rejse traf Dahlberg sin forrige Velynder, Rehnskiöld, som netop havde Brug for den unge Mand, hvis Krigerbane jo allerede nu var afbrudt af Freden, og til hvem han nærede en ubegrænset Tillid. Med Oberst Manderfelts Tilladelse modtog Dahlberg nu det Tillidshverv

at indkræve de Erstatningssummer, som de schwabiske, rhinske og frankiske Kredse i Følge Freden skulde betale. Denne Forretning tog længere Tid, end han havde ventet. I tre Aar maatte han opholde sig i Frankfurt a. M., uden at han dog opnaaede at faa alle Pengene samlede. For Resten spildte han ikke Tiden; han studerede ivrig Fortifikation og Mathematik, lærte Sprog, Ridning, Musik, især at spille Mandolin og Luth. Han gjennemrejste hele Syd-Tyskland og besaa med Kjenderblik alle Fæstninger, hvor han kom hen. Med en ung Grev Königsmarck*) fulgte han paa en Rejse til Ungarn og fik igjennem denne mange fornemme Venner, hos hvem han altid var en velkommen Gjæst. I 1653 rejste Dahlberg til Regensburg for at overvære Rigsdagen og til Augsburg for at se Højtidelighederne ved Ferdinand den tredjes Kroning til romersk Konge. Uagtet han saaledes benyttede enhver Lejlighed til at se sig om og udvide sine Kundskaber, passede han dog samvittighedsfuldt sine Forretninger, og da han endelig 1654 opgav Haabet om at faa flere Penge indkrævede, var hans Hverv i Frankfurt til Ende. Han gav da efter for sin ubetvingelige Rejselyst, og inden han begav sig til Fædrelandet, anvendte han sine faa Sparepenge til at besøge Wien. Her traf han en fransk Adelsmand, der indbød ham til at følge med til Konstantinopel, og Dahlberg, der betragtede sig som frank og fri for alle Baand, og som fandt det »ädlare ock berömmeligare att lida ondt på fremmande orter, än att sitta hemma i sopvrån«, gik ikke alene ind herpaa, men besluttede ogsaa at rejse videre til Lilleasien, Jerusalem og Arabien; da han næsten ingen Pengemidler havde, »tog han Gud og Lykken til Hjælp« og agtede at tigge sig frem som Pilegrim; men næppe var han kommen over den tyrkiske

*) Broder til Feltmarskalken, senere Vice-Guvernør over Bremen og Verden. Faldt ved Bonn's Belejring 1673 i en Alder af 39 Aar.

Grænse, før han indsaa Umuligheden af at udføre sin Plan under de herværende Krigsuroligheder, og den unge Pilegrim vendte tilbage til Wien for derfra at begive sig til Sverige.

Her var der imidlertid sket store Forandringer. Dronningen Kristina havde den 6. Juni 1654 nedlagt Regeringen til Fordel for Karl Gustaf, som besteg Tronen under højst uheldige Forhold. Tiden var fuld af urolig Forventning, af gjærende Forvirring og krydsende Rygter. I ydre Henseende var Sveriges nyerhvervede Magt daarlig befæstet mod eventuelle Angreb; i det Indre herskede Misfornøjelse og Uro; men Kongen indsaa Tidens Farer og greb med kraftig Haand ind i alle Forhold. Faa have overgaaet Karl X. Gustaf i Dueligbed i at føre Diplomatiens Vaaben; men han stod paa en for løs Grund til med Eftertryk at kunne anvende dem. Sit Maal, at skaffe Sverige Plads imellem Evropas Stormagter, forfulgte han med urokkelig Alvor, og da han tilmed var født Feltherre og udrustet med en Krigers mest udmærkede Egenskaber, var han saaledes i ét og alt Tidens Mand. En tidlig Død bortrev ham midt i hans glimrende Forhaabninger og lod andre høste Lønnen for hans Stræben.

Da de nye Tidender naaede Dahlberg, rejste han saa hurtig som muligt til Sverige. Efter at være kommen til Stockholm søgte han strax at drage Nytte af Regeringsforandringen og opnaaede ogsaa igjennem General-Adjutant Würtz et Løfte af Kongen om et Kompagni ved Garden. Da Kongen imidlertid selv var for optagen af sit forestaaende Bryllup og af de store indre Omvæltninger, da i det hele taget de krigerske Udsigter i denne korte Fredsperiode kun lovede ringe Befordring, og især da Aristokratiet, som under Kristina var steget til en Højde, der truede med at overskride alle Bredder, tilegnede sig enhver fordelagtig Plads i Armeen, opgav Dahlberg at komme frem ad den militære Vej og vendte sig atter til Udlandet i sin umætte-

lige Higen efter at rejse og efter at nyde Naturen og Kunsten. To unge rige Baroner Cronstjerna tilbøde ham paa glimrende Vilkaar at følge med dem til Italien, imod at han skulde undervise dem i Fortifikation etc. Efter en lærerig Rejse kom de til Venedig ved Nyaar 1655. Medens det stundede til Krig i Hjemlandet, fulgte Dahlberg sin gamle Vane, at drage Nytte af Forholdene, hvorledes end disse vare. Han lærte Italiensk, studerede sit Fag og tegnede efter nøgne Modeller mellem Kunstnerne paa Maler-Akademierne. I Venedig lader det til, at han kom paa en fortrolig Fod med Kongens Broder Adolf Johan, thi han besøgte Dahlberg i dennes Logis, for at tage Afsked, da han rejste til den polske Krig; men Dahlberg laa den Gang dødssyg, og de ventede ikke mere at faa hinanden at se. Under denne Sygdom kom de unge Cronstjerner, overladte til sig selv som de vare, i slet Selskab og levede et forargeligt, udsvævende Liv i indbyrdes Uenighed. Da dette Liv kun stemte daarlig overens med Dahlbergs virksomme, men rolige Levemaade, besluttede han at forlade dem og — atter at forsøge at rejse til Jerusalem. I Pilegrimsdragt, med Stav i Haand og bredskygget Hat med Muslingeskaller, begav han sig paa Vejen med en Karavane fra Ragusa; men Frygten for Tyrkernes Røverier paa Havet gjorde Rejsen til intet. Han vendte tilbage til Venedig, hvorfra Cronstjernerne, som nu lovede Bod og Bedring, rejste med ham til Rom, og i Dronning Kristinas Følge fik han her Adgang til alle Roms Kunstskatte, som han grundig studerede. For tredje Gang gjorde han i April 1656 et Forsøg paa at virkeliggjøre sine gamle Drømme om at besøge det hellige Land og begav sig paa Vejen fra Sicilien; men da Skibet, hvorpaa han befandt sig, blev jaget tilbage til Palermo af Sørovere, opgav han endelig og for bestandig denne Rejse. Efter mange Æventyr, Overfald og Udplyndring af Røvere o. s. v. naaede Dahlberg tilbage til Rom, hvor han havde til Hensigt at fortsætte sine afbrudte Kunststudier. Fra

hans tidligste Ungdom havde der røbet sig en afgjort Tilbøjelighed hos ham til at hengive sig til de bildende Kunster, især i den Opmærksomhed, hvormed han studerede alle de Bygningskunstens og Malerkunstens Mesterværker, som han fik at se først i Tyskland og nu i Italien, og han syntes næsten at være i Begreb med fuldstændig at hellige sig til denne Virksomhed; fordybet som han var i sine fredelige Sysler, kjendte han næppe Begivenhederne hjemme, da Fædrelandet kaldte ham til Krigens Farer og Rædsler. Breve fra Manderfelt og Feltmarskalk Wittenberg, som paa den førstes Anbefaling havde lovet at ansætte ham, kaldte ham til Armeen i Polen. Dahlberg rejste strax.

Der var foregaaet store Begivenheder i Sverige. Efter at Karl Gustaf var blevet udkaaret til Sveriges Konge, var Stemningen atter bleven krigersk. Man syntes allerede længe nok at have haft Fred; thi den lille bremiske Krig regnedes for intet. Sverige var vant til Krig, var fra et ubetydeligt Land ved Krige blevet et mægtigt Rige, og dets Storhed maatte nu, mente man, opretholdes ved Krig. Spørgsmaalet havde kun været, hvorhen man skulde vende sine Vaaben: mod Danmark, Rusland eller Polen. Kongen havde tvært imod Wrangels, Wittenbergs og Krister Bondes kloge Raad angrebet Polen.

II.

Wittenberg havde overskredet den polske Grænse under Pavkers og Trompeters Lyd, den 11te Juli 1655, og den polske Hær underkastede sig strax. Hele Aaret havde været et glimrende Triumftog for Kongen, og Polen kom i en fuldstændig Opløsningstilstand. Senere stødte dog Vanskelighederne til; Rusland traadte kraftig op som Fjende, og Polakkerne rejste sig massevis, tilbageerobrede Varszava og toge Wittenberg til Fange. Skjønt den svenske

Hær var betydelig formindsket og udmattet af uafladelige Marcher, Kampe, Sult og slette Kvarterer, havde Karl Gustaf, for i Forening med den preussiske Hær at ødelægge den umaadelige polske Hær og atter indtage Varszava, dog slaaet Lejr ved Nowodwor i Nærheden af denne By. Da Dahlberg fuld af Forventning Dagen for Slaget stødte til denne Lejr, var den lette straalende Sejrs Tid forbi, og de bitre Kampes Tid var for Haanden.

Sin Ilddaab modtog Dahlberg i det berømte tre Dages Slag ved Varszava, hvilket han overværede som Tilskuer og efter Omstændighederne tog Del i som frivillig. Kort efter Slaget begav han sig til Manderfelt, der var Kommandant i Thorn, da han manglede al Udrustning, Heste etc. og ikke godt kunde fremstille sig for Kongen uden at være parat til strax at deltage i Krigen. Paa Vejen fra Thorn til Frauenberg, hvor Kongen opholdt sig, besøgte han sin gamle Velynder Rehnskiöld og derefter sin bekjendt fra Venedig, Hertug Adolf Johan, der forbavset over at se ham gav ham et Anbefalingsbrev til sin Broder. Karl Gustaf, der kjendte Dahlberg fra Pommern, modtog ham meget naadig, han syntes godt om den unge Mand med det smukke, kloge Ansigt og udnævnte ham strax til General-Kvartermester-Løjtnant*) ved Hovedarmeen. Dahlberg var den Gang 31 Aar gammel. Endelig havde han opnaaet en Stilling, i hvilken han kunde faa Brug for sine Kundskaber og Lejlighed til at vinde sig en Fremtid; men netop nu var han lige ved at afslutte sit unge Liv paa en højst mærkelig Maade.

Valpladsene omkring Varszava vare bedækkede med døde Mennesker og Dyr, Julisolen brændte med hele sin

---

*) Han havde som saadan Majors Rang og hørte til Generalstaben. Hans Tjeneste bestod i topografiske Arbejder, Optagelse af Kort over Krigsskuepladsen, Armeens Forlæggelse, Indkvarteringer o. s. v.

Kraft, og de forraadnede Lig udbredte en Stank, der strakte sig milevidt omkring Staden. Sygdomme opstode, og Pesten viste sig. Den fulgte Sejrherrens Spor, »indflettede sin mørke Cypres i hans blodrøde Lavrbær« og dræbte i Løbet af Krigen mange Tusende Svenskere. Dahlberg, som strax havde faaet travlt med at efterse forskjellige Fæstningsværker, dér netop laa i den af Pesten hjemsøgte Egn, blev syg paa et Ridt til Elbingen efter en Avdients hos Kongen. I Febervildelse red han ind i en Skov og flakkede her omkring i halvandet Døgn, næsten uden Bevidsthed, snart sovende i Sadelen, snart paa Marken. Naar han i sidste Tilfælde vækkedes af sine Feberdrømme, var han saa mat, at han kun krybende paa alle Fire kunde naa hen til og op paa sin Hest, der hver Gang rolig lod sig tage. Til sidst naaede han en Kro, der laa ved Stranden af Frische Haff. Kromanden, der saae, at det var en Svensker, troede, han var drukken og lagde ham paa en Bænk i Stuen. Kort efter kom en Fisker ind i Kroen; han havde haft en daarlig Fangst og klagede saa sørgelig over sin haarde Fattigdom og sin hungrige Familie, at den dødssyge Dahlberg rørtes over ham, lod ham give Mad og Drikke og til sidst en rigelig Almisse. Denne Gjerning frelste hans Liv. Da han nemlig blev mere og mere syg, og Feberen tog til, opdagede Kromanden snart, at han havde en pestbefængt i sit Hus; men da Folk af Frygt for Smitte begyndte at sky Kroen, bar han den bevidstløse fremmede ned til Stranden, lagde ham her under nogle Piletræer paa et Knippe Halm og tildækkede ham med hans egen Kappe. Hændelsesvis kom Dagen efter den fattige Fisker atter til Kroen, og da han erfarede, hvorledes Kromanden havde behandlet den gode fremmede Herre, blev han rasende over Mandens Umenneskelighed og truede ham med Svenskernes Hævn. Han løb ned til Stranden til den dødssyge Dahlberg, lagde ham i sin Baad, hvori han redte ham et bedre Leje, og for at han ikke skulde opdages af Røvere og vilde

Dyr, roede han Baaden ud i Vandet mellem Sivene. I halv Vildelse gav Dahlberg ham sine Penge og bad ham om at blive begraven under en høj Eg, der stod ved Stranden. Fiskeren anskaffede for disse Penge, hvad der var fornødent, og skjønt han boede i Elbingen, tre Mil derfra, kom han af Medlidenhed og Taknemmelighed næsten hver Dag og saae til sin ulykkelige Velgjører. Engang troede han saa sikkert, at denne var død, at han i fem Døgn ikke gik til ham, men lod forfærdige en Ligkiste. Paa den Maade laa Dahlberg i Baaden uafklædt, uden Samling og under aaben Himmel fra den 12te Oktober til den 13de November. Da brast Pestbylden, og Bevidstheden vendte lidt efter lidt tilbage. Han lod sig føre til Elbingen, men da ingen syg maatte komme ind i Staden, lagde Fiskeren ham i sin lille, af Ler og Straa byggede, usle Hytte i Forstaden, hvor et Knippe Halm atter blev hans Leje. I Varmen lod han nu sine Klæder og store Rytterstøvler afføre; men Fødderne vare hovne og sorte, og Dahlberg led store Smerter. Rundt omkring ham rasede Pesten. I den nærmeste Hytte, kun skilt fra Fiskerens ved en tynd Lervæg, døde flere Personer, og nogle faa Tommer fra sit Hoved paa den anden Side af denne Væg hørte Dahlberg en ung Piges Stønnen og Klagen og endelig hendes sidste Ord og sidste Sukke. Uagtet al denne Elendighed og uagtet der ikke boede mindre end syv Personer i Fiskerens trange Hytte, blev dog ingen af disse smittet af Pesten; Fiskeren og hans Hustru mente, at det var den fromme fremmedes Skyld, at Gud bevarede deres Hus. Endelig sejrede Dahlbergs Ungdom og kraftige Natur. Hans første Gang var til den for ham bestemte Ligkiste, og fra denne vendte han tilbage til Livet og til en Fremtid, lysende af Ære og Navnkundighed. Fiskerens Navn bør ikke glemmes, han hed Jakob Rosenkrants.

Da Dahlberg saa pludselig var forsvunden fra Armeen, mente man, at han var forulykket paa en eller anden

Maade, især da Kongen forgjæves sendte en Del af sin Garde ud at søge efter ham. Glæden over den gjenvundne Sundhed og den hjærtelige Modtagelse, han fik ved sin uventede Tilbagekomst, forbitredes dog noget, da han umiddelbart efter mistede sin Broder Aron, som var Feltkamererare.

I Slutningen af 1656 og i Begyndelsen af næste Aar foregik der ikke større Krigsbegivenheder. Dahlberg var beskæftiget med Befæstningsarbejder i Thorn. Kongen drev Underhandlinger paa mange Maader og med mange Lande, da hans Stilling var saare kritisk, nu da Rusland havde angrebet ham, og Danmark truede dermed. I øvrigt underhandlede han med Fyrsten af Siebenbürgen, Rakoczi, med hvem han endelig sent paa Høsten 1656 sluttede Forbund mod Polen. Af det hele Væv af Underhandlinger og Forlig var altsaa atter Krigens Beslutning fremstaaet. Den svenske Hovedhær havde næsten afholdt sig fra alle Krigsforetagender siden Slaget ved Varszava, den havde udhvilet sig og forstærket sine meget sammensmeltede Rækker. Krigen begyndte i Slutningen af Aaret, men frembyder for Dahlbergs Vedkommende intet af Betydenhed, før han i Marts Maaned fik Ordre til at støde til Kongens Hærafdeling i Thorn for at overtage Befalingen over Fortifikationen i denne, medens General-Kvartermester Gorgas selv blev ved Hæren i Preussen. I samme Maaned brød Kongen op og marcherede gjennem Store- og Lille-Polen for at møde Rakoczi. Han forenede sig med ham lidt Nord for Sendomir, og den samlede Styrke var nu c. 70,000 Mand. De to Hære dannede en sjælden Sammensætning i Kampmaade, Kommandoforhold, Klædedragt, Sæder og Sprog. De svenske udgjorde kun 7000 Mand, som vare slet klædte, udhungrede og trætte, men krigsvante og udholdende gamle Soldater med dygtige, erfarne Befalingsmænd. Fyrstens Hær var derimod næsten 60,000 Mand, Kosakker, Ungarere, Vlakker osv., hans Følge glimrede af pragtfulde Dragter, Ørnefjer og Ædelstene,

Trosset alene behøvede 2000 Kosakker til Bedækning, men det hele var uden Disciplin, uden Befalingsmænd, en sammenskrabet Hob. De samlede Hære rykkede frem ad den østre Side af Weichselen, men den polske Hær under den kloge og tapre Helt Czarnecki trak sig stadig tilbage.

Dahlberg havde utallige Hverv under disse Marcher og Smaakampe; han rekognoscerede stadig foran Armeen, og da han tillige maatte besørge General-Kvartermesterens Forretninger, maatte Fyrst Rakoczi's Officerer hente Ordrer hos ham, i det han for begge Armeer bestemte Indkvarteringer, Mødesteder, Marcherouter etc. Da han derhos var det latinske og ungarske Sprog mægtig, anvendte Karl Gustaf ham ofte som en Slags General-Adjutant, i det han brugte ham som Mellemhandler mellem sig selv og Fyrsten; desuden vidste Dahlberg ogsaa at gjøre sig uundværlig ved sine øvrige Kundskaber, sin Virksomhed og sit Mod, paa hvilket han ofte viste Prøver. Han fik mere og mere Indflydelse paa Kongen, som allerede oftere begyndte at følge hans Raad. Som Exempel herpaa og tillige som en af de forenede Hæres mest fremragende Bedrifter i dette Krigstog maa vi nævne Erobringen af Fæstningen Brzest, som ganske skyldtes Erik Dahlberg, og som var den sidste Sejr, Karl Gustaf tilkæmpede sig i Polen.

Da Kommandanten i Brzest strax i Begyndelsen vilde underhandle, gik Dahlberg forklædt som Kaptejn med Underhandlerne ind i Fæstningen for at rekognoscere, men blev holdt tilbage som Gidsel, medens de andre slap ud. Kongen udløste ham strax næste Dag, da han paa ingen Maade kunde undvære ham, og da Fæstningen ikke vilde kapitulere, var Kongen ogsaa mest tilbøjelig til at opgive Belejringen paa Grund af den forestaaende Krig i Norden. Kun med Møje lykkedes det Dahlberg at overtale Kongen til at blive, i det han lovede ham, at han kun skulde komme til at spilde faa Folk og ringe Tid. Staden holdt sig imidlertid, uagtet det paabegyndte Bombardement, og

der forberedtes allerede en Storm. Forinden rekognoscerede Dahlberg endnu en Gang. Han red ganske alene, med en Trompeter foran sig, der stadig blæste i Trompeten, frem imod Porten, Skridt for Skridt, indtil han blev anraabt; han svarede da, at han var afsendt fra Kongen af Sverige for at underhandle, og medens han talte, vedblev han at ride langsomt frem, indtil han var paa et højt Sted, hvorfra han kunde overse Fæstningsværkerne og Gravenes Dybde og Bredde. Uagtet Polakkerne raabte, at han skulde ride bort, ellers vilde de give ham Selskab med paa Vejen, holdt Dahlberg dog ufortrøden stille og fortsatte sin Tale til dem, medens han saae sig om. Da befalede de polske Officerer Soldaterne at skyde den forvovne; men Dahlberg raabte med høj Røst og i en truende Tone: »Vogt eder for at skyde et eneste Skud; Kongen af Sverige har 80,000 Ungarere og Kosakker med sig, og inden en Time skal ikke en levende Sjæl være tilbage af eder, om I vove at skyde den, som han i god Mening har sendt til Eder!« Og fortsættende sine Trusler red han ganske langsomt og rolig tilbage til Kongen, som selv havde overværet dette Optrin og gav ham alvorlige Bebrejdelser for hans Dumdristighed; men da Dahlberg fremkom med de gjorte Observationer, formildedes Vreden. Den følgende Dag overgave Polakkerne den vigtige Fæstning, skræmmede af Dahlbergs Trusler. To Dage efter denne Begivenhed skiltes Kongens og Rakoczi's Arméer. Uden at betænke sig drog Karl Gustaf fra Polen i sin sædvanlige hurtige Marche mod Danmark, som kort før havde begyndt Fjendtlighederne.

III.

Skjønt Sverige vel var udmattet af Krigen, havde det dog en krigersk Konge, fortræffelige Hærførere og en Hær, som i et fremmed Land kunde klæde, føde og forsvare sig

selv. Danmark derimod var ikke alene dybt i Gjæld og havde smaa Indtægter, men tillige forfaldne Fæstninger, en middelmaadig Flaade og desuden en Hær, der var slappet ved en lang Fredstid og uvant med Farer og Anstrængelser. Den Afdeling af den svenske Hær, til hvilken Dahlberg hørte, bestod kun af 8000 Mand (senere 13,000), Resten af de mange, som vare efterladte paa Polens Sletter, men en Rest, som i Mod, Krigsdygtighed og Udholdenhed næppe havde sin Lige i Evropa. Uden at støde paa nogen alvorlig Modstand marcherede Hæren om Sommeren gjennem Pommern og Mecklenburg ind i Holsten. I Slutningen af Avgust stod Karl Gustaf uden for Fæstningen Frederiksodde (Fredericia). Den sammenhvervede danske Hær under Anders Bilde var under Tilbagetoget skrumpet ind til 6000 Mand, som nu trak sig ind i Fæstningen, der var nogenlunde vel forsynet og befæstet. Wrangel havde Befalingen over Belejringshæren. Da det var Planen at erobre Fyn før Frederiksodde, foretog han intet før i Oktober Maaned, da han fik Forstærkning, og da det blev for koldt at ligge i Telte.

For at skaffe Underretning om Fæstningens Styrke og svage Punkter havde Dahlberg og Oberstløjtnant Zanitz undersøgt denne. Gjentagne Gange krøbe de i de mørke Høstnætter paa Hænder og Fødder ind til Fæstningen og ned i Gravene uden at blive sete og fik saaledes den nødvendige Kundskab om Forholdene. Stormen blev bestemt til den 24de Oktober og ordnet saaledes: mod Syd, hvor der i det lave Vand var nedrammet tre Rækker Palisader, skulde Fyrsten af Anhalt med en Afdeling Rytteri ride uden om Palisaderne og falde ind i Fæstningen; Erik Dahlberg fik det Hverv at vise dem Vejen; til Lands skulde Stormen foregaa paa tre Steder under Wrangel selv, Generalløjtnant K. de la Gardie og Generalmajor Berndes. Øxer og Stiger, indrettede efter Voldenes Højde og Gravenes Bredde, medførtes. Som Kjendetegn havde Svenskerne en

Halmvisk i Hatten. Feltraabet var »Hjælp Jesus«. En Time før Solopgang gaves Signalet til Stormen, ved at et Hus i en nærliggende By blev stukket i Brand. Alle tre Kolonner stormede paa én Gang; Erik Dahlberg kom i Spidsen for Upplands- og Vestgöta-Rytterne sprængende ud i Vandet, red omkring den første Palisaderække, og ligeledes omkring den anden, men ved den tredje var Vandet for dybt; da sprang Upplændingerne af deres Heste og huggede i et Øjeblik en bred Aabning i Bjælkerne, igjennem hvilken de førtes midt ind i Fæstningen over den ubesatte Strandbred uden at møde nogen Modstand. Et Øjeblik efter var det stormende Fodfolk naaet op paa Voldene. Kampen var varm og blodig, de Danske bleve fordrevne fra den ene Skanse efter den anden, og da Solen stod op, vajede det svenske Flag over Frederiksodde Fæstning; 1500 Mand af de belejrede døde paa Voldene, og næsten 3000 Mand under Anders Bilde selv og Rigsraad Mogens Høg toge deres Tilflugt til den yderste Spids af Landtungen i Haab om at redde sig over til Fyn. Wrangel opfordrede dem gjennem en Trompeter til at overgive sig; men det afvistes. Da tilbød Dahlberg at ride hen og underhandle, og uagtet Wrangel advarede ham for Fjendens Kugler, vovede han dog Forsøget, som ogsaa lykkedes. Alle Tropperne strakte Gevær, og med dem den dødelig saarede Anders Bilde, som kort forinden havde faaet Underretning om, at hans Hustru var druknet paa Flugten over Bæltet.

Efter denne glimrende Sejr, for hvilken Wrangel blev rigelig belønnet af Karl Gustaf, beredede Overgangen til Fyn.

Vinteren 1657—1658 medførte en overordentlig stræng Kulde, og Kongen besluttede at prøve paa at gaa over det tilfrosne Lille-Bælt. Han havde tilbragt Julen i Wismar og kom i Januar til Slesvig, hvortil en Mængde svenske Regimenter strømmede sammen fra Pommern, Holsten og Jylland. De mødte alle den 27de Januar ved den lille By

Hejls, mellem Haderslev og Kolding. Det tilfrosne Bælte laa for dem. Det er halvandet Mil bredt, og omtrent midt i Strømmen ligger den lille Ø Brandsø, ud imod denne strækker sig Ivernæs's skovrige Odde fra den fynske Kyst. Kong Karl steg til Hest og red med Wrangel og et stort Følge, hvoriblandt Dahlberg, over til Brandsø, her fra udsendtes til alle Sider 600 Ryttere, som under Fjendens uophørlige Kanonild undersøgte Ismarken; det fandtes, at Strømmen havde formindsket Isens Styrke betydelig. Paa Ivernæs's Odde havde Fjenden taget Stilling, opført Forskansninger og iset inde ved Stranden. Under disse Omstændigheder syntes Overgangen for vovelig, og Kongen vendte tilbage, i Færd med at opgive den paa dette Sted. Kort efter sendte han Dahlberg afsted for at skaffe Underretning, om det skulde være muligt at gaa over ved Frederiksodde, og samtidig lod han atter Isen ved Ivernæs's Odde undersøge i Løbet af Natten.

Dahlberg red afsted med sin sædvanlige ufortrødne Iver og Raskhed og naaede allerede ved Midnat Fæstningen, hvorfra han medtog en Løjtnant og 40 Mand og gik over Isen til Middelfart, hvor han slog de Danskes Strandvagt tilbage og begav sig samme Vej tilbage, medtagende tre Fanger. Tidlig om Morgenen naaede han Hejls, efter i denne Nat at have redet 10 Mil, og afgav Beretning til Kongen om Isens Sikkerhed. Denne havde, efter at have tilbragt en søvnløs Nat, endnu ikke faaet Tid til at klæde sig paa, da der kort forinden ogsaa var kommet Melding om, at Isen ved Ivernæs nu ogsaa var sikker. Da dette Sted var nærmest, valgte Kongen at forsøge Overgangen her. Denne lykkedes, som bekjendt, over al Forventning.

Alle Danske grebes af Bestyrtelse; den svenske Konge havde udført en næsten utrolig og overraskende Handling, med hele sin Hær havde han vovet paa den gyngende Is at overskride Lille Bælt, hvis af mange Strømninger opfyldte Vande sjælden fryse til, og som for faa Dage siden

vare aabne. Kun to Kompagnier forsvandt under den bristende Is, med den øvrige Hær slog han den paa Fyns Kyst opstillede Styrke, tog alle danske Tropper paa Øen til Fange, og hans plyndrelystne Soldater sloge sig i god Ro ned i de rige Kvarterer paa Fyn, som i 130 Aar ikke havde set nogen Fjende.

Enden var ikke endda. Karl X havde den 30te Januar næppe sat Foden i Land paa Fyn, før han med den utrættelige Handlekraft, som udmærker den virkelige Krigeraand, traf Foranstaltninger til et nyt Foretagende af en endnu voveligere og æventyrligere Beskaffenhed end det nys udførte. Han kastede sig strax efter Landstigningen i en Bondeslæde, fyldt med Halm, i det han leende raabte: »Dette er min Triumfvogn!« og kjørte samme Aften 4 Mil til Kjøng Præstegaard, hvor han tilbragte Natten. Her lod han strax Dahlberg kalde til sig og befalede ham ufortøvet at begive sig over Fyn og Taasinge til Langeland, for at undersøge Isens Beskaffenhed mellem sidstnævnte Ø og Laaland. Til nogen bedre end Dahlberg havde han heller ikke kunnet give dette Hverv; Kongen og hans General-Kvartermester-Løjtnant vare Mænd, som forstode hinanden.

Med en Eskorte af 80 Østgöta-Ryttere under Ritmester Nitzhoff begav Dahlberg sig paa Vej om Natten, kom til Faaborg om Morgenen (31te Januar), fortsatte om Formiddagen Marchen til Svendborg og om Eftermiddagen videre over Taasinge til Rudkjøbing paa Langeland, som han naaede sent paa Aftenen; men da var det ham umuligt at komme længere, den sidste Del af Marchen var gaaet i Halvsøvne, Ryttere og Heste vare lige udmattede. Man maa ogsaa betænke, at Troppen fra Byen Hejls paa den slesvigske Kyst efter en Nats Bivuakering i bidende Kulde havde tilbagelagt 15 Mil i 36 Timer. Hvad Dahlberg selv angaar, havde han næppe været af Hesten siden sin Rekognoscering til Middelfart, altsaa i 3 Dage og 2 Nætter.

Det er med saadanne Mænd og saadanne Tropper, at store Ting kunne udføres.

Den 1ste Febr. var Dahlberg tvungen til at holde Rast til op ad Formiddagen og red senere tværs over Langeland til Færgestedet, hvor han tilbragte Resten af Dagen med Undersøgelser af Isens Beskaffenhed; men den 2den Febr. tidlig om Morgenen begav han sig med 40 Ryttere ud paa det falske Element, i Begyndelsen i spredt Orden og med største Forsigtighed, men da intet Uheld indtraf, med større og større Hurtighed og Sikkerhed, til han ved Middagstid satte sin Fod paa Laalands faste Land ved Taars Færgested. En lille dansk Strandvagt, som søgte at gjøre Modstand ved Grimsted, blev trængt tilbage til Nakskov, hvorved en Rytter og to Bønder toges til Fange. Derefter skete Tilbagemarchen saa hurtig, som de nødvendige Standsninger til Isens Maaling tillode, i det Dahlberg undertiden lod nogle med Øxer forsynede Ryttere hugge Hul paa Isen, hvis Tykkelse han da maalte og afsatte med Knuder paa et Baand, som han bar fæstet i et Knaphul. Overalt, endogsaa hvor Strømmen gik stærkest, var Isen saa tyk, at store Masser paa én Gang maatte kunne passere den, og Dahlberg fik efterhaanden en saa fast Overbevisning om Isens Bæreevne, dersom Kulden vedblev, at han med god Samvittighed mente at kunne tilraade en Overgang med hele Hæren. Næste Dag begav han sig fra Rudkjøbing til Faaborg med sin lille Trop; men da han her fik at vide, at en dansk Afdeling havde søgt Tilflugt paa Ærø, begav han sig her til over Isen og overrumplede den underlegne Styrke paa 70 Mand uden Officerer. Om Natten kom Dahlberg til Svendborg efter et Ridt paa fem Mil.

Den følgende Dag red han alene til Dalum Kloster, hvor Kongen havde opslaaet sit Hovedkvarter*). Dette

---

*) Nogle Forfattere mene, at Hovedkvarteret den Dag var i Odense.

Ridt var maaske det ubehageligste af det hele Hverv; thi Dagen før var Himlen bleven overtrukken. der blæste en mild Vind, som tydede paa Tø, og Vandet dryppede allerede fra Træer og Buske. Han forcerede sin Rejse saa meget som mulig og kom om Aftenen Kl. 9 til Dalum Kloster, hvor han strax begav sig til Kongens Kvarter.

Karl Gustaf havde imidlertid den 31te Januar begivet sig til Odense, men rejste igjen om Aftenen til Dalum Kloster, hvor han opslog sit Hovedkvarter; samtidig marcherede Rigsadmiral Wrangel til Nyborg for at bemægtige sig denne Stad, saa vel som fem danske Krigsskibe, der laa indefrosne i Fjorden; det første skete uden Modstand, men Skibene forsvarede sig saa tappert under Kommandør Peder Bredal, at de ikke bleve tagne. Imidlertid samledes den største Del af Hæren ved Nyborg. Den 1ste Februar sendte Wrangel Bud til Kongen, at Isen bar til Langeland og Laaland, efter hvad han havde hørt. Kongen gav ham strax Ordre til at afgaa til Svendborg med hele Styrken; men den 2den skriver Wrangel igjen, at han paa ingen Maade turde vove Overgangen i Følge de Undersøgelser, han havde ladet anstille om Isen, og det var dog samme Dag, at Dahlberg gik frem og tilbage over Store Bælt. Kongen havde da til Hensigt at begive sig til Nyborg, for selv at bedømme Sagernes Stilling; men da han om Aftenen (4de Febr.) satte sig til Aftensbordet, anmeldtes Dahlberg, som kort efter traadte ind forpustet, gjennemsvedt og overstænket af Vejenes Smuds. Han aflagde en nøjagtig Beretning om sin Rekognoscering, fortalte, hvorledes han havde været paa Laaland, viste Mærkerne paa Isens Tykkelse og sluttede med de Ord: »Jeg er vis paa med Guds Hjælp at kunne føre eders Majestæt og Hæren uskadte til Laaland.« Kongen blev overmaade glad, slog Hænderne sammen og raabte: »Nu, Broder Frederik, skulle vi tales ved paa godt svensk.« Han befalede derefter Dahlberg at sætte sig til Bords og styrke sig ved Mad og Drikke og gav

Ordre til, at der strax skulde spændes for, at han kunde komme til Nyborg og overlægge med Wrangel. Saa snart Maaltidet i al Hast var endt, kastede Kongen, Dahlberg og nogle Hoffolk sig i Slæderne. Kl. 2 om Natten naaede de Nyborg, hvor Wrangel og Landsforræderen Korfitz Ulfeld, — som hævnlysten fulgte den svenske Hær og søgte at drage Krigens Elendighed over sit ulykkelige Fædreland, — strax bleve vækkede og kaldte til Krigsraad. I dette foredroges Dahlbergs Beretning og Kongens Forslag om at gaa over til Laaland; men Wrangel og Ulfeld havde alle Slags Tvivl og Betænkeligheder, og Dahlberg havde i sin vanskelige Stilling en drøj Nat, »ja så svår, som jag någonsin tillförende utstådt hade,« siger han. De tilkaldte fraraadede begge Foretagendet: »man var for svag, og Faren for stor; Vejret havde i flere Dage været mildt og regnfuldt, Kongen og Hæren kunde, naar en Storm blæste op, forgaa paa Havet; det var bedre at vente, til dette blev aabent og gaa over i Baade.« Uagtet Dahlberg paa Ære og Samvittighed bekræftede, at hans Opgivelser vare nøjagtige, paastode dog de nævnte Herrer, at han maatte have taget fejl, at det hele var for voveligt, umuligt, unødvendigt o. s. v.; de besvore Kongen ej at sætte sit eget Liv og Sveriges Hær, der var Landets eneste Forhaabning, paa Spil.

Alle deres Indvendinger gjorde Kongen vaklende, han opsatte at tage en afgjørende Beslutning og gik ind i sit Soveværelse. Næppe havde han forladt Stuen, før Wrangel og Ulfeld overfaldt Dahlberg med stærke Bebrejdelser, fordi han med saa dumdristig Ubetænksomhed vilde lede Kongen ind paa saa farlige Foretagender. Endelig skiltes de ad. Dahlberg søgte sit Værelse, udmattet af de foregaaende Dages uhørte Anstrængelser og dybt bedrøvet over den Vending, som den Sag havde taget, om hvis lykkelige Udfald han var overtydet, og hvis umaadelige Følger han godt indsaa; men næppe var han kommen ind i Stuen, før

et Bud bragte ham Ordre til strax at indfinde sig hos Kongen. Han fandt denne alene, siddende afklædt i Sengen. Dahlberg blev endnu en Gang nøjagtig udspurgt om alt, hvad der angik Sagen, og til sidst sagde Kongen: »Sig mig nu paa Ære og Samvittighed og ved eders Sjæls Salighed, om I virkelig tror, at jeg kan komme over, og om I raader mig dertil; agt ikke paa, hvad Rigsadmiralen og Ulfeld have at indvende; thi jeg véd vel, hvad jeg skal gjøre uden dem, naar blot Isen kan bære.« Dahlberg svarede: »Eders Majestæt kan visselig komme over, derpaa vil jeg vove mit Liv, uagtet det jo er meget for ringe til at betale den Skade, som et ulykkeligt Udfald kan foraarsage. Dersom Kulden bliver ved, vil jeg med den almægtiges Hjælp uden noget Tab føre eders Majestæt over, om I end havde tre Gange hundrede Tusende Mand hos eder.« Hertil sagde Kongen: »Nu er det godt, og I skal gjøre, som I siger. Jeg vil i Herrens Navn gaa fremad, Wrangel og Ulfeld maa sige, hvad de ville; deres Mening kan være god nok; men denne Lejlighed er for kostelig til at lade gaa tabt.«

Saaledes fattedes Beslutningen til et Foretagende, hvis Lige Krigshistorien ikke kan opvise, og som bestemte de nordiske Rigers Skæbne for lange Tider.

Kongen klædte sig hurtig paa, og da Morgengryets første Straaler viste sig, blev der — Wrangel uadspurgt — givet Kavalleriregimenterne Ordre til strax at marchere til Svendborg. Da Wrangel om Morgenen fik dette at vide, blev han rasende og raabte til Dahlberg: »I skulde faa Skam, I bringer Kongen fra Krone og Scepter,« men Dahlberg svarede ufortrøden: »Hvad jeg har lovet, skal jeg med Guds Hjælp holde.« Det var en skæbnesvanger Ordvexling for ham, thi fra den Stund kunde Wrangel ikke taale ham, men forfulgte ham paa mange Maader og gjorde alt for at lægge Hindringer i Vejen for hans Lykke, hvortil

han fik god Lejlighed under den senere Formynderregering, under hvilken han var almægtig i militære Sager.

Den 5te Februar om Morgenen brød Kongen op med to Regimenter, overladende til Wrangel selv, om han vilde følge efter med Fodfolket eller gaa lige over fra Nyborg til Korsør. En stærk Tøvind begyndte at blæse. Paa Vejen sendte Kongen flere smaa Afdelinger forud for at undersøge Isen, og om Aftenen ankom han til Svendborg, hvor Rytteriets Hovedstyrke var samlet. Om Natten kom de udsendte Kommandoer tilbage med gode Efterretninger. Uden at spilde et Øjeblik lod Kongen blæse til Hest og gik samme Nat over til Langeland. Denne Nattemarche paa Isen skildres af den franske Gesandt Terlon, der fulgte Kongen, som meget uhyggelig. Sneen var optrampet og smeltet under de mange Hestehove, og paa Grund af den milde Vind i de foregaaende Dage stod Vandet højt over Isen, saa at man maatte vade fremad, og hvert Øjeblik ventede at finde aabent Vande. Den 6te om Morgenen vare Svenskerne paa Langeland. Kongen blev ved Rudkjøbing indtil Middag, medens Regimenterne samlede sig. Den Styrke, han havde samlet til Overgangen, var ikke stor. Ganske vist bestod den af 24 Eskadroner, og Datidens Eskadroner udgjorde 250 Mand i to Kompagnier, men naar Regimenterne bleve decimerede, maatte man formere en Eskadron af 4, ja undertiden af 8 à 16 Kompagnier, d. v. s. et eller to Regimenter. I disse 24 Eskadroner, formerede af 14 Regimenter, havde Afgangen under de foregaaende Krigsaar været saa stor, og saa mange vare ved det pludselige Opbrud efterladte paa Fyn, hvor de havde spredt sig rundt omkring for at plyndre, at der ved Overgangen kun var 2000 Mand ved Estandarterne. Fodfolk fandtes ikke ved denne Lejlighed, hvorimod nogle lette Kanoner medførtes paa Slæder. I Kongens nærmeste Omgivelse fandtes mange saa vel af Rigets højeste Embedsmænd som af Hærens fornemste Generaler, og iblandt disse vare mange

af fyrstelig Æt. Dette pragtfulde Følge dannede en stærk Modsætning til Soldaternes tarvelige og smudsige Dragter, til deres af Regn og Væde form- og farveløse Hatte, deres smudsiggule Uniformer og plumpe Rytterstøvler; men deres vejrbidte Ansigter vare ofte prydede med hæderlige Aar, og deres djærve Miner indgøde uvilkaarlig Respekt; det var prøvede Krigere, og mange af dem havde kæmpet i Trediveaarskrigen under Banér og Torstenson, været med ved Leipzig og Jankowitz, og endnu flere kom lige fra Kampen paa Polens Stepper.

Tropperne formeredes i sex Kolonner, hver Kolonne paa 4 Eskadroner med betydelig Afstand mellem hver Afdeling, for at ikke for mange skulde være sammen, hvis Isen brast; desuden rede smaa Afdelinger og enkelte Ryttere foran og paa Siderne af hver Kolonne. Kongen satte sig med Gesandten Terlon i en Slæde, i det han befalede Dahlberg at ride forud og vise Vej. Denne gav Hesten Sporerne og red alene et langt Stykke foran alle andre ud paa Isen for at vise, at han var sikker i sin Sag. Den lille Hær fulgte langsomt og forsigtig bag efter over den frosne uoverskuelige Ismark. Alt løb imidlertid heldig af. Kl. 3 satte de forreste Afdelinger Foden i Land ved Grimsted Gaard paa Laaland. Afstanden mellem denne Ø og Langeland er næsten 2 Mil. Kongen var ude af sig selv af Glæde, og Dahlberg triumferede. Den første sendte strax General-Adjutant Lindeberg til Wrangel med Underretning om Marchens Udfald og Ordre til ufortøvet at følge efter med hele den øvrige Hær. Rigsadmiralen vilde først ikke tro Lindebergs Udsagn; men da han blev overbevist, sagde han: »Nu, er hans Majestæt ovre, da har Gud visselig hjulpet ham.«

Vi have dvælet noget udførligere ved denne Begivenhed, fordi den danner den vigtigste Episode i Dahlbergs Krigerliv, og fordi han ved denne Lejlighed vandt sit berømte Navn i Sveriges Historie. Karl Gustaf marcherede

videre i Spidsen for sin krigsvante Hær. Den befæstede Stad Nakskov, hvis Besætning for største Delen bestod af Bønder, overgav sig uden Sværdslag. Den 9de Februar drog Kongen over paa Falster, og den 11te satte han i Spidsen for et rekognoscerende Korps Foden paa Sjællands Kyst. Samme Dag stødte Wrangel med sin Del af Hæren, som var gaaet over Store Bælt den 9de Februar, til Rytteriet, og den 12te stod hele den forenede svenske Hær paa Sjælland. Ved Vordingborg mødte de danske Fredsunderhandlere Kongen, kjørende i en Slæde i Spidsen for 200 finske Ryttere, og medens de for Danmark saa sørgelige Underhandlinger begyndte, rykkede Svenskerne ad de med dyb Sne opfyldte Veje i stærke Dagsmarcher frem imod Kjøbenhavn. Den 14de stod Karl X. i Kjøge, hvorfra Dahlberg fremsendtes med en stærk Afdeling for at rekognoscere, hvorledes Armeen kunde indkvarteres om Natten. Han fandt alle Landsbyer inden for en Mils Afstand fra Byen saa forstyrrede, forladte og udsugede af de Danske selv, at Hæren snart vilde blive nødt til at trække sig tilbage, dersom den nu gik frem her til; han udsaa derfor Thorslundemagle til Hovedkvarter, hvormed Kongen, som hellere vilde være nærmere ved Kjøbenhavn, i Begyndelsen ikke var fornøjet. Svenskernes truende Nærhed var dog nok til at tvinge Danmark til Fred, Rigets Skæbne var den Gang, som nu, afhængig af Hovedstadens, og den 19de Februar ratificeredes Freden i Roskilde af begge Kongerne, den fordelagtigste, som Sverige nogen Sinde havde indgaaet, den jammerligste, som Danmark den Gang kunde tænke sig, og saa meget jammerligere, som den var en direkte Følge af Forsvarsvæsenets Forsømmelse i enhver Henseende, men først og fremmest af Kjøbenhavns Befæstning.

Kong Frederik III. indbød efter Freden Karl Gustaf til at aflægge ham et Besøg paa Frederiksborg Slot, og uagtet flere fraraadede ham at modtage denne Indbydelse af Frygt for den Fare, han udsatte sig for ved at give sig i sine

Fjenders Vold, nærede den svenske Konge dog større Tillid til Frederik III.'s Tænkemaade. Den 3dje Marts begav han sig paa Vejen med et ringe Følge, i hvilket ogsaa Dahlberg efter Kongens Befaling befandt sig, og blev modtagen ½ Mil fra Frederiksborg af Kong Frederik selv med hele hans Hof. Begge Kongerne stege ud af deres Vogne under stor Højtidelighed, under Klangen af Pavker og Trompeter og Drønet af Kanoner og Musketter, og hilste hjærtelig paa hinanden. Senere afholdtes et storartet Gjæstebud i Riddersalen paa Frederiksborg. Ved Bordet underholdt begge Kongerne sig med hinanden om Krigen og især om den vidunderlige Marche over Store Bælt; da vendte Karl X. sig om, pegede paa Dahlberg, som stod bag hans Stol, og sagde smilende: »Han der har vist mig Vejen hid,« hvorpaa Kong Frederik rakte Dahlberg Haanden, som denne ærbødig kyssede, men Dronning Sofia Amalie skjævede hyppig til ham og mente vistnok, siger Dahlberg i sin Dagbog, »icke allt det, som godt var.«

Den 5te Marts afrejste Karl Gustaf fra Frederiksborg og steg i Helsingør om Bord i Kong Frederiks Lystjagt under en Salut af 80 Skud fra Kronborg Volde, og under lignende Hyldest steg han i Land i Helsingborg for at tage sine nye Provinser i Besiddelse. Dahlberg fulgte ham paa hans Rejse omkring i det nyerhvervede Land. Kongens første Tanke var Fæstningerne, og allerede i samme Maaned var Dahlberg i Virksomhed for at aftegne Helsingborgs Værker og udkaste Planer til nye; lignende Arbejder foretoges efterhaanden i de andre befæstede Byer. Paa denne første Rejse lagde Dahlberg Planen til Karlshamn By.

Krigen var nu foreløbig forbi. I de tre Aar, Dahlberg havde taget Del i denne, havde han allerede vundet et endogsaa i Udlandet berømt Navn. Han var afholdt overalt og vel set af høje og lave, og skjønt af uadelig Stand fik han mangt et Bevis paa fyrstelige Herrers Velvilje og Fortrolighed. Hans kraftige og alvorlige Skikkelse saas

ofte i Kongens Nærhed, og vi have søgt at vise, hvilken ubegrænset Tillid denne havde til sin 33aarige General-Kvartermester-Løjtnant; men den unge Mand, som beundredes af Feltherrer og Fyrster, maatte ogsaa belønnes. Den 16de April 1659 fik han kgl. Brev paa Jordegods i Sverige til en Værdi af 200 Dalers Rente, og kort efter befalede Kongen ham at henvende sig til hans Sekretær, der havde Ordre til at udfærdige ham et Diplom som Adelsmand, hvilket dog paa Grund af Omstændighederne ikke fandt Sted den Gang. Al denne Naade var saa meget større, som Dahlberg kort forinden havde forbrudt sig svært mod Landets Love. Han opholdt sig nemlig paa den Tid i Kongens Følge i Gøteborg, hvortil Rigsdagen var sammenkaldt, og her kom han i Strid med en fordrukken Ritmester, der paa Grund af sit vilde Levned kaldtes »gale Fondt«. Denne opirrede ved sine storartede Pralerier den rolige Dahlberg, som i Harme trak blank imod ham paa Byens Torv, og efter en kort Kamp sank Ritmesteren til Jorden med Dahlbergs Kaarde i Livet. Da Saaret var meget farligt, fik denne et Bevis paa sin Konges Naade ved et Tilhold om at holde sig borte i nogen Tid, indtil Folk ikke mere talte derom. Ikke desto mindre kaldtes han nogle Dage efter til Kongen, der, langt fra at være vred, tvært imod betroede ham et saare vanskeligt og vigtigt Hverv.

Karl Gustaf havde nemlig besluttet den anden, for ham saa ulykkelige Krig mod Danmark; men da Wrangel i Følge Fredsbetingelserne netop nu var i Færd med at rømme Sjælland og trække Hæren over til Jylland og Fyn, fik Dahlberg det Hverv saa hurtig og hemmelig som mulig at rejse til Wrangel med Ordre til at standse Rømningen, hvis den ikke alt var iværksat. Kongen vovede ikke at betro nogen Ordre til Papiret, men medgav Dahlberg et Kreditiv til Wrangel og desuden rigelige Rejsepenge. Da Dahlberg paa Overrejsen kom til Helsingør, benyttede han snildt Lejligheden til at bese Kronborg Fæstning og tog

fra Kirketaarnet en flygtig Tegning over Fæstningsværkerne, som senere kun alt for meget kom Svenskerne til Nytte. I Korsør traf han Rigsadmiralen, som allerede havde ladet næsten alle svenske Tropper overføre til Fyn, og som nu lod sig nøje med at holde denne Ø og Frederiksodde besat. I Følge Kongens Ordre rekognoscerede Dahlberg Kysterne og Byerne paa Fyn og indleverede senere omhyggelig udførte Grundrids og Beskrivelse af disse. Under de mange paafølgende Forhandlinger, som gik forud for Krigens Fornyelse, fik Dahlberg flere store Tillidshverv, blandt hvilke vi kun ville nævne Undersøgelsen af Kjøbenhavns Befæstning og Modstandsevne.

I al Hemmelighed rejste han til Kjøbenhavn med to unge Ingeniører, som han udgav for sine Tjenere, og udførte sit Hverv paa en lige saa snild som farlig Maade. Da han nemlig var personlig kjendt af en Del danske Officerer, som havde været i svensk Fangenskab, blev det snart udbredt i Byen, at Dahlberg opholdt sig her, og Vanskeligheden ved at skaffe sig det nødvendige Grundrids af Staden og Kastellet blev derfor større og større. Han opgav da at holde sig skjult og omgikkes aabenlyst og meget venskabelig de fornemste danske Generaler, af hvilke han blev meget feteret. Christian den 4des uægte Søn, den tapre Ulrik Kristian Gyldenløve, gjorde en stor »Banket« for ham som overværedes af Kjøbenhavns Kommandant, Frederik Ahlefeldt, med hvem han blev meget intim. Skjønt han hver Dag til langt ud paa Natten maatte drikke og svire med disse Herrer og som oftest »med goda rus måste gå till sängs«, benyttede dog den snilde Svensker de tidlige lyse Sommermorgener, før nogen var paa Benene, saa vel, at han fik et temmelig godt Grundrids af hele Fæstningen. Derefter agtede han sig til Kong Karl i Kiel; men det var saare vanskeligt for ham at slippe fra sine »svorne Bröder og synnerlige vänner«, der endog paa Afrejsens Dag

opholdt ham saaledes med Drik og Skjæmt, at han begyndte at blive underlig til Mode; men da Ahlefeldt, efter at Portene om Aftenen vare blevne lukkede, lod Nøglerne bringe hjem i Dahlbergs Logis, hvor hans Vogne hele Dagen havde holdt for Døren, bleve de i al Lystighed sammen til den lyse Morgen. Da ledsagedes han ud af Porten af hele Selskabet og maatte her midt paa Broen tillige med dette drikke Kongen af Danmarks Skaal paa Knæ. Kl. 2 om Morgenen fortsatte Dahlberg sin Rejse, »men,« skriver han, »hade man vidst, hvad jag förde i hjertat och eljest hos mig fordolt, visserligen hade jag fått annat herberge.«

Allerede i Korsør traf han sin Konge, der ligesom beruset af det sidste Aars overordentlige Lykke svævede i en Vrimmel af den krigerske Ærgjerrigheds mest højt flyvende Drømme og Forhaabninger. Han higede kun mod Kjøbenhavn, hvis Erobring han ansaa som sikker, men da han den 10de Avgust ankom der til med den Hensigt at storme strax og fra Frederiksberg Bakke saae Forstædernes Brand, standsede han og holdt Krigsraad. I dette besvor Dahlberg, der jo bedre end nogen anden i Krigsraadet kjendte Forholdene, Kongen om at storme strax; han beskrev nøjagtig Fæstningens jammerlige Tilstand, ja tilbød til sidst med Vogn og Heste at kjøre ind i Kjøbenhavn over Grave og Volde i Spidsen for de stormende Tropper. Kongen fulgte til sin Ulykke ikke dette Raad; Wrangel og de andre Feltherrer fik Ordet, og en regelmæssig Belejring blev besluttet. Bittert angrede Karl Gustaf siden, at han ikke havde fulgt sin første Plan og Dahlbergs Raad.

Det ligger uden for vor Plan at give en Fremstilling af Kjøbenhavns og Kronborgs Belejring, men kun at fortælle, hvilken Andel Dahlberg havde i disse Begivenheder.

Den 15de Avgust marcherede Wrangel til Helsingør med 3000 Mand for at belejre Kronborg. Da General-

Kvartermester Gorgas var ved Hæren i Holsten, maatte Dahlberg følge Wrangel; men da han ej heller kunde undværes ved Belejringsarbejderne omkring Kjøbenhavn, maatte han hveranden Dag ride her til og næste Dag atter tilbage igjen, indtil Kronborg efter tyve Dages Belejring kapitulerede. Ved denne Lejlighed modtog han Overgivelsen af den ene Port og var den første Mand paa Slottet. Svenskerne vare nu, hvad de aldrig før havde været, Herrer over Øresund. Rigsadmiralen, der nærede Nag til Dahlberg fra det forrige Aars Felttog, og som i det hele taget kun lidet sympathiserede med ham, hvilket ogsaa viste sig derved, at deres Raad til Kongen altid vare vidt forskjellige, kunde ved denne Lejlighed dog ikke lade være at fremhæve Dahlbergs Iver og Ufortrødenhed, hvilket skaffede denne en aarlig Pension af 400 Rdl. af Øresunds-Indtægterne, en Gave, der dog tilbagekaldtes tre Maaneder efter. Ligeledes bleve nogle rige Gaver i Penge og Gods, som han modtog kort efter, ham kun til liden Glæde.

Med Kjøbenhavns Belejring gik det imidlertid saare langsomt, de Danske havde, begejstrede af Fædrelandskjærlighed og vakte af deres fordums Sløvhed, da Nøden stod for Døren, rejst sig i deres fulde Kraft, og den tapre svenske Hær mødte en Modstand, som den aldrig før havde truffet paa. Efter Svenskernes Uheld i Søslaget uden for Kronborg den 29de Oktober trak Hæren sig tilbage til Brøndshøj, hvor Dahlberg maatte udstikke og anlægge en Lejr, som Svenskerne beboede i over halvandet Aar, og som efterhaanden antog Udseendet af en rigtig By med ordentlige Gader, hvilken Svenskerne gave Navnet Karlstad. Vi ville ikke dvæle ved de saa bekjendte Begivenheder i denne Tid, men kun anføre, at da Karl Gustaf endelig den 11te Februar 1659 besluttede sig til at foretage en Hovedstorm om Natten, fik Dahlberg Ordre til at blive

hos ham og »taga vara på hans Person«. Da han ikke desto mindre flere Gange sendtes afsted med forskjellige Ordrer, blev han paa denne Maade Vidne til, at Svenskerne, som med sædvanlig Tapperhed og »sjungande som lejon uti dans« havde stormet frem mod Volden, bleve drevne tilbage i største Forvirring, og han blev den første, som maatte frembære den forfærdelige Efterretning for Kongen, at Stormen var aldeles mislykket. Det var første Gang, at Karl Gustaf maatte trække sig tilbage; dog opgav han ikke Haabet, men bed sig fast i Danmark som et glubende Rovdyr og sugede Blodet ud af Sjællands Aarer.

Han lod alle Havne og Indløb paa Sjælland opmaale og aftegne af Dahlberg, og denne maatte tillige udkaste Planer til flere Byers Befæstning saasom Kjøge, Korsør, Nyborg o. a.; men først og fremmest blev Kronborg-Fæstning, der betragtedes som en Hovedpost, ombygget, udvidet og forbedret, i hvilken Anledning en Del Huse i Helsingør By bleve sløjfede uden Hensyn til Beboernes Modstand. Det meste af Aaret 1660 arbejdede Dahlberg paa dette Sted og byggede saaledes, at hans Arbejder staa den Dag i Dag. Af Mangel paa Arbejdsfolk var han tvungen til at anvende sjællandske Bønder; over 1200 Mænd og Kvinder maatte, uagtet de af Hunger og Træthed kun kunde udrette lidet, dog Dag ud og Dag ind slide og slæbe i Fjendens Tjeneste.

Svenskernes Herredømme varede dog ikke længe, efter Nederlaget ved Kjøbenhavn havde Karl Gustaf ingen Fremgang mere i Danmark. Den 13de Februar 1660 døde han i Gøteborg midt under sine fejlslagne Forhaabninger, og efter i det sidste Aar at have oplevet flere Tab end i hele sit Liv. Døende sagde han sukkende til sin Søster, Maria Eufrosyna: »Fyn, min Søster, Tabet af Fyn bliver min Død.«

Dahlberg sørgede dybt over sin Konges Død, og han havde god Grund dertil; thi Karl Gustaf havde forstaaet at fremdrage Fortjenesten overalt, hvor han fandt den, og særlig var Dahlberg under denne Konge kommen til sin Ret og havde set sine Ungdomsdrømme gaa i Opfyldelse. At han paa Grund af sit Held fik mange Misundere, vidste han meget vel, især følte de adelige sig tilsidesatte for den unge Mand af den lave Stand, der altid fik de mest betroede Hverv, og som havde frit Indpas hos Kongen, medens de andre maatte vente i Forgemakket. Med bange Anelser saae Dahlberg nu Fremtiden i Møde og med rette; thi stod han nu end paa Højdepunktet af sin Lykke med et næsten berømt Navn, saa kom der snart en Periode, hvor han i Stedet for at høste Lønnen for sine Fortjenester blev kastet til Side og forglemt. Først senere mindedes man ham og søgte at gjøre Fejlen god igjen i Erkjendelse af hans store Dygtighed.

Det bliver derfor kun lidet, vi have at berette om Erik Dahlberg i de nærmest paafølgende Aar.

Han fortsatte sit Arbejde paa Udbedringen af Kronborg, indtil Freden blev sluttet den 27de Maj. Da han nogen Tid efter fik Ordre til at rømme Fæstningen, medtog han en Del udmærkede Kanoner og de to store Kirkeklokker. Foruden dette Bytte fik Dahlberg ogsaa Indtægten af Materialierne af Lejren Karlstad ved Brøndshøj, som efter gammel Skik tilkom ham som den, der havde afstukket og indrettet Lejren; han solgte det hele til den danske Regering. Inden Dahlberg for sidste Gang forlod Danmark, fik han et Bevis paa det gode Navn, han havde vundet, i det Kong Frederik, som havde beset hans Planer til Kronborgs forbedrede Befæstning, paa mange Maader søgte at formaa ham til at fuldføre denne paa sin Regning og imod store Belønninger; men Dahlberg, der, som en ægte Svensker paa den Tid, nærede Had til alt dansk,

nægtede bestemt at gaa ind herpaa. Af Frygt for Fremtiden tænkte han derimod et Øjeblik paa igjen at søge sin Lykke i fremmede Lande, ung som han var og med sit gode Navn, men fik netop da Ordre til at indfinde sig i Stockholm. (Sluttes.)

P. F. Rist.

Feltmarskalk Wrangel i Siversted Præstegaard.

(Fastelavns-Lørdag 1864.)

Der forefaldt til visse ikke noget af særlig Betydning, hverken for Historien i Almindelighed eller for Krigshistorien i Aaret 1864 i Særdeleshed, under Feltmarskalk Wrangels korte Ophold i Siversted Præstegaard — midt imellem Slesvig og Flensborg, nær ved Chausseen imellem disse tvende Byer, men den efterstaaende korte Beretning kunde maaske dog have nogen Interesse ogsaa for andre end Forfatteren og særlig tjene til Oplysning om de indre Motiver, der laa til Grund for det preussisk-tyske Anfald i 1864.

Med hvilken Uro og spændt Forventning vi i de faa Miles Afstand fra Danevirke i de første Dage af Februar 1864 hørte Kanontordenen og modtoge Efterretninger fra Krigsskuepladsen, kan lettere tænkes end skildres. Jeg for mit Vedkommende fulgte vor lille Hær med saa meget større Interesse, som saa at sige hver Fodsbred paa vort gamle Grænseværn var mig bekjendt fra mine mangeaarige Undersøgelser af Virket, og jeg havde saaledes levet mig ind i Danevirkes Historie og Sagnforhold, at jeg ikke noget Øjeblik tvivlede paa, at Thyra Danebods, Margretes og Valdemars Aand jo maatte besjæle vore Mænd og lade dem værne om den Vold, der havde holdt saa »mangen Tørning«.

Stor var derfor min Forbavselse og større min Bekymring, da først en af mine Folk og derpaa min Nabo, Degnen, der havde været i Slesvig, Fredag Aften vendte hjem med den Efterretning, at Danevirke enten allerede var rømmet eller skulde rømmes; det var mig umuligt i Øjeblikket at fæste Lid til en Udtalelse, jeg antog for et løst Rygte, og da der i Løbet af Natten ikke skete noget, der tydede paa Efterretningens Paalidelighed, skjønt Præstegaarden kun laa ti Minutters Gang fra Chausseen, hvor i alt Fald den største Del af Hæren maatte drage frem, vaagnede jeg Lørdag Morgen med den Tanke, at jeg havde haft en hæslig Drøm. Des værre havde jeg drømt, drømt som saa mange om vore Sønners og Brødres heltemodige Forsvar af Thyras Gærde, — drømt om Fortidens Stordaad og herlige Minder, og tung om Hjærtet maatte jeg vel blive, da Herredsbudet fra Flensborg tidlig om Morgenen kom for at faa min Underskrift paa en Rundskrivelse og i Hast fortalte, at omtrent hele vor Armé var dragen nord paa, og at han maatte skynde sig, for ikke at falde i Fjendens Hænder. Saa var det altsaa sandt; Danevirke var forladt, og Landet stod aabent for en overmægtig og overmodig Fjende! Tyst og stille som et Ligtog var vor Armé gaaet til Jylland og Dybbøl for at kæmpe sin hæderlige, men frugtesløse Kamp.

Omtrent Kl. 11 om Formiddagen talte min Avlskarl med en af vore Underofficerer, der havde aflagt et Besøg i sit Hjem i Byen Stenderup, c. 4 Mil syd for Siversted. Han kom løbende over Marken for at naa sin Afdeling, der allerede for flere Timer siden var dragen forbi. Den brave Karl vilde ikke svigte sin Ed og sin Fane, skjønt han, som jeg senere hørte, var bleven stærkt fristet dertil af Slægt og Venner, og næppe nogen under hine Forhold vilde have kunnet drage ham til Ansvar derfor.

Ved Middagstid kunde vi se Fortravet af den fjendtlige Armé bevæge sig fra Stenderupskov ned imod Stenderupaa, en ved Chausseen liggende Kro i et lille Dalstrog imellem

Stenderup og Smedeby-Højdedrag;*) men pludselig kastedes Hestene omkring, og i flyvende Galop rede Husarerne (vi erfarede nemlig strax efter, at det var ungarske Husarer) tilbage, beskudte af en mindre Afdeling af vort Artilleri og Infanteri, der havde sat sig fast omkring Krobygningerne, efter først at have spærret den over Aaen førende Bro med Forhugninger og Jærnkjæder, som Soldaterne havde hentet hos Smeden i Siversted. Det varede dog ikke længe, før en større fjendtlig Styrke rykkede frem, medens en Afdeling Husarer red ad den østre Vej igjennem Stenderup til Siversted, rimeligvis for ad denne Vej, der i buet Linie atter fører ud til Chausseen ved Stenderupaa, at falde vore i Ryggen. Disse havde imidlertid trukket sig tilbage, men atter, forøgede med en større Afdeling, saa vidt jeg mindes ført af Flensborgeren Kaptejn Petersen, gjort Holdt 1/4 Mil nordligere ved Sønderskov og Smedeby, hvor de kraftig modtoge de fjendtlige Husarer, af hvilke flere faldt, deriblandt en Søn af den østerrigske Ministerresident i Konstantinopel.

Ved et mindre Skovparti vare vi hindrede i at være Vidner til Kampen; men Skuddene løde over til os, og da vi frygtede for, at en større Kamp kunde udfolde sig ogsaa hos os, samlede vi i en Hast, hvad vi nødig vilde miste, pakkede Kirkebøgerne i en Kasse, Børnene, af hvilke det yngste næppe var to Maaneder gammelt, i varme Klæder og stode netop i Begreb med at ty op til den nærliggende Kirke, for inden for dennes tykke Mure at søge Beskyttelse, da den oven for omtalte Husarafdeling, der var reden øster paa igjennem Stenderup, med dragne Sabler pludselig svingede ind i Præstegaarden, som var den nærmest Stenderup liggende Gaard i Siversted, og i høje Toner paa deres næsten uforstaaelige Sprog spurgte om de Danske og samtidig ind-

*) Ikke mange Maaneder i Forvejen havde vi her rejst en Æreport, da Frederik VII. gjorde sin sidste Rejse i Slesvig.

krævede Levnedsmidler. Efter at have faaet de sidste, medens vi med Hensyn til det første ikke kunde give Besked og heller ikke havde gjort det, selv om vi havde kunnet, foer Skaren, med Høknipper dinglende ved Sadelknappen og de smudsighvide Kapper flagrende om Skulderen og hen ad Hestens Ryg, som en Flok onde Aander ud af vor fredelige Gaard, efterladende os med de just ikke glædeligste Udsigter til, hvad den nærmeste Fremtid vilde bringe os. At ty til Kirken kunde der imidlertid nu ikke længere være Tale om. Saa godt jeg formaaede, beroligede jeg baade store og smaa og bad dem stille alt i Guds Haand, men i øvrigt handle, som Pligt og Samvittighed bød enhver især.

En Times Tid senere fik vi nye Gjæster, nemlig den preussiske General-Kvartermester, Major v. Geertz med Mandskab, som kom for at meddele os, at vi øjeblikkelig skulde gjøre Anstalter til at tage imod Feltmarskalk Wrangel med Stab, der havde bestemt Siversted Præstegaard til Hovedkvarter, — en Melding, der næsten lod os forstumme af bitre Tanker, men som ikke desto mindre maatte adlydes, hvor meget vi end prøvede paa at undskylde os og frabede os den os tiltænkte Ære! Jeg kommer senere tilbage til Major Geertz og skal kun her i forbigaaende bemærke, at han, saa vidt jeg veed, er en Holstener (Kieler?) af Fødsel og godt kjendt baade med de lokale, politiske og sproglige Forhold i Slesvig, hvilke de af ham udgivne Sprogkort over Slesvig noksom bære Vidnesbyrd om, saa Wrangel vel næppe kunde faa nogen bedre Vejviser og Kvartermester end ham.

At vi ikke gik til de begjærede »Anstalter« til Wrangels Modtagelse med synderlig Glæde eller Iver, behøver vel næppe at bemærkes, hvorfor de tvende til ham bestemte Værelser heller ikke vare tilbørlig opvarmede, da han med Stab kom ridende ind i Gaarden omtrent Kl. 3³/₄ — saa længe havde han dvælet paa Chausseen ved Stenderupskov,

rimeligvis for nogenlunde at være sikker paa, at intet Overfald fra vore Troppers Side kunde befrygtes. Wrangels Personlighed er saa ofte bleven skildret, at jeg her ikke behøver at dvæle derved. Han sad rank til Hest, men maatte dog hjælpes lidt med at staa af. Gaarden vrimlede af Officerer af alle Vaabenarter og Aldere, Tjenere og andet Mandskab ikke at regne. Jeg modtog Generalen i Husdøren, hvor han mødte mig med de Ord: »Jeg véd ikke, om jeg kommer som Ven eller som Fjende, men beder i ethvert Tilfælde om at blive betragtet som Gjæst.«

»Og som saadan beder jeg Hr. Feltmarskalken at betræde mit Hus«, var mit Svar, hvorpaa jeg førte ham til de for ham bestemte Værelser, hvor Kulden dog endnu var for stærk, saa jeg maatte vise ham ind i Dagligstuen. Her blev der budt ham en Lænestol, som han frabad sig med den Bemærkning, at en Soldat ikke burde forvænne sig, han sad og sov helst paa det haarde, — vi saae da ogsaa senere baade Dyner og Puder tagne af hans Seng, i det han kun betjente sig af store Skindtæpper, som han altid førte med sig. Han opholdt sig vel ½ Times Tid i Stuen, hvor han, i alt Fald tilsyneladende, kun beskæftigede sig med vore to ældste Børn, en Dreng paa 7 og en Pige paa 5 Aar, undrende sig over, at de ikke kunde tale tysk. Børnene sade nok saa glade paa hans Skjød og havde ingen ret Forestilling om, hvad denne gamle Herre med det næsten halvtudslukte Blik førte i sit Skjold imod vort Fædreland, og at han i sit Følge havde en Mand (Civilkommissæren, Friherre v. Zedlitz) om sig, der snart efter skulde afsætte deres Fader fra sit Embede og gjøre ham hjemløs i sit eget Hjem.

Da Wrangel havde forladt Dagligstuen, hvor Generalstaben den øvrige Del af Dagen og Aftenen tog Ophold, og jeg tilfældigvis kigede ud i Gaarden fra Køkkenvinduet, saae jeg der en af vore velbekjendte Post- og Diligence-Vogne og ved Siden af en Kusk i sin røde Kappe, men med saa

ynkeligt et Ansigt, at jeg næsten kom til at smile: det var Postillonen med Postvognen fra Flensborg, som Postvæsenet der havde været uklog nok til at sende ad Slesvig til, skjønt man ved Afgangen fra Flensborg vidste, at Danevirke var rømmet. Samtlige Breve m. m. bleve bragte ind i vor største Stue, og jeg blev strax efter anmodet om at komme ind til Feltmarskalken. Jeg havde ventet at blive opfordret til at læse de aabnede danske Breve for ham, hvilket dog ikke skete — senere erfarede jeg, at ingen af de private Breve vare blevne aabnede, — kun Embedsbreve og Breve med udenlandske Stempelmærker brækkedes. Excellencen og en af hans Adjutanter sade ved et Bord, oversaaet med Aviser, hvori de stavede sig frem uden dog at kunne fatte Sammenhængen.

»Kan du*) Dansk?« var det fremstødte korte Spørgsmaal, hvormed jeg blev modtagen paa Dørtærskelen.

»Dansk er mit Modersmaal,« svarede jeg.

»Nu vel,« lød det videre, »kom saa og læs os paa tysk noget af, hvad man skriver der ovre i Kjøbenhavn. Lad se, der have vi jo »Dagbladet« og der »Fædrelandet«; jo, vi kjende dem nok, i det mindste von Hørensagen; men stop lidt,« afbrød han sig selv, »jeg synes, du ser saa daarlig ud, — kom, sid ned og faa først en Hjærtestyrkning", og dermed skruede han tvende Bægere fra et lille Futeral, som han tog ud af en Vadsæk, lod Adjutanten fremtage en Flaske Madeira af en let Rejsekoffert og skjænkede selv to Bægere Vin, hvoraf han tømte det ene og bød mig det andet. Jeg tog imod det, da jeg i længere Tid havde været syg og var udmattet af den stærke Sindsbevægelse, hvori jeg havde været hele Dagen, og som ikke havde ladet Mad og Drikke smage mig.

Det var mig omtrent ligegyldigt, hvilket af de tvende Blade jeg læste op for ham, da jeg vidste, at de begge paa

*) Jeg hørte Wrangel sige „Du“ til alle uden Undtagelse.

en eller anden Maade vilde maale Preusserne Skjæppen fuld. Jeg tog da først »Dagbladet«, der laa mig nærmest, og da mine Øjne faldt paa en Korrespondance-Artikel fra Itzehoe-kanten, mente jeg, at den kunde prøves til en Begyndelse. Jeg begyndte da at læse op om den hensyns-, ja samvittighedsløse Maade, hvorpaa Forbundstropperne skaltede og valtede i de af dem besatte Egne . . .

»Løgn, lutter Løgn!« tordnede Feltmarskalken. »Spring det over, Hr. Præst, det Tøjeri vil jeg ikke høre paa.«

»Ønsker Hr. Feltmarskalken da at høre noget af den ledende Artikel, hvormed Bladet begynder,« spurgte jeg, og da han med et Nik gav sit Samtykke til Kjende, læste jeg højt, tydelig og langsomt en i skarpe Udtryk affattet Artikel, hvori Preussens hele perfide Adfærd imod Danmark var skildret.

»Donnerwetter,« udbrød den gamle Feltmarskalk atter, »hvor tør man dog i Kjøbenhavn skrive sligt Nonsens; burde de ikke snarere takke os, at vi ere komne for at befri dem fra et Pøbelregimente, der har bragt baade Konge og Ministerium i et sandt Uføre!«

Da han derpaa tav og saae paa os to andre, som om han ventede vort Bifald, men dette i ethvert Tilfælde fra min Side udeblev, og jeg spurgte, om jeg maaske ogsaa skulde læse lidt op af »Fædrelandet«, svarede han vranten »nej!« og dermed var jeg afskediget fra mit ufrivillige Forelæser-Embede.

Inde i de øvrige Værelser, hvor der imidlertid var tændt Lys og Lamper, var der fuldt op af Officerer; gaaende og staaende eller siddende paa Sofaer og Stole førtes Samtalen om de tyske Troppers glimrende Fremgang, om Danevirkes Rømning og hvad andet, de foregaaende Dages Begivenheder kunde give Stof til Samtale om. Wrangel og hans Adjutant indfandt sig ogsaa lidt efter, og Feltmarskalken sad just ved Bordet, hvor Vogel v. Falkenstein

— der ellers var indkvarteret hos Degnen — og flere af de betydeligste Generalstabschefer ligeledes havde Plads, da der forefaldt en lille Episode, som tilsyneladende ikke vakte videre Uro, men aldrig blev opklaret. Jeg stod nemlig ved Væggen omtrent en Alen fra Køkkendøren, der hyppig gik op og i, da en Soldat traadte ind ad Døren, bærende under sin Feltkappe noget, som han stiltiende satte midt paa Bordet og saa fjærnede sig; det saae ud som en lille Krukke, ombunden med Bast, og jeg antog det for kinesisk Ingefær, der maaske skulde bruges til Desserten ved det Maaltid, som var under Tilberedning af Stabens Køkkenpersonale i Køkkenet; men paa én Gang saae jeg Herrerne rejse sig med tydelige Tegn paa Forskrækkelse i Ansigterne, og en af dem løb i Hast ud i Køkkenet, hvorfra han kom tilbage med en Spand Vand, hvori den formentlige Krukke varsomt blev lagt og derpaa af en Soldat kastet i det nærliggende Gadekær, hvor den formodentlig ligger endnu. Krukken var nemlig en fyldt Granat, men hvor den kom fra, om den var en af vore, som en preussisk Soldat havde fundet, og som han nu for Spøg satte frem paa Bordet, eller paa hvilken Maade og af hvilken Grund den ellers var kommen til Stede, har jeg, som sagt, aldrig erfaret, da Sagen sikkert med Vilje blev fortiet, og andre Æmner strax bragtes paa Bane. Lidt senere forlod Feltmarskalken Værelset, og jeg erfarede senere, at han personlig var til Stede, medens Bordene dækkedes i den store Stue og iblandt andet med smaalig Nøjagtighed paasaa, at ikke den mindste Plet fandtes paa det fremlagte Dækketøj.

Det var i dette Mellemrum, at jeg blev tiltalt af den Herre, der havde bestilt Kvarter for Feltmarskalken og nu navngav sig for mig som Major v. Geertz, — et Navn, der længe havde været mig bekjendt, uden at jeg før i Dag havde set selve Personen.

Først spurgte han mig, om jeg var den, der havde skrevet en af Gustav Rasch omtalt tysk Læsebog og lige-

ledes Afhandlinger i Annaler for nordisk Oldkyndighed om Danevirke, Folkesproget i Slesvig m. m., og da jeg gav et bekræftende Svar, vedblev han: »Men hvorledes har De kunnet falde paa at kalde Slesvig for Sønderjylland, et Navn, som jo ingen vil vedkjende sig, og hvor kan De paastaa, at Dansk nogen Sinde har været Folkesprog i Byen Slesvig, eller at Hertugdømmet i det hele taget er et dansk Land?«

Saa godt jeg formaaede, udviklede jeg for ham Sønderjyllands historiske, sproglige og statsretlige Forhold, idelig afbrudt af henkastede Modbemærkninger, der tydelig viste, at Slesvig-Holsteinismens gamle Sætning: »Slesvig-Holstein udelt for evige Tider« af ham hyldedes som en Trosartikel, uden at han dog dermed vilde frakjende Danmark en vis Beskyttelsesret over Slesvig eller det danske Sprog i Slesvig al Berettigelse til at existere! Ved at omtale Sprogsagen og den Maade, hvorpaa den var ordnet i de blandede Distrikter, udtalte han i øvrigt en Anskuelse, som jeg næppe havde ventet at høre fra hans Mund: »Skulde jeg ordne de forvirrede Sprogforhold i Slesvig,« sagde han, »saa skulde der undervises 4 Timer om Ugen i Tysk fra Flensborg og op til den jyske Grænse og ligeledes 4 Timer i Dansk fra Flensborg ned til Ejderen.«

Da jeg dertil bemærkede, at det danske Sprog saa dog næppe kom til sin Ret, og at en mægtig tysk Nabostat altid vilde faa en betydelig Indflydelse paa det tyske Sprogs Fremadskriden, indrømmede han dette og føjede til: »Tyskland er Bæreren af Verdenskulturen og den sande Videnskabelighed, og den mindre, men sprogbeslægtede Stat maa lidt efter lidt og med Glæde gaa op i den!«

Jeg tillod mig at være af en anden Mening, og Ordene begyndte at faa en mere skarp Betoning imellem os, da vi bleve afbrudte af flere andre Officerer, der havde hørt

paa vor Samtale og nu drejede denne ind paa Øjeblikkets politiske Situation.

»Hvordan gaar det i Kjøbenhavn,« sagde en høj, rødskjægget Major. »Vi haabe snart at aflægge de gode Kjøbenhavnere et Besøg og jage de Herrer Demokrater Pokker i Vold.«

»Ja, og deres famøse November-Forfatning med,« supplerede en yngre Herre, — en Neveu af Vogel v. Falkenstein, der under sin store Onkel og gamle Wrangel skulde lære Krigskunsten. Flere toge nu Ordet og udtalte sig i de skarpeste Udtryk om den nævnte Forfatning og om Kongen af Danmarks nødtvungne Underskrift af samme saa vel som om hele den frisindede Vej, man overalt i Danmark var slaaet ind paa, og ingen vilde høre paa mig, da jeg paastod, at hs. Majestæt i denne som i enhver Sag havde set paa sit Lands Vel og søgt at hævde dets Ære. At man i vor frie Forfatning og i Folkets selvstændige Udvikling gjennem denne Frihed saae en Anstødssten, der burde fjærnes, og at den slesvig-holsteinske Sag og Sprogrøret kun var et Paaskud, der skubbedes frem for at besmykke eller skjule den egentlige Hensigt med det fjendtlige Overfald, fremgik næsten af hvert Ord, der blev talt. Jeg skal med det samme bemærke, at Østerrigerne, hvem det vel kunde være saa temmelig ligegyldigt, hvilken Forfatnings-Form der gjaldt i Danmark m. m., trak Sprog og Nationalitets-Spørgsmaalet frem som Grund for deres Deltagelse i Krigen.

»Man kuer jo det tyske Sprog overalt i Slesvig, baade fra Regeringens og Embedsmændenes Side,« sagde en østerrigsk Hauptmann til mig et Par Dage senere. »Forældrene have jo hverken Lov til at lade deres Børn døbe eller konfirmere paa tysk, og enhver kirkelig eller retlig Handling skal jo ligeledes foretages i det danske Sprog.«

Da jeg derpaa, hvad Kirkeforholdene angik, af mine

Kirkebøger viste ham sort paa hvidt paa det modsatte, udbrød han: »Men min Gud, hvad skal vi saa her?«

»Det maa jeg spørge Hr. Greven om,« svarede jeg. »Dog«, vedblev han, »vor Kejser befaler, og vi Østerrigere gaa, hvor han sender os hen.«

Kort efter den oven for berørte Samtale med v. Geertz og andre Officerer vilde jeg fra Soveværelset, — hvor i forbigaaende sagt mine Børn som Fugleunger, der med Angest spejde efter Falken, tittede igjennem Dørsprækken — gaa igjennem Dagligstuen, hvor, som alt bemærket, Generalstaben var forsamlet, da Feltmarskalk Wrangel pludselig traadte hen for mig, saae stift paa mig og sagde: »Jeg hører, Hr. Pastor, at du, skjønt Slesviger, er dansksindet!«

»Deres Excellence!« svarede jeg. »Jeg er en dansk Slesviger, spiser den danske Konges Brød, har aflagt min Ed til ham og ser i ham og ene i ham min retmæssige Herre og Konge.«

Studsende lidt over dette Svar saae han sig omkring i Kredsen af de forsamlede Officerer, der imidlertid havde rejst sig, og sagde til dem: »De hører, mine Herrer, hvad vor Vært vedkjender sig, — dog«, og dermed lagde han sin Haand paa min Skulder, »du handler maaske rigtig; Troskab fortrydes aldrig; men ét vil jeg sige dig,« og her hævede han sin Stemme, »lader du de Danske paa en eller anden Maade vide, hvor vi ere i Nat, hænger jeg dig!«

»Hr. Feltmarskalken faar saa at hænge to, da jeg gjærne vil hænge ved Siden af min Mand,« lød pludselig min Hustrus Røst ved Siden af os; — hun var nemlig ubemærket traadt ind i Stuen, da hun frygtede for, at der skulde ske mig nogen Overlast, og som om Wrangel skammede sig over sine Ord og sin Trusel, fjærnede han sig stiltiende.

Fra det Øjeblik af lod man os være i Fred, — ingen

talte til os, mere end højst nødvendig, men desto nøjere bevogtede man hvert af vore Skridt, saa vi indtil næste Dags Formiddag saa godt som vare Fanger. Overalt, i Køkkenet, i Forstuen, uden for alle Døre og Vinduer opstilledes der Skildvagter; en af Pigerne, der fra Soveværelset skulde ud i Køkkenet, men ikke turde gaa igjennem Generalstabs-Værelset, vilde springe ud ad Vinduet, men var i Mørke nær sprungen lige i en Bajonet, der øjeblikkelig straktes hende i Møde af en Skildvagt. Ligeledes vilde Vogel v. Falkenstein formene mig at gaa igjennem samme Værelse, hvor Beretningen om Slaget ved Sankelmark blev affattet; men jeg lod, som om jeg ikke hørte hans Forbud, og da der senere spistes til Aften, hvor jeg var bleven tilsagt at spise ved Wrangels eget Bord, saae man det ikke ugjærne, at jeg undskyldte mig og satte mig ved et Sidebord.

Endnu har jeg kun dette at tilføje, at der ved Bordet, hvor flere højere østerrigske Officerer vare tilstede, herskede en nogen tvungen Stemning, ligesom Efterretningen om den »glorværdige østerrigske Sejr ved Sankelmark« — som saadan blev den jo udbasunet i alle tyske Blade — ikke syntes at vække synderlig Glæde hos Preusserne. Ikke en eneste Skaaltale blev holdt; de fleste spiste deres Fisk og Kalvesteg — disse vare Retterne — og drak deres Vin i Tavshed. Først Kl. 1 kom vi til Ro.

Næste Morgen — Fastelavnssøndag — saae jeg ikke noget til Feltmarskalken, hvorimod jeg havde en længere Samtale med Friherre v. Zedlitz. Først hen paa Formiddagen viste Wrangel sig for at tage Afsked; han forlod os med hele sin Stab, i det han ønskede Guds Velsignelse over min Hustru, bukkede for mig og beklagede, at han ikke havde Tid og Lejlighed til at komme — i Kirke!

C. C. Lorenzen.

Fra Communens Tid.

(Sluttet.)

III. Fra Paris's anden Belejring.

II. Afmarche. — En farlig Kjøretur. — Neuilly. — I Drivhuset. — Paa Barrikaden. — Dombrowski. — En tredobbelt Forstyrrelse. — Vi bygge en Barrikade.

Jeg vaagnede den næste Morgen Klokken fem med klaprende Tænder og gysende af Kulde, mine Kammerater sov endnu; men da jeg forlod min Barakke, saae jeg, at talrige andre Gardister, der havde sovet lige saa daarlig som jeg, allerede vare komne mig i Forkjøbet; hist og her var der alt gjort Ild paa for at varme Morgenkaffen, og snart oplystes den umaadelige Marsmark af flammende Baal, hele Kompagnier kom styrtende ud af deres Telte, Solen hævede sig paa Himlen, og snart var alt i en livlig Bevægelse. Medens mit Kompagni børstede og pudsede og derpaa maatte exercere fra 9—11, havde jeg og Stabsergenten travlt med at opgjøre en Liste over de manglende Ekviperings-Gjenstande, derpaa spiste vi vor Suppe og Flæsk med Kartofler. Om Eftermiddagen var der ny Exercits, medens jeg maatte hente Proviant, uden denne Gang at blive forsinket ved Intendantens Magelighed, som Tilfældet havde været den foregaaende Dag; om Aftenen tillod jeg mig at

smutte hjem til mit gamle Logis, hvor Hvilen smagte mig fortræffelig oven paa den foregaaende kolde Nat.

Den næste Dag fik vi Melding om, at der om Eftermiddagen skulde finde en Revue Sted af alle Reservelejrens Batailloner, og Kl. 3 om Eftermiddagen stillede den 85de og to andre Batailloner med Tornistre, Teltlærred og Feltkappe; jeg og de andre Furerer stode i nogen Afstand fra vore Afdelinger, da Bataillonens Fanebærer pludselig kom til Syne med Communens røde Fane, Trommerne hvirvlede, Bataillonerne svingede ud i Geledder, og afsted gik Marchen til Militærskolen. Vi fulgte efter uden Tornistre og Geværer; men Bataillonen kom til Militærskolen og fortsatte sin Vej videre, langs Boulevard Latour-Maubourg og over Concordebroen. Jeg fik nu en Anelse om, at vi nok helt skulde forlade Marsmarken, ilede efter Kompagniet og søgte vor Oberst Piazza. Han var ikke til Stede, Rygtet gik, at han var arresteret, og min Kaptejn fortalte mig, at Kaptejn Gaudet interimistisk havde overtaget Kommandoen, og at vi skulde ud til Neuilly, hvor Bomber og Granater haglede ned. Ved denne Efterretning befalede jeg Monaski og to Gardister at vende tilbage til Marsmarken og samle alle Bataillonens efterladte Sager, hvorpaa de rolig skulde oppebie min Tilbagekomst.

Alt som vi kom nærmere til Triumfbuen, kunde vi bedre se de hvide Støvskyer, som frembragtes af Granaterne, der sprang omkring Sejrsmindet; paa enkelte Gardisters Ansigter afmalede sig en vis, for øvrigt ganske naturlig Ængstelse; men de fleste forstode temmelig vel at beherske deres Bevægelse, og da vi naaede den øvre Ende af den store Allé, et Par Hundrede Skridt fra Triumfbuen, istemmede Bataillonen Marseillaisen og marcherede stolt gjennem det farlige Omraade. Vi lode nu Buen ligge til venstre og marcherede ad porte-Bineau; undervejs mødte vi to af Communens Medlemmer, som kom fra Forposterne ved Neuilly; de vare til Hest, og deres brede skarlagenrøde

Skjærf med Guldfrynserne antydede deres Rang. Raabene: Leve Republikken, leve Communen! lød fra alle Kanter, og paa samme Maade hilste vi ogsaa en Brigadekommandør. Da nogle af vore Gardister viste ham, at de ikke havde andre Vaaben end Perkussionsgeværer, svarede han med Pathos: »Vi skulle angribe med Bajonetten. Eders Gevær er stærkt, det er alt, hvad der behøves.«

Efterhaanden som vi nærmede os Voldporten, foregik der en synlig Forandring med mine Kammerater; de, der vare modige af Naturen, bleve mere og mere exalterede, medens de frygtsomme ikke kunde skjule deres bange Anelser, Desertationerne begyndte allerede, og Gardisterne brugte et meget simpelt Kneb; man lod, som om man i al Hast vilde nyde en Forfriskning hos en Værtshusholder, man netop passerede, derpaa lod man Bataillonen marchere forbi og kom ikke mere til Syne. Heller ikke jeg eller Stabssergent Lefort havde i øvrigt Lyst til at forlade Paris denne Aften; vi fulgte simpelt hen med Bataillonen for at forvisse os om dens Bestemmelsessted; min Ven vilde da vende tilbage for at hæve Bataillonens Sold, medens jeg skulde hente Bataillonens efterladte Sager. Ved Porten fandt vi heldigvis en Oberst, for hvem vi udviklede vor Kvide, hvorpaa jeg udfærdigede, og han undertegnede det kostbare Dokument, som skulde aabne Byens Porte for os. Vi indhentede derpaa igjen vor Bataillon, som foreløbig tog sit Kvarter i Levallois-Perret; jeg fik nogle Ærender for Kaptejnerne, og vi vare snart igjen inden for Porten.

Baade jeg og min Kammerat vare temmelig trætte og tog os en Fiacre til Tilbageturen. Vor Kusk var en dristig Mand; da han saae, at Versailles-Batterierne næsten ganske havde ophørt med at beskyde Ternes- og Maillotportene, besluttede han at forkorte Vejen og kjørte langs med Voldgaden inden for Bymuren. Afsted gik det nu i Galop trods alle Skildvagternes Advarsler; men da han kom til Ternesporten og saae Husene gjennemborede af Granater eller

knuste af Bomberne, blev han en Smule mere fornuftig, satte afsted i strygende Fart og holdt lige klos ind under Voldskrænten; samme Forsigtighed iagttoges ved Maillotporten, hvor vi kunde iagttage de samme Ødelæggelser; thi her holdt to fødererede Batterier modig Stand mod Versaillesmændene. Lige som vi passerede forbi Batteriet til højre, der bestod af tre uhyre Fæstningskanoner, løsnedes en af Kanonerne, og vi kunde et Øjeblik skimte Artilleristerne staaende oprejste mellem Røgen og Flammerne; derpaa krøbe de sammen ved Siden af deres Skyts og afventede det skyldige Svar fra Batteriet ved Runddelen eller i Courbevoie. Vor Kusk sporede dog ingen Lyst til at afvente dette Svar, og vi vare allerede i en passende Afstand, da en uhyre Granat splintredes mod Maillotporten, medens vi opsendte de varmeste Ønsker for vore tapre Artillerister, der med deres sex Stykker holdt Stand mod de talrige Batterier i Courbevoie, Puteaux og ved Runddelen, ikke at tale om Mont-Valérien; man kunde da ogsaa let forudse, at Maillotporten snart kun vilde være en Ruin, og alt for flere Dage siden var baade Vindebroen og selve Porten ødelagte. Ved Marsmarken traf vi paa Monaski og hans to Gardister; de havde samlet alle vore Sager i en eneste Barakke, hvorpaa de fik Lov til at gaa hen og spise til Middag, medens jeg og Lefort kjørte videre til vort Hjem i Quartier-Latin.

Den næste Dag udrettede jeg i en Fart mine Ærender for vore Kaptejner, begav mig derpaa til Marsmarken og fik Bataillonens Sager læssede paa en stor Fragtvogn. Lige som vi skulde til at tage afsted, kom Marketentersken ved første Kompagni, en ung nydelig Arbejderske, der var gift med en Gardist ved femte Kompagni, og hun vilde tage med os til Levallois. Hun fik naturligvis Plads paa Vognen med samt sin Flaskekurv, og afsted gik det nu til vort Bestemmelsessted; selv fulgte vi ved Siden af Vognen, med Tornisteren paa Ryggen og Geværet paa Nakken, men det

varede naturligvis ikke længe, før begge Dele ogsaa fandt Plads paa Vognen. I Modsætning til den foregaaende Aften gjorde vi en lang og trættende Omvej for at undgaa det farlige Naboskab med Ternes- og Maillotportene; thi jeg vilde bringe baade vor smukke Marketenterske og min Bataillons Sager i god Behold til Bestemmelsesstedet; men naar jeg tilfredsstillende havde udført dette Hverv, var det rigtig nok min Hensigt at gjøre Brug af mit og Sergentens Pas og vende tilbage til Byen igjen, en Plan. der vandt Leforts udelte Bifald. Langt om længe ankom vi til Levallois-Perret, hvor vi, særlig da Marketentersken, fandt en varm Modtagelse hos Bataillonen.

Efter saaledes at have udrettet mine Ærender, meldte jeg mig hos vor nye Oberst Gaudet, som fuldstændig havde glemt mig og spurgte: »Hvor kommer De fra, Furer?« — »Fra Paris, Hr. Oberst! De husker nok i Aftes?« — »Vel, sig nu Kompagniet, at det skal skynde sig! thi om en Times Tid skal vor Bataillon afløse den 141de paa Barrikaderne, og lad Mandskabet strax koge sin Mad; thi i Aften faa vi ikke gjort Ild paa.«

Jeg bragte Kompagniet denne Melding, og alle fik strax travlt, spændte Tornistrene sammen, rullede Feltkapperne op eller hjalp til med Middagsmaden, som vi fik sat til Livs i en Fart, og da Trompeteren blæste Appel, stillede Kompagniet foran sit Kvarter. I det Øjeblik saae jeg Lefort stige op i den Vogn, som havde bragt vore Sager, og jeg følte mig fristet til at gjøre ham Selskab, skjønt jeg paa den anden Side ogsaa følte en vis Lyst til at se Barrikaderne paa nært Hold og endnu en Gang at prøve Kanonfeberen. Jeg fik imidlertid ingen lang Betænkningstid, thi vor Oberst kom til: »Hvor skal De hen, Sergent?« — »Til Paris, Hr. Oberst, for at hente Solden.« — »Hm! og De, Furer?« — »Jeg bliver her,« svarede jeg i en rolig Tone og dømte mig saaledes selv til at holde ud i Neuilly. Vor midlertidige Oberst, Kaptejn Gaudet, var en

Mand af Middelstørrelse med sorte og udtryksfulde Øjne. Han havde just intet stærkt militært Tilsnit; men hans bestemte klare Røst og hans faste modige Holdning i kritiske Øjeblikke lod mig ane, at han tidligere havde gjort Tjeneste i den aktive Hær. Jeg fik da ogsaa nogle Dage senere at vide, at han havde været Løjtnant i Linien, men havde taget sin Afsked og var bleven en fredelig Familiefader, til han atter havde grebet Kaarden for Republikkens Skyld. »Vi have lidt nok for den under Belejringen,« sagde han, »saa kunne vi vel ogsaa lide lidt endnu for at sikre dens Bestaaen.«

Et Kvarter senere var hele Bataillonen opstillet til Afmarche. Kanontordenen lod sig nu høre for Alvor, uhyre Granater, der udsendtes fra Batterierne ved Ternesporten, fore med en bedøvende Larm hen over vore Hoveder og bragte Jorden til at skjælve under vore Fødder; med enkelte Minutters Mellemrum kunde vi dernæst højt over vore Hoveder høre en sagte Hvislen, der mindede lidt om en Kildes Rislen, nogle Sekunder senere hørtes et Tordenbrag fra de oftere nævnte Porte; det var en Granat, som kom fra Valériens Højder. For at gjøre denne bedøvende Koncert fuldkommen, tiltog Geværilden i Neuilly, til venstre knaldede Kardætskskud, og til højre affyrede Mitrailleuserne deres sørgelige Rodeild.

Vi gave os nu paa Vejen, krydsede adskillige Alleer, snege os én for én langs Havemurene og kom forbi et stort Stenhus, der var ramt af en halv Snes Granater; det var Dombrowskis Kvarter. Vi trængte videre frem gjennem Køkken- og Blomsterhaver, naaede en bred Boulevard, som vi satte tværs over i fuldt Løb, uden at vi behøvede at spilde Tiden med at spørge om Grunden til denne Befaling. Derpaa kom vi atter gjennem prægtige Haver, snege os atter langs Havemure, hist og her paa alle fire. Geværilden kom nu nærmere og nærmere, forvildede Geværkugler peb i Buskene, og Granaterne krydsedes over vore Hoveder

og mindede os idelig om Forsigtighed; fra Tid til anden sprang en Bombe i Nærheden af os, og Stumperne fløj omkring og brækkede mægtige Trægrene paa deres Vej. De Haver, vi kom igjennem, vare fulde af Blomster, Liljerne fyldte Luften med deres Vellugt, og Solen glimtede lystig i de talrige Springvand; overalt var der Drivhuse, Vandspring og Smaasøer med deres Øer, Baade og smaa Broer. Det hele var som et lille Paradis og udgjorde, hvad jeg senere fik at vide, en Del af Neuilly; alle disse rige Landsteder laa paa venstre Haand af Gaden Perronnet.

Saaledes naaede vi frem til en betydelig Bygning, der laa omgiven af Haver; her gjorde vi Holdt, Kompagnierne bleve ordnede, og Officererne samledes for at modtage deres Ordrer; Muren, bag hvilken vi holdt os, var forsynet med Skydeskaar, Kuglerne fra Versailles-Tropperne hvislede til alle Sider. og Skildvagterne advarede os mod at opholde os i Nærheden af Skydeskaarene. Geværilden var yderst levende, og efter Lyden at dømme kunde vi højst være en tre Hundrede Fod fra Barrikaderne; dog jeg skulde snart faa Vished i den Sag; thi de to første Kompagnier fik Ordre til at marchere fremad, stadig med den største Grad af Forsigtighed, og atter snege vi os frem langs Havemurene, trængte gjennem smaa Lunde og stødte ved hvert Skridt paa mægtige Granatstumper, der kunde give os nok at tænke paa. Endelig vare vi ved Maalet, og jeg fik samtidig Øje paa vor Barrikade med dens Forsvarere og de Huse, der i en fyrretyve Skridts Afstand vare besatte af Soldaterne. Paa Grund af min Kaptejns Dumhed var jeg strax udsat for at faa en Kugle i Brystet. Vi kom nemlig frem til Barrikaden ad en Vej, hvor al Passage var forbudt, da Versailles-Tropperne fra de nærliggende Huse kunde bestryge hele Vejen. I det Øjeblik da jeg, fuldstændig uvidende om Faren, vilde passere den farefulde Strækning, kom ganske rigtig strax fem, sex Chassepotkugler flyvende, og den første susede saa nær forbi mit Hoved, at

jeg blev ganske døvet af den, kastede mig ned paa Jorden og, krybende paa alle fire, tilbagelagde Resten af den farlige Strækning; mine Kammerater fulgte forsigtig mit Exempel.

Gaden Perronnet var paa dette Sted spærret af en Barrikade, og Haverne paa begge Sider af Gaden bleve ligeledes beskyttede mod et fjendtligt Angreb ved andre Barrikader eller af Husene og Havemurene, som alle vare forsynede med Skydeskaar. Barrikaden Perronnet var armeret med en Tolvpundiger, som maatte holde Stand mod et Batteri fra Versailles, der var anbragt i Enden af Gaden, næppe tusende Skridt borte, og bestod af tre Stykker Skyts. Mit Kompagni tog Stade i et Drivhus, som laa mellem Barrikaden Perronnet og en lille Barrikade, der var opkastet af Jord og forsynet med Sandsække til Dække for Skytterne; første Kompagni skulde strax afløse Mandskabet paa de tvende Barrikader.

Vort Drivhus var en yndig lille Plet, men havde allerede lidt en Del. Langs Bygningens Sider var der anbragt overordentlig elegante, men meget skrøbelige og spinkle Opsatser af Jærn, og her var en prægtig Samling Geranier, Kaktus og andre kostbare Planter symmetrisk ordnede. Nogle af os satte sig ned paa Jorden eller paa selve Blomstertrapperne, med vore Geværer mellem Benene; jeg tændte min Pibe, thi jeg vilde ikke for alt i Verden, at nogen skulde nære Mistanke om mit, den gamle Franctireurs, Mod; mit Ansigt maatte ikke som adskillige af mine Kammeraters forraade den Bevægelse, der i Virkeligheden fik mit Hjærte til voldsomt at banke i mit Bryst. En dump Lyd som af en tung faldende Sten hørtes pludselig i Nærheden, en stærk, uheldsvarslende Stemme raabte strax sit: »Giv Agt paa Bomben!« en Gysen gjennemfoer os fra Top til Taa, og vi kastede os næsegrus til Jorden; Geværer og Tornistre ramlede ned over vore Hoveder, men ingen gav Agt derpaa; otte lange Sekunder (jeg talte dem) forløb, hvorpaa et frygteligt Skrald sprængte Resten af Drivhusets

Ruder; en Stump af Bomben slog en Jærnstiver over, og en Lavine af Urtepotter, Blomster og tornede Kaktus regnede ned over os. Vi rejste os, tildængede af Jord og med Øjnene fulde af Støv, men ingen havde lidt nogen Skade; Bomben var falden paa Barrikaden, lige for Fødderne af dens Forsvarere.

Da vor første Skræk havde sat sig, begyndte vi at gjøre os lystige over de forefaldne latterlige Scener, og vi vare ret glade ved den dobbelte Erfaring, at man kunde unddrage sig Bombens frygtelige Virkninger ved at kaste sig ned, og at Brandrøret brugte hele otte Sekunder til at brænde ud. Hvad Geværkuglerne angik, kunde man jo beskytte sig mod dem ved at holde sig tæt ind til Muren, og Mitrailleusernes Kardætsker sprang højt oppe i Luften, saa dem behøvede man ikke at bekymre sig om. Der var altsaa kun Granaterne tilbage, og dem skulde vi snart stifte Bekjendtskab med.

Jeg havde paa ny faaet min Pibe tændt og sladrede rolig med Monaski, da en voldsom Explosion atter sænkede os i den dødeligste Angest, og en Hvislen lig den, der frembringes, naar en stor Sten farer ud af en Slynge, foer hen over os; det var en Granatstump, som bragte Død og Ødelæggelse videre paa sin Vej. I det Øjeblik viste Oberst Gaudet sig i Døren til Drivhuset, og vi spurgte ivrig, hvad der var paa Færde. Han smilede ved Synet af vore urolige Ansigter og fortalte, at det var en Granat, som var falden i Nærheden af vore Artillerister, men som disse vare slupne heldig fra; hans Forklaring blev afbrudt ved et nyt Skrald, der atter fik nogle Gardister til at bæve, og smilende udbrød han: »Naa, hvad ere I nu bange for? Det er jo kun vor egen Kanon, som svarer.« — »Ja, vi have min Tro endnu ikke lært at skjelne de forskjellige Skrald, Hr. Oberst!« gjensvarede Korporal Marteau, »men det kommer vel nok.« — »Det ville vi haabe; men tal imidlertid ikke for højt; thi Versailles-Mændene ere kun tredive Skridt

her fra, og hvis de fik Nys om, at her var en større Forsamling, vilde Granaterne snart regne ned her.«

Snart maatte ogsaa mit Kompagni efter Tur trække paa Vagt, og i to Timer spaserede jeg i Tavshed frem og tilbage bag Jordbarrikaden; af og til kigede jeg ud af Skydehullerne, men jeg kunde ikke faa Øje paa nogen Fjende. I tredive Skridts Afstand rejste sig en Stenbarrikade, og længere borte vare Husene gjennembrudte af Skydeskaar; fra Tid til anden faldt et Skud fra Husene eller Barrikaden, og Kuglerne sloges flade mod de Mure, der beskyttede os, eller fordybede sig i Sandsækkene. Mine Kammerater svarede i Begyndelsen med Kraft og løsnede deres Geværer mod den usynlige Fjende, men uden at bekymre sig synderlig om at tage behørig Sigte. Lidt efter lidt sagtnede dog Ilden fra begge Sider, og ogsaa Ilden fra Mont-Valérien syntes at dø hen. I dette Øjeblik havde Korporal Maret den Uforsigtighed at ville kige ud over Barrikaden; forsigtig rejste han sig op og støttede sig med begge Hænder paa Murens Brystværn, kun Panden og Øjnene kom til Syne, og i Mag kunde han nu betragte Fjendens Forsvarsværker; men han blev opdaget fra de øverste Etager i Nabohusene, flere Skud faldt samtidig, og den ulykkelige Maret trimlede ned ad Barrikaden med gjennemboret Hoved; mit Kompagni nød saaledes den sørgelige Ære at lide det første Tab.

Paa samme Tid som vi saaledes lede vort første Tab, var ogsaa en af Artilleristerne paa Barrikaden bleven saaret, og hans Kammerater indstillede en kort Tid deres Ild. Et Par Stykker kom hen til os og fik sig en lille Passiar, da vi hørte en Klirren af Sabler og Sporer, der nærmede sig, og mine to Artillerister afbrøde øjeblikkelig Samtalen og vendte tilbage til deres Post med det Udbrud: »Se der have vi Dombrowski; saa skulle vi nok strax spille op paa ny.«

Det var virkelig General Dombrowski, der kom i Følge

med flere Officerer af sin Stab, for største Delen Polakker. Det var en mager, knokkelstærk Mand af Mellemstørrelse, hans Øjne funklede med en usædvanlig Ild, de fremstaaende Kindben røbede hans slaviske Nationalitet. Uden at bryde sig om de farlige Steder var han travet gjennem Haverne for at tage Barrikaderne i Øjesyn; hans skarpe Blik faldt paa Barrikaden Perronnet, hvor han kun opdagede de tvende Artillerister, og disse maatte tilstaa, at deres Kammerater vare henne at hvile sig. Strax sendte Generalen sine Adjutanter ud for at søge dem op, og kort derpaa begyndte Kanonen igjen sin Virksomhed. I det Dombrowski gik videre, hørte jeg ham sige til Artilleristerne: »Jeg skal i Aften sende eder en Mørser og to Mand til Hjælp.« Derpaa fortsatte han sin Tur, og i det han passerede tæt forbi mig, kunde jeg paa Generalens Aasyn se denne lille Trækning om Mundvigen, som vidnede om hans Ringeagt, ja næsten Haan for Farerne; hver Gang han senere besøgte Forposterne, kunde jeg stadig opdage dette haanlige Smil, og ofte morede han sig med at udspørge de Gardister, som forekom ham at mangle mest Mod.

Natten nærmede sig, og de øvrige Kompagnier mødte nu til Afløsning; selv vendte vi tilbage til Villa Fleury, hvor vi skulde tilbringe Natten, og snart vare alle ivrig i Færd med Tilberedelserne til Aftensmaden. Det havde været en stræng Dag, og vi syntes alle nok at kunne gjøre Fordring paa en rolig Nat for at ruste os til den næste Dags Anstrængelser. Efter at have endt vort Maaltid, gjorde vi os det bekvemt i Villaens Veranda, den milde Foraarsvind var svanger med en berusende Blomsterduft, Faarekyllingerne sang i Køkkenhaverne, og en enlig Nattergal lod sine Toner høre; i det fjærne hørte man den dumpe Larm af Hærens Batterier, der uafbrudt tordnede løs paa det ulykkelige Fort Issy. Først efter Midnat faldt jeg i Søvn og slumrede i ét Træk til Klokken sex om Morgenen, da min Kaptejn Bouchard vakte mig af min

søde Søvn. »Hvordan har De det i Dag, Furer?« spurgte han. — »Tak, ret vel, og De, Hr. Kaptejn?« — »Hm! ikke sovet ret meget,« svarede han, sin gamle Vane tro at sluge den halve Sætning. I dette Øjeblik kom vor Marketenterske, Borgerinde Sofie, hvem jeg alt har præsenteret for Læserne; med den største Rolighed spaserede hun gjennem Haverne med sin Flaskekurv; men Ilden var rigtig nok endnu ikke begyndt, man iagttog endnu gjensidig hinanden. Kaptejnen bød mig et Glas Rom til at opvarme mig, Gardisterne fulgte Kaptejnens Exempel, og snart var Borgerinde Sofie omringet af hele Kompagniet. Efter at alle havde faaet deres Kognak eller Romer, gik hun videre til de mest udsatte Barrikader, stadig smilende og uden at røbe det mindste Tegn paa Frygt.

Klokken 11 om Formiddagen maatte de tre første Kompagnier igjen trække paa Vagt ved Barrikaderne. Da jeg passerede forbi Artilleristerne, saae jeg, at General Dombrowski havde holdt Ord; ved Siden af Tolvpundigeren var der anbragt en Mørser, som paa korte Afstande skulde kaste Bomber bag Versaillestroppernes Barrikader. Den Artillerist, som var saaret den foregaaende Dag, forrettede sin Tjeneste med Armen i Bind, og i det hele sloges disse faa Mænd med en utrolig Udholdenhed; hvert Øjeblik maatte de udholde en sand Hagel af Jærn; thi de tre Kanoner paa Versaillessiden fyrede uafladelig, den ene med Granater, og de to andre med Kardætsker; Gaden Perronnet var oversaaet med Projektiler, og Artilleristerne maatte uafbrudt holde sig dækkede.

Vi kom forbi vort Geraniums-Drivhus, gik én for én gjennem et Hul, der var hugget i en Mur, og befandt os nu i en lille Have, som strakte sig langs Gaden, et halvt Hundrede Skridt frem for de to oftere omtalte Barrikader; midt i Haven laa et lille Schweizerhus, og i det nordvestlige Hjørne, nærmest mod Fjenden, begrænsedes Haven af et større Hus, som dannede den yderste Grænse for vort

Omraade. I dette sidste Hus slog første Kompagni sig til Ro; Væggene i Stueetagen vare forsynede med Skydeskaar, og her fra blev en livlig Skydning holdt ved lige mod det Hus, der i tredive Skridts Afstand holdtes besat af Versailles-Tropperne. Fra første Etage kunde jeg overse den Del af Neuilly, som Tropperne havde inde; de fjendtlige Barrikader syntes at være ubesatte, og naar ikke Krudtrøgen uafbrudt havde ombølget de revnede Huse og sammenskudte Ruiner, skulde man ikke have troet, at mere end 20,000 Mand laa dækkede bag dem.

Mit Kompagni havde imidlertid søgt Ly langs Havemurene og i det lille Schweizerhus, som kun bestod af to Værelser; i det ene fandt jeg et prægtigt Piano og et Bibliothek med engelske Bøger, ligesom Visitkort, der laa strøede omkring paa Gulvet, vidnede om den forrige Beboers engelske Byrd. Jeg satte mig ved Pianoet, medens Monaski og Seurot magelig strakte sig paa Gulvet, lige under et stort Spejl, og morede sig med at blade i Bøgerne. Medens vi saaledes røg og sladrede i al Gemytlighed, faldt en Granat i Haven og forfærdede Gardisterne, der vare spredte her. Alle, som ikke vare paa Post ved Skydeskaarene, søgte nu Læ i vor Hytte, ret som om dens spinkle Tag skulde kunne dække dem mod Fjendens tolv- og firetyvepundige Kugler. Kort derpaa rystede en ny Explosion hele Bygningen, to mægtige Granatstumper fore gjennem Vinduerne og knuste det store Spejl i tusende Stumper; dog slap jeg og Seurot med et Par smaa Skrammer. I ny Forvirring søgte de fleste Gardister et bedre Skjulested, og jeg selv tog en Bog og satte mig i Læ af Muren, hvor jeg nogen Tid læste uforstyrret videre; jeg ønskede mig allerede til Lykke og var i Færd med at invitere Monaski til at gjøre mig Selskab, da jeg bag Huset hørte Larmen af en stor Sten, der rullede ned, jeg vendte Hovedet, og til min Forskrækkelse saae jeg en stor Bombe, der i næppe fem Skridts Afstand rullede forbi mig; jeg glemte ganske at

kaste mig ned, Bomben sprang, uden dog at saare nogen, og halvt blindet af Krudtrøgen søgte jeg nu Ly i det store Hus; thi her, saa nær ved Versailles-Tropperne, vilde jeg rimeligvis være i Læ for deres Skyts, da de vel næppe vilde vove at fyre paa et saa nærliggende Maal, thi Skuddene kunde blive lige saa farlige for deres egne som for de føderęrede. Beregningen slog til, medens Granaterne vedbleve at springe rundt omkring os.

I Kjælderen var imidlertid en Snes Ingeniører og Arbejdere i Færd med at aabne en Løbegrav tværs over Gaden, omtrent fyrretyve Skridt foran vor store Barrikade; alt som de rykkede længere frem, kastede de Jorden indefter og opkastede saaledes en Skanse, dækket af en dyb Grav. Arbejdet foruroligede Fjenden; men han søgte forgjæves at hindre det ved en livlig Ild, og da Mørket brød frem, trængte en Mængde Gardister ind i Husene paa begge Sider af Gaden, og paa et givet Tegn regnede en Masse Sandsække, Møbler og store Sten ned over Barrikaden, som snart havde naaet en passende Højde. Den gamle Barrikade blev nu forladt, Skytset blev rykket længere frem, og ved Midnat var vort Arbejde endt.

Omtrent Klokken ét døde Ilden hen, og Resten af Natten forløb rolig. Vor Bataillon havde faaet en Mand dræbt paa Stedet, og tre haardt saarede; det var ikke meget i Forhold til den Mængde Bly, som var forbrugt i Dagens Løb, men det var alt for meget for disse ulykkeliges Enker og faderløse.

III. Villa Fleury og Bomben. — Frimurernes Mægling og Vaabenhvilen. — Petroleums-Bomben og Branden i Ternes.

Den 28de April Klokken ti om Formiddagen blev vor Bataillon afløst og begav sig tilbage til sit tidligere Kvarter

i Villa Fleury, der efter Forlydende tilhørte General Fleury og laa ved Gaden Perronnet. Jeg for min Part maatte imidlertid strax afsted til Levallois-Perret for at hente Levnedsmidler. Jeg skal imidlertid ikke her udbrede mig videre om vore Æventyr paa Frem- og Tilbagevejen; thi det bliver kjedeligt i Længden kun at tale om Granater og Kardætsker, og jeg skal derfor blot sige, at i Stedet for de ti Dunke Vin, som Kompagniet skulde have, bragte jeg kun fire, da mit Mandskab paa Vejen kastede sig og deres Dunke til Jorden af Frygt for et Par springende Granater. Man begyndte imidlertid nu snart at vænne sig til disse frygtelige Knald, og ved at se, hvor ringe Skade de fjendtlige Projektiler anrettede, begyndte man alt at drive Spas med Versailles-Artilleristernes Ubehændighed.

Under Villaen var der en rummelig og lys Kjælder, til hvilken man kom ned ad en stor Trappe af hugne Sten; her skulde Bataillonen i Følge en Ordre fra Obersten opholde sig for at mindske Farerne saa meget som mulig; ved Siden af Kjælderen var et lille muret Aflukke, hvor et Forraad af Krudt og Granater blev forvaret; det var altsaa absolut forbudt at ryge der nede, og nogle af os kunde derfor ikke holde det ud længe i dette bedrovelige Aflukke, men Lysten til Tobak og frisk Luft besejrede vor Forsigtighed; desuden syntes Bombardementet at sagtne, og kun vore Artillerister vedbleve at beskyde den fjendtlige Barrikade. Jeg satte mig i Verandaen tæt ved Huset og gav mig til at læse; nogle Gardister vare beskæftigede med Køkkenet, og et Par Skridt fra mig sad en gammel Fyr, Fader Anselme, paa det øverste Trappetrin og skrællede Kartofler til Middagsmaden. Intet varslede om en nær Katastrofe. Pludselig syntes hele Huset at ryste, jeg blev bedækket af Kalkpuds og slynget til Jorden; en uhyre Bombe var gaaet gjennem to stærke Mure og rullede nu hen imod Fader Anselme; i det Øjeblik den næsten gik imellem Benene paa ham og var lige ved at rulle ned i Kjælderen, hvor den

vilde have anrettet en frygtelig Ødelæggelse, sprang den og indhyllede hele Huset i en Støvsky. Jeg hørte nogle Skrig af Rædsel og Smerte. Fader Anselme stod rolig og uskadt mellem den voldte Ødelæggelse; men tæt ved laa to Gardister ubevægelig udstrakte, og nogle Skridt længere borte ragede et tredje Legeme frem, halvt bedækket af Ruinerne. Vi styrtede den ulykkelige til Hjælp og befriede ham fra den Dynge af Sten og Puds, som bedækkede ham; men netop som det formentlige Lig var blevet gravet ud, aabnede det Øjnene, rejste sig op, rystede sig med Voldsomhed, og vi gjenkjendte Korporal Marteau, der var halv død af Skræk, men efter sit eget Udsagn ikke havde noget alvorligt Saar. Saa heldig gik det ikke med de to andre Gardister; den enes Saar var dødeligt, den anden var bleven ramt i Laaret, men dog efter Lægens Formening ikke livsfarlig.

Resten af Dagen gik meget bedrøvelig hen; alle Bataillonens Officerer vare samlede i en stor, prægtig møbleret Sal, enhver sad i sin magelige Lænestol og røg sin Cigarrette, medens man uafbrudt var truet af en Granat eller Bombe. Klokken ni om Aftenen stak en af vore Granater Ild paa et stort Hus, som var i Troppernes Besiddelse. Branden bredte sig hurtig, og i flere Timer vare vi belyste af de sørgelige Flammer. Det var et smukt og rædselsfuldt Skue, Flammernes Knitren og det brændende Tømmerværks Bragen kunde høres i Nattens Stilhed, blandet med Larmen af en vedvarende Geværild. Tropperne troede vistnok paa et natligt Angreb, thi Skytset vedblev at tordne til langt ud paa Natten, og da Dagen brød frem, var Huset forsvundet; Flammerne og Granaterne havde fuldendt deres Værk.

Den næste Morgen den 29de April begyndte Skydningen paa ny; men Klokken to om Eftermiddagen gav Obersten Befaling til at standse Ilden, og Kaptejnerne ilede til Barrikaderne for at gjentage Ordren. Lidt efter lidt tav

ogsaa Kanonerne paa Voldene, og en fuldstændig Ro indtraadte over hele Linien. Den forundrede Fjende fulgte vort Exempel, vi hørte blot enkelte spredte Bøsseskud i det fjærne, og kun Mont-Valérien og de Batterier, der fyrede paa Issy og Vanves, fortsatte uafbrudt deres Kanonade. Hvad var der da passeret? Skulde vi have en Vaabenhvile? Skulde en mindelig Overenskomst komme i Stand og gjøre en Ende paa dette Slagteri? Vi hengave os til det behagelige Haab, medens vi bleve paa Barrikaderne og med ladte Geværer vaagede over de fjendtlige Skydeskaar.

Lad os nu imidlertid høre, hvad der var gaaet for sig i Paris. Allerede den 14de April havde Frimurerne sendt Udsendinge til Regeringen i Versailles for at prøve paa Mægling; men Thiers havde svaret Udsendingene, at de snarere skulde henvende sig til Communen end til ham; thi »det, der fordres, er Oprørernes Underkastelse og ikke den lovlige Regerings Afskedigelse«. Den 21de April besluttede ti Tusende Frimurere at sende nye Afsendinge til Versailles for at søge Fred og bringe en Vaabenhvile til Veje, under hvilken de bombarderede Landsbyer kunde blive rømmede. Thiers modtog ogsaa disse Udsendinge og svarede dem, at han selv følte Sorg over sin Strænghed, men at Pariserne ikke kunde betragtes eller behandles som en krigsførende Magt. Dette Svar opbragte Frimurerne, og den 26de April vedtog en ny Forsamling følgende Beslutning:

»Efter at have udtømt ethvert Forsøg paa at komme overens med Regeringen i Versailles, har Frimureriet besluttet at plante sine Faner paa Paris's Volde, og hvis en eneste Kugle rammer dem, ville F.·. M.·. enstemmig marchere mod den fælles Fjende.«

Den 29de April Kl. 10 om Morgenen holdt dernæst et uhyre Tog med Fanerne i Spidsen sit Indtog i l'Hôtel-de-ville, hvor Felix Pyat, Beslay og Léo Maillet modtoge Frimurerne og holdt et Par korte, patriotiske Taler til dem, hvorpaa Br.·. Thirifocq henvendte følgende Ord til Brødrenes Tog:

Borgere, Brødre!

»Jeg hører til dem, der have foranlediget vor Beslutning at plante Fredens Banner paa vore Volde, og jeg er lykkelig over forrest at se Vincennes-Logens hvide Banner med Indskriften: Lader os elske hverandre.

»Vi ville først fremstille dette Banner for de fjendtlige Rækker, vi ville række dem Haanden, siden Versailles ikke har villet høre os.

»Ja, Borgere, Brødre! vi ville henvende os til disse Soldater og sige dem: Soldater af samme Fædreland, kom og slut et Broderskabs-Baand med os: vi ville ikke have Kugler for eder, med mindre I først skyde paa os; kom, kys os og lad Freden være sluttet.

»Og naar denne Fred er sluttet, ville vi vende tilbage til Paris, overtydede om at have vundet den smukkeste Sejr, Menneskelighedens Sejr.

»Men hvis vi tvært imod Forventning ikke ville blive hørte, og hvis man skyder paa os, ville vi kalde alle Hævnere til Hjælp; vi ere sikre paa at blive hørte, og at Frimureriet i Frankrigs Provinser vil følge vort Exempel; vi ere overtydede om, at vore Brødre overalt i Landet ville gaa de Tropper, som rettes mod Paris, i Møde og søge at formaa dem til at slutte Broderskabsbaand med dem.

»Hvis vi derimod strande i vore Fredsforsøg, og hvis Versailles kun giver Ordre til ikke at skyde paa os for derimod at dræbe vore Brødre paa Voldene, da ville vi, som hidtil kun have taget Del i Nationalgarde-Tjenesten for Ordenens Skyld, blande os i eders Rækker; ligesaa ville ogsaa de, der ikke høre til Garden, handle; vi ville tilsammen forene os med Krigskompagnierne for at deltage i Kampen og med vort Exempel opmuntre de modige og stolte Forsvarere af vor By.«*)

*) Som vore Læsere snart ville se, slog dette Udsoningsforsøg fejl, og Frimurerne besluttede, at deres Faner skulde vedblive at vaje fra Voldene, og at Medlemmer af Broderskabet

Denne Samtale blev ofte afbrudt af Bifaldsraab og vakte en dyb Bevægelse; en umaadelig Skare omringede Frimurerne, der i et Antal af omtrent ti Tusende begave sig paa Vejen for at udføre deres Mission. Uden at ænse de Bomber, der regnede ned over de élysæiske Marker, trængte Toget hen til Triumfbuen; her fra gik Fanebærerne videre og plantede deres Bannere paa Volden, hvorpaa tre Udsendinge droge til Levallois-Perret.

Klokken var tre om Middagen, Versailles-Hæren havde opdaget de hvide Faner, og Fort Valérien tav nu ogsaa. Lidt efter kunde man blive Vidne til et mærkeligt Optrin; enkelte Hoveder begyndte at dukke frem fra Troppernes Barrikader, ogsaa vore Folk begyndte at kravle op over Barrikadens Skraaninger, og med Tegn opmuntrede vi Soldaterne til at gjøre ligesaa. Snart saae vi omtrent hundrede Liniesoldater, der uden Vaaben i en halvhundrede Skridts Afstand nysgjerrig betragtede os; det var for største Delen gode, skikkelige Bønder, som syntes meget forundrede over at se disse Communister paa nært Hold, og af deres Samtaler kunde vi skjønne, at vi ikke lignede rene pjaltede Banditer, Røvere og Snigmordere, men at de derimod havde ordentlig klædte Nationalgardister for sig, der saae meget fredelige ud og hilste dem venskabelig.

Jeg stod paa Barrikaden i Gaden Perronnet midt imellem Mørseren og Tolvpundingeren, og jeg iagttog Fjendens Stilling med en levende Nysgjerrighed. Foran mig, ved Enden af Gaden, kunde jeg tydelig skjelne de tre Kanoner, som holdt Stand mod vore, og bag dem holdt nogle ridende Gensdarmer. Bysoldaterne saae jeg slet intet til; de laa i anden Række og spillede samme Rolle som de kinesiske Soldater i anden Linie; de ere nemlig bevæbnede med Lanser og

---

skiftevis skulde bevogte dem; dette Arrangement varede dog kun nogle Dage, og i det hele taget lader det til, at det hele Optrin ingenlunde blev billiget af Broderskabets Flertal.
Red. Anm.

tvinge første Linie til at slaas, da de ellers udsættte sig for at blive gjennemborede.

Imidlertid ankom et Medlem af Central-Komiteen, hvis Navn jeg ikke har kunnet erfare; han gik foran to sortklædte Parisere, to Frimurere. Da Medlemmet af Central-Komiteen naaede Barrikaden i Gaden Perronnet, besteg han Skraaningen, trak sit røde Skjærf frem og slyngede det om sig; vi saae til i Tavshed, og enhver lyttede spændt paa, hvad Komiteens Udsending maatte have at sige. Denne havde imidlertid forgjæves søgt efter en Officer i Fjendens Rækker og sagde derpaa til Soldaterne med høj Røst: »Jeg ønsker at tale med en højere Officer.« — Flere Soldater svarede paa en og samme Tid: »Vi have sendt Bud efter en«, og kort efter kom ogsaa virkelig en Oberst, fulgt af flere Kaptejner; Soldaterne bøjede sig atter under Disciplinens Baand og forsvandt ved Synet af deres Officerer.

Central-Komiteens Udsending tog nu Ordet og henvendte sig til Obersten: »Borger, jeg forlanger ...« Han blev imidlertid afbrudt af denne, som rynkede paa Næsen ved Tiltalen Borger og sagde: »Om Forladelse, min Herre, hvis Dem synes saa, lad os komme lidt nærmere til hinanden, for at vi bedre kunne tale sammen. Kom mig i Møde, med et Lommetørklæde i Haanden, jeg vil gjøre ligesaa.« Og Obersten lod Handling følge paa Ordet og gik nogle Skridt frem med sit hvide Lommetørklæde i den udstrakte Haand; Komiteens Udsending steg ned af Barrikaden, gik ligeledes frem, og derpaa talte de sammen: men jeg kunde kun høre enkelte Sætninger af Samtalen, der omtrent faldt, som følger: »Oberst, Frimurernes Udsendinge ere her, de forlange at passere Linierne for at gaa til Versailles med Mæglingsforslag. Dernæst ønske de tillige, at Vaabenhvilen skal vare til deres Tilbagekomst.« — »Disse Herrer kunne frit passere; men hvad Vaabenhvilen angaar, kan jeg ikke afgjøre noget om dette Punkt.« — »I ethvert Tilfælde ville vi ikke begynde Ilden først,« gjensvarede Ud-

sendingen, hilste Officeren og sluttede sig atter til os; men før han besteg Barrikaden, vendte han sig mod Versailles-Mændene og udbrød med kraftig Stemme: »Leve Republikken! Leve Communen!« — »Leve Frankrig!« gjensvarede Officererne og hilste.

Bag Officerernes Ryg hilste Soldaterne frygtsomt paa os, i det de toge sig vel i Agt for, at disse skulde se det. Nogle Gardister gjorde Tegn til dem, at de skulde komme over til os; men de svarede med en stærk Hovedrysten, at de ikke kunde, og pegede samtidig paa deres Kaptejner; disse lagde ogsaa snart Mærke til de indledede Forbindelser og lode Soldaterne forsvinde bag Forsvarsværkerne.

Artilleristerne ved Tolvpundingeren vilde imidlertid drage Fordel af den Ro, der var indrømmet dem, forsynede sig med Sandsække og begyndte at udbedre de Aabninger, som de fjendtlige Projektiler havde voldt i Barrikadens Skydeskaar; samtidig røbede Slag af flere Hakker, at man i Nabohuset søgte at anbringe flere Skydeskaar. Dog Versailles-Officererne hørte denne Larm, Obersten kom igjen til Syne og raabte til os: »Send Bud efter en kommanderende Officer«; da Komiteens Udsending imidlertid havde fjærnet sig sammen med Frimurerne, sendte man skyndsomst Bud efter Oberst Gaudet, som besteg vor Barrikade. »Oberst,« sagde den fjendtlige Fører i en befalende Tone, »lad øjeblikkelig Arbejderne i dette Hus standse (og Obersten pegede med Fingeren paa det Hus, hvor man virkelig arbejdede), eller jeg begynder paa Stedet Ilden igjen.« — »Om Forladelse, Hr. Oberst!« svarede Gaudet, »jeg tror ikke, at man arbejder«, og derpaa vendte han sig mod os og tilføjede med høj Røst, saa at man ogsaa kunde høre ham fra den fjendtlige Side: »Soldater, jeg underretter eder herved om, at det ér forbudt at røre en Hakke eller en Sandsæk, saa længe Vaabenhvilen varer. Jeg lader øjeblikkelig enhver, der overtræder dette Forbud, skyde ned.« Den fremmede Officer syntes tilfredsstillet, hilste vor Oberst

og fjærnede sig; da vore Officerer dernæst fik Ordre til at hindre ethvert Brud paa Overenskomsten, lode alle Hakken og andre Redskaber i Ro. Jeg spaserede lidt op ad Gaden og samlede hist og her Projektiler op, der ikke vare sprungne. Stenbroen var bedækket med Gevær- og Kardætskkugler, som vare slaaede mer eller mindre flade, og Artilleristerne opsamlede flere Bomber og Granater, som ikke vare sprungne, og forsikrede mig, at de nok den næste Dag skulde sende dem tilbage til Ejermændene, hvis Vaabenhvilen blev brudt. Træerne, som før havde staaet langs Gaden, vare afskaarne ved Roden af Projektilerne, og Grene og Bark, der laa spredte rundt omkring, var alt, hvad der var tilbage af dem. Det var heller ikke gaaet Gas-Lygtepælene en Smule bedre; ogsaa de vare knækkede over ved Foden og næsten ukjendelige. Alle Husene langs Gadens Sider vare revnede, og hver Mur bar Mærke af Bomberne og Granaterne.

Den næste Dag, den sidste April, var en prægtig Foraarsdag, Fuglene istemmede deres muntre Sange uden at overdøves af Kanonernes Torden, prægtige Sommerfugle flagrede frem og tilbage, og selv Karperne i de mange smaa Parke syntes at dele den almindelige Glæde og tumlede sig lystig i de solblanke Vande, men vakte herved kun enkelte Nationalgardisters slumrende Fisker-Instinkt; snart vare mange ivrig beskæftigede med Garn og Snører for at kunne bringe lidt Afvexling ind i den magre daglige Bespisning.

Saaledes gik Formiddagen rolig hen, og Middagsmaden var fortæret, da der pludselig faldt et mægtigt Kanonskud, og en Bombe, der næsten syntes at strejfe Taget af vort Hus, foer afsted til Ternesporten, flere Skud fulgte umiddelbart efter, Vaabenhvilen var altsaa forbi; Klokken var den Gang fire om Eftermiddagen. Vore Batterier ved Ternes- og Maillotportene vare aabenbart belavede paa denne bratte Forstyrrelse, thi Bastionerne indhylledes øjeblikkelig i Røg,

og fem, sex Granater afsendtes næsten samtidig, fore hen over vore Hoveder med en frygtelig Larm og faldt mellem de fjendtlige Stillinger. Aftenen brød frem, og Klokken ni forlod jeg mit Værelse, rygende min Cigarette, og fulgte nu opmærksomt det rystende Skuespil, der opførtes i næppe tusende Skridts Afstand. Kanonerne ved Ternesporten skøde uafbrudt, hvert Skud oplyste Voldene med sit rødlige Gjenskin, og derpaa sank alt hen i Mørke. Ogsaa hvert fjendtligt Projektil frembragte, naar det sprang, det samme Skin. Pludselig faldt en Granat ned i de Huse, som laa i Nærheden af Porten, og oplyste Omgivelserne med sit klare Skjær; dog dette Skjær svandt ikke hen, men tog tvært imod hurtig til, og nogle Minutter senere stod det Hus, hvor Granaten var sprungen, i lys Lue, og en umaadelig Ildebrand oplyste det hele Kvarter. Mod denne lysende Baggrund fremtraadte nu Ternesporten mørk og truende, Bastionernes Omrids tegnede sig mærkværdig klart, og Artilleristerne svævede nu i en kritisk Stilling, thi deres Batterier afgave en Skive, som ikke kunde forfejles; Ilden fortsattes ikke desto mindre, medens de fjendtlige Batterier fordoblede deres Anstrængelser, og dette vedvarede til henimod Midnat, indtil Ildebranden, som havde oplyst hele den nordøstlige Del af Paris, lidt efter lidt tog af, og samtidig døde ogsaa Kanontordenen hen.

Den næste Dag erfarede vi, at den nedbrændte Bygning var et umaadeligt Vognskur; den fjendtlige Granat, en Petroleums-Granat, havde antændt Ilden saa hurtig, at al Hjælp var umulig, saa meget mere som de fjendtlige Granater regnede ned rundt omkring, og det havde ikke manglet meget i, at hele Ternes-Kvarteret var gaaet op i Flammer.*)

---

*) Ved Siden af vor communistiske Forfatters Fremstilling er det maaske ikke uden Interesse at minde om, at Times's Pariserkorrespondent paastod, at denne Brand var fremkaldt

IV. Levallois-Perret. — En Granat i mit Værelse. — Dombrowski og hans Stab. — Vi vende tilbage til Paris. — Slutning.

Vor Bataillon var imidlertid bleven forlagt til Levallois-Perret for at nyde nogen Hvile. Denne Landsby, som ligger uden for Bineauporten, havde hidtil ikke lidt under den fjendtlige Ild, ingen Granat var sprungen her, og kun enkelte forvildede Kugler og Mitrailleuse-Kardætsker vare faldne inden for dens Omraade. Grunden hertil var, at man ikke skød fra denne Port; men man kunde dog forudse, at hvis de fjendtlige Batterier, som beskøde Ternesporten, forkortede deres Sigte en Smule eller sigtede lidt skjævt til venstre, kunde Levallois let komme til at lide samme Skæbne som Neuilly.

Formiddagen den 1ste Maj gik rolig hen, nogle Gardister snakkede Politik, andre læste Aviser eller samlede sig i Grupper omkring Borgerinde Sofie og drak deres Snaps Cognac eller Absint; ogsaa nogle Pariserinder vare lykkelig og vel komne ud ad Porten for at besøge deres Mænd eller Brodre. Vi havde nu i den Grad vænnet os til Kanontordenen, at ingen mere gav Agt paa Kanonaden ved Ternesporten, der var begyndt ved Daggry. Ogsaa Maillotporten fyrede under de størst mulige Vinkler, og Versailles-Batteriernes Granater fløj over vore Hoveder med en vedholdende, ensformig Regelmæssighed. Et Par Gange lagde jeg Mærke til, at

---

ved Petroleumsbomber, der bleve udslyngede fra selve Føderalisternes Forposter ved Neuilly for at vedligeholde Indbyggernes Forbitrelse Bladet Guardian's Korrespondent giver en noget afvigende Fremstilling. I Følge samme havde Communisterne opført et Batteri paa Trokadero, i det foregivne Øjemed at skyde Breche i Mont-Valérien, men i Virkeligheden for at drage den fjendtlige Ild mod dette Kvarter, hvor Nationalgarden fra Passy, der ikke vilde kæmpe for Communen, var lejret; samtidig med at man saaledes straffede disse Forrædere, kunde man jamre over, at Versailles-Mændene bombarderede det fredelige og uskyldige Paris. Læserne se, hvor vanskeligt det er at forene de modstridende Paastande. Red. Anm.

de fjendtlige Granater, som vare bestemte til Ternesporten, ikke naaede saa langt, men sprang en tre Hundrede Alen fra vort Hus, paa det Glacis, som skilte os fra Porten. Da disse Granater altsaa gik hen over vort Hus, kunde jeg vel skjønne, at hvis dette gjentog sig, kunde vi let faa en ubehagelig Hilsen; men lidt efter lidt syntes Versailles-Batterierne at rette deres Skyts bedre, og Ternesporten syntes at skulle nyde det lidet misundelsesværdige Privilegium ene at afgive Skiven for Fjendens Skyts.

Lidt før Middag fik mit Kompagni en Invitation om at tage Plads; Spisebakkerne kom frem, enhver satte sig, hvor han kunde finde en Plads, og Korporal Marteau begyndte at øse Suppen op og at uddele Flæsket og Kartoflerne. I det Øjeblik traadte Kaptejn Bouchard ind i Værelset og gav mig et Tegn til, at han havde noget at tale med mig om. Jeg rejste mig og spurgte, hvad han ønskede. »Furer!« sagde han da, »der er nylig kommet en Sending Klædningsstykker, og Obersten forlanger nu at tale med Dem, da vi øjeblikkelig maa opsætte en Liste over dem af Mandskabet, som have mest Trang til dem; thi der er ikke nok til os alle. Kom saa strax!« — »Meget vel, Hr. Kaptejn!«

Da jeg gik ud af Huset, mødte jeg paa Trappen en gammel Kammerat, T., som var Stabssergent ved en Bataillon fra mit Nabolag, og hvem jeg længe havde kjendt. Han kom nu for at aflægge sine Kammerater i mit Kompagni et Besøg, og jeg fortalte ham, at jeg strax kom igjen. Derpaa ilede jeg efter Kaptejnen; men jeg var næppe i Følge med ham kommen gjennem Haven, før et mægtigt Pust, ledsaget af en frygtelig Hvislen, foer tæt forbi mig; i samme Øjeblik lød en frygtelig Explosion, og jeg hørte Kvindeskrig fra første Etage i Huset. Jeg vendte mig om og saae Huset fyldt af Røg og Støv; den Granat, som var faren forbi mig, var sprungen mellem mine Kammerater, ja maaske endog midt i mit eget Værelse.

Jeg blev et Øjeblik staaende som lammet af Rædsel; derpaa skyndte jeg mig med Kaptejnen at ile de ulykkelige, som vare blevne overraskede af Bomben, til Hjælp. Allerede paa Dørtærskelen mødte vi en sorgelig Procession; Stabssergent T., som for et halvt Minut siden havde trykket min Haand, kom forbi os; han var ramt af et frygteligt Saar i Halsen, og medens han blev ledet videre af to Gardister, fæstede han sine store forvildede Øjne paa mig, men gjenkjendte mig ikke. Vi krydsedes fremdeles af en Mængde Gardister af de tre Kompagnier, som dels understøttede de saarede, dels bragte deres egne Sager i Sikkerhed. I mit Værelse herskede en frygtelig Uorden; flere saarede laa endnu omkring paa Gulvet og ventede paa Baarer, der kunde transportere dem til Lasarettet; blandt de haardt saarede gjenkjendte jeg Fader Anselme, som havde faaet en Granatstump i Laaret, Guerin, hvis Fod bogstavelig var bleven skaaren over, og Seurot, hvis Saar i Foden næsten var lige saa farligt som Guerins. Granaten var trængt ind i Huset gjennem Gangen, var faren ind gjennem Væggen til højre og var sprungen lige under den Marmorkamin, hvor jeg havde sovet den foregaaende Nat; nogle Stumper af Granaten vare dernæst farede gjennem Døren og havde ligeledes bragt Død og Ødelæggelse til første Kompagni.

Alle Gardisterne havde hurtig forladt Huset, og Kvinderne, som havde udvist den modige Uforsigtighed at besøge deres Mænd, vare halvt døde af Skræk, enkelte vare endog faldne i Besvimelse, en ny Forøgelse af vore Vanskeligheder. Man fik lykkeligvis alle bort i Tide; thi det var farligt at blive længere i dette Hus; nogle Minutter senere sprang virkelig en anden Granat netop paa samme Plet som den første. Gardisterne, der vare samlede i Uorden ude paa Gaden, begyndte imidlertid at diskutere over det skete, og, som det altid hændes ved slige Tilfælde, kastede de Skylden paa deres Officerer, der havde indlogeret dem paa et saa farligt Sted; jeg selv maatte opsætte en nøjagtig Liste over

dem, der vare ramte; vi havde i alt en død og tolv saarede foruden Stabssergent T. Jeg skal i Tavshed forbigaa de hjærteskærende Scener, jeg var Vidne til denne Dag, men jeg kunde ikke andet end beundre de saaredes, særlig Fader Anselmes og Seurots, Fasthed og Mod. — »Sket er sket,« sagde Fader Anselme, »det gjør mig kun ondt, at jeg ikke kan vende tilbage med eder til Barrikaderne og fortsætte Kampen.« — »Giv min Sold til min Kone,« sagde stakkels Seurot, »og fortæl hende navnlig ikke noget om mit Saar; hun vil altid tids nok faa det at vide.«

Ogsaa vor Oberst havde imidlertid indset Nødvendigheden af at forlægge Bataillonen til et andet Kvarter og gik til Staben i dette Ærende, medens Mandskabet støjende og larmende afventede Resultatet paa hans Bestræbelser; pludselig kom et Antal Ryttere ned ad Gaden fra Forpoststillingen, i Spidsen for dem red General Dombrowski. Da han naaede frem til os, blev han omringet af en Del Gardister og standsede sin lille arabiske Hest for at høre deres Klager. »Vi kunne ikke blive her længere, vi ville hellere til Barrikaderne; her komme Granaterne, uden at man er belavet paa dem, hist ude véd man da i det mindste, hvad man har at holde sig til.« — »General!« udbrøde andre, »vi forlange at komme hjem til Paris, nu have vi ligget her i otte Dage.« Dombrowski saae sig om mellem alle disse Klagere og sagde derpaa med sin polske Accent: »Hvad ønske I? Have I ikke Geværer eller Patroner?« — »Jeg har hverken Felthue eller Feltkappe,« svarede en Gardist. — »I skulle nok faa alt, hvad I trænge til; jeg har givet Ordre til at forsyne alle.« Nu tog vor Korporal Monaski Ordet paa Polsk og forklarede Generalen Aarsagen til Bataillonens Misfornøjelse; men ved Ordet: Granat afbrød Generalen ham smilende: »Mon jeg da ikke ogsaa sætter mit Liv paa Spil? Have I virkelig Granaterne for eder selv? Hvis I for øvrigt ville til Paris, skal jeg sende eder alle til Fort Ichy (Issy), og hist er der Granater nok.«

Med disse Ord fjærnede Dombrowski sig med samt sin Stab i smaat Trav, medens de misfornøjede bleve staaende, halvt smilende og halvt vrede, midt paa Gaden. Det var sidste Gang, jeg saae den berømte General, som nogle Uger senere skulde lide en heltemodig Død for den Sag, han ansaa for god og retfærdig.*)

Kort derpaa kom vor Oberst tilbage, og vi fik Ordre til at flytte til et andet Hus, hvor vi vare fuldstændig i Sikkerhed for Fjendens Skyts, dog varede denne Ro kun kort; thi den næste Dag fortalte Obersten os, straalende af Glæde, »at den 85de Bataillon paa Grund af sin rosværdige Opførsel ved Forposterne skulde nyde den Ære at afgive Æresvagten for Staben,« en Ære, som dog ikke undlod at vække nogen Misfornøjelse og Ærgrelse over den nye Ulej-

---

*) Det vil maaske ikke være uden Interesse for vore Læsere her at erfare lidt mere om denne begavede Mand, som desto værre skulde forspilde sit Liv i en Borgerkrig, der var ham som Polak uvedkommende. I sin Barndom blev han, som saa mange andre Sønner af adelige Familier, i Følge Kejser Nicolaus's Ordre reven bort fra sin Families Skjød og maatte fuldende sine militære Studier i Constantins Kollegiet i St. Petersburg; i en Alder af sytten Aar forlod han Akademiet og gjorde sine første Felttog i Kavkasushæren. Senere træffe vi ham som Guvernør i Varszava, og i 1862 søgte han at organisere Polens Oprørsskarer, men blev fængslet den 13de Avgust samme Aar, ført til Kastellet i den polske Hovedstad og dømt til Døden; dog blev Straffen forandret til en femten Aars Straffearbejder i de sibiriske Bjærgværker. Under sin Fængsling i Varszava havde Dombrowski ægtet en ung Pige, der var bleven greben af en romantisk Kjærlighed til den berømte polske Officer og havde gjort alt for at frelse ham.

Det lykkedes Dombrowski at flygte bort fra Fangetransporten, inden han var naaet til sit Bestemmelsessted; han kom til Moskva, befriede sin Hustru og slap lykkelig ud af Rusland; derpaa tog han fast Bolig i Paris og blev her med Bosak valgt til Medlem af den polske Emigrations-Forsamling i den franske Hovedstad; forgjæves søgte den russiske Regering at plette hans Rygte ved at indvikle ham i den be-

lighed og Omflytning. Jeg skal imidlertid ikke trætte Læseren yderligere med vor Bataillons Fata de to følgende Dage. Vor nye ærefulde Stilling beskyttede os ingenlunde mod Fjendens Granater, lige saa lidt som den friede os fra paa ny at maatte ud igjen til Neuilly til de forreste Barrikader i Gaden Perronnet, hvor dog ingen vigtigere Hændelser forefaldt. Rygtet om, at vi snart skulde tilbage til Paris, vandt mere og mere Fasthed, enhver traf sine Foranstaltninger derefter, og en god Del Gardister begav sig paa egen Haand tilbage til Levallois-Perret, saa at Bataillonen snart kun talte omtrent hundrede Mand. Endelig kom den længselsfuldt imødesete Ordre, og vi sloge ind paa Vejen til Paris. Da Bataillonen marcherede ned ad Boulevard Bineau, frembød den et meget opsigtvækkende Ydre. Enhver

---

rømte Kriminalsag angaaende de forfalskede russiske Papirsedler: Dombrowski blev to Gange anklaget, men hver Gang frikjendt og bevarede stedse sine udvandrede Landsmænds udelte Agtelse.

Da Krigen 1870 udbrød, udnævnte Garibaldi ham til Anfører for den polske Legion, og han anmodede Gambetta om at sende ham den polske General fra Paris ved Luftballon; men Dombrowski kunde ikke godt forlade Hovedstaden og imidlertid lade sin Hustru og to smaa Børn blive tilbage under Belejringens Rædsler uden al Hjælp. Han forlangte 1000 Francs i Understøttelse, men Regeringen afslog denne Anmodning.

Nu kom Revolutionen den 18de Marts. Dombrowski sluttede sig til den saa kaldte folkelige Sag, og hans Uforfærdethed og Talent blev anerkjendt selv af Modpartiet; det er bekjendt nok, at Picard, den fungerende franske Indenrigsminister, gjorde flere Forsøg paa at bestikke ham; man tilbød ham 2 Millioner Francs for at udlevere Communens Medlemmer, og endnu den 20de Maj kunde Wolowski overbringe ham fra Ministeren et Tilbud om frit at passere Troppernes Linie og frit at forlade Frankrig, blot mod den Betingelse ikke mere at tjene i Communens Rækker; Dombrowski lod imidlertid alle de Polakker arrestere, der vovede at bringe ham slige Forslag, og dog undgik han ikke Mistanke, thi hvilken militær Anfører er saa heldig i Paris?

Gardist bar paa sin Tornister en Vindunk eller en Feltkjedel, hvis sodede Sider vidnede om, at den havde gjort lang og tro Tjeneste; Familiefædrene havde faaet Resten af Brødene, Risene og Kartoflerne og bragte nu disse Levnedsmidler tilbage til Paris. Ved Bineauporten mødte vi vor Stabssergent, som i det hele havde forstaaet at gjøre en vidtstrakt Anvendelse af mit og hans fælles Pas; ogsaa nu kom han fra Hovedstaden med vor Sold og var glad over at kunne spare sig den meste Ulejlighed. Langs Boulevarderne istemte den glade og muntre Bataillon forskjellige patriotiske Sange, uden just at bryde sig særdeles meget om en god Harmoni; sluttelig vandt dog Marseillaisen Overhaand, og alle istemmede Omkvædet. Overalt hilste man os med Raabet: Leve Communen! og vi krydsede flere Batailloner

---

Dombrowski kjendte meget vel denne Mistanke, og da han den 23de Maj blev dødelig saaret og derpaa transporteret til Hospitalet Lariboissière, udstødte han sukkende de Ord: „Og saa have de endda vovet at tro, at jeg var Forræder;“ den 26de Maj, da Versailles-Hæren alt var Herre over tre Fjerdedele af Paris, fandt hans Ligbegængelse Sted paa Père Lachaise, medens Bomberne sprang, og Geværkuglerne hvislede rundt omkring i Nærheden.

Vermorel holdt i den døende Communes Navn Ligtalen over Communens eneste Helt, og vi skulle her af samme anføre den sidste Passus, der ikke savner en vis, karakteristisk Pathos:

„Det var altsaa den eneste Belønning, man indrømmede dig, heltemodige Dombrowski, den universelle Republiks ædle Forkæmper, til Tak for din beundringsværdige Opofrelse og for dit sagnmæssige Heltemod. Du er død, fuld af Mistillid om den Sejr, for hvilken du har ofret dig, men du vil dog i det mindste ikke komme til at se Nederlagets sidste Rædsler. Vi beundre dig; men vi ere alt for ulykkelige til at beklage dig. Dombrowski! her ved dit Lig og til Trods for den blodige Nat, som indhyller os, kan jeg dog ikke undlade at nære en Straale af Haab. Ja, Retfærdigheden vil en Dag triumfere! og til Trods for alt: Leve den universelle Republik! Leve Communen! Og nu Borgere lad os gjøre vor Pligt.“

fra Montmartre og Belleville, der tilsyneladende med stor Begejstring begave sig til Forposterne; det var ikke sjælden, at man i samme Række kunde se Bedstefader, Søn og Sønnesøn Side om Side. Paa Saint-Sulpicepladsen var en umaadelig Menneskemasse strømmet til, her blev Bataillonen opløst, og enhver begav sig til sit Hjem i Quartier-Latin.

Ogsaa jeg selv var glad over at være kommen velbeholden tilbage til Paris, og det var nu min faste Beslutning at give Slip paa mine Furerdistinktioner og vende tilbage til Schweiz. Borgerkrigen kunde ganske vist endnu vare flere Uger, og ved denne Tid vare Chancerne vel endnu delte; men jeg ønskede dog ikke at være Vidne til den frygtelige Opløsning, som jeg nok kunde forudse; jeg underrettede derfor mine Officerer om min forestaaende Afrejse, lod mit Pas visere, hvad der lykkedes uden videre Vanskelighed ved vor Gesandtskabssekretærs Mellemkomst, og havde snart vendt Verdensstaden Ryggen.

Det vil muligvis endnu kunne interessere mine Læsere at erfare lidt nærmere om den 85de Bataillons Skæbne, og jeg skal derfor meddele, hvad jeg senere har erfaret, særlig gjennem Breve fra Monaski, hvem det lykkedes at unddrage sig den frygtelige Katastrofe.

Otte Dage efter min Hjemkomst fra Neuilly blev Bataillonen nogen Tid indkaserneret i Fortet Montrouge; den 23de Maj, da Tropperne trængte ind i Paris, fik den 85de Ordre til at forsvare la Croix-rouge og de Barrikader, som vare rejste omkring Raadhuset i Saint-Sulpice. Efter en blodig Kamp bleve Barrikaderne tagne, og Bataillonen tilintetgjort. Oberst Gaudet og de fleste Officerer, der kæmpede ved hans Side, bleve skudte ned i Nærheden af Odéon. De Gardister, som ikke faldt paa Barrikaderne, bleve for største Delen skudte ned paa Stedet; iblandt dem var t. Ex. Sergent Nicolle; kun et ringe Antal slap for denne Skæbne og blev ført til Versailles; hvad der her blev skaanet

eller undgik at omkomme i de usle Fængsler, blev deporteret; i deres Tal var t. Ex. Couturier. Hvad endelig vore saarede, som Fader Anselme og Seurot, angaar, skulle de være blevne dræbte paa Lasarettet i Saint-Sulpice.

Den Skæbne fik mine Kammerater, det var den Lykke, de høstede af Communen.

C. D.

Erik Dahlberg.

(Sluttet.)

IV.

Dahlbergs store Fortjenester i de fire Krigsaar, hans Bedrifter ved Brzest, Frederiksodde og Toget over Store Bælt, af hvilket han næst efter Karl Gustaf har den største Hæder, skaffede ham dog ingen Befordring under denne Konges Regeringstid og paa nogle Pengesummer nær ingen Belønninger. Derimod fik han Løfter nok om begge Dele. Nu blev han, kort efter sin Ankomst til Stockholm, ophøjet i den adelige Stand, saaledes som den afdøde Konge havde lovet ham, og ligeledes fik han efter dennes Løfte Gods i Sverige til et Beløb af 200 Rdl. i aarlig Rente; hvorimod Wärpinge Gaard atter blev ham fratagen, da Kongen efter Freden maatte afstaa enhver Fordring paa danske Adelsmænds Gods i Skaane, hvilket Kongen havde uddelt som Krigsbelønninger til halvtredsindstyve af sine mest udmærkede Mænd. Ønsket om, at han skulde være Lærer for Karl XI. i Befæstningskunst, blev derimod ikke fuldbyrdet. Samtidig med sin Optagelse i Adelstanden blev han af Rigsformynderne udnævnt til Oberstløjtnant ved Södermanlands Regiment til Fods, der blev kommanderet af den fortjente Oberst Zanitz. Den dygtige Wernskjold var General-Kvartermester paa den Tid, og saaledes spærrede disse

Mænd, hver paa sit Sted, Dahlberg Vejen til Befordring, saa at han trods alle sine Fortjenester blev staaende i 14 Aår som Oberstløjtnant. Havde han hørt til en af de højadelige, med Rigsformynderne beslægtede, Familier, var det rimeligvis gaaet hurtigere. Imidlertid blev han dog i én Henseende meget begunstiget, hvilket strax skal vises.

Da Fredens Ro afløste Krigens Tummel, vaagnede atter Kjærligheden til de skjønne Kunster i hans rastløse Sjæl, og han vendte med Glæde tilbage til det samme Arbejde, hvorved han blev afbrudt i Italien. Nu havde han imidlertid faaet et Æmne at bearbejde og havde oplevet Begivenheder, der vel vare værd at forevige. Og saaledes skabte han nærmest i disse Aar sine bekjendte Tegninger over alle Belejringer, Træfninger og Feltslag m. m., som forefaldt under Karl Gustafs Regering. De udgjøre ikke blot en Prydelse for denne Konges Historie, men ogsaa en Vejledning for hans Historieskrivere. Slaget ved Warszava, Overgangen over Bælterne, Erobringen af Frederiksodde, Belejringen af Kronborg og Kjøbenhavn osv., alle Svenskernes Heltebedrifter fremstaa ved Dahlbergs Tegninger og Suidde's Gravstik tydelige og levende for Efterverdenen, og alle disse Billeder tilsammen danne et Heltedigt, en Iliade, hvor hver Tegning er en Sang om en Bedrift i den udmærkede Kriger-Konges Liv. Efter 40 Aars Møje og efter en Mængde trættende Forhindringer fik Dahlberg endelig, men først 1696, den Glæde at se dette sit store Værk fuldendt og fremlagt for Almenheden. Han havde ogsaa til Hensigt at udarbejde et lignende Værk over Karl XI.'s og endogsaa over Karl XII.'s Krigsbedrifter.

En anden ikke mindre betydelig Frugt af Dahlbergs Talent er hans Svecia hodierna et antiqua eller, som det sædvanlig kaldes, Svecia-Værket. Det bestaar af 353 Afbildninger af Sveriges Byer, Herresæder, Mindesmærker m. m. Da Dahlberg i sine yngre Aar var i Frankfurt a. M., havde han gjort Bekjendtskab med den berømte Bog-

trykker Merian; denne udgav en Samling Kobberstik, som forestillede alle mærkværdige Steder i Tyskland, og herved synes Dahlberg første Gang at have faaet Ideen til at udarbejde noget lignende for sit eget Fædreland. Næppe var Freden afsluttet, før han begjærede og fik Privilegium til at udgive Svecia-Værket, og nu begyndte et vidtløftigt, langvarigt og meget møjsommeligt Arbejde. Inden de mange nævnte Gjenstande vare aftegnede, samlede, ordnede og tilbørlig udførte, gik ti, ja maaske femten Aar, endnu længere Tid var nødvendig, inden de kunde stikkes i Kobber, og til sidst maatte den 77aarige Dahlberg, svækket af Alderdom, opgive Arbejdet og naaede ikke at se det fuldendt; men hans Ihærdighed og altopofrende Fædrelandskjærlighed saa vel som Foretagendets Storhed havde imidlertid begejstret andre til at tage dette vigtige Hverv i Arv. Det var Sven Leijonmarck*), en Regnskabsfører ved Navn Blåman og Kobberstikkeren Aveelen, som have den store Fortjeneste med mange Opofrelser at bringe dette storartede Værk til Fuldendelse i Aaret 1716. Alene og kun ved Hjælp af sit Talent og sin Energi naaede Dahlberg at samle og ordne disse Tegninger i Løbet af c. 15 Aar, tolv forskjellige Kobberstikkere behøvede senere 52 Aar, inden de naaede at overføre de mange fine Tegninger paa Pladerne, og ti af Sveriges udmærkede Videnskabsmænd have, den ene efter den anden, i et Tidsrum af 100 Aar haft det Hverv at forfatte en passende Beskrivelse til dette Værk. Ingen af dem naaede længere end til Begyndelsen. Svecia-Værket udkom i en ny Udgave 1856.

Det var disse betydelige Værker, hvormed Dahlberg beskæftigede sig, medens han var glemt af Verden. Det var en Videnskabsmands, en flittig Kunstners stille Liv, han førte. Den største Forandring for ham i disse Aar

---

*) Født 1649, Sekretær i Rigsarkivet. Præsident i Åbo Hofret. Død 1728.

var hans Giftermaal med General-Toldforvalter V. Drakenhjelms Datter af første Ægteskab, den 16aarige Maria Eleonora, med hvem han førte et saare lykkeligt Samliv.

Erik Dahlbergs Personlighed var saa stor og ædel og baade i Anlæg og Uddannelse saa mangesidig, at man yderst sjælden træffer nogen, som kan jævnføres med ham. Man glemme saaledes ej heller hans store Interesse for Bygningskunstens Mesterstykker, og allerede før Ehrenstrahl og Tessin, ja endogsaa førend Dronning Kristina var begyndt at opmuntre de frie Kunster, havde han aldeles selvstændig og af egen Drift fattet Interesse for slige Foretagender. »Maaske«, siger Fryxell, »var han bestemt til Stamfader for den svenske bildende Kunst; man fristes til denne Tanke, naar man ser den varme og utrættelige Kjærlighed, hvormed han omfattede alt, hvad der hørte her under, og det baade tidlig i Ungdommen og sent i Alderdommen, og uagtet der stadig lagdes Beslag paa hans Virksomhed i trivielle Embedsforretninger. Alt dette synes at vise, at blandt hans mange store Anlæg var Kunstnerevnen den dybeste og stærkeste. Sverige fik i ham en stor Kriger og Statsmand, men mistede, ved kun at anvende ham som saadan, maaske Æren af at have en indfødt Stamfader til de skjønne Kunsters Udøvelse.«

Sverige har efter Dahlberg to berømte Bygninger fra denne Tid, nemlig hans egen Grav i Thuringe-Kirke og Askersunds nydelige Kirkebygning med det Soop'ske Gravkapel.

Dahlbergs Tegninger gjorde saa megen Lykke, at han 1666 blev anmodet om selv at rejse til Paris for der at faa Tegningerne til Karl Gustafs Historie stukne i Kobber af Kunstnere, der vare et saadant Hverv værdige. Det er ikke utroligt, at dette Arbejde understøttedes af det krigslystne Parti ved Hoffet, især har rimeligvis den ærgjerrige unge Konge, der med Beundring og Misundelse saae op til sine Forfædres Heltebedrifter, interesseret sig for de glimrende

Gjengivelser af disse; man maa saa meget mere undres over, at Rigsformynderne viste sig saa liberale over for Dahlbergs Tegninger, som de paa Grund af Statskassens Tomhed stundum med megen Besvær maatte laane de nødvendige Midler dertil.

Det var en stor Glæde for Dahlberg at kunne tilfredsstille sin Ungdoms Lyst at se fremmede Lande, og nu, da han som en anset Mand rejste i Regeringens Ærende, nød han Rejselivets Behageligheder i fulde Drag. Med Opholdet i Paris og London varede Rejsen næsten i to Aar; den svenske Gesandt i Paris, Esaias Pufendorf, Broder til Samuel P., der senere skrev Texten til Dahlbergs historiske Tegninger, overtog Opsynet med Udførelsen af disse. Dahlberg lagde Vejen over England, hvor han blev overordentlig naadig modtagen af Kong Karl II., der gjentagne Gange søgte at lokke ham over i sin Tjeneste og gjorde ham store Løfter; men da han nægtede at gaa ind herpaa, fordi han stod i Sveriges Tjeneste, plagede Kongen ham om Raad i en Mængde Befæstningsanliggender. Overvældet af Naadesbevisninger fik han endelig Lov til at rejse og kom til Sverige 3dje November 1668, fuld af Længsel efter sin unge Hustru og sin nyfødte Søn. Aaret efter blev han Kommandant i Malmø og fik Bestyrelsen af Fæstningerne i det sydlige Sverige i sine Hænder, hvilket i de paafølgende Aar gav ham saare meget at bestille. Endelig døde Wernskjold 1674, hvorpaa Dahlberg efter Tur blev Rigs-General-Kvartermester og samtidig fik Rang som Oberst, efter at han i 14 Aar ikke paa nogen som helst Maade var bleven befordret. I Følge sin nye Stilling fik han Kommandoen over hele Landets Befæstningsvæsen.

Der indtraadte nu med ham en hel ny Epoke i den svenske Fortifikation*). Med utrættelig Flid besøgte og

*) Den stod fra nu af ikke mere under Krigskollegiets Overbestyrelse, men stilledes umiddelbart under Kongens Kom-

forbedrede han Rigets Fæstninger og bragte dem til en forhen ukjendt Fuldkommenhed. Det er ikke Stedet her at fremhæve hans Fortjenester i denne Henseende, men kun at antyde, i hvilken Retning hans Stræben gik. Han forstod ved Opmuntringer og forskjellige Foranstaltninger at lede Landets egne Sønner ind paa denne Vej; før ham var det mest Udlændinge, som vare ansatte ved Befæstningsvæsenet; men i 1698 fandtes blandt de firsindstyve derved ansatte Embedsmænd kun fire fremmede; de øvrige vare Svenskere.

Dahlberg, der ofte kaldes Sveriges Vauban, stiftede paa den Maade en svensk Befæstningsskole, ikke alene med Hensyn til Personerne, men ogsaa til selve Sagen. I Stedet for den gamle hollandske Befæstningsmaade indførte han de forbedrede Anlæg, som den berømte Franskmand havde opfundet; men deres Anvendelse skete dog paa en for Dahlberg ejendommelig Maade; han gjenoptog nemlig den af Hollænderne forkastede Brug af kasematterede Hvælvinger, som en senere Befæstningskunst yderligere har anvendt og udviklet. En tredje og ofte benyttet Opfindelse bestod i de Fæstningstaarne, som han i Lighed med den gamle middelalderlige Skik atter begyndte at anlægge. Af hans Værker af denne Art kan nævnes »Göta-leijon« uden for Gøteborg.

Dahlberg var samtidig med de berømte Mestre, Franskmanden Vauban og Hollænderen Coehorn. Disse vandt en overordentlig stor Berømthed; thi de arbejdede i det dannede Evropa og saa at sige under dets Øjne og tillige i og for Stater, der formaaede at anskaffe de store Midler, som en slig Virksomhed udfordrede; men Dahlberg blev, med maaske lige saa store Fortjenester, mindre bekjendt, fordi hans Virksomhed hæmmedes ved Sveriges mere indskrænkede Hjælpemidler, og hans Værk blev desuden gjemt og glemt i Nordens sjælden besøgte Skove og Bjærge. Senere Tider

---

mando, saa at General-Kvartermesteren maatte henvende sig direkte til denne i alle vigtige Spørgsmaal.

have dog viist ham Retfærdighed, og flere indførte Forbedringer anses for at være blevne foranledigede af de store Fortjenester, som en nyere og omhyggeligere Granskning har opdaget i hans Arbejder.

Efter sin Udnævnelse begav han sig til Stockholm, hvor han strax i Anledning af den truende Krig fik mangehaande Hverv og gjorde blandt andet en Rejse gjennem hele Riget for at bese samtlige Fæstninger.

I de sidste Aar havde Frankrig opbudt alt for at formaa Sverige til Krig og til Forbund med sig; det blev lokket nærmere og nærmere til Farens Afgrund og stod nu svimlende ved dens Rand. Det ulykkelige Udfald af Krigen i Brandenburg 1675 satte en Plet paa Sveriges straalende Faner og opmuntrede alle Landets Fjender til at erklære det Krig. Vi skulle her kun omtale Krigen med Danmark, (den skaanske Krig), i hvilken Dahlberg tog Del. Den unge Konge havde tre Aar før Krigens Udbrud besteget Tronen og gjort Ende paa den uheldige Formynderregering; men i disse tre Aar havde han rigtig nok næsten udelukkende levet for Fornøjelser; Dans og Jagt. Heste og Soldater vare hans kjæreste Tanker, han svælgede i stolte Drømme om Ære og Sejre, om de svenske Vaabens Uovervindelighed og om en Gustaf Adolfs glimrende Tog over Tysklands Valpladse og overlod gladeligt Politik og alle Statsforretninger til de gamle Statsmænd; men ved Midsommers Tid kom Efterretningen om Nederlaget ved Fehrbellin (1675). Det var en skrækkelig Opvaagnen til Virkeligheden for den unge Konge; og næsten i ét Øjblik modnedes Ynglingen til Mand. Danmark erklærede Krigen den 2den September og var i Begyndelsen heldig overalt baade i Tyskland og i Skaane, baade til Lands og til Vands. Karl XI. greb da ind med kraftig Haand.

Dahlberg for sin Part blev sendt til den norske Grænse for hemmelig at rekognoscere denne og særlig Frederikshald. Da han i Oktober mødte Kongen i Jönköping, behandlede

denne ham med udsøgt Opmærksomhed; Karl XI. trængte til sine dygtige Mænd! Da der under dette Ophold kom endnu værre Efterretninger fra Hæren, blev Kongen fortvivlet og vilde, ude af sig selv, med de faa Regimenter, han havde hos sig, gaa løs paa Fjenden. Dahlberg og Generalløjtnant Mörner beroligede ham med megen Møje og stode ham bi med Raad og Daad, saa han atter fattede Haab om bedre Tider og bedre Lykke for sine Vaaben. Det vilde være for vidtløftigt at gjennemgaa Dahlbergs rastløse Virksomhed i denne for Sverige senere saa heldige Krig; men da det paalaa ham i hans Egenskab som General-Kvartermester at foretage Rekognosceringer, at udføre Kort for Armeens Marcher, at udkaste Slagplaner, at berede Kantonnementer og Vinterkvarterer, at vedligeholde Forbindelsen mellem Kvartererne, at oprette Magasiner og i det hele taget forestaa Forplejningen samt endelig at besørge Forposttjenesten og Belejringsarbejderne, vil man let indse, hvilken saare vigtig Post han beklædte. Hertil kom, at han i Slagene som oftest gjorde Tjeneste som General-Adjutant hos Kongen og selvfølgelg overværede alle Krigsraad. Blandt de Mænd, som han stod nærmest i Krigen, finde vi Helmfelt, Rutger Ascheberg, Fersen, Per Hjerta, alle graanede Helte fra Trediveaarskrigens Tid, og blandt de yngre Kristoffer Gyllenstjerna og den senere saa berømte Feltherre Nils Bjelke. Med saadanne Mænd var det, at Karl XI. gav Krigen en hel anden Vending.

I Slaget ved Halmstad, der aabnede Krigsbegivenhederne, var den trofaste Dahlberg bestandig ved Kongens Side og blev tre Gange omringet af Fjenden, men vidste hver Gang at befri sig. Kort efter denne heldge Kamp anlagde han den stærkt befæstede Stilling ved Sillinge, som de Danske ikke vovede at angribe, og hvorfra Kongens Tog til Skaane udgik. Hele Planen til dette, hvorefter alle de spredte Afdelinger paa samme Dag skulde samles ved Ljungby, udkastedes med Mesterhaand af Dahlberg. Foretagendets Held

var afhængig af den største Hemmelighedsfuldhed, Forsigtighed, Hurtighed og Nøjagtighed med Hensyn til Tiden. Han og Johan Gyllenstjerna afrejste hemmelig fra Lejren med den mest udstrakte Fuldmagt til at befale over alle Rigsraader, Landshøvdinge, Generaler o. a. Deres Arbejde var næsten uoverkommeligt, i det det laa i Planen at rette samtlige Afdelingers Marche ad forskjellige Veje mod samme Punkt og for hver af disse at udregne, anordne og skaffe Forplejning til Veje i tilstrækkelig Mængde i de allerede af mange Krigsbyrder og Gjennemmarcher udmattede Provinser. Med saa megen Tavshed og Dygtighed blev det udført, at da der fra mange Sider mødte over 12,000 Mand paa den bestemte Dag, vidste ingen, ikke engang Befalingsmændene, noget om hverandres Marcher, før de alle stødte sammen. Selve Hensigten med dette Tog, at overraske den danske Armé i aaben Mark, lykkedes dog ikke, mest fordi Bønderne, efter at den skaanske Grænse var overskreden, underrettede de Danske, for hvilke de havde mest Sympathi, om alt.

Dahlberg var fra de tidligere Krige bekjendt i Hæren for sine dristige og hensynsløse Rekognosceringer, og da den danske og svenske Armé inden Slaget ved Lund stode lige over for hinanden paa begge Sider af Käflinge Aa, maatte han derfor hver Nat undersøge dennes sumpige Bredder for at finde et Overgangssted; en Nat fulgte Kongen forklædt, tillige med Helmfelt og Ascheberg, ham over Aaen og undersøgte Terrænet paa den anden Side tæt ind under Fjendens Lejr. Senere da det begyndte at fryse, maatte han ligesom forhen paa det aabne Hav hyppig maale Isens Tykkelse, og da han endelig fandt et Sted, hvor den var stærk nok, viste han Karl XI. Vejen over Aaen ligesom for femten Aar siden hans Fader over Store Bælt. I selve det storartede og højst interessante Slag ved Lund*), der paa begge Sider

*) Se Hist. Archiv 1876, II., 359 og flg.

anførtes af Konger, var Dahlberg tillige med Ascheberg og stundum Helmfelt i Kongens nærmeste Følge; den unge Heltekonge styrtede sig blindt i Kampen, hvor den var hedest, fulgt af disse modige og prøvede Mænd, ja under Kampen og Haandgemænget blev han endogsaa afskaaren fra sine egne, saa at han, kun fulgt af Dahlberg, Ascheberg og en Livdrabant, maatte sprænge ind imellem to fjendtlige Eskadroner, skjønt Kuglerne susede dem om Ørene, og henved en Snes Ryttere satte efter dem raabende: »Seh da die Hunde!« De kom ikke desto mindre lykkelig igjennem og bleve modtagne med rungende Glædesraab, saa snart de atter bleve sete af deres egne. Dahlberg takker i sin Dagbog paa en rørende Maade Gud, fordi han kom saa vel der fra, i det en Musketkugle borttog den største Del af hans Sadelknap og gik igjennem begge hans Frakker tæt inde ved Maven. Efter Slaget maatte han fortsætte den anstrængende Tjeneste, men maatte (Marts 1677) paa Grund af Sygdom dog trække sig nogen Tid tilbage fra Krigsskuepladsen. Kongen, som nylig havde udnævnt ham til Medlem af det Kgl. Krigskollegium i Stockholm, sendte ham saa her til, for at han kunde indtage sin Plads som Krigsraad; men ogsaa her fik han efter Ulykkerne til Sos fuldt op at tage Vare med Befæstningsarbejder i Stockholms Skjærgaard. I Oktober fik han atter Ordre fra Kongen, der ikke kunde undvære ham, om uopholdelig at indfinde sig ved Armeen.

Det var Indtagelsen af Christianstad, hvortil hans Hjælp behøvedes. Denne Fæstning havde en Besætning af over 4000 Mand under den tapre og dygtige General v. Osten. Allerede i Begyndelsen af Aaret blev den indesluttet af Svenskerne, og Uge efter Uge blev Stillingen mere og mere vanskelig for den danske Besætning, efterhaanden som Mangelen paa Levnedsmidler blev mere og mere følelig. Uagtet Dahlberg anlagde en Mængde forskjellige Værker og efter alle Beretninger vidste saa mesterlig godt at anbringe disse,

at den danske Hær ikke formaaede at undsætte Fæstningen, holdt denne sig dog til langt ud paa Sommeren. Under hele Belejringen var Dahlberg paa Færde Dag og Nat; tit rekognoscerede han med stor Fare tæt ind under Fjendens Kanoner og gik ofte hele Natten igjennem i Vand og Mudder til op paa Brystet. Den 4de Avg. kapitulerede v. Osten. Af Besætningen var kun en Fjerdedel tilbage, og den havde til sidst ikke engang haft Hunde og Katte at stille sin Hunger med; Svenskerne lode den have fri Afmarche med Faner og Standarter. Som Følge af de udstaaede Strabadser faldt Dahlberg i en hidsig, men kortvarig Sygdom. I November Maaned udnævntes han til Kommandant i den erobrede By og fik samtidig Ordre til at gjøre Forslag og udkaste Planen til det Angreb paa Kjøbenhavn, som var paatænkt i Forbindelse med en fransk Flaade og 10,000 Mand. Som Højstbefalende i Christianstad var Dahlberg en meget anset Mand og havde, naar Kongen kom til Byen, baade denne og en Del af Generalstaben hos sig til Middag. Paa denne Tid begyndte de mange Underhandlinger om den Fred, som i Løbet af Aaret afsluttedes med de forskjellige Magter, som sendte deres Gesandter til Kongen, og disse vare da ofte Dahlbergs Gjæster. Da Underhandlingerne med Danmark begyndte, var den svenske Armé i Begreb med at belejre Helsingborg, hvorved han ogsaa var meget beskæftiget. Den unge Konge tog her som alle Steder ivrig Del i alt Arbejde; saaledes red han en Dag alene med Dahlberg ind under Fæstningens Mure, en Kanonkugle slog ned foran Hestenes Fødder, saa at Jorden fløj dem i Øjnene, og flere andre Skud tvang dem til at opgive Ridtet.

Freden med Danmark blev afsluttet i Lund d. 29de Sept. 1679. Endnu en Gang samlede Kongen Armeen paa Ylleshede ved Sirkøping, hvor han to Aar før havde vundet Slaget ved Landskrona; kort efter skiltes han under hjærtelige Venskabsytringer fra Ascheberg og Dahlberg, som i

hele Krigen havde været hans fortroligste Raadgivere og i de hidsigste Kampe fægtet ved hans Side.

Dahlberg fik dog ikke megen Hvile efter Feltlivets Besvær; hans Tid blev helt optaget af at bringe Befæstningsvæsenet i Orden, dels for at gjenoprette de Ødelæggelser, som Krigen havde foraarsaget, dels for at foretage Forandringer efter de indvundne Erfaringer. Det vil være for vidtløftigt at opregne de forskjellige Steder, han arbejdede, eller hans mangfoldige Inspektionsrejser til Dels i Selskab med Kongen selv. Da han paa en saadan Rejse fra Landskrona, hvor han den Gang opholdt sig med sin Familie, gjorde et farligt Fald af Hesten, hvorved han blev slæbt hen ad Jorden med Foden hængende i Stigbøjlen, mente han heri at se et ondt Varsel om den Ulykke, som kort efter ramte ham. Da han nemlig i Avgust Maaned fik Ordre fra Kongen til at møde ham i Karlskrona, som den Gang var under Bygning, var hans Hustru netop i Barnsnød og laa meget syg; han vaklede længe, om han skulde blive hos hende og undskylde sig hos Kongen, eller følge den givne Ordre; men da hans Hustru selv bad ham om at rejse, fik Pligtfølelsen Overhaand, og med bange Anelser red han bort. Fem Dage efter døde hun, kun 30 Aar gammel. Dahlberg ventede forgjæves Kongen i Karlskrona. Det var et haardt Slag for ham; han havde altid hængt meget ved Hjemmet, og som hans Dagbog udviser, benyttede han enhver Lejlighed under Krigen og paa Rejserne til at gjøre et lille Besøg paa Skenäs Gaard. Nu stod dette Hjem øde, og da han atter naaede det, traf han, som han siger: »mine kjäre fattige små omyndige barn i största sorg och bedröfvelse, fengnandes hvarandra med mångfoldige tårar«. Selv denne oplyste Mand tog Del i Tidens Overtro og troede, som vi have set, paa Varsler; da han en Aften i December Maaned samme Aar rejste fra Stockholm, hvor han havde overværet Kongens og Dronningens Kroning, til sit Hjem og saae den umaadelige Komet, som opfyldte Halvdelen af Himmel-

hvælvingen, rystedes han af Gru i sit Inderste for flere Ulykker i dette »sit stora bedröfvelses år.« En Lindring i Sorgen var maaske hans mange Forretninger, og vi se, at han denne meget haarde Vinter maatte gjøre flere Rejser til Bremen, Wismar, Ingermanland og Lifland for at efterse de svenske Fæstninger, Rejser, der i den strænge, stormfulde Vinter vare baade besværlige og livsfarlige.

V.

Uagtet Dahlberg saaledes trolig arbejdede i Fædrelandets Tjeneste, fik han dog under Karl XI. lige saa faa Paaskjønnelser heraf, som under dennes Forgænger, og det, uagtet han i de tre skaanske Felttog end yderligere havde forøget sine forud saa usædvanlige Fortjenester. Efter at han ved Wernskjolds Død var bleven General-Kvartermester og Oberst, efter at have ventet i 14 Aar, blev han nu ikke befordret i 13 Aar derefter, medens Kongen paa samme Tid med næsten hovedkulds Hast ophøjede mange yngre og mindre fortjente Mænd til de højeste Værdigheder.*) Vi vide ej heller noget om, at Kongen i disse Aar tildelte ham nogen som helst Belønning. Tvært imod blev ved Reduktionen 1682 det Gods inddraget, som han i Følge Karl Gustafs Befaling havde faaet til Belønning for sine Tjenester i den danske og polske Krig. Først 1685 se vi, at Kongen har fordoblet hans Løn som General-Kvartermester til 3000 Rdl.

Det er ikke vanskeligt at gætte Aarsagen, hvorfor de Belønninger, som tilfaldt Dahlberg, vare saa knappe og bleve ham saa langsomt tildelte især i Sammenligning med, hvad andre modtoge. Disse andre hørte nemlig til det

*) J. J. Hastfehr var 1674 kun Kaptejn og tretten Aar senere General-Guvernør, Greve og Kgl. Raad. — Jakob Gyllenborg var 1676 en uadelig underordnet Embedsmand; 1693 var han Landmarskalk, Greve og Kgl. Raad o. s. fr.

mægtige Parti, som i Hoffets Tjeneste arbejdede for Reduktionen og Enevoldsmagten, og hvis Tilhængere skulde belønnes fremfor alle andre. Men ligesom O. W. Königsmarck og for en Del Ascheberg, saaledes holdt ogsaa Dahlberg sig fuldstændig borte fra alle disse politiske Rænker og Bevægelser, og der findes ikke mindste Spor til, at han har bidraget til at fremme hverken det ene eller det andet Partis Interesser. Rimeligvis er dette en af de Grunde, som bidroge til hans langsomme Befordring.*)

Men der findes ogsaa en anden og endnu smukker Grund, en, som gjælder for hele hans Liv, og som i nogle Henseender undskylder de forskjellige Regeringers Sendrægtighed. Dahlberg var nemlig en af disse ædle Naturer, der mere glæde sig ved at fortjene, end ved at nyde Udmærkelser. Begavet med aaben Sans for Kunsten og dens Nydelser søgte han desuden ogsaa hellere disse Glæder end Tilfredsstillelsen af en Ærgjerrighed efter ydre Udmærkelse. Saaledes havde han været hele sit Liv, og han vilde med Hensyn til Befordringen aldrig søge, men søges. I sit tresindstyvende Aar var han ej heller naaet højere op end til Oberst, og det uagtet han for 20 til 30 Aar siden havde indlagt sig Fortjenester, der vare saa store og uforglemmelige og af saa stor Nytte for Riget, at kun faa svenske Mænd have indlagt sig større. Nu endelig — 29 Aar efter Overgangen over Store Bælt — synes det, som Kongen begyndte at komme i Tanker om, hvad Dahlberg var for en Mand, og hvilke store Ting han havde udrettet. Det er da, ligesom der paa én Gang faldt ham Skæl fra Øjnene, og derfor regnede der ogsaa en Mængde store og smukke Belønninger ned over den graahærdedes Hoved.

Han udnævntes 1687 til Generalmajor i Infanteriet og

*) Maaske har Dahlberg ogsaa haft nogle højtstaaende Uvenner, der gjorde deres til at holde ham nede, som f. Ex. C. J. Wrangel, der var hans Fjende fra Nyborg 1658. Wrangel døde dog allerede 1676.

til Landshøvding over Jönköping-Lehn. Det var glade Aar for Dahlberg. Hans to Sønner studerede ved Upsala, den ene havde udmærket sig der og blev senere Løjtnant i den Kgl. Livgarde; Faderen ventede sig store Ting af hans Talenter, men des værre døde han allerede 1689. Hans to Døtre bleve gifte og velforsørgede. Selv beskæftigede han sig med Arbejder, som havde hele hans Interesse, og fik Aar for Aar flere Beviser paa sin Konges Naade. I 1692 blev han General-Felttøjmester, og Aaret efter kom den ene Hædersbevisning efter den anden, i det han blev udnævnt til Kgl. Raad og Feltmarskalk samt ophøjet i grevelig Stand og Værdighed.

Karl XI. synes saaledes mod Slutningen af sin Regering at have fattet megen Tillid til Dahlberg. Det blev alligevel ikke en saadan Hengivenhed som den, hvormed han omfattede Ascheberg, uagtet Dahlberg efter sine Fortjenester i den skaanske Krig synes at kunne have gjort Fordring paa samme Følelse; men disse to Mænd havde desuden ogsaa mange Uligheder. Ascheberg var først og fremmest en modig og dygtig Soldat, der fulgte Kongen til Kamp og Sejr, medens han ved hans Side dumdristig nedhuggede Fjender og satte over Grøfter og Gærder. For slige Egenskaber havde Karl aaben Sans og et prøvet Øje. Dahlberg var med samme Tapperhed, med samme Raskhed og Held dog tillige en videnskabelig dannet Kriger og en i sin Omgang fin og beleven Mand. Ingen af disse Egenskaber stode højt i Karl XI's Smag; han havde som bekjendt meget faa Kundskaber; hans Interesser vare mere raa end dannede, og han følte sig tvungen og generet i mere fint og fornemt Selskab f. Ex. blandt Rigsraaderne og disses Omgangskredse. Der var han tavs og forlegen, og han søgte saa snart som muligt at komme bort fra denne ubehagelige Tvang. Saaledes var Karl XI. og altsaa en hel Modsætning til Dahlberg, hvis levende Kjærlighed til de skjønne Kunster laa helt uden for eller snarere over denne

Kongens Synskreds. Ved alt dette forblev Dahlberg et fremmed, ja næsten højere Væsen for Karl XI., med hvem han ikke kunde indgaa nogen nærmere personlig Forbindelse. Dette var rimeligvis Grunden til Kongens forskjellige Forhold til begge de højt fortjente Feltmarskalker.

Dahlbergs Stjærne begyndte allerede at tindre frem under Trediveaarskrigen, 50 Aar efter. altsaa ved Karl XI's Død, var den endnu ikke slukket. Endnu i Begyndelsen af Karl XII's Regering kunne vi glæde os nogle Øjeblikke ved Glansen af dens rene Straaler.

Samtidig med sin Ophøjelse til Kgl. Raad og Greve blev han udnævnt til General-Guvernør i Hertugdømmerne Bremen og Verden. Kun ugjærne forlod han i sin høje Alder sit Fædreland, men begav sig dog Sommeren efter paa Vej og holdt under stor Salut og megen Højtidelighed sit Indtog i Stade, hvor han for mange Aar siden ofte havde været som fattig Skriverdreng i Rehnskiölds Følge. Allerede Aaret efter fik han et Hverv, som var lige saa ærefuldt med Hensyn til den Tillid, man viste ham, som vanskeligt og ubehageligt med Hensyn til Virksomheden. Han maatte nemlig, uagtet han ivrig frabad sig denne Ære, afrejse til Lifland som General-Guvernør og som Kansler ved Universitetet i Dorpat, ikke blot for at bestyre dette Land, men ogsaa for om muligt at forsone dets Indbyggere, der vare højlig opbragte saa vel over Reduktionens Følger som over den foregaaende General-Guvernør Hastfehrs dadelværdige Forhold. Efter et kort Besøg i Sverige ankom han til Riga, hvor han modtoges med overordentlige Æresbevisninger. Der var almindelig Glæde over Dahlbergs Ankomst og Hastfehrs Død; et Digt, som en Professor i Dorpat skrev i denne Anledning, ender, efter at Forholdene under Hastfehr ere sørgelig beklagede, saaledes:

„Nu deremot, med glädje och frid, de forntida dygder,
„Klokhet och sans, rättvisa och tro, besökt våra bygder,“ osv.

Dahlberg fik snart Lejlighed til paa sine gamle Dage

at vise, at han var den rette Mand, hvor man end stillede ham.

Den 5te April 1697 døde Kong Karl XI. Dette paa Begivenheder saa rige Aar tilbragte Dahlberg for en stor Del i Stockholm, hvortil han var kaldet som kgl. Raad, og han tog som saadan Del i den Rigsdag, der erklærede Karl XII. for myndig i hans 15de Aar. Dahlberg overværede desuden Karl XI's Begravelse og kort efter de pragtfulde Højtideligheder i Anledning af Karl XII's Kroning, ved hvilken Lejlighed han og syv andre af de mest ansete kgl. Raader bar Tronhimlen over den unge Konge, da han red til Kirke.

Derefter begav han sig til sit Guvernement, hvor Forholdene gave ham meget at bestille. De krigerske Forbud, som begyndte i Slutningen af 1698, krævede en Virksomhed og Energi af General-Guvernøren, uden hvilken Lifland sikkert tidligere var gaaet tabt for Sverige. Det er ikke her Stedet at fortælle om det Forbund, som Danmarks, Polens og Ruslands unge og kraftfulde Beherskere indgik mod Sverige, og som danner Begyndelsen til den store nordiske Krig. Det er for vort Vedkommende nok at bemærke, at medens Sverige syntes trygt at stole paa Kong Avgust af Polens tit gjentagne Venskabsforsikringer og ikke nærede Mistanke til den snedige Czar af Rusland, havde den gamle Dahlberg gjennemskuet disse og allerede 1697 advaret Regeringen imod den sidstes ærgjerrige Aand og dristige Planer. Sachserne nærmede sig under mange Haande Paaskud mere og mere Liflands Grænser, og Dahlberg tog alle Forholdsregler for at umuliggjøre en Overrumpling. At han nærede en dyb Mistanke til Sachsernes Hensigter, paa samme Tid som deres Konge vidste at overtyde den unge, for Svig og Forstillelser fremmede, Konge om sit varme Venskab, fortrød dem saa meget mere, som det ikke synes at være taget med i deres Beregninger. Derfor modtog han ogsaa tvende uforskammede, med Trusler

fyldte, Breve fra de sachsiske Generaler, Liflænderne Paykull og Patkull. Den sidstes Skrivelse (3. Febr. 1700) giver et klart Billede af den Virksomhed, som herskede i Riga under Dahlbergs Kommando. Patkull ytrer sin Forundring over, »at de Svenske gjorde Tilberedelser i Fæstningen, som om de frygtede et fjendtligt Angreb, de rustede sig, som om Fjenden stod for dens Porte, bragte alle Slags Vaaben, Spyd, Leer og Kanoner op paa Voldene, især mod den kurlandske Side, de holdt stærkere Vagt end ellers, lode Borgerskabet træde i Gevær, stillede Ryttervagter ved Grænserne, som undersøgte de fra den sachsiske Side kommende Officerer nøjere end alle andre, og Sachsernes Vinterkvarter blev udspioneret. Til sidst klages over, at sex Dragoner, som deserterede fra et sachsisk Regiment, slap ind igjennem de svenske Forposter, hvorimod Løjtnanten, som forfulgte dem, blev viist tilbage; disse Folk fordrede Patkull udleverede m. m.«. Alle disse Dahlbergs Forsigtighedsregler bleve dernæst benyttede af den sachsiske General Flemming til, baade i et Brev til sin Konge og i en Proklamation til Liflands Indbyggere, at beskylde Svenskerne for at have til Hensigt at angribe ham, hvorfor Nødvendigheden bød, da han selv var aldeles usikker i det aabne Land paa den Side af Dyna, at gaa over denne og rykke ind i Lifland. Midt i Februar marcherede den sachsiske Hær lige løs paa Riga, efter først at have erobret den lille Skanse Kobron med sin Besætning af 50 Mand; her faldt de første Skud i den blodigste og langvarigste Krig, som er ført i Norden. Da Fjenden marcherede over den tilfrosne Flod, saae Dahlberg sig i den ubehagelige Nødvendighed at sætte Ild paa Rigas rige Forstæder og at befale alle ikke vaabendygtige til, uagtet den strænge Kulde, at forlade Staden; et Batteri paa 70 Kanoner af svært Kaliber anbragtes der, hvor Fæstningen paa Grund af Isen var lettest tilgængelig. Endnu indbildte den sachsiske General sig at kunne bedrage Dahlberg med Hensyn til

sine Hensigter mod Riga; han skrev et Brev til ham og beklagede Forstædernes Undergang, som han med Bestyrtelse havde set, uden at kunne begribe Aarsagen dertil, og bad om Skaansel for det øvrige. Dahlberg svarede: »at han havde Grunde nok til det, der var sket, da han saae Fjenden for sine Øjne. Generalen vidste jo nok, hvad der var Brug over hele Verden i slige Tilfælde og behøvede derfor ikke at besmykke sin Sag med Bestyrtelse og Forbavselse. Fæstningen var betroet ham, Dahlberg, og han vilde forsvare den som en ærlig Kriger; alt, hvad han havde gjort eller kom til at gjøre, skulde han vel vide at forsvare for sin rette Øvrighed«.

Han udfærdigede ogsaa i disse Dage flere aabne Breve til Liflænderne, som han formanede til at være den Ed tro, som de havde tilsvoret Kongen af Sverige; men Liflænderne vare ikke meget mere tilbøjelige til at hjælpe Svenskerne end Sachserne, skjønt det Oprør, som disse havde ventet, udeblev, og det var kun en Del Livegne, som sluttede sig til dem. Dahlberg lod dog ikke den liflandske Adel slippe saa let; han tvang dem paa Landdagen i Riga i Maj 1700 til at fralægge sig al Sympathi med Fjenden og love Troskab imod Sverige, og da han havde faaet en lille Forstærkning paa 400 Ryttere, der haardt behøvedes til Dag og Nat at bevogte Stranden, forsvarede han sig saa tappert og ihærdig at Sachserne ikke formaaede at udrette noget, men vendte sig mod Fæstningen Dynamünde, som efter et kort Forsvar overgav sig, skjønt dens Kommandant havde lovet Dahlberg at forsvare sig til sidste Mand. Herved lykkedes det Fjenden at afskære Riga fra al mulig Tilførsel og helt at indeslutte den. Denne Blokade varede i 8 Uger; men da Dahlberg havde sine Forraadskamre forsynede med alt, hvad der behøvedes, efterdi han i Tide havde sendt de fattige ud paa Landet og opfordret de rige til at gjøre Indkjøb, voldte den ikke megen Men. Besætningen havde urokkelig Tillid til ham, og intet af de fjendtlige

Forsøg paa at opirre den imod ham, lykkedes. Endelig landede den lovede Hjælp fra Sverige. Sachserne trak sig tilbage paa den anden Side Dyna, og Riga og hele Lifland var for en Tid befriet for dem. Dette varede dog ikke længe. Allerede i Juli (1700) gik Kong Avgust selv i Spidsen for 16,000 Mand over Floden for anden Gang. Den svenske Styrke, der kun var halv saa stor, blev kastet tilbage og sprængt. Derpaa begyndte Belejringen af Riga, som, efter at Dahlberg forgjæves var bleven opfordret til at overgive sig, hvis han ikke vilde se Staden forvandlet til en Grushob, maatte udstaa et voldsomt Bombardement i flere Dage. Men da dette ikke lod til at frugte, og da der kom Bud paa Bud om Karl XII's heldige Landgang paa Sjælland, og hvorledes han havde afsluttet den danske Krig ved Freden i Travendal og nu, luende af Hævntørst, var i Begreb med at sejle over til Rigas Undsætning med sine sejrrige Svenskere, blev Kong Avgust vankelmodig og greb med Glæde enhver Grund til at hæve den haabløse Belejring. De engelske og hollandske Handelsmænd i Riga havde gjort Forestillinger mod Bombardementet, da det havde antændt deres Magasiner. For, som det hed, ikke at fornærme disse Stater lod Avgust anmode Dahlberg om en Stilstand, som først blev nægtet, men senere bevilliget.

I disse Dage erklærede ogsaa Rusland Sverige Krig, og mærkværdigt er det, at den gamle Dahlberg, som ved sine i Riga gjorde Forsvarsanstalter beskyldtes for at have foranlediget Sachsernes Angreb, nu ogsaa af Russerne anklagedes for at have givet en medvirkende Aarsag til den Krig, som nu begyndte. Sagen forholder sig saaledes. Inden Czar Peter traadte op imod Sverige, foretog han inkognito en Rejse i Evropa, i det han havde en Del Herrer med sig, under Navn af en til forskjellige Hoffer bestemt Ambassade, hvis Fører var den bekjendte Lefort. Da de ved Paasketid kom til Riga, vistes der dem de for Ambassader sædvanlige Hædersbevisninger uden Hensyn til den forklædte Czar, som var

imellem dem. Paa Hjemrejsen klagede denne til forskjellige Fyrster over den Foragt, Grev Dahlberg havde viist ham i Riga, hvor han endogsaa ikke havde været sikker paa sit Liv. Til et svensk Gesandtskab, som 1699 kom til Moskva, førte Czaren samme Klage, og Dagen efter at Krigen mod Sverige var bleven erklæret, indleverede den russiske Minister et Memorial til Generalstaterne i Haag, hvori følgende omstændelige Anklagepunkter mod Dahlberg forekomme: »at han, uagtet han var underrettet om de russiske Gesandters Nærmelse, dog ikke havde sendt dem Folk i Møde eller skaffet dem Heste og Foder, saa at de med Nød og næppe havde hjulpet sig frem i Landet; at de i Riga ikke vare blevne modtagne af fornemme og adelige Personer, men af Kjøbmænd; at de vare blevne indkvarterede i Træhuse, som de maatte betale lige saa dyrt som Stenpaladser; at de ej havde faaet Foræringer, men derimod maatte betale tidobbelt for alt. Deres Tjenere havde ingen Steder kunnet gaa uden Bevogtning af to Soldater o. s. v. Czaren, som havde klaget over alt dette til General-Guvernøren, havde aldrig faaet Satisfaktion eller Løfte herom under Foregivende af, at denne laa syg paa Grund af sin Datters Død, af hvilken Grund han ej heller havde aflagt Besøg hos Ambassaden. Da denne skulde rejse bort over Dyna, var den ikke bleven forsynet med anstændige Fartøjer, men kun med smaa daarlige Baade, paa hvilke Soldater og Roerkarle førte dem over mod høj Betaling« o. s. v.

I Følge Ordre fra Karl XII. indgav Grev Dahlberg i Marts Maaned 1700 sin Forklaring herover, og denne frikjender ham ikke alene fuldstændig for de gjorte Beskyldninger, men viser tillige Czarens Forlegenheder for at finde plavsible Grunde til Krig. Dahlbergs Skrivelse er i flere Henseender meget karakteristisk. »Som han i all sin Tid beflitat sig om honneteté«, begynder han, »og tillige havde besøgt de Lande og Byer, hvor Høfligheden mest holdtes i Ære, saa gjorde det ham meget ondt at høre Bebrejdelser,

som om han ikke havde Ære, Høflighed og Forstand nok til at modtage en saa stor Herres Gesandtskab; men naar han i dette Tilfælde tog Hensyn til den russiske Nations Sindelag og Sæder, trøstede han sig saare let; jo høfligere man behandler dette Folk, des mindre tilfredse ere de; thi de fordre bestandig mere og mere, og hvad enten de ikke opnaa noget, eller man giver dem alt, hvad de begjære, har man dog idel Utak derfor. Han havde med Hensyn til den politiske Stilling, da Venskab med Rusland især var magtpaaliggende, netop anvendt al Flid og Umage paa at modtage Ambassaden med større Udmærkelse, end man nogen Sinde før havde gjort. I Mangel af kgl. Instruktion, som han meget havde ønsket at have, havde han indhentet Oplysninger fra Reval, Narva og andre Steder i Lifland, om hvad der var brugeligt ved slige Lejligheder, og erfaret, at slige Ambassader, som kun passere igjennem Landet, aldrig bleve trakterede eller frit holdte. Han havde sendt tre Adelsmænd, af hvilke den ene talte det russiske Sprog, til Grænsen for at modtage Gesandtskabet og skaffe det gode Kvarterer. Bønder med Heste og Vogne havde ligeledes været der og ventet paa dem i 6 Uger. Da de nærmede sig Riga, sendte han dem sin egen Vogn med 6 Hestes Forspand i Møde, eskorteret af en Oberstløjtnant og en Major med 12 Drabanter i kongelige Uniformer, med 10 af sine egne Pager og Lakejer i pragtfulde Dragter og desuden et Følge af 50 Vogne med Officerer o. a., og endelig 140 Ryttere af Borgerskabet, alle godt klædte med deres Faner, Pavker og Trompeter, som med dragne Værger sluttede Toget. Alt dette gjorde Indtoget meget prægtigere end noget tilforn; det gik for sig gjennem Landporten, hvor en Bataillon stod i Gevær, igjennem Byen, over Torvet, hvor atter en Bataillon stod opstillet, til Karlsporten, hvor den tredje Bataillon stod, som tillige med de andre rørte Spillet, indtil de vare i Forstaden, hvor alle Ambassader plejede at bo. Saa længe de vare her, havde en Løjtnant med 50 Mand holdt Vagt

ved deres Kvarter. Naar de gik ud eller ind af Byen, havde man hilset dem med 16 Kanonskud. Samtlige højere Officerer havde daglig gjort Ambassaden deres Opvartning; selv havde han ladet spørge til deres Befindende og tilbudt dem sin Tjeneste; men han havde anset det for unødvendigt selv at gjøre dem Visit eller bede dem til sig paa Slottet, da Ambassaden ikke var bestemt til H. M. Kongen af Sverige, men til andre Hoffer. Desuden havde han været syg og sengeliggende i 5 Uger, men ikke af Sorg over sin Datters Død, der først indtraf 10. Oktbr. 1698, altsaa halvandet Aar efter. Da nogle af Herrerne havde redet omkring uden for Staden paa alle høje Punkter og ikke ladet sig nøje med at rekognoscere Terrænet der igjennem Kikkerter, men ogsaa begyndte at optage Kort over dette samt at maale Gravenes Dybder og derfor gik om paa Fæstningsværkerne, forlangte Dahlberg af Hr. Lefort, at han skulde forbyde dette, da han som en erfaren General vel maatte vide, at sligt ikke var tilladt i nogen Fæstning i Evropa. Hr. Lefort havde optaget dette meget vel, gjort Undskyldninger og lovet at forbyde sine »ohöflade Moskoviter« dette. De omtalte Klager savnede al Grund, hvilke alle Rigaboere kunde bevidne; for Resten undrede det ham, at Russerne gjorde Fordring paa større Hædersbevisninger, fordi hans kejserlige Majestæt selv var med; thi det var jo alle forbudt under Livsstraf at tale om, at denne store Herre var tilstede, og derfor kunde han jo ikke tro andet end, at det vilde blive ilde optaget, om han havde ladet sig mærke med, at han vidste det. Han havde ladet Betalingen nedsætte paa alt, hvad Russerne havde fortæret, da disse vare utilfredse med de høje Priser, i hvilke han ikke havde nogen Del; men det var dyre Tider, hvilket han selv, saa vel som alle andre, fik at mærke.« Dahlbergs Forklaring ender med en Beklagelse over at være lagt for Had, »men hans Samvittighed gav ham det Vidnesbyrd, at han havde viist

denne Ambassade større Ære, end han var den skyldig, og mere Hæder, end der forhen var viist nogen anden.«

Efter Freden i Travendal trak Karl XII. sine Tropper fra Danmark til Skaane for der fra at indskibe dem til Lifland, for at komme Dahlberg til Hjælp mod Sachserne; men da han ved Indskibningen i Karlshamn fik Underretning om, at Rusland havde erklæret Krig, og da han ved Ankomsten til Pernau i Oktober hørte, at Narva var haardt belejret af Russerne, drog han først denne Stad til Undsætning. Kort efter stod Slaget ved Narva (20. Novbr. 1700). Efterretningen om denne Karl XII's første glimrende Sejr henrykkede den gamle Dahlberg; trods sine 75 Aar udførte han en Tegning*) over dette berømte Slag med en Finhed og en Nøjagtighed, som strakte sig til de mindste Dele, endogsaa Rammerne udførte han med megen Omhu, og i hvert Hjørne tegnede han den svenske Løve sønderrivende den russiske Isbjørn. Tegningerne til Karl XI's og senere Karl XII's paabegyndte Krigshistorie, som han i mange Aar havde arbejdet paa, bleve aldrig fuldstændige fra hans Haand og ere den Dag i Dag spredte omkring i svenske Samlinger.

I Maj Maaned 1701 brød Karl XII. op imod Lifland, hvortil der i Forvejen var sendt Forstærkninger fra Sverige. I Riga havde Dahlberg allerede længe været underrettet om Kongens Hensigt og derfor i Hemmelighed samlet en Mængde Pramme og Baade for at føre den svenske Hær over Dyna. Desuden havde han ladet gjøre en særegen Slags Pramme, saa store, at de kunde bære Ryttere og Kanoner, samt forsynede med høje, med Hamp udstoppede, Rælinger til Værn mod Kuglerne. Alt var færdigt, da Kongen ankom til Riga. Han medførte næsten 20,000 Mand. Dynastrømmen var bred og haard, og paa den anden Side stode Sachsernes 29,000 Mand spredte langs hele Stran-

*) Opbevares ved Akademiet paa Karlsberg.

den bag stærke Forskansninger, forsynede med Kanoner. Næsten alle Generalerne fraraadede Overgangen, men Dahlberg og hans fordums Elev General Stuart raadede dertil, og Raadet fulgtes. Disse to vare ogsaa Aanden i det hele, skjønt Dahlberg selv havde lagt den egentlige Plan. Om Aftenen d. 18de Juli indskibedes ubemærket 7000 Soldater og 300 Ryttere, flere kunde ikke være om Bord, og Kl. 4 næste Morgen sejlede Flaaden over imod den anden Side. Den halve Strøm var næsten passeret, inden den opdagedes af Sachserne, som nu aabnede en heftig Ild imod den, der dog kun besvaredes fra Prammene og fra Fæstningen. En Del Baade, som vare ladede med Halm og Gødning, bleve satte i Brand og sendte forud, og den samme gunstige Vind, som drev Flaaden frem, drev ogsaa den tykke Røg, som indhyllede alt, over imod den fjendtlige Strand og berøvede Sachserne Udsigten til det, som foregik. Det var en dejlig Sommermorgen efter det haarde Vejr, som havde raset i flere Dage. Hele Riga var i Bevægelse, Kanontordenen havde kaldt Indbyggerne op paa Volde og Taarne, for at se det mærkværdige Skuespil. De talrige Handelsskibes Master vare bedækkede med Matroser og Søfolk, som med høje Raab opmuntrede Baadene paa Floden. Efter tre Kvarters Roning og Sejlads naaedes Bredden, og Landstigningen gik for sig omtrent ¼ Mil syd for Riga ved Krämershof. Kongen fulgte selv sine Grenaderer i en lille Baad og var iblandt de første, som sprang i Land, tilraabende Soldaterne: »Se så, mina gossar, nu äro vi här, och Gud skall nog hjelpa os vidare«. Medens Slaget stod paa, vedligeholdt Dahlberg Ilden fra Fæstningens Kanoner og sendte efterhaanden hele Resten af den svenske Hær over Floden. Denne i Krigshistorien saa mærkværdige Sejr ved Dyna, som berøvede Sachserne deres Lejr, Artilleri, Magaziner og Bagage, frembyder det mest strategiske Foretagende i Karl XII's Krigerliv. Hovedsjælen deri var, som sagt, den gamle Feltmarskalk Erik Dahlberg; men

det var ogsaa den sidste Bedrift i hans for Fædrelandet saa virksomme og ærefulde Liv, og han satte ved denne ligesom Kronen paa sine øvrige Bedrifter. Omtrent med Sejren ved Dyna forsvinder hans Navn af Historien, større Virksomhed fik han i hvert Tilfælde ikke Lejlighed til at udfolde, og rimeligvis har hans høje Alder tvunget ham til kort efter at trække sig tilbage fra Krigsskuepladsen og rejse til Stockholm; thi her døde han halvandet Aar efter, d. 16de Januar 1703, 77 Aar og 4 Maaneder gammel. »Med sine mange glimrende Egenskaber og store Fortjenester forenede Dahlberg Hjertets mildere Dyder og et Levned, paa hvilket der ikke findes en eneste Plet.« Kun faa Slægtninge stode ved hans Dødsleje, de fleste havde han overlevet og blandt disse sine Sønner, som Døden havde berøvet ham den ene efter den anden, og Ætten udslukkedes med Dahlbergs Liv.

Ved hans Begravelse i Thuringe Kirke i Sødermanland holdtes der en Tale, i hvilken der blev gjort en vidtløftig Udtydning af det grevelige dahlbergske Familievaaben, og som endte paa følgende smukke Maade: »Og eftersom Gud har behaget forud at bortkalde hans mandlige Arvinger, og hans høje Navn og Ærestitler saaledes ikke ville komme til at grønnes og forplantes i hans Familie, saa ville vi efter gammel Sæd i saadant Tilfælde tage dette hans velerhvervede Vaabenskjold og hans Insignier, sønderbryde dem, strø dem som Blomster over hans Støv, og som trofaste Vidnesbyrd om alle hans Dyder og store Fortjenester lægge dem i Graven ved hans døde Legeme, men selv altid beholde ham og hans udødelige Navn i ærbødigt Minde.«

P. F. Rist.

Fieschis Sammensværgelse.*)

Genova eller Genua, som Italienerne paa Grund af dens skjønne Beliggenhed og prægtige Bygninger have givet Tilnavnet »la superba«, er en gammel By, som alt existerede flere Aarhundreder før Kristi Fødsel. Landet kaldtes den Gang Ligurien og blev som det øvrige Italien Romernes Bytte; siden, da Romerriget var faldet, skiftede Genua Herrer med de vexlende Folkestammer, som til forskjellige Tider havde Italien inde; endelig blev den tyske Kejser Byens Lensherre, men da det var lykkedes at rive sig løs fra ham, blev Genua en aristokratisk Republik, styret af Konsuler. Saa kom den Tid, da de store italienske Stæder fik Handelen i deres Hænder, men dette avlede gjensidig Misundelse, og i to Hundrede Aar, indtil Slutningen af det trettende Aarhundrede, er Genuas Historie optagen af en voldsom Kamp med Pisa, en Kamp, der forskaffede Republikken Corsika og Elba og styrkede dens Handel. Byens Glansperiode falder dog under Korstogene. Den Understøttelse, som Genua ydede Korsfarerne, fik Republikken rigelig betalt ved Besiddelsen af forskjellige Handelspladser og Byer. Genuesernes Medvirkning ved det latinske Kejserdømmes Fald skaffede dem flere Øer i Arkipelagus, hvorfra de senere en Tid fik Herredøm-

*) Efter Emanuele Celesia: Il conspirazione di Gianluigi Fieschi.

met over det sorte Hav; men hermed er ogsaa Republikkens glimrende Periode forbi. Langvarige Handelsstridigheder med Venezia, Tyrkernes Angreb paa de genuesiske Besiddelser og Handelspladser, i Forbindelse med den nye Retning, Verdenshandelen tog med Amerikas Opdagelse, vare de svære Lod, som nu tyngede i Vægtskaalen til Skade for Genua. Men hertil maa endnu, maaske som den største Faktor, føjes de idelige indvortes Stridigheder, dels imellem de to aristokratiske Partier, Guelfer og Ghibelliner, indbyrdes og dels imellem disse og Borgerne. Svære indre Uroligheder dødsdømme en Stats Selvstændighed, saaledes ogsaa Genuas; vel havde man søgt at ende Partikampene ved at vælge Doger paa Livstid, men Midlet slog ikke til, og i det fjortende og femtende Aarhundrede finde vi Republikken vexelvis under Milanos og Frankrigs Herredømme. Denne Afhængighed af fremmede fik en anden Skikkelse, da det lykkedes Andrea Doria at opkaste sig til Herre i Genua 1528 og indføre en aristokratisk Forfatning; men da denne Mand har en vigtig Plads i den Begivenhed i Genuas Historie, som her skal fremdrages, ville vi opsætte en nærmere Omtale heraf til et senere Tidspunkt. Ligesom i andre italienske Stæder var saaledes Herredømmet i Genua gledet over i Adelens Hænder, men ud af denne fremtræde atter de forskjellige Slægter, som vexelvis søgte at tilrive sig Magten og distancere de andre. Som saadanne mægtige Adelsslægter maa vi i Genuas Historie nævne: Doria, Spinola, Grimaldi og Fieschi. Den sidstnævnte Familie skal her omtales nøjere.

I.

Familien Fieschi.

I det østlige Ligurien residerede fordum Greverne af Lavagna, hvis Oprindelse taber sig i Middelalderens Mørke;

fra dem stammer Familien Fieschi, hvorfor dens Hoved ogsaa førte Titel Greve af Lavagna; selve Navnet Fieschi møder os først ved Aaret 1177. Allerede tidlig begyndte Greverne af Lavagna at forstørre deres Besiddelser i et saadant Omfang, at Genua fandt det nødvendig at standse dem, dog uden varigt Held. Kejser Frederik I. stadfæstede Grev Rubaldo Fieschi i hans forskjellige Familiebesiddelser og skjænkede ham betydelige Privilegier, og Genua, som forgjæves søgte at underkue den mægtige Familie, maatte i Aaret 1198 indgaa Forlig med den. Greverne af Lavagna bleve Borgere i Genua og forpligtede sig til ikke mere at bekrige Byen, hvorimod de fik Bekræftelse paa Lavagna, Sestri og Rivarolo foruden mange Herligheder og Privilegier. Omtrent ved samme Tid delte Familien sig i mange Grene med forskjellige Navne, og kun Hovedlinien beholdt Navnet Fieschi. Denne kom til at spille en betydelig Rolle under de indvortes Stridigheder i Genua, som i Aarhundreder svækkede Bepublikken, i det Familien Fieschi førte Partiet »Rampini«, der stod imod de kejserlige Tilhængere »Mascherati«, og saaledes hævdede sig som Forsvarere af den folkelige Frihed. Imidlertid havde Familien i Tidens Løb udvidet sine Besiddelser i en overordentlig Grad og havde en Mængde større og mindre Len inde i Parma, Piacenza, Piemont, Lombardiet og Ligurien, og næppe er der nogen Familie, som i sine Stamtavler kan opvise 2 Paver, 27 Kardinaler og 300 Ærkebiskopper, Biskopper og Patriarker. De tvende Paver vare Innocens IV. paa Kejser Frederik II.'s Tid og Hadrian V., som kun regerede kort og af Dante hensættes imellem de gjerrige i Skærsilden, begrundet paa de umaadelige Rigdomme, han som Kardinal havde samlet. Endnu rigere var Kardinal Luca Fieschi, der tillige var Kriger og som Pavens Legat ledsagede Henrik VII. paa hans Tog til Italien 1311. Giovanni Fieschi, Biskop af Vercelli, var ligeledes Kriger og kæmpede længe med Viscontierne, der havde forjaget ham fra hans Bispesæde.

Efter hans Død gik Byen over i Hænderne paa hans Neveu, Kardinal Gianello, der sammen med Giacomo Fieschi, Ærkebiskop af Genua, fik Republikken til at understøtte Pave Urban IX. efter hans Nederlag ved Nocera i Apulien. I det hele maatte naturligvis en saa mægtig Familie som Fieschierne faa megen Indflydelse paa Genuas Stilling og Forhold, ikke sjælden i en uheldig og for Republikken skadelig Retning, i det Statens Vel ganske sattes til Side for personlige Hensyn og Fordele. Saaledes var Carlo Fieschi en meget urolig Aand, der for at fjærne Modpartiet fra Magten spillede Republikken i Hænderne paa Robert af Neapel; men om der end kan nævnes flere andre Fieschier, der ligeledes forstyrrede Statens Fred, maa det dog hævdes, at de ingen Sinde søgte at lægge voldsom Haand paa Republikkens Friheder og nærmest kun søgte at holde den kejserlige Indflydelse borte. Af Familiens mandlige Medlemmer maa endnu nævnes Giacomo Fieschi, hvem Ludvig den hellige paa Grund af hans mange udmærkede Tjenester gjorde til Marskalk af Frankrig, samt de florentinske Generaler Danielo og Luca Fieschi. Paa Ludvig den tolvtes Tid havde Familien en betydelig Repræsentant i Gianluigi II., hvis Rigdom og Magt skaffede ham Navnet »den store«; en Tid var han paa Grund af sine politiske Intriger forjagen fra Genua, men blev af den franske Konge gjenindsat i sine Rettigheder og Besiddelser. Anderledes var det derimod med hans Søn, Sinibaldo, som i 1522 kæmpede mod Franskmændene for Genuas Uafhængighed og senere støttede Andrea Doria i hans Kamp for Kejser Karl V. Sinibaldos Besiddelser omfattede 33 befæstede Borge foruden talrige Pladser og Byer langs Apenninerne, og hans Ejendomme indbragte saa meget, at han var Republikkens rigeste Borger og kunde leve med en i Italien hidtil ukjendt Pragt og Luxus. Han døde 1532, efterladende en Enke, Maria della Rovere, Niece til Pave Julius II., og en talrig Familie,

hvoraf den ældste Søn var Gianluigi Fieschi, Hovedpersonen i denne Afhandling.

Ogsaa den kvindelige Del af Familien Fieschi har Personer at opvise, som glimrede baade ved indre og ydre Fortrin, dog mangler det heller ikke paa dem, som mere ere blevne bekjendte ved deres Fejl end ved deres Dyder, saaledes Carlo Fieschis Datter, Alconata, og endnu mere Isabella Fieschi, gift med Lucchino Visconti i Milano. Denne Dames ægteskabelige Troskab stod paa meget svage Fødder baade i Hjemmet og ude, og navnlig vakte hendes Adfærd under et Besøg i Venezia hendes Gemals højeste Vrede; han vilde endogsaa lade hende dræbe, men den samvittighedsløse Kvinde kom ham i Forkjøbet og ryddede ham af Vejen, som det fortælles, ved en langsom virkende Gift. Ganske anderledes var det med Moruello Malaspinas Hustru, Alassina, som Dante priser for hendes Dyder, og med Giacomo Fieschis Datter, Catharina, hvis skjønne og rene Sjæl stod i Samklang med hendes ydre Person og Færd. Hun blev gift med Giuliano Adorno, en Mand, hengiven til alle Laster; men Hustruens Dyder og Bønner vare stærke nok til at drage ham tilbage fra Fordærvelsen. Hendes sjældne Elskelighed og Klogskab skaffede hende Berømmelse baade ude og hjemme; ja Kirken optog hende endog blandt sine Helgene. Som en med hende beslægtet Aand maa endnu nævnes hendes Discipel, Tomasina Fieschi, hvis literære Arbejder des værre ere tabte.

I Begyndelsen af det trettende Aarhundrede skilte Greverne af Fieschi sig i to Grene: Savignone og Torriglia, som dog begge kaldte sig Grever af Lavagna. I hin Periode stode de først paa Kejser Frederik den andens Side, men gik senere over paa Guelfernes Parti; ved den Lejlighed satte de en Kat i deres Vaaben, som for øvrigt bestod af tre blaa Bjælker i et Sølvfelt, og noget senere skreve de under Katten »sedens ago«, som Symbol paa den Visdom, der hellere virker med intellektuelle end med fysiske

Kræfter. Ind i denne Familie giftede sig Italiens berømteste Slægter, selv det grevelige Hus af Savoyen, som herved erhvervede sig store Besiddelser i Piemont. Medens saaledes Fieschiernes Navn bragtes vide om i Italien, søgte Familien ogsaa at forevige det gjennem Bygningsværker hjemme. Opizzo Fieschi byggede i Genua til sin Residens et Marmorpalads, rigt udstyret med Statuer og andre Prydelser, hvor Innocens IV. blev født, og desuden forskjellige andre Paladser, der dog for største Delen sank i Grus under de indvortes Kampe. Ved Siden heraf bære ogsaa mange Klostre, Kirker, Hospitaler og andre offentlige Bygninger Vidnesbyrd om Fieschiernes Virksomhed i Republikkens Tjeneste, men Belønning herfor udeblev heller ikke. Til forskjellige Tider modtog Familien Værdigheder og Privilegier, og særlig maa nævnes et Dekret, som bestemte, at den førstefødte af Greverne af Lavagna skulde i Raadet sidde Dogen nærmest. Selve Dogeværdigheden, som indtil 1528 var forbeholdt Adelen, vidste Fieschierne i deres Glansperiode at forskaffe deres Familie.

Disse Bemærkninger turde maaske være tilstrækkelige til at orientere Læserne med Hensyn til Familien Fieschi i dens Helhed. Hvad angaar Gianluigi Fieschi, maa det være os tilladt senere at komme tilbage til en nærmere Betragtning af hans Personlighed og Karakter; men da enhver stor Mand til en vis Grad kan siges at indeholde og udtrykke sin Tids Ideer, er det maaske berettiget forinden at kaste et Blik paa Italiens daværende Tilstand, først de italienske Staters i Almindelighed og dernæst særlig Genuas.

II.

Italien i det sextende Aarhundrede.

Pave Leo X.'s Tidsalder hører til de ulykkeligste i Italiens Historie; om den end har Navne at opvise som

Raphael, Titian og Michel Angelo, kunne de dog ikke veje op imod de talløse Ulykker, hvormed indfødte, som Condottieren Baglioni, og fremmede Magter hjemsøgte Halvøen. Schweizere og Franskmænd i Lombardiet, Franske og Spaniere i Neapel, Schweizere og Tyskere i Venezia lagde Landene øde og herskede som Despoter. Forgjæves havde Julius II. rost sig af, at han havde forjaget de ultramontane fra Italiens Jordbund. Hans Efterfølger, Leo X. af Huset Medici, har vist nok erhvervet sig en ufortjent Berømmelse som Beskytter af Videnskaber og Kunster, fordi han kun fremmede disse i egennyttige Hensigter, i øvrigt var han temmelig ligegyldig for Religionen og en Slave af Nydelser og Fornøjelser, ødsel og pragtlysten. I Stedet for at skaffe sine medtagne Provinser en haardt nødvendig Fred betænkte han sig ikke paa at gribe ind i Politikken og fremkalde nye Krige, til hvis Førelse han hverken havde Penge, Energi eller Talenter. Først prøvede han i Forbund med Frankrig at forjage den mægtige Kejser Karl V. fra Italien, men bedrog sin Allierede og gik over paa Kejserens Parti, hvorpaa pavelige og kejserlige Tropper besatte Milano. Da standsede en pludselig Død Leo i hans Foretagender; hans Ødselhed gjorde det umulig for Eftermanden, Hadrian VI., at fortsætte Krigen; der var ingen Penge, og desuden holdt Fjenden det pavelige Territorium besat. Med de øvrige italienske Stater stod det sig ikke bedre: Venezia havde intet formaaet siden Liguen i Cambray, i Savoyen var der fransk Garnison, og Kongeriget Neapel var hjemsøgt af franske Tropper, som paa Grund af deres fattige Dragter kaldtes »Bisogni«. Kejseren kunde ikke betale sine Tropper Sold, saa begyndte der en almindelig Plyndring af Italien, som ikke engang skaanede Karls Allierede, Pavestaten. En frygtelig Pest i Firenze og Rom forøgede Ulykkerne, og fra pavelig Side blev det forbudt at tage Forholdsregler for at standse den. Saa fik Frants I. atter Fodfæste i det af Pesten hærgede Milano, men Slaget ved Pavia gjorde

ham til Kejserens Fange. Derpaa vilde Venezia danne en Ligue mod det mægtige Spanien; denne blev først modarbejdet af Paven, som paa det nøjeste knyttede sig til Kejseren; men Forsøget paa at kue det overmægtige habsburgske Hus fik nyt Liv, da Kong Frants efter Freden i Madrid atter stod paa fransk Grund. For Italiens Befrielse sluttede han en Alliance med Paven, Venetianerne og Frants Sforza; den første blev navnlig ved stærk Paavirkning tvungen til at forlade det kejserlige Parti. En Mængde af Italiens største Aander haabede paa større Frihed baade i politisk, kirkelig og videnskabelig Retning, men Spanierne vilde holde fast paa deres Magt, hvor meget Blod det end skulde koste. Milano maatte bøde forfærdelig for sin Deltagelse i Alliancen, og det ulykkelige Land blev Skuepladsen for en exempelløs Barbarisme, Milanos Borgere pintes paa det grusomste af inkvarterede spanske Soldater, og der kom ingen Hjælp fra de Allierede, medens Tyskland sendte nye Røverskarer ind til Plyndring og Ødelæggelse. Den skjønne Halvø var et Bytte for tysk Raahed, schweizisk Havesyge, spansk Rovbegjærlighed og fransk Tøjlesløshed. Hvad bærer ikke Roms Indtagelse og Plyndring under Konnetablen af Bourbon Vidnesbyrd om? Møder os ikke her en Vandalisme, som bedre passer for Alariks Goter end for en kristelig Hær? Intet er helligt for disse Horder: Drukne Soldater i Præstedragter opførte paa Gader deres uhøviske Danse og endte i blodige Saturnalier. En frygtelig Pest fuldendte Ødelæggelsen. Det var kun en fattig Trøst for det ulykkelige Folk, at den største Part af dets Undertrykkere maatte blive i Landet, et Bytte for Sygdom og Udsvævelser; det er bekjendt, hvorledes Neapel blev en Grav for Tusender af Franskmænd. Af Italiens Frihed blev der intet; men overalt følte man Fredens Nødvendighed, saa opgav Frankrig sine Planer paa Halvøen, hvor nu Kejseren i nøje Forbund med Paven (Klemens VII.) i Bologna kronedes som Lombardiets Herre og behandlede Italiens Fyrster

som sine Vasaller. Republikker, som Genua, Siena og Lucca, maatte prise sig lykkelige ved at beholde deres gamle Regeringsformer, medens Firenze blev prisgivet Pavens Hævn og efter et haabløst Forsvar nedtrykket i Afhængighed.

Tabet af politisk Selvstændighed gik Haand i Haand med Ødelæggelsen af Landets materielle Hjælpekilder og Kræfter. Om Tilstanden i den Del af Norditalien, som nu kaldes Piemont, sige de af den engelske Konge Henrik VIII. udsendte Kommissærer: »Vi tro ikke, det er muligt i hele Kristenheden at finde en større Ødelæggelse end i dette Land. De bedste Byer ligge enten i Ruiner eller ere folketomme. Der er faa Distrikter, hvor der findes Føde. En Strækning paa 50 Mil imellem Vercelli og Pavia, en Gang saa veldyrket og frugtbar, er forvandlet til en Ørk. Markerne ligge udyrkede; naar undtages tre fattige Kvinder, saae vi ingen menneskelig Skabning.« Saaledes førte den Gang kristelige Fyrster Krig, at der hos Italiens Folk kunde opstaa Ønsker om hellere at være de vantro Tyrkers Undersaatter; thi en Sultan Soliman vilde ikke have handlet som Frants I. og Karl V. En italiensk Forfatter siger herom: »At mere end 200,000 Mennesker ere dræbte i Krigen, at over 100 Byer og vigtige Borge ere brændte og ødelagte, at saa mange Tusender uskyldige Mænd og Kvinder ere blevne et Bytte for Pest og Hungersnød, at Koner og Piger ere skjændede, og at Kristne imod hverandre have begaaet talløse Forbrydelser imod Religion og Natur — alt dette skyldes det uforsonlige Fjendskab imellem to Mænd, som vare opfostrede i evigt Had til hinanden. Et nedtrampet Folk kan ikke bede Gud om noget bedre, end at lade dem begge bukke under for Tyrkernes Sværd, at Verden kan komme under een Hersker, som, han være en Barbar og Vantro, dog kan skaffe os Hvile og Fred i vor Elendighed.« Men Halvøen kom til at sukke under det spanske Aag, og fra Karl V.'s Tid skriver sig dens Ydmygelse og Slaveri. Dens Historie er nu kun Episoder i de

Nationers, der kæmpe for at skaffe sig Magt og Indflydelse i det skjønne Land. De Forsøg, som baade Adelige og Borgere gjorde for at gjenvinde den tabte Frihed og Selvstændighed, bleve ikke kronede med noget varigt Held.

Fra dette sørgelige Billede af Italiens Tilstand i Begyndelsen af det sextende Aarhundrede vende vi os særlig til den genuesiske Republik. Med denne er paa det nøjeste sammenknyttet Navnet Doria, hvis Familie igjennem lange Tider i Forbund med Familien Spinola stod paa Kejserens Side, modarbejdet af de mægtige Slægter Fieschi og Grimaldi. Ogsaa i denne Episode af Genuas Historie glimrer Familien i en af sine ypperste Repræsentanter: Andrea Doria. Denne var fra Ungdommen af Soldat og erhvervede sig efterhaanden i pavelig og neapolitansk Tjeneste krigersk Berømmelse, ligesom han paa en fortjenstfuld Maade frelste den unge Hertug Francesco Maria af Urbino fra Cæsar Borgias Efterstræbelser. Et særligt Ry knytter sig til hans Kampe mod Tyrkerne og da navnlig til Slaget ved Pianosa (1519), hvor han med sex Skibe erobrede tretten fjendtlige. I Genua havde han sluttet sig til sine personlige Venner, Familien Fregosi; men da Familien Adorni tog Magten fra den, gik Doria i fransk Tjeneste, medtagende sex af Republikkens Galejer. I Aaret 1527, da Frankrigs General Lautrec med 40,000 Mand trængte ind i Italien, belejrede Andrea Doria Genua, som stod paa spansk Side. Resultatet blev, at Republikken gik over til Frankrigs Parti, og Familien Adorni mistede Dogeværdigheden. Dorias Ry voxede, han var bleven udnævnt til fransk Admiral med en meget høj Lønning; da skiftede han pludselig Parti, og den Mand, der hidtil havde været Kejserens svorne Fjende, tilbød nu Spanien sit Sværd og sendte St. Michaelsordenens Insignier tilbage til Frankrig. Der angives forskjellige Grunde til dette Skridt; nogle sige, at Frants I. ikke havde holdt sine givne Løfter, andre angive som Grund Dorias Havesyge og Ærgjerrighed; saa meget er vist, at hans

Overgang til det kejserlige Parti skaffede Karl V. Sejren i Italien og blev en vigtig Aarsag til Tabet af dets Uafhængighed. Under disse Hændelser raadslog man i Genua hemmelig og offentlig om at organisere en borgerlig Regering paa en bedre Grundvold for dermed at bringe de stridende Partier til Ro. I Aaret 1528 fik man endelig efter forskjellige Hindringer bragt en Forening i Stand, dog uden at optage Doria, skjønt dette endog blev tilraadt fra fransk Side Den 12te December viste Doria sig uden for Genua, landsatte sine Søfolk og befriede uden Blodsudgydelse Byen fra den lille franske Garnison. Det er jo utvivlsomt, at Doria med dette Skridt arbejdede for sin egen Storhed; men et absolut Herredømme tog han ikke i sin Fædrenestad, han kjendte vel sine Medborgeres liberale Grundsætninger, og havde han end en fyrstelig Myndighed og Magt, saa førte han dog ikke Navnet, skjønt Kejseren tilbød ham det. Altsaa beholdt Genua Navn af Republik; men Doria forandrede rigtig nok ganske dens Udseende. Hans Hovedreform bestod i at fjærne de lavere Klasser fra de offentlige Embeder ved at føje nye Familier til Adelen, og Statens Styrelse gik altsaa over i dennes Hænder. Der opstod dog snart Uenighed imellem den gamle og den nye Adel, i det de sidste følte sig tilsidesatte, eftersom de gamle Patriciere bestandig havde Kontrol med Administrationen. Efter adskillige Aars Kampe i det skjulte lykkedes det dog den ny Adel at faa et af sine Medlemmer hævet til Dogeværdigheden; men det vil heraf kunne skjønnes, at Dorias Love langt fra at fæstne Republikken udsaaede nye Spirer til Misfornøjelse. Og nu den Del af Folket, som forhen altid havde deltaget i de offentlige Forretninger? Hvert Aar aabnedes den gyldne Bog for otte Borgere fra Byen og Landdistriktet; men hermed var man ikke tilfreds, og i 1531 optog man ikke mindre end 47 Familier imellem de adelige; men ogsaa paa dette Omraade indsneg der sig grove Misbrug, og den gyldne Bog blev ofte aabnet for de

simpleste og laveste Plebejere, ikke sjælden tillode Kanslerne sig efter eget Behag at indskrive Navne, og det hændte i 1560, at man strøg Navnene paa tre Familier, som vare indførte uden Tilladelse.

Andrea Doria beherskede Genua som en Fyrste; man kaldte ham »Fædrelandets Fader« og »Frihedens Gjenopretter«. Utvivlsomt følte han Kjærlighed for sit Land; men hans store Afhængighed af Kejseren kunde ikke andet end undergrave Republikkens Selvstændighed, paa samme Tid som han i Kejserens Tjeneste medvirkede til at trælbinde Italien, naar enkelte Stater, som Firenze og Neapel, prøvede paa at afkaste det spanske Aag. Hans Fremfærd over for Venezia er ogsaa et Klagepunkt imod ham: han beskyldes for at have ophidset Tyrkerne imod den mægtige Handelsrepublik og ved at nægte sin Medvirkning til Kamp imod de Vantro at være Skyld i, at de joniske Øer og Dalmatien bleve plyndrede. Her have Hensyn til Spaniens Fordel og Genuas Handel vist nok været medvirkende; men i øvrigt kæmpede Doria som Kejserens Admiral meget imod Tyrkerne og erhvervede sig stor Berømmelse som Søhelt. Sydevropas Kyster bleve den Gang frygtelig hjemsøgte af den berømte Korsar, Hajreddin Barbarossa, og andre tyrkiske Sørøvere fra Røverstaterne i Afrika; dem var Doria en farlig Modstander, thi selv ejede han ikke mindre end tyve store Galejer med hans egne Officerer og Mandskab og betalte for Kejserens Regning hvert Skib 400 Dukater om Maaneden, og desuden førte han alle Republikkens Skibe og dem, som Adel og Borgere maatte udruste for Spaniens Behersker. Det er ogsaa værd at erindre, at Doria var den første, som brugte bepansrede Skibe. I den Flaade, hvormed han angreb Tunis, fandtes et Skib, som var beklædt med Blyplader, fastgjorte med Kobbernagler, saa solidt, at Fjendens Kugler ikke kunde trænge igjennem det. Foruden Doria selv var der ogsaa andre Medlemmer af Familien, som han havde uddannet i Søvæsenet: saaledes hans Fætter,

Grev Filippino Doria, der indlagde sig megen Hæder i en Søtræfning mod Spanierne 1528 i Bugten ved Salerno, medens Lautrec belejrede Neapel; end videre Dorias Adoptivsøn, Gianettino, hans Efterfølger i Admiralsværdigheden, en uforfærdet, men voldsom Mand, med hvem vi senere ville komme til at beskæftige os nærmere, fremdeles Marquis Antonio Doria, som gjorde sig berømt i Slaget ved St. Quentin, og endnu mange andre.

Doria, som fra først af førte et meget tarveligt Liv, udfoldede efterhaanden en fyrstelig Pragt. Italiens berømteste Arkitekter forskjønnede hans Palads, som tillige blev udstyret med de største Kunstneres Billedhuggerværker og Malerier. Han holdt sin egen Livvagt, og Forfatteren Mascardi, som har beskrevet Fieschis Sammensværgelse, siger, at Oprindelsen til denne var Dorias luxuriøse Liv, thi han førte sig ikke som en simpel Borger, men som en stolt Grande. Disse Efterabelser af Kongedømmet vakte almindelig Misfornøjelse, men dog endnu mere det Herredømme, hvormed Doria og Spanien trykkede Republikken. Loven havde under stræng Straf forbudt nogen Forandring i den ny Konstitution; alligevel var der dog, forinden Fieschis Forsøg, adskillige Mænd, som ivrig ønskede en Forandring i det bestaaende: saaledes i 1534, da Granara og Corsanico forberedte en Revolution; Planen blev imidlertid opdaget og kostede Ophavsmændene Livet. Samme Skæbne ramte faa Maaneder efter Tomaso Sauli, som havde prøvet noget lignende. To Aar senere førte Cæsar Fregoso og Cagnino Gonzaga en Hær imod Genua for at styrte Regeringen. Forsøget mislykkedes og kostede Hundreder af Borgere Livet, som mistænktes for hemmelige Deltagere. En Præst maatte paa Skafottet, anklaget for revolutionære og franske Sympathier. Adelen kæmpede for at bevare sin Magt, Folket for at gjenvinde det Arvegods, hvorfor man havde besveget det. Under saadanne Forhold i Republikken

var det, at Gianluigi Fieschi søgte at træde op for Folket og gjøre dettes Sag til sin.

III.

Gianluigi Fieschi.

Sinibaldos Enke, Maria Grasso della Rovere, Hertugen af Urbinos Datter, Julius II.'s aandrige Niece, forlod efter sin Gemals Død Genua og valgte endelig Montobbio til sin Residens. I hine Tider toge Hustruerne, naar de vare blevne Enker, eller deres Mænd kæmpede udenlands, aktiv Del i Bestyrelsen af deres Ejendomme; saaledes ogsaa Fieschis Moder. Hendes Virksomhed gik i en dobbelt Retning: at afbetale sin Mands store Gjæld og at opdrage sine Børn. Den ældste af disse var Gianluigi (eller Giovanni Luigi), født 1522; desuden var der tre Sønner og tre Døtre. Børnenes Opdragelse var betroet til Paola Panza, en meget kundskabsrig Mand, men Moderen selv havde stærk Indflydelse paa dem: hun formanede Sønnen til at vandre i sine berømte Forfædres Spor og kæmpe for Folkets Rettigheder, hun lærte ham at hade fremmedes Herredømme. I en Alder af atten Aar overtog han Bestyrelsen af sin Fædrenearv, som efter Sigende skal have indbragt 200,000 Kroner i aarlig Rente; den 4de Juni 1535 bekræftede Karl V. hans Ret til hans Fædrenegodser og tillagde ham forskjellige Titler, som Generalvikar i Italien, Rigsfyrste og kejserlig Raadsherre. Ved sin Ankomst til Genua blev han hædret med en festlig Modtagelse af hele Adelen; Folket vandt han ved sin smukke og venlige Fremtræden. Han beskrives som smuk af Ansigt, dygtig i Vaabenbrug og Ridning, med et smukt og stærkt Legeme, mandig i sin Tale, behagelig og vindende i sit Væsen; hans elskværdige Karakter og livlige Temperament fuldender Billedet af en Alkibiades, skabt til at vinde alle Hjærter. Naar han,

ridende paa en rødbrun Hest, prydet med et orangefarvet Fløjels Sadeldækken og Sølv-Bringerem, red igjennem Genuas Gader, fulgt af sine Tjenere og Staldmestre, flokkedes Folket fra alle Sider for at vise ham deres Hyldest, som han besvarede med de venligste Hilsener. Han klædte sig med en Pragt, der var nedarvet i hans berømte Familie. Det er naturligt, at enhver fornem Familie gjærne vilde se en saadan ung Mand som sin Svigersøn. Selv havde Fieschi kastet sine Øjne paa Gianetta, en Datter af Prins Centurione, og fra Forældrenes Side var der først heller intet til Hinder for Forbindelsen. Prinsen var imidlertid en ivrig Tilhænger af Spanien og nøje forbundet med Familien Doria, og da han en Dag underrettede Andrea om, at han havde lovet sin Datter til Genuas første Adelsmand, Fieschi, svarede Doria, at ingen kunde staa højere end Gianettino, som skulde følge ham i Admiralsværdigheden og arve alle hans Ejendomme, i det han tilføjede, at ham skulde Centurione give sin Datter. Prinsen vilde først ikke bryde sit Løfte til Fieschi, men gav endelig efter for Dorias indtrængende Anmodninger, med hvem han nødig vilde staa paa en fjendtlig Fod, og saaledes ægtede Andreas Brodersøn Gianetta, skjønt hun elskede Fieschi. Denne skjulte sin Harme over Dorias Fornærmelse; men hermed var den første Spire lagt til Hadet mellem de to Mænd. Fieschi sluttede sig nøjere til den nye Adel, og i Stilhed modnedes hans Hævn. Gianettinos overmodige Stolthed lagde nyt Tønder til Ilden. Denne havde i sin Ungdom indtaget en ringe Stilling i Samfundet og forfulgt af Øvrigheden søgt Sikkerhed paa Dorias Galejer. Her erhvervede han sig snart et betydeligt Navn for sin Dristighed og sine krigerske Bedrifter, men samtidig udviklede sig ogsaa en Herskesyge og Stolthed, som Doria, der var beslægtet med ham, lod gaa hen uden Paatale. Hans Overmod og ødsle Levned tiltog og vakte almindeligt Anstød; Folket hadede ham, fordi han i en fri Stat opførte sig, som kunde han være

Fyrste, og Adelen, der smigrede ham af Egennytte, foragtede ham i Stilhed, fordi han vilde være mere end deres Ligemand.

Medens Gianettinos Krigerry voxede ved en Sejr over Sørøveren Dragut, blev Fieschi holdt borte fra Æresposter og offentlige Stillinger, hvorfor han søgte Beskæftigelse i huslige Glæder. Han indgik Ægteskab med Eleonora, af Prins Cybos Familie, skjønt hans Moder hellere havde set en fornemmere Svigerdatter; hendes Tante var i øvrigt af Familien Medici. Ægteskabskontrakten blev undertegnet i Milano den 15de Sept. 1542, og Giftermaalet gik for sig under glimrende Festiviteter. De unge toge deres Residens i Vialata. Paa den prægtige Høj Carignano, hvorfra man har en udmærket Udsigt over Byen og Havnen med dens Masteskove, laa talrige Villaer og Paladser, hvoraf Familien Fieschis var det pragtfuldeste, saa skjønt, at Ludvig XII. havde erklæret, det overgik endog hans eget. I henrivende Naturomgivelser laa Slottet, beklædt med hvide og sorte Marmorplader, forsynet med tvende Taarne og smykket med Emblemer og Statuer. Bag ved Paladset laa en botanisk Have, som Sinibaldo havde beriget med sjældne Planter og forskjønnet med smaa Søer og Fontainer. Nu ere kun Ruinerne af alt dette tilbage for at minde Nutiden om en svunden Tids Herlighed. Blomsten af Genuas Ungdom besøgte Fieschis Palads ikke alene for at fornøje sig, men ogsaa for der at dyrke Videnskaben og drive politiske Studier. Gianluigi selv var hjemme i enhver Lærdomsgren, og han studerede italienske og latinske Forfattere, særlig Tacitus og Macchiavelli; Paolo Panza var ham en god Hjælper i hans Studier og bragte den unge Greve til at aabne sine Døre for Tidens lærdeste Mænd. Ogsaa Fieschis Gemalinde var en dannet Dame, som havde Omgang med adskillige af Italiens mest begavede Kvinder, der have vundet sig Navne i Poesien, ligesom hun ogsaa selv med Held dyrkede denne; men kun faa Vidnesbyrd om hendes Talent ere naaede til Nutiden.

Fieschis behagelige og smukke Husliv lod ham dog ikke glemme, hvad der gik for sig i Omverdenen. Foruden sin Moders Tilskyndelser til aktiv Optræden havde han ogsaa fra sit Palads's Taarne daglig Synet af det lænkebundne Genua og Søen med de hvide Sejl paa Gianettinos Skibe, hans Rival og Fædrelandets forventede Behersker. Ætlingen af en berømt Familie kunde ikke taale, at hans Fædrenestad sad som ufri under en fremmed Magts Skygge.

IV.

Fieschis Planer.

Det er en almindelig Tanke, som leder Bevægelserne paa Halvøen i den første Del af det sextende Aarhundrede: det fælles Ønske hos Folket om at befri Landet fra den fremmede Magt, hvis Aag laa tungt paa alt og alle; det er det mægtige Suk af en døende Nation, som endnu ikke har forsonet sig med den frygtelige Skæbne, at opofre sine gamle Friheder for den nye kejserlige Magtfylde. Paa Gravens Rand rejser enhver af Italiens Byer sig med en døende Mands sidste Styrke for med Blod at nedlægge en Protest — og do: saaledes Palermo i sine Helte Squarcialupo og Abbatelli, Neapel, Milano, Perugia, Firenze, Siena, Lucca — kort sagt, næsten alle prøvede de den frugtesløse Kamp. For de Frihedsmænd, som ikke ofrede Livet i Slaget eller paa Skafottet, var det endnu frie Venezia et Tilflugtssted, hvorfra de med Pennen protesterede mod det habsburgske Hus's bestandig voxende Magt. Et Udtryk for den Retning, i hvilken de italienske Statsmænds Tanker den Gang gik, kan man finde i den Adresse, som den florentinske Sekretær, Donato Gianotti, henvendte til Pave Poul III. Aktstykket drejer sig særlig om Genuas Stilling, men gjælder alle italienske Stater, og dets Hovedindhold kan samles i tre politiske Forskrifter: at Italiens Landsdele,

specielt Genua, skal bryde med Kejseren, slutte Alliance med Frankrig (dog ikke for at komme under denne Magt, men for at sikre sig imod at faa den til Fjende) og uden materiel Understøttelse fra Frankrig træffe kraftige Forberedelser til en Krig mod Kejseren. Paa disse Principer grundede Fieschi sin saa ilde omtalte Sammensværgelse. Det er urigtigt, naar man har sagt, at han vilde have den øverste Magt i Republikken; han søgte kun at bringe Styrelsen tilbage til dens gamle Grundsætninger. Han vilde ikke være Folkets Undertrykker, og der foreligger intet som helst Bevis for, at han har ladet sig lede af samvittighedsløs Ærgjerrighed og Pengebegjærlighed — Tanker, der laa saa fjærnt fra hans ædle og humane Karakter. Kun en enkelt Historiker synes at have grebet Fieschis virkelige Mening, naar han skriver: »Andrea Doria havde gjengivet sit Fædreland Navnet af Republik, men ikke Frihed og Uafhængighed. Han kaldte til Styrelsen et strængt Aristokrati, hvis Herre Gianettino blev. Han knyttede sit Lands Skæbne til Østerrig med Baand, som ydmygede den bedste Del af Genueserne. Planen i Fieschis Sammensværgelse var at befri Landet fra Spaniens og Dorias Aag.«

Det er fra nogle Sider sagt, at Fieschi alt i Aaret 1537 sammensvor sig med Cæsar Fregoso om at overgive Republikken i den franske Konges Hænder, og at Doria skulde have frelst ham fra at miste Livet; men Historien herom er ganske blottet for Sandhed og saa meget mindre sandsynlig, som der herskede et dødeligt Had imellem de to Familier. Det er lige saa fejlagtigt, naar Fieschi anklages for at have villet forraade Genua til Pietro Strozzi, som i 1544 efter et tabt Slag maatte søge Ly paa Republikkens Territorium, men det er bevisligt, at Fieschi, som fra Montobbio var flygtet til Byen, blev der, indtil Strozzi var brudt op med sin Hær uden at have noget Samkvem med denne. Men om ogsaa Greven af Lavagna ikke stod i

hemmelig Forbindelse med Fregoso eller Strozzi, var der dog en anden, til hvem han sluttede sig, nemlig Barnaba Adorno, Greve af Silvano; denne var i kejserlig Tjeneste bleven Oberst, men havde i længere Tid trukket sig tilbage fra Krigens Larm, indtil han blev indviklet i forskjellige Fejder, særlig med Greven af Mirandola. For at ophjælpe Familiens synkende Indflydelse begyndte han at lægge Planer mod den ny Regering i Genua og vendte sig i den Hensigt til Greven af Lavagna med en Fra Badaracco som Mellemmand. Efter adskillige Forhandlinger enedes man om at styrte Doria; Silvano skulde være Doge, Fieschi styre det østlige Rivieræ, og Republikken stilles under fransk Beskyttelse. For at finde Deltagere henvendte Fra Badaracco sig til forskjellige Adelsmænd, som han troede misfornøjede med Dorias Regering, men disse gjorde Angivelse for Senatet, og Munken blev fængslet. Under Tortur tilstod denne, at Adorno, Fieschi og Paolo Lasogna vare med i Sammensværgelsen; men Senatet forfulgte ikke videre de sammensvorne, da der manglede Beviser paa deres Brøde.

Dette mislykkede Forsøg bragte Fieschi til at slaa ind paa en anden Vej. Han indsaa Nødvendigheden af at være i Forstaaelse med Kongen af Frankrig for dermed at binde den kejserlige Hær i Majland og sikre sig Dorias Flaade, Kejserens bedste Støtte, ellers vilde et Oprør med Lethed kunne undertrykkes. Fieschi maatte da træde i Forstaaelse med Frankrig ved en af sine Slægtninge, Pier Luca, Herre til Crevacuore, som ved Revolution haabede at gjenvinde nogle tabte Familiebesiddelser*). Greven og hans Slægtning mødtes i den førstes Hus i Vialata, og man blev der

*) En Gren af Familien Fieschi, udjaget fra Genua 1339, havde bosat sig i Piemont og der erhvervet sig Besiddelser. Siden gik disse over i Familien Ferreris Hænder ved Giftermaal med en Beatrice Fieschi, i det den mandlige Linie udelukkedes, særlig den her nævnte Pier Luca F.

enig om at forvisse sig om de franske Ministres Sindelag, for at ikke Genua skulde blive fransk Provins, og Folkets Frihed prisgives. Dette Hverv blev overdraget til Gian Francesco Gonzaga, i Slægt med Hertugen af Sabbione, en tapper Soldat og ivrig Tilhænger af Frankrig. Gonzaga fremstillede sig for det franske Statsraad og mindede Ministrene om de mange Tjenester, som Familien Fieschi havde ydet den franske Krone; han paaviste klarlig, at det eneste Middel til at fordrive Spanierne fra Lombardiet var at bryde Forbindelsen med deres andre italienske Stater, og det første Skridt hertil vilde være at fjærne Dorias Parti fra Magten i Genua. Han tilføjede, at Fieschi kunde fuldføre dette lettere end nogen anden, og at han vilde gjøre Forsøget, dersom Frankrig vilde befordre hans Anstrængelser og love ikke at lægge voldsom Haand paa Republikken. Doria havde mange Fjender i Paris, og alle Ministrene havde enten personlige eller politiske Motiver til at begunstige Fieschis Planer. Gonzaga fik et højtideligt Løfte om, at den franske Krone vilde give Afkald paa alle Fordringer om Herredømmet i Genua, ligeledes blev han bemyndiget til at gjøre Brug af de franske Tropper, som garnisonerede i forskjellige Byer i Piemont, og til i Toulons Havn at udtage saadanne Skibe, som kunde tjene Fieschis Planer. At denne foruden den lovede Hjælp ogsaa modtog en aarlig Sum, er en Paastand, hvorfor der ikke kan gives sikkert Bevis. I øvrigt holdt de franske Diplomater ikke deres Løfter; men alligevel viste Fieschi siden efter, at han hverken manglede Mod eller Vilje til at begynde Revolutionen uden deres Medvirkning.

Imidlertid forsømte Fieschi ikke Lejligheden til at hverve Tilhængere. Han henvendte sig under et Paaskud personlig til Hertugen af Piacenza for at forhandle med ham om Kjøbet af nogle Galejer, som efter Pier Lucas Formening vare nødvendige til Planens Udførelse, og Salget blev afgjort i November 1545; Kommandoen over Skibene

blev overgivet til Giulio Pojano. I det følgende Aar var Fieschi tilstede ved tvende Turneringer hos Hertugen af Piacenza, der nu behandlede ham som sin Ligemand; men ligesom det er ubekjendt, hvilke Midler Hertugen, som var bleven indviet i Planen, tænkte paa for at iværksætte den, saaledes er det rimeligt, at baade han og Greven af Lavagna endnu vare uvisse og maaske ventede paa en Mand, der havde større Dristighed og Styrke end de selv, og som kunde forstærke Alliancen. Rimeligvis har Fieschi staaet i Forbindelse med en Adelsmand fra Lucca: Francesco Burlamacchi, som vilde befri Toscanas Byer fra Hertug Cosimos Tyranni og i det hele rejse Frihedens Fane over Halvøen; men en Deltager i Sammensværgelsen røbede Planen, og dens Ophavsmand blev henrettet i Milano. Saaledes vare Fieschis første Sammensværgelser; vi have set, hvorledes han har søgt at vinde Tilhængere for dem uden for sit Land, og maa nu særlig dvæle ved hans Forhold til Paven, Poul III., om hvem vi tillige forudskikke nogle Bemærkninger.

Alexander Farnese blev hævet op paa Pavestolen, ikke saa meget ved sine personlige Talenter som ved sin Søster Klaras Indflydelse, hvem han efter Sigende belønnede ved at give Gift. Den gamle Pave Alexander VI. havde ved et Tilfælde gjort hendes Bekjendtskab og var bleven heftig forelsket i hende; men den snedige Farnese gav ikke efter for den graahaarede Paves Bønner, førend han havde lovet hendes Broder en Kardinalhat. Paa dette Punkt mødte hun dog en heftig Modstand af Cæsar Borgia, som fik Abbed Farneses Navn udslettet af Listen; men Natten før Valget vidste den snedige Dame at faa fat i Pavens Papirer, og da hun forstod at efterligne dennes Haandskrift, tog hun ikke i Betænkning at sætte Broderens Navn øverst paa Listen. Paven fik ingen Lejlighed til at gjennemse Papirerne, forinden han begav sig i Konsistoriet, hvor han til sin store Overraskelse hørte Navnet Farnese blive op-

læst, dog uden at gjøre nogen Indvending derimod. Da Kardinal Farnese havde naaet Kirkens højeste Værdighed, gik alle hans Bestræbelser ud paa at forøge sin Families Storhed: ikke tilfreds med at hans uægte Søn Pierluigi var bleven Hertug af Camerino, vilde han skaffe ham Herredømmet i Parma og Piacenza, ja selv paa Milano havde han rettet sit Blik. Paa dette sidste vilde dog Karl V. ikke indlade sig, og herved var han og Paven blevne Fjender, saa meget mere som Kejserens voxende Magt syntes at true Pavestolen; Poul III. var derfor ingenlunde utilbøjelig til at rette et Slag imod ham. Heller ikke imod Andrea Doria var Paven synderlig venlig stemt. I en Aarrække havde denne modsat sig Familien Farneses Fremgang, hindret et Forbund imellem Paven og Kejseren og brugt sin Indflydelse hos Karl V. for at hindre Pierluigis Valg til Hertug i Milano; hertil kom endnu andre Kontroverser imellem de to Mænd, som det her vilde være for vidtløftigt nærmere at gaa ind paa. Kort sagt, privat Ærgjerrighed, personlig Vrede og politiske Hensyn tilskyndede i Forening Paven til at ydmyge Kejseren, udjage Spanierne og knuse Doria. Det laa derfor nær for ham at gribe med ind i de Planer, som paatænkte en Revolution i Genua. Paven var allerede kjendt med Familien Fieschi; dels havde en af dens Medlemmer faaet Bispedømmet i Savona, dels havde han tidligere aflagt Besøg hos Grev Sinibaldo i Paladset i Vialata. Under disse Forhold rejste Gianluigi Fieschi efter Pavens Anmodning til Rom 1546, hvor han blev modtagen paa den venligste og mest hædrende Maade. I en Samtale imellem dem beklagede Paven, at Dorias Familie havde overskygget Fieschis gamle Æt, og udtalte, at den Magt, som Andrea benyttede med Klogskab og Takt, vilde Gianettino misbruge til at underkue Genueserne. Han betonede, at dersom Fieschi havde Mod til at standse Dorias Ærgjerrighed, skulde det ikke mangle paa Hjælp fra den hellige Stol, og som Bevis herpaa skulde Greven strax faa Kommando over

de tre farnesiske Galejer, som endnu vare i pavelig Tjeneste. Ved denne Samtale fik Fieschi nyt Mod til at drive paa sine Planers hurtige Udførelse. Disse vare imidlertid nær blevne kuldkastede af Frankrig. Kardinal Agostino Trivulzio, der varetog Landets politiske Interesser, erklærede nemlig i private Samtaler med Fieschi, at hans Foretagendes Vanskelighed gjorde det nødvendigt at indrømme Frankrig Styrelsen i Genua, medens man forbeholdt Gianluigi den lokale Administration og en militær Kommando. Dette var Fieschi meget ubehageligt, fordi han attraaede Frihed for sit Fædreland og ikke en ny Herre, og sandsynligvis vilde hans Planer hermed være strandede, dersom ikke Gianettinos overmodige Klage over Kjøbet af de farnesiske Galejer paa ny havde vakt hans Forbitrelse, og saafremt Trivulzio ikke havde sendt en Ridder til ham med den Erklæring, at Kong Frants vilde blive ved den Overenskomst, som var sluttet med Gonzaga. Meget glad over denne heldige Vending i Sagerne udviklede Greven af Lavagna nu sine Planer for sine tre bedste Venner, Rafaele Sacco, Vincenzo Calcagno og Giovanni Battista Verrina, og forelagde dem det Spørgsmaal, om han skulde forsøge en Revolution blot med sine egne Kræfter eller foretage den i Forbund med Frankrig.

Sacco var Dommer paa Grevens Ejendomme og kjendte nøje sin Herres Følelser. Han raadede til at modtage Frankrigs Hjælp, fordi Fieschis egne Kræfter vare for svage til at modstaa Doria og Kejseren, og selv om man ogsaa kunde tage Genua ved Overraskelse, vilde det dog være umuligt at holde den uden at have en større Troppemasse til Raadighed. Vincenzo Calcagno, en af Grevens ældste og trofasteste Vasaller, dvælede udførlig ved en Borgerkrigs Ulykker og den fremmede Indblanding, som maatte blive Følgen af et Forsøg paa en Forandring i Regeringen. Foretagendet havde for ham store Vanskeligheder: Doria havde en betydelig Krigsmagt, fremmed Herredømme, sær-

lig Frankrigs, var Genueserne forhadt, den mægtige Adel afskyede en Revolution, ja selv hos Folket kunde man ikke vente megen Sympathi for en ny Tingenes Orden, fordi det var vant til at styres af Adelige. En Omvæltning vilde kun medføre, at andre Adelsfamilier kom til Roret, og at Navnet Fieschi vilde blive mistænkt af Adelen og foragtet af Folket. Calcagno vilde have fortsat med at fraraade Greven den hele Plan, dersom ikke den heftige Verrina havde afbrudt ham med Utaalmodighed og Harme. Denne var en ivrig Fjende af den gamle Adel og kunde ikke taale, at de, som længe havde været holdt borte fra de offentlige Embeder, nu ved Dorias Reformer udelukkende skulde beklædes med dem. Engang havde han været rig, men ved overdreven Ødselhed vare hans Midler forbrugte, og han underholdtes nu ved Fieschis Gavmildhed; han var meget begavet, modig og højsindet. Verrina beviste med Styrke og Veltalenhed, at man nu var skreden saa vidt frem, at et Tilbagetog vilde være farligere end en Kamp. For ham var Foretagendet ikke saa vanskeligt: Dorias Kræfter vare ikke betydelige, Folket trængte til en forandret Regering, Senatet vuggede sig i Sikkerhed, og det vilde være taabeligt at prisgive Landet til Gianettinos Ærgjerrighed. Efter hans Mening var Frankrigs Hjælp unyttig, desuden havde dette Land tilstrækkelig vist, af hvad Natur dets Sympathier for Italien virkelig vare. Greven skulde blot paakalde den folkelige Frihed, saa vilde Tusender af Sværd løfte sig for hans Sag, og med Frankrig som Ven, Rom og Piacenza som Allierede samt et Folk rede til Handling kunde Striden vel føres til en lykkelig Udgang. Verrinas Argumenter overvandt Fieschis Tvivl, og han bestemte sig til at gaa videre i sine Planer. Over for Frankrig skulde Aftalen med Gonzaga ganske staa ved Magt, saaledes at han ikke fik nogen direkte Hjælp af Tropper og Skibe; med Paven traadte han i nærmere Forbindelse gjennem en af dennes Slægtninge, og for at fuldstændiggjøre alle sine

Forberedelser vilde han selv rejse til Piacenza og forhandle med Hertugen.

V.

Forberedelser.

I monarkiske Stater laane sædvanlig store Familier deres Glans fra Nationens Hoved, som overskygger dem alle, i Byer derimod, hvor Folket hersker, har hvert Hus sin særegne Stilling og Karakter. Saaledes have i Genua Familierne Træk og Egenskaber, som ere dem karakteristiske og gjennem Aarhundreder have givet dem en bestemt Historie. Slægterne Adorni og Fregosi attraaede bestandig Myndighed og Magt, Durazzierne udmærkede sig ved Gavmildhed, Serraerne som lovlærde, Doriaerne og Spinolaerne ved militært Geni, medens Familien Fieschi altid havde staaet paa Folkets Side, dog med et Anstrøg af Partigængeri, uden at den alligevel nogen Sinde kæmpede for at opnaa den højeste Magt ved at forgribe sig paa de folkelige Rettigheder. Dette Familiens Ry gjorde det let for Gianluigi Fieschi at hverve Tilhængere. For at skjule sine sande Hensigter forandrede han intet i sin Maade at leve paa eller i sin sædvanlige aabne og muntre Fremtræden. Hans Palads stod aabent for alle; han var ædelmodig over for sine Venner, venlig og høflig mod enhver. Han vandt den rige ved Smiger og den fattige ved Gaver. Man kunde frit gaa til hans rigt dækkede Bord, og han syntes ikke at have Sans for andet end Løb, Jagt og Dans. Han plejede Venskab med den gamle Adel, men stod dog i et fortroligere Forhold til den nye. Over for Medlemmer af denne, paa hvis Hjælp han stolede, udtalte han sig haanlig om Reformerne i 1528, som havde skaffet den gamle Adel den højeste Magt, skabt dybt rodfæstede Antipathier og svækket Republikken. Paa den anden Side gjaldt det nu ogsaa om at

vinde Parti hos Folket, og her kom hans behagelige og vindende Væsen ham meget til gode. Han behandlede Plebejerne som sine Ligemænd og forstod som sin Tids Alkibiades at indrette sig efter deres personlige Skikke og Fordomme. Krønniker fortælle os, at han fra sine Taarne lagde Mærke til, om fattige Folks Skorstene røg ved den sædvanlige Spisetid, for at han i modsat Fald kunde sende dem Hjælp. Ved en saadan Gavmildhed skaffede han sig Folkets Hengivenhed. Krige og Stansninger i Handelen havde forarmet en stor Del Borgere, særlig Væverne og Silkespinderne, hvoraf Genua talte femten Tusende. I det Aar var der Dyrtid over hele Italien, og Kjøbmændene holdt Kornet tilbage for at drive Prisen i Vejret. Nøden trykkede mange Haandværkere haardt, og Fieschi, som ønskede at lette den, lod Formanden for Væverne kalde til sig og sendte gjennem ham de trængende Penge, dog at Giveren skulde forblive ukjendt. Ogsaa for andre Haandværkere aabnede han sine Kornmagasiner i Vialata og erhvervede sig saaledes en Yndest, der kunde bringe Folket til at gaa i Ilden for ham. Fieschis næste Skridt var at skaffe Vaaben og Soldater til Veje, og med megen Takt forstod han at føre sig Uenigheden imellem de omboende Regeringer til Nytte.

Efter at Pierluigi Farnese af Paven var indsat til Hertug af Parma og Piacenza, fandt han snart, at han ikke havde tilstrækkelige Kræfter til at vedligeholde sin Magt i disse Provinser. Pallavicini, Marquis af Cortemaggiore, i Forening med andre, rejste en Rebellion imod ham. Pallavicinis og Fieschis Besiddelser vare kun adskilte ved en lille Strøm, og da Greven saae en Krig i Frembrud saa nær sine Enemærker, besøgte han sine Len i Sommeren 1546 under Paaskud af at vaage over sin Ejendom. Han tilbragte nogen Tid i Lavagna, Montobbio og Pontremoli; her samlede han sine undergivne, formerede dem i Kompagnier og holdt Mønstringer over dem. Den truede Fred

blev dog ikke brudt, da Kejseren af Frygt for en almindelig italiensk Krig bød de stridende Parter at nedlægge Vaabnene, hvorefter Farnese valgte Fieschi til Voldgiftsmand i de omstridte Spørgsmaal — en Opgave, som Greven af Lavagna løste til Hertugens største Tilfredshed. Følgen heraf var en nøje og venlig Forbindelse imellem de tvende Mænd, under hvilken Fieschi aabenbarede Farnese sine Planer imod Dorias Tyranni og af denne modtog store Løfter om Hjælp til sit Værk. Greven tog en Del Tropper fra den permitterede hertugelige Hær i sin Tjeneste og fordelte dem rundt paa sine fjærneste Borge. I Juli rejste han til Montobbio, hvor han indøvede sine Vasaller og satte Borgene i en saadan Forsvarsstand, at de kunde udholde en lang Belejring. Fra Recco, hvor han havde bygget et prægtigt Palads, Astrego kaldet, udvalgte han Søfolk til dermed at bemande sine Galejer. I Lavagna dvælede Fieschi længere Tid; denne Besiddelse var den vigtigste blandt hans Ejendomme; thi her fra var Adgangen til Lombardiet let, og der fra kunde Forsyningen ske med Soldater og Vaaben. Ogsaa her bleve Borgene udbedrede og stærkere befæstede under Paaskud af, at de skulde være til Forsvar mod Nabofyrsten, Hertugen af Piacenza. Fra Lavagna begav Fieschi sig til Pontremoli, der af en samtidig beskrives som en smuk og prægtig Borg ved Foden af Apenninerne, forsvaret af tre Forter. Her havde Greven Sammenkomster med adskillige landsforviste som Grev Mirandola, Marquis'en af Valdimagra, Strozzierne o. fl. Først mod Efteraarets Slutning vendte Fieschi tilbage til Byen. For at fjærne al Mistanke om Sammensværgelse skrev Pierluigi Farnese mange Breve til Regeringen i Genua, hvori han gjorde sig Umage for at vise denne enhver mulig Tjeneste; men imidlertid arbejdede han og Fieschi paa at faa deres Tilhængere ind i de offentlige Embeder. Navnlig var begges Opmærksomhed rettet paa de juridiske Embedsmænd, som altid havde haft betydelig Indflydelse i Republikken,

hvis Styrelse væsenligst afhang af deres Raad. Derfor var det af Vigtighed at have de lovkyndige med sig ved en eventuel Regeringsforandring. Af den Aarsag skrev Farnese adskillige Anbefalingsbreve for juridiske Doktorer til Senatet i Genua, som tog al ønskelig Hensyn til de hertugelige Andragender. Hvor hemmelig end disse Intriguer bleve drevne, undgik de dog ikke Panzas skarpe Blik, og Grevens gamle Hovmester undlod ikke at paavise for sin Herre, hvor farlige hans Planer vare; men Gianluigi afbrød ham med Utaalmodighed og svarede ham med Catos Ord: »Dersom jeg troede, at den Skjorte, jeg bærer kjendte mit Hjærtes Hemmelighed, vilde jeg rive den af og overgive den til Flammerne.« I en roligere Tone tilføjede han dog, at han intet vilde gjøre, som kunde være hans eget eller hans Forfædres Navn uværdigt. Foruden Panza havde dog ogsaa den spanske Gesandt i Rom, Vega, fattet Mistanke og sendt Skrivelser til Doria, hvori omtaltes en formodet Sammensværgelse af Fieschi; men Doria vilde intet vide herom og kunde det saa meget mindre, som Grevens Adfærd maatte fjærne enhver Skygge af Mistanke: han besøgte ofte Doria og lykønskede ham til hans fortrinlige Helbred, og over for Gianettino var han saa venlig og føjelig, at den unge Admiral prøvede paa at skaffe ham en passende Rang i den kejserlige Armé. Hermed vilde han fjærne Fieschi fra Genua, for at denne ikke skulde staa hans personlige Ærgjerrighed i Vejen; men i øvrigt er det ved Breve fra Gianettino godtgjort, at denne havde betroet Kaptejn Lercaro at snigmyrde Greven af Lavagna, for at han ikke ved Dorias Død skulde træde hindrende i Vejen for Gianettinos Herredømme. Herom var Fieschi vidende, og da han tillige rygtevis blev underrettet om, at Dorias Anmodninger om at faa sin Neveu til Medhjælper i Regeringen vare ved at blive opfyldte, blev herved hans og hans Tilhængeres Vrede yderlig ophidset.

Fieschis første Skridt var fra Civita Vecchia at lade

en Galej komme, under Paaskud af at armere den som Kaperskib; ved Hjælp af dette og to andre Skibe kunde han føre de Tropper, som vare gjemte paa hans Borge, ind i Byen, hvor de dels bleve placerede om Bord paa hans Triremer, dels skjultes i hans eget og de medsammensvornes Huse. Verrina var Sjælen i enhver Bevægelse. Han kjendte alle Midler til at indsnige sig hos det lavere Folk og vinde det for sin Herres Sag; samtidig søgte han at faa saa mange af Grevens Vasaller som muligt indrullerede i Republikkens Milits. Endskjønt Calcagno havde advaret sin unge Herre mod at drage Sværdet, bevirkede dog hans Kjærlighed til ham, at han blev en af de ivrigste Arbejdere i Sammensværgelsen. Han havde det Hverv at skaffe Vaaben og Levnedsmidler til Tropperne og besørge dem samlede og bragte ind i Byen. Sacco skulde holde Orden og Disciplin imellem Tropperne, og Ottobuono, Fieschis Broder, blev sendt til det franske Hof for at sikre sig Kongens Sympathi for den sig nærmende Revolution.

Republikken var i dette Øjeblik uden Doge, da Fornari havde trukket sig tilbage, og Galejerne vare blottede for Søfolk, da Aarstiden var ugunstig for Sejlads. Byens Garnison var ikke fuldtallig og for største Delen Fieschi hengiven. Giulio Cybo og andre havde en betydelig Styrke rede til ved den første gunstige Lejlighed at bryde ind i Byen. Det lavere Folk var modent for en Revolution, medens Doria og Adelen ikke nærede den ringeste Mistanke. Alle Forhold syntes gunstige.

Dersom man skal afgjøre noget med Hensyn til denne Sammensværgelses Berettigelse, vil det næppe kunne nytte at anlægge vor Tids Betragtningsmaader og juridiske Principer som Maalestok; men man maa rettere se hen til Datidens Anskuelser og Politik. Det er Macchiavellis Doktriner, hvorpaa Fieschi har dannet sine Grundsætninger. Vil man filosofere over det sextende Aarhundredes politiske Ideer, bliver det indlysende, at Statspolitiken aldrig attraaede

noget højere Maal end Nytten, og at ingen berømmelig Statsmand var forpligtet af en almindelig moralsk Følelse til at godtgjøre det retfærdige i sin Fremgangsmaade. Om nogen den Gang vilde have indført abstrakte moralske Maximer i Statskunsten, var han bleven anset som en gal Mand. Trosbekjendelsen lød saaledes: »Vil du befri dit Fædreland! Kjæl for Tyrannen og dræb ham derefter. Din Dolk er skarpere end Øjnene paa hans Drabanter. Dristighed og Mod er alt. Den, som famler et Øjeblik, er tilintetgjort. Ethvert Middel, som leder til et heldigt Udfald, er berettiget.« Disse Maximer fastholdt Fieschi, og han kunde ikke lægge dem til Side uden at bryde med den Tidsalder, hvori han levede. Det blev derfor naturligt, at med sin ædle Plan at styrte Dorias Herredømme skulde han bruge ethvert Middel, som syntes passende for hans Hensigt. Hans Hjærte var fuldt af undertrykt Raseri; men hans aabne Blik og venlige Væsen viste kun den fredelige og loyale Borger. Hvorfor skulde han vække Doriaernes Mistanke, naar alle hans Interesser sagde: Før dem bag Lyset! Det vilde jo være taabeligt at væbne en Fjende, som selv vaabenløs overgav sig i ens Magt. Saaledes stod det sig med Datidens politiske Moralitet; men har dog ikke Nutiden sine parallele Sider at opvise! Og i andre Henseender nævnes Fieschi som en dygtig, hæderlig og ufordærvet Personlighed midt i et fordærvet Samfund. Han forstilte sig kun over for Doriaerne for et politisk Formaal, og hans høje Maal: Fædrelandets Befrielse, kan, om end ikke frikjende ham, saa dog formindske Efterverdenens Fordømmelse.

Et mere gunstigt Tidspunkt til Planens Iværksættelse kunde i øvrigt ikke ønskes. Sammensværgelsens Udbrud vilde forfærde Kejseren, som var indviklet i den tyske Krig; Fieschi vilde være i Stand til at slutte Allianeer med Frankrig, England, Danmark og Tyrkiet; han kunde sætte Liv i de noget langsomme Italienere og faa en Sammen-

slutning mellem Rom, Venezia, Genua, Parma og Ferrara; Fristæderne Lucca og Siena vare rede til at gaa med i det italienske Forbund; Neapel og Milano vilde ogsaa rejse sig; men — tre Hundrede Aars Trældom var endnu forbeholdt Italien. (Sluttes.)

Viggo H. Petersen.

Den sidste Stuart.*)

I. Et Kongerige erobres.

1. En Tronprætendent. — I Højlandene. — Den første Kamp. — Glenfinnan.

I Aaret 1688 blev, som det vil være de fleste Læsere bekjendt, Jakob II. forjagen fra Englands, Skotlands og Irlands Trone, og siden denne saa kaldte »Revolution« var Stuarternes Mandslinie udelukket fra deres fædrene Rige. Efter hin Omvæltning var der nu forløbet næsten tresindstyve Aar, Jakob II. havde forgjæves ved fransk Hjælp søgt at erobre sit Rige igjen; Sønnen, Jakob III., havde set det Haab briste, han havde sat til sin Søster Dronning Anna, og det Oprør, han havde vakt i Højlandene 1715, var ynkelig mislykket. Det hannoveranske Hus, som var fulgt efter Dronning Anna, havde nu i tredive Aar haft Englands Trone i rolig Besiddelse, dets Hær var tapper, krigsøvet og anset som ingen anden i Evropa, dets Flaader beherskede alle Have, dets Alliance var søgt af alle Magter, og nylig havde Kong Georg II. i egen Person slaaet en fransk Hær

*) W. v. Hassel: Der Aufstand des jungen Prätendenten Carl Eduard Stuart. Lpz. 1876.

ved Dettingen (1743) og saaledes mægtig bidraget til at befæste Kejserinde Maria Theresias vaklende Herredømme. Man skulde saaledes tro, at det hannoveranske Dynasti var fuldstændig befæstet i Storbritannien; men netop dette Øjeblik valgte Prætendenten Jakob III.'s ældste Søn, Karl Edvard, til at rejse et Oprør i Højlandene, og det manglede ikke meget i, at det var lykkedes den unge Mand med en Flok pjaltede og slet bevæbnede Højlændere at sætte sig i Besiddelse af sine Fædres Trone. Det er de nærmere Omstændigheder ved dette æventyrlige Tog, som vi skulle omhandle paa de følgende Sider.

I Efteraaret 1743 havde det franske Hof indledet Underhandlinger med Huset Stuarts landflygtige Medlemmer om at vove et nyt Forsøg paa at gjenvinde Englands Trone ved fransk Hjælp. Karl Edvard kom til Frankrig, en fransk Flaade blev samlet i Kanalen, og en fransk Landgangshær under Marskalken af Sachsen blev trukken sammen omkring Dunkerque; Storm og Uvejr gjorde dog denne Expedition til intet, den franske Regering opgav derpaa alle sine Planer i saa Henseende, ja afslog endog at understøtte Prinsen med Penge eller Vaaben til yderligere Forsøg, og Karl Edvard var nu henvist til at friste Æventyret med egne Kræfter. Han henvendte da sine Øjne paa Højskotland, blandt hvis katholske Befolkning hans Familie altid havde haft sine mest trofaste Tilhængere og, skjønt de højskotske Høvdinger udtrykkelig havde erklæret ikke at ville gjøre noget for ham, med mindre han bragte en Hær paa sex Tusende Mand til Skotland og havde Vaaben med til ti Tusende, besluttede Prinsen dog at vove Forsøget og blev opmuntret hertil af det franske Hof, som paa denne Maade haabede at blive ham og hans paatrængende Anmodninger kvit. Karl havde alt for længst pantsat sine Juveler, men en Bankier Waters forstrakte ham med et Laan paa

180,000 Livres; herfor anskaffede han sig 20 smaa Stykker Skyts, 1000 brede Sværd og 1500 Flinter, og efter at have bestridt disse Udgifter havde han nu i alt kun 4000 Livres tilovers. Den største Vanskelighed bestod egentlig i at finde et passende Fartøj; men ogsaa dette lykkedes, i det en irsk Kjøbmand Walsch i Nantes laante ham sit Kaperskib, en lille Korvet, »la Doutelle«, paa 16 Kanoner. Imidlertid havde Frankrig den 11te Maj 1745 vundet den glimrende Sejr ved Fontenay over den engelske Hær, og man besluttede nu ogsaa at række Prinsen en hjælpende Haand. En fransk Fregat »Elisabeth« paa 68 Kanoner fik Ordre til at eskortere Karl Edvard paa hans æventyrlige Tog, ja den tog endog den største Del af hans Vaabenforraad om Bord. Alle Forberedelser vare trufne med den største Hemmelighedsfuldhed, én for én begave de faa Deltagere sig til Samlingspladsen, medens Prinsen selv, for at bortlede al Mistanke, lige til det sidste dvælede hos Hertugen af Bouillon og gik paa Jagt i Ardennernes vilde Dale. Forklædt som fransk Student ilede han derpaa til Nantes og gik Søndagen den 22de Juni 1745 om Bord paa »la Doutelle« for at tilbageerobre de tre forenede Kongeriger; hans hele Følge bestod af syv Personer. Den mest fremtrædende af disse var den gamle Marquis Tullibardine, han havde alt deltaget i Rejsningen 1715 og havde den Gang kun med Nød og næppe reddet Livet, medens hans betydelige Besiddelser og Værdigheden som Hertug af Atholl var gaaet over til hans yngre Broder. Blandt de øvrige Deltagere ville vi kun nævne Prinsens gamle Lærer, Sir Thomas Sheridan, Irlænderen O'Sullivan og en fransk Bankier, Æneas Macdonald, der var en yngre Broder til den skotske Høvding Macdonald Kinloch-Moidart; af hele Følget havde kun O'Sullivan nogen Krigserfarenhed, da han havde tjent som Officer i den franske Hær.

I fjorten Dage maatte den lille Korvet ved Øen Belle-Isle afvente den franske Fregat, som skulde eskortere

Prinsen; man havde besluttet at gjøre Landgang paa Højskotlands vilde, sønderrevne Vestkyst, hvor de forskjellige Stammer Macdonald vare bekjendte for deres Hengivenhed for Stuarterne, og man haabede nu at vinde dem for Opstanden ved Æneas Macdonalds Hjælp. Paa Højden af Kap Lizard stødte man paa et stort engelsk Krigsskib »The Lion«, som indlod sig i Kamp med den franske Fregat; den blev vel uafgjørende, men »Elisabeth« blev dog nødsaget til at søge Havn igjen, og herved gik Prinsen glip af den største Del af sit ringe Krigsforraad. Den lille Doutelle maatte nu fortsætte Rejsen videre alene og anvende den yderste Forsigtighed for at undgaa de fjendtlige Krydsere; man turde saaledes næppe nok have Kompaslyset tændt om Natten. Korvetten undgik dog alle Farer, og den 18de Juli 1745 kastede den Anker ved den lille Klippeø Eriskay, som ligger mellem Barra og South-Uist; en mægtig Ørn kredsede omkring Skibet, det var efter den gamle Tullibardines Mening et lykkeligt Varsel, at Fuglenes Konge saaledes hilste Prinsen velkommen ved hans Ankomst.

I vore Øjne staar Højskotland i et poetisk, romantisk Skjær, der skyldes Historieskriverne og særlig Digterne; men det var langt fra, at Landet nød samme Berømmelse i hine Dage. De vestlige klippefulde Kyster vare i højeste Grad frygtede af de søfarende, og ingen faldt paa at besøge dem for deres vilde Skjønheds Skyld; Atlanterhavets mægtige Bølger ombrusede den Gang som nu Skyes og Mulls Basaltklipper, men ikke en eneste Turist tænkte paa at besøge den nu saa berømte Fingalls Hule. Et Par Skibe vare tilstrækkelige til at forsyne de fattige Hebrider med deres faa Fornødenheder; men deres vigtigste Ernæring fandt Øboerne ved Fiskeriet, de vare nøje bekjendte med de Revler og Skjær, som omgive Landet, og uden Frygt søgte de i deres lette Baade langt ud paa Havet.

Endnu vanskeligere var det for en rejsende ad Land-

siden at trænge ind i det skotske Bjærgland; rigtig nok gik der en Landevej fra Edinburgh langs den flade Kyststrækning ved Vesterhavet, men ingen Vej, intet Kanalanlæg forbandt paa hin Tid Højlandene med det skotske Lavland; kun enkelte besværlige Stier førte langs de vildt skummende Elve og gjennem de trange Dale, og hvad den rejsende nu betragter som et romantisk Klippeparti, gjaldt i hine Dage som en vild Udørken. I den største Del af Aaret herskede der et raat Klima, som endnu mere bidrog til at gjøre enhver Rejse uendelig besværlig. Plantevæxten var kun ringe og ensformig. Ved Bjærgenes Fod voxede mørke Fyrreskove, Frugttræerne og den vilde Kastanie trives derimod ikke her; længere op i Dalen findes kun Birken og lavt Naalekrat, medens Højsletterne dækkes af den brune Lyng og Gyvelplanten; i de sumpige Enge paa Bunden af Dalene søger Kvæget en tarvelig Næring, og vidtstrakte Tørvemoser gjør ofte al Samkvem mellem to Naboegne umulig. Befolkningen i disse vilde Egne er fuldstændig forskjellig fra de øvrige Briter i Sprog, Dannelsestrin og Sædvaner; de ere af ublandet keltisk eller gaelisk Oprindelse, og deres Sprog blev uden for Højlandene kun forstaaet af faa; for Lavlandets Beboere lød det som et raat, barbarisk Landskabsmaal. Højlænderne skaffede og skaffe sig væsentlig deres Livsophold ved Jagt, Fiskeri og Kvægavl; det ringe Agerbrug bestrides af Kvinderne. Deres Boliger bestode i hine Tider af elendige Hytter, hvis Indre stadig var opfyldt af stinkende Tørverøg og uendelig smudsige.

Højlænderne vare et stolt, trodsigt Folkefærd og saae med Foragt ned paa Lavskotlands »saksiske« Befolkning, med hvem de laa i evige Grænsefejder, og hvis Kvæg de betragtede som et lovligt Bytte. Det var ikke lykkedes Regeringen at afvæbne Befolkningen, og denne var derfor stadig beredt til at gjøre Oprør paa deres Stammehøvdingers Bud; thi det er bekjendt nok, at Højskotterne endnu lige

til Midten af forrige Aarhundrede styredes paa fuldstændig middelalderlig Vis. Landet var delt i en Mængde Claner eller Stammer, hvis Høvdinger efter deres større eller mindre Magt kaldtes Hertuger, Grever eller Lorder; en saadan kunde fængsle, domme og henrette sine undergivne, der vare bundne til ham efter Lenslovene; Godserne vare ikke bortforpagtede, men Vasallerne skulde paa deres Lensherres Bud møde med et bestemt Antal bevæbnede, og paa tilsvarende Maade vare disses Underlensmænd atter stillede over for dem. De højskotske Stormænd havde saaledes altid et betydeligt Antal Krigere til deres Raadighed, og de vilde have været uimodstaaelige, hvis Højlandenes Magt havde været samlet paa én Haand, men dette var aldrig Tilfældet; der herskede tvært imod evige Fejder mellem de forskjellige Claner, og i de langvarige Krige, som hjemsøgte Skotland under Stuarternes Regering, stod der højlandske Claner paa begge Sider. Man vilde derhos tage meget fejl, hvis man vilde søge dén indre Grund til denne Splidagtighed i religiøs Fanatisme eller i Høvdingernes forskjellige politiske Anskuelser; det var meget mere væsentlig kun Skinsyge paa en enkelt Clans voxende Magt, der atter og atter samlede de nordlige mindre Claner til en fælles Rejsning for de fordrevne Stuarter. Den Magt nemlig, som hidtil havde været i Hænderne paa Macdonalderne i Inverness-shire og paa Øerne, var lidt efter lidt gledet over i Campbellernes Hænder, hvis Overhoved var Hertugerne af Argyle eller Mac Collum-More, som Højlænderne kaldte dem, og disse Hertuger vare i Stand til at rejse mere end fem Tusende Mand. I alle de Borgerkrige, som faldt i Aarhundredet 1640—1740, finder man Hertugerne af Argyle paa Presbyterianernes Side, Stuarternes Overvægt var enstydig med en Undertrykkelse og Formindskelse af Campbellernes Magt, og flere af Hertugerne maatte lade deres Hoved falde under Bøddelens Sværd. Vilhelm af Oraniens Sejr befæstede derimod Campbellernes Magt, og fra nu af

stode alle de nordlige Claner paa den fordrevne Kongefamilies Side, og den voxende Afhængighed af England under det nye Herskerhus, Hannoveranerne, forbitrede mere og mere Stammernes nationale Selvstændighedsfølelse; den Union, der i Aaret 1707 var kommen i Stand mellem England og Skotland, havde krænket dem paa det dybeste, og de 2500 Makenzier, de 3000 Stewarts og Robertsons under Hertugen af Atholl, og de fem Claner Macdonalds havde derfor alt i 1715, men rigtig nok forgjæves, rejst sig mod Huset Hannover, og deres Overhoveder vedbleve at staa i hemmelig og intim Forbindelse med det fordrevne Kongehus og med Hoffet i Versailles, hvor man smigrede dem paa enhver Maade, og hvor deres Uafhængighedsfølelse, deres ridderlige Væsen og romantiske Dragt gjorde et dybt Indtryk paa de let bevægelige Franskmænd. Stuarterne og det franske Hof underhandlede med disse højlandske Stormænd som med selvstændige Fyrster, hvis Gunst man søgte, og naar disse Herrer nu vendte hjem til deres fædrene Slotte, hørte de kun tale om nye Overgreb fra Regeringens Side. I Ugebladet »den caledoniske Merkur« kunde de læse Beslutninger af Parlamentet i Londen, og dem skulde man lystre, medens Høvdingerne vare vante til slet ikke at bryde sig om det skotske Parlaments Beslutninger. Samtidig udbredte de kongelige Garnisoner sig mere og mere mod Nord, og Baronerne i de skotske Lavlande unddroge sig deres Herredømme og søgte Beskyttelse hos Regeringen. Man vil altsaa kunne forstaa, at de fleste Høvdinger imødesaa Stuarternes Tilbagevenden med Længsel; thi der igjennem haabede de at kunne vinde deres gamle Magtfylde tilbage.

Man maa i øvrigt ikke tænke sig de højlandske Høvdinger som halvvilde Barbarer; de fleste havde opholdt sig i Udlandet, de vare vel bevandrede i deres egen som i Udlandets Literatur, Historie og Politik og vare fuldstændig indviede i de selskabelige Former ved Udlandets Hoffer. De omgave

sig med en fuldstændig Hofstat; en Hanchman eller Retslærd var deres Sagfører, en Bladier eller Marskalk maatte modtage de fornemme Gjæster, en Bhaird eller Sanger foredrog gaeliske Krigssange ved Maaltidet, talrige Vaabendragere og Væbnere fulgte Høvdingen paa Jagten eller i hans Fejder. De fleste højlandske Slotte vare opstaaede af gamle massive Taarne, som vare blevne udvidede med nye Bygninger af de følgende Slægter alt efter deres Rigdomme og Kunstssans, de laa i Dalene omgivne af sparsomme Bygmarker.

Regeringen havde meget vel Begreb om, at det engelske Herredømme kun stod paa svage Fødder i Højlandene, og den indsaa fuldt vel, at dette Herredømme kun kunde befæstes ved at gjøre Højlænderne tilgængelige for det øvrige Lands Kultur; man tog ivrig fat paa at bygge Veje, og i Aaret 1738 var der allerede fuldendt 200 danske Mil Kjøreveje og 1000 Broer. Man havde fremdeles søgt at afvæbne Clanerne; men denne Foranstaltning kunde kun meget ufuldstændig gjennemføres, blev væsentlig kun respekteret af de Regeringen venlig sindede Stammer og gjorde saaledes langt mere Skade end Gavn.

Af det foran staaende fremgaar klart, at man ingenlunde kan sammenligne de gjentagne højskotske Rejsninger f. Ex. med Tirolernes Hengivenhed for det østerrigske Hus eller med de kavkasiske Stammers Uafhængighedskrige mod Russerne. Clanerne selv havde ingen politiske Meninger; de fulgte blindt hen deres Høvdingers Opraab og vilde med samme Lydighed være rykkede i Marken for Huset Hannover som for Huset Stuart. Det hændtes derfor ogsaa, at den samme Clan den ene Gang kæmpede paa det ene, den næste Gang paa det modsatte Parti, men stadig med samme Tapperhed, medens andre Claner bleve neutrale for sluttelig at forene sig med det sejrende Parti; men for begge Partier vinkede Haabet om rigt Bytte, et

Tog til Lavskotland lovede altid en rig Høst af Kvæg og Vaaben.

Højskotterne staa endnu den Dag i Dag i stort Ry for Tapperhed, og de vare lige saa frygtede Modstandere i hine Tider, da de kun lystrede deres Stammehøvdingers Bud. Den ejendommelige Clanforfatning muliggjorde en let Dannelse af Batailloner og Regimenter. Lensherren var naturligvis Oberst, hans Broder eller Fætter blev Major, de større Godsforpagtere stillede med deres Fæstere, og saaledes dannede Kompagnierne sig hurtig; ogsaa mange af de smaa Forpagtere eller Duinhe-Vasallerne vare en Art Adelsmænd: Ørnefjeren paa Huen skilte dem fra Massen af Befolkningen og gjorde dem selvskrevne til de mindre Befalingsposter. I øvrigt vare alle Højlænderne fra Barndommen kyndige i Vaabenbrug, de havde alle gjort Tjeneste i Høvdingens Livvagt og kæmpet i Fejderne mod deres Naboer, de vare hærdede ved et Bjærglivs Besværligheder, vante til at taale Kulde, Uvejr og Strabadser paa Jagten og fulgte overalt deres Høvdinger med ubrødelig Troskab og Lydighed. Clanen sluttede sig saaledes hurtig sammen til et vel disciplineret Regiment; ganske vist kunde Højskotterne ikke marchere i lange, lige Linier, og de vare ikke fortrolige med de indviklede Bevægelser og Manovrer, som vare Datidens Linie-Regimenters Stolthed; men de forstode fortræffelig at snige sig tæt ind paa de fjendtlige Linier og at udspejde det svage Punkt ved deres Opstillinger; bag Huse og Klippestykker kunde de med deres Ildvaaben hævde et Forsvar, mod hvilket Datidens Linie-Taktik var værgeløs; men farligst vare de i selve Slaget; thi netop naar man skulde tro dem fuldstændig opløste af Modstandernes Salver, plejede de at kaste deres Geværer og paa det romerske Fodfolks Vis at bryde frem mod de fjendtlige Linier med Dolk og Skjold i venstre og det brede Slagværd, »claymoren«, i højre Haand; naar de derpaa vare komne lige ind paa Livet af deres Modstandere,

kastede de sig paa Knæ, dækkede sig bag deres Skjolde og nedhuggede med Claymoren de overraskede Soldater, der ikke vidste, hvorledes de skulde forsvare sig mod den uvante Fægtemaade. En højlandsk Hær vilde saaledes have været en Modstander, som vanskelig havde kunnet overvindes, hvis Clanerne havde kunnet forene sig til en fastsluttet Hær; ingen Høvding vilde dog gjærne finde sig i en andens Overbefaling, og Højlænderne havde derfor altid kun kunnet tilkæmpe sig betydeligere Fordele, naar de havde en fremmed Overanfører; men denne maatte stadig gaa frem med den største Forsigtighed for ikke at saare Høvdingernes let pirrelige Forfængelighed, og de kunde dog ikke hindre, at enkelte Claner følte sig tilsidesatte ved visse Lejligheder, hvorfor de uden videre marcherede hjem. Disse Vanskeligheder skulde Prins Karl Edvard snart gjøre Bekjendtskab med, og han maatte indlede diplomatiske Underhandlinger med enhver af de ham hengivne Høvdinger for at bevæge dem til Hjælp.

Det var en regn- og stormfuld Dag, da Prinsen steg i Land paa Eriskay med samt sit lille Følge. I en halv sammenstyrtet Hytte søgte de Læ mod Uvejrets Rasen og erfarede af Ejermanden, at den lille Ø tilhørte den mægtige Høvding Macdonald til Clanranald, der boede paa South-Uist. Macdonaldernes Stamme havde altid været Stuarterne hengivne, og man turde saaledes smigre sig med at kunne vinde dem for Oprøret; men ved nærmere at forhøre sig kom man til Vished om, at Høvdingen selv var gammel og svag og fuldstændig stod under sin yngre Broder, Alexander Macdonald af Boisdales Indflydelse; Prinsen besluttede derfor den næste Morgen at sende en af sit Følge til ham.

Den første Nat, Karl Edvard tilbragte i Skotland, gik søvnløs hen. De faa, slette Senge, man kunde raade over, havde han overladt til sine udmattede Kammerater,

og navnlig viste han en om Omhyggelighed for sin gamle Opdrager Sheridan. Larmen af Brændingen og endnu mere den utaalelige Tørverøg, som kun fandt en ufuldstændig Udgang gjennem Aabningerne i Taget, hindrede ham i at falde i Søvn. Rastløs vandrede han op og ned i Hytten eller uden for samme, og utaalmodig afventede han Morgenens Frembrud. Næppe gryede det, før en af hans Ledsagere maatte ro over til Boisdale, og faa Timer efter vendte han virkelig tilbage med Alexander Macdonald. Høvdingen vilde imidlertid aldeles ikke sætte Liv og Formue paa Spil for et Foretagende, hvis Udfald han ansaa for haabløst, og han kom kun for at forsikre Prinsen om sin trofaste Hengivenhed og samtidig bede ham afstaa fra sit Forehavende. Han bad og besvor Karl om at vende hjem, og forgjæves opbød denne sin hele Overtalelsesgave, forgjæves sagde han, at han jo netop var kommen hjem til sine tro Højlændere for at fordrive Usurpatoren fra Tronen. Macdonald lod sig ikke rokke, men erklærede rent ud, at han vilde anvende sin hele Indflydelse hos Broderen for at holde Clanerne paa de vestlige Øer tilbage.

Det var klart, at alt her var forgjæves, Karls Omgivelser vare i høj Grad nedslaaede. og kun Prinsen bevarede tilsyneladende et roligt, ja endog muntert Ydre. Endnu samme Middag gik man igjen under Sejl for at prøve Lykken paa Fastlandet, og samme Aften den 19de Juli kastede »la Doutelle« atter Anker i Bugten Loch-na-Nuagh tværs over for den lille Landsby Forsy. Her laa den yngre Macdonald af Clanranalds Besiddelser, og han var bekjendt som en ivrig Tilhænger af Stuarterne.

Den uventede Tilsynekomst af et fransk Krigsskib havde allerede forberedt ham og hans Naboer paa, at noget overordentligt var i Værk, og da Prinsen nu opfordrede ham til at komme om Bord, adlød han strax og fulgtes af Macdonald af Kinloch-Moidart og Lairderne af Glenaladale og Dalily.

Den gamle Marquis af Tullibardine, hvem de kjendte fra Oprøret 1715, modtog dem om Bord; Prinsen kom ikke til Syne, men sad i et Telt, man havde oprejst for ham paa Dækket. Clanranald blev først kaldt ind for at tale med ham, og derpaa traadte han pludselig i sin sorte Studenterdragt frem for Højlænderne; han gav sig ikke til Kjende, men hans slanke Ynglinge-Skikkelse, hans smukke Ansigt og hans venlige, fordringsløse Fremtræden gjorde et mægtigt Indtryk paa de vilde Naturbørn, og snart kunde man ikke længere dølge, at det var Ætlingen af deres gamle Kongestamme, som stod for dem.

Længe spaserede han frem og tilbage paa Dækket med Clanranald og Kinloch-Moidart; med hele Ungdommens Varme udviklede han sine Planer for dem, men forgjæves anvendte han alle sine Overtalelsesgaver, de unge Høvdinger vare og bleve døve for hans Bønner; de ansaa ikke alene Foretagendet for dumdristigt, men ligefrem for vanvittigt; hvis Karl havde medbragt franske Tropper eller i det mindste Vaaben, saa skulde de nok have givet ham Beviser paa deres Troskab; men nu havde han jo ikke engang Penge til sin Raadighed, og man kunde altsaa kun gjøre Regning paa en sikker Undergang.

En yngre Broder til Kinloch-Moidart, klædt i den maleriske højskotske Dragt, stod afsides paa Dækket og saae de tre Personer oftere gaa forbi sig; af deres Gebærder og enkelte opsnappede Ytringer kunde han slutte sig til, hvad der gik for sig, og i Prinsens sorgmodige Træk læste han, at denne bad forgjæves; Medfølelse og Ærgrelse stod at læse i hans egne Træk, Mandens Bevægelse undgik ikke Prinsens skarpe Blik, og pludselig traadte han hen for ham og spurgte: »Du vil da i det mindste hjælpe mig?« — »Ja, jeg vil, jeg vil!« var hans begejstrede Svar, og han styrtede sig for Karls Fødder. Da bleve begge Høvdinger grebne af Øjeblikkets Bevægelse, de glemte Fortiden og Fremtiden og svore at ofre Liv og Formue for den unge

Kongesøn. Hermed var Begyndelsen gjort; men ethvert Forsøg paa at bevæge de øvrige Claner Macdonald til at slutte sig til Prinsen, slog derimod fejl.

Fredagen den 25de Juli betraadte Prinsen Fastlandet. I en uvenlig, klippefuld Egn, midt mellem Clanerne Kinloch-Moidarts og Stewarts Omraade, laa den lille Forpagtergaard Borrodaile. Her opslog han først sin Bolig, og i Husets Hal samledes daglig hans faa Tilhængere omkring ham; snart var han omringet af en lille Livvagt af bevæbnede Højlændere, mod hvem han lagde Egnens simple Gjæstfrihed for Dagen. Til sine Omgivelsers Henrykkelse viste Prinsen sig nu stadig i Landets maleriske Dragt, og Kilt og Tartan klædte hans smukke Skikkelse fortræffelig, ved det fælles Maaltid drak man med vild Begejstring paa Kong Jakobs Sundhed, og da Karl rejste sig og takkede med de faa Ord, han havde lært af det gaeliske Sprog, blev Jubelen ubeskrivelig, alle styrtede for hans Fødder og svore ham ubrødelig Troskab. Høvdingerne for de omboende smaa stewartske Claner erklærede sig imidlertid for ham.

Oprøret vilde trods alt dette alligevel have været umuligt, hvis Karl nu ikke ogsaa havde vundet den ridderlige og højhjærtede Donald Cameron af Lochiel, en Mand, som var den mest afholdte og elskede blandt alle Høvdingerne, og ved hvem Cameronernes Stamme hang med næsten guddommelig Ærefrygt. Hans Slægt havde i Aarhundredernes Løb stridt og blødt for Stuarterne, endnu hans Fader havde kæmpet med i det sidste Oprør og havde kun med Nød og næppe reddet sig over til Fastlandet. Donald Cameron selv stod midt i sin blomstrende Manddom; da han erfarede Karls Landgang, begav han sig strax afsted for at hilse paa ham; men Foretagendet holdt han for fuldstændig haabløst, og han forudsaa, at alle, der sluttede sig til Prinsen, uundgaaelig vilde gaa til Grunde. Det var derfor hans Hensigt at bede Prinsen vende tilbage for at frelse Højlænderne for navnløse Ulykker; men han havde ikke taget

Prinsens uimodstaaelige Personlighed eller sit eget fyrige Temperament i Betragtning, og forgjæves bad hans Broder, Cameron af Fassefern, hvem han besøgte paa Henrejsen, ham om ikke at udsætte sig for Farerne ved en personlig Sammenkomst.

Da Daniel Cameron nu traadte frem for Prinsen og bad ham opgive sit Foretagende, men denne desuagtet erklærede det for sin faste Beslutning om nogle Dage at plante Stuarternes kongelige Fane for at sejre eller dø, kunde Lochiel allerede næsten ikke gjøre længere Modstand, og da Karl spottende tilføjede: »at saa kunde Lochiel, hvis Forfædre stedse havde kæmpet for Stuarterne, maaske af Aviserne erfare, hvorledes deres Ætling havde gjenvundet sin Trone.« var det ude med hans Vægring; Øjeblikkets Begejstring greb ham, og han svor med sin hele Stamme at ville dele Skæbne med Prinsen, hvorledes denne end monne blive.

Oprørets Gnist begyndte nu lidt efter lidt at slaa ud i lys Lue; man bragte det ringe Forraad af Vaaben i Land fra »la Doutelle« og fordelte dem mellem Clanerne, og atter gik de hemmelighedsfulde Kors af Taxtræets forkullede Ved fra Stamme til Stamme og kaldte de vaabenføre Mænd til Vaaben. Den 19de Avgust skulde Clanerne samles til et almindeligt Møde i Glenfinnans ensomme Dal, og her skulde da Oprørsfanen rejses. Imidlertid forlod Karl Borrodaile efter sexten Dages Forløb og begav sig til Macdonald af Kinloch-Moidarts Slot; medens han opholdt sig her, fandt det første Sammenstød Sted.

Fra Byen Inverness strækker sig, som bekjendt, en snæver Dal med sydvestlig Retning gjennem hele Landet ud til Bugten Loch-Linnhe. Dalbunden opfyldes næsten helt og holdent af de langstrakte, mørkeblaa Alpesøer Loch-Ness, Loch-Oich og Loch-Lochy, der i vore Dage forbindes ved den prægtige caledoniske Kanal. Ogsaa den daværende Regering havde indset Dalens store Betydning som Forbin-

delseslinie med det fjærne Vesten og havde derfor langs Søerne anlagt en Vej, som dog kun kunde benyttes af Lastdyr. Til Beskyttelse af Vejen havde man anlagt det lille Fort Augustus omtrent midt i Landet, ved Loch-Ness's sydvestlige Hjørne, og et tilsvarende Fort William laa i en ensom Egn ved den yderste Spids af Havbugten Loch-Linnhe.

I de første Dage af Avgustmaaned fik Kommandanten i Fort Augustus de første Efterretninger om, at der herskede en dump Gjæring mellem de vestlige Stammer, det syntes ham derfor tilraadeligt at forstærke den lille Garnison i Fort William, og to nylig udskrevne Kompagnier af Regimentet Royal Scots under Kaptejn Scott fik Ordre til at afgaa der hen. Den 16de Avgust 1745 havde denne lille Skare næsten fuldendt sin Marche ad den romantiske Vej, som drager sig hen langs Klippeskrænterne højt oppe over Loch-Oich's og Loch-Lochy's Vandspejl; man var netop naaet frem til det maleriske Punkt, hvor den saakaldte »høje Bro« i en dristig Bue er spændt over en Bjærgstrøm, der bruser afsted gjennem en snæver Fjeldkløft; man var altsaa kun to danske Mil fra Bestemmelsesstedet, da Kompagnierne pludselig hørte Sækkepibens skingrende Toner, og Salve paa Salve knitrede løs paa dem. En Afdeling af den nærboende Clan Macdonald af Keppoch havde lagt sig i et Baghold bag Klipperne, og deres Optræden var saa overraskende, at Soldaterne bleve slaaede af en pludselig Rædsel og vendte sig til Flugt uden at indlade sig i Kamp med deres usynlige Modstandere. Det lykkedes dog snart deres Fører at samle dem igjen; men det var umuligt at bringe dem frem paa ny, og de maatte altsaa søge at naa tilbage til Fort Augustus ad den gamle Vej. Udmattede og hungrige tilbagelagde de sex, syv Mil ad den besværlige Bjærgsti og naaede ved Eftermiddagstid til Loch-Lochy's nordlige Ende; men her var Vejen til deres store Forfærdelse spærret af en anden stærkere Deling af samme Stamme, det var

umuligt at bøje af gjennem de uvejsomme Bjærgstrøg, og det var haabløst at vove en Kamp med de modløse Soldater mod Højlændernes vilde Skarer. Man indledede altsaa Underhandlinger om Overgivelse, da steg en Afdeling Cameroner under Lochiels egen Førelse ned ad en anden Bjærgskraaning; de havde ingen Kundskab om, hvad der lige gik for sig, men troede tvært imod at hjælpe deres Landsmænd ved at aabne en heftig Ild mod de ulykkelige Soldater, hvorved fem bleve dræbte og lige saa mange saarede; blandt de sidste var selve Kaptejn Scott. Misforstaaelsen klaredes dog snart, Soldaterne bleve afvæbnede og fangne, og den saarede Officer ført til Lochiels eget Hjem, hvor han blev plejet paa det bedste. Denne første heldige Træfning, der i og for sig var højst ubetydelig, opflammede mægtig Højskotternes Begejstring.

To Dage senere forlod Karl Edvard det gjæstfri Slot Kinloch-Moidart og tog over Søen til Macdonald af Glenaladales Stammesæde, hvor han dog kun dvælede en Nat. Den næste Dag, den 19de Avgust, skulde hans Skæbne afgjøres, og Prinsen var derfor, som rimeligt er, et Bytte for den heftigste Sindbevægelse. Næppe gryede Dagen, før han med sine faa Vaabenfæller lod sig ro hen over Loch-Shiels stille blaa Flade til dens yderste, østlige Ende, hvor han steg i Land. To svage Kompagnier af Macdonaldernes Stamme ledsagede ham, da han steg over det ensomme Pas, som skiller Søen fra den romantiske Klippedal, hvor den lille Flod Finnan sender sine brusende Vande afsted under vildt ludende Klipper.

En kold Taage hvilede endnu over Bunden af Kløften, da vor Æventyrer naaede de første usle Hytter i Dalen. Han havde ventet at blive hilset af talrige begejstrede Tilhængere; men intet afbrød den sædvanlige Stilhed, Egnens gyselige Øde virkede nedtrykkende paa Prinsens Sind, og for første Gang svigtede hans sædvanlige Tillidsfuldhed ham; han følte sig fortvivlet og forladt. Dog efter nogle

Timers bange Venten forandredes Scenen, Solen brød frem gjennem Skyerne og belyste Skarer af krigslystne Højlændere, som under Pibrochens skingrende Toner jublende stege ned ad alle Bjærgskrænter. En Mindesten betegner endnu det Sted i Glenfinnans vilde Kløft, hvor man udfoldede Stuarternes Banner; det var af rødt Silke med en hvid Firkant i Midten og bar Indskriften: Tandem triumphans. Den gamle Marquis af Tullibardine vilde ikke lade sig den Ære fratage selv at løfte den Fane, som han havde tjent tro saa mange Aar, og for hvilken han havde ofret Hjem og Formue. To unge Højlændere understøttede ham, og da nu Banneret, baaret af hans svage Hænder, muntert flagrede for Morgenvinden, brød en mægtig Begejstringsstorm løs, og Marquis'ens hvide Haar og ærværdige Skikkelse gjorde et overvældende Indtryk paa Højlænderne. Aandeløse lyttede de dernæst til den Proklamation fra deres Konge Jakob VIII. Edvard, som Tullibardine oplæste med en bævende Røst, der ofte blev afbrudt af Rørelse. Dokumentet var underskrevet Rom, den 23de December 1743, kaldte Højskotterne til Vaaben for hans Rettigheder og indsatte hans Søn til Regent i hans Sted.

Og nu traadte Ynglingen, klædt i Landets maleriske Dragt, frem blandt de forsamlede Mænd. Hans slanke Skikkelse, hans vindende Væsen, henrev Bjærgenes vilde Sønner til ustandselig Begejstring. Jublende kastede de deres Huer i Vejret, Tartanerne fløj, og de blinkende Sværd svingedes i Luften. Det var en vild, romantisk Scene midt i en storartet Natur.

Antallet af de Mænd, som paa denne Dag viede sig til den unge Prætendents Tjeneste, oversteg ikke 1100 Mand; foruden de forskjellige Stammer Macdonalds sluttede ogsaa nogle af Macleods Claner sig til ham; Høvdingerne, der boede paa Øen Skye, holdt sig derimod selv borte fra Foretagendet. Den 20de Avgust marcherede Prinsen ind i Lochiel af Camerons Omraade og tog et flere Dages Ophold

hos ham og hos hans Broder paa Fassefern. Her stødte yderlig 150 Macdonalder fra Glencoe til, og Arshiel Stewart fra Appin og den unge Glengarry bragte hver 300 Mand med sig af Clanerne Stewart og Grant. Irlænderen O'Sullivan blev udnævnt til General-Kvartermester for den hele Hær.

Den lille Skare tiltraadte nu Marchen mod Syd; den 25de Avgust steg den gjennem Lochys lille Floddal ned til den langstrakte Sø af samme Navn, og her fandt Prinsen et tarveligt Natteleje i den lille Kro Letterfinley. Ved Midnat blev han pludselig vækket; thi et Bud havde bragt den Melding, at General Cope rykkede frem med en i al Hast samlet regulær Troppestyrke; Spejderen havde forladt Fjenden, da han fra Perthshire trængte ind i Bjærglandet Badenoch og beredte sig til at overstige Corry-Arracks uvejsomme Bjærgaas. Karl Eduard saae her en gunstig Lejlighed til at overrumple sin Modstander og afsendte en lille Deling Højlændere, som skulde sikre sig Bjærgaasen. Regnen flød i Strømme, og Stormen tudede, men Prinsen forlagde imidlertid desuagtet samme Nat sit Kvarter til Invegarry Castle; thi han vilde være saa nær som mulig ved det Sted, hvor han den næste Dag ventede den afgjørende Kamp. Tidlig den følgende Morgen stillede han sig i Spidsen for den lille Skare, som fuld af Kamplyst marcherede videre; Corry-Arracks høje Masse viste ham den Retning, hvor Fjenden maatte søges; men da man naaede Bjærgets Fod, bragte en Desertør den overraskende Nyhed, at Generalen var vegen tilbage for Kampen og marcherede bort mod Inverness.

II. Englændernes Marche til Højlandene.

Den skotske Regering var i mere end fem og tyve Aar bleven ledet af Sir Duncan Forbes, som var i Besid-

delse af en stor, politisk Dygtighed og derhos Kongehuset ubetinget hengiven. Sir Forbes var tilmed fuldstændig inde i alle skotske Forhold, forstod at omgaas de højlandske Høvdinger uden at ægge deres pirrelige Stolthed og havde desuden efter Oprøret 1715 frelst mange fra Dødsstraffen eller en lang Tids Fængsel. Det kunde selvfølgelig ikke længe blive Sir Forbes ubekjendt, at Jakobitterne efter den østerrigske Krigs Udbrud satte al deres Lid til den unge Prins; men han vidste lige saa godt, at de mægtigste Høvdinger gjentagne Gange havde anmodet Karl Edvard om at opgive Foretagendet, naar han ikke var vel forsynet med Penge og Tropper; og da han i Begyndelsen af Julimaaned 1745 modtog Underretning om, at Prinsen dog blev ventet, ansaa han den hele Fortælling for et tomt Rygte, og han vilde ikke engang indrømme Muligheden af et Oprør, da den skotske Statssekretær i London under den 30te Juli og 6te Avgust sendte ham Beretningen om »the Lions« Kamp med et spansk Krigsskib (ɔ: Fregatten »Elisabeth«) og udtalte Regeringens Formodning om, at Prinsen var sejlet videre med det lille Krigskib, som havde været i Følge med den fjendtlige Fregat. Sir Forbes mente at kjende Forholdene i Højlandene godt, et Opror forekom ham et fuldstændig vanvittigt Foretagende, og han vidste at indgyde Regeringen i London en Del af sin egen Fortrøstning; det var ham derfor en ubehagelig Overraskelse, da der den 8de og 9de Avgust — hele tre Uger efter Prinsens Landgang paa Eriskay — indtraf paalidelige Efterretninger herom i Edinburgh. Man maatte nu altsaa gribe til hurtige og energiske Forholdsregler.

Den Øverstkommanderende i Skotland var General Sir John Cope, en Mand, hvis personlige Tapperhed var hævet over al Tvivl, men som savnede den behørige Kløgt til at varetage denne ansvarsfulde Post under saa vanskelige Forhold. Generalen havde desuden kun tre nylig oprettede Infanteri-Regimenter, hvert paa én Bataillon, til sin Raadighed,

hvortil kom to Dragon-Regimenter, som vare ubrugelige under et Felttog i Højlandene, samt sex smaa Feltstykker og to Mørsere. Den hele lille Styrke fik Ordre til at samle sig ved Slottet Stirling, hvor Hovedvejene til Højlandene krydse hverandre. Under saadanne Forhold kan man let forstaa, at Generalen ansaa det for rigtigst at blive staaende i Lavlandene med sin lille Hær og afvente Højlænderne, som uden for deres hjemlige Jordbund ikke saa let vilde kunne anvende deres sædvanlige Kampmaade; men da Sir Cope paa sin ubestemte og famlende Maner forebragte sine Planer for Regeringens Overhoved, Sir Forbes, vilde denne ikke gaa ind paa Generalens Anskuelser, som han tilskrev dennes sædvanlige Betænkeligheder. Sir Forbes mente meget mere, at Prinsen kun havde faaet nogle ubetydelige og slet udrustede Hobe samlede, som man let maatte kunne sprænge fra hverandre, og man skulde derfor strax marchere til Fort Augustus mellem Loch-Oich og Loch-Ness; thi her var man midt i Jakobitternes Omraade og vilde her fra med Lethed kunne dæmpe ethvert Oprørsforsøg. Den følgende Morgen (den 10de Avgust) rejste Sir Forbes til sit Gods Cullodenhouse i Nærheden af Inverness og besøgte paa Vejen den Regeringen hengivne Hertug af Atholl (Marquis'en af Tullibardines yngre Broder) paa hans Stamslot Blair. Hertugen bestyrkede i ét og alt Sir Forbes i hans sangvinske Opfattelse; han paastod, at Højlænderne i Nabodalene forholdt sig fuldkommen rolig, og lovede at væbne sine egne Undersaatter og jage Oprørerne fra hverandre. Sir Forbes troede nu fuldt og fast, at der kun var Tale om en ubetydelig Rejsning, som man maatte kunne kvæle i Fødselen, og han befalede derfor General Cope at medtage et stort Forraad af Vaaben for at kunne væbne de venskabelig sindede Claner. Ogsaa Regeringen i London sendte Generalen den bestemte Befaling ufortøvet at trænge ind i Højlandene, og Sir Cope troede nu at være fri for alt Ansvar, naar han blot punktlig lystrede de indløbne Ordrer. Imidlertid

maatte der træffes store Forberedelser til denne Marche gjennem Skotlands uvejsomme Dale, og skjønt han kun havde omtrent 1400 Mand, skulde man dog efter hine Tiders Anskuelse føre en fuldstændig Forplejning med sig, saaledes Brød for ikke mindre end en og tyve Dage, og Bagerne i Edinburgh og Leith, i Stirling og Perth havde travlt Dag og Nat. Den 20de Avgust havde man endnu ikke tilvejebragt det fornødne Forraad; derhos skulde man have en Flok Kvæg med samt en Mængde Vogne til at transportere de rekvirerede Vaaben. Et mægtigt Tros ledsagede saaledes den lille Hær, da den brød op (20de Avgust om Morgenen) fra Stirling; fra London havde man ogsaa faaet tilsendt en Mængde Proklamationer, der satte en Pris af 20,000 Pd. St. paa Prinsens Hoved.

Vejen, som snoede sig mod Nord langs Bjærget Uabichs Fod, var i en elendig Tilstand, og Tropperne vare uvante til Marcher i det bjærgfulde Land; derhos strømmede Regnen uafbrudt ned, Vognkolonnen og Lastdyrene kunde kun med Møje vinde med, og Klokken var allerede bleven ti om Aftenen, da man naaede det lille Punkt Crieff, hvor Vejen krydser Floden Earn. Man havde kun marcheret fire Mil, og dog var Hæren allerede saa medtagen, at man maatte holde Rast hele den følgende Dag. Her fik Generalen en Melding om Kaptejn Scotts Nederlag, og fuld af mørke Anelser tiltraadte han den 22de Marchen videre fremad; den følgende Dag naaede man Floden Tay, og nu først begyndte de egentlige Vanskeligheder; Vejen snoede sig stadig opad langs den brusende Elv og indeklemt mellem bratte Fjeldvægge, og Egnen blev endnu vildere, da man bøjede ind i den Kløft, hvorigjennem den skummende Garry sender sine Vande til Tayfloden. Her, i det frygtede Pas Killiecrankie, havde rigtig nok den afdøde Hertug af Atholl ladet anlægge en Vej, som kunde passeres af Vogne, men den lille Kolonne havde dog den største Møje med at klavre op ad den stejle Bjærgvej.

Nu var man endelig i de egentlige Højlande; men det var ogsaa snart umiskjendeligt, at Sir Forbes havde næret alt for gunstige Tanker om Befolkningens Sympathier for Regeringen. Beboerne af den ensomme Bjærgdal strømmede ganske vist til for at se paa Troppernes Fremmarche, men en dyb Harme stod at læse i deres Aasyn, Skjældsord lode sig høre, og der herskede aabenbart en almindelig dump Gjæring blandt Befolkningen. Under saadanne Forhold kunde man ikke mere tænke paa at forstærke den lille Hær ved en Almenvæbning, og Sir Cope sendte derfor største Delen af sine Vaabenforraad tilbage. Herved formindskedes ogsaa betydelig Antallet af de Heste, man førte med sig; men desuagtet havde man ikke Furage nok, om Aftenen maatte man slippe Dyrene løs til Græsning, og Morgenen derefter var et ikke ringe Antal enten løbet deres Vej eller drevet ind i Bjærgene af de højlandske Hestepassere. Saaledes bevægede Toget sig langsomt og besværligt videre; den 25de om Aftenen naaede man det usle Hul Dalnacardoch ved Garrys Kilder og mødte her en vis Kaptejn Sweetman, som havde været Højlændernes Fange, men var sluppen fri paa Æresord. Kaptejnen fortalte nu General Cope om den begejstrede Hyldingsscene i Glenfinnans Dal, hvor han selv havde været tilstede; den 21de var han bleven løsladt, og Oprørsstyrken beløb sig allerede den Gang til 1400 Mand, men maatte efter hans Formening nu snarere være stegen til 3000.

Alt dette lød kun lidet opmuntrende; men Regeringens Ordre vare alt for bestemte, og den 26de fortsatte den engelske General sin Marche videre mod Nord og naaede ud paa Eftermiddagen til Dalhwinnie; foran ham laa nu Corry-Arracks mørke Klippemure, som man maatte bestige for at naa Fort Augustus; Vejen førte stadig opad i talrige Krumninger langs svimlende Afgrunde, under ludende Klipper, over smalle Broer og rivende Bjærgstrømme; en lille fjendtlig Afdeling kunde standse Hæren i denne frygtelige Snævring

»Djævletrappen«. En mørk modløs Stemning greb efterhaanden om sig, og samme Aften indtraf fra Sir Forbes et Budskab, som ganske bekræftede Sweetmans Udsagn; samtidig bragte derhos Udsendingen den ulykkespaaende Efterretning, at en Afdeling Højlændere allerede havde besat Corry-Arracks Top. Den lige Militærvej til Fortet var saaledes til General Copes Fortvivlelse afskaaren; men skjønt det var umuligt for ham at fortsætte Marchen ad den anviste Vej, turde Sir Cope dog ikke paatage sig Ansvaret for en tilsyneladende Ulydighed og sammenkaldte derfor paa alle ubestemte Hærføreres Vis et Krigsraad. Her tog man den Beslutning ad en Sidevej at marchere til Inverness, thi man haabede fra denne By maaske endnu tids nok at kunne naa til Fort Augustus. I tre forcerede Dagsmarcher naaede Hæren ogsaa lykkelig den nævnte By, og man var endog saa heldig at redde hele Bagagen, men samtidig stod ogsaa den lige Vej til Lavlandene aaben for Oprørerne.

(Fortsættes.)

F. C. Granzow.

Fieschis Sammensværgelse.

(Slutning.)

VI.

Aftenselskabet i Vialata.

Som vi i det foregaaende have set, vare nu alle Forberedelser til Oprøret færdige, og Fieschi sammenkaldte derpaa nogle af sine troeste Tilhængere for at raadslaa med dem om Tiden og Planen for samme. Ved denne Tid skulde Prins Giulio Cybo giftes med Gianettinos Søster, Peretta. Verrina — som nogle have kaldt Fieschis onde Aand — foreslog, at denne skulde give en glimrende Banket for det unge Ægtepar, som Doriaerne vilde være nødte til at bivaane; midt under Festlighederne skulde saa skjulte Snigmordere falde over dem og myrde dem; men Fieschi vilde ikke gaa ind paa et Forslag, som krænkede Gjæstfrihedens Love, han afskyede Blodsudgydelse. Det er i det hele værd at lægge Mærke til, at alle de mange indre Omvæltninger i Genua krævede forholdsvis lidt Blod, og Fieschi selv kunde ikke finde sig i, at hans Revolution skulde medføre noget Slagteri. Der blev da gjort andre Forslag. Man vilde saaledes afvente det nye Dogevalg i Januar Maaned, hvor hele Adelen vilde være samlet i Regeringspaladset; men Planen strandede paa, at Gianettino da vilde være fraværende og undgaa Fieschis Hævn. Til

sidst blev det endelig besluttet at gjøre et dristigt Forsøg Juleaften 1546 (gammel Stil)*). Efter denne Plan udgik Ordrer til de sammensvorne i Byen og paa andre Steder, særlig til Gianluca Fieschi, Giulio Cybo og Marquien af Valdimagra. Et Antal væbnede Mænd førtes ind i Byen under forskjellige Kunstgreb; de kom ind i smaa Afdelinger og ad forskjellige Gader, nogle endog igjennem underjordiske Gange, som førte til Grevens Palads; adskillige kom forklædte som Bjærgboere, en Mængde belæssede med Lænker, som vare de Forbrydere, der skulde tjene paa Grevens Galejer. En Del indlogeredes i de sammensvornes Bopæle, men den største Part i Paladset i Vialata og de omliggende Huse. Uden for Voldene paa de omliggende Højder laa desuden endnu Hovedstyrken, som ved et givet Signal fra Højen Carignano skulde trænge ind i Byen. Alt dette blev ordnet, uden at Senatet havde den fjærneste Mistanke.

Tidlig paa Dagen red Fieschi gjennem de folkeopfyldte Gader, og ingen skulde paa hans rolige, muntre Ansigt se, hvad der gjærede i hans Indre. Hen paa Eftermiddagen aflagde han Besøg hos forskjellige Familier; han var i Dorias Palads, hvor han i Vestibulen traf Gianettino og hans Børn, hvilke han kjærtegnede og kyssede. I Samtalens Løb bad han Gianettino om ikke at forhindre, at nogle af hans Skibe i den kommende Nat sejlede bort til Levanten, og tilføjede, at Admiralen ikke skulde foruroliges, dersom Skibene løsnede nogle Skud i Havnen. Ogsaa anmodede han Gianettino om at tale hans Sag hos Fyrst Doria, dersom denne skulde modsætte sig Grevens Plan i Retning af Kaperi, der vilde krænke et Forlig imellem Kejseren og

---

*) Man regnede den Gang efter den julianske Kalender, en forbedret Tidsregning indførtes, som bekjendt, 1582 med Gregor XIII.'s Kalender. Efter denne vil den her nævnte Datum svare til den 3dje Januar 1547. Smlgn. Overskriften over Afdl. VII.

Tyrkerne; Admiralen lovede sin Medvirkning til den i øvrigt ubetydelige Begunstigelse. Siden efter gik Fieschi til Doria og traf Fyrsten syg og sengeliggende. Denne samtalede netop med Ministeren Gomez Figuerroa, som fra Gonzaga havde faaet gjentagende Bud angaaende Fieschis Planer og nu forebragte dem for Doria; men da denne saae den unge smukke Greve paa Dørtærskelen, hviskede han til Ministeren: »Sig mig nu selv, om det er muligt, at en lav Aand kan skjule sig bag ved dette uskyldige Blik.« Efter en kort Samtale trak Fieschi sig tilbage, og Figuerroa fik ikke overbevist Doria om hans Vildfarelse. Fyrstens Mistanke kunde dog være vakt ad en anden Vej; Oberst Giocante, som kommanderede Byens Garnison, havde nemlig faaet Underretning om, at mange Soldater havde forladt deres Kvarterer og begivet sig til Fieschis Hus; dette blev meldt til Doria. Gianettino blev kaldt til; men erindrende sig sin Samtale med Greven, mente han, at en Desertion af nogle Soldater, som maaske vare Fieschis Vasaller og vilde festligholde Dagen i Vialata, var en Sag uden Betydning.

Den rastløse Verrina var ikke ledig. Ved Nattens Frembrud samlede han i Tommaso Asseretos Hus flere end 30 Adelsmænd, hvis Familier nylig vare blevne indskrevne i den gyldne Bog. Fieschi havde efter Besøget hos Doria begivet sig lige hjem til sit Palads og indbød disse nye Adelsmænd til at spise med ham i Carignano. Ved deres Ankomst her overraskedes mange ved, i Stedet for festlige Tilberedelser, at finde Hallerne fyldte med Vaaben og væbnede Mænd, ubekjendte Ansigter og krigerisk Larm. Greven var ikke tilstede, men endelig kom han ledsaget af Verrina, med hvem han havde haft en Konference om Sagernes Stilling. De adelige Gjæster flokkedes om ham for at erfare Aarsagen til dette uventede Skue, og Fieschi talte saaledes til dem: »Unge Venner, den Time, vi saa længselsfuldt have ventet, er endelig oprunden. Vort Fædreland skal i Nat ved vore Hænder fries fra enkeltes Tyranni og

atter faa en folkelig Regering. Det er min Banket, det er de Festligheder, hvortil jeg har indbudt eder, og til en prægtigere Fest ville I ingen Sinde blive budne. Med Kejserens Vilje har Gianettino Doria (og jeg kan fremlægge Beviserne derpaa for eder) længe eftertragtet at blive Tyran i Genua; men da han har indset, at jeg, der ligesom mine Forfædre kæmper for Statens Vel og Folkets Frihed, vil staa ham i Vejen, har han idelig efterstræbt mit Liv; ofte har han forgjæves prøvet Gift, nu har han taget sin Tilflugt til en Snigmorders Dolk. Hvo af eder har ikke med Harme iagttaget den gamle Adels Uforskammethed, hvorledes den baade i det private Liv og i de offentlige Embeder har krænket eders Ære og haanet eder? Men noget endnu værre vil være os forbeholdt, naar Patricierne med Gianettino i Spidsen ville tilrane sig al Magt i Staten og gjøre os til deres Undergivne. Lad os da som Helte kæmpe mod de Ulykker, som true mig, eder og Fædrelandet. Det er min Hensigt, at dræbe den ærgjerrige Tyran, ja Doria selv*), at tage deres Galejer, besætte Regeringspaladset og ved at ødelægge faa mægtige Fjender at gjenoprette den folkelige Frihed. Til dette Foretagende stoler jeg paa eders Mod og Fædrelandskjærlighed, og det er min Overbevisning, at I ikke ville lade mig gaa Faren i Møde alene. Byen er nu

---

*) Denne Tale er gjengiven efter Bonfadio, som var Vidne til Revolutionen og har beskrevet den; Talen stemmer i sine Hovedtræk overens med, hvad vi have angivet som Fieschis Maal med sin Sammensværgelse. Kun i ét Punkt kunne vi ikke samstemme med Bonfadio, at Greven skulde have haft til Hensigt at myrde Andrea Doria. En Antydning heraf er ikke fremkommen tidligere, og en saadan Handling vilde tilmed have været meget uklog, fordi Mordet paa den gamle Fyrste ganske vist havde vakt en almindelig Fordømmelse; tvært imod var der aabnet ham en Vej til Flugt. Derimod kunde det utvivlsomt være i Bonfadios Interesse at indskyde disse Ord i sin Historie for dermed at retfærdiggjøre Dorias blodige Hævn.

i vor Magt. Tre Hundrede af mine tapreste Mænd ere hos mig, den større Del af Soldaterne, som bevogte Regeringspaladset, ere mine Tilhængere. Bysvendene ere for os og vente et aftalt Signal. I Havnen ligger en Galej, med en stærk og modig Besætning. Femten Hundrede Haandværkere staa i Vaaben for at følge mig. To Tusende Mand fra mine Borge ere paa Gaderne; endnu flere fra Piacenza ville følge dem. Vi have ingen Fjende for os. Natten er mørk, og alt er os gunstig. I ville ikke være Deltagere i Kampen, men Tilskuere til en Sejr. Vis eders Kjærlighed til Fædreland, eders Mod og Selvtillid!«

Fieschis Ord gjorde en mægtig Virkning paa hans Gjæster; med Begejstring tilbød de at dele Foretagendets Farer. Kun to nægtede at være med, dog ene og alene af Frygt. Nogle af deres Kammerater vilde dræbe de fejge paa Stedet; men Greven forhindrede det og nøjedes med at sætte dem i Forvaring, for at de intet skulde røbe; atter et Bevis paa hans Ulyst til at udgyde Blod. Derefter foreviste han sine Tilhængere Breve fra Pierluigi, fra Kardinal Farnese og andre, som klart viste Gianettinos Planer mod Staten og ham, hvorpaa alle i Harme svore at befri Landet og Greven fra den fælles Fjende.

Til sidst aflagde Fieschi et Besøg hos sin Hustru, hvem han fandt nedsunken i den dybeste Sorg: de krigerske Forberedelser, Vaabenlarmen og Menneskemængden i Paladset havde røbet hende, at en blodig Begivenhed forestod. Greven prøvede paa at trøste hende og forsikrede, at der var ingen Fare paa Færde; forgjæves anvendte hun Bønner og Kjærtegn for at faa ham til at opgive Foretagendet. Heller ikke Panza formaaede at rokke hans Bestemmelse. Fieschi omfavnede sin Ægtefælle, hvis Taarer rørte ham dybt; men et Tilbagetog var nu umuligt. Da Verrina kaldte paa ham, ilede han bevæget bort, medens Eleonora faldt bevidstløs om i Panzas Arme.

Greven vendte tilbage til Hallen, indtog et tarveligt

Maaltid og uddelte Vaabnene. Der fortælles, at paa dette Tidspunkt gik der Ild i Soden i Kaminen, og at Grevindens Skrig fyldte hendes Mands Hjærte med pinlige Anelser; end videre, at Hesten om Dagen var snublet med ham og nær havde kastet ham af Sadelen, at en Hund vedvarende havde tudet osv. Saadanne Historier høre sammesteds hen som de Beskyldninger, hvorefter Greven skulde have befalet, at enhver, der forlod Geledet eller holdt sig tilbage, skulde stødes ned, eller hans Svar til en Adelsmand, som ønskede at frelse nogle Venner og Standsfæller, at hele Adelen skulde slaas ned og først og fremmest hans egne Slægtninge. Det er nok herimod at minde om hans Fremfærd over for de to Adelsmænd, som ikke vilde følge ham, samt, at han forbød at angribe Fyrst Dorias Palads og ikke vilde lade Kaptejn Lercaro dræbe, skjønt Gianettino havde udset ham til at snigmyrde Fieschi. Ved Midnatstid forlod han Paladset i Spidsen for de sammensvorne Adelsmænd og sine Kjærnetropper.

VII.

Natten til den 3dje Januar.

Den almindelige Plan for Oprøret var følgende: Fieschis Broder Cornelio skulde tage Archiporten og holde den besat, for at en Retraitelinie kunde være sikker; to andre Brødre, Ottobuono og Gerolamo, skulde holde sig rede til et Angreb paa Porten San Tommaso, understøttede af Calcagno. Med Hensyn til Foretagenderne i Havnen skulde Verrina føre sin Galej op til Arsenalets Porte og stoppe for Dorias Skibe, medens Tommaso Assereto, der som en af Dorias Officerer havde Feltraabene, fra Landsiden med Svig eller Magt skulde trænge ind i Arsenalet. Foretagendets Hovedpunkt var at tage Dorias Skibe, som udgjorde den kejserlige Sømagt og kunde kommandere Middelhavet. Fieschi

selv forbeholdt sig ikke nogen Kommando for at kunne være tilstede, hvor det krævedes. Naar Arsenalet var taget, og Dorias Galejer besatte, vilde han samle de forskjellige Korpser i Byen og gjøre et Angreb paa Dogepaladset; var dette taget, vilde Foretagendets heldige Ufald være sikret. Med Hensyn til at ramme Gianettino tænkte han saaledes, at den unge Admiral, vækket ved Larmen i Havnen og Arsenalet, vilde søge Tilflugt i en Galej, som bestandig laa sejlkar under Fyrstens Palads. For at spærre ham denne Udvej til Flugt var der imidlertid omkring Skibet placeret flere tungtlastede Flaader, som forhindrede enhver Bevægelse af dette. Endelig var der som Feltraab bestemt: »Folket og Frihed!«

Nu skulde Planen sættes i Værk. Først besatte Cornelio Archiporten, næsten uden at der flød Blod; men ved San Tommaso mødte de sammensvorne en alvorlig Modstand af Kaptejn Lercaro og hans Broder, tapre Soldater og Dorias hengivne Venner. Det første Angreb blev slaaet tilbage af disse; men Fieschis Brødre, understøttede af Calcagno, prøvede en ny Storm med saa stor en Styrke, at Lercaro maatte overgive sig. Et Stenkast fra San Tommaso Porten laa Fyrst Dorias Palads. Gianettino blev vækket ved Vaabenlarmen, og da han frygtede et Mytteri paa sine Galejer, vilde han øjeblikkelig til Arsenalet. Hverken hans Hustrus Taarer eller den gamle Dorias Bønner kunde holde ham tilbage, og den unge Admiral ilede sin Skæbne i Møde. Bestandig i den Formening, at det var en Bevægelse imellem hans eget Mandskab, søgte han, kun ledsaget af en Page, til San Tommaso, hvor han vilde have Tropper til at dæmpe Uordenen. Saaledes gik han lige i sine Fjenders Garn, og da han i sin sædvanlige bydende Tone forlangte Porten aabnet, faldt han gjennemboret af mange Spyd.

Gerolamo Fieschi begyndte nu at forskanse sin Stilling. Da Gianettino, Genuas vordende Tyran, var død, var et

Angreb paa Dorias Palads ikke længer ønskeligt; thi den gamle Andreas Liv vilde man ikke tage, ej heller begjærede man hans Skatte; det gjaldt kun Republikkens Frihed. Grev Gerolamo overlod sin Broder at bevogte Portene, og selv marscherede han gjennem Hovedgaderne for at rejse Folket for den nationale Sag. Snart samlede Skarer sig under Fieschis Banner med Raabet: »Folket og Friheden«; men Menneskemængdens Larmen og Trompeternes Skingren fyldte den gamle Adel med Rædsel; den stængede sine massive Døre og vovede ikke at sætte Foden ud paa Gaderne. Den kejserlige Minister, Figuerroa, som havde anet Sammensværgelsen, men ikke troede dens Udbrud saa nær, vandrede halvt afsindig om i Gaderne for at søge en Vej til Flugt; da mødte han Paola Lassagna, som hørte til den ny Adel og holdt med Familien Adornis Parti. Denne fik ham beroliget og førte ham til Dogepaladset, hvor Cardinal Doria, Fyrst Centurione og flere vare samlede. Herfra forsøgte en lille Skare Soldater at tage San Tommaso Porten tilbage, men Calcagno gjorde et kraftigt Udfald, som adspredte dem, nogle dræbtes, andre bleve fangne.

Imidlertid havde Tommaso Assereto forsøgt med List at trænge ind i Arsenalet ved at give Feltraabet ved Porten, men Besætningen mærkede Uraad og jog ham tilbage. Underrettet herom beordrede Fieschi Scipione Borgognino til med sine Flaader at angribe Arsenalet fra Søsiden, understøttet af Verrinas Galej, medens han selv personlig ledede Angrebet fra Landsiden. Forsøget lykkedes, og de sammensvorne vare Herrer over dette vigtige Punkt. Hidtil var alt gaaet heldigt og godt. Da begyndte Slaverne paa Dorias Galejer at raabe og skrige og rasle med deres Lænker; snart var Arsenalet Skuepladsen for en ubeskrivelig Forvirring. Greven, som saae Nødvendigheden af at forebygge en Revolte imellem Galejslaverne, kastede sig dristig om Bord paa den Galej, hvor der herskede den største Uorden, og bemandede den med sine egne Folk. Ordenen blev snart

gjenoprettet, og Fieschi vilde atter ind i Byen. Da han i den Hensigt vilde gaa fra en Galej til en anden, stødte en Flaade pludselig mod Skibene og skilte dem ad, den slet befæstede Bro, som forbandt dem, faldt ned, og Fieschi styrtede med den i Søen. Skjønt Greven var en dygtig Svømmer, kunde han dog ikke frelse sig, da han var betynget af Vaaben, og i Mørket og Forvirringen blev der ikke ydet ham nogen Hjælp. Da Vandet i Arsenalet ikke var dybt, er det dog alligevel højst rimeligt, at han i Faldet har slaaet Hovedet imod Broen, saa at han enten er faldet bevidstløs i Vandet eller har været saa svækket ved Slaget, at han ikke har kunnet gjøre nogen Anstrængelse. Da Liget blev taget op, viste det sig ogsaa, at Hovedet havde faaet et alvorligt Stød. Med ham faldt de Revolutionæres Forhaabninger; men om endogsaa Sammensværgelsens første Del endte i en stor Ulykke, Republikken blev dog frelst ved Gianettinos Død. Det er utvivlsomt, at dersom han havde levet, vilde han have tilfredsstillet sin egen Herskesyge og opfyldt Kejserens Ønsker, der attraaede at dele Italien i Fyrstendømmer, ham undergivne og grundlagte paa de omstyrtede Republikker.

Efterretningen om Fieschis Død blev af Italiens Frihedsmænd modtagen som en national Ulykke. I Virkeligheden var det jo ogsaa sørgeligt, at en af Naturen saa rigt udrustet ung Mand, som trods sin Ungdom med saa stor Klogskab havde fattet og paabegyndt det fortjenstfulde Foretagende at befri sit Fædreland fra det spanske Aag, saa tidlig skulde bortrives af Døden. Endnu mere sørgede Folket over den unge Greves Død, og i Folkesange levede Erindringen om ham iblandt det.

Vi vende atter tilbage til Revolutionens Begivenheder. Da Verrina havde sikret Besiddelsen af Arsenalet, vilde han opsøge Greven; men han kunde intet Spor finde af denne, siden han var gaaet om Bord paa Galejen »Capitana«, og her lod den itubrudte Bro ham ane Sammenhængen.

Han tabte dog ikke Modet. En Undersøgelse omkring Galejen gjorde ham vis paa hans Herres Skæbne, og Dykkeren, som havde fundet Liget*), blev øjeblikkelig sendt til Gerolamo Fieschi med Melding om Ulykken. Skjønt Gerolamo kun havde en meget ringe Del af Broderens Talenter, besluttede han dog dristig, nu da han var bleven Familiens Hoved, at fortsætte Bevægelsen i Tillid til sine Vasallers og medsammensvornes Troskab. I sin Sorg glemte han imidlertid at medgive Verrinas Bud et rigtigt Svar; ved denne Forsømmelse gik han glip af Verrinas vægtige Understøttelse og kom selv til at bære hele Foretagendet. Han samlede nu en udvalgt Skare Soldater og marscherede mod Dogepaladset, i det han haabede med et eneste Slag at sætte Kronen paa Sammensværgelsen. I Paladset havde der samlet sig nogle Senatorer, som efter det mislykkede Angreb paa San Tommaso Porten, og under Paavirkning af den voxende Bevægelse, mente, at man maatte begynde paa Fredsunderhandlinger med Tumultuanterne. Flere Deputationer afsendtes, men maatte vende om, standsede af Folkestimmel og Soldater, indtil det endelig lykkedes Ansaldo Giustiniani at komme igjennem til Fieschis Kvarter. Han blev fremstillet for Gerolamo og spurgte om Greven af Lavagna; Gerolamo erklærede kort, at der ikke længer var nogen anden Grev Fieschi end han, og tilføjede, at der ikke kunde være Tale om Underhandlinger, før Dogepaladset var i hans Magt og Regeringen givet i Hænderne paa hans Tilhængere. Med denne Besked maatte Giustiniani gaa; men Gerolamos uforsigtige Omtale af Broderens Død havde hos ham vakt Tanken om, at da Sammensværgelsen nu havde mistet sin egentlige Leder, kunde man let faa Bugt

---

*) Senere lod Doria Liget optage, men da han frygtede en ny Folkebevægelse ved dets Transport, blev det atter nedsænket i Bølgerne. Efter endnu en Gang at være opfisket, fik det endelig Hvile i det dybe Hav, belæsset med en Mængde Stene.

med den. Hurtig vendte han tilbage til Paladset, underrettede Senatorerne om Gianluigis Død og opmuntrede dem til en tapper Modstand. Regeringen kom atter til Besindelse og udsendte Herolder, som forkyndte Fieschis Død og beordrede Adelen til at væbne sine Folk. Dette sidste var dog unødvendigt, thi ved Efterretningen om Hovedlederens Død bleve Folkeskarerne bange, Troppernes Rækker fortyndedes, og Gader og Stræder begyndte at blive øde. Haandværkerne, som ikke paa nogen Maade vare knyttede til Gerolamo, opgave Sagen og gik hjem; alle de andre Borgere og Frihedsmænd, som i Tilfælde af Revolutionens Fremgang vilde have sluttet sig til den, trak sig under disse Omstændigheder tilbage. Kun Grevens Vasaller bleve tro og holdt Stand af Loyalitet mod deres Herre; de Soldater, som vare deserterede fra Republikkens Faner, tvang Nødvendigheden til at blive. Saaledes stode Sagerne ved Dagens Frembrud.

VIII.

Regeringen og de sammensvorne.

Regeringen havde ved sine Sendebud og Spejdere nøje Underretning om Forholdene i Oprørernes Hær og besluttede først at angribe den Styrke, som endnu var bleven tilbage under Gerolamos Fane; men ved en nøjere Overvejelse af Omstændighederne bestemte man sig til at slaa ind paa en anden Vej og tilbyde Overenskomst og Forlig. Under Forhandlingerne herom indfandt netop Paola Panza sig for Senatet for at fralægge sig al Deltagelse i Sammensværgelsen, og han og Nicolo Doria bleve derpaa afsendte som Fredsbud, med Bemyndigelse til at tilbyde Gerolamo og alle de andre sammensvorne og Oprørere Pardon under Betingelse af, at de trak sig tilbage fra Byen. Greven var først raadvild; men endelig sejrede hans Lærers Myndighed over hans Ærgjerrighed og Vrede, saa han lovede at forlade

Byen med sine Folk. I den af Regeringen udstedte Akt tilsagdes der Pardon for Grev Gerolamo og alle hans Brødre tillige med enhver anden Borger eller Indbygger i Byen eller i dens Jurisdiktion, som paa nogen Maade havde deltaget i afvigte Nats Oprør og de deri stedfundne Begivenheder; om de end havde begaaet en hvilken som helst Forbrydelse, selv Højforræderi, skulde ingen af dem, hverken samlede eller enkeltvis, underkastes noget Søgsmaal til Beslaglæggelse af Gods eller personlig Skade. En mere udstrakt Amnesti kunde jo ikke tænkes, og i Tillid til den begav Grev Gerolamo sig med sine Følgesvende til Montobbio, da han ikke vilde forlade Italien for det Tilfælde, at Doriaerne skulde angribe hans Besiddelser. Ottobuono, Cornelio, Verrina, Sacco, Calcagno og andre af Sammensværgelsens Ledere toge derimod et klogere Parti og satte Sejl ad Frankrig til med deres Fanger fra San Tommaso. Disse sidste lode de dog snart landsætte og give fri; men herved berøvede de sig en Garanti, som senere kunde have frelst deres Liv.

Regeringen skyndte sig med at underrette Kejseren og Ferrante Gonzaga om Bevægelsen, hvorefter den sidste i Spidsen for en anselig Styrke rykkede frem til Voghera for at holde Øje med Fieschis Bevægelser ved Montobbio. Alle kejserligsindede italienske Fyrster sendte Lykønskninger til Republikken, og flere tilbød i fornødent Fald deres Understøttelse. Imidlertid var Andrea Doria hentet tilbage til Byen og modtaget der med kongelig Pragt den sjette Januar. Natten, da Sammensværgelsen brød ud, havde han nemlig til Hest forladt Genua med nogle faa Ledsagere og var senere bragt op i Bjærgene til Borgen Masone, femten Mil fra Byen. Paa denne Rejse erfarede han Gianettinos Skæbne, og i sin Sorg og Harme svor han hele Familien Fieschi en frygtelig Hævn. Strax efter sin Hjemkomst samlede han de ærværdige Fædre og forestillede dem, at

Amnestien, som kun var dikteret af Nødvendigheden og uden Senatets frie Valg, ikke burde overholdes. Det vilde, efter hans Sigende, give et slet Exempel, om man vilde underhandle med Oprørere, Loven burde ske Fyldest i hele sin Strænghed, og der maatte nødvendigvis statueres nogle afskrækkende Exempler for at bevare Republikken for slige Farer. Fieschierne skulde som Kejserens Fjender og Oprørere imod Republikken dømmes til Døden, og deres Gods konfiskeres; Amnesti skulde kun gives enkelte med visse Forbehold. Kun saaledes kunde Senatet imødekomme Kejserens Ønske og bevise deres Iver for den offentlige Sikkerhed. Ingen tog til Gjenmæle mod Dorias Vilje, og Senatet overgav Spørgsmaalet til en Kommission af Jurister, som under Trykket af Dorias Fjendskab, hvis Kjendelsen ikke blev efter hans Hoved, kom til det Resultat, at Amnestiakten ikke var bindende, baade fordi den var indrømmet under en faretruende Rebellion, og fordi et mindre Antal Senatorer ikke kunde have Myndighed til at udstede saadanne Dekreter. De erklærede videre, at Doria som Kejserens Repræsentant kunde begynde Forfølgelse mod Rebelbellerne, tilmed da hverken han eller hans Herre havde givet noget Løfte om Pardon. Herefter handlede Senatet; et Vidnesbyrd om, hvilken Magt Fyrst Doria havde i Republikken, og hvorledes han kunde gjøre sine personlige Hævnfølelser gjældende. Pardonakten blev kaldt tilbage, og Fieschierne og de Soldater, som vare deserterede fra Statens Faner, erklæredes for skyldige i Højforræderi. Fordømmelsesdekretet er dateret den 12te Februar. Det skildrer kortelig de i forrige Afsnit omtalte Begivenheder og uddrager deraf den Slutning, at Ophavsmændene til dem ikke maatte undgaa deres fortjente Straf. Som en Følge heraf havde Dogen og Republikkens høje Raad efter Loven taget den Beslutning at erklære og fordømme som Forrædere, Oprørere og Statens Fjender: den afdøde Grev Fieschi

og hans Brødre*), Gerolamo, Ottobuono og Cornelio, de bleve for bestandig banlyste fra Genuas Besiddelser, og al deres Ejendom konfiskeret til Statens Brug. Fieschis Palads i Vialata skulde jævnes med Jorden, og samme Skæbne vare ogsaa Familiens øvrige Bygninger hjemfaldne til, saafremt de ikke kunde anvendes til offentlig Brug. Den afdøde Greves oven for omtalte tre Venner: Sacco, Calcagno og Verrina tillige med Skibskaptejn Giacobo Conte samt fire andre maatte dele Kaar med deres afdøde Herre og Ven. Nogle dømtes til Landsforvisning i 50 Aar, en Mængde slap med en kortere Aarrække; men inden femten Dage skulde alle have forladt Republikkens Territorium, hvorfra de under Dødsstraf vare udelukkede i deres Landflygtigheds Tid. Der var sat stræng Straf for enhver genuesisk Borger, som paa nogen som helst Maade vilde træde i Forbindelse med de dømte.

Paa samme Tid blev det ledige Dogeembede besat med Bendetto Gentile, der af Frygt for en ny Bevægelse af Fieschierne i selve Senatet forbød at bære Vaaben i Dogepaladset. Han sendte Ceva Doria som Gesandt til Kejseren i Tyskland for at underrette denne om, hvilken Fare Genua var undsluppet, og bevidne Republikkens stadige Underdanighed; men desuden havde han hemmelige Instruktioner om at faa Kejserens Samtykke til, at Fieschis Ejendomme inddroges af Staten, særlig Varese, Roccatagliata og Montobbio, hvor Grev Gerolamo havde forskanset sig og var en bestandig Trusel for Byen. Det skulde hedde sig, at Staten egentlig havde gammel Hævd paa de nævnte Borge, hvoraf den i øvrigt allerede havde besat de to. Saa snart Fyrst Doria fik Kundskab om disse Underhandlinger, der

*) Den yngste Broder Scipio var ikke, som undertiden berettes, med i Sammensværgelsen. Han var den Gang 18 Aar gl. og studerede Lovkyndighed i Bologna. Der haves et Brev fra ham til Senatet, hvori han frafægger sig al Delagtighed i Broderens Handlinger og bevidner sin Loyalitet.

ikke vilde skaffe ham nogen Part i Byttet, sendte han Francesco Grimaldi til Kejseren for at modarbejde Senatets Ønsker og skaffe ham selv de bedste af Fieschis Len. Snart modtog Doria ogsaa kejserlige Breve, som indeholdt højtidelige Forsikringer om, at alle Fyrstens Tab skulde blive erstattede, og samtidig fik Gonzaga Ordrer til retslig Forfølgelse og Straf over Fieschierne for deres Fremfærd mod Kejserens Admiral og Skibe. Ikke tilfreds med Senatets Forholdsregler lod Karl den femte selv i Oktober 1547 Fieschierne erklære for Oprørere og fradømme alle deres Len*), som han overgav til Andrea; de skulde forbeholdes Gianettinos Børn; men Doria var endnu ikke tilfreds hermed: han vilde have det prægtige Palads i Vialata jævnet med Jorden — og det skete. I Nærheden ophængtes et Forbud mod at bygge paa den Grund, hvor en Borger havde konspireret mod sit Fædreland; det forsvandt i Begyndelsen af det attende Aarhundrede. Stene og Marmor, Billedhuggerarbejder og andre Prydelser solgtes ved Avktion; hvad Paladset ellers indeholdt af Kostbarheder, tog Regeringen, særlig et Sølvservice, som vurderedes til 100,000 Kroner. Ogsaa andre Minder om Familiens Storhed bleve ikke sparede, selv ikke Kirker, og Dorias Parti udøste sin Hævn over Familiens Huse og Borge i det østlige Riviera. Enkelte Ting naaede Vandalismen dog ikke; saaledes findes der i et Kapel ved Domkirken, nær Fieschiernes Familiebegravelse, et Maleri, forestillende Genuas Skytshelgene: Johannes den Døber, St. Laurenzius og St. Georg. Den sidste har Fieschis Ansigtstræk, og efter Fortællingen skulle de to andre være Sacco og Verrina.

Borgen Montobbio var en smuk og stærk Fæstning ti Mile fra Genua, beliggende paa Toppen af et Bjærg, med

---

*) Afstaaelsen angik Montobbio, Varese, Roccatagliata, Valdetaro, Pontremoli og Santo Stefano, men kom ikke til fuld Udførelse, da Staten allerede havde besat flere af dem.

en dyb Dal neden under, som omgaves af Grene af Apenninerne. Naar den er kommen i Familien Fieschis Besiddelse, vides ikke. En Strøm imod Syd og for øvrigt skovbevoxede Højder paa alle Sider gjorde af Naturen Stillingen uindtagelig. Den afdøde Grev Fieschi havde meget forøget Borgens Modstandskraft ved Datidens bedste Forsvarsværker, han lod Voldene istandsætte og udvide og anlagde nye Bastioner. Senatet, der kjendte Grev Gerolamos Haardnakkethed og de store Vanskeligheder, som vare forbundne med et Angreb paa den stærke Borg, sendte først Paolo Panza til Montobbio med Tilbud om at give Gerolamo 50,000 Guldkroner, dersom han vilde overgive Borgen; men denne, som ikke havde synderlig Grund til at stole paa de Mænd, der havde brudt deres højtidelige Løfte om Amnesti, nægtede at indgaa nogen Handel og svarede Panza, at han holdt Borgen besat i den franske Konges Navn og vilde forsvare den til det yderste. Denne Udtalelse af Fieschi, som maatte forudsætte en Forbindelse imellem de sammensvorne og Frankrig, hvorved der atter kunde vækkes Uroligheder i Italien, vakte de kejserlige Tilhængere til Handling. Hertug Cosimo i Firenze trak Tropper sammen i Pisa, under Kommando af Vitelli, og satte Stefano Colonna i Spidsen for Rytteriet. Gonzaga af Mantua sendte en større Styrke til Dobbio, ja selv Kardinalen af Trient lovede betydelig Hjælp. Fra Kejseren modtog Doria Befaling til snarest mulig at indeslutte Montobbio og afgive denne Borg samt Cariseto og Varese til Republikken. Foruden Frankrig frygtede man ogsaa Udbrud af en ny Bevægelse i Genua af Fieschis Tilhængere, saa meget mere som det Rygte en Tid fandt Tiltro blandt Almuen, at den afdøde Greve endnu var i Live og samlede Tropper i Frankrig. Der maatte i den Anledning træffes særegne Forholdsregler i Byen, Vagten i Staden blev forstærket, og man sogte paa forskjellige Maader at berolige Almuen.

Doria drev i sin Hævnfølelse ivrig paa Krigsforetagendet,

og Senatet bemyndigede ham til i sit eget og Kejserens Navn at iværksætte det. Han overgav Udførelsen til Agostino Spinola, som i Begyndelsen af April 1547 havde samlet en betydelig Styrke, hvormed han nærmede sig Montobbio. For at forebygge Tilførsel af Tropper og Levnedsmidler til Fæstningen bleve Passerne over Apenninerne besatte, og trods de besværlige Veje fik Spinola en Del Kanoner med sig; Filippo Doria fik Kommandoen over Artilleriet. Grev Gerolamo tabte dog ikke Modet ved at se de store Forberedelser, som bleve trufne imod ham; til de gamle Fæstningsværker føjedes nye, og desuden havde han samlet en Mængde Lejetropper samt lagt Garnisoner i Cariseto og Varese. Den Hjælp, han havde ventet af franske Tropper i Mirandola, udeblev imidlertid, og han vendte sig derfor om Understøttelse til Pier Luigi Farnese. Denne Hertug syntes at være kejserligsindet, men hemmelig forsynede han Fieschi med Folk og Levnedsmidler og tillod sine Vasaller at tjene under hans Faner. Ogsaa andet Steds fra søgte Gerolamo om Hjælp. Man vil erindre, at hans to Brødre, Ottobuono og Cornelio, samt Verrina, Assereto og flere andre havde begivet sig til Frankrig. De tvende Fieschier vare rejste til Hoffet, hvor de fik en meget venlig Modtagelse og gode Forsikringer, men uden at det blev til nogen Alvor med Hjælpen. Da Gerolamo nu sendte Bud efter Verrina og Assereto, vilde de ikke vente paa det uvisse, men forlode Frankrig og kom igjennem Piemont lykkelig til Montobbio, hvor de to modige og uforfærdede Mænd overtoge Forsvaret. Senere kom Ottobuono til Mirandola, men hans indtrængende Anmodning til den derværende franske Kommandant om at staa ham bi ved Borgens Forsvar var forgjæves.

Spinola havde anlagt flere Batterier, hvormed han i 40 Dage bombarderede Citadellet, uden dog at avancere saa meget som en Tomme, medens Fæstningens Ild nedmejede hans bedste Tropper, og daglige Explosioner af hans Skyts forøgede Tabet af Menneskeliv. Desuden lagde ogsaa

Vejrliget Hindringer i Vejen for Operationerne, og saaledes voxede de belejredes Mod, medens Republikkens Soldater efterhaanden demoraliseredes. Mere Held havde derimod Angriberne ved Varese, da Kommandanten, Giulio Landi, forraadte Fæstningen i Haab om at faa Lenet. Borgen Cariseto gjorde tapper Modstand mod de genuesiske Tropper, og til sidst trak dens Garnison sig ind paa Piacenzas Territorium med Hertugens Tilladelse. Denne havde med megen Sorg erfaret Fieschis Død; men han synes at have baaret Kappen paa begge Skuldre og at ville vende sig der hen, hvor Lykken tilsmilede. Saaledes sendte han Grev Landi til Doria for at lykønske denne i Anledning af, at han var undsluppen Faren, og lod en Del af Dorias Galejslaver, der havde søgt Tilflugt i hans Land, sende tilbage. Ogsaa over for Kejseren søgte han at fralægge sig al Delagtighed i Fieschis Planer. Man vilde dog ikke rigtig tro ham, og selv havde han ogsaa en Følelse af, at man mulig vilde ham til Livs; dette viste sig ogsaa senere.

Med Belejringen af Montobbio gik det ikke videre fremad trods Angribernes heftige Beskydning; men derimod gjorde Besætningens Ild meget lyst imellem Fjenderne. Dertil kom, at Omegnens Beboere sympathiserede med de belejrede og forsynede dem med alt muligt, medens Republikkens Kommissærer saa godt som intet kunde faa. Spinola begyndte at mistvivle om et heldigt Udfald af Belejringen og trængte paa hos Regeringen om at knytte nye Underhandlinger. Imidlertid havde Doria faaet Underretning om, at Kong Frants den første af Frankrig var død, og hermed var enhver Tanke fjærnet om, at Montobbio skulde faa Undsætning fra den Kant; i Tyskland havde Kejseren besejret Protestanterne, og disse Omstændigheder bevirkede, at Doria i Senatet paa det kraftigste fraraadede nogen som helst Underhandling med Fieschi. Hans Vilje gik igjennem, og Spinola fik friske Tropper. Fra Hertugen i Firenze lod Doria hente Ammunition og andet Krigsmateriel

samt en betydelig Afdeling Fodfolk, Gonzaga sendte to Kompagnier Musketerer, og Belejringsskytset blev anbragt i bedre Positioner. Det fornyede Bombardement førte dog heller ikke til heldigere Resultater, og man var næppe kommen nogen Vej med Belejringen, dersom ikke Lykken havde aabnet en ny og lettere Vej til Sejr. En Dag blev en af Garnisonens Soldater, forklædt som Bjærgboer, greben i at undersøge Belejringsværkerne, og man fandt hos ham Breve fra Gerolamo til hans Broder Ottobuono. Heri erklærede Greven, at han ikke kunde vedblive Forsvaret mere end tre Maaneder endnu, hvorfor Broderen ufortøvet maatte skaffe Hjælp fra Frankrig. Herom havde Spinola ingen Tanke haft, han holdt Soldaten tilbage nogle Dage, og efter at have lokket ham med glimrende Løfter lod han ham vende hjem med et falsk Brev fra Ottobuono, hvori denne underrettede Greven om Kong Frants's Død og erklærede, at det eneste Haab var en Overenskomst med Senatet.

Denne Efterretning skulde ikke opmuntre Garnisonen, men Fortvivlelsen gav den ny Styrke, og den gjorde flere dristige Udfald. Imidlertid begyndte Levnedsmidlerne at slippe op, men en endnu større Fare rejste sig fra de i Fæstningen tjenende Lejetropper, som begyndte at knurre over utilstrækkelig Føde og Mangel paa Sold; over for disse Rebeller maatte Grev Gerolamo endogsaa andet Steds fra have en egen lille Sikkerhedsgarde. I Begyndelsen af Maj blev Belejringen fortsat med forøget Kraft. Dorias Artilleri udsendte en Regn af Kugler mod Borgen, store Stykker af Voldene faldt ned, og de ydre Courtiner bleve ødelagte. Om Natten søgte man at udbedre Skaden, og en Del af Besætningen var endnu lige uforfærdet; men Uroen og Ulydigheden imellem Lejetropperne vedvarede, og Gerolamo tilbød endelig Spinola at rømme Pladsen, dog paa Betingelser, som denne ikke vilde modtage. Da foretog Spinola et Slutningsangreb med en saadan Voldsomhed, at der kun blev tilbage for Fieschi at tilbyde ham Borgen, mod at

Forsvarernes Liv og Gods skulde respekteres. Debatten om denne Sag i Senatet udviste, at Fieschierne havde mange Venner der, og Gerolamos Tilbud bleve ogsaa modtagne, men man blev standset ved den Omstændighed, at Greven forlangte Sikkerhed mod Andrea Dorias Hævn. Vel lovede Senatet at skaffe Dorias Samtykke til Overenskomsten; men da Fyrsten nægtede dette, kunde det ikke gjennemføre Sagen. Montobbios Skæbne nærmede sig sin Afgjørelse. Levnedsmidler vare ikke mere til at faa, og til sidst gjorde Lejetropperne aabent Oprør, bemægtigede sig et Taarn, der hidtil havde modstaaet Fjendens Kanoner, og overgav det til Republikkens Soldater. Greven og hans trofaste maatte søge Ly i en Fløj af Fortet; en Del af Forsvarerne under Assereto søgte at slippe bort, men de bleve omringede og fangne. Endelig overgav Greven Borgen til Spinola, som om Morgenen den 11te Juni holdt sit Indtog med flyvende Faner. Som en tro Tjener af Doria lod Spinola strax Calcagno og flere andre henrette som mistænkte for Delagtighed i Mordet paa Gianettino, de øvrige bleve holdte som Krigsfanger, Grev Gerolamo, Verrina og Assereto gjemte man til en offentlig Execution i Byen, og de bleve behandlede med stor Umenneskelighed.

Efter Montobbios Overgivelse samledes Senatet igjen. De fleste af Senatorerne mente, at en af Italiens første Familier, som ved Slægtskab var knyttet til de berømteste Huse, ikke burde styrtes dybere i Ulykken, end alt var sket, i det deres Ejendom var bleven konfiskeret, deres Huse ødelagte og den unge Greve omkommen. Hvorfor skulde man i umenneskeligt Raseri forlange Gerolamos og hans Brødres Hoveder, tilmed da man maaske nok kunde sige, at de enten af Uvidenhed eller halvt ufrivillig vare blevne indviklede i Sammensværgelsen? Paa denne Maade søgte man at røre Doria til at vise Højmodighed; men han var døv for alle Henvendelser. Fieschierne og deres Venner s k u l d e dø, og derfor var det ogsaa forgjæves, da Gerolamos

Søster, Angela Catterina, bønfaldt om Naade for sin ulykkelige Broder; men det gjærede i Folket, og man kunde frygte en Bevægelse. Regeringen vovede derfor ikke at exekvere Dommen i Genua, men forlagde Scenen til Montobbio. Podestaen for de kriminelle Sager, Polidamente del Maina. maatte, hvor nødig han end vilde, begynde en Slags Undersøgelse, under hvilken Greven, Verrina og andre Ledere med unødvendigt Barbari bleve pinte; men Forhørene vare snart endte, og Dødsdommene bleve exekverede den 23de Juli. Gerolamo, Verrina og Assereto bleve halshuggede i Kapellet San Rocco ved Foden af Fortet. Verrinas Heltemod holdt ud til det sidste, skjønt to Gange pint vilde han dog ikke bekjende et Ord om Sammensværgelsens Hemmeligheder, og Natten før Henrettelsen opmuntrede han sine Venner til med Fasthed at gaa den sidste Time i Møde. De landflygtige Brødre, Ottobuono og Cornelio, bleve ogsaa dømte til Døden, og hvad der var endnu uretfærdigere, den unge Scipio Fieschi og hans Efterkommere indtil femte Led bleve landsforviste. Fæstningen Montobbio*) kom til at dele Skæbne med Paladset i Vialata. Regeringen bestemte, at den skulde jævnes med Jorden, saaledes at der ikke blev noget Spor tilbage af, at der nogen Sinde havde staaet en Borg, og ingen Bygning maatte rejses mere paa Stedet.

Naar der ellers kan tilkjendes en Mand en ærefuld Plads i Historien, saaledes som Tilfældet er med Andrea Doria, da er det ikke behageligt at skulle minde om Handlinger i hans Liv, der kaste en Skygge over hans Ry; men det skyldes simpelt hen Sandheden at sige, at Andrea i sit Had imod de faldne Fieschier og i at hævne Gianettinos

---

*) Lenet Montobbio samt Varese og Roccatagliata fik Republikken. Gonzaga i Mantua fik syv større og en Del mindre Borge. Andrea Doria blev ligeledes meget rigt betænkt. Ettore Fieschi modtog nogle Len, fordi han ikke havde deltaget i Sammensværgelsen. Hertugen af Parma fik Castelano og Grev Landi Borgen Valditaro.

Død gik meget videre, end det var en stor Mand værdigt. I saa Henseende udfoldede han en beundringsværdig Virksomhed; han forsømte intet hverken ude eller hjemme og havde Øje med alt, særlig de landflygtige. Han lejede syv Snigmordere for at dræbe Ottobuono, Scipio og Cornelio Fieschi; en af dem opholdt sig længe i Venedig i den Hensigt, men man havde snildt forvist ham som folkelig Konspirator for derved at skaffe ham Adgang til de genuesiske landflygtige.

Vi have oftere haft Lejlighed til at omtale Hertug Pier Luigi Farnese og hans Stilling til Fieschis Sammensværgelse. Ligesom hans Fader Paven begunstigede den, saaledes er det ogsaa utvivlsomt, at Sønnen var vel vidende om den og understøttede Fieschi, om han endog siden søgte at give sig Mine af at være Dorias og Kejserens Ven. Fyrst Doria kjendte godt Hertugens Stilling og lurede paa Hævn: Farnese skulde dele Skæbne med Fieschierne. Uden at gaa nærmere ind paa de enkelte Omstændigheder maa det her være nok at sige, at der dannede sig en Sammensværgelse mod Hertug Farnese, som Doria var vidende om og begunstigede, og at Pier Luigi faldt for Snigmordernes Dolke i December 1547. Ved dette Drab havde man ogsaa ramt Pave Poul III., hvem den personlige Hævn ikke kunde naa paa Grund af hans Stilling. Der fortælles, at Paven havde sendt Doria en Condolationsskrivelse i Anledning af Giannettinos Død, men at der ikke blev sendt noget Svar, førend Andrea havde erfaret Pier Luigis Død. Saa tog han det pavelige Brev, forandrede blot Navnet og sendte det tilbage som sin Condolence for Pavens Søns Død. Sat sapienti! Ogsaa den unge Fyrst Giulio Cybo, der havde staaet i Forbindelse med Fieschi, maatte lade sit Liv, endskjønt mange af Italiens fornemste Folk bønfaldt Kejseren om at skaane den uerfarne Yngling. Dorias Hævnfølelse sejrede, og Fyrsten blev halshugget i Maj 1548. Den afdøde havde staaet i Forbindelse med Scipio Fieschi, som efter Broderens

Død havde opholdt sig forskjellige Steder, saaledes i Parma, Rom og senest i Frankrig. Man anlagde nu Sag imod ham i Genua; men Kejseren var ham venligsindet og gav ham en Tid endogsaa Haab om at faa Faderens Godser tilbage. Senere indtraadte Spørgsmaalet i nye Faser og svingede længe frem og tilbage, indtil endelig Kejser Maximilian 1574 afviste Scipios Fordringer. Greven opholdt sig i øvrigt i Landflygtighed ved det franske Hof, hvor han modtog mange Beviser paa Agtelse og Venskab af den kongelige Familie. Hans Sønneson, Charles Leo, havde en Søn, Gianluigi Mario, hvis Navn den genuesiske Republik aldrig glemte. Ludvig XIV. tog ham nemlig under sin Beskyttelse og forlangte af Genua Tilbagegivelsen af hans Fædrenegodser. Dette afslog Senatet, og det er bekjendt, hvorledes en fransk Flaade i 1684 bombarderede Genua og ødelagde den paa det forfærdeligste. Republikken maatte ydmyge sig og blandt andet betale Grev Fieschi 100,000 Kroner, hvorpaa Ludvig lovede ikke mere at understøtte ham. Denne Grev Fieschi døde barnløs 1708, og med ham uddøde denne Gren af Greverne af Lavagna.

Ottobuono Fieschi begav sig efter Montobbios Fald til Farneses Hof, hvor han levede i nogen Tid. Siden efter rejste han, eskorteret af hertugeligt Rytteri, til Mirandola for der at afvente lysere Dage. Disse kom dog ikke. Siena havde udjaget sin spanske Garnison og dannet en fri Regering. Dette Oprør vilde Kejseren straffe, og han understøttedes baade af Firenze og Genua (1554). Siena blev belejret, og imellem dens mange tapre Forsvarere var ogsaa Ottobuono Fieschi. Dog Italiens Frihed var endnu fjærn, og dens Forkæmpere kunde intet udrette, Byen blev indtagen, og siden efter flere Borge, hvoriblandt Avvoltojo. Her blev Ottobuono tagen til Fange og udleveret til Andrea Doria. Man skulde have ventet, at den gamle Fyrste havde faaet nok af Blod og Hævn; men nej: Fieschi blev bragt til ham, indesluttet i en Sæk, og paa en barbarisk Maade

hugget ned for hans Øjne. Doria kunde ikke hvile, før han havde ramt, saa vidt mulig, alle, der havde deltaget i Fieschis Sammensværgelse. Selv en saa lidt farlig Person som Giulio Pojana, der havde kommanderet den afdøde Greves Galejer, maatte dø.

Endnu kun et Par Ord om de kvindelige Medlemmer af Familien Fieschi. Maria della Rovere, Gianluigis Moder, boede en Tid paa Borgen Calestano i Parma, som man senere bød hende forlade, hvorpaa hun tyede til Rom. Sine Ejendele testamenterede hun til Datteren Camilla, gift med Nicolo Doria, og synes at være død ved Aaret 1561. Fieschis Gemalinde, Eleonora, var efter Mandens Død en Tid hos sin Svigermoder, men indgik nogle Aar efter Ægteskab med Chioppino Vitelli. Han var en Ven af Hertug Cosimo, stod paa Kejserens Side og fik for sine Bedrifter i Krigen Cetona med Titel af Marquis; han udmærkede sig i Tyrkerkrigene, i Flandern og i Holland og var yndet af Filip II. Ved hans Død 1575 gik hans Hustru i Kloster i Firenze, hvor hun endte sine Dage i Aaret 1594.

Ovenstaaende Skildring er hentet fra et Værk af Emanuele Celesia, som behandler denne Begivenhed tillige med Genuas Historie i det sextende Aarhundrede indtil Andrea Dorias Død. Her er dog kun medtaget, lige hvad der vedrører Sammensværgelsen, og denne selv er meddelt i den sammentrængte Form, som Hensynet til Pladsen i Tidsskriftet nødvendiggjør. Det har været den italienske Forfatters Formaal at give en Fremstilling af Fieschis Person og Gjerning, som staar i Modsætning til den almindelige Opfattelse deraf hos tidligere Historieskrivere. Med faa Ord: han har villet skrive Fieschis Historie, som den i Virkeligheden er. Det er altsaa et Forsøg i Retningen af historisk Kritik, at der maa vederfares Fieschi den Ret, som tilkommer ham. Forfatteren formener, at den nævnte

Begivenhed hos tidligere Historieskrivere har været Gjenstand for en tendensiøs Behandling, i det disse have været hildede i Fordomme eller tvungne af Magthaverne til at afpasse Fremstillingen efter deres Vilje, og ganske vist skal det ikke nægtes, at hele Italiens sørgelige politiske Stilling baade den Gang og i senere Tider kan berettige til en saadan Paastand og gjøre den højst sandsynlig. Bonfadio, som vi oven for have nævnt, var den første, der skrev om Fieschis Sammensværgelse, i det han af Senatet havde faaet det Hverv at forfatte Republikkens Historie. Han var Øjenvidne til Begivenheden, og dog kan man kun skjænke ham liden Tiltro, baade fordi han ved sit Forhold til Regeringen var saa godt som nødt til at tale strængt om dens Fjender, og desuden i mange Stykker viser baade stor Uvidenhed og Fejltagelse. For ham er Fieschi en Mand, der tørster efter Blod og Død. Et lignende Billede af ham giver Companaceo, der jævnfører denne Sammensværgelse med Catilinas, som begge faldt i den Grav, de havde beredt for andre. Capellonis Beskrivelse er en Beretning til Kejser Karl den femte, desuden var han ogsaa Doria personlig hengiven, saa heller ikke her tør man vente nogen uafhængig Fremstilling. Casoni var mere retfærdig over for Fieschi, men holder sig væsentlig til de tidligere Opfattelser og har slet ikke søgt sine Kilder i Staternes Archiver. Dette har nærværende Forfatter gjort*) og ved en sanddru Fremstilling af Begivenhedernes sande Sammenhæng søgt at rense Fieschis Minde fra de Pletter, som Uvidenhed, Misforstaaelse, personlige eller politiske Motiver have sat paa det. Læserne maa nu selv dømme om, hvor vidt det er lykkedes ham. Saa meget synes dog klart, at om end Sammensværgelsens Grund for en Del kan søges i en ung Mands Ærgjerrighed og personlige Uvilje mod en mægtig

---

*) Han har efter Sigende gjennemsøgt Archiverne i Genua, Firenze, Parma, Massa og Carrara, samt i Madrid og Paris.

Families overhaandtagende Indflydelse, har der dog ogsaa været Bevæggrunde af en ædlere Natur: Fædrelandets Befrielse fra fremmede Voldsmænds Undertrykkelse. Derfor kan Fieschis Sammensværgelse stilles i Række med Bevægelser af en lignende Natur andre Steder paa Halvøen, den er et Led i de Kampe, som igjennem lange Tider syntes forgjæves, og som først i Nutiden have ført til et frit og enigt Italien.

Viggo H. Petersen.

Vilhelm den tavse af Oraniens Død.

Ligesom Nederlændernes Opstand under Filip II. af Spanien var en af de vigtigste og følgerigeste Begivenheder i det paa Omvæltninger saa rige 16de Aarhundrede, saaledes indtager ogsaa Hovedmanden for denne Opstand, Vilhelm I. den tavse af Huset Nassau-Oranien, en af de første Pladser i dette Aarhundredes Historie, skjønt de fremragende Egenskaber, hvorved han i saa høj Grad udmærkede sig, snarere vare af negativ end af positiv Natur og ingenlunde hørte ind under de stærkt i Øjne faldende Egenskabers Kategori. Han var saaledes langt fra at være en fremragende Feltherre, og hvad den religiøse Begejstring angaar, som han lagde for Dagen, og som af Groen van Prinsterer holdes for ganske oprigtig, turde man maaske finde et Fingerpeg i den Omstændighed, at han, skjønt han havde faaet en lutheransk Opdragelse, dog viste sig som en ivrig Katholik, saa længe han opholdt sig ved Karl V.'s Hof, og først senere af politiske Grunde blev reformert. Imidlertid — Æren for at have organiseret Opstanden mod det spanske Tryk og den spanske Inkvisition og Hovedfortjenesten af Nederlandenes Befrielse maa i ethvert Fald for en stor Del tilskrives ham, og ligesom største Delen af hans Liv havde været en stadig Kamp mod det Land og den Konge, hvis Statholder han

lod sig kalde, og i hvis Navn han udførte sine Handlinger, saaledes blev hans Død da ogsaa en Følge af den Pris, som den spanske Konge omsider satte paa hans Hoved i Erkjendelsen af, hvilken mægtig Fjende han og Katholicismen havde i Vilhelm den tavse. Da det nederlandske Oprør allerede tidligere — i det mindste delvis — er blevet fremstillet i dette Tidsskrift, skulle vi her udelukkende holde os til denne sidste Episode af Vilhelm den tavses Historie; hovedsagelig følge vi John Lothrop Motleys Fremstilling af denne saa skæbnesvangre Begivenhed, der en Tid lang syntes at skulle kvæle Oprøret.

I Sommeren 1584 residerede Vilhelm I. af Oranien i Delft, hvor hans Hustru, Louise Coligny, den foregaaende Vinter havde født en Søn, den senere saa berømte Statholder Frederik Henrik. Barnet havde faaet disse Navne efter sine Faddere, Kongerne af Danmark og Navarra, og dets Daab blev fejret med store Festligheder i dets Fødeby. Den gamle Stad Delft var en stille, behagelig, men rigtig nok noget døsig By. De rolige Kanaler, som gjennemskare den i alle Retninger, omgaves af skyggefulde Rækker af Lindetræer og Popler, og ad disse Kanaler gled Stedets Trafik saa lydløst, at Byen syntes at være et Opholdssted for Stilhed og Ro. Gaderne vare rene og luftige, Husene vel byggede, og hele Byens Udseende vidnede om Driftighed.

En af Hovedgaderne hed Delftgade. Den var paa begge Sider beskygget af Lindetræer, som hin Midsommer bedækkede Kanalen, der flød imellem dem, med deres lette, duftende Blomster. Paa den ene Side af Gaden laa den gamle Kirke, en uanselig, gammeldags Stenbygning med spidse Vinduer og et højt, rankt Taarn, som med en meget betydelig Hældning bøjede sig over mod et Hus paa den anden Side af Kanalen. Dette Hus var Vilhelm den tavses Bolig. Det laa lige over for Kirken og var ved en rummelig Gaard skilt fra Gaden; Staldene og andre til Stedet hørende Bygninger laa bag ved og strakte sig lige til Stadens Mur.

Et smalt Stræde løb fra Delftgade langs med Siden af Huset og Gaarden i Retning af Fæstningsværkerne. Huset var en uanselig to Etagers Stenbygning med rødt Tegltag og havde før været et til den hellige Agathe indviet Kloster, hvis sidste Prior den vilde Lumey de la Marck havde ladet hænge.

Under sit Ophold her i Sommeren 1584 modtog Vilhelm den tavse gjennem en speciel Afsending fra det franske Hof Efterretning om, at den franske Konges, Henrik III.'s, Broder, Hertugen af Anjou, der nogle Aar tidligere var bleven valgt til Beskytter og Regent for de katholske Nederlande, men i øvrigt i denne Egenskab havde spillet en temmelig ynkelig Rolle, var afgaaet ved Døden i Chateau-Thierry den 10de Juni 1584. Hvorvel denne Prins havde været en ganske ubetydelig Mand, der aldrig havde udrettet noget væsentligt, indsaa Vilhelm den tavse dog, at hans Død paa Grund af Forholdene let kunde komme til at udøve betydelig Indflydelse saa vel paa de nederlandske som paa de franske Anliggender, og da han Søndag Morgen den 8de Juli 1584 havde læst de paagjældende Depecher, lod han, før han stod op, Manden, som havde bragt dem, kalde, for at han mundtlig skulde give en omstændeligere Beretning om Hertugens sidste Sygdom. Kureren blev strax ført ind i Prinsens Sovekammer, og det viste sig, at han var en vis Francis Guion, en Mand, der allerede tidlig om Foraaret havde henvendt sig til og erholdt Beskyttelse af Prinsen af Oranien under Foregivende af, at han var en Søn af en Protestant i Besançon, som var død for sin Tro, og nærede en brændende Hengivenhed for den reformerte Lære. En from, salmesyngende, helt igjennem kalvinistisk ung Mand syntes han da ogsaa at være; han viste sig aldrig paa Gaden uden med en Bibel eller en Salmebog under Armen, og han var meget samvittighedsfuld med at overvære Prækenen og Bibellæsningen. I øvrigt var han tilsyneladende en særdeles beskeden Person, syv og tyve Aar

gammel, lille af Væxt, mager, med et udtryksløst Ansigt og mørk Ansigtsfarve, en Mand uden al Betydning, fuldkommen intetsigende i alles Øjne, som saae ham. Hvis der var en Mening, hvori de faa, som havde gjort sig den Ulejlighed at tænke paa den spinkle og noget klodsede fremmede fra Villefans i Burgund, vare enige, var det deri, at han var en ubetydelig og til enhver vigtig Forretning udygtig Mand. Han syntes at have faaet en god Opdragelse, paastod at være af god Familie og besad betydelig Lethed i at udtrykke sig, naar nogen ansaa det for Umagen værd at høre paa ham; men i det hele taget tiltrak han sig kun ringe Opmærksomhed.

Ikke desto mindre indesluttede denne ubetydelige Skikkelse en fortvivlet og forvoven Karakter: denne tilsyneladende milde og uskadelige Natur havde i syv Aar gaaet svanger med en stor Forbrydelse, hvis Fødsel ikke kunde forhales meget længer. Francis Guion, den foregivne kalvinistiske Søn af en kalvinistisk Martyr, var i Virkeligheden Balthasar Gérard, en fanatisk Katholik, hvis Forældre endnu levede i Villefans. Endnu inden han naaede Manddomsalderen, havde han fattet den Beslutning at myrde Prins Vilhelm af Oranien, der syntes hele sin Levetid igjennem at skulle vedblive at være en Oprører mod den katholske Konge og gjøre alt, hvad der stod i hans Magt, for at forstyrre den romersk-katholske, apostoliske Kirkes Fred. Da han ikke var mere end tyve Aar gammel, stødte han en Gang af al Magt sin Dolk i en Dør med det Udraab: »Gid Stødet havde ramt Oraniens Hjærte!« En tilstedeværende irettesatte ham derfor og lod ham vide, at det ikke var hans Sag at dræbe Fyrster, og at det ikke var ønskeligt, at en saa god Høvedsmand som Prinsen af Oranien skulde komme af Dage paa en voldsom Maade, da det var muligt, at han engang kunde udsone sig med Kongen.

Denne Mulighed havde imidlertid allerede længe i Filip II.'s Øjne staaet som en saa stor Usandsynlighed, at han,

som sagt, omsider erklærede Prins Vilhelm for fredløs og satte en Pris paa hans Hoved. Ja, i Aaret 1582 blev der endog paa den spanske Konges Foranledning foretaget et Mordattentat paa Prinsen den 18de Marts (Prinsens Fødselsdag) af Bankierkommis'en John Jauregui fra Antwerpen, som blev lokket dertil ved Løftet om en Belønning af 80,000 Dukater. Jauregui traf Prinsen med et Pistolskud i Munden, men naaede dog ikke sit Øjemed, da Saaret ikke var farligt, ihvorvel man i det første Øjeblik holdt Prinsen for død. En Præst ved Navn Timmerman havde ophidset Morderen til og bestyrket ham i den skammelige Gjerning, der medførte hans øjeblikkelige Nedhugning og nær havde fremkaldt et almindeligt Blodbad paa de i Antwerpen værende Franskmænd (Hertugen af Anjou og hans Følge og Tropper), som i det første Øjeblik bleve holdte for Forbrydelsens Anstiftere.

Saa snart Fredløshedserklæringen mod Prins Vilhelm af Oranien var offentliggjort, begav Balthasar Gérard sig fra Dôle til Luxembourg, mere end nogen Sinde opsat paa at udføre sin længe nærede Plan. Her fik han at vide, at John Jauregui var kommen ham i Forkjøbet. Han modtog denne Efterretning med en Følelse af Lettelse, var glad over at slippe for at udsætte sig for Fare og tog, da han troede, at Prinsen var død, Tjeneste hos en vis Johan Duprel, der var Sekretær hos Statholderen i Luxembourg, Grev Mansfeld. Da det uheldige Udfald af Jaureguis Attentat blev bekjendt, vaagnede Gérards indgroede Beslutning imidlertid paa ny heftigere end nogen Sinde. Han forskaffede sig Voxaftryk af Mansfelds Embedssegl for at bruge dem som en værdifuld Gave til det oraniske Parti, hvis Tillid han paa denne Maade vilde forsøge at vinde. Forskjellige Omstændigheder opholdt ham imidlertid. En Sum Penge var bleven frastjaalet Greven, og han var nødt til at vente, indtil den var funden, af Frygt for at blive mistænkt for Tyveriet. Saa blev hans Fætter og foresatte syg, og Gérard maatte oppebie hans

Helbredelse. Endelig i Marts 1584, »da Vejret«, som han udtrykte sig, »syntes at ville blive smukt«, forlod Gérard Luxembourg og begav sig til Trier. Under sit Ophold der betroede han sig til Jesuiterkollegiets Forstander, en rødbaaret Mand, hvis Navn er gaaet tabt. Denne Prælat bifaldt højlig Gérards Plan, gav ham sin Velsignelse og lovede ham, at dersom han skulde miste Livet under Udførelsen af sit Forsæt, skulde han blive indskreven blandt Helgenerne. En anden Jesuit i det samme Kollegium, med hvem Gérard ligeledes raadførte sig, førte imidlertid et ganske andet Sprog og gjorde sig megen Umage for at afholde ham fra hans Forehavende; men det var »paa Grund af de Ubehageligheder, Eftergjørelsen af Mansfelds Segl kunde afstedkomme«, og Jesuiten tilføjede, at hverken han eller nogen anden af Jesuiterne holdt af at have med slige Sager at gjøre, og at han (Gérard) helst burde forelægge Prinsen af Parma*) Sagen i dens Helhed. Denne Jesuit, »en fortræffelig Mand og en lærd«, synes altsaa ikke at have fraraadet den unge Mand Udførelsen formedelst Grunde hentede fra det forbryderske i Snigmord eller fra nogen timelig eller evig Fare, for hvilken Gjerningsmanden kunde udsætte sig.

Uden, som det synes, at lade sig paavirke af denne anden hellige Skriftefader ankom Balthasar Gérard til Tournay og raadførte sig der med en tredje Mand, den berømte Franciskaner Fader Gery, som højlig styrkede og befæstede ham i hans Beslutning. Hans næste Skridt var at forelægge Prinsen af Parma Planen, saaledes som den »fortræffelige og lærde«

*) Efter Don Juans Død i Oktober 1578 var Alexander Farnese, Prins, senere Hertug af Parma, bleven valgt til hans Efterfølger som spansk Statholder og Overfeltherre i Nederlandene; han var en Søn af den tidligere Statholderinde, Margrethe af Parma, og forenede med udmærkede militære Egenskaber Mildhed og Klogskab.

Jesuit i Trier havde raadet ham. Dette gjorde han i et med stor Omhu affattet Brev, hvoraf han aabenbart var meget stolt. En Afskrift af dette Brev deponerede han hos Franciskanerklostrets Guardian i Tournay, en anden overrakte han egenhændig Prinsen af Parma. »Undersaatten,« sagde han, »bør altid sætte Retfærdighed og Kongens Vilje højere end sit Liv. Det undrede ham derfor, at der endnu ikke var funden nogen til at fuldbyrde den spanske Konges Dom over Vilhelm af Nassau uden hin fromme, senere afdøde Biscaier«. For at kunne udføre Værket, bemærkede han sindrig, maatte man nødvendigvis have Adgang til Prinsens Person, og heri bestod Vanskeligheden. De, der havde denne Fordel, vedblev han, vare derfor forpligtede til strax at udrydde denne Pest (Prinsen af Oranien) og ikke nøde hs. Majestæt til at sende Bud til Rom efter en Stridsmand, derved, at ikke en eneste af Omgivelserne var villig til at styrte sig i dette giftige Svælg, som ved sin Pestluft angreb og dræbte de stakkels bedragne Undersaatters Sjæle og Legemer, for saa vidt som de vare udsatte for dets Indflydelse. Gérard erklærede fremdeles, at han var bleven saa længe ansporet og tilskyndet af disse Betragtninger, i saa høj Grad opfyldt af Ærgrelse og Harme ved at se den forhærdede Nidding stedse undslippe sin fortjente Dom, at han havde lagt en Plan til at opstille en Fælde og sætte en Lokkemad for denne Ræv; det var hans Haab, at han paa denne Maade kunde faa Adgang til Prinsen og uforvarende faa ham i sin Magt. Han indlod sig dog ikke paa nogen Forklaring af Fældens Beskaffenhed, men tilføjede, at han havde anset det for sin Pligt at forelægge Prinsen af Parma Sagen, og afgav den Forsikring, at han ikke lod sig lede af Hensyn til den udsatte Belønning, men foretrak i denne Henseende at stole paa hs. Majestæts store Gavmildhed.

Alexander af Parma havde længe set sig om efter en til at snigmyrde Prinsen af Oranien egnet Mand, da han

følte — ligesom Filip II., Granvella og alle tidligere Statholdere i Nederlandene havde følt —, at dette var det eneste Middel til at redde Kongens Herredømme over en Del af de nederlandske Provinser. Mange upaalidelige Snigmordere havde fra Tid til anden tilbudt deres Tjeneste, og Alexander af Parma havde betalt forskjellige Individer Penge paa Haanden: Italienere, Lothringere, Skotter, Spaniere og Engelskmænd; men disse havde som oftest brugt de modtagne Penge uden at gjøre noget Forsøg paa at udføre Værket. Nogle troede man i Færd med Foretagendet, og for Øjeblikket var der i Byen Delft fire Personer, som hver for sig pønsede paa Vilhelm den tavses Død og, skjønt de vare af forskjellig Nationalitet, alligevel indbyrdes kjendte hinanden. Langhaarede, krigerske, skjæggede Skurke, Exkaptejner for Frikompagnier og lignende Marodører, tilbøde daglig deres Tjeneste; der var ingen Mangel paa dem, men de havde kun udrettet lidt. Hvorledes skulde Alexander af Parma ved Synet af denne ubekjendte lille, tyndskjæggede, forløbne Skriver kunne vente Kraft og Energi hos ham? Han ansaa ham for aldeles uskikket til et Foretagende af Vigtighed, og dette erklærede han baade sine hemmelige Raadgivere og Kongen. Han lod ham snart gaa efter at have modtaget hans Brev, og man kan formode, at denne Skrivelses svulstige Stil ikke har bidraget til at udslette det ugunstige Indtryk, som Balthasar Gérards Personlighed havde frembragt. Paa Forestilling af nogle Raadgivere lod Prinsen sig dog bevæge til at sende sin fortrolige, Assonleville, til Gérard for at blive bekjendt med hans Plan. Assonleville havde derfor en Sammenkomst med Gérard, hvori han opfordrede den unge Mand til at opsætte en skriftlig Beretning om sin Plan, hvilket han udførte den 11te April 1584.

I dette Brev forklarede Gérard, at det var hans Plan at fremstille sig i Delft for Prinsen af Oranien som en Søn af en henrettet Kalvinist og som en Mand, der selv var en

varm, skjønt hemmelig Tilhænger af den reformerte Lære og derfor ønskede at komme i Prinsens Tjeneste for at undgaa Papisternes Forfølgelse. Naar han havde vundet Tillid hos Prinsens Omgivelser, vilde han gjøre dem den store Nytte begribelig, som de kunde drage af Mansfelds Signet, ved at udstede falske Pas til Spioner og andre Personer, hvem de kunde ønske at sende ind paa de kongeligsindedes Territorium. Ved disse eller lignende Kneb, vedblev Gérard, vilde han snart faa Adgang til Nassauerens Person, og han gjentog sin Erklæring om, at intet andet havde bevæget ham til dette Foretagende end den oprigtige Nidkjærhed, han følte for Troen, for den sande, af den hellige katholske, apostoliske og romerske Moderkirke beskyttede Religion, og for hans Majestæts Tjeneste; han bad om Tilgivelse for at have stjaalet Aftryk af Seglene, en Skjændighed, han aldrig vilde have begaaet — hellere vilde han have lidt en tusendfold Død —, dersom det ikke netop var sket i dette særlige Øjemed. Det var ham meget magtpaaliggende at erholde Tilgivelse for denne Forbrydelse, før han skred til Værket, for at han i den tilstundende Paaske kunde skrifte og uden Samvittighedsskrupler nyde det hellige Sakramente. Han bad derfor Prinsen af Parma om at skaffe ham Aflad for dette Tyveri fra Paven, og det saa meget mere, »som han i nogen Tid skulde leve i Selskab med Kjættere og Gudsfornægtere og var nødt til i mange Henseender at rette sig efter deres Skikke«. Saae man hen til Tonen i Gérards Brev, maatte man ved første Øjekast komme til den Slutning, at han var en enfoldig, religiøs Sværmer, som var overbevist om, at han ved at udføre Filip II's offentlig udstedte Opfordring til alle Evropas Mordere gjorde sig vel fortjent af Gud og Kongen. Der er heller ingen Tvivl om, at han til en vis Grad var en exalteret Sværmer; men han var dog ikke udelukkende Sværmer. Hans Karakter frembyder mer end ét som psykologisk Fænomen interessant Punkt. Han var forvisset om, at det Værk, han havde for,

var i høj Grad fortjenstfuldt, og han var uden Frygt for Følgerne. Han var imidlertid paa ingen Maade saa uegennyttig, som han gjærne vilde give sig Udseende af i Breve, der, som han instinktmæssig følte, vilde have vedvarende Interesse. Tvært imod undlod han ikke i sine Samtaler med Assonleville at gjøre opmærksom paa, at han var en fattig Mand og havde indladt sig paa dette Foretagende for at erhverve sig Formue, endog en stor Formue, og at han stolede paa, at han ved Prinsen af Parmas Indflydelse vilde erholde den i Fredløshedsakten udlovede Belønning til den, som bragte Prinsen af Oranien af Dage.

Ved dette andet Brev blev Prinsen af Parma for saa vidt omstemt, at han bemyndigede Assonleville til at opmuntre den unge Mand til Forsøget og love ham Belønningen, saafremt han var heldig, og hans Arvinger i Tilfælde af hans Død. Assonleville undlod selvfølgelig ikke i sin anden Samtale med Gérard paa den mest indtrængende Maade at gjøre denne bekjendt med disse Løfter, men bad ham samtidig vogte sig for under nogen Omstændighed at angive Prinsen af Parma, hvis han blev greben. Medens Assonleville saaledes paa Alexanders Befaling opmuntrede den fremmede, indlod han sig dog ikke paa Enkeltheder og afslog endog at give Gérard et Forskud paa 50 Kroner, som han havde anmodet om at faa, for at være belavet paa de i Anledning af hans Plan nødvendige Udgifter. Prinsen af Parma havde ofte givet lignende Forskud til Mænd, som havde lovet at snigmyrde Prinsen, men som kun havde gjort lidet eller intet, og han gav derfor med saa meget større Fasthed denne nye Æventyrer, af hvem han aldeles intet ventede sig, et bestemt Afslag. Gérard tabte imidlertid ikke Modet derved. »Jeg vil udruste mig paa egen Bekostning,« sagde han til Assonleville, »og inden sex Uger skal De høre fra mig.» »Gaa, min Søn!« svarede Assonleville faderlig, »og dersom du er heldig i dette Foretagende, vil

Kongen holde alle sine Løfter, og du vil desuden vinde et udødeligt Navn.«

Den indgroede Beslutning var saaledes fuldmoden, og Gérard gav sig nu til at bringe den i Udførelse. Han kom til Delft, havde en Samtale med Villers, Prinsen af Oraniens Præst og fortrolige Ven, hvem han viste Mansfelds Segl; mod sin Vilje blev han sendt til Frankrig for at tilbyde Marskalk Biron dem, da man antog, at han snart vilde blive udnævnt til Guvernør i Cambray. Ved Prinsen af Oraniens Anbefaling kom han til at ledsage Noel de Caron, som stod i Begreb med at drage i en særlig Sendelse til Hertugen af Anjou. Under sit Ophold i Frankrig fandt Gérard hverken Hvile Nat eller Dag, saa brændende længtes han efter at udføre sin Plan, og omsider erholdt han, da Hertugen af Anjou døde, Tilladelse til at bringe Prinsen af Oranien denne vigtige Efterretning. Da han havde modtaget de paagjældende Depecher, rejste han i stor Hast til Delft, og næppe havde han her afleveret Brevene, før han til sin store Overraskelse selv blev kaldt ind i Prinsens Værelse. Her var nu en saadan Lejlighed, som han aldrig havde vovet at haabe den. Kirkens og Menneskehedens Fjende, hvis Død vilde forskaffe hans Banemand Rigdom og Højhed i denne og en Helgenglorie i den anden Verden, laa i Sengen, vaabenløs og ene, lige over for den Mand, som i syv lange Aar havde tørstet efter hans Blod.

Balthasar Gérard kunde næppe beherske sin Sindsbevægelse tilstrækkelig til at besvare de Spørgsmaal, som Prinsen gjorde ham angaaende Hertugen af Anjous Død; men Vilhelm af Oranien, som ganske var fordybet i Depecherne og de Betragtninger, deres vigtige Indhold fremkaldte, gav ikke Agt paa Udtrykket i den ubetydelige, landflygtige Kalvinists Ansigt; det var jo desuden en Mand, som kort i Forvejen af Villers var bleven anbefalet til hans Beskyttelse. Gérard havde imidlertid ikke truffet nogen Forberedelse for en saa aldeles uventet Sammenkomst; han var kommen

ubevæbnet og havde ikke lagt nogen Plan til Flugt. Han maatte derfor lade sit Bytte fare, netop da det var mest i hans Vold, og efter at have givet al den Underretning, Prinsen ønskede, forlod han Værelset.

Det var Søndag Morgen, og Klokkerne ringede til Gudstjeneste. Da han stod i Begreb med at forlade Huset, slentrede han omkring i Gaarden, i det han stjaalent undersøgte dens Enemærker; herved blev en Sergent af Livgarden foranlediget til at spørge ham, hvad han ventede efter. Balthasar svarede ydmygt, at han ønskede at bivaane Gudstjenesten i den lige over for liggende Kirke, men tilføjede, i det han pegede paa sine lurvede og støvede Klæder, at dersom han ikke fik et Par nye Sko og Strømper, vilde det være upassende at slutte sig til Menigheden. Ubetydelig som altid vakte den lille, fromme, støvede fremmede ingen Mistanke hos den godmodige Sergent; denne omtalte strax Gérards Forlegenhed til en Officer, som meddelte Prinsen af Oranien Sagen; Prinsen gav da strax Befaling til at give Gérard en Sum Penge. Saaledes fik Balthasar Gérard ved Vilhelms Gavmildhed, hvad Alexander af Parmas Tilbageholdenhed havde nægtet ham, en Kapital til sit Forsæts Udførelse. Næste Morgen kjøbte han for de saaledes tilvejebragte Penge et Par Pistoler eller smaa Karabiner og tingede længe om Prisen, fordi Sælgeren ikke kunde skaffe ham et særegent Slags spaltede Kugler, som han ønskede. Før Solnedgang den følgende Dag havde Sælgeren, en Soldat, gjennemboret sit Hjærte og var død i Fortvivlelse, da han hørte, i hvilken Hensigt hans Pistoler vare blevne kjøbte.

Tirsdagen den 10de Juli 1584 Kl. 12½ begav Prinsen af Oranien sig til Spisesalen med sin Gemalinde under Armen og fulgt af sin Families mandlige og kvindelige Medlemmer. Vilhelm den tavse var den Dag som sædvanlig meget tarvelig klædt; han bar en bredskygget, blød Hat af mørkt Filt med en Silkesnor om Pullen, saaledes som Geuserne plejede at bære den i Opstandens første

Tid. Om Halsen havde han et højt, kruset Halsklæde og en af Gueusernes Medailler med Mottoet: Fidèles au roy jusqu' à la besace (trofaste mod Kongen til Bettelstaven); en vid Overkjole af simpelt graat Klæde over en Vest af brunt Skind og hvide Knæbenklæder fuldstændiggjorde hans Dragt. Gérard fremstillede sig ved Døren og bad om et Pas. Fyrstinden, som blev slaaet af Mandens blege og urolige Ansigt, spurgte ængstelig sin Mand, hvem den fremmede var; Prinsen bemærkede ligegyldig, at det var en Person, som kom efter et Pas, og befalede samtidig én Sekretær strax at udfærdige et saadant. Prinsessen, som ikke var bleven beroliget, bemærkede sagte, »at hun aldrig havde set et saa skurkagtigt Ansigt«; men Prinsen, paa hvem Synet af Gérard intet Indtryk gjorde, var lige saa munter ved Taflet som sædvanlig og underholdt sig meget med Borgmesteren i Leeuwarden, der var den eneste tilstedeværende fremmede, om Frieslands politiske og religiøse Tilstande og Udsigter. Kl. 2 hævedes Taflet. Prinsen gik foran for at begive sig til sine private Værelser i anden Etage. Fra Spisesalen, som laa i første Etage, kom man ud i en lille firkantet Vestibule, der ved en hvælvet Korridor stod i Forbindelse med Hovedindgangen fra Gaarden. Denne Vestibule laa ogsaa lige ved Foden af Trappen, som førte til den næste Etage, og var knap sex Fod i Omfang. Paa venstre Haand, naar man gik hen imod Trappen, var der en Niche i Muren, som laa fuldstændig i Skygge af Døren, og bag denne Niche førte en Dør ud til det Stræde, som løb langs med Siden af Huset. Selve Trappen fik sit Lys fra et stort Vindue, der var anbragt i Højde med dens Midte.

Prinsen kom fra Spisesalen og begyndte i al Ro og Mag at gaa op ad Trappen. Han havde kun naaet det andet Trin, da en Mand traadte frem fra Nichen og i en Afstand af én eller to Fod afskød en Pistol lige mod hans Hjærte; Kuglerne trængte ind i hans Legeme, og den ene

gik helt igjennem ham og slog med Voldsomhed mod Muren paa den anden Side. Prinsen udbrød (paa fransk), da han følte sig saaret: »O, Gud, vær min Sjæl naadig! O, Gud, vær dette stakkels Folk naadig!«

Disse vare de sidste Ord, han talte, med Undtagelse af, at han, da hans Søster Katarina af Schwarzburg strax efter spurgte ham, om han befalede sin Sjæl i Jesu Kristi Haand, med svag Stemme svarede: ja! Hans Staldmester Jakob van Maldere havde opfanget ham i sine Arme, da det ulykkelige Skud blev affyret. Da han strax begyndte at tabe Bevidstheden, blev han lagt ned paa Trappen. Senere blev han lagt paa en Løjbænk i Spisesalen, hvor han efter faa Minutters Forløb udaandede i sin Gemalindes og Søsters Arme. Morderen undslap gjennem Sidedøren og løb op ad det smalle Stræde. Han havde næsten naaet Fæstningsværkerne, hvorfra det var hans Agt at springe ned i Graven, da han pludselig snublede over en Grusdynge. Da han rejste sig, blev han greben af nogle Pager og Soldater af Livvagten, som havde forfulgt ham fra Huset. Han havde kastet Pistolerne fra sig paa det Sted, hvor han havde begaaet Forbrydelsen, og paa hans Person fandt man et Par Svømmeblærer, forsynede med et Stykke Rør, ved Hjælp af hvilke han haabede at svømme over Stadsgraven, paa hvis anden Side en Hest ventede ham. Han gjorde intet Forsøg paa at benægte sin Identitet, men tilstod uforfærdet, hvem han var, og at han var Drabsmanden. Han blev ført tilbage til Huset, hvor han i Øvrighedens Nærværelse blev underkastet et foreløbigt Forhør. Senere blev han lagt paa Pinebænken, thi Forbitrelsen mod Niddingen, som havde ombragt Landets Fader, var ikke til at styre, og Vilhelm den tavse var ikke mere i Live, for — som han saa ofte før havde gjort — at lægge sig imellem til Gunst for dem, der efterstræbte hans Liv.

Balthasar Gérard vilde afgive en værdig Gjenstand for et grundigt Studium saa vel for Psykologen

som for Fysiologen. Uden enten at være helt Fanatiker eller helt Skurk forenede han begge disse Karakterers farligste Elementer. I hans svage Legeme og under hans simple Ydre skjulte sig betydelige Aandsevner og Talenter, en dristig Ærgjerrighed og et næsten overmenneskeligt Mod. Disse Egenskaber ledede ham imidlertid kun til at fatte og rodfæste den Beslutning at vinde herostratisk Berømmelse ved en Morders Haandværk. De Belønninger, som udlovedes i Fredløshedserklæringen, i Forbindelse med hans religiøse Bigotteri og Higen efter Udmærkelse, bragte ham til at rette hele sin Energi med utrættelig Taalmodighed paa dette ene store Maal, for hvilket han troede at være født, og efter syv Aars Forberedelse havde han til sidst udført sin Beslutning.

Under sit Forhør for Øvrigheden viste han hverken Fortvivlelse eller Anger, men snarere en stille Fryd. »Som David,« sagde han, »havde han dræbt Goliath fra Gath.« Da man paa Skrømt underrettede ham om, at hans Offer ikke var død, viste han hverken Lettroenhed eller Skuffelse. Han havde skudt tre forgiftede Kugler ind i Prinsens Legeme og vidste, at Døden allerede maatte være indtraadt. Han beklagede alligevel, at Livvagtens Modstand havde forhindret ham i at gjøre Brug af den anden Pistol, og han erklærede, at om han var tusende Mil borte, vilde han om muligt vende tilbage for at udføre Gjerningen endnu en Gang. Han skrev med roligt Overlæg en omstændelig Bekjendelse om sin Forbrydelse, sine Bevæggrunde og Maaden, hvorpaa den blev udført, men vogtede sig dog for at indvikle Prinsen af Parma i Sagen. Efter at han i flere Dage i Træk havde udstaaet de rædsomste Pinsler, fortalte han senere sine Samtaler med Assonleville og Forstanderen for Jesuiterkollegiet i Trier og tilføjede, at Forvisningen om at erholde de udlovede Belønninger havde været en Spore for ham til at udføre Drabet. Naar Torturen blev afbrudt, for at han kunde samle Kræfter, samtalede han med Ro, ja med Veltalenhed, og besvarede alle de Spørgsmaal, der ret-

tedes til ham, med tilsyneladende Oprigtighed. Hans Standhaftighed under Pinslerne forbavsede hans Dommere i den Grad, at de troede ham opretholdt ved Trolddom. »Ecce homo!« udbrød han fra Tid til anden med vanvittig Gudsbespottelse, naar han løftede sit bloddryppende Hoved fra Pinebænken. For at hæve den Fortryllelse, som syntes at gjøre ham ufølsom for Smerte, sendte man Bud efter en Skjorte, som tilhørte en syg paa Hospitalet, der blev anset for en Hexemester. Kun iført dette Klædningsstykke var Gérard ikke mindre hævet over sine Bødlers Kunstfærdighed, og han udholdt i Følge et Øjenvidnes Beretning Pinslerne »uden saa meget som en eneste Gang at raabe: av!« Han erklærede oven i Kjøbet, at han vilde gjentage Vovestykket, hvis det var muligt, om han saa skulde lide en tusendfold Død derfor. Nogle af de tilstedeværende vilde slet ikke tro, at han var et Menneske, andre spurgte ham, hvor længe det var, siden han havde solgt sig til Djævelen; men hertil svarede han sagtmodig, at han aldeles intet Bekjendtskab havde til Djævelen. Han takkede høflig Dommerne for den Føde, han modtog i Fængslet, og lovede at lønne dem for denne Godhed. Da man spurgte ham, hvorledes dette var ham muligt, svarede han, at han vilde bede for dem i Paradis.

Den over Morderen afsagte Dom var afskyelig og en Forbrydelse mod den store Mands Minde, som den gav sig ud for at hævne. Den gik nemlig ud paa, at Gérards højre Haand skulde brændes af med et rødglødet Jærn, at hans Kjød paa sex forskjellige Steder skulde rives fra Benene med Tænger, at han skulde parteres levende, at Hjærtet skulde udrives af Brystet og kastes ham i Ansigtet, og at han til sidst skulde halshugges. Hverken den gruelige Forbrydelse og dens uoverselige Følger eller den naturlige Forbitrelse, som den havde fremkaldt, kunde retfærdiggjøre denne barbariske Dom, og den myrdede Helt kunde, om det havde været muligt, næsten føle sig fristet til at rejse sig fra Dødens Søvn for at dadle den. Dommen blev udført efter Bogstaven

den 14de Juli, og Forbryderen udholdt alle dens Rædsler med den samme forbavsende Standhaftighed, som han havde lagt for Dagen paa Pinebænken. Lemlæstet og halvstegt som han var, vare hans Nerver dog saa rolige, umiddelbart før han besteg Skafottet, at da en af Bødlerne kvæstede sit Øre, ved at Hammeren, hvormed han sønderslog den skæbnesvangre Pistol, fløj af Skaftet — en Omstændighed, som vakte almindelig Latter blandt Mængden til Trods for Øjeblikkets gyselige Alvor — kunde man bemærke et Smil paa Balthasars Ansigt, som viste, at han sympathiserede med den almindelige Munterhed. Man saae hans Læber bevæge sig lige til det Øjeblik, da hans Hjærte blev kastet ham i Øjnene; »da«, siger en Tilskuer, »opgav han Aanden«.

Den Belønning, som af Filip II. var lovet den Mand, som myrdede Prinsen af Oranien, blev skjænket Gérards Arvinger. Prinsen af Parma underrettede sin Herre om, »at den »stakkels Mand« var bleven henrettet, men at hans Forældre endnu vare i Live, og foreslog ham at tilstaa dem den Løn, som den »prisværdige og ædle Daad saa vel fortjente.« Dette skete naturligvis, og de fortræffelige Forældre, som bleve adlede og berigede ved Sønnens Forbrydelse, modtog i Stedet for de udlovede 25,000 Kroner de tre Herskaber Lièvremont, Hostal og Dampmartin i Franche Comté og indtog strax deres Plads blandt Landadelen. Saaledes havde Prinsen af Oraniens Gavmildhed tilvejebragt Vaabnet, hvormed han blev ombragt, og hans Godser afgave det Fond, hvoraf Morderens Familie modtog Blodpengene. Da senere hen i Tiden Prins Vilhelm I. af Oraniens ulykkelige ældste Søn (Greven af Büren, der under et Ophold ved Universitetet i Løwen var bleven bortført til Spanien for der at blive opdraget i eller rettere omvendt til den katholske Tro) som en Renegat og Spanier vendte tilbage fra Spanien efter syv og tyve Aars Fraværelse, tilbød Filip II. at gjengive ham disse selv samme Godser, hvis han vilde paatage sig den Forpligtelse at betale en bestemt Del af

deres Indkomster til sin Faders Morders Familie. Den Opdragelse, som denne Prins, Filip Vilhelm, havde faaet under den spanske Konges Indflydelse, havde dog ikke ganske tilintetgjort enhver menneskelig Følelse hos ham, og han afviste Forslaget med Foragt. Godserne forbleve i Gérards Familie, og det Adelspatent, den havde modtaget, tjente som Paaskud for at fritage den for visse Skatter, indtil Franche Comté blev forenet med Frankrig, da en fransk Guvernør sønderrev Dokumenterne og traadte paa dem.

Vilhelm af Oranien var ved sin Død omtrent 51 Aar gammel. Med sin første Gemalinde, Anna af Egmont, havde han én Søn, Filip Vilhelm, og én Datter, Maria, som senere ægtede Grev Hohenlohe. Med sin anden Gemalinde, Anna af Sachsen, havde han én Søn, den berømte Moritz af Nassau, og to Døtre, Anna, som blev gift med sin Fætter, Grev Vilhelm Ludvig, og Emilie, som ægtede den portugisiske Prætendent, Prins Emanuel. Med sin tredje Gemalinde, Charlotte af Bourbon, havde han sex Døtre og med den fjerde, Louise Coligny, én Søn, Frederik Henrik, som var Republikkens Statholder i dens lykkeligste Dage. Prinsen blev bisat i Delft den 3dje Avgust under hele Nationens Taarer. Aldrig blev en mere almindelig, uforstilt og berettiget Sorg følt over noget menneskeligt Væsens Død!

Kort forinden Mordet havde Stænderne i Holland og Zeeland tilbudt Vilhelm den tavse Værdigheden som suveræn Greve af de to nævnte Provinser, og skjønt det i Følge Groen van Prinsterer næppe er sandsynligt, at han lod sig lede af Ærgjerrighed, havde han dog — sagtens fordi han indsaa Nødvendigheden af at oprette en Art Diktatur i de nordlige Provinser, dersom det skulde blive muligt nogenlunde at forskaane dem for det Anarki og de Uroligheder, som paa den Tid saa haardt hjemsøgte de sydlige Provinser — modtaget Tilbudet ved en Skrivelse, hvori han temmelig tydelig udtalte, at han for Fremtiden vilde regere de nordlige Provinser paa fyrstelig Vis med de samme Rettigheder og Æres-

bevisninger, som Karl V. og Filip II. havde haft, og hvilke han hidtil kun havde nydt i Kongens Navn. Vilhelm stod just i Begreb med at lade sig højtidelig krone som suveræn Greve af Holland og Zeeland, da Mordet skete, men der er dog næppe Grund til at tro, at denne Omstændighed har fremskyndet det.

Vi behøve næppe at tilføje, at Mordet udbredte den største Bestyrtelse, og at den virksomme og i flere Retninger udmærkede spanske Statholder og Overfeltherre, Alexander af Parma, med Held benyttede sig af den almindelige Forvirring blandt Oprørerne til at vinde Terræn for sin Konge. I Aaret 1584 og det følgende Aar stode de oprørske Nederlænderes Anliggender i Virkeligheden paa meget svage Fødder, og Filip II. syntes allerede at være vis paa Oprørets Undertrykkelse, især efter at — foruden Mecheln, Brüssel og Dendermonde — af de flanderske Stæder ogsaa Gent og Antwerpen havde maattet kapitulere, og efter at Generalstaterne sukcessive vare fortrængte fra Brüssel, Antwerpen, Middelburg og Dordrecht til Delft; men heldigvis lod Filip II. stadig Alexander af Parma svæve i den største Pengeforlegenhed og hæmmede derved i høj Grad hans Foretagender, og da Nøden omsider alligevel var paa det højeste for de oprørske Frihedskæmpere, skulde det — hvad ingen hidtil havde anet — vise sig, at Vilhelm den tavse havde efterladt en Søn, den paa Mordets Tid kun omtrent nittenaarige Prins Moritz, der som Feltherre og i Krigen skulde udvise de samme store Egenskaber, som hans Fader havde godtgjort i Kabinettet, i Statsforretningerne og i det vanskelige Samkvem med de yderst forskjellige Partier og Partihøvdinger. Generalstaterne hædrede Vilhelm den tavses Minde og afbetalte en Taknemmelighedsgjæld ved at vælge den unge Prins til Statholder i Holland, Zeeland og Utrecht og til Storadmiral, og han gjorde ikke deres Valg til Skamme, men overstraalede endog sin Fader i de mere glimrende

Egenskaber og førte til sidst Oprørets og Frihedens Sag sejrrig igjennem.

Dog, Hovedmanden for den nederlandske Uafhængighed er og bliver dog altid Vilhelm den tavse, og i Erkjendelsen heraf har Professor E. Münch dediceret sit Værk om Huset Nassau-Oraniens Historie til Vilhelm den tavses Manes. Det hedder i Dedikationen bl. a.: »Derfor taler jeg da nu til dig, du høje Skikkelse, der for endnu ikke tre Aarhundreder siden fremtraadte for din Tid og dit Folk som Genius for den reneste og mest begejstrede Frihedskjærlighed, klog som Verdens Børn og from som en Guds Stridsmand, udrustet paa én Gang med Forstandens, Begejstringens og Armens Vaaben, en urokkelig Klippe midt i Stormen fra uden og i Partihadets Brænding fra inden«.

F. Bøggild.

Den sidste Stuart.

(Fortsættelse.)

I. Et Kongerige erobres.

III. Højskotterne rykke mod Syd. — Perth. — Nye Tilhængere. — Til Edinburgh.

Medens den lille engelske Hær, som vi hørte i forrige Afsnit, langsomt slæbte sig frem gjennem de skotske Højlande, herskede den største Jubel i Fjendens Lejr, og med fuld Fortrøstning om at kunne tilintetgjøre Fjenden i Corry-Arracks Snævringer brød man op tidlig om Morgenen den 27de Avgust. Den unge Anfører straalede af Glæde ved Udsigten til Kamp; ved Daggry iførte han sig sin højskotske Dragt, og da han tog de klodsede Bjærgsko paa, udtalte han Haabet om at kunne tilføje Sir Cope et alvorligt Nederlag, inden han tog dem af igjen. Prinsen blandede sig utvungent i de mindre Adelinger, lyttede med Interesse til de vilde Højlænderes Fortællinger og Sange og forespurgte sig i sit brudte gaeliske Sprog om de enkeltes Hjem og deres Claners Indretning. Hans jævne, fordringsløse Væsen vandt alles Hjærter, og hans legemlige Smidighed, der satte ham i Stand til endog bedre end de indfødte at klavre op ad de stejle Højder og at bære Marchens Besværlighed, aftvang dem en ubegrænset Beundring.

Ved Corry-Arracks Fod fik man, som alt omtalt, en Melding om General Copes Bortmarche; nogle Stemmer mente, at man ufortøvet burde forfølge ham; men Prinsen antog det for rigtigst strax at søge ned i Lavlandet for at kalde Stuarternes talrige Tilhængere under Vaaben; i de rige dyrkede Landstrækninger vilde man ogsaa med Lethed kunne skaffe sig Penge og Vaaben, hvorpaa der navnlig var Brist; hans Mening trængte igjennem, og man fortsatte Marchen i den engang begyndte Retning. Snart naaede man frem til to enlige Rønnebærtræer, som betegnede det Sted, hvor Vejen forgrenede sig til Inverness, og her gjorde man et kort Holdt; et Fad Brændevin blev fordelt mellem Mandskabet, og under Højlændernes Jubel tømte Karl Edvard et Glas paa General Copes Sundhed: »Gid alle engelske Generaler maa vise sig at være lige saa gode Venner som han.«

Uopholdelig rykkede nu Højlændernes Skare mod Syd ad den samme Vej, som General Cope var fulgt paa sin Fremmarche, og den 30te Avgust naaede man Hertugerne af Atholls ærværdige graa Slot Blair, hvor den gamle Marquis af Tullibardine uhindret tog sin retmæssige fædrene Arv i Besiddelse; hans gamle tro Tjenere styrtede rørt for hans Fødder, hans Undersaatter ilede til selv fra de mest afsides liggende Bjærgdale for at hylde ham, og inden kort Tids Forløb kunde den nye Hertug af Atholl væbne 900 Vasaller. I Nærheden af Blair ligger Valpladsen Kiliekrankie, hvor de højskotske Claner for omtrent tresindstyve Aar siden havde vundet en glimrende Sejr over Jakob II.'s Fjender. Paa selve Valpladsen holdt Prinsen (31te Avgust) en Mønstring over sin Hær, og Mindet om denne Dag opflammede Skarerne til vild Begejstring; men deres mangelfulde Bevæbning og fuldstændige Udisciplinerthed vakte dog alvorlige Betænkeligheder hos Karl. Samme Dags Aften modtog Hertugen af Atholl sin kongelige Ven paa sit Stamsæde og fejrede sin korte Triumf ved et glimrende Gjæstebud.

Derpaa ilte man atter uopholdelig videre mod Syd; thi man maatte se at afhjælpe den herskende Mangel paa Vaaben saa snart som mulig, og dette kunde man kun gjøre sig Haab om nede i Lavlandet. Den tredje September blev Byen Perth besat af Højlændernes Fortrop; Guvernøren og samtlige Medlemmer af Byraadet vare trods deres jakobitiske Sindelag flygtede bort; thi de vilde ikke sætte hele deres Existens paa Spil for et saa æventyrligt Foretagende.

Prinsens Indtog i Perth var et sandt Triumftog. En glimrende bereden Skare af højlandske Herrer fulgte ham, men Karls ungdommelige, slanke Skikkelse, iført Landets maleriske Dragt, ragede frem blandt alle, og man vilde have kjendt ham, selv uden Guldbroderierne paa Huen og uden det brede Ordensbaand og den glimrende Stjærne paa Brystet. Alle Vinduer og Døre aabnede sig for at hilse paa ham, og navnlig var det smukke Kjøn ivrig efter at lægge sin Begejstring for Dagen.

I Perth holdt Hæren otte Dages Rast, og Prinsen anvendte denne Tid til at indøve sine udisciplinerede Tropper lidt i de regulære Troppers Manøvreringer; han tilbragte al sin Fritid paa Exercerpladsen og rev sig endog hurtig løs fra det glimrende Bal, man gjorde til Ære for ham, og hastede tilbage til Lejren. Højlændernes ubundne, vilde Aand spottede dog ethvert Forsøg paa Disciplin, og hertil kom endnu andre Sorger. Hans hele Pengeforraad var nu sluppet op, den Krigsskat paa 500 Pund, som Perth maatte udrede, forslog ikke meget, og han maatte udsende Afdelinger til de nærliggende Grevskaber for at udskrive tvungne Laan. I alle de Byer, man saaledes besatte, blev Jakob VIII. proklameret som Konge af »England, Frankrig, Skotland og Irland«, og hans Søn Karl som Regent. Lige saa knapt man havde det med Penge, lige saa tarvelig var Vaabenforraadet; men dog blev den værste Mangel afhjulpen, da man var saa heldig i Montroses Havn at kunne beslag-

lægge to Skibe med Vaaben og Ammunition for den kongelige Hær.

Imidlertid saae Prinsen stadig sine Tilhængeres Tal voxe, saaledes sluttede flere af Robertsons Claner sig til ham i Perth; men afgjørende vigtigt var det dog især, at Sir Georg Murray og Hertugen af Perth nu erklærede sig for ham. Den første Herre var en yngre Broder til den retmæssige Hertug af Atholl og havde fra 1719 maattet dele Landflygtigheden med denne; han havde derpaa taget Tjeneste hos Kongen af Sardinien og herved fundet Lejlighed til at uddanne sit sjældne militære Talent. Georg II. havde imidlertid benaadet ham, og Sir Murray var vendt tilbage til sit Fødeland, havde gjort et glimrende Parti og var nu Fader til fem Børn. Efterretningen om Prinsens Landgang vakte atter alle hans Ungdoms Drømme, han besluttede paa ny at vie den tabte Sag sin Kaarde og indfandt sig i Højlændernes Lejr i Spidsen for sine egne og sin Broders undergivne. Hans glimrende Tapperhed og høje Stilling maatte allerede i og for sig sikre ham en anset Stilling hos den unge Fyrste; men hans store militære Begavelse og hans Organisations-Talent gjorde hans Tilslutning ligefrem uvurderlig for Karl Edvard, der ogsaa strax havde et klart Begreb herom, udnævnte ham til General-Major og overlod ham en næsten uindskrænket Indflydelse paa de militære Foretagender; imidlertid skulde Murrays Stolthed, Selvraadighed og Herskesyge senere gjentagne Gange fremkalde beklagelige Forviklinger.

James Drummond, Hertugen af Perth, kunde vel ingenlunde i militær Dygtighed eller i Begavelse maale sig med Sir Georg Murray, men hans uhyre Besiddelser og det store Antal Undersaatter, han kunde udruste, sikrede ham en mægtig Indflydelse i Skotland. Regeringen var ingenlunde ubekjendt med hans jakobitiske Sindelag og havde strax efter Prinsens Landgang givet Ordre til at fængsle Hertugen. En vis Kaptejn Campbell indfandt sig paa Drum-

mond Castle for at udføre denne Ordre; han havde paa en ikke videre fin Maade skaffet sig en Indbydelse til Middagstaffelet, og ved Desserten erklærede han pludselig sin Vært for Fange. Hertugen modtog dette Bud meget koldblodig, lod Kaptejnen som af Høflighed gaa først ud af Værelset, men lukkede derpaa Døren i Laas og ilte ad en hemmelig Trappe ned i Skoven; her fandt han en usadlet Ponny, svang sig op paa den, undslap heldig sine Forfølgere og holdt sig nu skjult i Højlandets Kløfter til Prinsens Ankomst. Perth havde altid lagt en saa stor personlig Tapperhed for Dagen, at han endog udmærkede sig blandt sine tapre Landsmænd, og trods sit svage Legeme var han yderst smidig og kunde udholde Anstrængelser og Savn om Kap med sine simple Undersaatter. Prinsen tildelte ham den samme Rang som Sir Georg Murray.

Det maatte i øvrigt ogsaa være Prinsen særdeles magtpaaliggende at vinde Befolkningens Masse for sig, og i saa Henseende gav hans Ophold i Perth ham rig Lejlighed til at gjøre sin personlige Fortryllelse gjældende over for Befolkningens forskjellige Lag. Der blev holdt et Marked i Staden, og Prinsen færdedes paa den mest utvungne Maade mellem Kjøberne og Sælgerne og lovede alle og enhver Beskyttelse og Sikkerhed for Gods og Person. Særlig greb han Lejligheden til at komme i Berøring med Englænderne og opfordrede dem, halvt i Spøg og halvt i Alvor, til at bede deres Landsmænd vente ham om to Maaneder i St. James. Prinsen havde ogsaa en klar Forestilling om de Vanskeligheder, der af religiøse Hensyn kunde rejse sig mod Stuarternes Restauration, og han søgte derfor omhyggelig at undgaa, hvad der kunde vække Anstød hos de forskjellige Religionspartiers Tilhængere; særlig maatte han undgaa ethvert Skin af at være en bigot Papist som hans Bedstefader, og han viste derfor religiøs Tolerance mod alle. I Perth overværede han ogsaa for første Gang i sit Liv en protestantisk Gudstjeneste, men har vel næppe følt sig

særlig opbygget ved denne Lejlighed; thi den uforfærdede Præst lagde et Sted af Esaias 14. Kapitel 1. og 2. Vers til Grund for sin Prædiken*).

Karl Edvard havde gjærne dvælet længere i Perth for at udruste og indøve sin Hær; men nu fik han Underretning om, at General Cope havde indset det utilgivelige i at lade Hovedstaden ligge aldeles forsvarsløs og derfor i Ilmarcher rykkede ned langs Kysten; man kunde altsaa ikke tøve længere, og den 11te September brøde Højlænderne atter op mod Syd. Imidlertid aflagde Prinsen med faa Ledsagere et Besøg i Stuarternes gamle, ærværdige Stammeslot Scone, der ogsaa havde huset hans Fader under de sørgelige Begivenheder i 1715; endnu samme Aften naaede han igjen sin lille Hær, der havde koncentreret sig ved Dumblane. Under den videre Fremmarche kunde man ikke haabe at passere Forth i dens nedre Løb, hvor Floden udvider sig til en bred Havbugt; alle Baade vare bragte bort til den modsatte Bred, og det vilde have taget alt for megen Tid at bygge Flaader. Lige saa lidt kunde man gaa over Stirling-Bro, der ligger tæt under Kastellets Kanoner; man maatte altsaa gjøre en omgaaende Bevægelse og rykkede frem til Vadestedet ved Frew, som ligger omtrent 1½ Mil længere opad Floden.

Ved et lille Gjæstgiversted, der ejedes af en vis Edmonstone og laa tæt ved Landevejen, gjorde Karl Edvard Holdt og lod sine Skarer passere forbi. Værtens Datter bragte ham et Bæger Vin, som han tømte i Sadelen; et

---

*) Esaias 14 K. 1. V. Thi Herren skal forbarme sig over Jakob og atter udvælge Israel og lade dem bosætte sig i deres Land; og den fremmede skal slutte sig til dem og holde sig til Jakobs Hus.

2. V. Og Folkene skulle tage dem og føre dem til deres Hjem, og Israels Hus skal tage hine til Eje som Tjenere og Tjenestepiger i Herrens Land og holde dem fangne, som havde fanget dem selv, og regere over sine Undertrykkere.

Antal smukke Damer vare strømmede til for at se Prinsen, og han tømte galant Bægeret paa deres Sundhed; Værtens Datter udbad sig den beskedne Gunst at maatte kysse hans Haand, men hendes Kusine var dristigere og udbad sig i sit skotske Landskabsmaal et Kys af ham, og under de omstaaendes Jubel og Misundelse løftede Fyrsten den slanke Pigeskikkelse op til sig og trykkede et hjærteligt Kys paa hendes Læber. Et Kanonskud, der dronede i det fjærne og fra Stirling Kastel blev affyret mod de forbi marcherende Højlændere, manede til Opbrud, Prinsen galoperede afsted under Mængdens Bifaldsraab og havde snart igjen naaet Fortravet af sin Hær.

Skuddet havde ikke anrettet nogen Skade, og den Bekymring, man havde næret for, at de tvende Dragonregimenter, General Cope havde ladet blive tilbage her ved sin Afmarche, nu skulde modsætte sig Overgangen over Forth, viste sig ligeledes ugrundet. De vare allerede dragne bort til Edinburgh, og Højlænderne passerede uden Modstand Vadestedet ved Frew. Hen imod Middag gjorde man et kort Holdt ved Leckie-House, hvis Ejer allerede i nogle Dage havde truffet store Forberedelser til at modtage Prinsen paa det mest glimrende; Kommandanten paa Stirling havde imidlertid faaet Nys derom, Ejeren var om Natten bleven hentet ud af sin Seng og transporteret op paa Slottet, og hans sørgende Hustru maatte alene modtage den høje Gjæst. Hen imod Aften var den lille Hær alt naaet frem til den berømte Valplads ved Bannockburn.

Den 14de September naaede man Falkirk, hvor Højlænderne dels bleve indkvarterede, dels toge Ophold uden for Byen paa den nøgne Mark. I Naboskabet levede Lord Kilmarnock paa sit Slot Callenderhouse. Hans Forfædre havde altid hyldet Whiggernes Politik og vist sig som det hannoveranske Hus's tro Tilhængere; endnu Lordens Fader havde i Aaret 1715 udrustet en betydelig Troppestyrke og stillet den til Georg I.'s Raadighed, og han og hans Søn

efter ham nød derfor en betydelig aarlig Pension. Lorden havde senere hen giftet sig med en Niece af den gamle Grevinde Errol, en fanatisk Tilhængerske af Stuarterne, og hans politiske Troskab synes at være bleven mistænkeliggjort hos Regeringen, der i hvert Fald inddrog Pensionen. Kilmarnock havde derhos sat sin betydelige Formue over Styr ved et udsvævende Liv og maatte se at holde sig gode Venner med Grevinden for ikke at gaa glip af den rige Arv; han vilde dog paa den anden Side ikke gjærne tage afgjørende Parti med Jakobiterne og fuldstændig bryde med hele sin politiske Fortid, men Kreditorerne bleve mere og mere paatrængende, alle hans Midler vare næsten udtømte ved hans umaadelige Ødselhed, og han saae sig truet af den bitreste Nød. Under disse fortvivlede Omstændigheder var Prinsens Forsøg hans eneste Udvej; hvis han sluttede sig til Karl Edvard, og denne havde Held med sig, kunde han dels haabe at blive rigt belonnet af den nye Konge, dels gjøre sikker Haab om Arven. Dette gjorde Udslaget, og da Prinsen ankom til Falkirk, bød Lord Kilmarnock ham Velkommen og indbød ham til sit Slot Callenderhouse. Lorden og Familie modtog Karl Edvard med alle de Æresbevisninger, man skylder Sønnen af den regerende Monark, og beværtede ham saa glimrende, som de tarvelige Midler tillode; men videre vilde Lorden dog endnu ikke vove sig, og da Prinsen den næste Morgen tog Afsked, holdt Kilmarnock sig forsigtig hjemme; først efter Sejren ved Preston-Pans besluttede han sig til at følge Stuarternes Fane.

Søndag den 15de September naaede man frem til Linlithgow, og her fik man endelig de fjendtlige Dragoner i Sigte; de toge Stilling ved Broen til den gamle ærværdige Stad og syntes at ville standse Hærens Fremrykken; men da en lille Skare Højlændere rykkede frem, fjærnede Dragonerne sig hurtig og lode Adgangen til Staden fri. Stuarterne havde i Aarhundreder med Forkjærlighed resideret i Linlithgow, og næsten alle Beboerne vare ivrige Jakobitere.

Der udkrævedes derfor kun kort Tids Frist for at berede Prinsen en glimrende Modtagelse, Borgmesteren havde forsigtig fjærnet sig; men hans Hustru og Datter, begge iførte den klædelige højskotske Tartan og smykkede med store, hvide Kokarder, blandede sig mellem den jublende Mængde og bleve stedede til Haandkys. Under begejstrede Jubelraab ledsagede Befolkningen derpaa den unge Fyrste til hans Fædres ældgamle Slot, hvor den skjønne, ulykkelige Maria Stuart var født, og hvor hun havde henlevet sine faa rolige Timer; men den glimrende Hofholdning var længst forsvunden, en eneste gammel Husholderske modtog med Glædestaarer den sidste Ætling af sin gamle Herskerstamme og fulgte ham ind i de øde Værelser; i sin overstrømmende Hjærtens Glæde beværtede hun derpaa den tilstimlende Mængde med alt, hvad Køkken og Kjælder formaaede.

Tanker af ejendommelig Art maa vistnok have paatrængt sig Karl Edvard, medens han tilbragte Natten paa det gamle Slot. Omgivelserne mindede ham om alle jordiske Tings Forgængelighed og om hans egne usikre Forhaabnninger; dog han fik ikke lang Tid til at hengive sig til Grublerier af denne Art, thi Marchen til Hovedstaden maatte skyndsomt fortsættes. Den lille Hær havde om Natten lejret sig paa en Høj øst for Staden, hvor nu den tolvte Milepæl fra Edinburgh er anbragt: ved Morgenens Frembrud brød man op, men man marcherede nu adskillig forsigtigere frem og kom derfor ikke saa hastig afsted som de foregaaende Dage. Nogle Timer senere dukkede dog Hovedstadens Taarne frem af Taagen og bleve hilsede med jublende Glæde.

IV. Forvirringen i Edinburgh. — Galoppen fra Colt-Bridge. — Hvorledes en Hovedstad kan erobres. — Holyrood-palace.

Medens Prætendenten Karl Edvard saaledes i Ilmarcher nærmede sig Skotlands Hovedstad, herskede en ubeskrivelig

Forvirring og Forstyrrelse inden for sammes Mure. Da General Cope drog ud med sin Hær, var der ingen, som nærede Tvivl om, at han jo med ringe Møje vilde kunne dæmpe Urolighederne i de fjærne Højlande; men efter den regulære Styrkes Afmarche havde man faaet den ene Hjobspost efter den anden, snart fik man det rædselsfulde Budskab, at de vilde højlandske Skarer vare trængte ind i Lavlandet, og kort derpaa vidste man, at de rykkede frem mod selve Hovedstaden. Rygtet overdrev deres Tal; man fortalte, at Tusender af halvvilde Krigere fra hver Dal strømmede til Prætendentens Fane, og det er let forstaaeligt, at Edinburghs Befolkning imødesaa deres Ankomst med lignende Følelser, som engang greb Roms blødagtige Beboere ved Alariks og Attilas Fremrykning.

Overborgmesteren (Lord-Provost) sammenkaldte Byraadets Medlemmer for at raadslaa om, hvad man skulde gjøre. Foruden Besætningen i det befæstede Slot, som ikke stod til Disposition, raadede man til Stadens Forsvar i alt kun over sexten Kompagnier Borgervæbning, hvert paa 100 Mand, men siden 1688 havde de ikkun givet Møde ved de aarlige Parader paa Kongens Fødselsdag, og deres Officerer vare fredelige Borgere og Kjøbmænd; de gamle Mure, som omgave Staden, ydede derhos saa godt som ingen Beskyttelse mod et stormende Angreb, skjønt de til Dels vare forsynede med Skydeskaar; deres Opgave var nu kun at forhindre Indsmugling af toldpligtigt Gods, og Skyts var slet ikke for Haanden.

Borgmesteren indsaa meget vel, at Stadens Stilling var fortvivlet, og han satte sin eneste Lid til, at man maaske kunde holde sig til Copes Tilbagekomst. Man vidste, at Generalen rykkede frem langs Kysten i Ilmarcher, at han den 9de September var naaet til Banff og den 11te til Aberdeen; Transportskibe vare sendte afsted for at sætte Tropperne over Forthbugten, om nogle Dage kunde man altsaa vente Undsætning, og saa længe kunde man maaske

dog holde sig med sine ringe Midler. Borgmesteren foreslog altsaa at kalde Borgervæbningen under Vaaben til Forsvar for Alter og Arne, de forfaldne Mure vilde han lade udbedre, saa at de i det mindste kunde afgive Beskyttelse mod en Geværild og en eventuel Storm.

Medens man endnu afhandlede om disse Forslag, meldtes et Bud, som havde vigtige Efterretninger at bringe; man lod ham komme ind for det hele Raad, og Manden, en vis Alves, fortalte nu, at han kom fra Perth, hvor han mod sin Vilje var kommen midt ind i den fjendtlige Styrke; Hertugen af Perth, der kjendte ham fra tidligere Tid, havde i Prinsens Navn befalet ham at melde Edinburghs Befolkning, at de kun ved en fredelig Overgivelse kunde vente Skaansel; en Indtagelse ved Storm vilde derimod udsætte Byen for Højlændernes skaanselsløse Medfart. Det Billede, som Afsendingen udkastede af de fjendtlige Skarer, var lidet opmuntrende, man saae allerede Barbarernes tøjlesløse Horder hylende opfylde Gaderne, man saae Husene udplyndrede og i Flammer, Konerne og Døtrene skjændede og Børnene myrdede.

De forsagte af Raadets Medlemmer foresloge at underhandle; de mest forsagte mente derimod, at den Sikkerhed, man opnaaede ved en Kapitulation, var lidet betryggende, thi hvem kunde indestaa for, at der blev opretholdt Mandstugt mellem det udisciplinerede Mandskab? Naar Højlænderne først saae Edinburghs smukke Paladser og glimrende Butikker, vilde ingen kunne afholde dem fra Plyndring; ogsaa i dette Tilfælde var man udsat for alle en Erobrings Rædsler, og det var derfor under alle Omstændigheder raadeligst at gjøre Modstand, til Undsætningshæren ankom.

Saaledes raadede flere af den yderste Frygt til Kamp; men man var bange for, at de slemme Efterretninger, Alves havde bragt, skulde fremkalde en almindelig Modløshed blandt Befolkningen, Borgmesteren var forbitret over, at han havde afgivet sin Melding for det samlede Raad og

ikke for ham alene, og den strænge Herre lod endog det ulyksalige Bud kaste i Fængsel, for at han ikke skulde anrette flere Ulykker.

Publikum havde dog allerede faaet mere end nok at vide om de onde Tidender, og Opraabet om at møde under Vaaben fandt kun ringe Anklang; der stillede ikke mere end en Tredjedel af det hele Mandskab, og blot nogle faa Ynglinge meldte sig som frivillige. Desuden havde Hertugen af Buccleugh væbnet sine undergivne og stillet dem til Raadighed for Hovedstadens Forsvar, men i ét og alt kunde man dog ikke opdrive mere end 700 Mand, og dem fordelte man ved Byportene og paa de mest udsatte Steder. Mathematikeren Maclaurin havde anvendt sin Videnskab for nogenlunde at sætte Staden i Forsvarsstand; fra Leith lod man hente nogle ubrugelige Kanoner, Portene bleve spærrede ved Barrikader, og de mest brøstfældige Steder i Murene bleve udbedrede; men Befæstningsværkernes Tilstand gav dog kun ringe Haab om et heldigt Udfald.

Da man den 15de September fik Efterretning om, at Højlændernes Hær, under Befolkningens Jubel, var rykket ind i Linlithgow, greb Følelsen af Hjælpeløshed yderligere om sig. De eneste regulære Tropper, man kunde raade over, vare Gardiners tvende Rytterregimenter; men disse kunde naturligvis ikke være til nogen Nytte inden for Bymurene, derimod kunde de maaske nok i aaben Mark sprænge de uordnede fjendtlige Skarer ved et dristigt Angreb; naar man dernæst lod Borgervæbningen følge efter som en Slags Reserve, var det maaske endog muligt at fremkalde det Indtryk hos Fjenden, at en stor regulær Styrke af alle Vaabenarter var trukken sammen til Hovedstadens Forsvar, hvilket atter kunde forlede ham til fuldstændig at opgive Angrebet; ved et saadant offensivt Skridt kunde man endelig overdrage Ledelsen til den gamle, tapre og prøvede Oberst Gardiner, hvad naturligvis yderligere talte for samme.

Man besluttede altsaa at rykke Fjenden dristig i Møde,

og den 16de ved Daggry kaldte Alarmtrommerne Borgerne under Vaaben, dog Førernes Tillidsfuldhed deltes ikke af Befolkningen, og kun et ringe Antal bevæbnede indfandt sig. Under Afmarchen gjennem de snævre Gader smuttede endnu en stor Del ubemærket ind i Husene, da de fik at vide, at man ikke skulde kæmpe bag Murene, men i aaben Mark. Jamrende Koner og Kjærester styrtede ud af Dørene og toge grædende Afsked med de bortmarcherende, som om de droge den visse Død i Møde, og ældre Borgere besvore endog de yngre at vende om og ikke udsætte sig for den uundgaaelige Undergang. Stemningen var saaledes allerede meget trykket, da man naaede det Punkt, hvor Coltbroen, omtrent en halv Mil fra Hovedstaden, er bygget over en lille Flod; øst for samme opstillede det lille Korps sig i en Halvkreds for at spærre Højlænderne Vejen.

Den hele Styrke var ikke mere end 360 Mand, en broget sammensat, latterlig Flok, foran hvis Front Oberst Gardiner afventede Fjenden. Alder og Sygdom havde undergravet denne tapre Mands Sundhed, det uvenlige, stormfulde Vejrlig tvang ham til at indsvøbe sin lange vindtørre Skikkelse i en uhyre blaa Kavaj, og da han derhos havde bundet sin store Hat fast under Hagen med et Silke-Lommetørklæde, afgav han et temmelig komisk Skue, medens han i denne Udstyrelse holdt foran sin Skare. Dragonerne dækkede Flankerne, og en lille Afdeling blev sendt endnu en halv Mil længere frem til Landsbyen Crostorpshine for at iagttage Højlændernes Fremrykning. Det varede heller ikke længe, før de fjendtlige Fortropper kom i Sigte, og de faa beredne Officerer i Prinsens Følge rede i Galop løs mod de fjendtlige Ryttere og affyrede deres Pistoler. Denne uventede Tilsynekomst af beredne, som man holdt for Kavalleri, fremkaldte en ubeskrivelig Rædsel, Dragonerne gjorde omkring og joge afsted, og næppe saae Regimenterne deres Kammerater vende tilbage ad Landevejen, før de ogsaa bleve grebne af samme paniske Skræk og skammelig vendte

sig paa Flugt uden at høre paa deres Officerer og deres gamle Obersts Forestillinger og Befalinger.

Beboerne af Hovedstaden havde i stort Tal samlet sig uden for Portene for at afvente Udfaldet af Fægtningen, og deres Bestyrtelse var ubeskrivelig, da de saae Rytterne i opløste Skarer ustandselig jage hen over Markerne nord for Edinburgh, hvor nu den nye Stad er opført; man fik ikke Holdt paa Dragonerne, før de vare naaede frem til Landsbyen Preston, hvor et mærkværdigt Tilfælde vilde, at deres Oberst ejede et Landsted. Om Aftenen bleve de imidlertid opskræmmede paa ny ved Raab fra en af deres egne Kammerater, som var falden ned i en Kulgrube, der var fyldt med Vand; de troede at høre Højlændernes vilde Krigsskrig og flygtede ustandselig videre til Dunbar; den Dag i Dag omtaler Folket denne skammelige Flugt under Navnet: »Galoppen fra Colt-Bridge«.

Det udisciplinerede Fodfolk havde naturligvis heller ikke holdt Stand efter Dragonernes Flugt, men søgte Beskyttelse bag Byens Mure, ja enkelte holdt sig først for sikre, efter at de havde bortkastet deres Vaaben og lykkelig naaet deres Hjem. Der herskede nu den frygteligste Forvirring i Byen, man raabte, at alt nu var tabt, og at man ikke kunde tænke paa Modstand, da Dragonerne vare flygtede saa fejgt, og i denne Nød greb man til den Udvej at sammenkalde Raadets Medlemmer og Kronens Embedsmænd til et nyt Møde; af de sidste havde mange imidlertid allerede forladt Staden, hvorimod en Mængde uberettigede Personer trængte sig ind i Raadssalen og støjende forlangte, at der strax skulde knyttes Underhandlinger om Overgivelse. Mødet blev stormende, og man kunde ikke komme til nogen Beslutning, da der pludselig overleveredes Over-Borgmesteren en indtruffen Skrivelse; han brød den og oplæste en i bydende Udtryk affattet Opfordring fra Prins Karl Edvard til strax at overlevere ham hans Hovedstad, mod at han i saa Fald garanterede dens Rettigheder og Friheder. En

Modstand med væbnet Haand vilde derimod have de mest skæbnesvangre Følger, og ligeledes blev enhver, der førte Vaaben eller anden Statsejendom bort fra Staden, truet med de haardeste Straffe. Skrivelsen var dateret Greys Mølle, der ligger i Nærheden af Colt-Bridge, en halv Mil fra Edinburgh, og den var undertegnet Karl, Prins-Regent.

Det sidste var afgjørende for Over-Borgmesteren, der erklærede, at han som Øvrighedsperson aldeles ikke kunde modtage et Budskab med en saadan Underskrift, der kun tilkom hans retmæssige Hersker, og han forlod Forsamlingssalen sammen med nogle Raadsherrer. Forvirringen steg nu yderligere, og endelig besluttede man at sende en Deputation til Prinsen; man skulde se at opnaa de bedst mulige Betingelser for Overgivelsen og haabede maaske ogsaa i al Hemmelighed at kunne trække Underhandlingerne i Langdrag til General Copes Ankomst. Deputationen blev modtagen af Prinsen med den ham egne Venlighed; men han laante ikke deres ydmyge Bønner noget venligt Øre. Sin Vilje havde han alt tilkjendegivet Staden, den var urokkelig, og han maatte forlange en ubetinget Overgivelse i sin Fader »Kongens« Navn; hans kongelige Ord maatte være Garanti nok for Borgernes Sikkerhed og Stadens Rettigheder; men enhver Understøttelse, som blev ydet den hannoveranske Usurpator, være sig i Vaaben eller Penge, vilde blive straffet med Strænghed. Han vilde heller ikke vide noget om en Opsættelse af Overgivelsen, og først paa Deputationens indstændige Bønner gik han ind paa at afvente Raadets endelige Svar til Kl. 2 om Morgenen.

Modløs vendte Udsendingene tilbage Kl. 10 om Aftenen. Raadets Medlemmer bleve atter samlede; men det var klart, at alt var tabt, hvis Generalen nu ikke kom i sidste Øjeblik; man vidste, at han var afsejlet fra Aberdeen, og han kunde maaske kaste Anker i Leith den næste Morgen. Ufortovet at overgive Byen syntes saa meget betænkeligere, da Karl vilde modtages som Prins-Regent; paa den ene

Side udsatte man sig saaledes for en Højforræderi-Proces, hvis man anerkjendte Prætendenten, og paa den anden Side vilde et unyttigt Forsøg paa Modstand kun udsætte Borgerne for de højlandske Banders løsladte Raseri. Det er let forstaaeligt, at Forsamlingen under saadanne Omstændigheder ikke kunde naa til noget Resultat; at vinde Tid var det eneste Haab, hvortil man klamrede sig fast, og Deputationen kjørte atter afsted om Morgenen tidlig Kl. 2; man skulde anmode Prinsen om i det mindste at vente med Indtoget til Kl. 9, da man ikke havde kunnet samle Byens Myndigheder til et natligt Møde; Udsendingene skulde dernæst ogsaa se at komme efter, hvad Karl Edvard mente med en Modtagelse som »Prins-Regent«. Resultatet af denne Sendingsfærd blev endnu ynkeligere end det første; Udsendingene fik ikke engang Foretræde, men blot den Besked, at Prinsen alt havde meddelt dem sin endelige Vilje og ikke havde noget yderligere at tilføje.

Karl Edvard havde meget vel gjennemskuet Raadets Hensigt, under alle Omstændigheder blot at vinde Tid; men desto mere magtpaaliggende maatte det ogsaa være ham at bemægtige sig Hovedstaden i en Fart. Endnu i Nattens Løb afsendte han en udsøgt Skare paa 800 Cameroner under den kjække Lochiels egen Anførsel; han fik det Bud at lægge sig i Baghold i Nærheden af Nether-Bow-Porten, og han fik et Forraad Krudt med til at sprænge Porten før Daggry, hvis han ikke kunde sætte sig i Besiddelse af samme ved et dristigt Stormløb. En vis Murray af Broughton, der var nøje kjendt med de stedlige Forhold, førte Skaren hemmelig hen til Nærheden af Porten; det var endnu mørkt, alt var stille inden for Murene, man hørte kun Skildvagternes taktfaste Trin paa Brostenene; hviskende holdt man Raad om, hvad man yderligere skulde gjøre.

Det var Tirsdag den 17de September, Kl. 5 om Morgenen, Dagen maatte snart gry, da hørte man først i Afstand, og derpaa nærmere og nærmere, en Vogn rumle

inde fra Byen hen imod Porten; knagende aabnede de tunge Portfløje sig for den Karét, som havde bragt Deputationens Medlemmer tilbage fra deres anden Sendingsfærd. Kusken vilde nu fredelig vende hjem til sin Herres Bolig, der laa ude i Forstaden; men Lochiel gav ikke Portneren Tid til at lukke Porten igjen; med vilde Skrig styrtede hans 800 Højlændere frem af deres Skjul, og før Portneren kunde komme sig af sin Skræk, vare de Herrer over Staden. Man sendte strax Afdelinger afsted til de øvrige Byporte, og uden Blodsudgydelse fangedes de smaa Vagtkommandoer; ingen fik Tid til at slaa Alarm, Overrumplingen var fuldstændig, og da Dagen gryede, og Borgerne vaagnede, saae de til deres Skræk, at Staden havde skiftet Herrer.

Paa den fri Plads, der omgav Edinburghs berømte Kors, som nu for længst er forsvundet, stod Cameronernes vilde krigerske Skarer med deres ridderlige Høvding i Spidsen; Herolder i brogede, fantastiske Dragter udraabte under den gabende Mængdes Studsen Jakob VIII. som Konge over England, Skotland og Irland; Murray af Broughtons unge, smukke Kone red omkring med draget Sværd og uddelte under begejstrede Ord hvide Baand til de omstaaende som Tegn paa deres Hengivenhed for Stuarterne. Den pludselige Forandring lignede mere et Drømmebillede end Virkeligheden; men den almindelige Forbavselse veg snart Pladsen for en almindelig Begejstring; ikke alene Jakobiterne, som saa længe havde maattet lægge Dølgsmaal paa deres Følelser, men ogsaa de ligegyldiges store Tal lod sig rive med af Øjeblikkets Svimmel, og navnlig kunde det smukke Kjøn ikke modstaa det romantiske Trylleri, som hvilede over hele Prætendentens Tog. Fra alle Vinduer løde Kvindernes glade Tilraab, smukke Hænder viftede begejstret med hvide Tørklæder, det hannoveranske Dynastis enkelte tro Tilhængere turde ikke vise sig offentlig, og med stor Utaalmodighed afventede man Prinsens Indtog.

Karl Edvard havde imidlertid i Greys Mølle faaet

Melding om det vellykkede Udfald af hans Plan og lod nu Resten af Hæren marchere frem ad den slagne Landevej. Skytsets fjærne Drøn og de smaa, hvide Skyer, som af og til væltede frem fra Kastellets mørke Mure, der rage højt op over Staden, mindede om, at her endnu laa en fjendtlig Besætning, og Prinsen førte derfor sine Tropper syd om Staden for at undgaa en unyttig Blodsudgydelse. I den Lavning mellem »Arthurs Sæde« og »Salisbury-Klipperne«, som er bekjendt under Navnet: »Jægerens Sump«, lod han gjøre Holdt i Nærheden af Duddingstone og opslog her sin Lejr. Selv red han derimod videre, kun ledsaget af Lorderne Perth og Elcho, og naaede saaledes frem til den Høj, af hvilken St. Antoniuskildens klare Vand sprudler frem. Her steg han af Hesten og betragtede i stum Henrykkelse det Panorama, der udbredte sig for hans Fødder. Foran ham laa Hovedstaden i det Rige, hans Forfædre havde behersket i Aarhundreder, og som nu igjen tilhørte ham. Solen belyste det vidunderlige Landskab, som prangede i alle Efteraarets Farver; i det fjærne skimtede man Oceanets blaa Flade, fra Gader og Torve lød Folkets Jubel og de højlandske Fløjters og Sækkepibers skingrende Toner; af og til drønede et Kanonskud fra Slottet. Atter og atter fængsledes Prinsens Blik af Holyrood-palaces mægtige graa Stenmasse, som rager højt op blandt Husenes Vrimmel. Længselen efter at betræde sine Fædres Slot lod ham dog ikke dvæle længe paa dette Udsigtspunkt, og han førte sin Hest ned ad Skraaningen, langs hvis Fod Muren om den kongelige Lysthave strækker sig. Tjenstfærdige Hænder havde allerede brudt et Hul, gjennem hvilket Prinsen kunde komme uden Besvær, og da han nu betraadte den gamle ærværdige Allé, »Hertuggangen« — den kaldtes saaledes, fordi den havde været hans Bedstefader, Jakob II.'s Yndlings-Spaseregang, medens han opholdt sig i Edinburgh som Landets Statholder — trængte en uoverskuelig Folkemasse frem for at hilse paa ham. Om endskjønt Karl Edvard

igjen var stegen til Hest, kunde han kun med Møje bane sig Vej gjennem den Mylr af Mænd og skjønne Kvinder, som modtoge ham med begejstrede Tilraab; de, som kunde naa saa langt frem, at de kunde kysse hans Støvler eller Sømmen af hans Klædning, skattede sig dobbelt lykkelige og bevarede til deres Død Mindet om denne begejstrede Scene. Prinsens prægtige Ydre henrykkede alle, hans lange blonde Haar flagrede for Vinden, og hans elegante Skikkelse fremhævedes endnu yderligere ved den højskotske Dragt og Andreas-Ordenens Stjærne paa Brystet.

En Tid holdt Karl Edvard stille foran Paladsets Hovedparti for at vise sig for Folkemængden, inden han steg af Hesten. Imidlertid slog en Kanonkugle fra Kastellet ned i Jakob V.'s nærliggende Taarn, en Mængde Stene ramlede ned i Gaarden, men Prinsen gav ikke Agt herpaa, steg af Hesten og gik hen mod den Dør, som fører til Hertugen af Hamiltons Galleri. Han vilde netop gaa ind, da traadte en gammel Adelsmand, James Hepburn af Keith, frem af den gabende Mængde, drog i Tavshed sit Sværd og steg saaledes op ad Trappen foran den Mand, hvem han anerkjendte for sin retmæssige Hersker; saaledes havde hans Forfædre i Aarhundreder i Følge Lenspligten hyldet deres Konge ved hans Regerings-Tiltrædelse. Hepburns Hylding var saa meget glædeligere, som han ingenlunde var en Tilhænger af Læren om Kongedømmets guddommelige Oprindelse; men den Brøde, der havde kostet Jakob II. hans Trone, var i Følge Hepburns Anskuelse langt overgaaet af denne Konges Efterfølgere, som havde tilintetgjort Skotlands Selvstændighed.

Karl Edvard fulgte sin gamle Vasal ind i den lave Hal, fra hvis mørke Vægge hans kongelige Forfædres Billeder skuede ned paa ham; derpaa betraadte han den Række Værelser, som havde tjent til Bolig for Skotlands Konger, men havde staaet tomme siden det nye Kongehus's Tronbestigelse. I de samme glimrende Værelser, der ikke havde

set nogen Fest siden den smukke, ulykkelige Maria Stuarts Tid, fejredes samme Aften et glimrende Bal. Edinburghs Damer gave talrigt Møde, og det smukke Kjøn, der allerede forud var indtaget for Prinsen paa Grund af hans vindende Ydre og det romantiske Skjær, som omgav hans hele Foretagende, blev nu fuldstændig besejret ved hans overordentlig elskværdige Væsen og Opførsel. Den yngre Del af det smukke Kjøn var henrykt over Prinsens udmærkede Dans; for ikke at krænke noget Parti lod han afvexlende spille højskotske og lavskotske Melodier, og de krigerske Skikkelser i hans Omgivelser bidroge yderligere deres til at give denne Fest det maleriske og ejendommelige Præg, som gjorde den uforglemmelig for alle Deltagerne.

Den næste Dag tilbragte Karl Edvard i Holyroodpalace. En Mængde Forretninger lagde Beslag paa hans Tid, og særlig drog han Omsorg for at udruste sin Hær. En stor Del af de Vaaben, som havde været i Borgernes Hænder, var rigtig nok bleven gjemt i Kastellet; men heldigvis opdagede man endnu et Forraad af 1000 Geværer, hvorved man kunde afhjælpe den føleligste Mangel. Nye Skarer Højlændere strømmede imidlertid til Lejren i Duddingstone, og her hen begav Prinsen sig ogsaa den følgende Dag; thi nu var General Cope i Fremrykning mod Hovedstaden.

V. Højskotternes Afmarche fra Edinburgh. — Aftenen før Slaget. — Slaget ved Preston-Pans. — Cameronernes Indtog. — Det engelske Rytteris Flugt.

Næsten ved samme Tid som Karl Edvard bemægtigede sig sin Hovedstad, den 17de September tidlig om Morgenen, landede ogsaa Sir John Cope i den lille Havnestad Dunbar. Modvinde havde forhalet Hidfarten fra Aberdeen, denne og hele den følgende Dag gik hen med Udskibningen af Hæren og det betydelige Tros, og imidlertid bragte de flygtende

kongelige Embedsmænd Generalen den nedslaaende Efterretning om Byens Fald. Ogsaa Oberst Gardiner sluttede sig her til ham med sit ulykkelige Dragon-Regiment, og da Sir Cope allerede i Inverness havde trukket et Par Hundrede Mand af Lord Loudons højskotske Regiment til sig, kunde han den 19de September bryde op med omtrent 2400 Mand. Man havde haabet, at en stor Del af Adelsmændene i Lavskotland vilde samle sig om Regeringens Faner; men nu blev det klart, at Ministeriet Walpoles delvise Afvæbning var langt mere skæbnesvanger, end om man havde ladet alle beholde Vaabnene; thi netop de Regeringen hengivne Stormænd havde adlydt Lovens Bud, medens Modpartiet havde vidst at unddrage sig Udførelsen af samme; derfor kunde ikke engang den mægtige Hertug af Argyll væbne et anstændigt Antal af sine Campbellere, og Grev Home, som endnu paa Karl I.'s Tid var rykket i Marken med sex Hundrede fuldt rustede Vasaller, kom nu til Lejren ved Dunbar med to Tjenere.

Den 19de September naaede den engelske Hær den lille Stad Haddington og lejrede sig paa Markerne lidt vest for samme; smaa Rytterafdelinger bleve sendte frem mod Edinburgh for at indhente Efterretninger om Højlænderne. Samme Aften samlede ogsaa Karl Edvard sine Høvdinger til et Krigsraad; han erklærede, at det var hans faste Beslutning strax at bryde op og angribe den engelske Hær, og enstemmige Bifaldsraab hilste denne Meddelelse, som svarede til den vilde Kamplyst, der besjælede de højskotske Skarer. Derimod kunde Troppernes slette Udrustning, Manglen af Skyts og Rytteri og deres mangelfulde Disciplin vække alvorlige Betænkeligheder, nu da man skulde bestaa en Kamp med en regulær Troppestyrke. Karl var kun bekjendt med de morderiske Slag mellem Fastlandets store staaende Hære, og det var klart nok, at hans Mænd ikke kunde tvinges ind under Datidens stive taktiske Former; i Grampiansbjærgenes vilde Kløfter havde man derfor vel

haft Udsigt til en sejrrig Kamp over for Fjendens Tropper; men hvorledes vilde det vel gaa nu, da man skulde tage det op med de vel dresserede engelske Tropper i East-Lothians lave Højdedrag? Med en fuldkommen berettiget Bekymring opfordrede Karl Edvard sine Høvdinger til at fremsætte deres Anskuelser om de Foranstaltninger, man maatte træffe for under disse forøgede Vanskeligheder at kæmpe med Udsigt til Sejr. Høvdingerne trak sig en Stund tilbage til Raadslagning og valgte derpaa Macdonald af Keppoch til Talsmand, thi han havde i tidligere Aar tjent i Frankrig og her indhøstet rige Erfaringer i Krigskunsten, ligesom han kjendte Højskotternes særlige Karakter til Bunds.

»Den eneste Udsigt til Sejr,« sagde Høvdingen, »er at bryde ufortøvet op og angribe Fjenden, hvor vi træffe ham. Clanerne ere nu grebne af en Kamplyst, som ikke kan stige, men kun tage af. Førerne ere Dem hengivne med fanatisk Begejstring, og hver Stamme vil følge sin Høvding, hvor han fører den hen. De færreste have rigtig nok set Krig før; men de ville dog med den gamle uimodstaaelige Voldsomhed styrte sig over Fjenden, og Claymorerne ville blive lige saa frygtelige for de engelske Soldater som i gamle Dage. Lad os altsaa bryde op i Morgen tidlig; maaske kunne vi da overraske Fjenden i den bjærgfulde Egn, hvor Landevejen fører mod Dunbar, og her kan han ikke gjøre Brug af sit Skyts og Rytteri.«

Prinsen gav af ganske Hjærte sit Bifald til denne Plan; men han forlangte at gaa i Spidsen for sin Hær under Angrebet, ligesom Høvdingerne jo selv førte deres Claner. Herimod rejste Høvdingerne imidlertid, og med fuld Rette, for første Gang en alvorlig Modsigelse; man vilde ikke tillade ham unødvendig at udsætte sig for Farerne; thi naar han faldt, var det hele Foretagende og de selv med uden Redning fortabte; han maatte altsaa love at nøjes med at føre den anden Træfning.

Den 20de September brøde Højskotterne op fra Lejren ved Duddingstone; Walter Scott har i sin Waverley givet os en livlig Skildring af den hele Scene. Under Sækkepibernes Lyd satte Clanerne sig i Bevægelse i en samlet Kolonne, man havde faaet fat i en gammel Kanon og forspændt den med de eneste Trækheste, man kunde opdrive; nogle franske Artillerister betjente den, og skjønt den i det højeste kunde anvendes til Signalskud, tillagde Højskotterne dog deres Kanon en særdeles Værdi og vilde ikke lade den blive tilbage, og nu gav dens Brag de jublende Claner Signalet til Afmarche. De faa Ryttere, man havde kunnet udruste, dannede Hærens Fortrav, som fulgte den gamle Postvej til Haddington. Til den lille By Musselburgh følger Vejen langs Kysten, passerer derpaa Kystfloden Esk paa en gammel Stenbro, vender sig med mere sydlig Retning ind i Landet og hæver sig til Aasen af Højdedraget »Cawberry Hill«, hvor den skjønne ulykkelige Maria engang maatte overgive sig til sine oprørske Undersaatter.

Beboerne af den lille Stad saae med Forbavselse den fremmedagtige Hærafdeling passere forbi. I Spidsen for hver Clan blev der baaret en særlig Fane; men Prætendentens Banner vajede i Spidsen for Hæren. Clanernes Udrustning var falden meget ulige ud; de krigerske athletiske Bjærgboere, som droge i Spidsen, vare samtlige væbnede med Flinter, bare den frygtelige Claymore ved Siden og et lille Skjold paa venstre Arm; men Bagtravet dannedes af de fattige Vasallers pjaltede Skikkelser med deres vilde Aasyn og lange, uredte Haar, og de fleste af dem førte kun en Øxe, en gammel Flint uden Laas eller vel endog blot en svær Knippel med Bly i Enden; de bedst udrustede Mænd i Bagtravet førte lange Stænger med Leer paa Spidsen. Synet af den unge Prins, der med flagrende Lokker og iført sin højlandske Dragt galoperede hen over

Stubmarkerne ved Siden af Kolonnen, vakte ogsaa i Musselburgh Befolkningens almindelige Sympathi.

Man var endnu ikke kommen langt forbi Musselburgh, da nogle udsendte Ryttere kom sprængende og meldte, at den fjendtlige Hær havde lejret sig i en halv Mils Afstand forud ved Landsbyen Preston. Sir John Cope havde nemlig foretrukket i Haddington at forlade Postvejen og slaa ind paa en Sidevej, som fører gjennem Lavlandet forbi Landsbyerne Seaton og Preston og i Musselburgh igjen forener sig med Hovedvejen. Her haabede han at kunne anvende sit overlegne Artilleri; men for øvrigt troede hverken Generalen eller hans Officerer, at Højlænderne vilde vove et Slag. Paa Sir Georg Murrays Befaling marcherede Højlænderne videre i den engang begyndte Retning for ikke at opgive deres fordelagtige dominerende Stilling; syd for »Pinkie-Gardens« drog Hæren op ad Fawside-Bakkeryg, svingede derpaa pludselig til venstre, marcherede nedad Skraaningen hen imod Landsbyen Tranent og tog her Stilling vest for dette Punkt langs Landevejen.

Den engelske General var meget forbavset, da han pludselig saae den fjendtlige Styrke paa Højdedraget syd for sig. Nogle frivillige, som han havde udsendt for at udspejde Fjenden, vare nemlig ikke komne tilbage; de havde ladet sig friste af en god Kro paa Vejen og bleve pludselig omringede af Højlænderne; Floden Esk, som de i Ebbetid vare passerede uden Fare, kunde de nu ikke komme tilbage over, da Flodtiden var indtraadt, Musselburgh-Broen var alt i Fjendens Hænder, og de maatte altsaa overgive sig.

Sir John Cope spildte imidlertid ingen Tid, men lod sin Hær indtage en ny Stilling, der løb parallel med Fjendens; hans højre Fløi støttede sig til Parkmuren omkring Oberst Gardiners Landsted i Preston; den venstre Fløj strakte sig hen imod Seaton, Fronten var rettet mod Syd, og i Ryggen laa de smaa Landsbyer Preston-Pans og Cockenzie. I Nærheden af den sidste By var Trosset lejret under Dæk-

ning af et Par Hundrede Mand Fodfolk, saa der altsaa i alt kun var 2100 Mand tilbage for Slaglinien. Tropperne vare opstillede i den for hin Tid almindelige Slagorden; paa hver Fløj stod et Rytterregiment, derpaa fulgte tre Stykker Skyts i hver Flanke, og Centrum dannedes af Fodfolket.

Ogsaa Højlænderne havde imidlertid formeret deres Slagorden oppe paa Aasen og opstillet sig i tvende Linier. Klokken var 3 om Eftermiddagen. Under deres Fod i næppe tusende Skridts Afstand kunde de se alle Englændernes Manøvrer; Kommandoraabene løde op til dem, de røde Uniformer skinnede gjennem de Støvskyer, som hvirvledes i Vejret fra de tørre Stubmarker, og Bajonetterne glimtede i Solen. Bag Fjendens Linier skimtede man tydelig Landsbyerne Cockenzie og Preston-Pans, og Horisonten begrænsedes af den let krusede Havflade, hvor to Skibe med rebede Sejl gyngede op og ned; de laa for Anker i en sikker Afstand, og en Mængde flygtede Indbyggere betragtede fra Skibsdækkene det livlige Skuespil paa Strandbredden.

Clanerne besvarede med vilde Raab Fjendens udfordrende Hurraer, som løde op til dem; de forlangte strax at blive førte ned ad Bjærget til Angreb, og Karl havde gjærne føjet deres Ønsker; men mellem Foden af Højden og de Marker, hvor Englænderne vare opstillede, strakte sig en Mose med en bred Grøft i Midten; man maatte passere den midt under Fjendens mest levende Ild, og ingen kunde sige, hvor man kunde komme over. Da tilbød Oberst Ker af Gordon at foretage en nøje Rekognoscering. Frygtløs red han langs med Sumpen paa sin lille hvide Hest; han var skilt fra begge Hære ved en lige lang Afstand, og Englændernes fremsendte Skytter fyrede løs paa ham; men til sine Landsmænds Beundring lod Obersten sig ikke forstyrre i sin Rekognoscering og red langsomt videre; naar han kom til et af de lange Stengærder, som fra Bjærgaasen strakte sig ned mod Mosen og spærrede ham Vejen,

steg Gordon koldblodig af Hesten, rev nogle Stene ned, klatrede over med samt sin Hest, steg op igjen og fortsatte sin Vej. Endelig var han naaet frem omtrent lige over for Seaton, men fandt ingen Vej og vendte derpaa tilbage til Prinsen. Det var klart, at man ikke kunde forsøge paa Overgangen her, i det mindste ikke nu i Aftenskumringen.

Højlændernes Utaalmodighed lod sig næppe holde i Tømme længere; de begyndte at frygte for, at Cope igjen vilde marchere fra dem, som engang tidligere ved Corry-Arrack, og Lord Nairn blev derfor sendt afsted mod Vest med 500 Mand for at afskære Fjenden fra Vejen til Edinburgh. Med Undtagelse af nogle Skud fra de engelske Forposter blev alt stille; kun et eneste Kanonskud blev affyret, Kuglen slog ned i Landsbyen Tranent og tvang Højskotterne til et ilsomt Tilbagetog.

Da Aftenen brød frem, drev Søvinden hvide Skyer ind over Land, de lagde sig over den lille Højslette, blandede sig med Taagen, der steg op fra Mosen, og skjulte snart den engelske Hær for Højlændernes Blikke; men de muntre Musikstykker forraadte, at man nu var gaaet i Lejr, Klokken ni lod Trommernes dumpe Hvirvel sig høre, de sloge Tappenstregen og fulgtes af langtrukne Trompet-Signaler, der blæste Retræte for Rytteriet. Alt blev stille, og kun de fjendtlige Vagtblus glimtede som Sankthans-Orme gjennem den mørke Nat og røbede de Steder, hvor de fjendtlige Vagtposter vare opstillede langs Grøften.

Medens den engelske Hærfører tilbragte Natten i et glimrende Kvarter i Cockenzie, laa Prins Karl Edvard under aaben Himmel paa et usselt Leje af Ærtehalm, sin Middagsmad, en daarlig Kjødsuppe, havde han nydt i den elendige Kro i Tranent, og man fortæller, at Krokonen af Frygt for de ubekjendte Gjæster havde gjemt sit Fajance, hvorfor de maatte spise af Trækar.

Førerne for Højlændernes Hær vare samlede hos Prinsen til langt ud paa Aftenen; alle vare enige om, at man

maatte angribe den næste Morgen saa tidlig som mulig; man haabede, i Skjul af Taagen, at kunne passere Mosen paa de sideste Steder; men Vanskelighederne ved Overgangen vakte en berettiget Frygt, saa meget mere, som man ikke kunde dølge for sig selv, at den fjendtlige Ild endnu yderligere vilde forøge denne Vanskelighed. Under en let forstaaelig Sindsbevægelse skiltes Høvdingerne for at hvile et Par Timer før den afgjørende Kamp, hvis Udfald var mer end usikker, hvad enhver kunde sige sig selv.

Da fik de Hjælp fra en Kant, som de ikke havde næret nogen Anelse om. En Herr Anderson fra Witborough havde været en stum Tilhorer under hele Krigsraadet. I Edinburgh havde han sluttet sig til Prinsen; men som en fredelig Beboer af East-Lothian vovede han ikke at blande sig i de krigsvante, højskotske Høvdingers Forhandlinger; dog hørte han, at Hovedvanskeligheden ved Angrebet laa i at komme over Mosen og Grøften, og da han flere Aar i Træk havde gjennemstrejfet hele Egnen paa Sneppejagt, kjendte han hver Vej og Sti; han var saaledes ofte kommen over Mosen ad en lidet kjendt Sti, som begyndte neden for Højskotternes højre Fløj og førte over til Forpagtergaarden Ringan-Head i Nærheden af Seaton. Vejen var imidlertid smal og heller ikke ganske tør paa denne Aarstid, og Anderson vilde derfor ikke i Forsamlingen fremkomme med sit Forslag om at lade Hæren passere ad denne Vej. Imidlertid lod den Tanke, at det maaske dog var muligt, ham ikke i Ro, og i Nattens Løb gik han først til Hepburn af Keith og meddelte ham sin Kundskab og fulgte derpaa med Ridderen til Sir George Murray. Begge indsaa, hvor vigtig denne Efterretning var; thi hermed var Sandsynligheden given for, uset og uden Tab, at naa ud paa den fri Mark, hvor den engelske Hær var opstillet.

De tre Mænd opsøgte nu Prinsen, der blev i højeste Grad fornøjet, øjeblikkelig stod op fra sit Leje og lod Lochiel og de andre Høvdinger kalde. Alle vare enige om,

at man ufortøvet burde angribe, og Anderson tilbød sig at føre den lille Hær over Mosen; naar man strax brød op, kunde man haabe at være ovre før Daggry. En Ordonnans blev afsendt for at kalde Lord Nairns Afdeling tilbage, som var afmarcheret om Eftermiddagen; men ellers gik der ikke lang Tid med til Forberedelserne, thi man havde ingen overflødig, besværlig Bagage at trækkes med.

Løverdag den 21de September Klokken syv om Morgenen satte den lille højskotske Hær sig i Bevægelse i dyb Tavshed. I Begyndelsen var Vejen belyst af den stjærneklare Himmel, og det var en isnende kold Nat; eftersom Kolonnen steg længere og længere ned ad Skraaningen, kom den ind i den tætte Taage, der hang over Mosen og Sletten; den ene Mand maatte nu gaa forsigtig bag efter den anden, og dog sank mange af de bageste knædybt ned i Mosen, hvor Jordsmonnet endnu havde baaret de forreste; nogle faa Heste for Prinsen og hans nærmeste Omgivelser ledede man ved Tøjlen bag efter Kolonnen. Prinsen, som drog over i Spidsen for de bageste Claner, faldt paa Knæ, da han sprang over den dybe Grøft, men rejste sig strax igjen; Dagen begyndte at gry, da Spidsen af Kolonnen nærmede sig den faste Jordbund.

Englænderne havde vel ikke besat Udgangen af Stien, der ogsaa var dem ubekjendt; men den Officer, der befalede Rytterregimentet paa venstre Fløj, havde sendt Ryttere ud, som skulde observere Udkanten af Mosen. I Nattens Mørke hørte disse Poster den ejendommelige Støj af en marcherende Menneskemasse, deres Opmærksomhed fordobledes, og snart saae de mørke Skikkelser dukke frem af den tætte Taage ude paa det Jordsmon, man havde holdt for ufremkommeligt; lange, sorte Linier fulgte efter; der kunde ikke herske nogen Tvivl om, at det var Fjenden; rask affyrede de deres Pistoler og joge afsted.

Skuddenes Drøn hørtes langt ud over Mosen og viste Højlænderne, at man ikke mere kunde gjøre Regning paa

at overfalde den engelske Hær; nu gjaldt det derimod om at formere sig saa hurtig som mulig til Angreb, saa kunde det maaske endnu lykkes at overraske Fjenden under Opstillingen. Clanerne fik Ordre til at ile frem saa hurtig som mulig; men da man havde naaet fast Grund, rejste der sig en Strid, som paa en slaaende Maade fremhæver den ejendommelige Aand, der besjælede Højskotternes Skarer; Macdonalderne forlangte at blive opstillede paa højre Fløj af Slagordenen; denne Plads var nemlig fra evige Tider sikret dem for deres Fortjenester af Sejren ved Bannockburn; men Stewarterne og Cameronerne, der vare marcherede gjennem Mosen i Spidsen af Kolonnen og altsaa selvfølgelig havde indtaget den omtvistede Plads i Fronten, som man vilde lade opmarchere mod Vest, vilde ikke opgive denne. Der rejste sig en heftig Strid mellem Høvdingerne, og Opstillingen gik helt i Staa, medens Trommerne og Hornsignalerne fra den engelske Lejr manede til Raskhed og røbede, at Fjenden var i Færd med at rykke frem. Heldigvis kom Karl selv endnu i rette Tid til i Spidsen for Lord Nairns slet rustede Skarer, der dannede anden Træfning; hans indstændige Bønner bevægede Førerne for Stewarterne og Cameronerne til at opgive deres Prætensioner, og saaledes udjævnedes Striden. Sir Georg Murray opstillede sig nu med Macdonalderne paa højre Fløj, og Hertugen af Perth befalede Clanerne paa venstre; anden Træfning førtes af Karl Edvard, som opmuntrende tilraabte sine Folk: »Følger kun mig, og jeg skal med Guds Hjælp gjøre eder til et lykkeligt og frit Folk.«

Klokken var syv, og Opstillingen var næppe til Ende, før den opgaaende Sol gjennembrød den tætte Taage, en frisk Vind fra Søen drev Skyerne foran sig, og de to Hære stode nu i det klare Solskin over for hinanden i fuld Slagorden. Det er begribeligt, at Synet af Englændernes regelmæssige lange Linier i Begyndelsen fik Højskotternes Hjærter til at banke lidt urolig. I Midten glimtede Fodfolkets

Bajonetter i Solens Straaler; i deres røde Uniformer, med det hvide Lædertøj over Brystet, stode her hine Regimenter, der allerede havde udmærket sig ved deres Tapperhed under de flanderske Felttog; paa hver Fløj var der opkjørt tre Stykker Skyts; Fronten var nu opstillet mod Øst, den højre Flanke støttedes til Mosen, og her saae man Oberst Gardiners høje Skikkelse foran hans Regiment; den venstre Fløj strakte sig hen imod Havet ad Preston-Pans til, og her holdt Hamiltons Ryttere.

General Cope sprængte ned ad Linien og tilraabte sine Folk nogle opmuntrende Ord; han kunde allerede se Højskotternes mørke Masser rykke frem; de havde ligeledes ordnet sig i tvende Linier, men med større Mellemrum mellem Clanerne. Høvdingerne gave ikke deres Folk lang Betænkningstid; nogle Minutter vare tilstrækkelige til en kort Bøn, derpaa trak de Huerne lidt dydere ned i Panden, udstødte deres vilde, skingrende Krigsraab og stormede med utrolig Hastighed fremad i Hælene paa deres Høvdinger.

Den tapre Oberst Gardiner forsøgte to Gange at føre sine Ryttere frem til et Angreb; men de fik først en Salve, som allerede foraarsagede nogen Forvirring, og inden Dragonerne kunde blive samlede igjen, havde Cameronerne og Stewarterne kastet deres Flinter, draget deres store Sværd og vare midt imellem Rytterne under det frygtelige Kampraab: »Claymore!« De opfangede Rytternes Sabelhug med Skjoldene, og selv vare de instruerede til ikke at hugge efter Dragonerne, men efter Hestenes Snude, og de vare desuden særlig forbitrede paa Dyrene, som de troede afrettede til at bide og slaa. Fuld af Smerte og Raseri gjorde Dyrene omkring og væltede det bageste Geled over Ende. Lemændene, som dannede Clanernes Bagtrop, bleve nu med deres Vaaben særlig farlige for de opløste Rytterskarer, disse bleve grebne af en panisk Rædsel og vendte sig til Flugt. Skytset fik heller ikke fyret mere end én Salve, før Højlænderne allerede vare midt imellem dem og huggede

Mandskabet ned. Næsten samtidig hermed havde ogsaa George Murray med Clanerne Macdonald angrebet og jaget Hamiltons Ryttere paa Flugt, og ogsaa her blev Skytset taget i et Nu.

Kun i Centrum af Slagordenen syntes det engelske Fodfolk en kort Stund at ville holde Stand. Skotterne kom stormende frem, i det de vedligeholdt en rullende, uregelmæssig Ild, som Englænderne besvarede med en Salve, der blandt andre ogsaa fældede den tapre Macgregor, en Søn af den bekjendte Rob Roy. Ladningen var ved den Tid en meget omstændelig Sag paa Grund af de brugelige Træladestokke, og inden Englænderne fik fyret anden Gang, og før Krudtvogen var trukken til Side, havde Clanerne gjennembrudt deres Linier, medens samtidig de Afdelinger, der havde taget Skytset og forjaget Rytteriet, faldt dem i Flanken.

Det hele Fodfolk var saaledes sprængt i en Mængde smaa Grupper, og i den Kamp, som nu paafulgte mellem Mand og Mand, vare Højlænderne deres Modstandere langt overlegne; med deres Skjolde trykkede de let Bajonetterne til Side, og deres Sværd anrettede et frygteligt Blodbad. En panisk Skræk greb om sig, næsten alle flygtede i vild Forvirring, og kun enkelte af de smaa Hobe holdt endnu Stand en kort Stund; den heltemodige Gardiner, som fuld af Fortvivlelse havde set sine Rytteres Flugt, søgte at opflamme en af de smaa Flokke til yderligere Modstand; blødende af to Saar sprængte han hen mod Soldaterne og tilraabte dem: »Fyr, mine brave Drenge, vær blot ikke bange;« men i samme Øjeblik styrtede en gigantisk Højlænder løs paa ham og huggede ham over Armen med sin Le, saa han tabte Sabelen; endnu flere kom til, rev den halvt bevidstløse Mand af Hesten, og en Clansmand ved Navn Mac Naught gav den ulykkelige endnu et Hug over Hovedet med sin Stridsøxe, hvorpaa han øjeblikkelig døde; en stor

Tornebusk ude paa Marken betegner det Sted, hvor han faldt.

Nu var alt forbi; enhver Modstand fra Englændernes Side hørte op, de kastede deres Geværer og flygtede ad Edinburgh til; men i Nærheden af Landsbyen Preston indsnævredes Vejen af høje Stengærder og kunde ikke rumme alle de flygtende, her bleve de derfor stuvede sammen og vare hjælpeløse prisgivne Forfølgernes Sværd. Nogle søgte at klavre over Oberst Gardiners Parkmur; men de bleve indhentede og for største Delen skaanselsløst nedhuggede. I det hele undkom kun 150 Mand af Fodfolket, medens 400 døde dækkede Valpladsen; Resten, til Dels saarede, blev fangen, med Undtagelse af Rytteriet, som for største Delen reddede sig ved deres Hestes Hurtighed; en Forfølgelse fandt ikke Sted; thi der var intet at forfølge paa Dragonerne nær, som man dog ikke kunde haabe at indhente. General Cope undgik kun Fangenskabet ved at stikke en stor hvid Kokarde paa sin Hat, og saaledes red han ukjendt bort gjennem Vrimlen af Venner og Fjender.

Faa Minutter havde været tilstrækkelige til fuldstændig at tilintetgjøre den britiske Hær; af de 2500 Højlændere, som havde deltaget i Slaget, kom kun den første Træfning virkelig i Ilden; den anden, som fulgte den første lige i Hælene med næppe halvtredsindstyve Skridts Afstand, fandt intet mere at udrette, skjønt Karl, der personlig førte den, skyndede paa, det bedste han kunde. De Plaids og Geværer, som de forreste Linier havde bortkastet under Angrebet, betegnede deres Vei.

Den Rædsel, som de frygtede Sværd fremkaldte, var saa stor, at de engelske Soldater lode sig slagte som Faar; en ung Højlænder, som næppe var fjorten Aar gammel, blev forestillet for Prinsen; han alene havde dræbt ti Soldater og hugget fire andre ned med sin Claymore. En anden af disse vilde Krabater drev ti Englændere foran sig ind i en snæver Sti mellem to Mure, hvor de kun kunde komme

frem én for én; den sidste strakte han til Jorden med et Sværdhug, de øvrige nedlagde paa hans Opfordring Vaabnene og gave sig til Fange, og i Triumf bragte han dem alle ni til Prinsen.

Karl Edvards Glæde over den glimrende Sejr var ubeskrivelig, men udvortes viste han en stor Maadehold, og paa sine Venners Lykønskninger svarede han kun ved at ytre Medlidenhed over de store Tab, som »hans Faders forførte Undersaatter« havde lidt. Han drog Omsorg for, at de saarede fra begge Sider bleve plejede lige godt, og da Højskotterne i det hele kun havde tabt tredive døde og halvfjerdsindstyve saarede, kom faktisk Englænderne til at nyde mest Gavn af hans Omhu.

Paa Slagmarken, midt mellem Macgregorernes Claner, i hvis Nærhed han netop befandt sig, nød Karl som Forfriskning en lille Stump koldt Kjød og et Glas Vin. Derpaa søgte han igjen at samle sine adsplittede, vilde Skarer; det Bytte, som var faldet i deres Hænder, var efter deres Mening umaadeligt. Næsten alle Vaaben, Skytset, Faner og Standarter kunde de overlevere Prinsen; et særdeles velkomment Bytte var navnlig Krigskassen, som indeholdt 2500 Pund Sterling. De raa Naturbørn havde en ubeskrivelig Glæde af de Luxusgjenstande, de havde gjort til Bytte, og om hvis virkelige Værdi de ikke havde nogen Anelse. Plyndringen var dem den højeste Nydelse, og de bortkastede som rene Børn de mest kostbare Gjenstande for andre, der maaske slet ikke havde nogen Værdi. Nogle bortbyttede en Hest mod en Rytterpistol; en anden havde fundet et kostbart Guldur, som han næste Dag solgte for Spotpris; »thi den Tingest var død et Par Timer efter, at han havde taget det;« atter andre slæbte afsted med tunge Ryttersadler paa Skuldren eller klædte sig i de faldne Officerers rige Uniformer.

Cameronernes Clan blev hurtig samlet igjen af sin Høvding, og næppe tre Timer efter Slaget, omtrent Kl. 11

om Formiddagen kunde den kjække Lochiel igjen holde sit Indtog i Hovedstaden; Piberne blæste muntre Melodier, og dels med Glæde, dels med Skræk, saae Edinburgs Beboere Dragonernes Standarter vaje over Toget.

Nogle Timer forud var en Flok af de flygtende Ryttere aandeløs kommen sprængende igjennem Byens Gader og havde bragt den første Melding om den kongelige Hærs Nederlag. Sanseslöse af Skræk troede de sig ikke sikre før ved Kastellets Porte, hvor de indstændig begjærede at indlades; men her kommanderede en gammel tapper Veteran, General Guest, og han afviste med Kulde deres Bønner, hvorpaa de uopholdelig fortsatte Flugten mod Vest. Den største Del af Dragonerne vendte sig dog mod Syd; med Møje lykkedes det General Cope og Jarlerne Loudon og Home at faa lidt Orden paa dem igjen, da hørte de atter i det fjærne Sækkepibernes Toner, bleve paa ny grebne af en panisk Rædsel og joge atter afsted. Endnu samme Dag passerede de Grænsen og tilbragte Natten i Coldstream; heller ikke den følgende Morgen holdt de sig for sikre, før de havde naaet Berwicks beskyttende Mure, hvor Lord Mark Kerr modtog den ulykkelige engelske Hærfører med den sarkastiske Kompliment, at han vistnok var den første engelske General, som selv havde overbragt Meldingen om sit eget Nederlag. (Fortsættes.)

F. C. Granzow.

Englænderne i Afghanistan.*)

I. Krigen mod Dost Muhammed og Afghanistans Erobring.

I. Landets naturlige Beskaffenhed. — Englænderne i Herat. — Den engelske Tronprætendent. — Felttoget 1839.

Afghanistan ligger midt imellem de engelske og russiske Besiddelser i Asien, støder mod Øst op til næsten uoverstigelige Bjærgstrækninger og mod Vest til udstrakte Ørkenegne, og, skjønt selv et Alpeland, danner det dog det egentlige Forbindelsesled imellem Indien og Central-Asien; kun gjennem Afghanistan kan Indien til Lands angribes af Russerne, saa at det kan siges at være Nøglen til Englands Skatkammer, hvilket har givet Landet en ganske særlig

*) De vigtigste Kilder: J. W. Kaye: „History of the war of Afghanistan“ 3 edit. London 1874, og Sir Henry Rawlinson: „England and Russia in the East“, London 1875; i mindre Omfang er benyttet: Debelach: „Die centralasiatische Frage“ i Oesterreichische militairische Zeitschrift for 1875, Sir Alexander Burnes: „Beretning om Pandschab og Afghanistan“, efter Tidsskrift for Rejsebeskrivelser, 4. Del, Kjøbenhavn 1839, Elphinstone: „Beskrivelse af Kongeriget Kabul“, i fransk Oversættelse, Paris 1817, samt flere Afhandlinger i Revue des deux Mondes.

Betydning i politisk og militær Henseende og gjør det fortjent til, at vi her lidt nærmere betragte den Rolle, det i de sidste halv hundrede Aar har spillet i Historien.

Afghanistan grænser mod Nord til Turan, mod Øst til det uafhængige Bjærgland Kafiristan og det til Forindien hørende Pandschab, mod Syd til Balutschistan og mod Vest til Persien. Landets Nordgrænse, saaledes som den i 1867 er fastsat ved en mellem England og Rusland afsluttet Traktat, følger Amu-Darjas øvre Løb indtil det Sted, hvor Vejen fra Balch til Buchara ved Chodscha-Salih fører over Floden, hvorpaa den i lige Linje gaar til det nordøstlige Hjørne af Persien imod Byen Sarachs.

Nogenlunde parallelt med denne Nordgrænse og 30—40 Mile syd derfor løber den vestlige Del af den høje, vilde Bjærgkjæde Hindukusch tværs over Landet, hvis nordlige Del opfyldes af dens Udløbere. Disse Bjærge danne et kraftigt Bulværk imod Nord, og kun paa enkelte Steder kunne de overskrides af større samlede Hærmasser. Af disse Militærveje er den mest bekjendt, som fra Byerne Balch og Chulm i den frugtbare Amu-Dal, ad en snæver Dalkløft, der danner en Række vanskelige Defileer, fører op til Højsletten Bamian, for derefter at stige ned til Hovedstaden Kabul; men det eneste Sted, hvor Landet nord fra kan siges at ligge aabent for en større Armé, er det nordvestlige Hjørne, hvor Murghab-Flodens og dens Biflod Kuh's i høj Grad frugtbare Dale danne en let tilgængelig Vej fra Merv ind igjennem Bjærgene til Herat.

Østranden af Afghanistans Højland dannes af de mod Indus-Dalen brat skraanende Solimansbjærge, hvorigjennem ligeledes kun enkelte vanskelige Passer føre ned til Indien; den eneste Vej, der her kan komme i Betragtning i militær Henseende, fører fra Kabul over Dschelalabad til Pischawar og gaar igjennem en Række yderst farlige Passer, hvoraf de vigtigste, Kurd-Kabul-, Jugdulluck- og Cheiber-Passene,

have faaet en sørgelig Berømmelse ved Englands Krig med Afghanistan i Aarene 1839—1842.

Mod Syd og Sydost danner Sivistan- og Brahubjærgene i det nordlige Balutschistan et Værn imod Indien, der kun kan passeres ad de to Hovedpasser ved Bholan og Mula, af hvilke det østligste, det 18 Mile lange Bholan-Pas, en Dalkløft, der paa sine Steder kun er 40 til 50 Fod bred, ligeledes har spillet en vigtig Rolle i ovennævnte Krig.

Mod Sydvest og Vest gaar Afghanistans Højland jævnt over i Balutschistans Ørken og den store persiske Saltørken, saa at Landet i Grunden danner én stor naturlig Fæstning.

Naturen i Afghanistan, som i ethvert Alpeland, er vel paa sine Steder vild og øde, kun frembydende nøgne, til Dels sneklædte Stenmasser; men Dalene ere udmærket frugtbare med frodige, af talrige Vandingskanaler vel overrislede Kornmarker og yppige Frugthaver, og en stor Del af Bjærgskraaningerne ere bedækkede med smilende Græsgange og smukke Skove af Naale- og Løvtræer. Med Undtagelse af de lavere liggende Egne mod Syd og Vest, hvor Sommerheden ofte er meget trykkende, og af de højeste Bjærgegne med deres barske Vinter, er Klimaet fortrinligt, især i den nordvestlige og frugtbareste Del, Landets egentlige Kornkammer.

Det nuværende Afghanistan indtager et Fladerum af 13—14000 Kvadratmile; da en stor Del af Indbyggerne lever som Halvnomader, er Folketallet vanskeligt at opgive, men overstiger næppe 4—5 Millioner. Befolkningen er temmelig broget; men Hovedmassen dannes af de egentlige Afghanere. Deres Sprog er nær beslægtet med det persiske, der i Almindelighed benyttes som Skriftsprog, og de ere fanatiske Muhamedanere af Sekten Sunna. I Byerne boer en Mængde Hinduere, mest Haandværkere, samt egentlige Persere eller Tadsjiker, der i Herat danne Hovedbefolkningen. Afghanerne, navnlig de halvnomadiske Hyrdefolk i Bjærgegnene, ere haardføre, krigerske og tapre, altid rede

til Rov og Plyndring, hvorom den talløse Mængde Smaaforter rundt om i Landet tilstrækkelig vidner; Skydeøvelser og krigerske Lege ere deres kjæreste Idræt, med forbavsende Sikkerhed bruge de deres lange Bøsser (Jazails), der aldrig forlade dem, lige saa lidt som deres Jatagan og Pistoler. Blodhævn er en Pligt hos dem, som alle Asiatere ere de hævngjerrige og troløse mod deres Fjender, til hvilke de altid regne de vantro Kristne, og naar de ved at bryde en afsluttet Overenskomst kunne skade deres Uven, regnes det for en fuldt tilladelig Krigslist.

Afghaneren er i Besiddelse af en stor personlig Selvstændighedsfølelse, hvorfor han har ondt ved at underordne sig en regelret Regering, og anarkiske Tilstande ere derfor almindelige i Landet. Befolkningen bestaar af en stor Mængde Familie- og Stammeforbund, der ofte ere meget fjendtlig sindede imod hverandre. De føle sig derfor ikke gjennemtrængte af fælles Interesser, og Fædrelandskjærlighed er i Grunden et ukjendt Begreb for dem. De have ikke engang et Navn for det Statssamfund, som vi kalde Afghanistan, og de kjende kun et Herat, Kandahar, Kabul, Balch, Chulm, Kundus osv., af hvilke Provinser Riget nu bestaar, medens de oftere have dannet forskjellige, mere eller mindre uafhængige Smaastater. Deres Uafhængighedsfølelse og Stolthed kan imidlertid bringe dem til for en Tid at slutte sig sammen for at modsætte sig enhver fremmed Invasion, og naar samtidig deres Religionsfanatisme bliver vakt, ere de i Stand til at glemme deres indbyrdes Stridigheder, for i Forening at bekæmpe de vantro.

I Førstningen af dette Aarhundrede begyndte Englænderne at frygte for, at Napoleon vilde angribe dem i deres Achilleshæl, Indien. Han havde den Gang særdeles megen Indflydelse i Persien, og medens Franskmændene havde besat Ægypten, vare franske Officerer under General Gar-

danne ivrig beskæftigede med at uddanne og organisere den persiske Hær, og det var derfor ikke saa underligt, at der kunde opstaa Rygter om en fransk Armés forestaaende Angreb paa Indien gjennem Persien; men Englands Frygt herfor steg til sit højeste, da det efter Freden i Tilsit 1807 hed sig, at Rusland, der alt fra Peter den stores Tid havde haft et godt Øje til den indiske Handel, nu vilde slutte sig til Angrebet i Følge en hemmelig Artikel i Fredstraktaten. Lord Minto, der ved den Tid var Vicekonge i Indien, samt den engelske Regering fik nu travlt med at sende Gesandtskaber til Persien for at tilkjøbe sig dets Venskab, og efter flere mislykkede Forsøg opnaaede England endelig ved store Bestikkelser at faa en Traktat i Stand med Persien, hvorved det forpligtede sig til at forbyde andre evropæiske Magters Tropper Gjennemmarche igjennem Landet, imod at England forpligtede sig til at udrede store Subsidier (Penge, Vaaben osv.), samt lovede at understøtte Persien med en Armé i Tilfælde af, at det blev angrebet ude fra, og ikke at blande sig i Persiens og Afghanistans indbyrdes Stridigheder. Rusland besvarede strax denne Traktats Afsluttelse med at bemægtige sig en Del af det persiske Armenien, som det beholdt ved Freden i Giulistan 1813, ved hvilken det tillige blev Enehersker paa det kaspiske Hav; men hvor meget dette end var imod Englands Interesser, nægtede det dog under et intetsigende Paaskud at yde Persien den traktatmæssige tilsagte Hjælp under Krigen, ja benyttede endogsaa Persiens øjeblikkelige Pengeforlegenhed til, for en forholdsvis meget lille kontant Udbetaling, at frigjøre sig for sine betydelige pekuniære Forpligtelser over for sin Allierede, hvilket skete paa en saadan Maade, at den bekjendte politiske Forfatter Rawlinson siger: »I det vi benyttede os af vor Medkontrahents vanskelige Stilling til at opnaa Kvittering for vor Gjæld til ham, nedlode vi os til paa Bekostning af vort gode Navn og Rygte at frigjøre os for Følgerne af en tidligere begaaet Fejl.« — Sagen var, at Eng-

land nu havde set, hvor liden Fordel det i paakommende Tilfælde kunde høste af et saa svagt og krafteslost Land som Persien, og det opgav derfor fuldstændig denne sin Allierede, der nu var nødt til at kaste sig i Armene paa Rusland.

Tilskyndet af denne mægtige Nabo gjorde Persien forskjellige Forsøg paa at erobre Herat, hvilket imidlertid førte til et aabent Brud med England, der frygtede for, at Russerne igjennem de af dem afhængige Persere skulde komme i Besiddelse af denne Nøgle til Afghanistan. Før havde Briterne søgt at benytte Persien som et Udenværk imod Rusland, samtidig med at de efter bedste Evne modvirkede Russernes Fremtrængen i Turkestan ved hemmelige Gesandtskaber, Vaaben- og Pengeforsyninger til Khanerne i Chiva, Kokan og Buchara; men nu, da Briterne selv havde ladet Fjenden faa fast Fod i Persien, maatte de se sig om efter et andet Bulværk imod hans videre Fremtrængen. Øjet faldt herved naturlig paa Afghanistan. Tidligere havde Briterne glædet sig over den indre Adsplittelse i dette Land, da de derved havde mindre at frygte af dets krigerske Befolkninger, hvorimod de havde søgt at dække sig ved at vinde Sikhernes Venskab; men nu blev det Hovedopgaven for den britiske Politik i Asien at vinde Afghanistans Venskab og at styrke det saa meget som mulig, for at kunne benytte det som Værn imod Rusland. Hvad England nu mest befrygtede, var Herats Erobring af Perserne, og da en betydelig persisk Hær virkelig i Aarene 1837—38 i ti Maaneder belejrede denne By, understøttede de dels indirekte Khanen i denne Stad ved engelske Officerer, af hvilke navnlig Løjtnant Pottinger særlig udmærkede sig, dels landsatte de en Troppestyrke i den persiske Bugt og tvang saaledes Persien til at opgive Belejringen.

England havde altsaa besluttet at opstille Afghanistan som en stærk Mellemstat imellem sig og Rusland; men det stolede ikke ret paa Emiren eller Sirdaren Dost Muhammed,

der ved denne Tid havde Magten i Kabul; man mente, at han sluttede sig for nøje til Rusland, og troede at finde et føjeligere Redskab i Schudscha-ul-Mulk, som gjentagende Gange tidligere havde været Regent i Kabul, men lige saa ofte var bleven forjagen af sine egne Undersaatter. De britisk-indiske Politikeres Mening om Rigtigheden af denne Regeringens Beslutning vare meget afvigende. Den bekjendte engelske rejsende, Kaptejn Alexander Burnes, der havde opholdt sig som Gesandt i Kabul hos Dost Muhammed og ligeledes kjendte Sjah Schudscha personlig, erklærede denne sidste for fuldstændig uduelig til at være Regent og tilraadede at støtte Dost, for hvem ogsaa Armeen syntes at nære mest Sympathi. I sin Beretning om Krigen i Afghanistan kalder Kaye den hele Krig »paa én Gang en Daarskab og en Forbrydelse«, og dette er vistnok nu selv i England den almindelige Opfattelse. Vicekongen, Lord Auckland, var ikke i Begyndelsen stemt for Krigen; men han gav imidlertid efter for den britiske Regerings og Krigspartiets Ønsker, og da Sir Henry Fane, der havde den militære Overkommando i Indien, tilraadede — naar man vilde intervenere i Afghanistan, — da at gjøre det til Gavns, blev en betydelig Hær udrustet i Løbet af Sommeren 1838, og i September begyndte Sammendragningen af Tropperne.

Ved Løfter om Udvidelse af hans Territorium blev Sikhernes Hersker, Maharadscha Rundschid Singh, vunden for Expeditionen, og ved en Traktat forpligtede han sig til at understøtte Schudscha. Denne var i øvrigt ikke særlig stemt for at lade sig sætte paa Tronen ved britiske Tropper, da det krænkede hans Stolthedsfølelse kun at være et Redskab for Englændernes Politik; men, forfængelig som han var, gik han dog ind derpaa, mod at han fik Lov til at hverve sig en egen Armé, saa at Briternes Hær kunde forestille Hjælpetropper ligesom Sikhernes, og imellem ham, Rundschid Singh og den indiske Regering kom saaledes den saa

kaldte Tripelalliance i Stand, i hvilken imidlertid Sikherne viste sig som meget kølige Deltagere.

Vicekongen udstedte nu en Proklamation, hvori han med fuldstændig Fordrejelse af Sandheden søgte at vise, at Krigen var et retfærdigt og nødvendigt Foretagende, og at den endogsaa til Dels var besluttet med selve Afghanistans Interesse for Øje. Blandt andet hedder det deri: »Dost Muhammed har ved sin Opførsel tydelig vist, at det indiske Riges Interesser og Nabolandenes Ro ere udsatte for Fare, saa længe Kabul forbliver under hans Herredømme, og det samme gjælder om hans Brødre, Emirerne (Sirdarerne) af Kandahar og Pischawar, der have forbundet sig med Persien imod den britiske Nations Rettigheder og Interesser. De engelsk-orientalske Besiddelsers Velfærd kræver, at der ved Indiens Nordvestgrænse hersker en Forbundsfælle, som stræber efter Fred og Ro. Af disse Grunde har den britisk-indiske Regering anset det for rettest at understøtte Sjah Schudscha-ul-Mulk og gjenindsætte ham paa Tronen, da han under sin tidligere Regering har vist sig som Englands tro Ven og Forbundsfælle. Han vil med sine egne Tropper rykke ind i Afghanistan; den britiske Hær skal kun understøtte ham imod fremmed Indflydelse. Naar hans, den retmæssige Konges, Magt først er vel grundfæstet, vil vor Hær trække sig tilbage, og England vil glæde sig over det afghaniske Folks Enhed og Lykke.«

I Følge Opraab til Afghanerne tyede en Del misfornøjede til Schudscha, og af dem og hvervede Briter og Indiere fik han dannet en Armé paa fire Infanteriregimenter, to Kavalleriregimenter og en Afdeling ridende Artilleri — i alt 6000 Mand —, der kommanderedes af engelske Officerer og lønnedes af det indiske Guvernement. Den egentlige britiske Expeditions-Hær, der dannedes saa vel af Evropæere som af Indfødte (Seapoys), bestod af en Artilleri- og en Kavalleri-Brigade samt fem Infanteri-Brigader og udgjorde to Divisioner, som kommanderedes af Generalmajorerne Sir

Willougby Cotton og Duncan. Selve Armeen udgjorde ca. 27,000 Mand; men paa Grund af Forplejningens Vanskelighed i de til Dels øde Ørken- og Bjærgegne, som skulde passeres, maatte den medføre et saa uhyre Train, at der til at ledsage det behøvedes ikke mindre end 50,000 Trainsoldater og andre ubevæbnede. Armeen brød op i to Kolonner, den ene fra Præsidentskabet Bengalen, den anden fra Præsidentskabet Bombay, der skulde mødes ved Indus. De fleste Officerer saae i Expeditionen kun en behagelig og interessant »militær Promenade.«

Kolonnen fra Bengalen, der dannede første Division, under Sir Willoughby Cotton, en dygtig og krigsvant Soldat, samledes i Firuspur tæt ved Grænsen af Sikhernes Land; den bestod af 9,500 bevæbnede og 38,000 ubevæbnede, der medførte 30,000 Kameler. Overbefalingen over hele Armeen gaves til General Sir John Keane, der ledsagede Kolonnen fra Bombay, og som Guvernements-Gesandt saa vel hos Sjah Schudscha som ved Armeen ansattes Macnaghten, der fik en saa stor Indflydelse paa hele Expeditionens Udfald, at hans Personlighed maa omtales med et Par Ord. Fra 1809 stod han i Kompagniets Tjeneste, udmærkede sig snart som et sandt Sproggeni og blev derfor ansat i Civilbestyrelsen, hvorved han fik Lejlighed til at lære de indiske Forhold at kjende. Han var en i høj Grad ridderlig Personlighed, men tillige noget lunefuld og meget ensidig. Naar han havde besluttet at ville tro paa en Ting, saa troede han ogsaa virkelig paa en saadan Maade, at han var blind for alt, hvad der talte imod den. Fra Begyndelsen var han ikke stemt for Expeditionen mod Afghanistan, hvilket fremgaar af et Brev fra ham til Kaptejn Burnes, hvori han med Hensyn dertil siger: »Jeg kjender intet intimt Forbund imellem en civiliseret og en uciviliseret Stat, der ikke inden tre Aars Forløb er endt med gjensidigt Had;« men da han først var paa det rene med, at Expeditionen vilde finde Sted, ansaa han det for sin Pligt at tro paa dens Berettigelse,

og han kom til at tro derpaa saaledes, at han ikke vilde se de Farer, som den medførte for ham selv og andre og derfor førte Fordærvelse over Hæren. Han ledsagedes af Kaptejn Alexander Burnes, en af de saakaldte »politiske« Officerer, hvoraf hver selvstændig Stab ledsagedes i denne Krig, og som kom til at spille en saa betydelig Rolle.

Det havde været Hensigten, at Schudschas Tropper og den bengalske Division skulde lægge Vejen gjennem Pandschab, men Rundschid Singh vilde kun tillade en mindre Afdeling Gjennemmarche, hvorfor Hovedstyrken, der begyndte at bryde op fra Firuspur den 2den December, maatte gjøre en meget lang Omvej mod Sydvest, for at gaa over Indus ved Bhakar, hvilken Fæstning den bemægtigede sig ved Ankomsten dertil Nyaarsdag 1839.

Bombay-Divisionen landede i Slutningen af November ved en af Indusflodens Mundinger; men den medførte intet Train, da den havde stolet paa at blive forsynet med Lastdyr i Sind, og da dette Land nu viste sig uvilligt imod Briterne, maatte Divisionen vente ved Floden til den 24de December. Da Briterne ønskede at sikre sig blivende Herredømme over Indus-Flodens nedre Løb, var Sinds halvt fjendtlige Holdning dem ret velkommen, thi de havde herved et passende Paaskud til at bemægtige sig Landet, eftersom de jo maatte sikre Armeens Forbindelser med Indien. Landets Underkastelse skete uden Sværdslag, og til dets Besætning efterlodes 9000 Mand, der til Dels toges af en imidlertid fra Bombay ankommen Forstærkning.

De to Divisioner mødtes i Schikarpur, hvorfra det blev bestemt, at Schudschas Søn Timur, ledsaget af Kaptejn Wade som politisk Officer, skulde med et af Sikherne dannet svagt Hjælpekorps og nogle faa af Sjahens Tropper lægge Vejen over Pischawar og der fra gjennem Cheiber-Passet til Kabul. Hele den øvrige Armé, hvis Avantgarde under Cottons Kommando brød op fra Schikarpur den 23de Februar, skulde

lægge Vejen gjennem Bholan-Passet og over Kandahar til Kabul.

Fra Schikarpur til Dadar ved Indgangen til Bholan-Passet, er omtrent 30 danske Mile, der for største Delen gaa igjennem øde Sandørkener, hvor Armeen led af Hede om Dagen og Kulde om Natten, af Vand- og Fodermangel, der forøgedes meget derved, at Regenten i Balutschistan, Merab Khan, havde ladet de faa Forraad, der fandtes paa Vejen, bortskaffe. Kamelerne, hvoraf allerede adskillige vare døde før Ankomsten til Schikarpur, styrtede i stort Antal; og dertil kom, at Armeen stadig omsværmedes af de røverske Balutschere, der plyndrede, hvor de kunde komme til, dræbte et betydeligt Antal Officerer og Mandskab og blandt andet røvede et Par Tusende, med Ammunition og Levnedsmidler belæssede, Kameler, hvilket var et betydeligt Tab for Divisionen. I alt mistede Armeen, inden den naaede Kandahar, henved 20,000 Kameler, der styrtede af Sult og Overanstrængelse.

Efter sexten Dages anstrængende Marche ankom General Cotton til Dadar, hvor han egentlig skulde have oppebiet Armeens Hovedstyrke; men da han nu kun var forsynet med Levnedsmidler for en Maaned, — og det endda kun, naar Rationerne nedsattes til det halve, — maatte han paaskynde sin Marche, hvorfor han allerede den sextende Februar begav sig ind i det farlige, 18 Mile lange, Bholan-Pas, der fører frem mellem høje Fjældskrænter, som paa sine Steder nærme sig hinanden paa 40—50 Fod, medens de andre Steder vige tilbage, saa at de danne smalle Dale af indtil en Mils Bredde. Gjennem Passet flyder den lille Bjærgstrøm, Bholan-Floden, som Vejen utallige Gange fører over, og selve Vejen, skjønt fremkommelig for let Artilleri, er bestrøet med skarpe Flintestene, der saare Menneskers og Dyrs Fødder. Desuden ere Græsgangene kun meget sparsomme, og der findes kun meget lidt Brændsel.

Englænderne vare forberedte paa at maatte udstaa en

farlig Marche igjennem Passet, der er saa let at forsvare, og vel bleve de beskudte fra Klippeskrænterne, ligesom enhver Efternøler blev nedhugget, enhver styrtet Kamels Ladning plyndret, og Forbindelsen med Indien senere afskaaren; men dette maatte nærmest betragtes som almindelige Røverier af de omboende Stammer, der ellers fordrede Tribut af dem, som droge igjennem Passet, og Merab Khan havde af Frygt for Briternes Styrke undladt at spærre Vejen, ja han forsynede dem endog med Vejvisere.

I sex Dage tilbagelagdes Vejen igjennem det skumle Pas, og da Englænderne derefter kom ud i Schavl-Dalen, der laa belyst af den klare Sols milde Straaler, gjennemstrømmet af muntre Bække, opfyldt af yppige Frugt- og Vinhaver og omgiven af smuktfarvede Bjærge, hvis Sider snart vare dækkede af friskt Græs, snart af prægtige Skove, — da følte de jublende Tropper, over hvis Hoved Hundreder af Lærker sloge deres klare Triller, sig som hensatte til Paradisets Have og mente, at nu vare alle Trængsler endte; men Levnedsmidlerne og særlig Kornet, som man havde haabet at finde her, vare ikke til at opdrive, og da Cotton den 26de Marts ankom til Byen Kota (Ketta), maatte han endogsaa nedsætte Proviantrationen til en Fjerdedel. Vel sendtes Burnes til Kelat for at skaffe Levnedsmidler; men Balutschistan er fattigt paa Korn, og nogle Tusende Faar, der bleve ham lovede, udebleve. Merab Khan udtalte med stor Oprigtighed, at han kun var eftergivende mod Briterne af Frygt for at nedkalde Ulykker over sit Land, og han tilføjede: »I ere komne ind i vort Land, det er sandt; men hvorledes ville I komme ud igjen?« — Cotton vilde strax gaa imod Kelat for at tvinge Khanen til større Imodekommen; men Macnaghten undskyldte ham med, at han dog havde ladet Vejen gjennem Passet aaben og afholdt sig fra al væbnet Modstand; han fremhævede desuden, at Briterne havde ødelagt den ringe Afgrøde og paa en ofte hensynsløs Maade bortledt det for Marker og Haver saa kost-

bare Vand. Toget blev derfor opgivet; men senere tilraadede Macnaghten selv at straffe Merab.

I Kota maatte Cotton oppebie Hovedstyrken, der ankom dertil den sjette April tillige med General Keane, som nu personlig overtog Hærens Ledelse. Først den tyvende ankom Bagtravet til Kota, hvor et Regiment efterlodes som Besætning. Avantgarden overtoges nu af Schudscha og hans Tropper, der allerede den syvende April overskrede den afghaniske Grænse, Levnedsmidler skaffedes til Veje, og efter at den sidste Forsvarsstilling paa Vejen til Kandahar, Khodschak-Passet, var passeret, sluttede adskillige afghaniske Høvdinger sig til Sjahen. Emiren af Kandahar havde besluttet Natten efter den tyvende April at overfalde Schudschas Lejr; men da nogle af Høvdingerne Dagen før forlode ham, for at gaa over til Fjenden, blev Sirdaren modløs, og da han paa Grund af Uenighed med sin Broder Dost ikke vilde slutte sig til denne, flygtede han til Persien. For at vinde Venner havde Briterne allerede forinden begyndt paa et udstrakt Bestikkelsessystem, og Guld, der er endnu mere uimodstaaeligt for Orientalerne end for Evropæerne, østes ud til højre og venstre. Dette Middel gjorde vel til en Tid den forønskede Virkning; men det demoraliserede i høj Grad Befolkningen, og mange Ulykker fremgik sluttelig deraf. Vejen til Kandahar laa nu aaben for Englænderne, der den 25de April i pragtfuldt Optog førte Schudscha ind i Byen, hvor han under Kanonernes Torden blev udnævnt til Konge, og en ikke ringe Del af Sjahens gamle Undersaattere sluttede sig her til ham.

Imidlertid var Dost Muhammed selv bleven i Kabul, nu kun stolende paa sine Sønner, hvoraf han sendte Akbar Khan til Cheiber-Passet, for der at møde Prinds Timurs ringe Styrke; Hyder Khan havde han givet Kommandoen i den befæstede By Ghusni, der ligger 50 Mile fra Kandahar paa Vejen til Kabul, og hvis stærke Flippecitadel han betragtede som næsten uindtageligt. Den tredje Søn, Afzul

Khan, skulde med Rytteriet understøtte Ghusni, ved at agere imod Fjendens Flanker.

Indus-Armeen (saaledes benævntes Operationskorpset) efterlod en stærk Garnison i Kandahar, afmarcherede derpaa den 27de Juni og ankom den 21de Juli foran Ghusni, hvor der herskede stor religiøs Ophidselse imod Angriberne. Næppe vare Briterne ankomne, før de mærkede, af hvilken blind Fanatisme disse »Ghazier« eller Troens Forkæmpere vare besjælede, i det Avantgarden blev angreben af en lille fanatisk Hob, der med Raseri kastede sig over Schudschas Tropper. Efter en kort Kamp bleve Ghazierne imidlertid omringede og omtrent 50 gjorte til Fanger, hvorefter der blev givet Befaling til at dræbe dem alle, og til den for sin Humanitet saa meget lovpriste Schudschas og hans Omgivelsers Fornøjelse bleve de formelig hakkede i Stykker for deres Øjne. Dette »Ghusni-Blodbad«, der ret vakte Afghanernes aldrig hvilende Hævntørst, blev senere i høj Grad bebrejdet Englænderne. Paa Grund af Hestenes Udmattelse havde General Keane ladet alle de svære Kanoner blive tilbage i Kandahar; men han indsaa snart, at en Belejring af Ghusnis Fæstningsværker uden dem var umulig. Desuden vidste han, at en større fjendtlig Styrke var i Nærheden for at hjælpe Besætningen, og denne havde allerede med Held beskudt en Del af Briternes Lejr, hvorfor Generalen besluttede, efter at han ved Forræderi havde faaet Besked om Fæstningsværkernes Beskaffenhed, at forsøge en Storm næste Dag, den 22de Juli. Med Krudt sprængtes en af Fæstningsportene i Luften, og der dannedes saaledes en Bresche, hvorigjennem Stormkolonnerne kunde trænge ind. En heftig Nærkamp opstod, i hvilken den allerede saarede Brigadekommandør, Oberst Sale, maatte bestaa en heftig Brydekamp med en Afghaner, inden det lykkedes ham med dennes egen Sabel at kløve Panden paa sin Modstander; Forsvarerne maatte imidlertid snart vige, og Hyder Khan tillige med 1600 andre Afghanere toges til

Fange; desuden havde Fjenden omtrent 500 faldne, medens Briternes Tab kun var 2—300 Mand. I Byen forefandtes betydelige Oplag af Korn og Mel, samt en Mængde Vaaben og Heste. Da Afzul Khan, der med sine Ryttere rykkede Byen til Undsætning, opdagede det engelske Flag vaje fra Citadellet, flygtede han, efterladende sine Elefanter og sit Lejrmateriale, i største Skynding til Kabul, hvor Faderen i sin Vrede over det uventede Nederlag nægtede at modtage ham.

Dost Muhammed havde i den Grad sat sin Lid til Ghusnis Fæstningsværker, at han, uagtet han med 13,000 Mand spærrede Adgangen til Kabul, besluttede at forsøge Fredsunderhandlinger, og han tilbød Underkastelse, hvis man vilde gjøre ham til arvelig Storvesir hos Schudscha, hvilken Stilling han mente med rette at kunne gjore Fordring paa. Englænderne — Schudschas Vilje blev der ikke spurgt om, han fik sjælden Lov til at tage nogen selvstændig Bestemmelse — nægtede at gaa ind paa saadanne Betingelser, medens de lovede Dost rigeligt Underhold i et hæderligt Fangenskab i Indien, hvorpaa Emiren, der havde kaldt Akbar Khan tilbage fra Cheiber-Passet, besluttede at forsvare Adgangen til sin Hovedstad, men imidlertid snart opdagede, at han paa alle Sider var omgiven af Forræderi. For om muligt at føre sine Tropper tilbage til deres Pligt holdt han en højsindet Tale, hvori han formanede dem til at dø for deres Religion i Kampen mod de vantro Franker, og i det han appellerede til deres Troskabsfølelse, sluttede han med de Ord: »I tredive Aar have I spist mit Brød; hvis I nu ere bestemte paa at søge eder en ny Herre, viser mig da blot til Gjengjæld for den lange Tid, jeg har underholdt eder, den Gunst, at hjælpe mig til at dø med Ære. Følger mig, medens jeg udfører et sidste Angreb paa de frankiske Hundes Rytteri og lader mig hugge ned af dem, og forliger eder da med Sjah Schudscha!« Paa den uhyggelige Tavshed, der fulgte disse Ord, mærkede Dost, at

alle vilde svigte ham; men da det første Øjebliks Vrede havde sat sig, vendte han sig til de troløse Tropper og gav dem deres formelige Afsked. Han vendte derpaa, — det var den 2den Avgust —, sin Hest mod Hindukush, hvor han, ledsaget af en lille Flok trofaste, af Kvinder og Børn og en stor Bagage, søgte Ly bag Bjærgene, efterladende sine Kanoner som Bytte for Briterne*).

General Keane, der var brudt op fra Ghusni den 30te Juli, erfarede den 3dje Avgust Dosts Flugt, og øjeblikkelig blev en Afdeling afghaniske Ryttere, der under Hadji Khan Kauhurs Anførsel nylig var gaaet over til Sjahen, sendt ud til Emirens Forfølgning, ledsaget af en lille Trop evropæiske Ryttere og en Del Officerer, der frivillig ønskede at deltage i Jagten; men endskjønt Dost paa Grund af det store Trods, han førte med sig, kun bevægede sig langsomt fremad, forstod Hadji Khan saaledes at forsinke Forfølgningen, at Flygtningen, da han naaede Bamian-Passet, havde 6 Miles Forspring, saa at han undkom til Chulm**). Efter nogen Tid at have søgt Tilflugt hos den derværende Fyrste drog Dost til Buchara, hvis lunefulde, tyranniske Emir først modtog ham godt, men senere behandlede ham som Fange.

II. Englændernes Sorgløshed. — Mindre Oprør og Kampe. — Dost Muhammed overgiver sig. — Bala-Hissar og Faarefolden paa Sletten.

Den sjette Avgust ankom den britiske Armé til Kabul, og den næste Dag drog Kongen med stor Pragt gjennem

*) 22 Kanoner og 4000 Skud faldt i Briternes Hænder; de vare imidlertid af alle Kalibere og ubrugelige for Briterne, lige saa vel som Ammunitionen dertil, de uregelmæssige Kugler t. Ex. vare af hamret uensartet Jærn.

**) Hadji Khan, som Englænderne paa Grund af den Snildhed, hvormed han i lang Tid havde forstaaet at sætte sig i Gunst

den halv forladte By til det paa en Høj beliggende Kastel Bala Hissar, hvor Residentsen var, og hvor han holdt sit højtidelige Indtog; men da al Deltagelse fra Befolkningens Side manglede, fik Optoget et begravelsesagtigt Præg. Schudscha var imidlertid glad som et Barn over at gjense Slottet og de Værelser, hvor han havde færdedes saa meget i sin Ungdom, og da Prins Timur og Kaptejn Wade med deres lille Styrke, der havde lagt Vejen gjennem Cheiber-Passet, Øst for Kabul, hvor den kun havde truffet ringe Modstand, endelig den 3dje September lykkelig ankom til Hovedstaden, var Tilfredsheden almindelig. Indtil dette Øjeblik fortjene ogsaa de britiske Tropper al Anerkjendelse for deres Optræden; thi under store Savn og Anstrængelser og jævnlig foruroligede af røverske Bander havde den med Kraft mødt Fjenden, med Orden og Udholdenhed overvundet store Terrainvanskeligheder og tilbagelagt uhyre Vejlængder. De Tropper, der fra Kalkutta vare marcherede over Pischawar og gjennem Cheiber-Passet til Kabul, havde saaledes tilbagelagt ikke mindre end 428 Mile, og Armeens Hovedstyrke, der var marcheret gjennem Sind og Bholan-Passet, havde endogsaa tilbagelagt 590 Mile. Ubegribelig er derimod Englændernes Sorgløshed efter deres Indtog i Kabul; thi allerede i September troede de Schudschas Herredømme saa befæstet, at Regeringen vilde kalde største Delen af Tropperne tilbage til Indien.

Først var det bestemt, at kun én Brigade skulde forblive i Kabul som Støtte for Sjahen; men da Overgeneralen var begyndt at tvivle om dennes Dygtighed som Regent samt om hans Popularitet i Landet, fik han udvirket, at Okkupationstropperne bleve forøgede med en Division. Dette var en stor Skuffelse for de Tropper, der havde ventet at

hos det sejrende Parti, have kaldt „Orientens Talleyrand“, blev efter Dosts Undvigelse overbevist om at staa i Forbindelse med Briternes Fjender og senere holdt i Statsfængsel i Hindustan.

komme tilbage til Indien; thi vel nøde de i fuldt Maal Kabuls herlige Klima, den stolte Natur og de fortrinlige Frugter; men alt var blevet saa dyrt i Landet, at det var vanskeligt for Officererne at leve der, og mange begyndte desuden at ane noget ubestemt uhyggeligt af Fremtiden. Ogsaa Sjahen følte sig skuffet over sin Stilling, thi han indsaa, at han kun var Regent af Navn, medens Englænderne, der baade gave Penge og Tropper til, ogsaa i Virkeligheden styrede Landet, i det enhver af Sjahens højere Embedsmænd ligesom han selv fik en Englænder ved Siden. Selv Englænderne, der traktatmæssig vare forpligtede til ikke at blande sig i Landets indre Anliggender, kom hyppig i en skjæv Stilling ved dette Dobbeltregimente, i det de fik Skyld for meget umenneskeligt og uretfærdigt, som skete under deres Øjne, uden at de kunde forhindre det, og jo mere de ved deres Autoritet søgte at støtte Kongen, desto løsere kom han til at sidde paa Tronen. Kongen selv forstod heller ikke at vælge sine Raadgivere og Embedsmænd, og Macnaghten var bange for utidig at gribe ind i hans Myndighed og kunde derfor ikke bøde herpaa. Til Storvesir havde Sjahen saaledes valgt en gammel Mollah, der havde ledsaget ham i hans Landflygtighed, og som havde hans fulde Tillid; men hans Hukommelse var saa svækket, at han næsten gik i Barndom, ligesom han var meget døv, da Kongen engang for en Fornærmelse havde ladet hans Øre afskære. Desuden udsugede Vesiren Folket samt hadede Englænderne saaledes, at han paa alle Maader tilsidesatte og forurettede de mod dem venlig sindede Høvdinger, og naar de beklagede sig til Englænderne, fik han Sjahen til at straffe dem haardt. Schudscha selv var nemlig lige saa kjed af Englændernes Formynderskab som hans Vesir, og den Mangel paa Respekt, som flere af Officererne, navnlig General Nott, viste ham, var ham utaalelig; men Briternes Bajonetter og Guld kunde han ikke undvære. Høvdingerne, der i Haab om Magt og Rigdom vare gaaede

over til Briterne, følte sig derfor skuffede, og da slette og forhadte Folk fik Indflydelse paa Regeringen, opstod der snart almindelig Utilfredshed.

Gesandten, der stod i et smukt ridderligt Forhold til Sjahen, var blind for disse uheldige Forhold og indberettede stadig til Guvernementet, at alt gik fortrinlig. Han var saa tryg, at han sendte Bud efter sin Hustru; men flere af Officererne vare mere klartseende. Saaledes sagde General Keane, der skulde følge med de hjemvendende Tropper tilbage til Indien, til en af de medfølgende Officerer: »For den offentlige Tjenestes Skyld vilde jeg have ønsket, at De var bleven i Afghanistan; men da det ikke kan ske, kan jeg kun lykønske Dem til, at De forlader Landet; thi — husk paa, hvad jeg siger — det vil ikke vare længe, før der indtræffer en mærkelig Katastrofe.«

Den attende September brøde de hjemvendende Tropper op for gjennem Bholan-Passet at naa tilbage til Indien, og paa Tilbagetoget blev der taget Straf over Balutschistan, Kelat blev erobret, og Khan Merab faldt ved Forsvaret af sin Hovedstad. Den hjemvendende Hær fik rige Belønninger, saaledes udnævntes Indiens Vicekonge, Lord Auckland, til Jarl, Overgeneralen, Sir John Keane, til Baron af Ghusni, og Macnaghten til Baronet, ligesom der ellers blev uddelt en Mængde Titler og Ordenstegn.

De Tropper, der forbleve i Afghanistan, vare saaledes fordelte: I Kabul under Generalmajor Cottons Kommando laa 1ste bengalske Infanteridivision, 2det bengalske Kavalleriregiment, to lette Feltbatterier og nogle Sappeurer, desuden 13de lette og en Bataillon af 35te Infanteriregiment. Tropperne havde først besat Bala Hissar, men bleve det næste Aar forlagte til en Lejr paa Sletten uden for Byen. I Dschelalabad laa en Bataillon af 48de Regiment, 4de In-

fanteribrigade, en Deling Sappeurer og Mineurer, 2det Kavalleriregiment og noget irregulairt Rytteri. I Ghusni garnisonerede en Bataillon af 16de Regiment, en Del af Schudschas Tropper og noget irregulairt Rytteri. Kandahar, hvor Generalmajor Nott havde Befalingen, var besat af 42de Regiment, en Bataillon af 43de Regiment, 4 Kompagnier af 2den Artilleribataillon, nogle af Schudschas Tropper og lidt Rytteri. En Del af Sjahens Tropper var den 12te September sendt til Bamian imod Dost; navnlig dette Detachement var alt for svagt, og det vil i det hele ses, at Besætningstropperne vare svækkede ved at være udstykkede over et alt for stort Territorium.

For at forøge Besætningstropperne fik Macnaghten Regeringen til at oprette nogle, af indfødte Afghanere bestaaende, Afdelinger, som han mente vilde gjøre god Nytte ved Mandskabets større Øvelse i Bjærgkrige og ved deres store Skydefærdighed med deres lange Jazails, der skøde betydelig længere end Briternes Geværer. Gesandten troede her, som overalt, ubetinget at kunne stole paa Afghanernes Troskab, men denne Tillid blev senere i høj Grad skuffet.

Allerede 1839 gjorde Ghilziernes urolige Stamme, der fortrinsvis bebor Kabul-Dalen, Opror, men blev tugtet ved et af disse Blodbad, som vække Hævnlyst. De ved Cheiber-Passet boende Stammer, som stadig overfaldt Detachementer og Tilførsler, holdt først op dermed, da Macnaghten bekvemmede sig til at udbetale dem en Pengesum for at holde Passet aabent. Disse Tegn paa Gjæring i Landet foruroligede dog ikke Gesandten; Vinteren tænkte han at tilbringe med Kongen i Dschelalabads mildere Klima, da alt nu syntes roligt, som sædvanlig paa denne Aarstid; thi Afghanernes Uro plejer at lægge sig, naar Sneen dækker Jorden.

Englænderne fordreve Tiden paa bedste Maade; de holdt Jagtpartier og Væddeløb, spillede Cricket og Komedie, anstillede Slædefarter og løb paa Skøjter til stor Forundring for Afghanerne. Mange af dem lode deres Familier komme

til sig, byggede Huse, anlagde Haver og begyndte i det hele at føle sig hjemme, i det de indrettede alt paa engelsk. I øvrigt bare Englænderne i Kabul sig ad som overalt i fremmede Lande: de afsluttede sig helt fra Befolkningen, undgik ethvert Samkvem med dem og forbleve derfor fremmede for deres Følelser og Attraaer, hvoraf man kan forklare, at de aldeles ikke mærkede, at alt gjærede rundt om dem, og at de i Virkeligheden stode paa en Vulkan, som hvert Øjeblik kunde opsluge dem. Derfor forsømte de ogsaa, navnlig i Kabul og Ghusni, de simpleste Forsigtighedsregler til at møde Faren, og dog var der adskillige Forhold, som nok kunde vække Bekymring.

Englændernes Allierede, den gamle Rundschid Singh, døde, og hans Efterfølger viste sig som en saa kølig Allieret, at han forbød Briternes Tilførsler fra Indien at passere Sikhernes Land, ja Englænderne fik endogsaa tydelige Beviser paa, at han stod i hemmelig Forstaaelse med deres Fjender i Afghanistan. I Buchara havde Dost Muhammed fundet Tilhold (Emiren havde endnu ikke fængslet ham), og det lod til, at han saa vel der fra som fra Chulm og Badakschan vilde faa Hjælp imod Englænderne. Paa samme Tid havde Russerne ogsaa begyndt deres Tog imod Chiva, saa der var nok udadtil, som kunde bringe Englænderne til Forsigtighed, især naar de samtidig havde tænkt paa det afghaniske Folks Stemning og for Exempel vidst, at de ansaa Englænderne for at være Aarsagen til den herskende Dyrtid, og at de vel holdt af deres Guld, men i Hjærtet hadede dem baade som Usurpatorer og som deres Tros Fjender. Macnaghten saae imidlertid alt i det bedste Lys; han tænkte paa at bekrige Herat, ja endogsaa paa at gjøre et Tog til Buchara; men Vicekongen, der aldrig var stemt for kraftige Forholdsregler, satte sig bestemt herimod, og da Efterretningen om, at Russernes Tog til Chiva var totalt mislykket paa Grund af Naturforholdene, i Maj 1840 naaede til Kabul, følte man sig endnu tryggere end før.

I Slutningen af Maj 1840 sendtes fra Detachementet i Bamian en Rekognoscering mod Nord, og et lille Fort ved Kamard-Kløften besattes. Herfra indlededes Underhandlinger med Dosts Familie, der endnu opholdt sig i Chulm, og virkelig meldte Jubar Khan som Ledsager for hele Familien med Undtagelse af de to ældste Brødre sig snart efter som Fange ved Briternes Forposter, hvorefter de alle bleve førte til Indien, hvilket gik Dost nær til Hjærte, da han erfarede det. Selv flygtede han kort efter tillige med Sønnerne Afzul og Akbar med stor Fare bort fra Fangenskabet i Buchara, og med Understøttelse af Chulm, Balch og Badakschan fik han samlet en Hær paa 6—8000 Mand, hvormed han rykkede imod Bamian og fremkaldte herved Opstande rundt om i Landet. Macnaghten, der blev meget bestyrtet over den pludselig opstaaede Uro, skrev: »Afghanerne ere som Krudt, og Dost er den brændende Lunte, der faar det til at explodere.«

Ved Dosts Nærmelse til Bamian maatte Briterne opgive deres isolerede fremskudte Post ved Kamard, og endnu misligere var det, at et af de nyoprettede afghaniske Regimenter pludselig forlod Fanen og for største Delen gik over til Fjenden.*) Ved Forstærkning fra Kabul lykkedes det imidlertid Englænderne under Oberst Dennie at afslaa Dosts Angreb paa Hovedstillingen ved Bamian, og deres Kanoner adsplittede hans Styrke. Selv dukkede han imidlertid snart op i Provinsen Kohistan, der allerede længe havde været i Oprør paa Grund af Høvdingernes Misfornøjelse med Sjahens, af britiske Tropper understøttede, nye Skatteopkrævning, og her rejste Emiren den hellige Krig til de vantros Udryddelse.

---

*) Senere fortalte Regimentets indfødte Anfører til en engelsk Officer, at det var de britiske Officerers hovmodige Opførsel, som havde krænket Soldaterne og bragt dem til at desertere.

Rytteriet fra Kabul, ledsaget af Prins Timur, var tidligere sendt mod Oprørerne her, og nu drog Sir Robert Sale, ledsaget af Kaptejn Burnes, med sin Brigade imod dem. Det kom til flere Sammenstød; men Englænderne kunde ikke faa fat paa Dost, der tilsyneladende var tilstede alle Steds og intet Steds og endogsaa dukkede op ikke ti Mile fra Kabul. Selv de dygtigste Officerer vare tvivlraadige, og Bamian-Detachementet blev kaldt tilbage til Forstærkning af Hovedstaden, der forberedtes til at tage imod et Angreb, i det Tropperne concentreredes i Bala Hissar.

Samtidig hermed opsnappede Schudscha, der altid havde ytret stor Mistillid til sine Landsmænd, et Brev, hvori hans blinde Broder Zuhman opfordrede Dost til med Sikhernes Understøttelse at sætte ham paa Tronen i Broderens Sted. Desuden deserterede mange af Sjahens Tropper over til Dost, der den 29de Oktober rykkede imod Kabul. Briterne, der gik ham i Møde, stødte den 2den November sammen med ham i Purvandurah-Dalen, hvor han havde opstillet sine Tropper paa Højderne. Det var imidlertid ikke hans Agt at vove et Slag, og han begyndte allerede at gaa tilbage, da det britiske Rytteri af Frygt for, at han igjen skulde undslippe, rykkede frem til Angreb, allerede triumferende over den forventede Sejr; men i samme Øjeblik opgav Dost Tanken om Tilbagetog og satte sig i Spidsen for sine, vel tarvelig beredne, men kraftige og ubøjelige afghaniske Ryttere. Blottende sit Hoved, opfordrede han disse til at uddrive de vantro af de rettroendes Land, og med Udraabet: »Følger mig, eller jeg er fortabt!« styrtede han sig imod Fjendens Rytteri. Uagtet de engelske Officerer viste stor Tapperhed i Sammenstødet, flygtede de indiske Ryttere som en Flok Faar, skarpt forfulgte af Afghanerne, og Paniken var saa stor, at endogsaa to Eskadroner lode sig jage en lang Strækning af en Snes Afghanere. Svingende den blaa Nationalfane, standsede Dost foran det bri-

tiske Infanteri, holdt en Tid stille som Sejrherre paa Valpladsen og forsvandt derpaa hurtig.

Dette Nederlag vakte stor Bestyrtelse hos Briterne, for hvem der ikke syntes anden Udvej end hurtigst mulig at concentrere sig i Kabul; men Emiren saae Forholdene i et roligere Lys. Han vidste, at hans Held kun kunde være forbigaaende, og at han dog til sidst maatte bukke under for den evropæiske Krigsførelse. Strax efter sin Sejr besluttede han derfor at give sig under Briternes Beskyttelse og udførte øjeblikkelig sit Forsæt, saa at han, efter i 24 Timer uafbrudt at have været i Sadlen, kun ledsaget af én Rytter, samme Aften ankom til Kabuls Volde. Her mødte han Macnaghten, der kom hjem fra en Ridetur, og sendte sin Ledsager til ham for at melde Emirens Ankomst. Gesandten blev i højeste Grad forbavset, men følte tillige saa ublandet Beundring over den ridderlige Maade, hvorpaa Emiren stillede sig under hans Beskyttelse, at han, der før havde udsat en Præmie paa Dosts Hoved, nu lod ham beholde sin Sabel og i ét og alt behandlede ham som en hædret Gjæst, ligesom Garnisonens Officerer behandlede Fangen paa den mest udmærkede Maade. Efter Faderens Opfordring fulgte faa Dage efter Afzul Khan hans Exempel og overgav sig til Englænderne, hvorimod Akbar Khan nægtede at efterkomme Opfordringen. Den 12te November 1840 blev Emiren under stærk Eskorteført til Indien, hvor han samledes med sin Familie i et mildt og hæderligt Fangenskab, under hvilket Regeringen tilstod ham en aarlig Pension af over 300,000 Kroner. Kort efter skrev Gesandten til sin Regering, for at anbefale Dost til en hensynsfuld Behandling, og blandt andet udtalte han i Brevet: »Vi have fordrevet Dost, uden at han nogen Sinde har fornærmet os, som Følge af en Politik, hvis Offer han er bleven,« og dog havde Macnaghten selv været en af Bærerne for denne Politik.

Samtidig med Dosts Afrejse til Indien forlod ogsaa den Højstkommanderende, Sir Willougby Cotton, af Helbreds-

hensyn Afghanistan og overdrog midlertidig Overkommandoen til Sir Robert Sale.

Efter Dost's Overgivelse fulgte en kortvarig Ro i Landet, hvorunder Sjahen, ledsaget af Macnaghten, tog Vinterophold i Dschelalabad, medens Oberst (tidligere Kaptejn) Burnes overtog den politiske Ledelse i Kabul, og Major Rawlinson*) i Kandahar, paa hvilket sidste Sted Generalmajor Nott, en fortrinlig, aaben, taktfuld og ærekjær Soldat havde den militære Befaling.

Det varede ikke længe, før Gjæringen i Kohistan paa ny brød ud, og de altid urolige Ghilziere rejste sig den ene Gang efter den anden, opmuntrede ved Løfter om Hjælp fra Herat, og først efter at have lidt flere Nederlag (navnlig den tredje Juli ved Helmund-Floden) overgav deres Anfører sig. Ogsaa Schudschas bedste Venner, Duraniernes Stamme, rejste sig; thi vel havde Schudscha gjort dem store Indrømmelser, men de saae dog ikke hans Løfter om Gjenerhvervelse af alle deres tidligere Privilegier opfyldte, og de halve Indrømmelser, som gjordes dem, forekom dem aldeles utaalelige. Her, som saa ofte, viste det sig, at det er farligt at give, naar Modtageren beholder et uopfyldt Haab tilbage om Gavens Forøgelse, og for at vise, at de ikke vare

*) Rawlinson, der i 1827 som Kadet var kommen til Bombay, fulgte senere flere militære og diplomatiske Missioner, hvorved han erhvervede sig udstrakt Kjendskab til de asiatiske, navnlig de persiske, Forhold og Sprog. Han var en klartseende, energisk Mand, værdig til at stilles ved Siden af General Nott. Begge disse Mænd saae klart, hvor usikker Tilstanden var, og Rawlinson henledede gjentagne Gange Gesandtens Opmærksomhed herpaa; men Macnaghten, der ikke vilde vide af nogen Grund til Frygt, kaldte ham „Allarmist“ og bad ham se Sagen mere i „couleur de rose.“

tilfredse, gjorde Duranierne Opstand. Briterne tilføjede imidlertid ogsaa dem flere Nederlag; efter at de havde fanget Hovedanføreren, Akrum Khan, og ladet ham skyde foran en Kanon, underkastede de øvrige Høvdinger sig, og det eneste, der endnu foruroligede Gesandten, var, at Dosts Yndlingssøn, Akbar Khan, endnu stadig opholdt sig i Chulm.

Macnaghten var bleven træt af den stadige Uro, hvorunder han levede, og med Glæde modtog han derfor Udnævnelsen til Guvernør i Bombay. Schudschas Stilling syntes ham atter grundfæstet, saa at han med Hæder kunde overlade sin Post som britisk Gesandt til Burnes, der med Længsel imødesaa det Øjeblik, da han skulde overtage den politiske Overledelse. Samtidig hermed opnaaede General Cotton sin Afsked som Højstkommanderende i Afghanistan, og han blev i denne vanskelige Post afløst af General Elphinstone, en hæderlig, nobel gammel Gentleman og elskværdig Selskabsmand, men saa sygelig og affældig af Podagra, at han ofte næppe kunde holde sig paa Hesten. Dertil var han ukjendt med de asiatiske Forhold og af en saa svag Karakter, at han stod fuldstændig raadvild i ethvert vanskeligt Tilfælde. Han var saaledes saa lidt som mulig egnet til en saa vanskelig og ansvarsfuld Post; men netop hans Mangel paa Selvstændighed havde skaffet ham denne, da Lord Auckland i ham kunde vente et villigt Redskab, der ikke vilde forsøge at gjøre anden Opfattelse af Forholdene gjældende end Regeringens. Navnlig var man meget bange for dem, der højt udtalte Mistillid til Briternes Stilling i Afghanistan, de saakaldte »Allarmister«, og flere, der bleve betegnede med dette Navn paa Grund af deres aabne Udtalelser og skarpe Blik paa Forholdene, f. Ex. Brigadier Roberts, som var Chef for Sjahens Tropper, faldt i Unaade og bleve afløste af Folk med et lysere Blik paa Forholdene.

Indtil den nye Overgenerals Ankomst havde Sir Robert Sale midlertidig Overkommandoen i Afghanistan, med Stand-

kvarter i Kabul. Denne By ligger ved Kabul-Floden, imellem to Højderækker, langs hvilke er anlagt Volde og Mure, forsynede med Skydeskaar og enkelte Smaataarne eller Bastioner; men da denne Stilling har en Længde af henved en Mil, er den for udstrakt til et Forsvar med en mindre Styrke; derimod kan et saadant med forholdsvis ringe Kræfter kraftig ydes fra Kastellet, Bala Hissar, der egentlig bestaar af et nedre og et øvre Bala Hissar, hvoraf det første kun behersker to store fæstningslignende Basarer, medens det selv er lavere beliggende end Højderne uden for Byen, hvorimod det øvre Bala Hissar behersker Byen og dens nærmeste Omgivelser. Byens Gader ere krumme og snævre, Husenes øvre Etager ere byggede ud over de andre, og de fleste Tage ere aldeles flade. Strax ved Briternes Ankomst blev det erkjendt for nødvendigt at samle Tropperne i Kastellet, hvor de ogsaa forbleve den første Vinter over; men Pladsen var kun indskrænket, og Sjahen, der residerede i Kastellet, ønskede de britiske Tropper forlagte der fra, for at han kunde benytte deres Barakker til sit Harem. Gesandten vilde gjærne imødekomme Sjahens Ønske, mange Officerer vare kjede af den indskrænkede Plads, og mod enkelte Officerers Raad blev det besluttet at anlægge en Lejr paa Sletten uden for Byen; her til bleve Tropperne forflyttede om Foraaret, og kun en ringe Besætning blev i Bala Hissar. Lejren var saa slet anlagt med Hensyn til Forsvar som vel muligt. Kaye siger om den: »Hvis det havde været de anlæggende Officerers Maal at overgive vore Tropper til Fjendens Naade, kunde de ikke have opnaaet deres Hensigt paa nogen bedre Maade. Den var behersket fra alle Sider og saaledes omsluttet af Landsbyer, Smaaforter, Haver og andet Ly for Fjenden, at vore Tropper hverken kunde gaa ud af eller ind i Lejren, uden at udsætte sig for Ilden fra et af disse Angrebspunkter. For at sætte Kronen paa det hele, vare Forraadsmagasinerne,

hvoraf Troppernes Underhold afhang, anlagte i et lille, uden for Byen beliggende, særskilt Fort, og Vejen til dette beherskedes fra en større Skanse og fra en af Volde omgiven Have, der laa indbydende for en fjendtlig Besættelse. Det menneskelige Vanvid synes i Anlæget af disse Værker at have naaet sit Højdepunkt«. Selvfølgelig, føjer han til, blev enhver nyankommen greben af Forbavselse over en saadan Galskab; men Garnisonens Øjne vænnede sig efterhaanden dertil, saa at den ikke videre raisonnerede over »Faarefolden paa Sletten«, som nogle havde døbt Lejren. Vel gjorde Brigadier Roberts Forestillinger imod Anlæget; men der blev svaret, at General Cotton havde billiget det, og Brigadierens Forestillinger hos Gesandten og andre bidroge kun yderligere til at stemple ham som »Allarmist«.

Det kostede Indien betydelige Pengesummer at hævde Schudscha paa Kabuls Trone. Man har angivet, at der blot til Uddeling til Høvdingerne for at faa dem til at forholde sig rolige, til Bestikkelser og sligt medgik nogle og tyve Millioner Kroner om Aaret; og disse Udgifter syntes aldrig at skulle blive overflødige. Den indiske Regering, der maatte gjøre nye Laan, begyndte om Efteraaret at blive ængstelig herover, og mange tilstode for sig selv, at det havde været en Fejl at indlade sig paa dette utaknemmelige Foretagende, at man nu aabent maatte tilstaa denne Fejl og overlade Afghanistan til sig selv. Efter gjentagne Forhandlinger i Regeringsraadet blev det dog besluttet at fortsætte Okkupationen; men samtidig blev det bestemt at indføre større Sparsommelighed i Administrationen, og man begyndte med i Slutningen af September 1840 at inddrage eller nedsætte de Subsidier og Understøttelser, hvormed de afghaniske Høvdinger vare kjøbte til at forholde sig rolige. Den uheldige Følge heraf viste sig imidlertid snart; thi da Høvdingerne mærkede, at deres fredelige Forestillinger herimod ikke hjalp, begyndte de at røre sig. Ghilziernes Høv-

dinger, der for at holde Passene aabne i 1839 havde faaet tilstaaet ca. 20,000 Kroner aarlig, vare de første, som forlode Kabul; de besatte strax Passene, plyndrede en værdifuld Transport og afskare al Forbindelse med Hindustan. Samtidig rejste Kohistan sig igjen.

Sales Brigade skulde netop paa den Tid vende tilbage til Indien, og efter at den var bleven forstærket med et Infanteri- og et Kavalleriregiment, fik den Ordre til paa Hjemvejen at ryddeliggjøre de spærrede Pas Den 9de Oktober brød Korpset op fra Kabul, og efter en blodig Fægtning, hvor Sale selv blev saaret, banede det sig Vej gjennem Passet Kurd-Kabul, der besattes med et Infanteriregiment (35te), lidt Artilleri, Rytteri og Ingeniører, hvilket Detachement led meget ved natlige Overfald, der skyldtes de medgivne afghaniske Rytteres Forræderi, hvorpaa Macnaghten dog endnu ikke vilde tro. I Jugdulluck-Passet blev Sales Tropper atter angrebne, og efter at Hovedstyrken havde slaaet sig igjennem, faldt Fjenden over Bagtroppen, der flygtede med stort Tab og i vild Uorden, inden det lykkedes Officererne at faa Hold paa Folkene. Sale besluttede, efter at have naaet den frugtbare Dal ved Gundamuk, hvorfra den østlige Indgang tll Passet beherskes, at blive her en Tid, medens den politiske Officer, Macgregor, skulde underhandle med Ghilzierne om atter at aabne Passagen.

Macnaghten troede bestandig, at de øjeblikkelige Uroligheder i Landet kun vare Oprørets sidste Krampetrækninger, og længselsfuld efter at overtage sin nye Stilling i Bombay havde han bestemt sin Afrejse til de første Dage i November. Burnes, der længtes lige saa meget efter at overtage Gesandtens indflydelsesrige Stilling i Kabul, styrkede ham i hans Tro paa, at alt nu snart var i god Orden; men i sit Hjærte troede han ikke paa saa lys en Fremtid: han vidste, at Akbar Khan fra Chulm var vendt tilbage til

Bamian, og han troede paa Rygterne om en nær forestaaende Opstand, — ja han havde endogsaa til andre udtalt, at »den Tid ikke var fjærn, da Englænderne maatte forlade Landet.« (Fortsættes.)

Frode Jürgensen.

Erik Plovpennings Døtre.

Erik Valdemarssøn, kaldet Plovpenning, Valdemar Sejrs ældste Søn med Dronning Bengærd, var fem og tyve Aar gammel, da han (1241) blev sin store Faders Efterfølger som Danmarks Konge; men han udfyldte kun daarlig dennes Plads; smuk og beleven, men ubesindig, fremfusende og ødsel var han ikke uden Skyld i sin egen og Danmarks Ulykke; dog hans blodige Død forsonede Folket med hans Minde, ja lod ham endog fremtræde i en Helgens straalende Skikkelse. Kong Erik var gift med Jutta, en Datter af Hertug Albert af Sachsen; de Sønner, der fødtes i dette Ægteskab, døde smaa, men fire Døtre blev voxne: Ingeborg, Sofie, Jutta og Agnes. Deres Barndom var ikke glædelig; de to ældste maatte endog allerede som Smaapiger paa en 5—6 Aar føle Borgerkrigens sørgelige Følger; de opholdt sig nemlig paa Riberhus, da deres Farbroder Hertug Abel i Aaret 1247 indtog Ribe, og begge Smaapigerne bleve ved denne Lejlighed førte til Holsten og sad et halvt Aar fangne paa Segeberg Slot; tre Aar senere blev Abel en Kain, og de smaa Kongedøtre maatte se ham indtage deres Faders Plads paa Danmarks Trone. Ingeborg og Sofie vare den Gang vel 8—9 Aar, Jutta 4, Agnes 1 Aar gammel; deres Moder forlod dem snart for at ægte en tysk Fyrste, og de stode saaledes alene blandt fremmede. Brodermorderen nød vel ikke længe Frugten af sin Misgjerning, thi allerede to Aar efter faldt han for en Frisers Øxe; men deres yngste Far-

broder, Kristoffer, som derpaa blev Danekonge, var en haard og uelskværdig Mand, hos hvem de vist nok heller ikke fandt nogen Kjærlighed. De havde arvet deres Faders store Privatejendomme og bleve uden al Tvivl opdragne i Klostre; men vi høre i øvrigt ikke noget om dem før i Aaret 1257. Kong Kristoffer var kommen i Krig med Kong Hakon Hakonssøn i Norge, og medens det i Valdemarernes Tid var de danske Flaader, som hjemsøgte Norge, vare Forholdene nu saa forandrede, at den norske Flaade uhindret kunde lægge sig uden for Kjøbenhavn. Det kom imidlertid til Underhandlinger, disse endtes ved Fred og Forbund, og ved denne Lejlighed skal Kong Hakon have anholdt om Ingeborgs Haand for sin Søn Magnus, der netop den Gang var hyldet som Konge og sin Faders Efterfølger. Nogen fuldkommen sikker Efterretning have vi dog ikke om dette første Skridt til et Giftermaal imellem Ingeborg og Magnus Hakonssøn, og i alle Tilfælde kom det for det første ikke videre.

To Aar efter døde Kong Kristoffer, og hans elleveaarige Søn Erik Glipping blev hans Efterfølger. Enkedronningen, den kloge og kraftige Margrete af Pommern, sædvanlig kaldet Margrete Sprænghest eller Sorte Grete, stod i Spidsen for Regeringen og gjorde, hvad hun kunde, for at modstaa ydre og indre Fjender, især Abels Slægt, som støttedes af de holstenske Grever og de mægtige sjællandske og skaanske Prælater af Skjalm Hvides Æt; thi som Danmark under Valdemarerne havde hævet sig til Magt og Ære ved Forbundet mellem Kongerne og denne Landets ypperste Slægt, saaledes var nu deres Splid en af Hovedgrundene til Rigets Svaghed og Ulykke. Ved denne Tid begyndte man i Norge for Alvor at tænke paa Giftermaal imellem den unge Kong Magnus, der havde fyldt sit tyvende Aar, og Ingeborg, der var et Par Aar yngre. Da Ingeborgs Fætter Danekongen var et Barn, troede man at burde henvende sig til hendes Morfader, Hertug Albert af Sachsen,

og til ham afgik der da Sendebud med Munken Broder Nikolaus som Ordfører; men Hertug Albert vilde ikke have noget med den Sag at gjøre: »hans Datterdatter var dansk, og for hendes Giftermaal maatte den danske Regering raade«. Derimod lod han sine to egne ugifte Døtre af andet Ægteskab, prægtig smykkede, føre ind og forestillede dem for Nordmændene med de Ord: »For disse raader jeg, hvis nogen vil bejle til dem.« I Norge havde man imidlertid endnu ikke lært at hente Dronninger fra Tyskland, og Sendemændene rejste hjem uden at bide paa Krogen. Efter Kong Hakons Bud droge de derpaa til Danmark og fik af Dronning Margrete den Besked, at naar den norske Konge vilde afhente Prinsessen, skulde man udstyre hende paa det bedste. I Aaret 1261 afgik derpaa en Flaade paa 7 Skibe til Danmark; i Spidsen for Sendemændene stod Biskoppen af Oslo. De styrede til Horsens; thi i Nærheden af denne By opholdt Kongedatteren sig i et Kloster; men imidlertid havde den danske Regering faaet andet at tænke paa end at bortgifte Prinsesser. Enkedronningen og den unge Konge laa med deres Hær nede paa Lohede syd for Danevirke, og kort efter stod her det Slag med Hertug Erik Abelssøn og de holstenske Grever, som bragte baade Dronning Margrete og hendes Søn i Fangenskab. Dem kunde de norske Sendemænd saaledes ikke henvende sig til, og de droge derfor selv op til Klostret og bade Ingeborg om at følge med dem, som hun stod og gik. Hun svarede vel, at hun i ingen Henseende var udrustet dertil, men lod sig dog snart overtale; ledsaget af sine Jomfruer og Svende gik hun om Bord paa den norske Flaade og kom efter en besværlig Sørejse til Bergen. I denne Norges ypperste Stad blev hun modtagen med stor Glæde af begge Kongerne, og Kong Hakon ytrede, at han vel allerede forud havde haft de bedste Tanker om Jomfru Ingeborg, men hun havde dog langt overtruffet hans Forventning. Efter dette og alt, hvad der ellers fortælles om hende, maa man slutte, at hun har været

smuk og indtagende, og det siges ogsaa udtrykkelig i den gamle svenske Rimkrønnike, at Kong Eriks Døtre alle vare »væne«. Ogsaa Kong Magnus Hakonssøn, senere kaldet Lagabøter, var en hæderlig, blid og elskværdig ung Mand; Forholdene i Norge vare den Gang fredelige og lykkelige, og for Ingeborg var der saaledes indtraadt en heldig Forandring. Brylluppet blev holdt med stor Pragt, der var henved 2000 Gjæster og Overflødighed paa alt, ogsaa paa Vin, hvilket fremhæves som en Mærkelighed. Efter Brylluppet bleve baade Magnus og Ingeborg kronede, og to Aar senere blev hun virkelig Dronning, da den gamle Kong Hakon døde, og Magnus blev Norges Enekonge.

I det mellemliggende Aar var imidlertid den anden Søster, Sofie, ogsaa bleven Dronning, og det i det andet nordiske Rige, Sverige. Her var Folkunge-Slægten kommen paa Tronen 1250. Den dygtige og myndige Birger Jarl styrede Riget; men hans Søn Valdemar bar Kongenavnet fra sin Barndom. Nu var han en smuk Yngling paa tyve Aar, men uden Kraft og Dygtighed. Birger friede for ham til Sofie, og den til Danmark indkaldte Rigsforstander, Hertug Albert af Brunsvig, bevilgede hans Andragende paa den fangne Enkedronnings Vegne. Då Hertug Albert var en ridderlig Herre, ledsagede han selv Jomfru Sofie til Sverige, mange Fruer og Jomfruer fulgte ligeledes med hende, og hun var i alle Henseender kongelig udstyret, da hun i Jønkøping mødte Kong Valdemar og holdt Bryllup med megen Pragt; fire Aar senere døde Birger Jarl, hvorpaa Valdemar selv overtog Regeringen. Han var kun daarlig skikket dertil, og Sofies Ægteskab blev ikke saa lykkeligt som Ingeborgs. Imidlertid har det vel næppe vist sig strax, og de havde jo unægtelig begge gjort de mest passende Partier, som kunde findes for danske Kongedøtre.

En ganske anden Skæbne fik derimod de to yngste Søstre. Agnes gik allerede i en Alder af 14 Aar i Kloster og overgav sig med alt sit Arvegods til Gud, Jomfru Maria

og sin Navne, den hellige Agnes. Aaret efter bekjendtgjorde hun, at hun havde aflagt Løftet efter guddommelig Indskydelse og ikke drevet af noget Menneske, og mange Aar senere udstedte Dronning Margrete en Erklæring om, at hun ikke havde virket dertil; men netop disse gjentagne Forsikringer vække Mistanke om det modsatte, og en gammel Krønnike siger ogsaa udtrykkelig, at Enkedronningen havde tilskyndet Agnes til at blive Nonne. Grunden er ikke vanskelig at finde. Da Agnes gik i Kloster, var Margrete nylig kommen hjem fra sit Fangenskab, hun var i stor Pengenød, og det gik dog ikke an at lade flere Kongedøtre snige sig ud af Landet uden Udstyr og Medgift, som Ingeborg havde været nødt til. Sofies Giftermaal havde derimod vist nok kostet meget, og det maatte aabenbart være en stor Lettelse, naar man kunde faa de to yngste Søstre til at tage Sløret. Desuden var det naturligvis en Gejstligheden behagelig Handling, saa meget mere som Agnes af sit Arvegods stiftede et nyt Kloster for St. Agnes i Roskilde. Det er ogsaa ret betegnende, at dette Kloster kom til at høre til Dominikaner-Ordenen; thi Dominikanerne eller Sortebrødrene havde i Modsætning til de andre Munkeordener altid holdt med Kongehuset i dets Strid med Prælaterne af Skjalm Hvides Æt. Den Mand, der især synes at have været Enkedronningens Støtte i denne Sag som i andre, var den myndige Biskop Tyge af Aarhus. At han og Enkedronningen kunde bevæge den halvvoxne Agnes til dette Skridt, er jo ikke at undres over: hun har vel næppe kjendt andet end Klosterlivet, og da hendes Kloster var blevet oprettet, blev hun ogsaa allerede i sit sextende Aar dets Priorinde. Den samme Krønnike, som siger, at Dronningen havde indvirket paa hende, fortæller derimod, at Hertugen havde søgt at holde hende tilbage. Dersom vi tør vove os ind paa Gisninger, kunde det synes rimeligt, at han har styrket den tre Aar ældre Søster Jutta i den Modstand, hun i nogen Tid gjorde imod ligeledes at gaa i Kloster, og at han maaske

selv har haft Lyst til at faa en af de skjønne og rige unge Kongedøtre til Ægte, og netop dette kan igjen have bidraget til, at Enkedronningen arbejdede desto ivrigere paa at gjøre dem til Nonner; thi hun skal selv have ønsket at ægte den glimrende Hertug; ingen af Delene blev imidlertid til noget, og Hertug Albert forlod kort efter Danmark.

Nogen Tid efter fulgte Jutta sin yngre Søsters Exempel og blev strax Priorinde i St. Agnes's Kloster i dennes Sted. Som Grund angaves der, at hun var modnere og fornuftigere; maaske har hun gjort det til Betingelse for sin Indtrædelse, og den føjelige Agnes har vel ikke gjort store Vanskeligheder. Det var Biskop Tyge, der indviede begge Søstrene, og saa længe han levede, fandt de sig ogsaa i deres Skæbne; men aldrig saa snart var han død, førend de forlode Klosteret. Det var i Aaret 1272, at de saaledes brød deres Løfte, Jutta var den Gang sex og tyve Aar, Agnes tre og tyve Aar gammel. At Jutta har været den egentlig handlende og draget sin yngre Søster med sig, kunne vi slutte baade af, hvad vi allerede have hørt om dem, og endnu mere af deres senere Opførsel. Agnes vedblev nemlig ogsaa efter denne Tid at føre et stille og klosterligt Liv, og skjønt hun havde brudt med sit eget Kloster, skjænkede hun siden sin Formue, for saa vidt hun atter blev Herre over den, til andre Klostre, men af Ordener, der stode paa det modsatte Parti, hvilket gav Anledning til vidtloftige Stridigheder mellem disse og St. Agnes's Kloster, som gjorde Fordring paa al hendes Ejendom. Jutta derimod hengav sig til et mere verdsligt Liv og lod sig ikke forstyrre af, at hun blev sat i Band af Paven. Strax efter at hun havde forladt Klosteret, begav hun sig til sin Søster, Dronning Sofie i Sverige. »Hun var skjøn som en Engel fra Himlen«, siger den svenske Rimkrønnike, og hendes Svoger Kong Valdemar blev forelsket i hende; hun gjengjældte hans Kjærlighed, og deres Forhold vakte saa meget Anstød, at hans Fjender kunde bruge det imod ham. Disse Fjender vare

især hans egne Brødre. Den ældste af disse, Hertug Magnus, var Valdemar langt overlegen i Kraft og Dygtighed og pønsede i Følelsen heraf paa at støde ham fra Tronen. Dronning Sofie, der maaske gjennemskuede ham bedre, end den letsindige Konge, stod især i et fjendtligt Forhold til ham; paa Grund af hans mørke tateragtige Ydre kaldte hun ham »Kjedelflikkeren«. Den anden Broder, Junker Erik, kaldte hun »Erik Allsinte«; han var en ubetydelig Person, som gik i Magnus's Ledebaand og ligesom denne klagede over at have faaet alt for ringe Forleninger. Den yngste Broder, Benedikt, var Gejstlig og gav Afkald paa al Arv, for at Brødrene kunde blive tilfredsstillede, men hans ædle Bestræbelser vare frugtesløse: Magnus og Erik forlode til sidst Riget og gik til Danmark for at søge Hjælp mod deres Broder.

I Danmark var nu Kong Erik Glipping selv bleven Herre, og han var en voldsom og vilkaarlig Mand, som stod i daarligt Forhold til de andre Linier af det danske Kongehus. Han havde saaledes frataget Abels Slægt Hertugdømmet i Jylland (Sønder-Jylland); Nørre-Halland, som Valdemar Sejr havde overdraget sin Sønnesøn Nikolaus, forholdt han dennes Søn, Junker Jakob, og Erik Plovpennings Døtre havde ogsaa skjellig Grund til Klage over hans Indgreb i deres Arvegods. Han stod derfor ikke i noget godt Forhold hverken til den norske eller svenske Konge og havde ikke noget imod at volde den sidste Bryderier. Han sluttede saaledes et Forbund med Hertug Magnus og hans Broder og understøttede dem med Tropper, imod at de lovede at betale ham en Sum Penge. I Aaret 1275 kom den danske Hjælpehær over til Sverige under Anførsel af Marsk Stig Anderssøn; Kong Valdemars Hær gik den i Møde; men selv var han alt for blødagtig til at deltage i Slaget. Rimkrønniken fortæller, at han sov, medens Dronning Sofie spillede Skak og spottede over sine Svogre, da der kom Bud om, at de havde sejret. Strax efter blev hun

tagen til Fange, og Valdemar maatte derpaa afstaa den største Del af Riget til sine Brødre. Magnus blev Konge, Erik Hertug; men den sidste døde kort efter, og der opstod nu Tvist mellem Magnus og Danekongen om de lovede Penge. Forholdene syntes saaledes gunstigere for Kong Valdemar, og rimeligvis ansporet af Sofie drog han med hende til Norge for at søge Hjælp hos sin Svoger, Kong Magnus Lagaboter. Det norske Hof var den Gang fremfor det danske og svenske et Mønster paa Ridderlighed og gode Sæder, og det svenske Kongepar blev naturligvis modtaget med al sømmelig Ære af Sofies Søster, den højsindede Dronning Ingeborg, og den hæderlige Konge; men Magnus Lagabøter var en meget fredsommelig Mand; han havde, vist nok meget imod Dronning Ingeborgs Ønske, taalmodig fundet sig i Erik Glippings Udflugter, naar der var Tale om Udleveringen af hendes Arvegods i Danmark, og lige saa lidt havde han nu Lyst til at føre Krig for Valdemars Skyld. Imidlertid udvirkede Ingeborg dog saa meget for sin Søster, at han lovede at forsøge, hvad han kunde udrette ved Underhandlinger, ja endog udrustede en anselig Krigsmagt for at give sine Ord større Vægt. Med denne drog han ned til Rigsgrænsen og holdt Møde med den svenske Magnus. Magnus Lagabøter med sine norske Begreber om arvelig Kongemagt opfordrede sin svenske Navne til at overlade sin ældre Broder og retmæssige Konge Tronen; men Magnus Birgerssøn lod sig ikke skræmme og vilde nu ikke engang overlade Valdemar saa meget, som han før havde haft. »Ja saa«, mente den norske Konge, »var der ikke mere at gjøre ved den Sag«, og han drog ganske rolig hjem igjen.

Kong Valdemar og Dronning Sofie kunde nu ikke vende tilbage til Sverige og havde ikke Lyst til at leve som landflygtige i Norge. De droge derfor til Danmark for at prøve deres Lykke hos Erik Glipping. Denne, der nu var forbitret paa Magnus Birgerssøn og var lige saa urolig, som

den norske Konge var sindig, ydede dem virkelig ogsaa Hjælp, og da denne ikke blot bestod i Ord, blev Magnus Birgerssøn mere tilbøjelig til at slutte Forlig med sin Broder, og Valdemar fik saaledes igjen Herredømmet over en Del af Sverige; men ved denne Lejlighed blev Erik Glipping og Magnus atter gode Venner, og den sidste fandt snart igjen en Anledning til at forjage sin svage Broder. Denne flygtede atter til Danmark, men kunde nu ikke mere faa Hjælp; han levede endnu i mange Aar, forlod sin Hustru for at følge en Elskerinde, giftede sig efter Sofies Død endnu et Par Gange, kom siden tilbage til Sverige, men blev her holdt i mildt Fangenskab af sin Broder og den efter dennes Død herskende Formynder-Regering. Om Dronning Sofie véd man ikke andet, end at hun døde i Danmark samme Aar, som hendes Fætter Erik Glipping blev myrdet i Finderup Lade (1286). Jutta døde et Aars Tid tidligere, Agnes omtrent ved samme Tid. Kun om den ældste og betydeligste af Søstrene, Dronning Ingeborg, er der endnu adskilligt at fortælle.

Kong Magnus Lagabøter døde ikke meget over 40 Aar gammel i Aaret 1280. Ingeborg havde født ham to Sønner: Erik og Hakon, den Gang 12 og 10 Aar gamle. Erik blev Konge, men gik i sin Moders Ledebaand, ikke blot medens han endnu var Barn, men ogsaa efter at han var bleven voxen. Han var en temmelig svag og ubetydelig Mand, og naar man har givet ham Tilnavnet »Præstehader«, har man kun overført paa ham, hvad der gjaldt om hans Moder og de Stormænd, der i Forening med hende styrede Riget i hans Barndom og traadte skarpt op mod Gejstligheden. At Ingeborg nu var bleven den raadende, viser sig især i Forholdet til Danmark; thi hun vilde paa ingen Maade længere finde sig i at undvære sin rige Arv, og da Erik Glipping ikke vilde udlevere den med det gode, traadte hun i Forbindelse med de mange misfornøjede danske Stormænd. Vist nok bekvemmede Danekongen sig paa denne Tid, tvungen

ved aaben Opstand, til en Slags Haandfæstning, hvorved han bl. a. ogsaa overlod Abels Sønnesøn, Hertug Valdemar, Sønderjylland og Grev Jakob Nørrehalland, men de vare dog begge endnu misfornøjede, fordi de ikke fik Erstatning for den lange Tid, de havde savnet deres Len, og i det hele var Stemningen mod Kong Erik kun daarlig. Da derfor den gamle Arvesag kom for paa et Danehof (Rigsdag) i Aaret 1284, erklærede de hertil udnævnte Voldgiftsmænd, blandt hvilke baade Grev Jakob og Marsk Stig samt andre af Kongens Fjender havde Sæde, sig fuldstændig til Fordel for den norske Enkedronning og hendes Søstre, som den Gang endnu alle vare i Live. Det blev kjendt for Ret, at alt deres Fædrenegods skulde tilbagegives dem tillige med alle de Indtægter, som i den lange Aarrække deraf vare oppebaarne, for saa vidt de ikke allerede havde faaet dem udbetalte eller afhændet noget deraf. Det sidste gjaldt vist nok, i det mindste for største Delen, for de andre Søstres Part, og for deres Vedkommende havde Sagen altsaa ikke meget at betyde; men Dronning Ingeborg, som aldrig synes at have faaet noget udbetalt, kunde efter denne Dom gjøre Fordring paa store Godser og saa mange Penge, at det vist nok var uoverkommeligt for Danekongen at betale dem — ikke at tale om, at det var en egen Sag, at overlade en fremmed Magt Ejendomme i Landet, og det en Magt, der stod i Forbindelse med ens egne oprørske Undersaatter. Det hele ser ganske ud som et aftalt Spil imellem disse og den norske Dronning, og hermed stemmer det ogsaa godt, at Hertug Valdemar strax erklærede sig villig til at tilbagegive Dronning Ingeborg den Del af hendes Gods, der laa i Hertugdømmet. Kongen gjorde derimod ikke Mine til at følge dette Exempel, og Følgen heraf blev, at det kom til Fjendtligheder fra norsk Side. Vel erklærede den norske Regering endnu ikke ligefrem Danmark Krig; men Dronningens Yndling, den mægtige Alf Erlingssøn, der i de danske Kæmpeviser er meget ilde omtalt under Navnet

»Mindrealf«, begyndte at opbringe danske Skibe og hærje paa Danmarks Kyster. Kort efter blev Erik Glipping myrdet af Marsk Stig, Grev Jakob og de andre sammensvorne, og skjønt Ingeborg vist nok ikke har haft nogen Del heri, maa man dog formode, at Efterretningen har været hende kjærkommen. Hun synes at have tænkt sig Muligheden af, at en af hendes Sønner, Erik Plovpennings Dattersønner, kunde vinde Danmarks Krone; men endnu inden de fra Danmark fordrevne Kongemordere kom op til Norge, døde hun i en Alder af 45—46 Aar. Hendes Sønner begyndte nu aabenbar Krig med Danmark og handlede her vist nok i Moderens Aand. Erik Plovpennings Efterkommere hævnede saaledes hans Mord, ikke paa Morderen Abels Efterkommere, men paa det Land og Folk, som ikke havde hævnet sin Konge, men valgt Brodermorderen til hans Efterfølger. Først 1309 endtes Krigen ved en Fredsslutning mellem Ingeborgs yngste Søn, Hakon den femte, der var fulgt efter Erik, og Erik Glippings Søn, Erik Menved. Nørrehalland blev ved denne Fred afstaaet til den norske Konge som Erstatning for hans Mødrenearv.

S. B. Thrige.

Den sidste Stuart.

(Fortsættelse.)

II. Toget til England.

I. Stemninger og Tilstande i England. — Den engelske Hær. — De engelske Jakobitter.

De to første Regenter af det hannoveranske Hus følte sig altid fremmede i England, de sympathiserede aldrig med deres Folk og længtes idelig tilbage til det kjære Hannover, som de besøgte saa ofte som mulig. Dette var i øvrigt ikke underligt; i deres Hjemstavn vare de virkelige Regenter, hvis Vilje var ubetinget Lov, medens i England ingen spurgte om deres Meninger; thi her afhang alt af Whiggerne, hvem de ene havde at takke for Kronen, og efter hvis Majoritet i Underhuset de derfor maatte rette sig i ét og alt uden nogen Sinde at turde driste sig til at anvende det kongelige Veto. Hvad særlig Georg II. angaar, havde han kun tænkt og drømt om at føre en stor evropæisk Coalitions-Armé imod Frankrig; Hovedstyrken i samme skulde dannes af Englænderne og hans kjære Hannoveranere, og selv vilde han anføre samme, som Vilhelm III. i tidligere Dage. Det engelske Parlament havde imidlertid mødt disse hans Yndlingstanker med Kulde og vilde ingenlunde bevillige de nødvendige Midler til at forstærke den lille britiske

Hær med Hjælpetropper, og Kongen var derfor med Uvilje i Hjærtet rejst til Tyskland for at tilbringe Sommeren i Ro og Fred paa sit Slot Herrenhausen. Efterretningen om Oprøret i Nordskotland kaldte ham dog hurtig tilbage, og den 31te Avgust, samme Dag som Karl Edvard mønstrede sine Skarer paa Killiekrankie-Valplads,*) kom Kongen til Kensington, og blev hilset med Jubelraab. Det midlertidige Regentskab havde ikke forsømt nogen nødvendig Forholdsregel; men Kongen var dog opfyldt af Bitterhed mod sine Ministre, som nu saae Frugterne af at forsømme Krigsmagten, der ikke engang kunde sikre Landet mod en saa ubetydelig Rejsning; hver ny Hjobspost opirrede ham mere og mere, og Ministrene mødte kun med stor Uvilje til Statsraadet.

Efterretningen om den ulykkelige Fægtning ved Colt-Bridge**) blev umiddelbart fulgt af Budskabet om Hovedstadens Fald. Endnu den 14de September havde Statssekretæren for Skotland, Lord Tweeddale, troet at kunne forudsige Oprørets snarlige Underkuelse; men den 21de erfarede han med navnløs Skræk, at Skotlands Hovedstad var i Oprørernes Hænder, og Tirsdagen den 24de September om Morgenen Kl. 1 blev han vækket ved Meldingen om det skammelige Nederlag, General Copes Hær havde lidt den foregaaende Løverdag. Denne Efterretning fremkaldte en ubeskrivelig nedslaaende Virkning; hidindtil havde man trøstet sig med, at de Dragoner, som vare flygtede ved Colt-Bridge, vare Irlændere, om hvis Tapperhed man ved hin Tid i det hele kun nærede ringe Tanker; men nu var ogsaa det britiske Fodfolk, som man holdt for det første i Verden, blevet tilintetgjort af denne Flok uordnede Rebeller, og Copes Hærstyrke var oven i Kjøbet den eneste Stridsmagt, man for Tiden havde haft til sin Raadighed.

---

*) Se oven for Side 208.

**) Se oven for Side 219—20.

Ved den første sikre Efterretning om Oprørets Udbrud havde Regentskabet rigtig nok beordret hollandske Tropper over fra Fastlandet, og den først ankomne Bataillon havde allerede i Begyndelsen af September faaet Ordre til at sejle videre til Leith; nu maatte man næsten være glad over, at ugunstige Vinde lige til denne Stund havde forsinket Afrejsen, og Bataillonen fik Ordre til at afmarchere til Newcastle, som man i al Hast søgte at sætte i Forsvarsstand. Samme Steds hen afgik endnu fire andre hollandske Batailloner, som den 20de September indtraf til Themsen, og den 24de September indtraf de ti første engelske Batailloner fra Flandern og afgik ligeledes mod Nord. Efter Nederlaget ved Preston-Pans holdt man imidlertid med rette yderligere Forstærkninger for nødvendige, og den 28de September fik otte andre Batailloner, deriblandt ogsaa nogle Dragonregimenter, Ordre til at vende hjem. Alle disse Tropper skulde samles ved Newcastle, og den gamle Feltmarskalk Wade fik Overkommandoen over den samlede Styrke; men der maatte dog hengaa endnu nogle Uger, før man havde en nogenlunde betydelig Styrke paa Benene.

Den almindelige Stemning blandt Befolkningen var ingenlunde god. Den første Efterretning om Oprøret var bleven optagen med Ligegyldighed; man troede, at der kun var Tale om en ubetydelig Rejsning i de fjærne Højlande, og med den vilde Sir John Cope vel forhaabentlig snart blive færdig. Karl Edvards Held og den glimrende Sejr ved Preston-Pans fremkaldte rigtig nok i Begyndelsen en panisk Skræk, og Regeringen kaldte nu Militsen i forskjellige engelske Grevskaber under Vaaben; denne Institution existerede dog i Virkeligheden kun paa Papiret, der var hverken Love, som forpligtede Befolkningen til at gjøre Tjeneste, og ikke heller havde man ved aarlige Øvelser søgt at vække eller bevare Landets tidligere krigerske Aand. I de fleste Grevskaber kom derfor ingen nogenlunde anstændig Styrke paa Benene, og naar Hertugen af Bedford og tretten andre

Adelsmænd tilbøde sig paa egen Haand at oprette et Regiment, sørgede de nærmest for at skaffe deres Slægtninge og bekjendte indbringende Officersposter, hvorimod man ikke saae noget til selve Regimenterne; kun i Grevskabet York synes Adelen og Landbefolkningen ved Ærkebiskoppens Indflydelse at være strømmet til Fanerne i større Antal; en rig Godsejer Thornton begyndte endog at oprette et Husarregiment paa egen Bekostning.

Den store Mængde blev imidlertid fuldstændig ligegyldig ved alle disse Begivenheder. At den ikke var begejstret for Kongens Sag, er forstaaeligt nok paa Grund af den ringe Popularitet, han havde vidst at vinde; men man kunde dog have ventet, at selv den fredeligste Borger vilde have grebet til Vaaben mod den Fare, som truede den engelske Folkefrihed og den protestantiske Kirke ved Stuarternes Tilbagevenden. Dog dette var ingenlunde Tilfældet; de Tider vare længst forbi, da Parlamentet i en Fart kunde samle en Hær af Haandværkere og Bønder til at skjærme Landet mod Karl I.'s Overgreb. Den Revolution, som havde styrtet Jakob II., var jo ogsaa kun bleven udført ved fremmede Hjælpetropper, og i de sidste hundrede Aar vare de sociale Tilstande undergaaede en fuldstændig Forandring; Lensforholdet var overalt ophørt, og den ringe hvervede Hær repræsenterede hele den væbnede Magt. Derhos var den almindelige Velstand stegen i utrolig Grad under den lange forløbne Fredsperiode, og man havde vænnet sig til at betragte Krigen i eget Land som noget ganske umuligt; en almindelig Higen efter at sammenskrabe Rigdomme gjorde sig gjældende overalt, og den Krig, man nu alt havde ført i flere Aar, var kun populær blandt Folkets Masse, for saa vidt der var Tale om en kapret Sølvflaade eller en rig Kolonis Udplyndring.

Ganske vist vaagede Datidens Englændere lige saa skinsyge over deres Friheder som Englænderne fra Aar 1648 og 1688; men de troede samme tilstrækkelig sikrede ved deres

Parlament, for hvis Beslutninger de senere Konger stadig havde maattet give efter; Spørgsmaalet om Dynastiet kom først i anden Række. Der levede nu ikke længere nogen af de Mænd, som en Gang havde indkaldt Vilhelm af Oranien og hans Hær, og selv paa hin Tid var Tallet paa dem, som havde taget Parti for ham med Vaaben i Haand, yderst ringe. Jakob II.'s tyranniske Vilkaarlighed var næsten forglemt, og Interessen for kirkelige Anliggender og Stridigheder var kølnet; hvem kan derfor fortænke Folkets Mængde i, at den ikke følte nogen Sympathi for disse fremmede tyske Fyrster, som ikke havde nogen engelsk Tænkemaade og næppe talte dets Sprog. Den Følelse af Legitimitet, som maaske endda kunde have fængslet Folket, var jo heller ikke til Stede, og man nærede ikke længere det glødende Had til den sidste Stuart, som havde opfyldt deres Forfædre mod hans Bedstefader; han var jo uskyldig i sin Slægts Synder, og hans hidtidige Handlemaade gav ingen Anledning til at formode, at han førte fjendtlige Planer mod den engelske Forfatning og den engelske Kirke i sit Skjold. Hvad skulde altsaa bevæge den engelske Borger til at forlade Hus og Hjem for med Vaaben i Haand at optræde til Forsvar for det hannoveranske Dynasti?

Parlamentet, som var sammenkaldt til den 17de Oktober, bevilligede de Penge, som Regeringen forlangte til Rustninger; men heller ikke hos Folkets Repræsentanter viste sig noget Spor af Begejstring for det protestantiske Kongehus; ingen vilde udsætte sin Sikkerhed ved en aktiv Deltagelse i Kampen; man haabede, at Hæren, som man jo betalte, nok vilde blive færdig med den skotske Invasion, og hvis denne endelig skulde have Held med sig, — trøstede man sig med, at den nye Konge lige saa lidt som hans Forgængere vilde være i Stand til at forøge sine Prærogativer paa Parlamentets Bekostning. For ikke at være uretfærdig mod Datidens Englændere maa man i øvrigt vel huske paa, at hin Tidsalder aldeles ikke kjendte noget til

Folkerejsninger. Man holdt overalt staaende Hære af hvervede Tropper, som fængsledes til Herskernes Person ved den strænge militære Pligtfølelse; men Kjærnen af Befolkningen holdt sig borte fra al Udøvelse af Vaabenhaandværket, først ved Aarhundredets Slutning kunde man se hele det franske Folk rejse sig mod de fremmede Hære, som vilde bringe Tyranni og Absolutisme tilbage med Emigranterne, og endda skyldtes denne Rejsning for en stor Del Bjærgpartiets Rædselsregimente. Derimod var der i Aaret 1745 ingen saadan overhængende Fare, som kunde lokke Englænderne ud af den vante, behagelige Ro og Fred; det var klart nok, at ingen talløs Skare fremmede Barbarer stod i Begreb med, røvende og plyndrende, at oversvømme Landet. Et eller andet mindre Distrikt kunde maaske nok komme til at lide under Krigens Ulykker; men den største Del kunde med Sikkerhed gjøre Regning paa at slippe uskadt, og i værste Fald kunde den enkelte altid vente at bringe sig selv og sine Ejendele i Sikkerhed. Befolkningens overvejende Flerhed imødesaa derfor de kommende Begivenheder som nysgjerrige, men ligegyldige Tilskuere; den almindelige Apathi var saa stor, at nogle Uger senere, da den lille højskotske Hær alt var trængt frem i Hjærtet af England, og man troede, at den var naaet frem til Stamford, aftalte enkelte ansete Beboere af det nærliggende Cambridge i al Gemytlighed at leje en Vogn for at tage hen og se den skotske fremaddragende Hær.

Regeringen gjorde sig i øvrigt ingenlunde Illusioner over den herskende Stemning, men nærede meget mere Frygt for, at denne lejlighedsvis kunde slaa over i aabenbar Tilslutning til Prætendenten. Dette fremgaar tydelig nok af Sir Henry Fox's efterladte Breve; ja allerede i Begyndelsen af September skriver han: Feltmarskalk Wade har udtalt som sin Overbevisning, at Spørgsmaalet om Landets fremtidige Skæbne ene og alene afhænger af den Tilfældighed, om de ti Batailloner Englændere, man har kaldt tilbage

fra Flandern, indtræffer før eller senere end de 5000 Spaniere og Franskmænd, hvis Landsættelse man kan vente hver Dag. Nogle Dage senere synes Redningen ham sikker, — da de 5000 Franskmænd ikke vare komne. Man kan nu forstaa, hvor stor Bekymring de engelske Statsmænd maatte føle, da den eneste britiske Styrke, man havde til sin Raadighed, var tilintetgjort. Endog Statskantsleren, Hertugen af Newcastle, hvis Uvidenhed var ordsprogsvis, og som hidtil næppe havde vidst, at der var Højlande til, tilstod nu, at han havde studeret Landkortet og til sin Bestyrtelse set, at de dækkede en Tredjedel af Storbritanniens Overflade!! —

Regeringen ophævede »Habeas corpus-Akten« og søgte ved alle Slags Flyveskrifter at gjenopflamme det gamle fanatiske Religionshad, der for 58 Aar tilbage forenede alle Partier til Enighed. En Plakat mindede det ærbare Slagterlav om, at Papisterne ikke maatte spise Kjød Onsdag, Fredag og Løverdag eller i hele den lange Fastetid. Der cirkulerede et Brev, hvori en engelsk Dame skildrede sine skjønne Landsmandinder, hvorledes deres Sønner og Brødre vilde blive slæbte paa de franske Galejer eller for den endnu frygteligere spanske Inkvisition, saafremt det ikke lykkedes at standse Barbarernes Indfald i rette Tid; men den Skæbne, der under samme Forudsætning ventede de blomstrende unge Piger, afmalede hun med endnu grueligere Farver.

I London udkom i Begyndelsen af Oktober et Blad, der indeholdt fingerede Befalinger fra den katholske Regering, saadanne som Karl Edvard — det vilde man i det mindste indbilde Folket — vilde udstede, saafremt han sejrede.

I Dag, saaledes skriver man, ville vi ikke faa at høre om vore Flaaders Sejre i alle Verdensdele, men paa Londons Torv vil der blive oplæst en Proklamation om den

Mængde Huse, som ere blevne afbrændte, og den Mængde Borgere, som ere blevne massakrerede af Højskotterne og Munkene.

Den 4de ville I erfare, at Sydhavs-Kompagniets og det indiske Kompagnis Paladser ere blevne omdannede til Klostre, og den 20de, at sex Parlaments-Medlemmer ere blevne kastede i Fængsel.

Den 26de forkynder man maaske, at tre Havne ere blevne aftraadte til Frankrig.

Den 28de bliver »Habeas corpus-Loven« ophævet, og Parlamentet beslutter at brænde Kjættere.

Den 29de forkynder en offentlig Kundgjørelse, at Pater Poignardini, en italiensk Jesuit, er bleven udnævnt til Storseglbevarer.

Alle disse Forholdsregler havde kun et meget betingelsesvist Held med sig, og Regeringens Haab beroede i det væsentlige ene og alene paa Hæren; men denne var kun lidet talrig, og derhos lader det til, at en vis Tøjlesløshed og Eftergivenhed har gjort sig gjældende med Hensyn til den tidligere saa strænge Disciplin, der én Gang havde udmærket Hæren under den saa strænge Marlborough. Hogarths berømte Billede, der forestiller Gardens Afmarche fra Hovedstaden til Lejren paa Finchley-Common, stammer fra denne Tid. Tegningen forestiller disse Tropper som en Bande, der helt og holdent er hengiven til Fylderi og de groveste sansselige Udsvævelser. Den største Del af Bladet er opfyldt med Grupper af drukne Officerer, Soldater og Trommeslagere, som ere blevne bag efter Regimentet og nu enten vise sig yderst paatrængende mod de smukke Tilskuersker eller vælte sig i Gadeskarnet; hist og her ser man umaadelig belæssede Bagagevogne, hvorpaa der troner tobaksrygende Marketendersker eller en Underofficerskone med sit Barn ved Brystet. Hvis vi nu ogsaa ville antage, at den store Satiriker har malet med vel stærke Farver, saa er Tegningen sikkert nok et Udtryk for den ringe Agtelse, det engelske Folk ved hin Tid nærede for Hæren. Heller

ikke Fielding giver noget smigrende Billede af den daværende engelske Armé; i sin berømte Roman »Tom Jones« skildrer han Officerer, der bande paa den raaeste Maade, om enkelte paastaar han, at de hverken kunde læse eller skrive, og om alle, at de aldrig betalte for deres Svirerier i Værtshusene.

Dette maa nu staa ved sit Værd; men saa meget er sikkert, at England paa hin Tid ikke havde noget større militært Geni, og at Hæren i Almindelighed blev anset som et unyttigt Paahæng, der oven i Kjøbet blev rigelig betalt for sit Driveri. Den foregaaende lange Fredsperiode syntes at tale for denne Opfattelse, og under de hidsige Parlaments-Forhandlinger, der drejede sig om forøgede Subsidier, faldt lejlighedsvis Ytringer, og det endog fra højtstaaende Personligheder, som ikke kunde andet end krænke Officerer og Soldater paa det dybeste. Man benyttede enhver Anledning til at trænge paa en Formindskelse af Hærens effektive Styrke, og det er saaledes let forstaaeligt, at kun faa Sønner af Landets første Familier søgte Officersposterne. Trods alt dette havde Hæren kæmpet mod Frankrig med sin gamle Tapperhed; men det er let forklarligt, at der just ikke herskede nogen stor Begejstring i Hæren for den forestaaende Kamp, der, naar alt kom til alt, skulde udkæmpes til bedste for dette Parlament, som altid havde bekæmpet Hærens Interesser. Til al Lykke vidste baade Officerer og Soldater, at de havde deres varmeste Talsmand i Kong Georg; hvad Kongen kunde opspare af sine egne Indtægter, anvendte han paa Hæren, og hans anden Søn, Hertugen af Cumberland, havde kæmpet om ikke just med Held, saa dog med Dygtighed i Nederlandene; han og Faderen vare ivrige beskæftigede med at indføre den stramme preussiske Krigstugt i den engelske Hær, og i Armeen var Georg II. Gjenstand for den eneste Sympathi, man nærede for ham; i hine Dage sang man for første Gang i Hæren den smukke Nationalsang: »God save the

King« — efter en gammel jakobitisk Melodi. Man fortæller ogsaa, at Kongen kaldte de hjemvendende Officerer for sig og spurgte, om de alle vare til Sinds at marchere i Marken mod Rebellerne; de, som havde særlige Grunde til ikke at kæmpe mod dem, skulde hverken blive tvungne dertil eller vorde straffede for deres Vægring; uden Undtagelse rakte imidlertid alle Officerer højre Haand i Vejret og aflagde med Begejstring en ny Troskabsed. Under hele Felttoget forekom ogsaa kun yderst faa Dessertationer blandt de menige Soldater, naar man ser bort fra de højlandske Regimenter.

Man skulde have antaget, at Gejstligheden, der maatte have mest at frygte fra en katholsk Konges Side, vilde lægge en stærk Sympathi for det hannoveranske Kongehus for Dagen; men dette var ingenlunde Tilfældet. Den allerstørste Del af samme Stand var nemlig ubetinget Tilhængere af Doktrinen om Fyrsternes guddommelige Mission, og efter denne Doktrin kunde der ikke herske nogen Tvivl om, hvem der var Englands retmæssige Hersker. Den overvejende Del af den anglikanske Statskirkes Gejstlige kunde ganske vist ikke ønske, at de katholske Stuarter skulde vende tilbage med samt deres Forfølgelser af den protestantiske Tro, men de vare langt fra villige til at optræde aktivt for det herskende Dynasti; Testamentets Lære, at man maatte adlyde Øvrigheden, enhver Øvrighed, gjorde sig gjældende for dem i al sin Kraft, og Virkningen af denne Theori om den passive Lydighed var vistnok den store Ligegyldighed, som fremtraadte hos Landbefolkningens Masse, hvem det derfor var fuldstændig umuligt at ægge til politisk Fanatisme. Kun Dissenterne, det vil sige Tilhængerne af andre protestantiske Sekter, viste en større Hengivenhed for den hannoveranske Kongefamilie; efter deres Opfattelse nemlig var Kongen som Lutheraner selv en Dissenter, og de kunde derfor hverken under en Katholik eller under en Tilhænger af den anglikanske Kirke vente

sig saa mange Friheder, som de nu nød. Saa vidt det stod i deres Magt, bekæmpede de derfor Oprøret med Ord og Daad.

Det er aldeles sikkert, at den langt overvejende Del af de egentlige Landbesiddere, eller med andre Ord hele Torypartiet, ved denne Tid var jakobitisk sindet; og dette gjælder ikke blot om Katholikerne og Efterkommerne af hine gamle Kavalerer, der havde sat deres Liv og Gods paa Spil for Karl I.; men selv de mindre Forpagtere drak, naar de vare alene, paa den »fraværende Konges« Velgaaende, og for hvert Medlem af det høje Aristokrati, der sluttede sig til det nye Dynasti for at skaffe sig et Navn ved Hove eller i det offentlige Liv, kunde man tælle ti, der trak sig tilbage til deres Godser og holdt sig borte fra det politiske Liv; men alle disse Klasser af Befolkningen vare endnu mere end deres whiggiske Modparti i Byerne henviste til at holde sig rolige i deres Hjem. I Stilhed ønskede de maaske alle, at deres Konge igjen maatte flytte ind i sine Fædres Haller, og de vilde vel ogsaa have sluttet sig til en væbnet Styrke, med hvem man med Sikkerhed kunde gjøre Regning paa et heldigt Udfald; men nu at forlade Hus og Hjem for at drage i Felten med den lille Flok Højlændere, dertil kunde de dog ikke bekvemme sig. Endnu under Oprøret 1716 havde man kunnet gjøre Regning paa en Rejsning i det mindste i nogle af de nordlige Provinser, men under de forandrede sociale Forhold maatte det erkjendes for en ren Umulighed. Hvor forhadt det nye Dynasti end var, stod det dog fast, at Grundejernes Velstand under dets Herredømme var stegen i en fabelagtig Grad. Alle de Mænd, som foretrak at surmule over de forandrede Forhold, og hvis politiske Virksomhed indskrænkede sig til en eller anden hemmelig Mission ved Prætendentens Hof eller i Versailles, fandt en rig Mark for deres Virksomhed i Bestyrelsen af deres Godser; dette lagde Beslag paa deres Tid, og man vænnede sig lidt efter

lidt til en Regering, som man ganske vist ikke vilde anerkjende, men som dog fremmede Landets materielle Udvikling og ikke besværede eller trykkede nogen. Det er derfor baade forstaaeligt og ganske naturligt, at Sønnerne og Sønnesønnerne af de gamle Jakobitter ikke vilde indlade sig paa at sætte Formue og Liv paa Spil for at opnaa Opfyldelsen af deres Ønskers Maal; men sæt nu ogsaa, at de virkelig vilde rejse sig, hvem skulde de saa bevæbne? Det gamle Lensforhold var for længst ophørt, og ingen Forpagter vilde have fulgt sin tidligere Lensherres Opraab; dernæst havde man ingen Vaaben, der egnede sig til den moderne Kampmaade, og hvis endelig Forpagterne og Bønderne virkelig rejste sig, vilde jo Landet komme til at ligge udyrket hen uden nogen virkelig Nytte for det store Foretagende; thi den almindelige Ubekjendtskab med alle militære Forhold frembød en uoverstigelig Hindring for at organisere slige Masser. Det er derfor uretfærdigt at rette nogen Bebrejdelse mod de engelske Jakobitter for deres Uvirksomhed, som var begrundet i de særlige Forhold; det eneste, hvormed Prætendentens Tilhængere kunde understøtte Oprøret, var Penge, og det lader ogsaa til, at Prinsen har faaet ikke faa Summer fra denne Kant.

II. Indtoget i Edinburgh. — Indfaldet i England maa opsættes. — Lord Lovat og Frasernes Stamme. — Den skotske Hær. — Skotlands indre Forvaltning. — Presbyterianerne. — Toget besluttes.

Det er paa Tide, at vi atter vende tilbage til Karl Edvard, hvem vi forlode efter Slaget ved Preston-Pans. Den følgende Dag, Søndag den 22de September, holdt han sit højtidelige Indtog i Hovedstaden; det jakobitiske Parti havde beredt ham en glimrende Modtagelse, Gaderne vare festlig smykkede, fra alle Vinduer flagrede Faner, og paa alle Balkoner stode pyntede Damer, som hilsede Toget

med begejstrede Tilraab og vajende Tørklæder. De indmarcherende Tropper afgav et vildt romantisk, malerisk Skue; i Triumf medførte de hele Flokke af engelske Fanger i deres røde Uniformer, de fjendtlige Faner og Standarter flagrede for Vinden imellem deres egne, og de erobrede Kanoner sluttede Toget; Højskotternes vilde Skrig lød mellem Sækkepibernes skingrende Lyd og blandede sig med Melodien til den gamle jakobitiske Sang: »The king shall enjoy his own again«. Enkelte afskød i deres Hjærtens Glæde deres Flinter, som det er Skik og Brug ved Bryllupper paa Landet, og en af Lord Nairns Døtre, der tilvinkede Toget fra sin Altan, blev uheldigvis let strejfet af en Kugle; mere af Skræk end af Smerte sank hun i Afmagt, men kom sig snart igjen, og hendes første Ord vare: »Gud ske Lov, at det var mig, som blev ramt ved dette Uheld; thi mine Anskuelser ere bekjendte nok; var det derimod hændet en af Whiggernes Tilhængersker, vilde alle have sagt, at det var sket med Vilje.«

Karl Edvard tog atter ind i Holyrood-palace. Hele Skotland, med Undtagelse af de to Kasteller, Edinburgh og Stirling, samt et lille Distrikt ved Inverness var nu betvunget; i alle Stæder blev Jakob VIII proklameret som Konge, og Prinsen selv omgav sig med kongelig Glans. Hver Morgen Klokken 10 samlede han i Paladsets Sale et Statsraad; det bestod af de tvende Generalløjtenanter, Hertugen af Perth og Lord George Murray, af General-Kvartermester O'Sulivan, af Sekretær Murray, af Lorderne Ogilvie, Pitsiglo, Nairn og Levis Gordon, af Sir Thomas Seridan og alle de højskotske Høvdinger.

Ingen vidste dog bedre end Prinsen selv, at Sejren ved Preston-Pans kun vilde nytte ham noget, hvis han strax kunde trænge frem til England; Regeringen havde for Øjeblikket ingen Tropper til sin Raadighed, den største Del af Hæren stod i Flandern, og de Tropper, man havde beordret tilbage, vare endnu ikke ankomne. Naar han nu rykkede

frem mod Syd med sine Højlændere, vilde Rædselen gaa forud for hans Vaaben, og Stuarternes talrige Tilhængere vilde faa Mod til at rejse sig. Der laa intet andet befæstet Punkt end Newcastle paa hans Vej, alle Vegne herskede den største Rædsel, og Borgerne begyndte overalt at bringe deres Skatte i Sikkerhed og at fly. Allerede samme Dag, Karl Edvard holdt sit Indtog i Edinburgh, havde han ogsaa sendt en Hr. Dickson til Northumberland og lod sine Venner vide, at han om faa Dage vilde være hos dem og imødesaa deres Tilslutning; allerede tidligere havde han skrevet til Earl Barrimore i London, at han skulde anspore Partiet til de yderste Anstrængelser. At Prinsen maatte svæve i den Vildfarelse, at hans engelske Tilhængere vilde rejse sig med lige saa stor Begejstring som Højskotterne, er let forklarligt. Han havde idelig modtaget de samme Forsikringer om uforanderlig Troskab, og Medlemmer af det højeste Aristokrati havde lovet Understøttelse med Penge og Mandskab, naar han blot vilde lande med en lille fransk Troppestyrke ved deres Kyster. Derfor drejede Prinsens Tanker sig nu alene om dette Punkt; men her mødte han imidlertid Vanskeligheder fra en Kant, han ikke havde drømt om. Hans egen Hær var nemlig efter Sejren smeltet sammen til en ringe Hob; efter gammel Sædvane vare Højskotterne uden at ænse deres Høvdingers Befaling marcherede til deres Dale for at bringe det rige Bytte i Sikkerhed; før de atter kom tilbage, maatte mindst fire kostbare Uger gaa hen, og man kunde heller ikke tidligere gjøre Regning paa de Claner, hvis Høvdinger hidtil havde nølet med at slutte sig til Regeringen. For Tiden havde Karl ikke mere end 1500 Mand til sin Raadighed, og meget mod sin Vilje saae han sig saaledes nødsaget til at forholde sig rolig.

Imidlertid forsømte Karl Edvard intet med Hensyn til sin lille Hærs Forstærkning og dens bedre Udrustning og Disciplin; navnlig haabede han, at de højskotske Høvdinger, som hidtil havde holdt sig tilbage, nu vilde erklære sig for

ham. Saaledes sendte han blandt andet Bud til den mægtige Alexander Macdonald af Slead og den stewartske Høvding af Macleod; men ogsaa nu som i Juli Maaned forholdt disse Mænd sig neutrale, og deres talrige Claner, som havde kunnet stille mellem 12—1500 Mand og været i Stand til at kaste et afgjørende Lod i Vægtskaalen, forlode ikke deres hjemlige Dale. Bedre Held havde Prinsens Sendebud hos den gamle Lord Simon Lovat, som var Frasernes Lensherre. Denne Mand forenede alle den skotske Karaktérs slette Egenskaber med meget faa af dens gode Sider, og han var med rette Gjenstand for sine samtidiges Had og Foragt. Det er i saa Henseende tilstrækkeligt at anføre, at han med største Frækhed røbede alle Stuarternes Planer for det engelske Hof, hvorpaa han omvendt forraadte det engelske Hofs Hemmeligheder for Ludvig XIV, hvilket dog ikke friede ham fra et længere Ophold i Bastillen. Oprøret 1715 skaffede ham den engelske Regerings fuldstændige Benaadning, i det han ved sin energiske Optræden hindrede sin hele Stamme i at deltage i Oprøret, som saaledes, til Dels ved hans Bestræbelser, mislykkedes. Siden den Tid var der nu hengaaet tredive Aar, og medens Lovat vedblev aabent at støtte Regeringen, konspirerede han dog stadig hemmelig med Stuarterne; men det er utvivlsomt, at hvis begge Partier havde lovet ham samme Fordele, vilde han næppe have betænkt sig paa at forraade Stuarterne paa ny, thi Hensynet til egen Interesse overvejede hos ham alle politiske Sympathier; men Jakob Edvard (Jakob III) vidste nøjagtig Besked dermed, og da han tillige havde erfaret, hvilken Betydning den gamle Mand lagde paa en Stands-Ophøjelse, gav han ham Udsigt til at vinde Hertugværdigheden, og Lovat sluttede sig nu til den hemmelige Sammensværgelse, som ved fransk Hjælp skulde føre Stuarterne tilbage. Karl Edvards dristige Tog kunde dog ikke faa den forslagne Skotte til at opgive sin forsigtige Tilbageholdenhed, og over for den skotske Regering hyklede han en ubetinget Hengivenhed

og udbad sig Vaaben for at kunne rejse sine Undersaatter mod »den forrykte og utilregnelige unge Mand«, som havde vovet at gjøre Oprør, et ædelmodigt Tilbud, som Regeringen dog vidste at skatte efter Fortjeneste, og Frasernes Stamme holdt sig rolig til Slaget ved Preston-Pans. Efterretningen om denne Højskotternes glimrende Bedrift henrev endog den gamle Mand til Begejstring, og i Downie-Castles Slotsgaard drak han og alle hans Slægtninge og Clansmænd paa »den hvide Roses Held« og paa »den hvide Hests og dens Tilhængeres Undergang«. Faa Dage senere ankom Karl Edvards Sendebud med Hertugpatentet, undertegnet af Jakob VIII, og nu lovede Lovat at kalde Fraserne under Vaaben; men selv paa Gravens Rand var den firsindstyveaarige Mand endnu betænkt paa i værste Fald at frelse Livet; han overgav derfor sin Søn, den nittenaarige Master af Lovat, Kommandoen over Clanerne, og førte hos Regeringen Klager over hans Tilslutning til Oprørerne. Med alle disse Betænkeligheder og Forhalinger gik Tiden hen, og Fraserne mødte først paa Kamppladsen, da Prinsen alt var rykket ind i England. Derimod trak Karl Edvard forskjellige andre Forstærkninger til sig fra Højskotland, saaledes Macphersonerne fra Cluny.

Af særlig Betydning var det dernæst for Oprørets Sag, at nu ogsaa mange Adelsmænd fra Lavskotland begyndte at tage Parti for Prinsen. I saa Henseende var det Exempel, som den gamle Alexander Forbes af Pitsiglo gav, af stor Betydning; thi han blev paa Grund af sin Mildhed, forsigtige Klogskab og høje Æresfølelse agtet af sine Naboer og undergivne som en Patriark, og han var iblandt sine Landsmænd en lige saa højanset Personlighed som Lochiel af Cameron i Højlandene. Det var Harmen over Unionen af 1707, som bestemte ham til at tage aabent Parti for Stuarterne, og med 150 Ryttere og et lille Antal Fodfolk sluttede han sig til Prinsen.

Lidt efter lidt vendte Højskotterne tilbage efter at have bragt deres Bytte i Sikkerhed. I Lejren ved Duddingstone

forefandt de nu Telte; men trods det raa Vejrlig kunde man kun med Møje vænne de vilde Bjærgboere til at søge Læ under Lærredsdækket, og saa snart de kunde slippe, søgte de et Leje under fri Himmel. De vilde lige saa lidt indlade sig paa regelmæssige Øvelser, men bedre gik det med Modtagelsen af Rationer og Solden, som beløb sig til sex pence daglig for en menig, og det dobbelte (omtr. 90 Øre) for en Underofficer. Fodfolket kunde nu fuldstændig udrustes med Flinter; men i Rækkerne stillede gamle Graaskjægge, der ikke vare Felttogets Strabadser voxne, og unge Knøse, som næppe kunde bære det vældige Sværd, hvormed de havde omgjordet sig.

Man havde gjort et temmelig rigt Bytte af engelske Dragonheste og kunde saaledes ogsaa tænke paa at formere et Rytteri, som væsentlig rekrutteredes fra Lavlandet. Man formerede i alt tre svage Eskadroner, hver paa 60 Mand, af hvilke den ene dannede Prinsens Livgarde og kommanderedes af Lord Kilmarnock,*) som nu afgjørende havde taget Prinsens Parti; de to andre førtes af Lorderne Elcho og Balmerino. Endnu større Vanskelighed frembød Artilleriet; man kunde kun opdrive de sex smaa Feltstykker, som vare gjorte til Bytte ved Preston, de bleve forspændte med rekvirerede Heste og betjente af nogle franske Artillerister i Prinsens Følge.

Nogen virkelig Hjælp fra Frankrig kunde Prinsen ikke opnaa; thi skjønt Ludvig XV. strax ved Efterretningeu om Karl Edvards Fremgang var tilbøjelig til at understøtte ham, kaldte hans yngre Broder, Henrik af York, til Paris og lod de irske Regimenter afmarchere til Dünkerque, hvor de skulde holdes parate til en Landgang, fik dog snart en modsat Anskuelse Overvægten ved Hoffet i Versailles, og man ansaa det for bedre at samle hele Frankrigs Styrke mod Holland, hvor man nu havde Udsigt til Held. Man

*) Se ovenf. S. 213—14.

afsendte kun nogle Skibe med Vaaben og andre Fornødenheder, og tre naaede virkelig deres Bestemmelsessted; det mest velkomne var et spansk Fartøj, som bragte sex smaa Feltstykker, nogle Artillerister og Vaaben for 5000 Mand. Ogsaa nogle irske Officerer i fransk Tjeneste stødte til Prinsen, samt en vis Monsieur Boyer, der kaldte sig Marquis af Aiguille og blev modtagen med stor Pomp, da Prinsen vilde lade ham gaa og gjælde for en fransk Gesandt, der var accrediteret ved hans Hof.

Ogsaa Skotlands indre Forvaltning frembød mangfoldige Ubehageligheder, som kunde gjøre Prinsen led og kjed af en Regents tornefulde Løbebane. De regelmæssige Afgifter og Skatter fra hele Skotland flød vel i hans Kasser, og tvungne og frivillige Bidrag fra enkelte Personer og hele Kommuner indbragte heller ikke saa lidt; Staden Glasgow, som havde vist sig mest fjendtlig over for Prætendenten, maatte saaledes betale 5000 Pund; men i alle øvrige Grene af Forvaltningen stødte Prinsen paa Hindringer, og ofte fra Sider, hvor man mindst havde ventet det. Hvilke Vanskeligheder han havde at overvinde over for de højskotske Høvdinger, have vi alt tidligere berørt; men langt værre vare Forholdene i de skotske Grevskaber, som ligge syd for Clyde og Firth of Forth. Den ren sachsiske Befolkning forstod ikke det gaeliske Sprog, havde i Aarhundreder staaet fjendtlig over for dem og ansaa dem ikke blot for Fjender, men ogsaa for vilde Røverbander, hvem de helst vilde udrydde med Ild og Sværd. Til dette Racehad mellem Sachsere og Keltere kom endnu et Religionshad. Højskotland er for største Delen katholsk, medens Flertallet af Lavskotlands Befolkning hører til den strænge presbyterianske Retning, som nærmest slutter sig til den egentlige reformerte Kirke og hverken har Biskopper eller Kirkemusik. I Skotland havde den religiøse Forfølgelsesiver gjort sig langt stærkere gjældende end i England, næsten hele Stuarternes Regeringstid havde været et eneste Martyrium for Presbyterianerne, og

særlig havde Prætendentens Bedstefader, den senere Jakob II., som Statholder regeret Landet med en saa blodtørstig Grusomhed, at Folket aldrig kunde glemme og tilgive ham, og man kunde derfor ikke vente, at de nu skulde rejse sig for Sønnesønnen.

Den presbyterianske Gejstlighed delte Befolkningens Stemning og Anskuelse. Den var ingenlunde en Tilhænger af Læren om Fyrsternes guddommelige Mission, men ansaa tværtimod Rebellion for et retfærdigt Middel mod Kongernes Tyranni. Hvis nu Legitimitetsprincippet skulde gaa af med Sejren, kunde man befrygte, at Stuarternes gamle Forfølgelseslyst vilde vaagne paa ny; hvis derimod Oprøret blev knust, vilde man have skabt sig en Fjende i den protestantiske Regering i England. Af disse Grunde holdt Gejstligheden sig borte fra al Partitagen, ja mange fjærnede sig fra deres Kald eller afholdt sig helt fra al Gudstjeneste. Karl Edvard indsaa klart, hvor magtpaaliggende det var, at man ikke ansaa ham for en katholsk Fanatiker, og i en Proklamation til »sin Faders Undersaatter« tilsagde han dem højtidelig fri Religions-Udøvelse og opfordrede Præsterne til rolig at fortsætte deres Virksomhed; men Proklamationen blev temmelig virkningsløs, og i selve Edinburgh vedblev endog den dristige Pastor Mac Vicar at bede for det hannoveranske Dynasti i Ord, der ikke kunde misforstaas. »Gud velsigne Kongen,« sagde han, »du veed, hvilken Konge jeg mener; gid Kronen endnu længe maa hvile paa hans Hoved, og hvad den unge Mand angaar, som er kommen til os for at søge en jordisk Krone, bede vi dig, at du vil tage ham til dig og give ham en himmelsk Hæderskrone.«

Ogsaa den største Del af de civile Embedsmænd vare flygtede, og herved opstod store Vanskeligheder med Hensyn til Administrationen, og Karl Edvard maatte søge ved nye Proklamationer at berolige og vinde Befolkningen. Saaledes betegnede han Unionen med England som en Forholdsregel,

der havde medført de mest skæbnesvangre Følger for Landet nord for Tweed, og hvis Stadfæstelse derfor maatte forbeholdes et »frit og lovligt Parlament,« og med stor Snildhed vidste han dernæst at retfærdiggjore sig for den Beskyldning, at han vilde gjenvinde Storbritanniens Trone ved Hjælp af fremmede Tropper. »Min Expedition er foretagen uden nogen som helst Understøttelse fra Spaniens og Frankrigs Side; men naar jeg stadig hører tale om de fremmede Tropper, som mine Fjender bringe i Vaaben mod mig; naar jeg ser; at Hollændere, Danske, Hessere og Schweizere kaldes herover som Forbundsfæller af Kurfyrsten i Hannover for at beskytte hans Regering mod »Kongens« Undersaatter, var det vel nok paa høje Tid, om min Fader saae sig om efter Hjælp. Hvem har vel mest Udsigt til at være uafhængig af fremmede Magter? Enten den, som med sine egne Undersaatters Hjælp kan rive Regeringen ud af en Tronrøvers Haand, eller den, som ikke kan hævde sin Magt uden ved stærk Hjælp uden Lands fra, skjønt han dog støttes af hele den borgerlige Myndighed. — Lad ham engang gjøre et Forsøg; lad ham sende sine fremmede Lejesvende bort og lad ham saa sætte alt ind paa Udfaldet af et Slag; jeg skal da alene med min Faders, Kongens, Undersaatter indlade mig paa Kampen.«

Damerne vare nu, som tidligere, Karls bedste Forbundsfæller. Hans sælsomme romantiske Skæbne, der fra Kong Ludvigs glimrende Hof havde kastet ham som en hjemløs Flygtning i Land paa Skotlands øde Klippekyst og nogle Uger senere gjorde ham til Regent over dette samme Land, udøvede en uimodstaaelig Magt over alle Kvindehjærter; hans vidunderlig vindende Personlighed; hans henrivende elskværdige Adfærd opflammede det smukke Kjøn til begejstret Partitagen, og hans melankolske Blik vakte deres inderlige Medfølelse. Lige over for disse Indtryk svandt alle den kolde Fornufts Betænkeligheder; alle smykkede sig med hvide Kokarder og pyntede deres Klædninger med

Sløjfer og Baand af samme Farve; de solgte villig deres Diamanter og Smykker for at lette Prinsens pekuniære Vanskeligheder, og hvis de intet havde at give, opsendte de i det mindste inderlige Bønner for hans Sag. Den Indflydelse, som saaledes udøvedes paa Mænd, Brødre og Elskere, var naturligvis af megen Betydning, om den end kun sjældnere direkte traadte for Dagens Lys; men naar den smukke Miss Lumsdon nægtede sin Elsker, den senere Kobberstikker Robert Strange, sin Haand, med mindre han sluttede sig til Prinsen, var dette Exempel vel næppe enestaaende; vi skulle til Trøst for vore Læserinder tilføje, at han baade som en trofast Elsker fulgte sin Herskerindes Bud, og senere, efter en heldig Flugt til Fastlandet, ogsaa blev belønnet for sin Lydighed.

Henimod Oktobermaaneds Slutning var Karl Edvards Hær endelig forøget i den Grad og saa fuldstændig udrustet, at Prinsen paa ny kunde optage sin Plan om et Indfald i England og forelægge »sit Statsraad« et Udkast i saa Henseende; han vilde ufortøvet angribe Marskalk Wade, om hvem man vidste, at han fra Midten af samme Maaned havde samlet 10,000 Mand ved Newcastle. Prætendenten kunde dog ikke vinde Stemningen for den Anskuelse, at man kun turde gjøre Regning paa et heldigt Udfald ved den dristigste Offensive; hans engelske Venners skriftlige Løfter om en Rejsning fandt ikke Tiltro hos de forsigtige Skotter, der heller ikke kunde begribe, at kun et virkeligt Held i England vilde lokke Frankrig og Spanien til en aktiv Understøttelse. Misforholdet imellem de forskjellige Stridskræfter skræmmede hans Tilhængere, de saae den visse Undergang i Møde ved en videre Fremtrængen og betænkte ikke, at kun den mest fortvivlede Dristighed kunde sikre dem mod Undergang. Dertil kom endnu, at man navnlig var imod Englands og Skotlands Forening til ét Rige, og denne forhadte »Union« var man jo nu befriet fra, hvorimod man let igjen vilde blive et Stifbarn, naar

Stuarterne atter bestege Englands Trone. Deres Utilbøjelighed til at underordne sig dette Land gjorde Skotterne døve for alle Prinsens Overtalelseskunster; man troer jo saa gjærne, hvad man vil tro, og saaledes troede alle Skotter, at de lige saa godt som i de svundne Aarhundreder vilde kunne hævde den vundne Uafhængighed over for Englands Overmagt. Prinsen var ude af sig selv; hans sunde Fornuft sagde ham, at alt var tabt, naar han blev i Skotland, og hans hidtidige Lykke gav ham en ubetinget Tillid til Fremtiden. »I ere altsaa beslnttede paa at blive her,« sagde han, »godt, gjør kun det; men jeg er lige saa fast besluttet paa at gaa til England, og hvis I ikke ville med, gaar jeg alene.«

Dette Udbrud af Fortvivlelse rev endelig de modstridende med, og de erklærede sig beredte til at følge ham; men de vilde dog ikke indlade sig paa at angribe Feltmarskalk Wade; thi hinsides Grænsen saae de kun Farer, og Rygtet havde langt overdrevet den engelske Hærs Styrke. Lord Murray foreslog derfor ikke at bryde ind i England gjennem Northumberland, men paa Vestsiden gjennem Cumberland; man kunde med en vis Ret haabe paa, at den gamle Feltmarskalk vilde fremture i sin Uvirksomhed, og saaledes vilde man uden Modstand kunne naa langt ind i Landet og derved opmuntre Franskmændene til en Landgang; men selv om Wade ogsaa vilde spærre Højlænderne Vejen, maatte han i den slette Aarstid bane sig en Vej over uvejsomme Bjærglandskaber tværs gjennem Landet, og man kunde maaske kaste sig over hans Hær i et gunstigt Øjeblik, naar den udmattet og i Uorden trængte frem fra Bjærgdalene til Lavlandet. Murrays Plan vandt almindeligt Bifald og blev enstemmig vedtagen. Hemmeligheden blev fuldstændig bevaret, og paa Murrays yderligere Forslag besluttede man at danne to Kolonner, der skulde forene sig ved Carlisle; den første fik Befaling til at sætte sig i Bevægelse hen imod Moffat ad den direkte Vej, medens den

mindre Afdeling først blev dirigeret mod Kelso ved Tweedfloden for at vedligeholde den Mening, at der var paatænkt et Angreb paa Wades Hær.

III. Indmarchen i England. — Carlisle falder. — Marskalk Wade. — Uheldige Efterretninger fra Skotland. — Indbyrdes Uenighed. — Hvorledes Manchester blev taget. — Mrs. Skyring. — Derby.

Torsdagaften den 31te Oktober forlod Karl Edvard Edinburgh og sine Forfædres Slot, som hverken han eller nogen af hans Stamme mere skulde gjense, og den følgende Dag tiltraadte han sin berømte Marche til England; hans samlede Styrke beløb sig til 6000 Mand, af hvilke højst 300 vare beredne. Artilleriet bestod af 12 Stykker Skyts, Mandskabet var vel udrustet med Vaaben og Klædningsstykker; 1000 rekvirerede Heste transporterede Ammunitionen, Bagagen og Teltene, man førte endog Proviant for fire Dage med sig. Hovedhæren under Hertugen af Perth rykkede frem ad den store Vej, der fører over Peebles og Moffat til Carlisle, medens en mindre Afdeling slog ind paa Vejen til Kelso for at bestyrke Feltmarskalk Wade i den Mening, at man paatænkte et Angreb paa ham. Prinsen marcherede i Spidsen for de sidste Tropper; i Prestonhall-Gate blev han og Følge beværtet med en glimrende Frokost af Hertuginden af Gordon; det blev hende et dyrt Gjæstebud, thi Regeringen fratog hende i den Anledning en Pension paa 1000 Pund, som hun oppebar for at lade sine Børn opdrage i den protestantiske Religion. Den næste Dag blev Karl Edvard modtagen paa en lignende gjæstfri Maade af Ladierne Whitborough, som vare Søstre til hin Anderson, der havde ydet Prinsen saa væsentlige Tjenester ved Preston-Pans*); før Prinsen tog bort, bade de unge Damer ham om en lille Erindring, der for Fremtiden kunde

*) Se ovenf. S. 233.

bevare Mindet om den unge Helt, og han skar da et Stykke Flojel af sit Kaardebælte; Relikvien opbevares den Dag i Dag med stor Omhu i Whitborough-Hall.

Den 5te November naaede det højskotske Korps den lille Stad Kelso ved Tweed, og man var altsaa nu kun en Mil fra den engelske Grænse; her blev gjort en Dags Holdt, og Wade, som endnu stadig stod uvirksom ved Newcastle, erfarede, at en lille Afdeling virkelig var gaaet over Grænsen og bestilte Kvarter i Northumberland; altsaa skulde Indfaldet virkelig foregaa paa denne Kant.

Medens den engelske Feltherre rustede sig til at modtage sin frygtelige Modstander, var denne allerede undvegen mod Vest, og den 7de November droge Højskotterne op ad den lille Flod Teviots Dal: i den gammeldags Stad Jedburgh holdt man en kort Rast, og Mindet om det usædvanlige militære Skuespil holdt sig længe hos Beboerne; mange Aar senere fortalte de, hvorledes Prinsen lod den lille Skare passere forbi sig ved Byens gamle Bro, hvorledes han personlig overtydede sig om, at der ikke var nogle Efternølere, og sluttelig galoperede hen over de frosne Marker og med samt Kolonnen forsvandt for deres Blikke.

Om Aftenen naaede Højskotterne Hawick, passerede den næste Dag Cheviotbjærgene, som danne Vandskjellet mellem Vesterhavet og den irske Sø, og droge derpaa op ad Liddelfloden, der falder i Esk og i Forening med denne danner Grænsen mellem det skotske Grevskab Dumfries og det vestlige Cumberland. Her, paa en lille Hede i Nærheden af Carlisle, samledes de to Afdelinger igjen Fredag Aften den 8de November. En mægtig Jubel hævede sig, da Skotterne erfarede, at de alt stode paa engelsk Grund: de trak deres Sværd og svang dem i Luften under vilde Raab. Et ulykkeligt Tilfælde vilde, at den kjække Lochiel ved denne Lejlighed saarede sig let i Haanden, og Højskotterne saae heri et ondt Varsel; med overtroisk Frygt gik Tropperne det hele Tog i Møde, Hundreder vare allerede

deserterede, og ved hvert Daggry kuede Rædslen for det kommende de vilde Fæller saa stærkt, at flere Timer gik hen, før man kunde faa dem til at sætte sig i Marche.

Natten mellem den 10de og 11te November aabnede man Løbegravene mod Carlisle. Denne By havde engang været det vestlige Englands Værn mod de skotske Angreb, men dens Forsvarsværker vare nu i en sørgelig Tilstand; en gammel Mur, flankeret af ærværdige, forfaldne Taarne, omgav den, men Gravene vare udfyldte med Grus, og Slottet, som rager op over Byen, var ikke i nogen bedre Tilstand. Besætningen, et Kompagni Invalider, besluttede dog i Begyndelsen at gjøre Modstand, og ogsaa den talrige Bymilits med Borgmesteren var besjælet af Heltemod; men dette skulde snart blive stillet paa Prøve. Den 13de November begyndte Hertugen af Perth at opføre et Batteri ved Byens østlige Side, og han med den gamle Marquis af Tullibardine toge selv i Skjorteærmer Haand i med for at opflamme Skotterne til dette uvante Arbejde; man anbragte Skydeskaar i Brystværnene og meldte Byen, at et Bombardement med gloende Kugler vilde tage sin Begyndelse den næste Dag; men klogelig fyrede man ikke for ej at forraade Feltstykkernes ringe Kaliber.

Denne Trusel og Frygten for Plyndring gjorde hurtig Ende paa enhver Tanke om Modstand; man glemte alle Løfter om at sejre og dø, Byens Mayor hejsede den hvide Fane og erklærede sig beredt til at overgive Staden, naar man vilde udelukke Slottet fra Kapitulationen; men Prinsen afslog dette paa det bestemteste og forlangte, at saa vel Militsen som Kastellets Besætning skulde udlevere deres Vaaben og love ikke i Aar og Dag at tjene mod Huset Stuart; de forskrækkede Indbyggere tvang Kommandanten for Invalide-Kompagniet til at føje sig i denne Betingelse, den 15de afsluttedes Overenskomsten, og den 17de November kunde Karl holde sit højtidelige Indtog i den erobrede Stad; men hans Indtog lignede ikke dem, Prinsen var vant

til. Med mørke, forbitrede Blikke saae Beboerne ham passere forbi, og der lød intet Jubelraab, da han højtidelig lod sin Fader udraabe til Konge i de tre Riger. Prinsen fandt derfor heller ikke nogen Anledning til at vise Skaansel og lagde ikke alene Beslag paa alle offentlige Kasser, men udskrev endog betydelige Pengebidrag og Rekvisitioner; derimod maatte selv Fjenden rose Højskotternes Mandstugt og Hertugen af Perths milde Optræden.

Medens alt dette gik for sig, stod Feltmarskalk Wade med sine 10,000 Mand stadig uvirksom ved Newcastle, skjønt han havde de nøjagtigste Efterretninger om Oprørernes ringe Styrke. Under det første Indtryk af Nederlaget ved Preston-Pans havde Regeringen anbefalet ham den yderste Forsigtighed, og dette stemte ogsaa overens med hans egne Ønsker; Alderen havde forvandlet den tapre og prøvede Feltherre til en ubestemt Nøler, som kun var betænkt paa at frelse sit Lands sidste Hærstyrke og ikke tog i Betragtning, at medens han spillede en anden Fabius Cunctator, kunde hele Landet godt falde i den dristige Æventyrers Hænder. Han havde derhos nu en Gang sat sig i Hovedet, at han maatte møde Højskotterne ved Newcastle, hvis gamle Fæstningsværker han havde udbedret, og da han fik Melding om Skotternes Fremrykning mod Kelso, ønskede han sig til Lykke over sin Skarpsindighed. Desto større blev Marskalkens Skuffelse, da han den 10de November om Aftenen modtog den Efterretning, at Prinsen var ankommen med sine Skarer foran Carlisle; det var en tvingende Nødvendighed at undsætte den hjælpeløse By, men at marchere tværs gjennem Bjærgene ved Vintertid var for den gamle Herre en farlig Sag; man maatte samle Levnedsmidler og organisere Trainet, og først den 15de November, femte Dagen efter at han havde modtaget Ulykkesbudskabet, satte han sig i Bevægelse. Vejen førte op ad Floden Tyne og langs med Ruinerne af den gamle Piktervold; man kom kun langsomt afsted, Snestorme og en isnende Kulde sinkede

Bevægelserne, Vejene vare bundløse, Soldaterne vare uvante til Krigsførelsen ved Vintertid og havde kun ugjærne forladt deres Kvarterer. Saaledes kom man kun fire Mil fremad i tre Dage og naaede først den 17de til Hexham, hvor man erfarede Carlisles Fald. Denne nye Fremgang for Højskotternes Vaaben nedslog fuldstændig Marskalkens ringe Tillidsfuldhed, det syntes ham nu baade umuligt og unyttigt at trænge videre frem gjennem de tilsnede Hulveje, ved hvis Udgang en fjendtlig Hærafdeling stod opstillet; det var et uhørt Vovestykke midt i den barske Vinter at føre Tropperne til Kamp mod de hærdede nordiske Krigere, skjønt disse vare ringere i Tallet; Wade vendte altsaa tilbage til Newcastle, og Vejen mod Syd stod Fjenden aaben.

Prinsens Daadskraft stod i den skarpeste Modsætning til den engelske Feltherres Ubestemthed og Forknythed. Næppe var han kommen i Besiddelse af Carlisle, før han fik Melding om, at hans usikre Besiddelse af Skotland alt var forbi; der var rigtig nok bleven en Styrke paa omtrent 3,000 Mand tilbage under Lord Strathallan som Statholder; men Præsident Forbes i Inverness udviklede en betydelig Virksomhed og bragte en tilsvarende Styrke paa Benene, den største Del af Sydskotland erklærede sig atter for Hannover, Byerne Paisley, Glasgow og Dumfries begyndte endog at væbne deres Milits, Skotlands Hovedstad modtog Garnisonen og Officererne fra Kastellet med aabne Arme, og selv i Perth kom det til Konflikter mellem den jakobitiske Garnison og den protestantiske Befolkning. Under saadanne Forhold var Udsigten for en heldig Kamp mellem Strathallans lille Styrke og Regeringens talrige Tilhængere meget usikker, saa meget mere som Føreren kun udfoldede meget ringe militært Talent. Prinsen havde derimod godt Brug for enhver Forstærkning paa sit Englandstog og afsendte bestemte Ordrer til Strathallan om ufortøvet at bryde op og forene sig med ham — en Befaling, som dog ikke blev lystret.

Det var netop denne Ulydighed fra Førernes Side og

deres indbyrdes Skinsyge, som blev skæbnesvanger for Togets heldige Udfald. Disse Uenigheder kom alt til Udbrud i Carlisle; den ærgjerrige, heftige Murray var fortrydelig over de Lavrbær, som Hertugen af Perth havde vundet ved Carlisles Erobring, han følte sig tilsidesat, fordi man ikke havde overdraget ham en særlig Kommando, og bad om sin Afsked, men samtidig spandt han Rænker med det ham hengivne Mandskab og Officerer, og man overrakte Prinsen en Petition, hvori man begjærede, at Katholikerne skulde fjærnes fra hans Omgivelser. Det hele Skridt var aabenbart møntet paa Hertugen af Perth og Sir Thomas Sheridan; men Prinsen vilde aldeles ikke indlade sig paa at opofre sine Venner og Trosfæller. Da besluttede Hertugen af Perth med stor Selvfornægtelse at fjærne denne Anledning til Uenighed; han nedlagde sin Post og nøjedes for Fremtiden med Kommandoen over sit Regiment, medens Murray overtog den næsten uindskrænkede Ledelse af alle militære Operationer, hvortil hans Dygtighed ganske vist ogsaa gjorde ham særdeles skikket; men hele Rejsningens endelige Mislykken maa ogsaa for en stor Del tilskrives ham; thi af Herskesyge søgte han mere og mere at formindske Prinsens Indflydelse, og lige over for dennes rigtige politiske Blik og sunde naturlige Forstand stillede han sin større militære Erfaring og fik herved oftere Høvdingerne til at gjøre fælles Sag med sig. Uden ham havde de maaske ubetinget føjet sig under Prinsens Avtoritet; men nu undergravede Murray netop denne Avtoritet ved sin egen Opsætsighed i den Grad, at man næppe mere spurgte efter Prinsens Anskuelser.

Flertallet af Høvdingerne toge ingenlunde Exempel efter Hertugen af Perth; men man maatte nu atter holde Krigsraad og erholde deres Samtykke til en videre Fremrykning, thi mange mente, at man allerede nu var trængt langt nok frem, og at man skulde lade sig advare ved Exemplet fra Felttoget 1715. Dog denne Gang støttede Lord George

Murray Prinsens Anskuelser; thi han haabede at faa Lejlighed til at høste Lavrbær. Han indrømmede, at han i Edinburgh havde udtalt sig mod Fremrykningen; »men vi have indladt os for dybt paa den hele Sag til allerede nu at turde opgive den. Derhos har Prinsen gjentagne Gange forsikret, at hans Tilhængere i Lancashire kun afvente hans Ankomst for at ile til Vaaben, og han har erholdt bestemte Løfter om en fransk Landgang; vi maa altsaa ufortøvet ile videre«. Denne Gang rev Murrays Tillidsfuldhed de tøvende med sig, og den videre Fremrykning blev vedtagen med almindeligt Bifald. Carlisle fik en Garnison paa 300 Mand; men under Fremrykningen vare saa mange Folk deserterede, at den hele Styrke nu kun beløb sig til 4500 Mand.

Onsdagen den 20de November begyndte Fremmarchen fra Carlisle, og man naaede snart Penrith, hvor man blev staaende en Dags Tid for at afvente Marskalk Wade og hans Hær; men det viste sig snart, at man ikke havde nogen Fare at befrygte fra den Kant, og uopholdelig gik Toget videre gjennem Westmorelands skovgroede, kulrige Bjærge, hvis romantiske Egne omkring Winandersø nu aarlig besøges af talrige lystrejsende, men paa hin Tid kun vare tyndt beboede. Den 26de gik man over Ribblefloden og naaede Preston. En overtroisk mørk Stemning havde paa ny bemægtiget sig Højskotternes Sind; i disse Egne havde Oprørerne i 1715 gjentagne Gange lidt tilintetgjørende Nederlag, og man syntes altsaa at være naaet den yderste Grænse for en skotsk Hærs Fremtrængen; Sir Murray følte, hvor farlig denne Overtro kunde blive, han mærkede, hvorledes en mørk, rædselsfuld Stemning mere og mere greb om sig; Forestillinger vilde her ikke kunne udrette noget, ja man maatte endog befrygte, at Soldaterne ligefrem nægtede at lystre. Murray benyttede sig derfor med stor Klogskab af det indtrædende Mørke og førte om Aftenen sine Tropper over den Bro, der er slaaet over

Ribble en halv Fjerdingvej fra Preston; uden at ane det havde Hæren altsaa passeret den skæbnesvangre Grænse, og da Dagen gryede, mente alle, at Fortryllelsen var løst, og at Vejen nu laa aaben til London; Høvdingerne derimod nærede alvorlige Betænkeligheder ved den videre Fremmarche, og med Nød og næppe satte man igjennem at rykke frem til Manchester.

Længe holdt Mindet om det sælsomme Krigstog sig i Grevskaberne Westmoreland og Lancaster. Den første almindelige paniske Skræk gav lidt efter lidt Plads for Nysgjerrighed, da det viste sig, at Krigstugten blev opretholdt med Strænghed i den skotske Hær; men Englænderne forbavsedes dog højlig, da de saae, at Højskotterne toge Huerne af og bade »som Kristenmennesker«, før de satte sig til Bords med deres Værter; en Gang, da den berømte Lochiel fik Kvarter hos en gammel Kone, styrtede hun sig for hans Fødder og bad ham bønlig tage hendes Liv, men skaane hendes umyndige Børn; det kostede Høvdingen megen Møje at overbevise den forfærdede Moder om, at hans Landsmænd ikke vare Kannibaler, og først langt om længe vovede hun at kalde Børnene frem fra deres Skjul med den beroligende Forsikring, »at Herren ikke vilde æde dem«. I Landsbyerne og Stæderne strømmede Befolkningen til og studsede ved Synet af disse raa, krigerske Skikkelser, som med utrolig Lethed bare den barske Vinters Besværligheder og marcherede frem ad de bundløse Landeveje med en Raskhed, som de regulære Tropper ikke engang kunde udfolde paa de slagne Landeveje. Mest Beundring vakte imidlertid Prinsen, der delte alle Savn og Besværligheder om Kap med sine ringeste Soldater. Han levede navnlig blandt de Claner, som havde fulgt ham fra de uvejsomste Bjærge i det yderste Norden; klædt i deres maleriske Dragt og med sit lille Skjold paa Armen marcherede han til Fods ved Siden af Kolonnen og havde et Par venlige Ord i deres eget Modersmaal for hver af sine Mænd. Selv

undte han sig næsten ingen Ro, rejste sig hver Morgen Kl. 4 fra sit Leje, og efter fuldendt Marche tog han ikke Del i sine Omgivelsers simple Maaltid, men sørgede først for Troppernes Indkvartering og Proviantering og besørgede de løbende Regeringsforretninger. Han maatte nøjes med nogle Timers Søvn, kom aldrig af Klæderne og tillod sig kun om Natten at aftage det eneste Par plumpe Bjærgsko, han førte med sig; da han engang under en anstrængende Marche havde slidt sin ene Saal itu, lod han en Smed gjøre en tynd Jærnplade over Hullet og mente med den ham ejendommelige tørre Humor: »Ven, du er vistnok den første Smed, som har beslaaet en Kongesøn.« Krigerne vare stolte over hans Utrættelighed, og kun en eneste Gang blev han under en forceret Marche overvældet af Trætheden, og endnu langt senere fortalte en af Ogilvies Clansmænd med Stolthed, at den unge Prins havde støttet sig til hans Skulder, medens han halvtsovende slæbte sig afsted.

Under hele Marchen gjennem Lancashire havde der endnu ikke vist sig Spor til den forventede Begejstring, og vi have allerede oven for angivet Aarsagerne hertil. De højskotske Førere lagde en berettiget Forundring herover for Dagen; men Prinsen var overtydet om, at det guddommelige Forsyn havde bestemt ham til Englands Trone, han mente, at kun Mindet om Elendigheden fra 1715 holdt Befolkningen tilbage, og hvis han begyndte at nære nogen Tvivl, forstod han at gjemme den i sit Indre; men nu indtraadte imidlertid atter en af disse overraskende og uventede Vendinger, hvorpaa denne hele Episode er saa rig; det saae et Øjeblik virkelig ud til, at Bevægelsen vilde forplante sig til Folkets Masse. En Chevalier Johnstone, der deltog i Opstanden, af hvilken han har leveret en Skildring, fortæller, hvorledes der herskede en almindelig Utilfredshed i hans Kompagni over, at det til Trods for alle Anstrængelser ikke vilde lykkes at forstærke denne ved nye hvervede Rekrutter. En af hans Sergenter, en brav Højskotte ved Navn

Dickson, var saa vred herover, at han under Opholdet i Preston, den 27de November, tilbød at drage forud til Manchester for at hverve Rekrutter til Prinsen. Johnstone afslog hans Bøn, da Dicksons Plan, alene at drage ind i en By paa 40,000 Mennesker, dog forekom ham alt for extravagant; men den næste Morgen erfarede han til sin Overraskelse, at Dickson alligevel var tagen afsted om Natten, kun ledsaget af Kompagniets Trommeslager og sin Kjæreste. Tidlig den følgende Morgen kom dette besynderlige Selskab til Manchester, og til usigelig Rædsel og Forbavselse for den tilstrømmende Mængde, der ikke kunde tro andet, end at Højskotterne alt stode for Portene, lod Dickson Trommen røre og opfordrede de omkring staaende til at tage Tjeneste hos den »yellow-haired laddie«. Man hørte i Begyndelsen rolig paa ham; men snart blev det bekjendt, at man ikke kunde vente Fjenden før om Aftenen, og nu fattede man Mod, omringede den besynderlige Gruppe med vilde Raab og forlangte, at de skulde tages til Fange, døde eller levende. Den uforfærdede Dickson tabte dog ikke Modet, men truede med at kløve Hjærneskallen paa den første, som kom ham nær, og den fejge Pøbel nøjedes med at brøle. Dog nu fattede Jakobitterne Mod, begyndte at væbne sig, snart vare fem, sex Hundrede samlede, og nu var det Dicksons Sag at triumfere. Stolt drog han omkring i Gaderne, fulgt af en jublende Mængde, og inden Aften havde han hvervet 180 Rekrutter uden at have givet mere end tre Guineer ud; thi ganske vist lovede han fem Guineer i Haandpenge, men han betalte kun en Shilling i rede Mønt, Resten maatte man have til gode til Prinsens Ankomst; de fleste Rekrutter hørte rigtig nok kun til den laveste Klasse som Fabriksarbejdere og deslige, men den uventede Forstærkning var dog højst kjærkommen.

Baade Prinsen og hans Høvdinger bleve behagelig overraskede, da de erfarede, at Manchester var taget af »en Sergent, en Trommeslager og et Pigebarn«, og at det jakobi-

tiske Parti utvivlsomt havde Overtaget i Englands største Fabrikby. Den næste Dag holdt Prinsen sit Indtog; han var omgiven af sin højskotske Livvagt, var iført en lys Tartan-Plaid, ved hans Side hang Sværdet i et bredt, blaat Skjærf, og paa Armen bar han et lille Skjold; hans blaa Fløjelshue var prydet med en stor, hvid Sløjfe i Form af en Rose. Tusender af jublende Indbyggere, alle smykkede med Stuarternes Kjendetegn, den hvide Kokarde, omringede Karl Edvard, Taarnklokkerne ringede, Glædesild brændte paa Torvene, og om Aftenen var der en almindelig Illumination. En saadan Begejstring havde Prætendenten ikke mødt siden Indtoget i Edinburgh, og ogsaa her trængte Tusender sig frem til Haandkys; til langt ud paa Natten bølgede en uoverskuelig Menneskemasse frem og tilbage uden for hans Kvarter i Torvegaden.

Højlænderne bleve staaende i Byen den næste Dag over, og man benyttede denne Tid til at danne en særegen Afdeling af de nyhvervede Tropper, to Hundrede i Tallet. Sir Robert Townley, en værdig Mand fra Lancashire, der som en ivrig Katholik havde sluttet sig til Prinsen, fik Kommandoen over dette saa kaldte »Manchester-Regiment«, som kun skulde existere en eneste kort Maaned og derpaa lide et tragisk Endeligt; de enkelte Mænd af bedre Stand, som fulgte Townleys Exempel, fik Ansættelse som Officerer ved samme Afdeling.

Den begejstrede Modtagelse i Manchester hævede Prinsens Forhaabninger til en urokkelig Tillidsfuldhed, og selv Lord Murray begyndte nu at nære Haab om et heldigt Udfald. Da Høvdingerne derfor kom med den nedslaaende Efterretning, at Feltmarskalk Wade nu alligevel var i Fremrykning gjennem Yorkshire, at Hertugen af Cumberland spærrede dem Vejen med 8000 Mand, og at en tredje Hær under Kongens egen Anførsel blev trukken sammen ved London, vilde han dog ikke føje sig efter deres Ønsker om at vende om, ja ikke engang den Efterretning, at Admiral

Vernon krydsede med en stor Flaade i Kanalen og saaledes gjorde enhver fransk Landgang umulig, medens en mindre Flaade blokerede Skotlands Kyster, formaaede at bøje hans Mod. I stolte Udtryk erklærede han Høvdingerne, at Prinsen havde befalet en fortsat Fremrykning, og at det var deres Sag at lystre. Herimod indvendte nogle, at Broerne over Mersey vare afbrudte og saaledes hæmmede Fremmarchen, andre vare mere dristige, de erklærede, ikke at være forpligtede til ubetinget Lydighed, og først efter nye Underhandlinger lovede de at følge med Prinsen til Derby; men hvis der da ikke mødte et betydeligt Antal engelske Jakobitter, skulde Murray være forpligtet til at bevæge Karl Edvard til et ufortøvet Tilbagetog.

Søndagen den 1ste December brød den lille Hær op paa ny, Artilleriet og Trænnet kom over Mersey paa en Flydebro, medens de højskotske Claner under Prinsens egen Kommando rask styrtede sig i den iskolde Strøm, hvor Vandet gik dem op til midt paa Livet; men alle kom lykkelig over og bleve paa den modsatte Bred modtagne af en Del Adelsmænd fra Cheshire; forrest iblandt dem stod den gamle Mrs. Skyring, der som et lille Barn paa Moderens Arm havde overværet Karl II.'s Landgang ved Dover 1660. Hun og hendes hele Slægt vare fanatiske Jakobitter, og Stuarternes anden Forjagelse havde derfor ramt hende paa det dybeste; i de mange senere Aar havde hun grublet over Muligheden af en ny Restavration, og den sidste Stuarts romantiske Tilsynekomst vakte hendes hele gamle Begejstring til Live igjen; Juveler, Sølvservice og andet havde hun solgt og tilstillet Prinsen det indkomne Beløb, og nu styrtede hun for sin unge Fyrstes Fod med de Ord: »Herre, nu lade du din Tjenerinde fare hen i Fred.« Faa Dage senere maatte hun erfare, at alt igjen var forbi, og at Karl var paa Vejen imod Nord; denne Efterretning var for rystende, Himlen hørte hendes Bøn, og et Slagtilfælde gjorde en Ende paa hendes Liv.

Man erfarede nu, at Hertugen af Cumberland stod ved Newcastle under Lyme med sit Korps, der dog kun synes at have bestaaet af Militssoldater og Veteraner. Murray besluttede at anvende den samme Manøvre, som alt gjentagne Gange var lykkedes i dette Felttog. Den 2den December rykkede han hurtig frem med en Deling Skotter, overfaldt nogle Ryttere under Hertugen af Kingston og drev dem hurtig paa Flugt. Flygtningene bragte Cumberland Meldingen, at Fjenden var i Anmarche, og han kunde derfor ikke tro andet, end at man enten vilde angribe ham eller ogsaa rykke frem mod Wales, hvor Jakobitterne talte talrige Tilhængere; han brød altsaa op og rykkede frem mod Stone, hvor den engelske Hær tog en fast Stilling; men Lord George, som ved en opsnappet Spion var fuldstændig underrettet om Cumberlands Bevægelser, bøjede den næste Dag af mod venstre, marcherede op ad Dane, overskred det Højdedrag, som skiller denne Flod fra Trent, og naaede endnu samme Aften efter en fem Miles Marche til Ashbourn; Skotterne stode nu mellem Hertugen af Cumberland og London.

Onsdagen den 4de December kunde Prinsen holde sit højtidelige Indtog i Derby. Her ved Slutningen af sin æventyrlige Marche og ved sin Lykkes Vendepunkt blev Karl Edvard endnu en Gang modtagen med hele Kongedømmets Glans. Tidlig om Morgenen red Lord Elcho i Spidsen for Garden ind i Staden; hans fornemme Skikkelse og det glimrende Følge af høj- og lavskotske Adelsmænd gjorde et meget fordelagtigt Indtryk. Ud paa Eftermiddagen fulgte Hovedhæren med flyvende Faner og fuld Musik; Prinsen marcherede til Fods midt imellem de brogede Claner, der toge sig krigersk ud i deres klædelige Dragter. Klokkerne ringede under Indtoget, der var antændt Glædesbaal, og Byen blev illumineret, alt som i Manchester; men da man her som anden Steds vilde lade Øvrigheden udraabe Jakob III. som Konge over Storbritannien og Irland og pro-

klamere Karl som Regent, fandt man, at alle Embedsmænd hemmelig vare flygtede, hvorfor den offentlige Udraaber maatte forrette denne Bestilling.

Karl Edvard var ude af sig selv af Glæde. Intet kunde nu mere hindre ham i at naa sine Ønskers Maal; man var kun tredive danske Mil fra Hovedstaden, og ingen fjendtlig Hær stod mere imellem ham og London. I sin Hjærtens Glæde tog han mod Sædvane Del i de yngre Officerers Maaltid; man drøftede slet ikke det Spørgsmaal, om man vilde kunne holde Indtoget i London, men kun hvorledes Indtoget skulde finde Sted, og man disputerede ivrig, om Prinsen skulde være til Hest eller til Fods, om han skulde være klædt i engelsk eller i skotsk Dragt; først sent og i en løftet Stemning skiltes man fra hverandre.

Den næste Morgen dannede en skærende Kontrast til Gaarsdagen. Karl var lige staaet op, havde taget sin Hue paa og stod i Begreb med at forlade Huset for at sætte Tropperne i Marche paa ny, da Sir George Murray og alle de højere Førere traadte ind i hans Kvarter. I ærbødige, men bestemte Udtryk erklærede de alle, at en ufortøvet Tilbagevenden til Skotland var en uundgaaelig Nødvendighed, enhver videre Fremtrængen vilde kun udsætte dem for Tilintetgjørelse. Man kunde ikke haabe med den lille Skare paa 4,500 Mand at gjøre et Skridt videre frem gjennem et fjendtligt Land og omringet af talrige Hære. Man var rigtig nok lykkelig undveget Wades Hær, ja heller ikke Cumberlands Deling spærrede længere Fremmarchen; men ved Finchley stod Garden, og Kong Georg, hvis Uforfærdethed i Faren selv hans værste Fjender maatte indrømme, stod beredt til i Spidsen for disse sine Tropper at forsvare sin Krone. Selv om man nu turde forudsætte, at Højskotternes voldsomme Anfald ogsaa vilde sprænge denne Hærafdeling, var det saa dog ikke en Daarskab med den lille sejrrige Flok at vove sig ind i Rigets mægtige Hovedstad?

Hvis den offentlige Mening havde været Prinsen gunstig, kunde man nok have dristet sig dertil; men alle Forventninger om en Rejsning til hans Fordel vare slaaede fejl, først i Lancashire og senere i Grevskaberne Chester og Derby; Befolkningens Afsky og Had var tværtimod voxet, jo længere man kom frem. Lige saa tomme havde Forventningerne om et fransk Landgangskorps vist sig at være. Foran sig havde man altsaa Garden og Hovedstadens ophidsede Befolkning, i Ryggen stod en Hær paa 30,000 Mand under Hertugen af Cumberland og Feltmarskalk Wade, og enhver videre Fremtrængen maatte derfor medføre en uundgaaelig Undergang.

Dette havde man jo rigtig nok baade vidst og forudsagt alt sammen før Afmarchen fra Edinburgh; men den Gang havde man kun Valget mellem en snarlig Undergang og det fortvivlede Forsøg at erobre England. Og naar man enten maatte sejre eller falde med Sværdet i Haand, var det rigtig nok ligegyldigt, om man faldt i England eller i Skotland for den Sag, til hvis Forsvar man havde viet sig. Nu var imidlertid nylig indløbet Efterretning om, at Hertugen af Perths Broder, Sir John Drummond, var landet med sit eget franske Regiment »Royal Scots« og nogle Delinger af den irske Brigade; han skrev fremdeles, at Resten af Brigaden og nogle andre franske Regimenter allerede vare indskibede og maatte indtræffe i Skotland i de nærmeste Dage. Naar disse Stridskræfter forenede sig med Lord Strathallans Tropper, vilde man om kort Tid atter have en betydelig Hær samlet, med hvilken man kunde imødese alle Eventualiteter. Var det altsaa ikke bedre at føre den lille Skare tilbage til Skotland, medens det endnu var Tid, og derpaa føre en haardnakket Forsvarskrig? — Hvis man havde Lykken med sig, laa jo stadig Englands Erobring inden for Mulighedens Grænse.

Karl havde næppe Taalmodighed nok til at høre paa alle disse Forklaringer, som gjorde en Ende paa hans sikreste

og dyrebareste Forhaabninger, og kunde næsten ikke lade være at græde af Ærgrelse og Vrede. »Jeg vilde hellere ligge tyve Fod under Jorden end opleve dette. Efter at Forsynet paa den mest uventede Maade har velsignet mine Vaaben, efter at det har vist, at jeg har en guddommelig Ret til dette Lands Krone, skal jeg nu vende om. Wades og Hertugens Hær behøve vi ikke mere at frygte; Afdelingen ved Finchley bestaar kun af nogle faa Garderegimenter, Resten er upaalidelig Milits. En fuldstændig Sejr over dem er sikker; men en Sejr over selve Usurpatoren vil rive Befolkningen i Hovedstaden med sig. Gaa vi nu fremad, er Udfaldet sikkert; men vende vi om, vil Foretagendet sikkert strande, og en Tilintetgjørelse er sandsynlig.«

Prinsens Udviklinger vare forgjæves, alle de højskotske Høvdinger forlangte højrøstet og stormende at vende tilbage; ogsaa den gamle Lord Pitsiglo, der var de lavskotske Herrers Leder, stemmede i med og mente, at man ikke burde fortsætte et saa forvovent Tog, der uundgaaelig maatte mislykkes og saaledes sætte en uudslettelig Plet paa de skotske Folks Krigsberømmelse, hvis Hære, og det var jo alle enige om, ingen Sinde vare trængte saa langt frem. Alene den tapre Hertug af Perth forblev stum midt under den hidsige Debat. Vranten og nedslagen stod han i et Hjørne af Værelset, lænede sig til Kaminen og hørte i Tavshed paa Diskussionen. Allerede haabede Prinsen, at han vilde slutte sig til ham; men de andre Høvdingers Argumenter syntes ogsaa Hertugen afgjørende, og sluttelig stemte ogsaa han for Tilbagetoget.

Nu var det ude med alle Karls Forhaabninger: det var tydeligt nok, at han ikke kunde opnaa noget i en almindelig Forsamling, og det improviserede Krigsraad skiltes ad; men maaske kunde han dog endnu ved sin Veltalenhed vinde Førerne enkeltvis for en videre Fremmarche. I Løbet af Dagen opsøgte han derfor enhver Høvding i hans Kvarter; men alle hans Forestillinger og indtrængende Bønner ud-

rettede intet. Soldaterne tænkte rigtig nok anderledes; den Grænse, som Overtroen havde sat for deres Fremmarche, var jo for længst overskreden, nu vilde de derfor fremad og længtes efter Kamp og Bytte. Ingen vidste dog bedre end Karl, at det desuagtet vilde være et unyttigt Foretagende at forlede Clanerne til Ulydighed mod deres Høvdinger. Han havde altsaa intet Valg længere, han maatte give efter.

Om Aftenen sammenkaldte han et nyt Møde af Høvdingerne; med en Stemme og en Holdning, der tydelig viste, at alle hans lyse Forventninger nu vare strandede, og røbede det dybe Saar, hans Stolthed havde lidt, erklærede han at ville føje sig efter den almindelige Mening; »men«, lagde han til, »dette er det sidste Krigsraad, jeg nogen Sinde sammenkalder, og jeg er nu kun Gud og min Fader ansvarlig for mine fremtidige Handlinger.«

(Fortsættes.)

F. C. Granzow.

Englænderne i Afghanistan.

(Fortsættelse.)

II. Afghanistans Rejsning.

I. Oprøret begynder. — Englændernes Raadvildhed og Modløshed. — Akbar Khan vender tilbage. — Macnaghtens Mord. — Kapitulationen i Kabul.

Den 1ste November 1841, der oprandt straalende klar og lys, saae Macnaghten sorgløs og tillidsfuld med Hensyn til Fremtiden; men netop paa denne Dag mødtes de i Kabul værende afghaniske Høvdinger, der for en Tid tilsidesatte deres indbyrdes Tvistigheder, i et natligt Møde i den store Basar. Ved en højtidelig Ed, aflagt skriftlig paa Koranens hellige Blade, forpligtede de sig her til ikke at hvile, før de vantro vare uddrevne af Landet. Den følgende Dag, den 2den November — Aarsdagen efter Briternes Nederlag ved Purvandurah*) — blev bestemt til Opstandens Udbrud i Kabul. Ved skriftlige og mundtlige Opraab opfordredes hele Landet til at tage Del i den hellige Krig. Disse hemmelige Opraab løde forskjellig efter deres Anskuelser, for hvem de vare bestemte. I et af dem erklærede

*) Se oven for Side 265.

saaledes Høvdingerne, at Kongen var med dem, og at det var ham, der havde befalet Frankernes Udryddelse, medens de i et andet fortalte, at Schudscha, for at faa Bugt med Landet, havde besluttet at fængsle alle Høvdingerne og sende dem over Grænsen. Inden Mødet hævedes, blev det paa Abdullah Khans Forslag besluttet at begynde Opstanden med et Overfald paa Kaptejn Burnes's, i selve Byen beliggende, Hus. Burnes var nemlig særlig forhadt af Afghanerne, fordi de troede, at han havde foranlediget Felttoget, og Abdullah Khan havde især Grund til at hade ham, fordi Burnes engang, da han opdagede, at Khanen stod i Forbindelse med de oprørske Ghilzier, havde udskjældt ham for en forrædersk Hund.

Igjennem de indfødte Værtshusholdere i Kabul havde de britiske Soldater oftere modtaget Advarsler om den Fare, der truede dem; men de fandt ingen Tiltro paa rette Sted. Endnu den 1ste November kom en af de faa Høvdinger, der vare forblevne tro, til Burnes og besvor ham om at træffe Foranstaltninger til at møde den truende Opstand; men Burnes udtalte blot, at naar han nu selv om et Par Dage overtog Tøjlerne, skulde der nok blive taget kraftig fat, og det synes, som om han ikke har meddelt Macnaghten den modtagne Advarsel. Da en anden trofast Afghaner den paafølgende Nat, faa Øjeblikke før Massakren skulde begynde, sneg sig til Burnes for at bede ham redde sig, medens det endnu var Tid, troede han dog ikke, at Faren var saa overhængende, og først da Schudschas Vesir Osman Khan, der nylig havde afløst den gamle Mollah, selv kom til ham med samme Advarsel, og da han ved Daggry saae Folk stimle sammen om sit Hus, maatte han tro paa Opløbet; men endnu ansaa han ikke Faren for alvorlig, nægtede at søge Tilflugt i Bala Hissar eller i Lejren og skrev blot til Macnaghten om at sende ham Hjælp herfra. Et Øjeblik efter begyndte imidlertid Hoben at angribe Huset, som Burnes og hans Omgivelser søgte at forsvare

ved fra det flade Tag at skyde paa Angriberne, hvoraf flere nedlagdes. Disse begyndte da at stikke Ild paa Huset, hvorpaa Burnes tabte Modet og indledede Underhandlinger for at frelse sit Liv. Ved Forræderi blev han lokket ned i sin Have, som han næppe havde betraadt, før en fanatisk Mollah modtog ham med et dræbende Hug.

Kort før Burnes's Anmodning om Hjælp naaede Gesandten, havde en af dennes Følge, der var staaet op før Daggry for at indpakke nogle Sager, bragt Efterretning om, at der blev skudt inde i Byen; men da en lille Styrke blev afsendt til Undsætning, var allerede Burnes og hans Omgivelser huggede ned af den ophidsede Hob og opædt af Hundene, der var stukket Ild paa hans Hus, og Kommandoen, som var udsendt, kunde ikke naa der hen for det stadig tiltagende Antal Fjender, der overfaldt og dræbte alle Evropæere i Byen, Mænd, Kvinder og Børn, samt plyndrede og brændte deres Huse — og alt det skete næppe en Fjerdingvej fra den britiske Lejr med dens 6000 Soldater. Det eneste Forsøg paa at knuse Opstanden i Fødselen gjordes fra Bala Hissar paa Kongens egen Befaling. I det mindste tilsyneladende i høj Grad bestyrtet og forfærdet over Oprøret, men ikke lammet af Skrækken, sendte Sjahen et af sine hindustanske Regimenter ind i Byen; men det blev slet ført, led stort Tab i de snævre Gader og flygtede snart, efterladende et Par medbragte Kanoner i Oprørernes Hænder. Dette Held og Briternes Uvirksomhed gav Oprørerne Mod, deres Antal voxede som en Lavine, og de triumferede overalt. Rigtig nok besluttede Briterne efter lang Tøven at sende Brigadier Shelton med en Kommando imod dem; men af Frygt for at støde Kongen udvirkede Macnaghten, at Kommandoen først maatte begive sig til Bala Hissar, for at udbede sig Schudschas Ordre. Derved gik Tiden tabt, og Brigadieren kom kun tids nok til at dække Sjahens flygtende Regiment; i øvrigt indskrænkede man sig til, at Tropperne i Lejren — »holdtes rede«.

Alle, selv de oprørske Høvdinger, vare bag efter enige om, at 300 gode Soldater strax vilde have været i Stand til at dæmpe Opstanden, og det fortælles, at denne Følelse var saa levende hos Oprørerne selv, at den hvert Øjeblik gav sig Luft i saadanne ængstelige Udraab som: »der ere de! der ere de!« eller »nu komme de!«; men om Aftenen vilde 3000 Mand have været magtesløse.

Det var nu umuligt længere at lukke Øjnene for Sagernes alvorlige Stilling, og i Erkjendelse deraf skrev Gesandten, der nu ikke kunde tænke paa at forlade Afghanistan, til Macgregor og Rawlinson i Kandahar for at standse de til Indien hjemvendende Tropper og begjære Forstærkning, en Begjæring, som imidlertid ikke — hvad vi senere skulle se — blev efterkommet, saa det havde været bedre, om Kabul-Styrken kun havde stolet paa sine egne Kræfter. Gesandten flyttede dernæst med sin Familie ind i Lejren, som man søgte at sætte i Forsvarsstand, hvilket var en vanskelig Sag paa Grund af dens store Udstrækning og det ringe Antal Kanoner, der var tilbage, efter at det i Forvejen svage Artilleri var blevet udstykket imellem Lejren, Bala Hissar og Sales hjemvendende Styrke.

Oprørerne, som indsaa Vigtigheden af at bemægtige sig Briternes Magasiner, der, som alt omtalt, laa c. 600 Alen uden for Lejren i et særskilt Fort, begyndte allerede den 3dje at indeslutte dette samt at beskyde det fra de omliggende Haver. Den kun af 18 Mand bestaaende Forsvarsstyrke holdt tapper Stand; men da der fra Lejren kun blev gjort svage Forsog paa at undsætte den, og de alle mislykkedes, maatte Besætningen rømme Fortet den 5te November, og paa samme Maade gik det med nogle af Sjahens Magasiner, der vare bortflyttede fra Bala Hissar. Ved disse Magasiners Tab vare Tropperne hjemfaldne til Hungersnød, og Briternes Tilhængere i Landet, der nu saae, hvor afmægtige disse vare, faldt fra, den ene efter den anden. Kaye siger: »Der stod en britisk Armé og saae

fra Lejrens Volde paa, at en slet bevæbnet Fjende, for største Delen kun Pøbel, tømte deres Magasiner, og hist gik Røverne, ikke 1200 Fod fra Stillingen, som en Sværm Myrer bortslæbende vore Forraad.« Paa Soldaternes lydelige Forlangende om at blive sendte ud mod Fjenden, for at redde Levnedsmidlerne, lod Generalen et Par Hundrede Mand forsoge derpaa; men de bleve slet førte og til Mandskabets Skuffelse hurtig kaldte tilbage. Generalen havde allerede aldeles tabt Troen paa at kunne slaa Fjenden, hvorfor Kræfterne bortødtes ved smaa usammenhængende Udfald. Selv var han vel personlig modig; men svag som han var af Legem og Karakter, veg han tilbage for enhver kraftig Handling, og Hæren maatte i Grunden siges at mangle et Overhoved. Vel beordrede Elphinstone den enarmede Brigadier Shelton, »Manden af Staal«, til at hjælpe sig med Kommandoen; men Shelton var stræng og hensynsløs i sin Optræden, og Generalen skinsyg paa sin Myndighed, hvorfor der ganske manglede enig Samvirken imellem dem.

Lejren og Bala Hissar belejredes nu hver for sig af Fjenden. Heldigvis havde Gesandten forinden fra de omliggende Landsbyer skaffet en Del Korn til Veje; det var imidlertid langt fra tilstrækkeligt, hvorfor Rationerne strax nedsattes til det halve, Kornet maatte uddeles umalet, og der begyndte at blive Mangel paa Ammunition. Da det tillige viste sig, at Opstanden var udbredt over hele Landet, og at ingen Forstærkning kunde ventes, begyndte Macnaghten Underhandlinger med Akbar Khan, der nærmede sig fra Bamian. Bevægelsen var imidlertid bleven for stærk til at kunne standses, og den ellers saa ridderlige Gesandt greb nu til det nedværdigende Middel at udlove Belønninger for de fjendtlige Hovedanføreres Hoveder (c. 17,000 Kroner for hver).

Den 15de November ankom Major Pottinger (Herats tapre Forsvarer), alene, saaret og halvdød af Tørst til

Lejren; han havde ledsaget en Del af Sjahens indfødte Tropper til Charekur i Kohistan, c. 14 Mile nord for Kabul, hvor Soldaterne havde gjort Mytteri, nedhugget alle deres Officerer og derpaa vare gaaede over til Fjenden. Den 18de blev det sidste Haab om at faa Hjælp ude fra nedslaaet, og Garnisonen var nu stemt for at kapitulere, hvilket Macnaghten imidlertid modsatte sig, i det han fordrede, at man skulde se Tiden an en halv Snes Dage og da først overveje, om Armeen burde afmarchere til Dschelalabad eller forsøge at slaa sig igjennem til Bala Hissar; her vilde den utvivlsomt have kunnet forsvare sig, men Shelton satte sig imod at indeslutte sig der og fik General Elphinstone paa sit Parti.

Nogle mindre Udfald vare gjorte for at drive Fjenden bort fra nogle alt for generende Punkter; men af Mangel paa tilbørlig Styrke og Understøttelse tjente disse Forsøg kun til, for kort Tid at aabne Forbindelsen med Omegnen, saa at lidt Fødemiddler kunde føres ind i Lejren. Kun to af Udfaldene skete med større Troppemasser og udførtes mod de Lejren dominerende Beh-meru-Højder, som Fjenden havde besat, og hvorfra han afskar al Forbindelse med Omegnen. Begge Angrebene udførtes efter Macnaghtens indtrængende Forlangende, begge ledes af Brigadier Shelton, og begge udførtes med en Styrke af 16—17 Kompagnier Fodfolk, 3—4 Eskadroner Rytteri og kun 1—2 Kanoner; — men begge Udfaldene endte imidlertid med, at den engelske Styrke blev kastet tilbage igjen.

Efter disse Nederlag opgave Briterne enhver Tanke om aktiv Optræden, selv de mest tillidsfulde bleve modløse, og et almindeligt Tungsind hvilede over Lejren. Med Modet svandt ogsaa Disciplinen, og Baandet mellem Soldater og Befalingsmænd slappedes daglig mere. Hertil bidrog ogsaa meget de Lidelser, hvorfor Tropperne vare udsatte: Kulde, Sult, deraf følgende Afkræftelse og Savn af enhver Art; men det værste var, at den moralske Kraft var aldeles

brudt. En fuldstændig apathisk Tilstand synes at have grebet hele Garnisonen, saa at den i ubegribelig Sløvhed uden Modstand lod sig slæbe til Slagtebænken som en Flok Faar, og Lejren kunde nu i Sandhed kaldes »Faarefolden paa Sletten«.

Tanken om at slaa sig igjennem til Bala Hissar, hvortil Kongen opfordrede Briterne som deres eneste Redning, blev forkastet af de befalende som uudførlig, og Macnaghten maatte bøje sig for de sagkyndiges bestemte Udtalelser. Imod sit Ønske maatte han indlede Underhandlinger med Fjenden om Kapitulation, men de fornemste Høvdinger vilde kun modtage Garnisonens fuldstændige Overgivelse paa Naade og Unaade.

Kort herpaa kom Dost Muhammeds Søn, Akbar Khan, til Kabul, og nu sluttede alle Høvdinger sig til ham som deres naturlige Overherre. Han egnede sig ogsaa vel dertil, ikke alene som Dosts Yndlingssøn og eneste paa fri Fod værende Arving; men han havde tillige vist sig som en dygtig Anfører, modig, kraftig og snarraadig; fyrig og hensynsløs i Farens Stund, var han tillige højsindet. I rolige Tider vandt han alle ved et venligt, let og muntert Sind, og ingen elskede da en god Spøg mere end han, lo hjærteligere eller saae alt mere fra Lyssiden.

Khan Akbars første Bestræbelse gik ud paa at afskære Briternes Lejr fra enhver Tilførsel, og det lykkedes ham saa godt, at Hungersnøden paa ny stirrede dem i Ansigtet. — Endnu havde Macnaghten ikke opgivet Haabet om ved Bestikkelse at vinde Høvdingerne; men da de paa ny saae Englændernes Pung aaben, søgte de netop ved forøgede Plagerier at vise deres Betydning for at faa Del i Guldet, saa at Gesandten netop opnaaede det modsatte, af hvad han ønskede. Paa denne Tid døde en af de Høvdinger, paa hvis Hoved han havde udsat en Pris, som det antages ved Gift, og Gesandten fik naturligvis Skyld for Mordet; men da en Afghaner meldte sig som Gjerningsmand, uden at

kunne fremvise Hovedet, blev han afvist som uberettiget til den lovede Belønning, og paa denne Maade afskar Gesandten sig ogsaa fra slig forrædersk Hjælp.

Ihvorvel alle Fødemidler nu næsten vare forbrugte, uden at der var Udsigt til at skaffe nye, eftersom Omegnens Beboere ikke vovede at bringe dem, og Garnisonen ikke vovede at hente dem, blev Gesandten dog ved at skyde Underhandlingerne om Kapitulation ud, dels af en naturlig Afsky for en saadan Ydmygelse, dels fordi han trykkede sig ved at lade Kongen og hans Familie i Stikken. Saa vel Elphinstone som Shelton, der ellers vare uenige om alt, stemmede derimod ivrig for en Kapitulation, det mindst hæderlige og tillige — lige over for troløse Orientalere — det farligste af alle de Midler, der stode til deres Raadighed. En Afgjørelse maatte imidlertid snart træffes, Besætningen blev stadig mere demoraliseret, hvilket blandt andet kan ses deraf, at nogle faa Afghanere, der ved Hjælp af Stiger kravlede op til Vinduerne i et af de detacherede Forters Vagtstue, hvor der var en Besætning af 140 Mand, blot ved at vise deres Ansigter for de overraskede Soldater joge dem alle paa Flugt og besatte Fortet, endskjønt, som Lady Sale skrev, »et Barn med en Knappenaal havde været i Stand til at drive dem bort«. Der blev heller intet Forsøg gjort paa at tage Fortet igjen. Da der et Par Dage efter, den 11te December, kun var Føde til Kombattanterne, medens alle de ubevæbnede maatte sulte, nødtes Gesandten til at underhandle om Kapitulationen, hvorfor han havde en Sammenkomst med de fjendtlige Høvdinger. Akbar Khan, der var tilstede, vilde ikke høre tale om Betingelser for Overgivelsen; men de andre Høvdinger stemte imod ham, og en Overenskomst blev afsluttet, hvis Hovedbestemmelser vare, at Briterne skulde have fri Afmarche under Afghanernes Beskyttelse og forsynede af dem med Transport- og Levnedsmidler, imod at de forpligtede sig til at rømme hele Landet, frigive Dost Muhammed og opgive

Schudschas Sag, hvem der skulde overlades Valget imellem at følge Briterne eller blive i Landet som Privatmand. Garnisonens Afmarche bestemtes at skulle ske tre Dage derefter.

Nu begyndte strax Forberedelserne til Afmarchen. De 600 Mand britiske Soldater, som vare blevne i Bala Hissar, bleve eskorterede til Lejren af Akbar, der maatte bruge al sin Myndighed for at tøjle sine fanatiske Landsmænd, saa at Seapoyerne uskadte kunde naa Lejren. Fra Magasinerne i Citadellet blev ogsaa nogle Levnedsmidler bragte til Lejren tillige med en rigelig Mængde Ammunition. Samtidig med at Seapoyerne rykkede ud fra Bala Hissar, søgte Afghanerne ved et pludseligt Angreb paa den aabnede Fæstningsport at trænge ind ad denne; men det lykkedes Sjahens Tropper at faa den lukket, og med Geværer og Kardætsker fyrede de nu fra Volden paa de uden for værende, hvorved et Par Seapoyer bleve skudte. I øvrigt var Schudscha tvivlraadig om, hvor vidt han skulde følge med Briterne eller ej, især efter at nogle duraniske Høvdinger, der hellere vilde have ham til Regent end den myndigere Dost, havde tilbudt ham at beholde Kongeværdigheden af Navn. Efter nogen Betænkning besluttede Sjahen dog at forlade Landet.

I Følge Kapitulationens Betingelser rømmede Briterne nu alle de uden om Lejren værende Smaaforter, der bleve besatte af Afghanerne. Disse sendte ogsaa et enkelt Gidsel til Lejren og et meget ringe Kvantum Fødemidler; men derimod undlode de at levere de fastsatte Transportmidler, hvorved Afmarchen blev skudt ud, hvilket var saa meget uheldigere, som der nu, den 18de December, begyndte at falde Sne, hvilket i Forbindelse med den stærke Kulde navnlig skadede Hinduerne meget, især da alt Brændsel var sluppet op. Det var, som om Elementerne havde sammensvoret sig med Fjenden for at straffe Briternes hensynsløse Politik. For at faa Høvdingerne til at skaffe Lastdyr til

Veje, øste Macnaghten paa ny Guld ud til dem, og Afmarchen blev nu fastsat til den 22de December. Gesandten kunde dog endnu ikke opgive Tanken om at blive i Kabul, og ved Bestikkelser søgte han at formaa enkelte Stammer til offentlig at udtale Ønsket om, at Briterne ikke skulde forlade Landet, medens han samtidig underhandlede med Akbar om Bortmarchen og sendte ham Foræringer, saaledes sin smukke, med et Par fortrinlige Heste, forspændte Vogn. Dette Dobbeltspil skulde blive meget farligt for ham selv og Garnisonen, i det Akbar Khan paa Grund heraf lagde en Fælde for ham, som Macnaghten kun alt for let gik i.

Den 22de December sendte Akbar Gesandten et Tilbud om, at Briterne skulde blive i Landet indtil Foraaret, og at Schudscha skulde beholde Kongeværdigheden med Akbar selv som Vesir. Gesandten, der foreløbig erklærede sig villig til at gaa ind herpaa, blev derpaa anmodet om at møde næste Morgen uden for Lejren for at træffe nærmere Aftale derom. — Macnaghten lovede at møde; men hans Omgivelser advarede ham indtrængende mod Forræderi, og han var øjensynlig meget urolig. Dog lod han, som om han ikke troede derpaa, da hans fortroligste Omgivelser foreholdt ham, at det vist var en Snare. Ogsaa Overgeneralen advarede ham, men blev afvist med de Ord: »De Ting forstaar jeg mig bedre paa end De.« Efter at have forlangt, at en anselig Styrke skulde holdes rede i et hemmeligt Øjemed, red Macnaghten om Morgenen den 23de til Mødet, i Haab om derved muligvis at afværge det nedværdigende Tilbagetog fra Landet, og uden at ville se nogen Fare derved. Han ledsagedes af 3 Officerer og en lille Ryttereskorte og medførte en prægtig arabisk Hest, som han havde afkjøbt en af Officererne for at give den til Akbar, der havde ytret Ønske om at besidde den. Mødet fandt Sted ikke 1000 Alen fra Lejren. Efter at de første Hilsener vare vexlede, modtog Akbar med varme Taksigelser den smukke Hest, ligesom han venlig takkede

for et Par værdifulde Pistoler, som Gesandten Dagen før havde sendt ham. Man stod nu af Hestene og satte sig ned, hvorpaa Akbar pludselig spurgte Macnaghten, om han var villig til at gaa ind paa det gjorte Forslag. »Hvorfor ikke?« svarede han. I samme Øjeblik trængte Høvdingerne sig om de talende, hvortil de engelske Officerer, der uafbrudt ventede Forræderi, gjorde en Bemærkning om, at da Forhandlingerne skulde være hemmelige, burde uvedkommende holdes borte; men Akbar svarede, at alle de tilstedeværende vare i god Forstaaelse med ham. I samme Øjeblik bleve Englænderne grebne bag fra, bundne satte op, hver paa sin Hest, bag en af de fornemste Anførere, og i Galop førte bort igjennem en Hob Afghanere, der huggede efter dem og, da en af Officererne faldt af Hesten, dræbte ham, medens de to andre, der bleve førte i Fangenskab, skyldte Høvdingerne deres Liv, i det de med egen Fare forsvarede dem imod Ghazierne. Imidlertid brødes Akbar selv med Gesandten, rimeligvis havde det været hans Agt, ogsaa at bemægtige sig ham som et yderligere Gidsel for, at Englænderne virkelig helt vilde rømme Landet og give hans i Indien fangne Familie Friheden; men opbragt over Macnaghtens Modstand og muligvis tillige, fordi der i det samme blev raabt, at Frankerne kom, greb Khanen pludselig en af de Pistoler, han nylig havde faaet i Foræring, og skød Gesandten en Kugle gjennem Brystet. Liget blev derefter sønderhugget, slæbt i Triumf gjennem Gaderne og endelig udstillet i den store Basar. Saaledes endte en forblindet, men brav og ridderlig Mands Liv, om hvem hans Landsmænds Skudsmaal lyder, at ihvorvel han var den eneste civile Brite i Kabul, »var han den eneste sande Soldat i Lejren«. I Troen paa Briternes Sag blev Macnaghten til sidst sin ridderlige Natur utro, i det han, for om muligt at føre denne Sag til en bedre Udgang, tyede til rænkefulde Midler, der bragte ham selv Døden og gav

Afghanerne en Undskyldning for det grusomme Forræderi mod ham og hans Landsmænd.

Mordet foregik ikke længere fra Lejren, end at man her kunde se, at der var noget galt paa Færde, og uden at man dog ret vidste Besked, stod Besætningen hele Dagen i Vaaben; men der blev intet gjort for at faa nærmere oplyst, hvorledes Sagerne stode, og ikke et Skud blev løsnet paa Forræderne. Disse havde ventet, at Briterne vilde hævne Forræderiet, hvorfor de ogsaa hele Natten over stode i Vaaben. Først næste Morgen skaffede et Brev fra Kaptejn Lawrence, en af de ved Gesandtens Side fangne Officerer, Vished om hans Mord, hvilket Brev var ledsaget af Tilbud fra de forbundne Høvdinger om atter at optage Underhandlingerne om Afmarchen paa det af Macnaghten vedtagne Grundlag; dog fordrede Hovdingerne nu desuden store Pengesummer udbetalte, fordi de garanterede Englænderne sikker Afmarche, at det offentlige Skatkammer skulde overgives dem, at Briterne skulde efterlade alle deres Kanoner paa sex nær, at alle Reservegeværer skulde efterlades, og endelig at General Sales Hustru og Datter og de andre gifte Officerer med deres Koner og Børn skulde forblive som Gisler i Kabul. — Saa demoraliseret var Hæren, at Efterretningen om, at Gesandtens Mordere vare villige til at gjenoptage de vanærende Underhandlinger, blev modtagen i Lejren med den mest højrøstede Glæde.

Major Pottinger, Herats tapre Forsvarer, der siden sin Ankomst fra Kohistan havde holdt Sengen for sine Saar, blev nu af alle udpeget som den, der bedst kunde overtage Macnaghtens Plads som Regeringens Agent ved Armeen. Han fandt Afghanernes Forslag meget ydmygende, og i et Krigsraad, der afholdtes Juleaften, søgte han at formaa Officererne til at forkaste det; men han stod ene imod dem alle, og Udkastet blev sendt tilbage med nogle faa Bemærkninger. — Den 26de December modtog Pottinger nogle til Macnaghten stilede Breve fra Macgregor i

Dschelalabad samt fra den politiske Agent i Pischawar med Meddelelse om, at Forstærkning fra Indien var undervejs, med Opmuntring til at holde ud i Kabul. Han vidste desuden, at Fjenden var svækket ved indre Uenighed, og — lige saa udholdende og modig som Macnaghten — haabede Pottinger derfor at faa Hærens Førere til at afbryde Underhandlingerne. I et nyt Krigsraad fremførte han sine vægtige og ædle Grunde derfor: Han paastod, at de ikke havde Ret til at binde Regeringen ved Forpligtelser for Fremtiden, der kunde blive skadelige for det offentlige Vel, til at forpligte andre Officerer til at opgive de dem betroede Kommandoer, til for deres egen personlige Frelse at ofre store Pengesummer, og desuden fremhævede han, at Fjenden, der som bekjendt ikke var til at stole paa, sandsynligvis vilde bedrage dem, hvorfor det vilde være bedre, sikrere og hæderligere, at anstrænge sig af yderste Evne, for indtil Foraarets Komme at søge Tilflugt i Bala Hissar, eller — hvis dette mislykkedes — da at slaa sig igjennem til Dschelalabad, for der at afvente den lovede Forstærkning. Hans frejdige Soldaterord bleve fremførte med naturlig Veltalenhed, hvorfor de ogsaa gjorde Indtryk, saaledes at Overgeneralen, skjønt upasselig, var nær ved at gaa over til hans Mening; men Shelton talte med Heftighed imod Pottingers Forslag, erklærede dets Udførelse for umulig og udtalte, at man hellere burde ofre nogle Penge end Armeen, og — som det kunde forudses — sluttede det øvrige Krigsraad sig til ham, saa at Pottinger, skuffet og krænket, maatte gjenoptage Forhandlingerne med Fjenden.

Kaptejn Lawrence, der som en hædret Fange boede i Akbar Khans eget Hus, blev den 27de December af denne sendt til Lejren for at faa den nye Kapitulation underskreven. Den eneste væsentligere Forandring deri til Fordel for Briterne var, at de bleve fritagne for at sende Koner og Børn som Gisler. Derimod var der den uheldige og nedværdigende Tilføjelse, at de strax skulde udlevere alle

deres Kanoner (paa de sex nær), samt overflødig Ammunition, Vogne o. s. v. Briterne gik ind paa alt, og de forlangte Gisler bleve strax, om end meget imod deres Vilje, afsendte; men med Forsæt søgte Pottinger ved en omhyggelig, smaalig Aflevering af Materiellet at trække Tiden ud. Den 29de December bleve de syge og saarede, der ikke kunde taale Marchens Besværligheder, tillige med to Læger indkvarterede i Byen, og den 1ste Januar 1842 blev Kapitulationstraktaten ratificeret i den af Fjenden foreslaaede Form.

II. Den engelske Hærs Opbrud og Undergang. — Uschelalabads tapre Forsvar. — Den engelske Styrke i Kandahar.

Efter Kapitulationens Afslutning tiltog Afghanernes Uforskammethed paa en uhyggelig Maade. I store Flokke indfandt de sig under Lejrens Kanoner for paa alle Maader at haane de britiske Soldater, ja de overfaldt og plyndrede endogsaa her flere af Briternes Tilførsler af Korn og andre Levnedsmidler, uden at de kommanderende vovede at forhindre det ved Vaabenmagt, og det uagtet de afghaniske Høvdinger paa Englændernes Besværinger selv svarede, at man blot skulde skyde paa Røverne. Hertil kom uhyggelige Rygter om, at Briternes Tilintetgjørelse paa Tilbagemarchen skulde være besluttet, Rygter, som kun vandt i Styrke ved, at Høvdingerne vedbleve at udskyde Afmarchen under Foregivende af, at de fornødne Sikkerhedsforanstaltninger for at dække de retirerende Tropper ikke vare færdige. Mistilliden til Afghanernes Ærlighed tiltog fra Dag til Dag, og da Tilstanden i Lejren var uudholdelig paa Grund af Sult og Kulde, blev det besluttet at følge Pottingers Raad og paa egen Haand iværksætte Afmarchen, for derved om muligt at undfly Hungersdøden.

Den samlede Styrke i Kabul beløb sig til c. 4500 Soldater og c. 12,000 ubevæbnede. Det bestemtes, at de 6 sexpundige Kanoner, der turde medføres, skulde fordeles ligelig til Fortroppen, Hovedstyrken og Bagtroppen, at Kvinder, Børn og andre ubevæbnede skulde følge Fortravet, Bagagen og Lastdyrene derimod Hovedstyrken. En af de faa mod Englænderne venligsindede Høvdinger fraraadede dem meget at bryde op uden den lovede afghaniske Bedækning; men uden Hensyn til, at den ikke var mødt, skete Opbrudet dog den 6te Januar 1842 fra denne Lejr, hvor Armeen nu i over tvende Maaneder havde udstaaet store og ydmygende Lidelser. For at lette Udrykningen sløjfedes en Del af Volden, og af Kjøretøjer dannedes en Løbebro over Kabulfloden; men denne blev først færdig ved Middagstid, saa at Fortroppen, der var brudt op et Par Timer før, maatte standse. Under denne Standsning blandede den store Flok af ubevæbnede sig imellem Soldaterne, og det viste sig strax, hvorledes denne Sværm umuliggjorde enhver Orden og Disciplin paa Marchen. Ved den opstaaede Standsning fik Afghanerne Tid til at styrte ud af Byen, de begyndte at sværme om, for at plyndre Bagagen, og allerede nu farvedes den dybe Sne af Blod. Da Broen var færdig, fyldtes den af en saa tæt sammenhobet uordentlig Masse, at man næsten ikke kunde komme hverken frem eller tilbage, og imellem Kommandoraab, Trusler og Eder hørtes Angestskrig fra Kvinder og Børn, blandede med enkelte Skud og Ghaziernes Sejrshyl. Først Kl. 6 om Aftenen, da det var ganske mørkt, kunde Bagtroppen forlade Lejren, der strax oversvømmedes af Afghanerne, som plyndrede og brændte alt, hvad der kunde brænde, om det saa var de efterladte, fuldt brugbare Kanoners Affutager, og Ilden rødnede Sneen i en Mils Afstand. Selve Bagtroppen blev, inden den endnu helt havde forladt Lejren, angreben og beskudt, kun med Tabet af 2 Kanoner og 50 Mand naaede den Kl. 2 om Natten den blot en halv Mil fjærne Bivuak-

plads, og allerede nu fandt den Vejen bedækket af hinduiske Kvinder, der vare bukkede under for den klare Vinterdags skarpe Kulde. Selve Seapoyerne begyndte ogsaa at give efter for Kulden, forsultne og afkræftede som de i Forvejen vare. Al Disciplin og Orden var allerede forsvunden, enhver lagde sig, hvor han fandt for godt, i den dybe Sne, Folk og Fæ imellem hinanden. De mest udmattede sov ind, nogle for aldrig at vaagne mere, de øvrige for at vaagne, stivnede af Kulde.

Saa snart det begyndte at dages, begave mange af de ubevæbnede sig paa egen Haand videre, nogle af Seapoyerne fulgte med dem, og da Ordre gaves til Armeens Opbrud, var Bagagen, der fulgte denne, allerede smeltet ind næsten til intet. Det var ikke længere en retirerende Armé, men en Bande i kaotisk Flugt. Bagtroppen blev atter angreben og forfulgt af Fjenden, og denne Dag naaede Armeen næppe en Mil frem til Indgangen til Passet Kurd-Kabul. I to Dage havde den saaledes kun tilbagelagt 1½ Mil! Grunden til, at Generalen lod gjøre Holdt, før man naaede gjennem Passet, var, at Afghanerne fra Kabul havde sendt Bud til ham med Løfte om at sende Fødemidler og Brændsel efter Soldaterne. Der kom imidlertid intet, og Tilbudet var kun sket for at opholde Flygtningene, indtil Afghanerne vare færdige med Passets Besættelse. Henad Aften bleve Briterne indhentede af Akbar Khan, ledsaget af 600 Ryttere; gjennem en Parlementair bebrejdede han Generalen den hovedkulds Afmarche, i det han samtidig lod sige, at han nu var kommen for at beskytte Armeen imod Ghazierne, men tillige forlangte nye Gisler, samt at Armeen skulde standse, indtil Efterretning kom om, at General Sales Detachement, i Følge Kapitulationen, havde rømmet Dschelalabad; under Ventetiden tilbød han at sørge for Troppernes Forplejning. General Elphinstone blev tvivlraadig om, hvad han skulde gjøre; men medens han betænkte sig, tabtes en Dag, som Fjenden benyttede

til at fuldstændiggjøre Besættelsen af det foranliggende Pas. Tilstanden i Bivuaken var denne Nat endnu værre end den forrige; for at faa et Øjebliks Varme brændte Hinduerne alt, hvad der kunde brænde, af deres Udrustning, ja skaanede end ikke Skæfterne paa Geværerne, ligesom flere Officerer saas at brænde deres Pistolkasser. I Nattens Løb døde mange af Kulde, Sult og Udmattelse.

Den 8de om Morgenen fordrede Akbar Khan bestemt nye Gisler. Efter at Brigadier Shelton havde nægtet at afgaa som saadan, meldte Major Pottinger sig frivillig og blev tillige med Kaptejnerne Lawrence og Mackenzie overgiven til Akbar, der modtog dem meget venlig og i alle Maader behandlede dem godt. Akbar gav nu Briterne Valget imellem at blive, hvor de vare, eller højst marchere til Passets østlige Udgang, for hvilket sidste Generalen bestemte sig.

Kurd-Kabul-Passet er en noget over en Mil lang, mørk Snævring, der fører ind imellem to Rækker stejle Bjærge, hvis Bund sjælden naas af Solens Straaler. Den gjennemstrømmes af en lille rivende Flod, hvis Løb den stærke Frost ikke havde kunnet binde, hvorimod Isen og den faldne Sne paa mange Steder havde hvælvet et troløst Dække over Strømmen, hvorover Vejen fører ikke mindre end 28 Gange. Da Briterne kom ind i Passet, havde Ghilzierne besat Klippeskraaningerne paa begge Sider af Vejen, og paa det snævreste Sted af Passet sendte de fra hvert Klippefremspring, hver Kløft og hver dækkende Stenblok en Regn af Kugler ned over den flygtende Hob. Bagagen blev aldeles opgiven, og Seapoyerne fandt sig endogsaa med apathisk Sløvhed i, at Røverne reve dem Geværerne ud af Haanden; tre Tusende skulle være faldne her eller udmattede være styrtede om, for senere at blive slagtede af Afghanernes lange Knive, — og midt i denne Fare og Ødelæggelse rede de engelske Damer med Bekymring for deres Børn, der hvert Øjeblik kom dem af Syne.

Atter overnattede man i Sneen uden Føde og Brændsel, og atter ilede næste Morgen Trainmandskab og Seapoyer afsted paa egen Haand, for forsvarsløse at lade sig slagte. Den øvrige Styrkes Opbrud skulde finde Sted Kl. 10; men paa Akbar Khans Tilbud om at skaffe Fødemidler til Veje og sørge for Briternes fremtidige Sikkerhed lod Generalen sig imod Sheltons Raad forlede til at udsætte Afmarchen. Under dette Ophold tilbød Akbar, som selv tvivlede om sin Evne til at yde den lovede Beskyttelse over for de vilde, fanatiske Stammer, efter Forhandling med Pottinger, at tage de engelske Kvinder og Børn under sin Beskyttelse, i det han lovede at føre dem til Pischawar, og Generalen gik ind derpaa; men Kvinderne, blandt hvilke befandt sig Ladyerne Macnaghten og Sale, nægtede at gaa alene, hvorfor det blev bestemt, at de gifte Officerer, omtrent en halv Snes, skulde ledsage dem. Desertion, der hele Tiden havde fundet Sted blandt de indfødte Regimenter, tog nu saaledes Overhaand, at kun to Mand bleve tilbage af Sjahens to Rytterregimenter.

Næste Morgen, den 10de Januar, vare de endnu levende Seapoyers Hænder saa ødelagte af Frost, at de ikke kunde betjene deres Geværer, som de derfor kastede bort, i det de paa ny ilede forud med Trainmandskabet. De vare saa aldeles lammede af Lidelser og Rædsler, at de dreve afsted, uden at vide, hvad de gjorde, eller hvad der var paa Færde, da Afghanerne i en snæver Hulvej faldt over dem og stak dem ned med deres Knive i saadanne Masser, at Ligene formelig spærrede Vejen. Ikke én Seapoy blev tilbage, al Bagage og alt Skyts paa en Haubits nær var tabt, og efter at Hovedstyrken i Hulvejen var bleven overdænget med en morderisk Ild, var der af bevæbnede endnu kun tilbage 50 Artillerister, 250 Mand af 44de Regiment og 150 Ryttere. Af hele den over 16,000 Mand stærke Hær var næppe en Fjerdedel i Live. Imidlertid skaffede Shelton, der denne Dag havde Bagtroppen, et Øjebliks Ro til Veje ved et

kraftigt Angreb paa Fjenden. Derimod gjorde Akbar Khan aldeles intet Forsøg paa at hjælpe Flygtningene.

Først nu gik det op for General Elphinstone, at Akbar spillede falsk Spil, og han bebrejdede ham Afghanernes Troløshed. Khanen erklærede sig da ude af Stand til at dæmpe Ghaziernes Raseri; men hvis Englænderne vilde nedlægge Vaabnene og ganske give sig under hans Beskyttelse, vilde han dog forpligte sig til at frelse deres Liv. Generalen kunde selvfølgelig ikke gaa ind herpaa, og da Shelton i et Krigsraad, der holdtes efter endt Dagmarche, foreslog at unddrage sig Fjenden ved en rask Nattemarche igjennem det farlige Dschigdillag-Pas, billigede han dette Forslag. For at fremskynde Marchen brøde Soldaterne hemmelig op, uden at ville belemres med Trainmandskabet; men da dette mærkede Afmarchen, forlangte det at gaa med. Det var en klar, lys Frostnat, og der laa kun et let Lag Sne, saa Marchen gik en Tid rask fremad; men da begyndte de at blive beskudte; naar Kuglerne kom for fra, arbejdede den ubevæbnede Hob sig tilbage til Bagtravet, og naar Skydningen kom bag fra, trængte den sig atter fremad, saa at det hele blev en ubevægelig, tæt sammenpakket Hob, hvor Fjendens Kugler anrettede et forfærdeligt Blodbad. Ved Daggry vare Briterne endnu over to Mil fra Jugdulluck, og vel fortsattes Marchen med en Kraft, der, anvendt fra Begyndelsen af Tilbagetoget, vilde have frelst Armeen; men Fjenden havde besat de foran værende Højder, og kun ved Sheltons Tapperhed og med store Tab fægtede de sig endnu et Stykke fremad. Da indhentede Akbar Khan Flygtningene og lod strax General Elphinstone og Brigadier Shelton anmode om en Sammenkomst. Han modtog dem venlig og beværtede dem, lovede ogsaa paa ny (men uden at holde det) at sørge for Føde til de udhungrede Soldater og at gjøre, hvad der stod i hans Magt, for at redde de ulykkelige; derimod forlangte han at beholde de to Officerer som yderligere

Gisler for Dschelalabads Rømning. Virkelig hørte Kaptejn Johnson, der forstod en Samtale, som blev ført paa persisk, at Akbar senere opfordrede de andre Høvdinger til at skaane de endnu levende Englændere, samt at han tilbød dem en betydelig Pengesum for at føre dem sikkert til Dschelalabad; men endnu tænkte Ghazierne, hvis Hævntørst overvandt deres Havesyge, mere paa at se Frankernes Blod end deres Guld, og da Akbar anstrængte sig for at omstemme dem, huskede de ham paa, at de i sin Tid, uden at blive hørte, havde raadet hans Fader til at dræbe Burnes, for at denne ikke skulde komme tilbage, medbringende en Armé.

Berøvet sine overordnede Førere, søgte nu Resten af Armeen, 120 Infanterister og 25 Artillerister, efter forgjæves at have ventet en Tid paa dem, at fortsætte den farlige Marche i Nattens Mørke; men Afghanerne faldt over dem med deres Knive og lode sig ikke drive bort med Bajonetten. — I det besværlige Jugdulluck-Pas, der fører stærkt opad imellem bratte Klippevægge, blev den lille Flok heftig beskudt fra Skrænterne, og da den naaede Pashøjden, havde Fjenderne spærret Gjennemgangen ved et let Forhug af Buske og Grene, bag hvilket de oppebiede dens Ankomst. Kun nogle faa, ca. 20 Officerer og 40 Soldater, hvoraf de fleste vare saarede, lykkedes det at trænge igjennem Barrikaden; men ved Gundamuck, ved Passets østlige Udgang, omringede Fjenden dem, og paa nogle faa nær, der faldt i Fangenskab, bleve de alle nedskudte, da de ikke vilde overgive sig. En lille Hob beredne Officerer, hvis Tal efterhaanden var smeltet ind til sex, var ilet forud for de andre og naaede en lille By ca. 3 Mile fra Dschelalabad; men da de standsede her et Øjeblik, for at faa noget Brød hos en Bonde, bleve de angrebne af Beboerne, og kun Doktor Brydon — den eneste af hele Kabul-Styrken, der undslap — naaede saaret og aldeles afkræftet til Dschelalabad den 13de Januar.

Som alt omtalt, var Sales Brigade kort før Opstanden i Kabul under sin paatænkte Hjemmarche til Indien standset i Gundamuck, hvorfra den holdt Ghilzierne i Ave og beherskede den ostlige Indgang til Jugdulluck-Passet. Den 4de November indløb Efterretning om Opstanden, og da Sale samtidig erfarede, at en af Høvdingerne med en betydelig Styrke vilde besætte et nærliggende Fort, skyndte Generalen sig med at overrumple det for at komme Fjenden i Forkjøbet. I det hele var Troppernes Tilstand tilfredsstillende, da Macgregor modtog Macnaghtens Ordre om, at Brigaden skulde vende tilbage til Kabul. Hvis denne Ordre, saaledes som Macgregor anbefalede, var bleven efterkommet, vilde Sagerne dèr rimeligvis have udviklet sig paa en mindre sørgelig Maade, og selv om Sale blot var bleven i Gundamuck, vilde derved i alt Fald en Del af Elphinstones Armé være bleven frelst; men i et Krigsraad blev det besluttet, at Brigaden skulde begive sig til Dschelalabad og forskanse sig dèr, for at optage Tropperne fra Kabul eller afvente Forstærkning fra Indien. Senere erklærede Sale, at Tilbagemarchen vilde have været umulig, da han manglede Ammunition, Levnedsmidler og Transportmidler og var omgiven af 30—40,000 oprørske Fjender; en Krigsret, der efter endt Krig skulde undersøge forskjellige Officerers Handlemaade, frikjendte ham ogsaa for alt Ansvar.

Den 11te November forlod Brigaden Gundamuck, ved hvilken Lejlighed ogsaa her Sjahens afghaniske Tropper løb over. Ghilzierne besatte strax Passene. Efter ringe Kamp naaede Sale den 13de November Dschelalabad, der toges ved Overrumpling og uagtet Fæstningsværkernes slette Tilstand forsvaredes med Kraft imod flere Angreb. Tillige blev med Vaabenmagt Proviant skaffet til Veje, men Tropperne bleve dog satte paa halv Ration. Det forhindrede dem imidlertid ikke i med Lyst og Iver at arbejde paa de i høj Grad forfaldne og mangelfulde Fæstningsværkers Udbedring; der herskede i det hele en fortrinlig Aand i Bri-

gaden, og man hørte aldrig her som i Kabul tale om, at den utilstrækkelige Føde gjorde Besætningen uskikket til at udføre sin Pligt, tvært imod, paa halv Ration arbejdede enhver for to. En udmærket Støtte og Raadgiver havde Brigadieren i Kaptejn Havelock, en fortrinlig dygtig Officer, der havde stor Indflydelse paa ham, uden hvilken han ikke sjælden vilde være vegen tilbage for energiske Forholdsregler og bukket under for det store Ansvar.

Den 9de Januar modtog Brigaden General Elphinstones og Pottingers Meddelelse (af 29de December) om Kapitulationen tillige med Ordre til at rømme Dschelalabad; men i et Krigsraad besluttedes det ikke at opgive den vigtige Stilling, saa meget mindre som man vidste, at Akbar Khan havde opmuntret Omegnens Stammer til at tage Byen og nedhugge Frankerne. Den 13de Januar saae Besætningen, der arbejdede paa Voldene, en Englænder paa en Pony, begge øjensynlig lige afkræftede, langsomt vakle henimod Byen. Nogle Ryttere sendtes ud for at hjælpe Manden, og saaret og halv død af Udmattelse blev Doktor Brydon bragt ind og meldte sig som den eneste Levning af over 16,000 Mand, den eneste, der kunde fortælle om deres Ødelæggelse.

Imidlertid fortsattes med Kraft Forberedelserne til at kunne udholde en Belejring, samtlige Afghanere i Staden, indbefattet Resten af Sjahens indfødte Rytteri, udvistes, og Fourageringerne og Arbejderne paa Fæstningsværkerne fortsattes.

Akbar Khans hvide Telte, et Bytte fra Briterne, saas nu kun en Fjerdingvej fra Fæstningsværkerne; men disse vare næsten aldeles færdige og Besætningen fuld af Tillid. Da indtraf der den 19de Februar en uventet Begivenhed, i det en stærk Jordrystelse i ét Minut frembragte større Ødelæggelse paa Fæstningsværkerne og Byen, end en hel Maaneds Bombardement af en stor Hær vilde have foraarsaget, og hvis Akbar havde benyttet Øjeblikket til

Angreb, havde han rimeligvis taget Byen; men heldigvis var han selv optagen af Jordskjælvet, saa at Besætningen, der med utrætteligt Mod begyndte for fra paa Arbejdet, igjen næsten havde afhjulpet Skaden inden Maanedens Udgang, da Fjenden indesluttede Byen. Der gjordes flere heldige Udfald, hvorved Akbars Tropper hver Gang sprængtes; men han holdt Byen afskaaren fra Proviantering, Ammunitionen begyndte at blive knap, og Foder til Hestene var ikke til at opdrive. Intet Under derfor, at Sale og Macgregor skyndte paa den Forstærkning fra Indien, der skulde bringe dem Undsætning. Den 1ste April var Garnisonen saa heldig at bemægtige sig 500 af Afghanernes Faar, som de havde ladet græsse paa Sletten, og Generalen lod strax Byttet fordele til Afdelingerne. Seapoyerne af 25de Regiment frabade sig imidlertid deres Andel og bade i ærbødige Udtryk Generalen om, at den maatte blive givet til deres tapre Kammerater af 13de Regiment, »da Kjød var mindre nødvendigt for Indierne end for Evropæerne.« Et saa kammeratligt Forhold havde under god Kommando udviklet sig under de 5 Maaneders Savn og Kampe.

Den 5te April fortalte Rygtet fra Akbars Lejr, at Undsætningstropperne fra Indien under General Pollock vare blevne slaaede i Cheiber-Passet; men næste Dag hed det, at Sirdaren (Emiren) var ved at bryde op, for at dæmpe en ny Revolution i Kabul. Øjeblikket til at angribe var nu kommet for Besætningen, og i et Krigsraad (der ellers siges aldrig at beslutte at slaas) blev man enig om, ikke at lade det gaa ubenyttet hen. Med en Styrke paa 360 Mand udførtes et saa kraftigt Angreb paa Akbars 6000 Mand, at disse aldeles sprængtes, Lejren tillige med nogle af Briternes tabte Kanoner erobredes med et Tab af kun c. 60 Mand, og da den længselsfuldt ventede Undsætning kort efter ankom, var det en sand Glædesdag for Besætningen, der i en Takke-Proklamation fra Vicekongen

benævnedes »the illustrious garnison«, et Hædersnavn, som den senere beholdt.

Ogsaa i Kandahar havde den britiske Besætning under General Nott tappert holdt ud lige over for Fjenden, og Englænderne sloge ikke alene denne og adsplittede fuldstændig Belejringstropperne, men da General Nott i Marts 1842 fik Efterretning om, at den forventede Undsætningshær under Brigadier England vel var trængt gjennem Bholan-Passet, men paa Grund af slet Førelse havde lidt et Nederlag og vilde slaa sig til Ro i Ketta (Kota), sendte han Undsætningstropperne en Brigade i Møde, og det lykkedes denne at aabne Khodschak-Passet for Brigadier England, hvorpaa begge Brigader uhindret naaede Kandahar. Her var Fjenden alt adsplittet, og Høvdingerne begyndte at falde til Føje, uagtet der ikke blev anvendt Bestikkelse paa dem. I Følge gammel Praxis ønskede Rawlinson at benytte dette Middel; men General Nott satte sig med Bestemthed derimod, i det han sagde: »I tre Aar har jeg med dyb Beklagelse set den ødelæggende Maade, hvorpaa store Summer ere udøste til de afghaniske Sirdarer (Emirer) og Høvdinger, hvilket jeg sikkert tror, har bragt alle de nuværende Vanskeligheder over os.«

Da Tidenden om, at den øst fra kommende Forstærkning under General Pollock ogsaa lykkelig var ankommen til Dschelalabad, blev der skudt Kongesalut fra Kandahars Volde. Nu stode Briterne atter rede til fra to Sider at rykke mod Kabul.

(Sluttes.)

Frode Jürgensen.

Kong Victor Amadeus af Savoyen og Sardinien.*)

Huslige Tragedier blandt kongelige Familier synes i Almindelighed at besidde en uimodstaaelig Tiltrækningskraft for Historikerne: Don Carlos's Henrettelse i Følge hans Faders Befaling; Dronning Caroline Mathildes og hendes Elskers Domfældelse og Straf; det sidste skæbnesvangre Møde mellem Prinsesse Sophia Dorothea og den dømte Königsmark, disse og mange andre ere blevne grundig diskuterede, og ingen falsk Finfølelse, ingen ilde anbragt Omhu for de levendes eller dødes Rygte har formaaet at undertrykke eller tilsløre Motiverne eller Kjendsgjerningerne. Det er derfor saa meget mere mærkeligt, at de forunderligste Hændelser af en meget mistænkelig Karakter have kunnet finde Sted i et af Evropas ældste og mest berømte suveræne Huse, uden at fremkalde Indsigelser eller Undersøgelser: at saadanne Begivenheder som Victor Amadeus II's Tronfrasigelse, Fængsling og Død, der indtraf i det korte Tidsrum af to Aar (1730—1732), ere blevne ganske ligegyldig optegnede, næsten som noget, der faldt af sig selv, og kun med en henkastet Bemærkning

*) Efter The Quarterly Review, July & Oct. 1874.

om Lykkens Omskiftelser; at en Statsmand, Kriger og Lovgiver, som havde skuffet og ydmyget den store Konge, vundet et Kongerige, ført Armeer til Sejr, opsat endnu brugelige Love og Systemer for Finansvæsenet, en Mand, som var Bedstefader til en mægtig Monark og Svigerfader til en anden, at en saadan Mand kunde blive bortryddet fra den Skueplads, hvor han havde spillet en saa fremtrædende Rolle, lige saa pludselig som en Sultan afsættes af en Storvesir, eller en Skyggekonge i Middelalderen tilsidesattes af sin Major Domus; men før vi gaa over til at omtale denne interessante og vigtige historiske Episode, ville vi først give et kort Omrids af hans Levnedsløb.

I.

Victor Amadeus var født i Maj 1666 og overtog i September 1684 Herredømmet over sit Hertugdømme, der dog kun ugjærne overgaves ham af hans Moder, Regentinden. Hans Besiddelsers Beliggenhed paa den franske Side af Alperne gjorde ham fuldstændig afhængig af hans mægtige Nabos Naade, og Ludvig den store behandlede ham som en Vasal, der ikke var berettiget til at have nogen egen Vilje, ja næppe nogen egen Mening. Meget imod sin Tilbøjelighed adlød Victor Amadeus en bestemt Befaling om at medvirke i den Religionsforfølgelse, som fulgte paa Tilbagekaldelsen af det nantiske Edikt; i Spidsen for en væbnet Styrke rensede han sit Territorium for alle Huguenotter og Valdensere; men hans Lunkenhed for denne Sag var tydelig nok, og da Ludvig desuden havde faaet Nys om hans hemmelige Forbindelser med Protestanterne, sendte han ham Marskalk Catinat i Spidsen for en fransk Armé, for at bringe Sagerne til en Afgjørelse. De tilbudte Betingelser vare saa temmelig lige med en fuldstændig Underkastelse; det befæstede Slot Verrue og Fæstningen

Turin skulde opgives, og hele den savoyiske Armé fordeles i den franske. Dreven til det yderste tog Hertugen til sidst en Beslutning, som han længe havde haft i Sinde; han sluttede sig nemlig (Juni 1690) til det berømte Forbund i Augsburg og gjorde derved en Ende paa det fredelige, men ydmygende Forhold, som i tresindstyve Aar havde bundet Savoyen til Frankrig, og udfordrede dristig til en Kamp, af hvilken han, skjønt Begyndelsen var ildevarslende og truende nok, dog til sidst gik ud som sejrrig Hersker over en uafhængig Nation.

Budskabet om Brudet med Frankrig, som han i egen Person forkyndte den forsamlede Adel og forsvarede i et offentligt Manifest, modtoges med Begejstring af hans Undersaatter af alle Klasser, ved Hjælp af frivillige fik de vigtigste Byer snart en tilstrækkelig Besætning, og en Armé, der var større end Catinats, samledes til Hovedstadens Forsvar; men de allierede, paa hvem Hertugen især gjorde Regning, tabte Modet efter Slaget ved Stafarda og forbleve uvirksomme, medens den ene af hans faste Stæder blev tagen efter den anden, og hans Land oversvømmet af Fjenden. Det første Felttog i Aaret 1690 var uheldigt, og det næste Aars Felttog blev det endnu mere ved Explosionen af et Krudtmagasin i Nizza, hvis Kapitulation ved denne Ulykke blev uundgaaelig. Herved aabnedes de af denne By beherskede Bjærgveje for Franskmændene, og Catinat sprængte ikke blot Befæstningsværkerne ved Aveillane i Luften, hvilket maaske kunde forsvares af militære Grunde; men han var endogsaa lav nok til at sætte Ild paa Hertugens Yndlingsvilla ved Rivoli. Hertugen, som fra Turins Højder betragtede Flammernes Fremskriden, udbrød: »Ak, Gud give, at alle mine Paladser saaledes vare brændte til Aske, og at Fjenden blot vilde skaane mine Bønders Hytter!« Ligesom Turenne i de pfalziske Lande og, det gjør os ondt at maatte sige det, ligesom Victor Amadeus selv, da hans Tur kom, saaledes brændte og øde-

lagde nu Catinat alt, hvad han traf paa sin Vej. Engang kom nogle flygtende Bønder og kastede sig for Hertugens Fødder, i det de anraabte ham om Hjælp, og efter at denne med Udtryk af den varmeste Medlidenhed havde tømt sin Pung iblandt dem, rev han sin Ordenskjæde af Halsen, sønderbrød den og uddelte Stumperne imellem dem. Saadanne Træk, af hvilke der berettes mangfoldige, saa vel som hans glimrende Mod forhøjede Folkets Kjærlighed og Beundring, og Hertugen gjorde sig næppe skyldig i nogen stor Overdrivelse, da han svarede de Chamery, en hemmelig fransk Agent, der i Aaret 1692 advarende bemærkede, at hvis Krigen vedvarede meget længere, saa vilde han blive fuldstændig blottet for Tropper: »Min Herre, jeg vil stampe i Jorden, og der vil fremstaa Soldater.«

Om endskjønt Victor Amadeus igjen blev slaaet af Catinat ved Marsaglia og maatte gjennemgaa mange forskjellige Slags Omvexlinger, lykkedes det ham dog at indgyde sine Modstandere en saadan Respekt, at de ansaa det for at være af højeste Vigtighed at fjærne ham fra Forbundet. I denne Hensigt blev der gjort ham saa fristende Tilbud, at han i Avgust 1696 undertegnede en særskilt Traktat med Frankrig, hvori det bestemtes, at han skulde have alle de Landsdele tilbage, som vare tagne fra ham, at Hertugen af Burgund, Ludvigs Sønnesøn, skulde ægte hans ældste Datter, at hans Gesandter i Versailles skulde staa paa samme Trin som Kongernes, og at Frankrig og Savoyen i Forening skulde aftvinge Østerrig og Spanien en Anerkjendelse af Italiens Nevtralitet, som derpaa ligeledes skulde anerkjendes af Frankrig. Da dette store Maal endelig var naaet, var hans Anseelse og Vigtighed syd for Alperne i en væsentlig Grad forhøjet, endskjønt det var bogstavelig sandt (som det er fremstillet af Voltaire), at han i en Maaned var Generalissimus baade for Kejseren og for Ludvig den fjortende. Hans Frafald syntes at være smittende og førte til Resultater, der i Følge hans Biografer

forhojede hans Anseelse, uden Hensyn til Motiverne eller til hans Handlingers egentlige Beskaffenhed. Enhver af de allierede skyndte sig at aabne særskilte Underhandlinger, alle de vigtigste krigsførende Magter vare Deltagere i Traktaten eller Traktaterne i Ryswick 1697, og efter Traktaten i Karlowitz i Januar 1699 blev det optegnet som et mærkværdigt Fænomen for den Tidsalder. at hele den civiliserede Verden virkelig havde Fred i næsten to Aar.

Denne rolige, fredelige Periode tog imidlertid i Aaret 1701 en brat Ende ved den spanske Arvefølgekrig, og Italien blev igjen Kamppladsen til Trods for dets pralende Nevtralitetserklæring. Victor Amadeus dannede med det savoyiske Kontingent en Del af den Armé Franskmænd og Spaniere, som blev slaaet af de kejserlige ved Chiari; han fik en Hest dræbt under sig, medens han dækkede Tilbagetoget, og det indrømmedes fra alle Sider, at han havde lagt den ridderligste Tapperhed for Dagen og givet udmærkede Prøver paa sin gode Tro; men dette opvakte blot Villeroys Jalousi; denne havde nemlig fortrængt Catinat og indlod sig i denne Kamp tvært imod de kyndigste Militæres, deriblandt Hertugens, Mening. »Denne Marskalk,« siger Voltaire, »kom til Italien for at give Befalinger til Marskalk de Catinat og af Mistro til Hertugen af Savoyen. Han lagde intet Skjul paa, at det var hans faste Overbevisning, at Ludvig den fjortendes Yndling, Befalingsmanden over en mægtig Armé, stod langt over en Fyrste; an kaldte aldrig Hertugen andet end Monsieur de Savoie, han behandlede ham som en General i Frankrigs Sold og ikke som en Suveræn, der var Hersker over det Grænseskjel, som Naturen selv har sat imellem Frankrig og Italien.« Virkningerne af det franske Hovmod forværredes endnu mere ved den urimelige spanske Etikette. I Følge den Politik. som de franske Statsmænd af den gamle Skole endnu holde fast ved: at have svage Stater ved deres Grænser, havde Ludvig foresat sig for enhver Pris at

hindre Savoyens Udvidelse; men for paa en nem Maade at stille Hertugen tilfreds i dette kritiske Øjeblik, var den unge Konge af Spanien bleven gift med hans anden Datter. Et Par Maaneder efter denne Begivenhed mødtes Svigerfaderen og Svigersønnen efter Aftale i Nærheden af Alessandria, Philip i en Karret eller Kaleschevogn og Victor Amadeus til Hest. Det naturligste vilde nu have været, at Victor Amadeus var stegen ned og havde indtaget det ledige Sæde i Karreten; men dette modsatte Ceremonimesteren, Marquis de Lonville, sig, i det han erklærede, at denne Plads udelukkende var bestemt for Konger. Paa samme Maade bestemte han ogsaa, at Hertugen ikke havde Ret til at sidde i en Lænestol i Kongens Gemak; saaledes saaret paa sit ømme Sted forlod Victor i Vrede Alessandria.

Efter Slaget ved Luzara, i det paafølgende Felttog, roste Kong Philip højlig de piemontesiske Troppers Holdning og forærede deres Anfører, Grev des Hayes, et Sværd med Guldfæste og en spansk Hest; men Hertugens Fraværelse fra sin sædvanlige Plads i Spidsen for sine Tropper blev Gjenstand for hadefulde Udtydninger, og det blev hurtig bekjendt, at et tysk Sendebud havde haft hyppige Sammenkomster med hans Ministre. Ludvig handlede nu med den ham egne Hovmod og Hastighed; han sendte Befaling til at afvæbne Piemonteserne og arrestere Hertugen og skrev til ham:

»Monsieur! Siden Religion, Ære og Deres egen Underskrift har vist sig uden Betydning i vort indbyrdes Forhold, sender jeg min Fætter, Hertugen af Vendôme, for at forklare Dem min Vilje; han vil give Dem fire og tyve Timer til at træffe en Beslutning.«

Victor Amadeus svarede med det samme Antal Linier:

»Sire! Trusler skræmme mig ikke; jeg skal tage de Forholdsregler, der anstaa mig bedst, med Hensyn til den uværdige Fremgangsmaade imod mine Tropper. Jeg har

intet videre at forklare, og jeg afslaar at lytte til noget som helst Forslag.«

Hans Folk var lige saa oprørt over den Ringeagt, der var vist ham, som han selv. Den tapre, lille Nation stod ham bi med en saadan Kraft og Redebonhed, at han efter et utrolig kort Tidsrum var i Stand til at lade den hovmodige Despot føle Vægten af det Lod, som en Hertug af Savoyen kunde kaste i en af Vægtskaalene, naar Overherredømmet i Evropa balancerede saa usikkert. Præsident Henault, der skriver om Sagen fra et fransk Synspunkt, fremstiller tydelig nok hans Frafald som den vigtigste Aarsag til alle Krigens Uheld. Den Kunst at skifte Parti og Politik forstod denne Fyrste til visse til Fuldkommenhed; men det er dog langt fra godtgjort, at han ved denne Lejlighed trængte til Voltaires temmelig kompromitterende Forsvar: »Dersom Hertugen af Savoyen var noget efterladen med at tage Hensyn til Naturens Lov eller Folkeretten, er dette et moralsk Spørgsmaal, som kun har lidet at gjøre med Suverænernes Opførsel.« Datoen paa Forbundsakten imellem ham og Kejseren, 5te Januar 1703, viser, at de ikke havde truffet nogen bestemt Aftale for et længere Tidsrum før tre Maaneder efter de piemontesiske Troppers tvungne Afvæbning.

De paafølgende Felttog i Aarene 1703—1705 vare for Hertugen en næsten uafbrudt Række af Ulykker. Der var en Tid, da hans Stilling nøjagtig lignede Frederik den stores i Aaret 1757, naar Macaulay beskriver, hvorledes han red om med Giftpiller i én og et Bind slette Vers i en anden Lomme, dog med Undtagelse af Versene; thi Victor Amadeus befattede sig aldrig med Rimeri; men han lignede ogsaa Frederik i Uforsagthed, Udholdenhed i sine Planer og i Evne til at holde ud i Modgangens Tid, indtil Lykken vendte sig. I Maj 1705 var han fuldstændig i Klemme i sin Hovedstad, som Franskmændene belejrede med en overvældende Styrke. Dens Fald blev anset for

uundgaaelig, og Ludvig forkyndte, at han vilde ankomme i egen Person for at være Vidne til, hvorledes hans frygteligste og mest hadede, om endskjønt i Henseende til Besiddelser, mest ubetydelige af hans Fjender blev fuldstændig ydmyget. Hele Evropas Øjne vare fæstede paa denne Belejring som paa en Duel paa Liv og Død mellem to frygtelige Modstandere; thi om end det umiddelbare Udfald saae ud til at være mindre truende for den ene, viste dog Resultatet, at det i lige høj Grad var et Vendepunkt for dem begge.

Begyndelsen lignede næsten en Æreskamp i Riddertiden; førend man begyndte at beskyde Byen, afsendtes en fransk Officer med et Parlementærflag for at tilbyde de sardinske Prinsesser Lejdebrev, hvis de ønskede at drage bort til et sikkert Sted, samt for at anmode Hertugen om nøje at betegne den franske Overanfører Feuillade det Sted, han havde udvalgt til sit Hovedkvarter, da Kongen havde givet en bestemt Befaling til, at dette skulde skaanes. Hertugen svarede, at saa længe Belejringen varede, vilde hans Standkvarter være, hvor som helst hans Nærværelse kunde være til Nytte, og hvad Lejdebrevet angik, takkede han paa det ærbødigste hans Majestæt for dette velvillige Tilbud; men eftersom han var Herre over en af Byens Porte, kunde Prinsesserne forlade den, naar som helst det syntes dem passende.

Forskansningerne, deri indbefattet Udenværkerne, dækkede et alt for stort Fladerum, til at de kunde holdes fuldstændig indesluttede, og der gik næppe en Dag, uden at Hertugen gjorde et Udfald i Spidsen for en udvalgt Flok Dragoner og Infanteri for at beskytte Tilførsler, eller for at sprede Belejrernes Opmærksomhed og afbryde Forbindelsen imellem dem. Den franske General, som haabede ved et coup de main at bringe Krigen til en hurtig Afslutning, forsømte Belejringsoperationerne for at gaa paa Jagt efter Hertugen; engang blev Victor overrumplet og om-

ringet af en stor Overmagt; hans Fætter, Prins Emanuel de Soissons, og Kaptejnen for hans Garde. Grev de Saint-Georges, bleve saarede ved hans Side, han selv blev reven af Hesten og traadt ned; men det lykkedes ham dog at udfri sig og naa tilbage til Turin den samme Dag, som Hr. de Feuillade vendte tilbage til sin Lejr efter en unyttig Forfølgelse, der havde varet i tre Uger.

Indbyggernes Begejstring steg i Forhold til de Fordringer, der stilledes til dem. Over tre Hundrede Kvinder, skriver et Øjenvidne, kunde man se bære Jordsække paa deres Skuldre, for med dem at udbedre Brecherne paa de mest udsatte Punkter af Forsvarslinien, uden at røres eller i det mindste uden at forfærdes ved Synet af deres dræbte Kammeraters blødende Legemer. Endogsaa Børnene mødte Faren med en Latter og bragte Budskaber og Fødemidler omkring midt under Ilden. Man fortæller navnlig om én heltemodig Handling, der vidnede om den mest ophøjede Troskab og Fædrelandskjærlighed, og som næppe hverken før eller senere er bleven overtruffen. Pietro Micca, en menig Artillerist, havde tillige med en Kammerat, hvis Navn er ubekjendt, Post ved en Mine under en bedækket Gang, der førte lige ind i Fæstningens Indre. Ved en natlig Overrumpling havde Fjenderne naaet Døren til denne Gang, der var lige over for Udenværkerne, før der blev slaaet Alarm, og nu forsøgte de at sprænge den med deres Øxer. Der var ingen Tid til at lægge en Ledning; men Pietro greb sin Kammerat i Armen og befalede ham at skynde sig bort, saa hurtig han kunde; derpaa greb han efter nogle Øjeblikkes Forløb en Lunte, satte den til Minen og sprængte saaledes sig selv i Luften tillige med tre Kompagnier franske Grenaderer.

En almindelig Storm blev afslaaet med stort Tab, og Udfaldet af Belejringen var endnu tvivlsomt, da indtraf Prins Eugen under Byens Mure i Spidsen for fyrretyve Tusend Mand kejserlige Hjælpetropper; han havde en

Sammenkomst med Hertugen, hvorved det blev bestemt, at han skulde omgaa Belejrernes Linie og levere et Slag. I det franske Krigsraad foreslog et Parti med Hertugen af Orleans i Spidsen at forekomme denne Bevægelse ved et Angreb, i det de gjorde gjældende, at hvis Slaget blev vundet, vilde Staden falde af sig selv, og tabte man det, vilde der dog ikke være noget andet Valg end at drage bort. Dette Forslag blev dog forkastet af Marsin, der var Prinsens militære Hovmester, og man besluttede at oppebie Fjenden i Forskansningerne, uagtet disse havde en Udstrækning af over tre Mile og nødvendigvis maatte have mange svage Punkter. Efter to Gange at være drevne tilbage brød de allieredes Infanteri igjennem; det piemontesiske Rytteri fulgte efter under Anførsel af Hertugen og slog det franske paa Flugt; da nu ogsaa Garnisonen gjorde et betimeligt Udfald og gjennembrød de slagne fjendtlige Rækker, var Sejren fuldstændig. Samme Aften droge de to Prinser i Triumf ind i Turin, medens Klokkernes Ringning og Kanonernes Tordnen blandede sig med det glædesdrukne Folks Jubelraab.*) Slaget ved Turin befriede Italien for Franskmændene, ligesom Slaget ved Blenheim havde befriet Tyskland. Foruden at Hertugen gjenvandt alt, hvad han havde tabt, var han nu endogsaa stærk nok til at føre Krigen ind i Fjendens Land ved et Indfald i Provence og Dauphiné; men den Modtagelse, han her fik, var en saadan, at han mærkede, at hvor let det end kunde være at komme ind i Frankrig, var det ingenlunde saa let at komme ud af det igjen.

Hans Stilling ved Krigens Slutning var saaledes, at den maa have overtruffet selv hans mest sangvinske Forventninger. Ved Traktaterne i Utrecht og Rastadt (1713—14) erhvervede han, foruden en rundelig Udvidelse af sine Alpelandes Grænser, Sicilien med Titel af Konge, samt en

---

*) Se nøjere Hist. Arkiv 1872. I, 192—93.

formelig Anerkjendelse af den Arveret til den spanske Trone efter Bourbonerne, som den spanske Kong Karl den anden i sit Testamente havde tillagt ham. Sicilien blev rigtig nok igjen frataget ham inden fire Aars Forløb; men til Erstatning blev han ved Traktaten i London 1720 gjort til Konge af Sardinien, en Titel, som uantastet hævdedes af hans Efterfølgere, indtil den afløstes af den stoltere Titel: Konge af Italien.

II.

Victor Amadeus havde nu Lejlighed til at hengive sig til sit Herskerkald, og man indrømmer fra alle Sider, at han i enhver Gren af Statsforvaltningen indførte de gavnligste Reformer. Ved en god Bestyrelse mere end fordoblede han sine Indtægter, uden utilbørlige Indskrænkninger og uden at undertrykke sine Undersaatter. »Savoyen og Piemont,« beretter en upartisk Autoritet, Grev d'Argenson, »frembøde paa hans Tid Skuet af et Monarki, der var lige saa godt indrettet, som nogen Republik kunde være; de dannede, saa at sige, en Stat, hvor alt var som trukket paa en Snor (tiré au cordeau). Der var sørget for enhver Ting, og de store Riger kunde her have faaet mange nyttige Lærdomme, som vare anvendelige i enhver af deres Provinser.« Det maa end videre til Victor Amadeus's Ære bemærkes, at han var den første katholske Regent, som unddrog sig Jesuiternes Magt over hans Samvittighed og berøvede dem Ledelsen af Folkeopdragelsen i sine Stater. Hans Mistillid til dem, fortalte han Grev de Blondel, skrev sig fra en Tilstaaelse, som hans egen Skriftefader, en Jesuit, havde gjort ham paa sin Dødsseng: »Dybt følende Deres mange Gunstbevisninger kan jeg kun vise min Taknemmelighed ved et sidste Raad; men dette er af saa stor Betydenhed, at det maaske er tilstrækkeligt til at betale min Gjæld. Hav aldrig en Jesuit til Skriftefader.

Spørg mig ikke om Grundene til dette Raad; thi jeg har ikke Ret til at fortælle dem.«

Økonomiske Reformatorer ere sjælden almenyndede, og Kongen havde fjærnet Adelen fra sig ved Tilbagetagelsen af Privilegier og Salget af Titler; men den kloge og oplyste Monark stod paa Højdepunktet af sin Indflydelse og Lykke, baade hjemme og i Udlandet, da han pludselig forkyndte den Beslutning at abdicere til Fordel for sin yngste og eneste endnu levende Søn. Der blev opbudt stor Snildhed for at udfinde Grunden til denne Adfærd. Efter én Fremstilling var Aarsagen, at han havde indgaaet modstridende Forbindelser med de kejserlige og Franskmændene i Forventning af en truende Fornyelse af Krigen; efter en anden, at da man nægtede ham Aflad, saa længe et nylig indgaaet Ægteskab med hans Maitresse blev holdt hemmeligt, trak han sig tilbage til en Undersaats Stilling for at føje Damens og Præsternes forenede Fordringer. Ingen af disse Forklaringer kunne imidlertid antages, og det sandsynligste er, at Victor Amadeus, som nylig havde lidt af huslige Sorger og en stræng Sygdom, abdicerede, fordi han var led og kjed at Kronens glimrende Smykke og nedtrykket af dens Bekymringer og Ansvar.

Den 3dje September 1730 lod han paa Slottet Rivoli sammenkalde Ridderne af Annunciata-Ordenen, Ministrene, Præsidenterne for de højeste Domstole og alle Granderne, uden at forkynde Hensigten med Mødet for nogen, undtagen for Prinsen af Piemont og Marquis del Borgo. Da alle vare samlede, paabød Kongen Stilhed, og Marquis del Borgo oplæste derpaa et Aktstykke, ved hvilket hans Majestæt gav Afkald paa Tronen og overdrog Regeringen til Karl Emanuel. Dette Dokument var affattet i de samme Udtryk som Karl den femtes Tronfrasigelsesakt; det anførte de samme Bevæggrunde: fremrykket Alder, Sygdom og Ønsket om i en rolig Hviletid efter Tronens Uro at forberede sig til Døden; men Omstændighederne vare lige saa vidt for-

skjellige som Følgerne. Victor Amadeus handlede efter en øjeblikkelig Indskydelse; Karl den femte derimod efter lang Selvprøvelse og Eftertanke. Vi lære af Sir William Stirling Maxwell, at »skjønt det ikke er muligt nøjagtig at bestemme den Tid, da Kejseren fattede sin berømte Beslutning, er det dog sikkert, at Bestemmelsen var tagen mange Aar, førend den blev udført. Med sin Gemalinde Isabella, som døde i Aaret 1538, var Karl kommen overens om, at saa snart Statens Anliggender og deres Børns Alder tillod det, vilde de trække sig tilbage fra Verden og tilbringe Resten af deres Liv, han i et Munkekloster og hun blandt Nonner. I 1542 betroede han sin Hensigt til Hertugen af Gandia; i 1546 blev der hvisket om denne Plan, og den blev omtalt af Venezias Gesandt. Bernardo Navagiero, i en Indberetning til Dogen.« Den samme vel underrettede Forfatter gjendriver paa en næsten foragtelig Maade den ofte gjentagne Paastand, at Kejserens Liv i Yuste gik hen med Anger over hans Opgivelse af Magten, og at Philip bestandig foruroligedes af Frygt for, at hans Fader en Dag kunde vende tilbage til Tronen; Maxwell paastaar, at Sønnen var lige saa fri for Skinsyge som Faderen for Anger. »I Sandhed, Philips sønlige Kjærlighed og Ærbødighed skinner som et Guldkorn i hans Karakters uædle Metal. Hans Fader var den eneste af de stærke og kloge Mænd, der krydsede hans Livsbane, hvem han aldrig mistænkte, undervurderede eller behandlede ilde; men Karls Ro kan ikke være bleven forstyrret af Sorg over hans opgivne Scepter; thi i Virkeligheden opgav han det slet ikke, men svang det i Yuste lige saa kraftig, som han havde svunget det i Augsburg eller Toledo.«

Man vil vanskelig kunne tænke sig en skarpere Modsætning hertil, baade med Hensyn til den politiske og de handlende kongelige Personers Stilling, end det formentlig tilsvarende Drama i Turin. Sønnen var bleven opdragen i slavisk Ærefrygt for sin Fader, og denne havde, indtil en

kort Tid før Tronfrasigelsen, aldeles ikke lagt Skjul paa den ringe Mening, han nærede om hans Evner. Ligesom mistroisk imod sig selv afrejste Exkongen allerede Dagen efter Ceremonien, Klokken 7 om Morgenen, til det Sted, han havde valgt til sit Ophold. Ved Afskedssammenkomsten udtalte Karl Emanuel flere Gange det Ønske, at Tronfrasigelsen ikke skulde anses for aldeles ubetinget; men hertil svarede Victor Amadeus: »Min Søn, den øverste Magt taaler ingen Deling; jeg kunde maaske misbillige dine Handlinger, og dette vilde kun gjøre Skade; det er bedre slet ikke mere at tænke derpaa.« Dog bestemte han, at der skulde sendes ham en ugentlig Indberetning om Sagernes Tilstand og Fremskridt. Det var denne Indberetnings Ophør, som først fremkaldte Bebrejdelser og det Forhold, der blev udtydet som Beviser paa en Sammensværgelse for med Magt at tilbagetage Tronen.

Et Aar og tre Uger efter Tronfrasigelsen (26de September 1731) blev der afholdt et Statsraad under Kong Karl Emanuels Forsæde. Foruden de egentlige Medlemmer vare tre af de højeste Adelsmænd, Hærens øverste Anfører og Ærkebiskoppen af Turin her til Stede; paa Forslag af Premierministeren, Marquis d'Ormea, blev det enstemmig besluttet, at Victor Amadeus skulde belægges med Arrest, den unge Konge brast i Taarer og kunde ikke underskrive Ordren uden Marquiens Hjælp, som førte hans Haand eller, som nogle berette, tvang ham til at nedskrive sit Navn. Saa snart d'Ormea havde faaet Ordren, skyndte han sig uopholdelig at bringe den i Udførelse; han overtog selv Ledelsen af den Troppestyrke, som udførte Arrestationen paa den raaeste, mest ydmygende og fornærmelige Maade; den berømte Fyrste, som den Gang var i sit sex og tresindstyvende Aar og nylig havde lidt af et apoplektisk Anfald, blev midt om Natten trukken ud af sin Seng, halv paaklædt kastet i en Vogn og over Hals og Hoved ført afsted til Fængslet; her døde han den 31te Oktober 1732 og

afgav saaledes et Exempel mere paa den bekjendte Regel, at der for Fyrsterne kun er et kort Mellemrum imellem Fængslet og Graven.

Det Indtryk, disse Begivenheder gjorde, og den almindelige Betragtningsmaade, der gjorde sig gjældende med Hensyn til dem, gjengives hos Voltaire saaledes: »Fire Suveræner i dette Aarhundrede nedlagde Kronen, Kristine, Kasimir, Philip den femte og Victor Amadeus. Philip V overtog kun igjen Herredømmet imod sin Vilje, Kasimir tænkte aldrig derpaa; Kristine blev for en Tid fristet dertil ved en Fornærmelse, som tilføjedes hende i Rom. Amadeus alene ønskede med Magt at tilbagetage den Trone, som hans Uro havde bevæget ham til at opgive. Udfaldet af dette Forsøg er vel bekjendt; hans Søn Karl Emanuel vilde have erhvervet sig en Hæder, større end Kronens, ved at tilbagegive sin Fader, hvad han havde modtaget af ham, hvis Faderen alene havde forlangt det, og Omstændighederne havde tilladt det; men det var, sagdes der, en ærgjerrig Elskerinde, som ønskede at regere, og derfor var hele Raadet nødt til, for at hindre de skæbnesvangre Følger, at lade ham, der engang havde været deres Hersker, fængsle. Han døde i Fængslet 1732. Det er fuldstændig falsk, at det franske Hof havde til Hensigt at sende 20,000 Mand for at forsvare Faderen mod Sønnen, saaledes som det berettes i Optegnelserne fra den Tid. Hverken denne Konges Tronfrasigelse eller hans Forsøg paa igjen at tilrane sig Magten, eller hans Fængsel eller hans Død foraarsagede den ringeste Bevægelse blandt de omboende Nationer.«

Muratori omtaler den Frygt, man nærede for, at Victor Amadeus skulde gjøre sig skyldig i nye Daarskaber, og tilføjer:

»Hans Søn, Kongen, saae sig saaledes udsat for Krænkelse og Fornedrelse, ikke blot af sin kongelige Værdighed, men ogsaa af sin Ære og Statens Velfærd; og efter at han forgjæves havde søgt at berolige sin Faders Sind og formaa

ham til en mere passende Tænkemaade, sammenkaldte han sine klogeste civile og militære Raadgivere, forelagde dem Sagernes Tilstand tillige med en Erklæring om, at han var rede til at gjøre ethvert personligt Offer, som kunde forenes med hans Pligter mod Staten, og begjærede deres Raad. Efter at have overvejet alt, var der kun én Mening om, at det var nødvendigt at gribe til strænge Forholdsregler, og det blev enstemmig besluttet, at man skulde sikre sig Victor Amadeus's Person. Derfor blev Natten til den 28de September Borgen Moncalieri omringet af Tropper, og Amadeus blev pludselig opfordret til at begive sig ned i en Vogn, der holdtes i Beredskab; han fandt det klogest at give efter, hvorpaa han blev ført til det store, smukke Slot Rivoli.«

Alle efterfølgende Historikere og Biografer ere enige om at antage, at Faderen konspirerede for med Magt at tilbagetage Tronen; at Sønnen blev ledet af den bydende Følelse, at det var hans Pligt at hindre en endnu større Skandale eller vel endog en Borgerkrig, og at Premierministeren handlede fuldkommen forsvarlig og alene havde sin Herres Sikkerhed, Statens Velfærd og Kronens Værdighed for Øje. Det eneste, som en af de nyeste og bedst underrettede Historikere vil indrømme, er, at Behandlingen af den gamle, svage Exkonge var unødvendig haard.

Hvorledes den hele Affære behandledes af Diplomaterne, ses af den Maade, hvorpaa den omtales af den venetianske Gesandt i Turin, som i sin Indberetning siger, at »hvilke nu end de Grunde have været, der formaaede Kong Karl til at tage sin Tilflugt til saa strænge Forholdsregler, ere i al Fald de nærmere Detailler alt for vidtløftige til at finde Plads i en simpel Gesandtskabsberetning, og hele Sagen er saa delikat, at det er bedre at forholde sig tavs om det alt sammen, til det kan blive diskuteret grundig og uden Tvang.« Tavshed, eller snarere en studeret hemmeligheds-

fuld Fortielse, blev følgelig iagttaget fra alle Sider lige over for den fuldstændige Forfalskning af Historien. Først i 1873 fremkom »Memoirer og Anekdoter« af Grev de Blondel, som var fransk Minister i Turin under hele det omhandlede Tidsrum, som kjendte alle dem, der vare indblandede i Sagen, og stod i stadig Forbindelse med begge Konger baade før og efter Tronfrasigelsen. Han støtter sin Fremstilling paa skriftlige Dokumenter og paastaar uden Tvetydighed eller Forbehold, at Victor Amadeus var Offeret for et Komplot; at det bedste, der kan siges til Karl Emanuels Forsvar, er, at han gjorde sig skyldig i en uforsvarlig Svaghed, og at den eneste Undskyldning, der kan anføres for ham, er, at han var Redskab for en samvittighedsløs Minister, som søgte at fjærne en Hindring for sin Ærgjerrighed og at befæste sin med Uret erhvervede Magt.

Udgiveren, Bibliothekar hos Kongen af Italien, anfører, at den Kopi, hvorefter han har ladet Manuskriptet trykke, for nogle Aar siden er gaaet over fra Grev Prospero Balbos Bibliothek til det kongelige. Bogen er allerede udsolgt, da der kun udkom et indskrænket Antal Aftryk, og der er ingen Forlæggers Navn paa Titelbladet; vi skulle derfor være noget mere vidtløftige i vore Uddrag, end hvis vi havde at gjøre med et lettere tilgængeligt Værk.*)

III.

Værdien af de Blondels Erindringer bestaar ikke blot deri, at han berigtiger selve Kjendsgjerningerne; men hans Portræter og Karakterskitser ere af fortrinlig Nytte, i det de sætte os i Stand til at vurdere Bevæggrundene og af-

*) Memorie Aneddotiche sulla Corte di Sardegna del Conte di Blondel, Ministro di Francia a Torino sotto I Re Vittorio Amadeo II e Carlo Emanuele III. Edite da Vincenzo Promis. Torino: Stamperia Reale. 1873.

veje Sandsynlighederne. Vi kunne for Exempel af den Maade, hvorpaa Premierministeren føres frem paa Scenen, i det der gjøres Rede for hans Oprindelse og Stigen, for en Del forklare os hans senere Opførsel. Hans Navn var Ferrero, og det var som Skriver i Finansdepartementet, at han først tiltrak sig Victor Amadeus's Opmærksomhed. Under Finansministerens Sygdom havde han nemlig Lejlighed til at forhandle om Forretninger med Kongen, og denne fandt ham saa opvakt, saa fuld af Hjælpekilder og Udveje, at han fik den Idé at sende ham til Rom for at bilægge Uenigheden med Paven, der var stegen til en saadan Højde, at Præstekaldene i Piemont ikke vare blevne besatte paa ny i hele tredive Aar, og der var kun én Biskop tilbage i hans sardinske Majestæts Lande. Kongen, som med sin sædvanlige Hurtighed lod Tanken gaa over til Handling, udnævnte paa én Gang, eller i alt Fald med korte Mellemrum, Ferrero til Marquis d'Ormea, Bestyrer over Finanserne og romersk Gesandt. Denne improviserede Diplomat afrejste derpaa til Pavestaten, for at forsone den hellige Fader, og medbragte en Foræring, der bestod af sex massive Sølvlysestager og et rigt forsiret Kors til en Værdi af 450,000 Kroner; desuden havde han carte-blanche med Hensyn til Pengeanvisninger for dermed at vinde Kardinal Coscia, som beherskede St. Peters Efterfølger og var almindelig bekjendt for at tage imod Stikpenge.

Marquien beskrives som en høj Mand af et godt Udseende og i Besiddelse af en smidig Veltalenhed; desuden vidste han at paatage sig en Mine af vindende Aabenhjærtighed, som han aldeles ikke besad. Efter at Marquien i Rom havde angrebet Stillingens ene svage Side, gjorde han behændig et indirekte Forsøg i modsat Retning; han havde erfaret, at hans Hellighed plejede at overvære Messen i St. Peterskirken Klokken fem om Morgenen, og gjorde sig det nu til Regel at vise sig her hver Morgen Klokken halv fem, liggende paa Knæ som i Ekstase og med en Rosen-

krans i Haanden, der for at vække Opsigt var sammensat af Perler, saa store som Dueæg. Derved gav han sin allierede, Kardinalen, Lejlighed til at udbrede sig over den sardinske Ministers strænge Gudsfrygt og oprigtige Fromhed, og hvorledes det skar ham i Hjærtet, at tænke paa hans Landsmænds tiltagende Ugudelighed og de kirkelige Forhold i hans Land. D'Ormea fandt det ikke nødvendigt at underrette sin kongelige Herre nøjagtig om de Midler, han anvendte for at naa det forønskede Maal, og i Stedet for at modtage den franske Gesandt, Kardinal de Polignac, en højt anset Gejstligs Medvirkning, overtalte han Kongen til at tro, at den ikke blev tilbudt i god Hensigt, og at den snarere vilde hindre end fremskynde et Forlig. Da alt var modent, sammenkaldte Coscia en Forsamling af de mindst samvittighedsfulde Kardinaler, og der affattedes et Konkordat, hvori man besmykkede de mere delikate Sager, for at stikke Blaar i Øjnene paa de Kardinaler, som kunde ventes at ville sætte sig derimod ved Conclavet.

Mødet blev bestemt til en Tid, da disse Kardinaler paa Grund af Ophold paa Landet eller af Helbredshensyn ikke kunde overvære det, og Konkordatet blev vedtaget, uagtet det indeholdt Privilegier, som Romerhoffet ellers kun indrømmede efter langvarige Begjæringer og som Belønning for udviste store Tjenester imod Pavestolen. Nu kom det dristigste Kunststykke, der skulde sætte Kronen paa det hele Rænkespil; da Konkordatet var blevet tilbørlig overvejet af Paven og nu skulde bekræftes med hans Underskrift og Segl, borttog Coscia det paa en underfundig Maade og lagde et andet i Stedet, i hvilket alle Kongen af Sardiniens Fordringer og Ønsker bleve anerkjendte og opfyldte, fik dette ordentlig bekræftet og overgav det til Marquien, som skyndte sig hjem dermed til sin Herre, der strax belønnede ham med en Udnævnelse til Førsteminister. Det var paa denne uretfærdige og svigagtige Maade, siger Grev de Blondel, at Kongen af Sardinien ved sin Gesandts

Bedragerier tillistede sig den gejstlige Bestyrelse af sine Stater.

Victor Amadeus havde mange huslige Sorger; den ene af hans Døtre, som var gift med den franske Dauphin, døde 1713; den anden, Dronningen af Spanien, 1714, og hans ældste Søn, Prinsen af Piemont, en overordentlig lovende ung Mand, Savoyens Marcellus, i 1715. Hans Død var et frygteligt Slag for Faderen, som overlod sig til et saadant Overmaal af Sorg, at man frygtede for hans Forstand; engang vandrede han op og ned i sine Stalde med en aandsfraværende Mine og stødte pludselig sit Sværd i sin Yndlingshest. Efterhaanden blev han dog roligere og bestræbte sig for at overføre alle sine Forhaabninger paa den eneste Søn, han endnu havde tilbage. Karl Emanuel, den Gang fjorten Aar gammel, var, fortæller de Blondel, hidindtil bleven behandlet af sin Fader med synlig Ligegyldighed eller endog med Mishag, fordi han var meget grim, uanselig af Væxt, pukkelrygget og belemret med en stor Svulst paa Halsen, samt af saa svagelig Konstitution, at den dynastiske Arvefølge syntes truet. Han havde en saa stor Frygt for sin Fader, at han som oftest kun vovede at svare ham med Enstavelsesord. I en traditionel Hofanekdote fortælles, at naar Kongen ved Taflet spurgte Prinsen, hvis Hoved næppe naaede op over Bordkanten, hvad han vilde have at spise: »Cosa veus-tu, Carlin?« fremstammede denne i sin Skræk atter og atter »Buje« (kogt Oxekjød, en staaende Ret ved et piemontesisk Taffel), hvilket sædvanlig fremkaldte det ærgerlige Svar: »It as già avune, coyon« (Du har jo allerede noget, Dumrian). Kongen var nu imidlertid nødt til at se at gjøre det bedste ud af ham og gav sig resolut i Færd med at danne »Carlins« Aand og forbedre hele hans Person, i den Hensigt at gjøre ham noget mere skikket til at beklæde den Trone, hvortil han nu uundgaaelig maatte betragtes som Efterfølger. For at give Sønnens Opdragelse en praktisk

Retning blev han først sendt til befæstede Pladser for, under Vejledning af Ingeniørofficerer, at studere Befæstningskunsten; han maatte nøjagtig mønstre det ene Regiment efter det andet og nedskrive de ubetydeligste Enkeltheder om enhver Afdeling af Krigstjenesten, om Vaabnene, Ekviperingen og Omkostningerne. Derpaa maatte han besøge de civile og commercielle Indretninger, især Silke- og Uldfabrikkerne; hver Gang maatte han gjennemgaa en Overhøring for at prøve hans Flid og Duelighed.

I Aaret 1722 blev han gift med en Prinsesse af Neuburg, en forstandig og aandrig Kvinde, som, hvis hun havde levet, vilde have befriet ham fra det faderlige Aag og bragt Tingene i en bedre og mere passende Orden; men hun døde det følgende Aar i Barselseng efter at have bragt en dødfødt Søn til Verden. Karl Emanuel blev gift igjen 1724 med en Prinsesse af Hessen, som var meget indtagende af Person, men uheldigvis ikke begavet med tilstrækkelig Karakterstyrke til at bekæmpe Faderens strænge Vilje, eller indgyde Sønnen en Følelse af personlig Værdighed og Uafhængighed. Under Paaskud af, at Prinsens blinde Hengivenhed for Hustruen forledte ham til Dovenskab og Letsindighed, blev hans ægteskabelige Samkvem indskrænket, og det blev ham kun tilladt at tilbringe en Dag om Ugen hos hende. Kongen dadlede engang, i de Blondels Nærværelse, lignende Vaner hos den unge Konge af Frankrig, Ludvig den femtende, og tilføjede, i det han vendte sig til Prinsen: »Hvad jeg her siger om min Dattersøn, gjælder ogsaa dig, Carlin.« Prinsen svarede med den ærbødigste Mine, at en Mand paa syv og tyve Aar virkelig nok maatte vide, hvorledes han skulde opføre sig mod sin Kone: »Se saaledes ere I unge Døgenigte. I ere kun Tosser, som hverken vide, hvorledes I skulle opføre eller moderere eder.«

Det var i Aaret 1727, at Kongen, som begyndte at føle sin fremrykkede Alder, bestemte sig til at indvie

Prinsen i Regeringskunsten, der imidlertid, saaledes som hans Majestæt udøvede den, aldeles ikke var nogen let Sag at lære. Han havde intet Statsraad, men forhandlede særskilt med hver Minister om de Sager, der henhørte til deres Departement, og gav saa sine Befalinger og Bestemmelser, som det syntes ham retfærdigst, eller som det ikke sjælden hændte, som det syntes ham tjenligst. Han havde desuden gjort sig det til Regel aldrig at føre sine Ministre sammen til Konferencer, men at vedligeholde netop saa megen Uenighed og Misforstaaelse imellem dem, som var tilstrækkelig til at faa hver især til at være paa sin Post og røbe alle Forseelser, Fejlgreb eller Bedragerier. »I mine fortrolige Samtaler med ham,« siger de Blondel, »har han flere Gange fortalt mig, at hvis jeg ikke ønskede at ruinere mig selv, skulde jeg altid vedligeholde en Misforstaaelse mellem min Hushovmester og min Kok, ligesom han bar sig ad med sine Ministre; lige fra Begyndelsen af sin Regering havde han altid fundet, at det svarede udmærket Regning.«

Vi skulle nu omtale Kong Victors anden Hustru, som, hvad enten hun nu var den egentlige Aarsag til den sig nærmende Katastrofe eller ikke, dog i alt Fald har spillet en vigtig Rolle deri. Hun var en født Komtesse de Cumiana, af et berømt Hus, og udrustet med mange personlige tiltrækkende Egenskaber. Hendes første Ægtefælle var en Grev de St. Sebastian, efter hvem hun havde været Enke i nogle Aar; dette Navn bar hun, indtil hun blev gjort til Marquise de Spigno. Grev de Blondel benægter Sandheden af det Rygte, der fortalte, at hun havde været Kongens Elskerinde, og beretter, at Ægteskabsforslaget fremkaldtes ved, at hun fornærmet trak sig tilbage, da Kongen engang fortrolig vilde lægge sin Haand paa hendes Skulder, og erklærede aldrig mere at ville benytte den private Trappe; hun var fungerende Hofdame hos Prinsessen, da denne Hændelse indtraf. Kongen stillede hende strax tilfreds ved

at erklære, at han betragtede hende som sin tilkommende Hustru, og anførte Ludvig den fjortende og Madame de Maintenon som Exempel paa, at et hemmeligt Ægteskab med en Suveræn hævede den, som var Gjenstand for slig Ære, højt over enhver Dadel.

Kongens Forkjærlighed for det hemmelighedsfulde røbede sig i hele den Maade, hvorpaa denne Affære behandledes. Igjennem Marquis d'Ormea, som den Gang var i Rom, opnaaede han en Dispensation for en Ridder af St. Maurice-Ordenen, en Enkemand, til at ægte en Enke, hvilket strider imod denne Ordens Regler. Den 12te Avgust 1730 havde hans trolovede Brud Opvartning; Kongen sendte da Prinsessen en Tilladelse til at dinere med hendes Gemal, medens Marquisen paa sin Side foregav Hovedpine som Undskyldning for sin Fraværelse og skyndte sig til Kongens Gemak, hvor Vielsen fandt Sted i Overværelse af to Vidner. De skiltes strax efter ad, og Damen vendte tilbage til sine Værelser for at gjøre dem i Stand til Modtagelsen af sin Ægteherre. Efter at have forlangt en Kylling til sit Aftensbord og givet Ordre til at nægte hende hjemme for enhver, med Undtagelse af en Veninde (Komtesse de Passeran, fra hvem de Blondel havde alle Detaillerne), befalede hun sin Pige at aabne en Kuffert, der indeholdt Lagener af det fineste Lærred og Puder, smykkede med rosenrøde Silkebaand, hvilket hun erklærede at have besørget for en Niece; hun gjorde en Bemærkning om, at hendes Niece var af samme Højde som hun, og hendes Seng af samme Størrelse, sagde, at hun havde Lyst at se, hvorledes Lagnerne og Puderne toge sig ud, og lod dem lægge paa sin egen Seng. Efter at have spist til Aften, pyntede hun sig med en Kappe, besat med Kniplinger, og gik til Sengs. Hendes Pige frygtede for, at hun var gaaet fra Forstanden, indtil hun blev underrettet om den store Hemmelighed, og blev først fuldkommen beroliget, da Kongen ankom omtrent Klokken ti, kun ledsaget af en Kammertjener.

Tidlig den næste Morgen rejste Brudgommen, for at afvende al Mistanke, til sit Jagtslot, og Bruden vedblev at udføre sine Pligter hos Prinsessen indtil Dagen før Tronfrasigelsen, da Kongen udnævnte Komtesse de Salasque til at træde i hendes Sted. Hun hørte nu for første Gang, at hun stod paa Nippet til at blive skuffet i sine Forventninger om en Trone, og at Kongen havde anvendt hele Tiden siden Brylluppet til Forberedelsen af sin Tronfrasigelse og til at ordne sit Hus. I dette Mellemrum udnævnte han Baron de Rhebinder til første Marskalk og Generalissimus over alle Tropperne og opsatte en Skrivelse til sin Søn for at anbefale ham at sætte hele sin Tillid til Marquien af St. Thomas, som kunde rose sig af fyrretyve Aars Retskaffenhed, Troskab og Betænksomhed; men til Handling og Planers Udførelse skulde han bruge Marquis d'Ormea, der, sagde han, altid vilde findes at besidde Behændighed, Smidighed, Dristighed, Beredvillighed, den fornødne Forstillelse, Virksomhed, forenet med Dømmekraft, og Evne, baade til at undfange og til at udføre store Ideer; at Victor Amadeus havde bedømt Marquien rigtig, skulde hurtig stadfæstes paa hans egen Bekostning.

De Blondels Beretning om den formelle Tronfrasigelse indeholder Detailler, som ere undslupne Historieskriverne. Efter Oplæsningen af Akten tog Kongen sin Søns Haand og førte ham rundt i Kredsen, i det han mindede ham om hver enkelts Tjenester og tiltalte enhver med en Fasthed, en Kraft og en Mildhed, som rørte dem alle til Taarer.

»Næsten alle Medlemmerne af denne Forsamling havde Kong Victor at takke for deres Titler, Rang og Stilling; men ikke desto mindre sluttede de fleste af dem sig til Marquis d'Ormeas Sammensværgelse, enten af Svaghed eller forførte af Haab eller Frygt. Jeg betragter derfor de Taarer, Piemonteserne den Gang udgøde, som Taarer, der fældes ved Synet af en Tragedie; før Tæppet vel er faldet, ere de igjen tørrede, og Hjærtet bliver urørt.«

Ved en privat Sammenkomst samme Aften sagde Kong Victor til de Blondel: »Jeg afrejser i Morgen tidlig Klokken syv til Chambéry. hvortil jeg trækker mig tilbage uden noget Tegn paa Kongeværdighed, thi fra nu af er jeg ikke andet end Privatmand. Jeg har hverken Kavalerer eller Garde i mit Følge; jeg beholder kun én Karret med Heste, fire Lakejer, en Kammertjener, to Kokke og en Apanage paa 150,000 Livres; dette er tilstrækkeligt for en Landadelsmand.« Derpaa vendte han sig til sin Søn og sagde: »Carlin, endskjønt jeg ikke længere ønsker at have nogen Indflydelse i Statssager, smigrer jeg mig dog med, at du vil have den Godhed, som en Adspredelse i min tilbagetrukne Stilling, hver Uge at sende mig en Beretning om alle de Sager, I have behandlet, for at give mig en tydeligere Oversigt over Begivenhedernes Gang i Evropa, end der kan faas efter Avisernes Beretninger.« Dette lovede den unge Konge at udføre med største Nøjagtighed.

Victor Amadeus udmærkede sig ved en Tarvelighed, der nærmede sig til Simpelhed, baade i Klædedragt og Levemaade; hans Efterfølgers Smag stod i en fuldstændig Modsætning hertil. Den første Brug, han gjorde af sin Kongemagt, var at lade sine Slotte møblere i den prægtigste Stil og arrangere en Fornøjelsestur til det store Marked i Alessandria, hvorved der udfoldedes den yderste Pragt og Kostbarhed i Ekvipager og Klædedragt. Da han hørte, at det var Mode, at det kvindelige Aristokrati i Milano, Genova, Parma, Modena og Firenze begav sig dertil for at fremvise deres Skjønhed og Pragt, valgte han sex af de smukkeste Damer ved sit Hof til at ledsage Dronningen og udnævnte efter italiensk Skik til hver af dem en Cicisbeo eller opvartende Kavaler.

I den første Tid gik alting godt nok; Karl Emanuel tog ingen vigtig Beslutning uden at raadspørge sin Fader og modtog hans Forestillinger og Raad med den ærbødigste Opmærksomhed; men dette stemmede paa ingen Maade med

Marquis d'Ormeas Planer; thi det var hans Hensigt at faa den uindskrænkede Bestyrelse af Affærerne i sin Haand, medens den unge Konge skulde mores med en vedvarende Række Festligheder. Marquien var en Mand, der besad overordentligt Talent og Dygtighed i Statssager, forenet med en brændende Ærgjerrighed, en Slags italiensk Alberoni; han opnaaede ogsaa hurtig et Herredømme over den unge Konges Sind, som vilde have været uindskrænket, hvis ikke disse ugentlige Indberetninger havde været. Hans foreløbige Taktik for at blive fri for dem bestod i, at han svarede alle, der henvendte sig til ham, at han ikke kunde gjøre andet end henvise dem til Chambéry: »Vi have vel Forestillingen i Turin, men den Snor, der sætter Marionetterne i Bevægelse, er i Savoyen.« Dette blev gjentaget saa ofte, at det blev den almindelige Mening og til sidst ogsaa naaede Karl Emanuel, som havde den Krænkelse at høre, at hans Undersaatter ingen Tillid havde til ham, men søgte Gunstbevisninger og Forfremmelser andet Steds, og at det var almindelig antaget, at Kongeværdigheden kun tilsyneladende var overdragen til ham. Meget belejlig for Marquien fik Exkongen i Begyndelsen af Aaret 1731 et Anfald af Apoplexi; ved Budskabet herom blev en kongelig Fest, der var bestemt til at skulle fejres med en overordentlig Pragt, opsat, og Kongen stod i Begreb med at rejse til Chambéry, da han modtog et Brev, dikteret af Kong Victor, hvori han sagde, at han allerede var i Bedring, og forlangte, at Rejsen over Bjærgene paa denne Aarstid skulde opgives. Den blev følgelig opsat, og Kongen kom først til Chambéry den 29de Marts; han forblev hos sin Fader til den 14de April, og der herskede hele Tiden den bedste Forstaaelse imellem dem; Grev de Blondel anfører dette som et Bevis paa, at det er urigtigt, naar man har antaget, at Victor Amadeus var bleven fornærmet over, at Besøget blev udsat saa længe, og at Marquien havde be-

nyttet sig af Omstændighederne til at ophidse ham imod Sønnen.

Fra den 9de Februar, den Dag, da Efterretningen om Kongens Sygdom naaede Turin, havde Marquis d'Ormea undertrykt de ugentlige Indberetninger, og da Kongen en Maaned efter Besøget i Chambéry forespurgte sig, om de vare regelmæssig afsendte, svarede man ham, at de vare helt ophørte, og paaberaabte sig, at hvis de vare blevne afsendte under hans Faders Sygdom, vilde Statens Hemmeligheder have været udsatte for Doktorers og Sygevogterskers nysgjerrige Øjne, og at gjenoptage dem nu efter hans Helbredelse vilde nødvendiggjøre Udarbejdelsen af hele Bind, for at forbinde den nuværende Tid med den forbigangne. »Kong Karl var svag nok til at lade dette daarlige Ræsonnement beholde Overvægten; dette var det ulykkelige Udspring til de afskyelige Begivenheder, der paafulgte; thi Kong Victor fandt det ikke overensstemmende med sin Værdighed efter det Offer, han havde bragt sin Søn, at kræve hans Ministerium til Regnskab, hver Dag fik han forøget Anledning til Forbitrelse, og det synes, som om Marquise de Spigno just ikke forsøgte at dæmpe den.« Kong Victor skjulte imidlertid sin Ærgrelse og Harme, og den begyndte først at blive bemærket i Slutningen af Juli 1731, da Kong Karl var nødt til at tage over Chambéry paa Rejsen til Badene i Evian. De Blondel fortæller, at endskjønt han saae Exkongen kort efter denne Sammenkomst, og de samtalede paa den sædvanlige fortrolige og venskabelige Maade om al Slags, havde han ingen Anelse om Uenigheden imellem de to Fyrster, førend en Dame paa et Bal i Chambéry samme Aften fortalte ham, at Kong Victor var utilfreds baade med sin Søn og hans Minister, at der havde været Misstemning imellem dem, og at Besøget havde været meget kortere end først bestemt.

Grev de Blondel var i Frankrig, da han hørte, at det var kommet til et aabenbart Brud ved en Sammenkomst

paa Tilbagevejen over Chambéry; at Kong Karl, efter at have meldt et Besøg paa fjorten Dage, pludselig var tagen bort den anden Dag Klokken elleve om Aftenen, til Hest og kun ledsaget af en Staldmester, en Page og en Tjener, igjennem Bjærgpassene ved Tarantaise, hvor Vejene vare afskyelige. Som han siden efter fra en troværdig Kilde erfarede, var den egentlige Sammenhæng denne: Kong Victor havde vel modtaget sin Svigerdatter Dronningen med sin sædvanlige Venlighed; men mod sin Søn havde han vist en iøjnefaldende Kulde og paataget sig en Mine af fornærmet Værdighed. Hans Væsen forblev uforandret den næste Dag, og da Marquis d'Ormea og Marquis del Borgo gjorde ham deres Opvartning, overvældede han dem med Bebrejdelser, i det han sagde, at han angrede at have givet sin Søn saa slette Ministre, der misbrugte hans Tillid. De skyndte sig strax til Kong Karl, gave ham en overdreven Beskrivelse af, hvad der var foregaaet, og forledte ham, der var opdragen i en panisk Frygt for sin Fader, til at tro, at han ikke længer var sikker paa sit Liv i Chambéry, at den gamle Mand i sin nuværende Sindsstemning var i Stand til enhver Voldsomhed, ja han kunde maaske endog gaa til den Yderlighed at drage Sværdet mod sin Søn. Udfaldet var, at de hemmelig rejste bort ad én Vej og Kong Karl ad en anden; de valgte den bedste og mest benyttede, under Foregivende af, at det vilde lede Kong Victor paa et falsk Spor, som om en Forfølgelse var mulig i hans Helbredstilstand og med de Midler, han havde til sin Raadighed, selv om han virkelig havde haft en saa urimelig Idé. De overdreve tydelig nok deres Roller, men opnaaede øjeblikkelig deres Hensigt, at forfærde og uundgaaelig kompromittere deres unge Suveræn.

Morgenen efter deres Afrejse sendte Kong Victor Bud for at spørge, om hans Søn var vaagnet, og da man underrettede ham om, at han var afrejst til Turin om Natten, skyndte han sig strax til Dronningen, som fortalte, at Kong

Karl havde modtaget en Kurér fra Turin og havde været nødt til at vende tilbage dertil med sine Ministre; det var hendes Hensigt at følge efter, saa snart Ekvipagerne og Forspandene vare rede. Han billigede fuldkommen hendes Beslutning at følge sin Gemál, og i de to Dage, Besøget endnu varede, behandlede han hende med den største Venlighed og Opmærksomhed. Saa snart hun var taget bort, lod han gjøre Forberedelser, der varede i sex Dage, til selv at vende tilbage til Piemont, i den faste Hensigt at bringe Kongen til atter at vise sin Fader den tilvante Ærbødighed og indskrænke Ministrenes fordærvelige Indflydelse; men at han paa den Tid skulde aabenlydt have erklæret, at det var hans Hensigt at tilbagetage Tronen, modsiges af den Kjendsgjerning, at han, da han naaede Mont Cenis, afsendte en Kurér til Kongen, for at forkynde ham, at han havde forladt Chambéry, fordi Luften var skadelig for hans Helbred, og lod Kongen anmode om at tilkjendegive, hvilken Provins og By han mente kunde egne sig til hans Opholdssted; han tilføjede, at han næste Aften vilde være i Rivoli, hvor han haabede at modtage hans Majestæts Bestemmelse. Han anmodede end videre om Forudbetalingen af sin Apanage for næste Kvartal for at bestride Omkostningerne ved sin Rejse.

Kong Karl svarede, at han kunde vælge ethvert som helst Sted, han antog var bedst for hans Sundhed, og lovede at ville være i Rivoli for at modtage ham; men Kulden imellem dem vedvarede, og d'Ormea opfandt alle Slags Historier for at gjøre Bruddet større og ophidse den unge Konges Ængstelighed. Garnisonen blev meget forstærket ligesom for at forebygge et coup de main, og der skete talrige Forfremmelser ligesom for at sikre Armeens vaklende Troskab. Det blev falskelig udspredt, at Marquis de Forsberi igjennem Marquis de Rivard havde indgaaet en Forpligtelse om at overgive Byen Turin til sin gamle Herre, og at Hoflægen og Apothekeren havde ladet sig hverve til

at forgive Kong Karl. Denne vilde, sagdes der, have været villig til at overgive Tronen, dels bevæget af Frygt dels af en Rest af sønlig Kjærlighed, hvis han ikke var bleven afskrækket og holdt tilbage af Tanken om, at hans Dronning saa vilde blive fortrængt af sin forrige Kammerfrue, af hvem, det var han overbevist om, den hele Intrigue og Sammensværgelse var bleven sat i Gang. »Philip den femte af Spaniens Exempel,« bemærker de Beauregard, »hvis første Omsorg, da han atter besteg Tronen, havde været at opofre sin Søns Ministre, var endnu i frisk Minde og ikke skikket til at berolige Kong Karls Ministre.«

Det var dem dog ikke nok at bringe den unge Konge bort fra hans vaklende Beslutning om at trække sig tilbage, hvis han virkelig har haft en saadan Idé; deres Skæbne var nu afhængig af, at han blev fuldstændig frigjort for Kong Victors Indflydelse, thi denne vilde kun lade sig tilfredsstille ved d'Ormeas Fjærnelse fra Hoffet og hans Søns Raad; Striden var hurtig bleven til en Kamp paa Liv og Død, og d'Ormea var ikke en Mand, der i et saadant Tilfælde tog sin Tilflugt til halve Forholdsregler. Den Anklageakt, han opsatte imod sin gamle Herre og fremlagde i hin mindeværdige Raadsforsamling af 28de September, var saa overvældende, at hele Forsamlingen, uden at spørge efter Beviser, og uden at tage Hensyn til det usandsynlige i mange af Beskyldningerne, enstemmig trængte ind paa Kongen om at undertegne Arrestordren. Han var dog endnu tvivlraadig; men da hørtes en Banken paa Døren, det var en Officer med en Billet fra Guvernøren, hvori han forkyndte et Forsøg af den gamle Konge paa at trænge sig ind i Staden; dette gjorde en Ende paa alle Kongens Betænkeligheder. I et Dokument, som Marquien siden efter satte i Omløb og foregav at være en tro Beretning, hedder det:

»Han (Kong Victor) haabede at vinde Indgang i Fæstningen ved en List, som dog mislykkedes. Han kjørte i

sin Karret rundt om Fortet, og da han var i Nærheden af Porten, foregav han at have Kolik, hvoraf han ofte led, og sendte Bud til Guvernøren, Baron de Saint Remy, at han skulde lade ham komme ind og udhvile sig. Guvernøren kom ud for at tale med ham og sagde, at han ikke havde Nøglen, der var i Kong Karls Besiddelse. Kong Victor haabede, at naar han var bleven Herre over Fæstningen, kunde han faa Turins Indbyggere til at gjøre Oprør af Frygt for, at Byen skulde blive bombarderet, og han vilde arrestere Kong Karl ved Hjælp af Folk, der vare vundne af Kommandanten. Efter dette mislykkede Forsøg spottede han sin Søn, sagde, at han var uduelig til at herske, og at han (Kong Victor) igjen vilde overtage Regeringen; ellers vilde han tænde Krigens Flammer i alle fire Hjørner og i Midten af sine Stater, og han vilde forskaffe sig Understøttelse af fremmede Tropper.«

Forsøget paa at komme ind i Fortet maa altsaa have været vel bekjendt for Raadsforsamlingen; men den rene Sandhed er, at der slet ikke var gjort noget saadant Forsøg, Historien herom er den pure Opdigtelse, lige saa vel som den hele Paastand om en Sammensværgelse eller et Komplot. Ingen af de Personer, til hvem Kong Victors Opfordringer foregaves at være rettede, viste sig at være forledte; ikke en eneste Ven eller tidligere Tjener virkede for ham, og de fem eller sex Personer, som for et Syns Skyld bleve arresterede som mistænkelige, bleve efter faa Dages Forløb satte i Frihed, uden at der kunde opdages Spor af Meddelagtighed hos dem. Eftersom en af Marquis d'Ormeas første Handlinger, da han ankom til Moncalieri med Arrestordren, var at opbryde Exkongens Skrivepult og bemægtige sig hans Papirer, maa det antages for givet, at hvis der havde existeret noget Bevis paa en Sammensværgelse, vilde det nok være blevet fremlagt. Den omstændelige Beskrivelse af Arrestationen vil ikke kunne læses uden med en Blanding af Forundring og Harme.

Brigadegeneral, Grev de Perouse begav sig, ledsaget af fire Oberster og Officerer med et Kompagni Grenaderer, en Time efter Midnat til Exkongens Soveværelse, hvis Dør han først forsøgte at aabne med falske Nøgler og derpaa lod opbryde med Øxer. Marquise de Spigno blev først vækket af Larmen; hun sprang ud af Sengen og foer hen til Døren; men da hun der saae Grenadererne med Bajonetter og brændende Fakler, styrtede hun tilbage og vækkede Kongen, i det hun udraabte: »Ak, min Konge, vi ere fortabte!« Kongen satte sig op i Sengen og spurgte, hvad der var Meningen med denne Voldsomhed paa en saadan Tid, hvorpaa Generalen svarede, at han haabede, Kongen vilde underkaste sig godvillig og spare dem for den Smerte at maatte tage Tilflugt til Magten for at udføre deres Ordrer. Kongen paaberaabte sig forgjæves sin Persons Hellighed og appellerede til deres Loyalitet, derpaa sank han tilbage paa Sengen, slyngede sine Arme om Marquisen og forblev ubevægelig i et helt Kvarter, i hvilken Tid Generalen forholdt sig tavs, betragtende dette som et sidste Farvel; men da han til sidst ikke saae nogen anden Udvej til at gjøre Ende paa denne Scene, opfordrede han tre Gange Kongen til at give efter, og da han intet Svar fik, befalede han Chevalier de Birage, Major ved Grenadererne, der havde faaet det Hverv at arrestere Marquisen, at gjøre sin Pligt, ligesom han, Generalen, gjorde sin.

Det var næppe nok, at de begge, understøttede af de fire Oberster, kunde adskille Kongen og hans Hustru, der klyngede sig tæt til hinanden, Sengklæderne spredtes over hele Gulvet ved denne Kamp. Værelset var besat med Grenaderer, som dannede en Kreds, i hvis Midte stode de tolv Officerer med deres dragne Sværd. Marquisen blev til sidst, med sin Natdragt i Pjalter, reven bort fra sin Gemal, slæbt paa Ryggen fra Sengen hen til sit Paaklædningsværelse og i denne Tilstand udsat for Soldaternes stirrende Blikke, medens hun stadig kæmpede for at komme tilbage

til Kongen, som vedblev at rette de lidenskabeligste og mest rørende Opfordringer til Grenadererne, i det han mindede dem om, at han hundrede Gange havde blandet sit Blod med deres til Fædrelandets Forsvar, og spurgte, om de virkelig havde Hjærte til at behandle ham som Fange, hvem de havde tilsvoret Troskab som deres Konge. Officererne truede enhver, der skulde faa i Sinde at hæve en Haand til hans Forsvar, med Døden, og da han nægtede at tage sine Klæder paa og svor, at han hellere vilde lide den yderste Grad af Beskæmmelse end rolig underkaste sig en saadan Behandling, blev han halvt ledet, halvt baaren ned i den ventende Vogn. En af Obersterne var i Færd med at stige ind til ham, men Kongen drev ham tilbage med et Slag, i det han raabte: »Elendige, lær den Respekt, du er mig skyldig, og vid, at Folk af din Klasse aldrig skulle komme ind i deres Konges Vogn.« Da man viste ham den skrevne Ordre, rev han den i Stykker og svor, at en saadan Befaling ikke kunde være udgaaet fra hans Søn, og at den Vanære, hvormed han overvældedes, hidrørte fra de »nedrige Ministre«.

Vejen fra Moncalieri til Rivoli ryddedes af en Deling Dragoner, som under Dødsstraf befalede, at alle Døre og Vinduer i de mellemliggende Landsbyer skulde holdes lukkede. Ved Ankomsten dertil var det kongelige Offer aldeles nedbrudt af Raseri og Træthed, men hans Øjne funklede vildt ved Synet af de med Jærnstænger forsynede Vinduer i det Værelse, der var bestemt til ham. Man plejede at fremvise, som en af Slottets Mærkværdigheder, en Marmorplade, som han knækkede med et Næveslag; Officererne havde Befaling til at bevogte ham Dag og Nat, at indberette alt, hvad han sagde og gjorde, og de maatte ikke svare ham, ikke engang med Ja eller Nej, men kun simpelthen med et Buk; en Officer sov paa en Matras inde i hans Kammer tværs for Døren, en anden uden for. Hvad hans Hustru, Marquisen, angik, da maatte hun, efter at

man havde tvunget hende til at klæde sig paa, tage Plads i en Karret sammen med Majoren, hendes Kammerjomfru maatte stige op i en anden Vogn med en Soldat, og de bleve saaledes, under Bedækning at halvtredsindstyve Dragoner, førte bort til Fortet Ceva, et Slags Bodshus eller Forbedringsanstalt, hvori man plejede at indeslutte Kvinder af daarlig Karakter og slet Levned.

Grev de Blondel beretter, at han, kort efter af en troværdig Hjemmelsmand at have erfaret disse Enkeltheder, mødte Ærkebiskoppen af Turin og Marskalk de Rhebinder, som hver især bekræftede Beretningens fuldstændige Nøjagtighed. Marskalken omtalte det første Statsraad efter Fængslingen, i hvilket Marquis d'Ormea blev nødt til at tilstaa, at han intet Bevis havde paa det foregivne Komplot, og ytrede:

»Ved dette første Statsraad grebes jeg af Rædsel over den frygtelige Forbrydelse, der var bleven udøvet, i det jeg overvejede de ringe Midler, Kong Victor havde til at tage Tronen tilbage, og saae, at der ikke var nogen Forstaaelse med Udlændinge, og da jeg vidste, hvor lidt afholdt han var af sine Undersaatter og Adelen paa Grund af hans tidligere vilkaarlige Fremgangsmaade; men endnu mere forøgedes min Anger, da det i næste Statsraad blev indberettet, at alle de Personer, der havde været fængslede, vare uskyldige; thi jeg følte nu, at disse Herrers Fængsling havde været en udtænkt Skurkestreg fra Marquis d'Ormeas Side for at ophidse Kongen til saa frygteligt et Skridt.«

Hr. de Blondel sendte regelmæssig Indberetninger til sit eget Hof om alt, hvad han saae eller hørte, og en Depeche fra Storseglbevareren, dateret den 30te Oktober 1731, begynder saaledes:

»Jeg har modtaget Deres Brev af 20de dennes. Kardinal Fleury og jeg ere fuldkommen tilfredse med den omstændelige Fremstilling, De har givet os af Begivenheden den 29de September, saa vel som med alt, hvad De sagde

i den Avdients, Kongen af Sardinien tilstod Dem, da De første Gang fremstillede Dem i La Venerie. Vi havde næppe troet, at De var saa vel underrettet, som De er, og Deres hele Fremstilling vil sikkert vise sig at være sand, saa meget mere som Kongen af Frankrig ikke har modtaget nogen Underretning, der kunde oplyse og retfærdiggjøre Anledningen og Motiverne til denne sælsomme Begivenhed.«

Hans senere Instruktioner paalagde ham at være yderst forsigtig i sit Sprog og ikke lade sig mærke med, at han fordømte det skete: »De vilde derved blive Gjenstand for en alvorlig Mistanke fra Marquis d'Ormeas Side, og denne Minister vilde, naar han troede sig dadlet af Frankrig, ikke have nogen anden Udvej end at gjøre fælles Sag med Kejseren.«

Den mest sandsynlige Maade at forsvare det skete paa, nemlig at udgive Kong Victor for afsindig, blev knap forsøgt; men det lod sig rigtig nok heller ikke godt bevise, thi fraset hans meget naturlige Anfald af lidenskabelig Vrede, var hans Sprog roligt og fornuftigt, og han vedblev at paastaa, at hans Søn umulig kunde være et saadant Uhyre af Utaknemmelighed, og at det udelukkende var de »nedrige Ministre«, som vare ansvarlige.

I Følge Hr. Carutti, der helt igjennem maa antages at have rettet sig efter Marquis d'Ormeas Fremstilling, havde Marquien ikke mindre end fem Sammenkomster med Kong Victor efter hans Tilbagekomst fra Chambéry. Den vrede Scene, der gav Anledning til Kong Karls og hans Ministres overilede og uhoflige Bortrejse, skulde saaledes ikke have gjort nogen Forandring i deres Forhold til Kong Victor, som paa sin Søns Ytring om, at Marquien stod altid til hans Tjeneste, siges at have svaret: »Vel, lad ham komme i Morgen; men den Slags Folk burde komme, uden at der sendtes Bud efter dem.« Han kom saa Dagen efter, den 16de September, og efter hans egen personlige,

ubevidnede Fremstilling af, hvad der da gik for sig, »begreb Karl Emanuel og hans Ministerium, at Dramaet nærmede sig en Katastrofe«. Der anføres ingen som helst Hjemmel for, at disse Sammenkomster virkelig have fundet Sted, hvad der er højst usandsynligt. Der findes to modsigende Historier om den Maade, hvorpaa man blev bekjendt med den foregivne Plan til at ophæve Abdikationsakten eller behandle den som ugyldig. Hr. de Beauregard fortæller, at en ung Præst, skjult bag et Forhæng, ubemærket hørte en Samtale mellem Kong Victor og Marquisen, hvorved de overlagde deres Planer. Hr. Carutti siger, at det var Abbed Boggio di Sangano, Exkongens tidligere Skriftefader, der optraadte som Angiver hos Ministerpræsidenten, da Victor Amadeus bestemt havde fordret, at han den 26de September skulde gjøre et formeligt Udkast til Tilbagekaldelsesakten. Vist er det, at da Statsraadet samledes, havde man lidet eller intet at holde sig til undtagen Rygter, der øjensynlig vare af den mest mistænkelige Oprindelse.

Endskjønt Grev de Blondel ikke turde indlade sig paa offentlig og udtrykkelig at gjøre Forestillinger, fandt han dog Midler til at bringe baade sin egen og det franske Hofs Opfattelse af den hele Sag til Marquiens Kundskab; denne kan næppe heller have været uvidende om det Lys, hvori man betragtede Sagen ogsaa i Spanien, hvis Konge allerede én Gang havde frasagt sig Tronen og tænkte paa at gjøre det for anden Gang. Den 4de Oktober 1731 skrev Grev de Rottembourg, den franske Gesandt i Madrid, til de Blondel:

»Kongen af Spanien finder Kong Karls Handlemaade meget grusom, barbarisk og i høj Grad dadelværdig. Dronningen opholder sig ivrig over Børns Utaknemmelighed, over hvad man kan vente sig af dem, og siger, at man hyppig nærer en Slange ved sin Barm. Folk her grunde meget over Resultaterne af denne Begivenhed; de antage, at den vil

gjøre Evropa uenigt; at Frankrig med nogle andre Magter vil tage Parti for den ene af de to Konger, og at Kejseren, der betragter sig som Italiens Herre, vil beskytte den anden. Frankrig, mener man, vil handle saaledes i det Øjemed at aabne Italien for sig selv, og Kejseren i den Hensigt at beskytte denne Gjennemgang, der er den eneste Aabning, han har at bevogte, medens han i Forbund med Sømagterne intet har at frygte af en Søkrig (sic!). Saaledes ere de Betragtninger, der ere i Omløb angaaende denne Gjenstand. Dronningen har saa fuldstændig grebet Kongens Sind med Hensyn til Kong Victors Fængsling, at De ikke kan forestille Dem, hvor oplivet Fyrsten er; han fortalte mig med Begejstring, at hele Evropa burde gribe til Vaaben mod et saadant Uhyre, at selv Neros Regering ikke fremviste nogen saa barbarisk Handling.«

Om endskjønt politiske Hensyn hindrede de fremmede Magters Indblanding, fandt man det dog ikke raadeligt at udfordre den offentlige Mening i Evropa i alt for høj Grad, ved at vedblive at holde Exkongen i ensomt Fængsel, saa meget mere som det begyndte at blive bekjendt, at den haarde Behandling havde en fordærvelig Indflydelse paa hans Helbredstilstand. Han blev derfor flyttet til Slottet Moncalieri, hvor det blev tilladt ham at spasere omkring paa Terrassen og i en lille Skov, der blev omgiven af Palisader og omhyggelig bevogtet. Hans Hustru Marquisen havde den 10de December 1731 igjen faaet Tilladelse til at komme til ham, dog kun paa meget haarde Betingelser. Det blev hende, under Straf af Halshugning, forbudt at fortælle Kong Victor, at hun havde været Fange i Kastellet Ceva, og man befalede hende at sige, at hun i al den Tid, de havde været adskilte, havde opholdt sig i Klosteret Pignerol. De bleve begge førte til Slottet Moncalieri den 12te April 1732, Klokken tolv om Natten, hver i sin Bærestol, under Bedækning af en Deling Dragoner og en Livvagt paa sex og tredive Mand; her forbleve de uden Om-

gang med nogen som helst, indtil Kong Victors Død den 31te Oktober 1732.

»Denne ulykkelige Fyrste,« siger Grev de Blondel, »vedblev bestandig at bede Kong Karl om at komme og besøge ham, i det han lod ham forsikre, at han ikke skulde være udsat for Bebrejdelser; men at det var hans Faders eneste Ønske endnu engang at omfavne sin Søn og give ham sin sidste Velsignelse. Fjorten Dage før sin Død gjentog han flere Gange alvorlig sin indtrængende Bøn, i det han sagde, at hvis denne sidste Trøst blev ham tilstaaet, vilde han dø tilfreds; men Marquis d'Ormea havde et saadant Herredømme over den unge Konge, at han fik ham afholdt fra at give efter, i det han paaberaabte sig, at dette Møde kunde sætte Kong Victor i Sindsbevægelse og fremskynde hans Endeligt, og at det sikkerlig vilde fremkalde et nyt Anfald af Apoplexi, som vilde blive slet fortolket i Evropa.«

Under hele Karl Emanuels Regimente, der varede i tre og fyrretyve Aar, »lukkede det truende Spøgelse af Kastellet Miolans Munden« paa de gode Folk i Turin; men man fandt det ikke tilstrækkeligt at bringe Samtiden til Tavshed; man brugte ogsaa virksomme Midler til at fordærve eller forvanske Historiens Kilder. Forst kom et Dokument, en Slags Forsvarspiece, som de Blondel har bevaret under Titelen »Kopi af et Brev, fabrikeret af Marquis d'Ormea«; det udspredtes iblandt Folk som en troværdig Fremstilling af Begivenheden den 28de September 1731. Derpaa, til Dels grundet paa dette, udkom et Skrift, der skulde indeholde en fuldstændig og troværdig Beretning om Kong Victors Tronfrasigelse, Fængsling og Død; det var forfattet af en Grev de Radicati, en landsforvist, der haabede at forskaffe sig en Tilbagekaldelse og

opnaa Forsoning med det sardinske Hof ved at popularisere dets Fremstilling af Sagen. Han er blindthen bleven antagen for en troværdig Hjemmel af alle senere Historieskrivere med Undtagelse af Muratori, som i Januar 1749 skrev, som følger, til Grev Bogino, Karl Emanuels daværende Premierminister:

»Excellence! Da Freden, der er bleven forhalet ved mange Vanskeligheder, nu er nær ved at blive fuldstændig, er jeg i Begreb med at slutte mine »Annaler«, i den Hensigt at udgive dem. Det er mit Ønske, ved Omtalen af Kong Victors sidste Aar, ikke at sige noget, der kunde mishage hans Søn, den allernaadigste regerende Suveræn, af hvem jeg har modtaget saa mange Gunstbevisninger. Jeg sender derfor Deres Excellence de Afsnit, der vedrøre denne Sag, med Anmodning om, hvis De maatte finde det rigtigt, at fremlægge dem for hans Majestæt, for at de kunne blive underkastede de Rettelser og Tilføjelser, som hans overlegne Klogskab maatte finde passende.«

De medfølgende Blade af Annalerne, forsynede med Randbemærkninger af Bogino, ere blevne opbevarede i de kongelige Arkiver. En af Noterne benægter udtrykkelig Sandheden af Beretningen om, at Victor Amadeus, under sit Ophold i Chambéry, gav nogen Antydning af at angre sin Tronfrasigelse. I en anden Note hedder det: »Truslen om at kappe Hovedet af en af de første Ministre, Henvendelsen til Marquis del Borgo om Tronfrasigelsesakten, Billetten til Guvernøren over Fortet, ere Rygter, som paa den Tid vare i Omløb, men savne Begrundelse.« Muratori bibeholdt, som vi have seet, sin Fremstilling i Hovedpunkerne, men opgav disse sælsomme Tilføjelser eller Fabler, som Carutti benævner dem, medens han dog antog andre Beretninger, som bære de samme Mærker paa Opdigtelse og Utroværdighed.

Carutti beretter end videre, at fire Aar før Muratoris Henvendelse var det officielt blevet overdraget Abbed Palazzi

at forfatte en authentisk Fortælling, grundet paa mundtlige Oplysninger af Kong Karl og paa Dokumenter fra de kongelige Arkiver, af hvilke de fleste, besynderligt nok, senere ere forsvundne. Da denne Fortælling med Flid er bleven tilbageholdt, har man Ret til at antage, at den ikke vilde have kunnet taale Dagens Lys, og som Sagen staar for nærværende Tid, maa man uundgaaelig komme til den Slutning, at Historiens Dom, skjønt den har hævdet sin Gyldighed i hundrede og fyrretyve Aar, nu maa tilbagekaldes.

C. G.

Fra Majdagene Aar 1848.

Ved Februarrevolutionen 1848 blev, som bekjendt, Louis-Philippe efter en forholdsvis ringe Modstand forjagen, og der indsattes en provisorisk Regering, som imidlertid fra første Færd havde overordentlige Vanskeligheder at bekæmpe, særlig fra det socialistiske Parti, der allerede den 26de Februar forlangte den røde Fane som Symbol for den nye Magt. Lamartine afviste dette Forlangende med Energi: »Denne Fane er kun slæbt omkring Marsmarken, dryppende af Blod, medens den trefarvede er vandret hele Verden over i Fædrelandets og Ærens Navn;« denne Gang lykkedes det hans Veltalenhed at besværge Stormen; men atter og atter rejste Urolighederne sig, saaledes t. Ex. den 16de April, da Nationalgarden maatte kue en socialistisk Bevægelse, og det var let at forudse, at Bevægelsen ikke hermed var dæmpet; thi ingen kunde for Alvor tro paa, at Louis Blancs Arbejderparlament i Luxembourg-Paladset skulde kunne udjævne den uhyre Modsætning mellem den gamle Tingenes Tilstand og Socialisternes Fordringer. Imidlertid foregik Valgene til den nye Nationalforsamling, i Stedet for 220,000 Vælgere havde man 9 Millioner, og dog vare Valgene ingenlunde faldne ud til Fordel for de radikale Republikanere, og endnu mindre kunde da Socialisterne være tilfredse. De

følgende Sider indeholde en Skildring af Begivenhederne i Paris kort efter Forsamlingens Sammentræden, særlig. af Majurolighederne; det er en Oversættelse af et Afsnit af Maxime du Camps nylig udkomne, interessante Erindringer fra 1848 (souvenirs de l'année 1848. Paris 1876).

I.

Den femtende Maj.

Forudseenhed. — Raspail og Blanqui. — Revue rétrospective. — Blanqui's Angivelser. — Fremskridtsministeriet. — Polen. — Generalprøven. — Folkets Maadehold. — Den udøvende Kommission. — Ingen Forsvarsanstalter. — Forespørgselen fastsættes til den 15de Maj. — Stedbeskrivelse over den lovgivende Forsamlings Sæde. — Nationalgarden sammenkaldes ikke. — Nattevaagen. — Vi stille ved Mairiet. — Ubestemthed. — Under Marche. — Demonstranterne ere komne os i Forkjøbet. — Bryd af i Roder til højre. — Paa Invalidernes Spasereplads. — Vi erfare, at Forsamlingen er angreben. — Oberst Victor de Tracy. — Mobilgardisterne. — Ned med Aristokraterne! — Hertugen af Luynes. — Vi trænge ind i den lovgivende Forsamlings Palads.

Dagen efter at den lovgivende Forsamling havde holdt sine første Møder, besøgte jeg en af mine Onkler, en overordentlig energisk Mand, som ved Siden af en heltemodig Tapperhed tillige kunde udfolde en Rødhuds Forsigtighed og Kløgt. Han var i Færd med at ombytte det grove Krudt i sine Patroner med engelsk Krudt, som baade er meget fint og meget stærkt. Da jeg undrede mig herover, sagde han: »Til Trods for alle de Anstrængelser, som Ledru-Rollins Udsendinge have udfoldet i Provinsen, og skjønt Nationalforsamlingen i Gaar sytten Gange i Træk raabte »Leve« for Republikken, er Majoriteten af Forsamlingen dog reaktionær, som man nu til Dags kalder det; det smager nu ikke de røde Republikanere, som ganske

sikkert ville prøve paa et lille Statskup, en 18de brumaire, efter deres Façon. Nu maa vi imidlertid, hvad det end skal koste, forsvare Forsamlingen, som er vor Frelse; jeg venter altsaa en Kamp med det første, jeg gjør mig færdig til den, og jeg opfordrer dig til at gjøre det samme.« Min Onkel havde et rigtigt Blik paa Sagernes Stilling, og de følgende Begivenheder skulde snart give ham Ret.

Der var en Del Personer, forhenværende Hoveder for hemmelige Selskaber og Ledere af diverse Oprør, som i al Oprigtighed troede, at de Fængselsstraffe, de havde udstaaet efter Lov og Dom, gave dem en lovmæssig Adkomst til Magten, og at man altsaa gjorde sig skyldig i en Uretfærdighed ved ikke at ty til dem. Disse, for største Delen ukjendte Mænd, vare talrige nok, og i Klubberne gave de deres Harme Luft i de mest rasende Udtryk.

Der var to Mænd, Raspail og Blanqui, hvem enhver alvorlig Sindssygelæge ikke vilde tage i Betænkning at henregne blandt uhelbredelige Monomanister, som navnlig gjorde sig bemærkede ved deres Voldsomhed. De vare begge faldne igjennem ved de almindelige Valg, og nu var Proletariatet forraadt, Folket forraadt, Frankrig forraadt, alt forraadt; thi de vare hverken blevne Diktatorer eller Ministre, ja ikke engang Folkerepræsentanter. Blanqui's Stilling var ikke saa ganske uplettet; det første Nummer af »Revue rétrospective«, udgivet af Taschereau, indeholdt et Dokument, der udbredte sig vidt og bredt over det konspirerende Partis Moralitet. Blanqui, denne uplettede Revolutionsmand, der syntes at være den reneste Inkarnation af Jakobinismen, han, dette Offer for Tyranniet og denne Carmagnolens og den røde Hues Helgen, havde ikke taget i Betænkning at gjøre meget kompromitterende Tilstaaelser om sine Lidelsesfæller i Fængslet og med Hensyn til de hemmelige Selskabers Organisation, og alt det, for at blive flyttet fra Mont-Saint-Michel til Tours og for at opnaa nogle smaa Formildelser i sin Straf. Skjønt denne An-

givelse ikke var undertegnet, tog dog ingen i Betænkning at tillægge ham samme; fortrolige Meddelelser fra gamle Medlemmer af Louis-Philippes Regering godtgjorde, at den offentlige Mening ikke havde taget fejl, og jeg har selv hørt Gabriel Delessert — som ikke var i Stand til at lyve — paastaa, at han havde modtaget flere lignende Meddelelser, som alle stammede fra Blanqui, Rapporter, der gik fra Haand til Haand gjennem en Kvinde, som stod i nær Slægtskabsforbindelse med Fangen, og som først havde afkopieret dem.

Til Trods for alle sine lidenskabelige, men lidet bevisende Benægtelser følte Blanqui, at han var kompromitteret og vilde derfor paaskynde Begivenhedernes Gang og organisere en Bevægelse i Anledning af en Afstemning, hvorved Forsamlingen meget fornuftig havde vægret sig ved at oprette et Ministerium for Fremskridtet. Man opslog nogle Plakater, hvori man fortalte, at Løfterne fra Barrikaderne ikke vare blevne holdte; man opmuntrede altsaa til en ny Rejsning, men Befolkningen holdt sig rolig, og Blanqui havde lidt Skibbrud.

Raspail var mere behændig; han skubbede en Sag frem, der stadig har maattet tjene som Angrebsvaaben for alle Oppositioner mod enhver Regering; han talte om Polen og fik lettelig sin Klub til at vedtage, at en Adresse til Fordel for dette ulykkelige Land direkte skulde overleveres Nationalforsamlingen. Hvis man havde Held med sig i denne Sag, nødte man paa den ene Side Forsamlingens Medlemmer til at forhandle under det umiddelbare Tryk af en Rejsning, og paa den anden Side nødte man Frankrig til at erklære Preussen, Østerrig og Rusland Krig. Læseren ser, at man ikke var forknyt af sig paa hin Tid, og at man i 1848 var mindst lige saa dristig som i 1870!

Feltraabet blev uddelt til alle Klubber og i alle Nationalværksteder, og skjønt Arbejdernes Repræsentanter i

Luxembourg-Paladset*) og Nationalværkstederne egentlig vare oprettede, for gjensidig at holde hverandre i Skak, vare de dog beredte paa ved denne Lejlighed at gaa Haand i Haand sammen; men før man kastede sig over Nationalforsamlingen og slog Dørene ind til samme, vilde man berolige dens Medlemmer og Befolkningen ved en fredelig Demonstration: det var Generalprøven før den første Forestilling. Den 13de Maj begav en meget talrig Flok sig hen imod Nationalforsamlingen, men standsede paa Concorde-Pladsen, hvor en Deputeret, saa vidt jeg véd en Hr. Vavin, talte til den fredelige Hob og modtog den medbragte Adresse; den følgende Dag kappedes alle Aviser i de mest smigrende Udtryk om at berømme denne Folkets Maadehold, »hvis Styrke og Majestæt svarede til hinanden«; fire og tyve Timer senere kunde man vurdere denne Maadehold efter Fortjeneste.

Frankrigs Regering bestod ved denne Tid af en saa kaldet udøvende Kommission paa fem Medlemmer, som den 10de Maj vare blevne udnævnte af Nationalforsamlingen i følgende Orden: François Arago, Garnier-Pagès, Marie, Lamartine, Ledru-Rollin. Forskjellen i det opnaaede Antal Stemmer var betydningsfuld og røbede navnlig en betydelig Mistillid over for Ledru-Rollin, der kun bragte det til 458 Stemmer mod de 794, som faldt paa François Arago.

Den udøvende Kommission, som havde sit Sæde i Luxembourg-Paladset, var muligvis slet underrettet af Politipræfekten Caussidière, eller ogsaa lod den sig føre bag Lyset af de fredelige Erklæringer fra Klubbernes Ledere og indbildte sig taabelig nok, at dens »moralske Styrke« — saa gammelt er det Udtryk — vilde være i Stand til at hæmme den saa længe forberedte Demonstration. I

---

*) Den provisoriske Regering havde bemyndiget Louis Blanc til i Luxembourg at forhandle med Arbejdernes Repræsentanter om det indbyrdes Forhold mellem Arbejdet, som produceres, og Kapitalen, der sætter Arbejdet i Gang.

ethvert Fald traf den ikke nogen alvorlig Forholdsregel til at gjøre Modstand, og man syntes at prisgive Nationalforsamlingens Skæbne til Befolkningens Luner; man maatte derhos næsten tro, at Nationalgarden skulde spille en platonisk Rolle ved Forestillingen; thi den kommanderende General Courtais's Ordre vare saa usammenhængende og saa ubestemte, at Manden enten maatte være uvidende i en sjælden Grad eller ogsaa medskyldig.

Lamartine, der blev interpelleret af Wolowski om det polske Spørgsmaal, havde erklæret at ville udtale sig om samme i Mødet den 15de Maj. Vi vidste alle, at »Folket« — det vil sige Klubberne og de mest energiske Medlemmer af Uordenspartiet — vilde indbringe sin Adresse til Gunst for »Brødrene ved Weichselen« for selve Nationalforsamlingens Skranker, og vi vare overtydede om, at den udøvende Kommission vilde modsætte sig en saadan Demonstration, der maatte medføre alvorlige Forviklinger.

Den lovgivende Forsamlings Palads (le Corps législatif eller Palais-Bourbon) er meget let at beskytte; man behøver kun at besætte Pladsen Palais-Bourbon med tilstødende Gader samt Seinequaierne og Concorde-Broen, og Forsamlingen kan da forsvares mod ethvert Angreb og ethvert Forsøg paa at splitte den ad. Vi havde altsaa al Grund til at antage, at Nationalgardens Legioner, der med saa enstemmig Iver vare mødte den 16de April, i betimelig Tid vilde blive tilsagte og opstillede ved Adgangene til Palais-Bourbon. Dette skete imidlertid ikke, og kun en Tambur fra mit Kompagni bragte mig Søndag Aften den Tilsigelse, at jeg den næste Dag ikke maatte gaa ud før Middag og skulde holde mig marchefærdig ved første Signal. Jeg gjorde altsaa min Uniform i Stand, puttede paa maa og faa et Par Patroner i Tasken og ventede.

Jeg gik ikke til Sengs; thi jeg var Sygevogter hos en gammel Barnepige, hvem jeg holdt meget af, og som laa alvorlig syg; Natten gik hen, snart ved den syges Seng og

snart ved Skrivebordet; thi midt imellem hele denne Vaabenfærd, alle disse Vagtture og stadige Patrouiller skrev jeg paa Fortællingen om en Fodrejse, jeg og Gustave Flaubert det foregaaende Aar havde foretaget gjennem Anjou, Bretagne og Normandiet. Jeg husker endnu tydelig, at jeg denne Nat var ivrig sysselsat med at beskrive en Solopgang over Byen Caen; undertiden aabnede jeg et Vindue og gik ud paa min Altan; alt slumrede i Ro, Gasflammerne kastede deres usikre Lys hen over Husene i Kongensgade (la rue Royale) og lignede Stjærner, som vare anbragte i regelmæssige Rækker omkring Concorde-Pladsen; den fugtige Luft var meget forfriskende, Himlen var meget klar, og enhver forbigaaende kastede en mørk, bevægelig Skygge hen over Madeleine-Pladsen.

Om Morgenen fik jeg en Tilsigelse til at stille præcis Kl. ni under Vaaben i første Kvarters Raadhus. Jeg mødte i betimelig Tid, lidt efter samledes Mandskabet, der kom enkeltvis, og vi hobede os sammen i den snævre Gaard. Klokken elleve vare vi fem, sex Hundrede, der særlig vare udvalgte blandt alle Legionens Kompagnier og udgjorde en fuldstændig paalidelig Bataillon, som var stillet under Bataillonskommandør Bourkhardts Kommando. Med den Fortrolighed, som er ejendommelig for Nationalgardister, der aldrig have forstaaet eller udøvet den passive Lydighed, udspurgte vi vor Fører: »Hvor skal vi hen?« — »Det véd jeg ikke, jeg har ingen Ordre.« — »Naar skal vi afsted?« — »Det véd jeg ikke, jeg har ingen Ordre«. Nogle af vore Officerer, der ikke vare beordrede at stille, kom i Civildragt, saae til os og talte med en gammel Infanteri-Kaptejn, der var Bataillons-Adjutant; den brave gamle var rasende, talte i lidet sømmelige Udtryk om General Courtais og generede sig ikke for at sige: »Det Kvæg forstaar ingen Ting; vi burde være paa Pletten for længe siden.«

Alle Officererne syntes at være grebne af en overordentlig Ubestemthed som Mænd, der uopfordret skulle

tage en Beslutning, men frygte for Ansvaret. Endelig træder en Løjtenant af Staben ind i Gaarden, taler sagte med vor Fører og fjærner sig; i det Øjeblik han gaar ud ad Porten, vender han sig om og siger med høj Røst: »For øvrigt maa De træffe deres Bestemmelser efter Omstændighederne.« Da Raadhusets Ur viste et Kvarter til ét, lød en Trommehvirvel, og vi dannede vore Pelotoner; mit Kompagni gik i Spidsen for Bataillonen, og paa Grund af min høje Væxt stod jeg i første Geled. Da alt endelig omtrent var i Orden, og vi havde udført alle de smaa foreløbige Bevægelser, bleve begge Portfløjene til Raadhuset smækkede op, og vor Trop begav sig afsted under Trommernes Lyd.

Vi tog vor Vej gjennem Anjougaden og Forstaden Saint-Honoré. En Furer gik tæt ved min højre Side; han gik kun med Besvær, med fremstrakt Hals og bøjet Ryg, som om han bar paa en tung Byrde; denne Gang hos en Mand, der ellers plejede at være rask nok til Bens, undrede mig, og med en Bevægelse af Albuen stødte jeg mod hans Tornister, som jeg fandt var haard, tung og elastisk. Jeg forstod nu det hele og sagde: »Er det vort hele Forraad af Patroner?« — »Nej, Tamburerne have ogsaa nogle.« — Vi kom nu frem til Gaden Champs-Élysées, og da vi skulde svinge ud paa Concorde-Pladsen ved Hjørnet af Hotel Crillon, udstødte vi et Skrig af Harme; man havde holdt os for Nar, General Courtais havde sendt os sine Ordrer en halv Time for sent; Menneskemassen var ikke tredive Skridt fra Broen.

En lang Række af Mænd i alle Dragter og med alle Slags Hovedbedækninger bølgede som en Slange hen over den vidtstrakte Plads; nogle vare iførte Uniformer, andre bare Faner og Flag, en eller to Hyrevogne vare i Spidsen for denne Sværm, og jeg tror ogsaa at have set nogle Mænd, som bleve baarne paa Skuldrene af deres Kammerater. Intet samlet Raab eller Skrig, kun en Dønning af

»Ah! Ah! Ah!« lød, da man fik Øje paa os, og den uhyre Sværm slog over i Løb for at naa Broen for os; det var en unødvendig Forsigtighed, thi vi vare alt for langt borte til at kunne komme frem foran Kolonnen; ogsaa Kongensgade udspyede hele Sværme af Individer, der ligeledes gave sig til at løbe ved Synet af os.

Vor Bataillons-Kommandør Bourkhardt var bleg af Raseri, og han havde Grund dertil. Med Gevær i Hvil stode vi opstillede langs Fortovene i Champs-Élysées; vi vare sex Hundrede, de vare tyve Tusende, og det vilde altsaa under saadanne Forhold have været en Taabelighed at indlade os i Kamp; vor Fører handlede med Forsigtighed og Dygtighed; han førte os over Seinen og samlede os ved Begyndelsen af Invalidernes Spaseregang i kort Afstand fra Forsamlingens Palads, saa vi kunde være beredte til at bringe den Hjælp, hvis man anraabte os om Bistand.

Vi vare forbitrede, men for øvrigt fuldkommen ubekjendte med, hvad der gik for sig i Paladset, og saaledes stode vi i flere Timer, som forekom os umaadelig lange, og ventede paa en Ordre, der stadig udeblev. Jeg tror ikke at tage fejl, naar jeg paastaar, at det var vor egen Oberst, Victor de Tracy, som bragte os den første Meddelelse om Overfaldet paa Forsamlingen; han havde været borte for at iføre sig sin Uniform og stillede sig nu i Spidsen for os for at prøve paa at befri Nationalforsamlingen, af hvilken han selv var Medlem. Han blev hos os, uden at tage nogen øjeblikkelig Beslutning, men syntes at lytte efter en fjærn Larm og lignede en Mand, der venter et Signal til Handling. Vi vare ikke blide mod ham; man sagde rent ud: »Da vi valgte Dem til Oberst, paatog De Dem den udtrykkelige Forpligtelse at forsvare Forsamlingen, hvis den blev angreben, at beskytte den mod enhver Voldshandling og adlyde den ubetinget, da den er suveræn og repræsenterer hele Magten.« Hr. de Tracy var en høj, mager Mand af meget fine Manerer, altid sig selv mægtig og

meget afmaalt i sine Ytringer. Han svarede os i meget udsøgte Udtryk: »Strax, mine Herrer, lad De mig blot afgjøre, naar det er belejligt at skride ind.«

Øjeblikket kom endelig, og vi satte os i Bevægelse, men meget langsomt, saa at sige Skridt for Skridt, og vi gjorde ofte Holdt. Dette opbragte os, og vi vare uretfærdige. Hr. de Tracy, som ikke behøvede at gjøre os fortrolige Meddelelser, vidste, at man endelig lod Alarmtrommen røre i Paris, han nærede ingen Tvivl om Dagens endelige Udfald og skjøttede ikke om at sende os paa Æventyr paa maa og faa, ganske alene og uden Udsigt til Hjælp; han handlede altsaa forsigtig, og vi havde Uret i at beklage os; vor Oberst forlod os snart for selv at paaskynde den første Legions Bevægelse.

Da vi nærmede os Palais-Bourbon, saae vi et mærkeligt Skue, der selv i dette Øjeblik gjorde et temmelig stærkt Indtryk paa os: Mobilgardister, klædte i Uniform, stode paa den lille Mur, som afspærrer Haven fra Quaien; de havde alle stukket Ladestokkene i Geværerne som Tegn paa deres fredelige Hensigter eller vel snarere — —, og alle gave de sig til at pibe, da vi marcherede forbi, og raabte: »Ned med Aristokraterne! a bas les aristos!« Vi fortsatte vor Vej; thi vi havde andet at tage vare.

Endelig naaede vi frem til den lovgivende Forsamlings Sæde og gjorde Holdt; nogle Mænd stode spredte omkring i Gaarden og paa Trappen. Gitterporten var lukket, vi ruskede i den af alle Kræfter og kunde ikke faa den op; allerede talte vi om at samle alle vore Patroner, lave en Petarde og sprænge Porten i Luften, da en Mand i Overfrakke og med blottet Hoved nærmede sig os. Han var af Mellemstørrelse, meget stærk og bredskuldret; hans blonde Haar, der begyndte at graane, hans blaa Øjne og runde Ansigt vilde have været behagelige nok, hvis ikke en Mængde Fregner over hele Panden, Kinderne og selve Hænderne havde givet ham et noget afstikkende Ydre. Han gik

meget rask hen imod os, og synlig bevæget hviskede han: »I spilde blot Tiden her, fordi I ikke kjende Vejen; følg blot mig.« — »Hvem er De?« spurgte en af vore Officerer. — »Hertugen af Luynes.« — Vi fulgte ham i Løb; han lod os bøje ind i Burgundergaden og trænge ind i den lovgivende Forsamlings Palads gjennem Bibliotheksporten; da vi endelig naaede frem i Salen les Pas-perdus, sagde han: »Nu er De her, god Lykke!«

II.

Forsamlingen krænkes.

Nationalgarden er fast bestemt paa at bekæmpe den oprørske Bevægelse. — Den almindelige Stemmeret krænker sit eget Grundlag. — General Courtais's Rolle. — Lamartines mislykkede Anstrængelser. — Vi ere kjede af Guitarspillet. — Wolowski paa Talerstolen. — Leve Polen! — Salen stormes. — Repræsentanternes Holdning. — Alphonse Baudin. — Louis Blanc. — Buchez og Corbon. — Barbès. — Han beruses af Mængdens Hyldingsraab. — Blanqui paa Talerstolen. — Barbès's uventede og meningsløse Forslag. — Man hører Trommerne røres. — Louis Blanc bæres i Triumf. — Farcen begynder. — Huber proklamerer Forsamlingens Opløsning. — Nye Triumfer. — Den provisoriske Regering. — Leve den sociale! — Marchen til Raadhuset. — Vor Deling indtræffer. — Et Brevkontor tages.

Forsamlingen lignede en Bikube, der angribes af Gedehamse; vi kunde høre Mængdens Summen og Støjen give Gjenlyd rundt omkring i den vidtløftige, let opførte Bygning, som var rejst i Palais-Bourbons Gaard for de ni Hundrede Folkerepræsentanter; vi kom for sent til at beskytte Forsamlingen, men tids nok til at paaskynde Opløsningen af Dramaet, hvis sidste Scene skulde spilles i l'Hôtel de ville, hvor Oprørerne efter gammel Skik og Brug søgte at organisere en provisorisk Regering. Den 15de Maj var en nøjagtig Kopi af den 24de Februar; men denne Gang

udeblev Bekræftelsen fra Befolkningens Side: Nationalgarden var tvært imod paa sin Post, og det var saa langt fra, at den gjorde sig til medskyldig i Bevægelsen, at den meget mere viste en stærk Afsky for og var fast bestemt paa at bekæmpe samme. Alt syntes imidlertid saa fuldstændig forberedt, at den sildige Mellemkomst let kunde være kommen for sent baade til at frelse Forsamlingen og Landet.

Lige fra første Færd krænkede den almindelige Stemmeret sine egne Grundsætninger og det under saa særlig mislige Omstændigheder, at det kun kan være til Gavn atter at mindes disse. Det var General Courtais, som ved Concordebroens Begyndelse gik frem mod Skarerne, i hvis Spidse man saae Raspail, Sobrier, Blanqui og Abbed Châtel, denne latterlige Opfinder af den *franske Kirke*. Man skulde have troet, at Generalen, der beklædte en Stilling, som gjorde ham fremfor nogen anden til den offentlige Sikkerheds Vogter, vilde have søgt at formaa den oprørske Flok til at standse i ærbødig Afstand fra den lovgivende Forsamlings Sæde, saa at den navnlig ikke overskred det Lukke, som gjorde alt ukrænkeligt; men dette var saa langt fra Tilfældet, at Courtais tvært imod i ét og alt gjorde sig skyldig i Meddelagtighed og brølte: »Leve Polen!« om Kap med Demonstranterne; thi dette Udraab var Dagens Feltraab og afgav Paaskuddet for Bevægelsen; derpaa førte han selv Flokken videre frem, lod Gitterporten aabne, gav Mobilgardisterne en skriftlig Ordre til at putte Ladestokkene i Geværløbene og fjærnede en Bataillon af 4de Nationalgarde-Legion, som af egen Drift vilde forsvare Adgangen til Forsamlingen; det var med ét Ord ham, som udleverede Paladset til Voldsmændene.

Lamartine gjorde fortvivlede Anstrængelser for at standse den uimodstaaelige Bølge, som allerede rullede frem gjennem Salen les Pas-perdus; han bad dem respektere Loven og den almindelige Stemmeret; han bønfaldt Folket om ikke at domfælde sig selv, han udbredte Armene for at

hindre Skarerne i at trænge frem; men alt var forgjæves; Veltalenheden havde udspillet sin Rolle, og forsigtig listede Raspail og Blanqui sig gjennem Gangene hen til Forsamlingssalen.

Den meget talrige og særdeles ophidsede Mængde, som Lamartine forsøgte at holde Stand imod, syntes at blive ført af tre Individer: Folkerepræsentanten Albert, Artillerikaptejn Laviron og G. H . . ., i hvis Haand man efter Sigende bemærkede en Dolk.*) En meget smuk Knøs ved Navn Châteaurenaud, der havde været Figurant i Cirque-olympique, forsvarede Lamartine af alle Kræfter og dækkede ham med sit Legeme; trods alt sit Mod tabte den berømte Forfatter synlig Modet; hans Tale, som endnu nylig syntes almægtig og kunde fortrylle og afvæbne Skarerne, led nu ynkelig Skibbrud over for de flove Vittigheder, hvormed man overvældede ham: »Vi have nok af Guitarspillet! din Lyre er gaaet i Stykker!« tilraabte man ham, og i det man hentydede til en Person i Stykket Gjøglerne, udbrød man: »Du er jo ikke andet end en azurblaa Sprællemand!« Lamartine følte sin Afmagt og lod Strømmen passere forbi.

Efter det engang aftalte Program var Wolowski nu paa Talerstolen og oplæste en ensformig og dagligdags Tale. Mængdens Skrig svarede ham, et frygteligt Brøl: »Leve Polen!« rystede hele Salen, og Folket, »hvis Styrke og Majestæt svarede til hinanden,« holdt sit Indtog. I mindre end et Minut var Repræsentanternes Pladser, Tilhørerpladsen, Præsidentens Tribune og Talerstolen, kort alt overfyldt, og fra denne uvidende Mængde rejste sig et eneste umaadeligt Brøl af alle Slags Skrig og Udraab.

---

*) Denne G. H . . . er senere bleven belært af Erfaringen, har viet sine Kræfter til alvorligere Følelser, til Arbejdet og Opfyldelsen af sine Pligter, han har under et pseudonymt Navn gjort sig hæderlig bekjendt, og jeg skal derfor ikke forraade ham.

Repræsentanterne forholdt sig rolige, indtoge en værdig Holdning, og flere end én mindedes vistnok de romerske Senatorer, som rolig bleve siddende i deres Kurulstole, medens vore Forfædre, de galliske Babarer, trak dem i Skjæggene og spyttede dem i Ansigterne; kun et Medlem, Taschereau, forlod Forsamlingen; thi Blanqui, som var yderlig krænket af hans Angivelser i Revue rétrospective, havde befalet, at han skulde gribes; Taschereau havde imidlertid faaet Nys herom, skjulte sig og gjorde vel heri.

Midt under denne ubeskrivelige Larm var det ikke let at gjøre sig forstaaelig, og Repræsentanternes unyttige Protester tabte sig i Larmen; Oprørsstifterne vilde kun samtykke i at høre deres egne Talere, og for at faa Ordet og vinde en lille Smule Stilhed maatte man være en virkelig Berømthed fra Klubberne og Oprørene. Selv Doktor Alphonse Baudin — den samme Mand, som den 3dje December 1851 skulde dø med Vaabnene i Hænde under Forsvaret for den Forsamling, som var udgaaet fra den almindelige Stemmeret, — selv ham kunde det ikke lykkes at holde en Tale, skjønt hans Venner brølte: »Saa lad dog Alphonse Baudin tale!«

Den første, som viste sig paa Talerstolen, og som ved sin Tilsynekomst fik Støjen en lille Smule standset, var Louis Blanc; han fordrede Tavshed, »for at Adresseretten kunde opretholdes, — for at Adressen kunde blive læst.« Raspail fulgte efter med den berømte Adresse i Haanden; men det var forgjæves, at han læste, man hørte ikke et Ord deraf; thi Tumultuanterne brød sig meget lidt derom, og Repræsentanternes harmfulde Raab overdøvede den gamle mystiske Konspirators Røst. Man havde hørt paa Louis Blanc, man havde set Raspail, nu vilde man have en anden Morskab og gav sig til at raabe: »Blanqui! Blanqui!« ligesom man paa Morskabstheatret kalder en yndet Skuespiller frem.

Til dette Tidspunkt maa man vistnok ogsaa henlægge

en Begivenhed, som fik en Mand, hvis Opførsel siden den 24de Februar havde været ulastelig, til at glemme sine Pligter; jeg sigter til Barbès. Forsamlingen var nu ikke blot overfyldt, men en uhyre Masse af Klubmænd og nysgjerrige bankede paa Forsamlingssalens Mure, fyldte Trapperne og spredte sig over de nærliggende Quaier. Forsamlingens Formand Buchez, der nærede Frygt for, at en ny Indvandring skulde udsætte selve Repræsentanternes Liv for Fare i denne skrøbelige Sal, som allerede var overfyldt til det yderste, kaldte Hr. Corbon, en af Forsamlingens Viceformænd, hen til sig. Hr. Corbon, som var valgt i Paris, hørte til den Klasse fornuftige, besindige Arbejdere, som havde grundlagt Bladet l'Atelier, hvor de Spørgsmaal, som interesserede Proletariatet, ofte bleve afhandlede paa en meget læseværdig Maade; Hr. Corbon, som indtog en beskeden Holdning og var en særdeles retskaffen Mand og en oprigtig, uegennyttig Republikaner, havde hurtig vundet Forsamlingens Velvilje; Hr. Buchez anmodede ham nu om at formaa Barbès til at anvende sin Indflydelse paa Masserne, saa at han hindrede nye Bander i at storme Forsamlingssalen.

Barbès syntes at betænke sig, men tog dog en Beslutning, rejste sig og gik ud. Barbès, af Fødsel Kreol, var en Natur, der var meget modtagelig for Indtryk; tilsyneladende var han en meget rolig Mand, men tabte Hovedet, saa snart man nævnte: »Folket«; heri lignede han Garibaldi, med hvem han havde mere end ét Berøringspunkt, og som heller ikke er Herre over sig selv, naar man paakalder Italiens Navn. Hos Barbès var derhos denne Kjærlighed til Folket blandet med en tøjlesløs Ærgjerrighed, hvorfor han ikke gjorde sig selv Rede; for ham vare alle Konger ikkun Tyranner, og Republikken syntes ham den rent ideale og fuldkomne Regeringsform. Hans Anskuelser vare bekjendte nok; han havde søgt at realisere dem med Magt ved den latterlige Rejsning den 12te Maj 1839.

Februarrevolutionen havde fundet ham i Fængslet i Montpellier og forvandlet ham til Oberst i Nationalgarden og Folkerepræsentant.

Forsamlingens Formand paakaldte hans Mellemkomst for den almene Frelses Skyld, og det er rimeligt nok, at Barbès gik Masserne i Møde med den bestemte Hensigt at kalde dem til Fornuft; men han havde ikke gjort Regning paa de Jubelraab, som skulde møde ham, han berusedes af sin Popularitet, og da han vendte tilbage til Salen, var han svimmel af Jakobinisme. Dette Fejltrin maatte han udsone med en livsvarig Fængselsstraf, som dog Napoleon III. eftergav ham i 1855. Barbès havde ikke blot ikke anmodet Oprørerne om at trække sig tilbage; men han havde givet sit Bifald til deres forbryderiske Forsøg; staaende ved et Vindue hengav han sig til theatralske Taabeligheder, som blot viste, i hvor ringe Grad han lod sig beherske af sin Forstand; han hyllede sig i en Fanes Folder, omfavnede Albert og Louis Blanc, der talede til Folket, tilraabte denne oprørske Hob sit Bifald og troede maaske i al Alvor her at se det »suveræne Folk«; thi saadanne politiske Drømmere kunne føres særdeles langt af deres skuffende Illusioner.

Da Barbès vendte tilbage til Forsamlingssalen, mødte hans Øjne et Syn, der ikke var egnet til atter at gjøre ham til Herre over sig selv; Blanqui stod paa Talerstolen, talte og blev hørt. Siden Taschereaus Meddelelser havde Barbès fattet et vildt Had til sin gamle Oprørs- og Fængsels-Kammerat; han troede vistnok, at Blanqui, denne frække Angiver, stod paa Nippet til at lede og gjøre sig til Herre over Bevægelsen; denne Tanke var ham utaalelig, og han styrtede op paa Talerstolen med en saadan Voldsomhed, at Blanqui maatte vige Pladsen for ham. Hvad han forlangte, og hvad han, alene og af egen Magtfuldkommenhed, dekreterede, i det han saaledes forenede hele den lovgivende og udøvende Myndighed i sin Person, er bekjendt nok; men

lad os kun gjentage det; thi det er gavnligt atter og atter at gjennemlæse Historien. Barbès vil, at Repræsentanterne i Forening med Folket skal passere Revue for Talerstolens Fod; — at en fransk Armé uopholdelig skal marchere Polen til Hjælp; — at en Skat paa en Milliard skal paalægges de rige; — at man skal forbyde at røre Alarmtrommen; — at Paris skal rømmes for de Tropper, som endnu findes der; — at alle Repræsentanter, som vægre sig ved at stemme for disse Forholdsregler, skulle erklæres for Forrædere mod Fædrelandet og sættes uden for Loven. Salen var nær ved at ramle sammen under Bifaldsraabene.*)

Til Trods for den herskende Tummel trængte dog en fjærn og vedvarende Støj gjennem Vinduerne, hvis Ruder man havde slaaet itu, og denne Støj foruroligede disse Skarer af rasende. Man lyttede og gjenkjendte Trommernes rythmiske Hvirvler, Alarmtrommerne gik. Raseriet og Skuffelsen gik over alle Grænser, Formanden blev næsten kvalt, og paa smaa Stumper Papir, der ikke bare noget officielt Stempel, skrev han: »Lad Trommerne ikke røre!« Man tog disse unyttige Papirsstrimler for en Ordre og lod dem passere til Tumultuanterne uden for, i den Overbevisning, at de vare tilstrækkelige til at standse Nationalgarden. Raspail, Blanqui, Barbès havde haft deres Tur, nu kom Rækken atter til Louis Blanc; nogle Arbejdere løftede ham i Vejret, stillede ham paa deres Skuldre og førte ham saaledes omkring i Salen under Raabene: »Leve Louis Blanc!« medens de forlangte Arbejdets Organisation af ham. Dramaet begyndte at gaa over til en Farce.

Stillingen blev imidlertid mere og mere indviklet; hvert Minut, som gik, strammede Knuden yderligere, alle

---

*) I sin Gjengivelse af Begivenhederne den 15de Maj siger Moniteur, at der under Barbès's Forslag om Milliard-Skatten lød Stemmer fra Oprørerne, som brølte: „Nej! det er ikke det, vi ville have; nej! to Timers Plyndring.“

følte denne deres Afmagt. Det vilde ikke lykkes Oprørsstifterne at faa Repræsentanterne til at stemme; men disse kunde heller ikke faa Tumultuanterne paa Døren; man blev paa Pletten, brølte, skreg, begyndte tyve Gange paa ny de samme Narrestreger og sad atter fast i det Morads, hvori man var kommet ud. Varmen var saa overvældende, at to Personer, som vare til Stede i Diplomatlogen, besvimede. Den uovervindelige Modstand, som Folkerepræsentanterne havde rejst mod Tumulten, var dog ikke unyttig, man vandt Tid, og det var meget; thi medens Oprørerne, lig uartige Skoledrenge, morede sig over deres egen Larm og sloge Borde og Bænke itu, samlede den lovlige Ordens Tropper sig og lavede sig til at gjøre Ende paa dette politiske Fastelavnsspil, hvis kaade Optøjer vare naaede lige frem til Talerstolens Fod.

Som i et slet bygget Theaterstykke saaledes indtraadte nu ogsaa Opløsningen aldeles pludselig, til lige stor Forundring for begge de medspillende Parter. En Garver fra Elsass, ved Navn Huber, der var Formand for Klubbernes Klub og var bleven domfældt under Louis-Philippes Regering for Sammensværgelse, trængte op paa Talerstolen, og med en skingrende Stemme, der gjennemtrængte Larmen, erklærede han — i det suveræne Folks Navn — at Nationalforsamlingen var opløst; han støttede dette sit Forslag ved et Næveslag mod Præsident Buchez, hvis Plads strax blev indtagen af Laviron, som senere skulde falde i Rom for de franske Kugler. En Folkerepræsentant udbrød: »Og hvad ville I saa gjøre med Polen?« Ingen svarede, nu var der ikke længere Tale herom, Paaskuddet forsvandt, da man havde naaet sit egentlige Maal.

Folket klappede i Hænderne og brølte: »Ned med Forsamlingen!« Derpaa begyndte Triumftogene igjen; man løftede Barbès og Sobrier op paa nogle kraftige Skuldre og rystede dem frem og tilbage over Mængdens Hoveder, medens Triumfatorerne for ikke at falde ned maatte klynge

sig fast ved deres begejstrede Bæreres Haar. Efter at denne lille Ceremoni var endt, gik man til de alvorligere Forretninger, det vil sige til Valget af Medlemmerne for en ny provisorisk Regering; de foreslaaede Navne vare alle vel bekjendte; de repræsenterede den yderligste Opposition eller, som den senere selv har kaldt sig, den uforsonlige, uforsonlig mod alt, — selv mod Friheden. En Kolos, en Slags Herkules fra Fjælleboderne, udskraalte de Navne, man tilhviskede ham; saaledes hørte man blandt andre: Barbès, Louis Blanc, Proudhon, Raspail, Blanqui, Huber, Sobrier, Caussidière. Man hørte: »Ja, Nej! Bravo!« Ledru-Rollins Navn vakte nogen Protest, men Ja'erne fik dog Overhaand, og saaledes blev dette Medlem af selve den udøvende Kommission ogsaa proklameret som valgt. Man syntes enige, de nyvalgte samlede sig i Halvkredsen foran Talerstolen, man trykkede deres Hænder, man kyssede dem, deres Skæbne var ikke misundelsesværdig. Et Raab beherskede alle andre: »Leve den demokratiske og den sociale Republik!« eller, for at være nøjagtig: »Leve den sociale!«

Mange Repræsentanter, der vare overvældede af Anstrængelse, forlode nu Forsamlingssalen, hvor de vare nær ved at kvæles, da de saae, at Forsamlingen var opløst, og nok kunde indse, at der ikke var noget at udrette, saa længe dette Virvar af Taabeligheder fortsattes; de spredtes derfor i Yderrummene som i Bibliotheket og Udvalgenes Forsamlingsværelse, indtil Mødet, som ikke var hævet paa lovlig Maade, atter kunde gjenoptages. Imidlertid forlode Oprørets Hovdinger, omringede af deres fornemste Følgesvende og med Fanerne foran sig, Forsamlingen for at begive sig til l'Hôtel de ville, hvor nogle Grupper af Venner ventede dem; her trængte de ind som Triumfatorer og lode sig fange som i et Rottehul, medens de udstødte Forbandelser over det utaknemmelige Folk.

I samme Øjeblik som disse gale Mennesker forlode den lovgivende Forsamlings Palads, trængte den Deling af

Nationalgarden, hvortil jeg hørte, ind i samme med Hertugen af Luynes som Vejviser. Imidlertid forlod han os for at gaa andre Troppedelinger i Møde, og vi stode her meget forlegne i Salen les Pas-perdus; thi ingen af os kjendte Krinkelkrogene i den uhyre Labyrinth, hvor Nationalforsamlingen havde sit Sæde. Vi vare et Øjeblik forvirrede, men søgte derpaa at orientere os og drejede af til venstre. Efter nogle Øjeblikkes Forløb fik vi Øje paa en Dør, som vi aabnede med Voldsomhed; i et stort Værelse, der var forsynet med Borde og Skabe, var en Del Mennesker fredelig forsamlede; Officeren, som kommanderede os, satte dem Sablen for Brystet med Befalingen: »Overgiv eder!« — de overgave sig leende og uden Modstand; vi vare i Brevpostkontoret.

III.

Forsamlingen befries.

Den konstituerende Forsamling af 1848 staar over Nationalkonventet. — Feltraabet. — Strid. — Omfavnelse. — En Folkerepræsentants Opfattelse. — Salens Udseende. — Delinger af Nationalgarden og Mobilgarden indtræffe. — En Mand! — Eugène Duclerc. — General Courtais. — Man vil kvæle ham. — Han beskyttes og frelses. — Lamartine taler. — Hans Forlegenhed og Usikkerhed. — Hele Nationalgarden er mødt. — En Gesandtskabssekretær. — Paris's Glæde. — Epilog. — Den 16de Maj. — Caussidière og Bjærgets Mænd. — Quai des Orfèvres. — Borger, Prins Murat. — Caussidières Afsked. — Den udøvende Kommission beholder Magten.

Uret i det paa en saa tapper Maade erobrede Postkontor manglede nøjagtig 20 Minutter i fem; Oprørerne maatte være trængte ind i Paladset omtrent Kl. halv et, og Forsamlingen havde altsaa i omtrent fire Timer været under et Tryk, hvis Voldsomhed man ikke kan beskrive; men

man havde ikke fravristet den noget Dekret, og den havde forstaaet at sætte en passiv Energi mod Mængdens Voldsomhed og Forhaanelser; i denne Henseende staar den konstituerende Forsamling af 1848 over Nationalkonventet, der ofte maatte indregistrere de Love, som bleve dikterede af Klubbernes Medlemmer eller rasende Kvindemennesker.

Som Læseren vel kan tænke sig, hengav jeg mig ikke til slige historiske Overvejelser midt mellem Postbetjentene; men vi forlode hurtig Kontoret for endelig engang at naa frem til denne Forsamlingssal, som ingen af os kjendte Vejen til. Et flygtigt Ord, der blev vexlet mellem os, forekom os som en Ordre, vi nødvendigvis maatte lystre: Man maa ikke gjøre Brug af Vaabnene uden i yderste Nødstilfælde; gruppevis styrtede vi nu afsted paa maa og faa i forskjellige Retninger.

Jeg ilede op ad en smal Trappe, ad hvilken flere Mænd kom ned; man vilde rive Geværet fra mig, men jeg slap det ikke og slog kraftig om mig med højre Arm og Benene; jeg gik ikke videre blidt til Værks, og man gav mig mine Slag tilbage med Renter. Striden var kort, men levende, jeg gik ud af den som Sejrherre, beholdt mit Gevær og erobrede en Liste over de nye Medlemmer i den provisoriske Regering, en Liste, som jeg endnu har i mit Eje, gulnet i Tidens Løb og ganske forkrøllet.*) Til Gjengjæld havde jeg mistet mit Uniforms-Halsbind; rimeligvis havde under Kampen en af mine Modstandere taget mig i Halstørklædet, i den rosværdige Hensigt at kvæle mig en Smule; Hægten i Halsbindet har været syet daarlig fast, den er gaaet af, og jeg har faaet Halsen fri, men tabt Bindet.

Jeg stødte en Dør op og trængte ind paa et Galleri,

---

*) Navnene paa Listen ere indskrevne i følgende Orden: Hubert (sic.) — Louis Blanc. — Pierre Leroux. — Blanqui. — Cabet. — Ledru-Rollin. — Barbès. — Albert. — Raspail. — Flocon. — Caussidière.

der hævede sig en halv Snes Fod over Salens øverste Bænk. Jeg var ved den Tid meget smidig, og Fedmen har aldrig besværet mig i nogen høj Grad; jeg steg op paa Rækværket, hoppede ned, faldt paa Benene og stod Ansigt til Ansigt med en Olding, hvis skaldede Isse var omgiven af en Krans hvide Haar; han gjorde en Bevægelse for at gribe mig, tog mig i Armene og sagde: »Min kjære Dreng.« Det var George Lafayette; vi kyssede hinanden; han var meget varm, det var jeg ogsaa, og denne Omfavnelse var derfor mere broderlig end behagelig.

Jeg var i en overordentlig ophidset Sindsstemning; den lange, harmelige Ventetid og den Kamp, jeg nylig havde udstaaet, havde ægget mig til det yderste; jeg styrtede hen mod en meget berømt Folkerepræsentant, hvem jeg længe havde kjendt, og sagde til ham: »Stil Dem i Spidsen for os, lad os marchere mod l'Hôtel de ville og én Gang for alle gjøre det af med disse evige Urostiftere.« Han vendte sig imidlertid mod mig og svarede med et strængt Aasyn: »Kammeret er opløst af selve Folket; De handler her som en slet Borger!« Jeg blev et Øjeblik som lynslagen, tilslyngede ham en Fornærmelse og kastede mig over en Flok Oprørsstiftere, som tumlede sig uden for Skranken ved Talerstolen.

Salen frembød et ynkeligt Skue. Havde man da virkelig gjort en hel Revolution for blot elleve Dage efter Forsamlingens første Møde at naa et saadant Resultat! En Støvtaage bølgede frem og tilbage under den mægtige Hvælving, Skarer af Mennesker flygtede ud gjennem alle Udgange, og rundt om sig hørte man usynlige Trommeslagere, der vakte Gjenlyd i alle Kroge; Mængdens dumpe Skrig blandedes med korte og skarpe Kommandoraab, udmattede Folkerepræsentanter, hvis Ansigter bare Spor af den lange Anstrængelse, segnede sammen paa deres Pladser, medens de klappede i Hænderne ved Synet af os, og vi svarede med et mægtigt: »Leve Nationalforsamlingen!« som

vi istemmede med Raseri; for mit Vedkommende var min Stemme helt borte, og min sammensnørede Strube kunde kun udstøde uartikulerede Lyde; overalt paa Gallerierne og ved Dørene kom endelig Nationalgardister til Syne, jeg gjenkjendte den anden Legions og anden Mobilgarde-Bataillons Taltegn; forvildede Dørvogtere ilte frem og tilbage, løftede Hænderne mod Himlen, forsvandt gjennem en Korridor, kom tilbage ad en anden og søgte tydelig efter en eller anden Person, som de ikke kunde finde; Blækhuse, som vare væltede ned over Gulvet, Spor af plumpe Støvlesaaler paa Fløjelsbænkene, et sønderrevet Banner, der som en Klud flagrede ned fra Kanten af et Galleri, alt dette mindede om Hjemsøgelsen og afgav Sporene af det bortdragne Uvejr.

Til Trods for al denne Støj og Hurmelhej naaede Lyden af en klar og sympathetisk Stemme mit Øre, jeg hævede Øjnene og saae et Syn, som rørte mig til Beundring og endnu den Dag i Dag, efter syv og tyve Aars Forløb, har bevaret sig usvækket i min Erindring. En ung, sort klædt Mand stod paa Formandens Plads, beherskede hele Salen og traadte tydelig og klart frem i det Lys, som gjennem det store Tagvindue bølgede ned over ham som en Straaleglorie. Panden var høj og en Smule skaldet, hans lange Skjæg blondt og Ansigtet blegt, hans kraftige Gebærder og stolte Holdning vakte alle mine Kunstner-Instinkter, jeg glemte min Rolle som »frelsende« Nationalgardist, satte mig ned paa Hjørnet af en Pult og gav mig til at betragte denne unge Athlet, som med sine Gebærder syntes at piske den larmende Hob. Hvad han sagde, kunde jeg ikke høre, thi hans Ord tabte sig i den herskende Larm; han vendte sig da mod to Tamburer, som stode ved Trinnene til Talerstolen, og befalede dem: »Slaa en Hvirvel!« de adløde, Støjen tog af og lagde sig lidt, saa der næsten herskede en Slags Stilhed, og nu hørte jeg: »Medlemmer, paa eders Plads! Forsamlingen er ikke hævet; i den Nations

Navn, som vi repræsentere, og hvis Forsamling ikke er, hvis Forsamling ikke kan opløses; i Frankrigs Navn, som det ikke skal lykkes et gement Parti at vanære, gjenoptager Forsamlingen sine Arbejder.« Man tilraabte ham Bifald, Forsamlingens Medlemmer raabte: »Til Dagsordenen!« og jeg sagde til mig selv: »Se, det er da endelig engang en Mand!« — Jeg spurgte om hans Navn, det var Eugène Duclerc.

I det Øjeblik, da han let svang sig ned fra sin improviserede Talerstol, brød en heftig Larm løs lige over for mig ved de lavere Bænke henimod Højres Pladser. Det var en Kamp mellem flere Mennesker; men hvad jeg saae, opbragte mig. General Courtais var med en Uforsigtighed eller mageløs Uforskammethed traadt ind i Salen; nogle særlig ophidsede Nationalgardister, som i en meget ringe Grad vare Herrer over sig selv, omringede og grebe ham, væltede ham over mod en Pult og gave sig simpelthen i Færd med at kvæle ham. Det var en Olding, jeg mindedes hans indfaldne Ansigt og hvide Bakkenbarter, ilede med bankende Hjærte til og søgte at gjøre Modstand mod den uædle Vold. Den ulykkelige tabte ikke Besindelsen og viste en bestemt Holdning; med en halvkvalt Stemme — thi to, tre Hænder søgte at snøre Struben sammen paa ham — udbrød han: »Gaa ud; De har ikke Ret til at være under Vaaben i den lovgivende Forsamlings Sal.« Jeg havde ikke Tid til at le af en Bemærkning, der var saa komisk under disse Omstændigheder; Grev Joachim Clary, som var vor Oberstløjtenant, og nogle andre Personer, hvis Navne jeg ikke kjender, lykkedes det at befri Generalen ved Hjælp af nogle kraftige Kolbestød mod Angriberne; hans første Ord til Tak vare imidlertid: »Jeg havde dog forbudt at lade Trommerne røre.«

Disse Ord havde nær styrtet ham i Fordærvelse, thi man hørte dem, kastede sig paa ny over ham, forhaanede ham og brølte: »I Vandet med ham! ned med Forræderen!«

Vi vare ikke talrige nok til at beskytte ham, og han blev reven bort fra os; Epauletterne bleve revne af ham, man slog ham om Ørene med dem, og der paafulgte en afskyelig Scene, der fik mig til at rødme af Skam, som om jeg ikke af ganske Hjærte misbilligede den. En af disse rasende — thi Ordenspartiet tæller lige saa vel som Uordenspartiet saadanne Personer i sin Midte — var uden Tvivl optagen af en eller anden vag Erindring fra et Boulevarddrama og brølte: »Vi maa degradere ham, vi maa degradere ham!« Han trak Stakkelens Kaarde og søgte at brække den i Stykker over Hovedet paa ham; men den bøjedes, krummedes og gik ikke over; den dramatiske Klodrian begyndte da forfra og vedblev at bræge: »Vi maa degradere ham!« Vore Hjærter bevægedes af Afsky. Joachim Clary raabte: »Lad os dog frelse ham!« og en Gruppe af ti, tolv Personer, blandt hvilke jeg tror at have gjenkjendt Hr. Vieillard, gjorde et saa kraftigt og vel ledet Stormløb, at vi endelig atter kunde bemægtige os Generalen, hvem vi tog i vor Midte og førte ud af Salen og ind i Bibliotheket, hvor vi lode ham tilbage, han vendte sig mod os og tilraabte os en truende Frase, hvori jeg kun kunde skjelne Ordene: »Krigsret!«

Alt dette var gaaet for sig med overordentlig Hurtighed, og da jeg atter naaede tilbage til Forsamlingssalen, raabte man: »Lamartine paa Talerstolen!« Lamartine var virkelig nylig indtruffen med Ledru-Rollin paa Slæbetov; denne sidste steg et Par Trin op paa Talerstolen og lænede sig med Albuen mod Randen af denne, som om han vilde søge Læ bag sin veltalende Kollega. Jeg synes endnu at kunne se ham holdende Hovedet i den sædvanlige theatralske Holdning, men Ansigtet var forstyrret og ligblegt; de Blik, han tilkastede os, vare ikke synderlig velvillige, thi i vor lette Sejr — der jo dog var hans egen — saae han utvivlsomt et Forbud paa Tabet af sin egen tvivlsomme Popu-

laritet, som han et Aar senere skulde sætte helt og holdent over Styr.

Heller ikke Lamartine var ret i sit Es, hans usikre Holdning viste dette tydelig nok, og uden at være en Troldmand kunde man lettelig gætte, hvad der gik for sig i hans Sjæl. Han var jo ikke blot Folkets Repræsentant, men han var ogsaa Medlem af den udøvende Kommission, som ikke havde forudset noget, som havde ladet alt gaa sin skjæve Gang og formedelst denne sin uforklarlige Ligegyldighed næsten maatte synes at være en hemmelig medskyldig; men dette Angreb paa Forsamlingen, denne latterlige Promenade til l'Hôtel de ville, mindede det ikke alt sammen om den 24de Februar og den Rolle, han selv havde spillet i dette Æventyr? *Hodie mihi, cras tibi;* dette er den uundgaaelige Lov, som rammer alle politiske Personligheder, naar de tage deres Tilflugt til Lidenskaberne og Voldsomheden for at fremme deres Ærgjerrighed. Alle disse Følelser maatte utvivlsomt bevæge sig i hans Indre og hemmede tydelig nok hans Veltalenheds Flugt.

Han lagde en Middelmaadighed for Dagen, som jeg forbavsedes over; intet var oprigtigt i hans Tale, og man mærkede tydelig Rhetorikeren, som forgjæves søgte at vinde Herredømmet over sig selv. Man beklappede ham efter Sædvane; men han vakte ingen Begejstring, han var synlig forlegen over sig selv og vist nok ogsaa over den blege Ledsager, han trak omkring med ved alle Lejligheder, som for at beskytte og lade sig selv beskytte af ham. Som Flaggermusen i Fabelen udfoldede den berømte Forfatter snart sine Vinger, og snart viste han sine Kloer, i det han, alt efter Øjeblikkets Tarv, viste det konservative Parti Lamartine og det revolutionære Ledru-Rollin. Resultatet, som han ikke havde forudset, var meget simpelt; han tabte begge Partiers Tillid, og fra den største Folkelighed, en Mand nogen Sinde har været i Besiddelse af, sank han sammen under den almindelige Ligegyldighed.

I dette Øjeblik forstod Lamartine selv, at hans Tale og Tankegang skejede lige langt ud, han brød kort af og forlangte en Hest for at drage mod l'Hôtel de ville, hvor Barbès lykkelig og vel sagdes at have indrettet sig. Saa godt som mulig ordnede vi igjen vore Rækker, forlode Salen og Paladset; Pladsen uden for den lovgivende Forsamlings Sæde, Quaierne og Concorde-Broen var besat af Nationalgarden. Ved Begyndelsen af rue de Bourgogne raabte Resten af vor Legion Hurra; man havde været meget urolig for os, havde, som sædvanlig, troet paa de mest foruroligende Rygter, havde talt om Kampe, døde og saarede, og enhver søgte nu at lægge sin Glæde for Dagen, da man saae os alle i god Behold.

Man gav sig paa Vejen under Trommernes Lyd tværs over Concorde-Broen og langs Tuileriernes Quai; i det fjærne, foran os, kunde vi skimte Lamartine og Ledru-Rollin paa et Par Dragonheste, omgivne af en Eskorte Ryttere og ledsagede af nogle Folkerepræsentanter. En Mand havde længe fulgt vor Deling og urolig gjennemsøgt Rækkerne, som om han saae efter en bekjendt; i Nærheden af Pont-Royal fik han Kig paa mig, styrtede frem, trak mig over til Brogelænderet og sagde: »Fortæl mig dog i Himmelens Navn, hvad der gaar for sig.« Det var den russiske Gesandtskabssekretær Bâlabine, som gik paa Jagt efter Nyheder til sin Depeche; jeg gav ham en kort Fremstilling af Sagernes Stilling; han gjentog uophørlig: »Godt! Godt nok! men Polen?« Jeg maatte formelig anstrænge mig for at fatte, hvad han mente, i den Grad havde alle — Oprørsstifterne som Nationalgardisterne — allerede glemt Paaskuddet til denne mislykkede Streg, Lamartine senere i sin Overbærenhed kaldte »et folkeligt Fusentasteri«. Som Russer maatte Bâlabine dog lægge nogen Vægt derpaa, og jeg svarede: »Der er ikke mere nogen Tale om Polen, Raspail og Blanqui have kvalt det«.

Kort derpaa sagtnedes vor Marche, foran Louvre lod

man os gjøre Holdt, vi fik snart at vide, at l'Hôtel de ville var taget uden Modstand, og man lod os vende tilbage til vore Boliger. Jeg vendte hjem med Glæde; en søvnløs Nat, fulgt af en saadan Dag, kunde nok være lidt trættende. Om Aftenen illuminerede Paris frivillig, Skarerne behøvede ikke at gjennemstrejfe Gaderne og synge Visen: Lys, Lys!

Man har i sin Tid tvistet meget om det Spørgsmaal, hvilken Troppedeling der først trængte ind i den lovgivende Forsamlings Palads; Nationalgarden og Mobilgarden have gjort hinanden denne Ære stridig; jeg tror dog fuldt og fast, at den Bataillon af første Legion, hvorved jeg stod, har haft Held før nogen anden at kaste en Deling ind i Paladset; den første, som trængte ind, var Lefrançois, en forhenværende Sergent ved Jægerne, hvem vi havde valgt til Løjtenant; den næste var en Mand, som paa Grund af sin høje Væxt var udtagen til at gaa i Spidsen for Kompagniet (ɔ: Forfatteren, Maxime du Camp, selv).

Dagen den 15de Maj fik et lille Efterspil. Den 16de hen imod Middag lød Trommerne paa alle Kanter, og man fik i al Hast sin krigerske Udrustning paa sig. Hvad var der vel nu atter paa Færde, og hvilket nyt Spøgelse skulde vi nu atter i Lag med! Politimesteren Caussidière, som var alvorlig mistænkt for at have begunstiget Angrebet paa Forsamlingen, havde faaet Befaling til at afskedige sin Bande »Bjærgets Mænd«, der afgave hans Livgarde. Caussidière havde vægret sig herved, og Bjærgets Mænd havde erklæret, at de hellere vilde lade sig sprænge i Luften end overgive sig. Vi fik det Hverv at jage dem paa Porten. Dette fortalte man i det mindste, men det var kun halvt sandt; Bjærgets Mænd vilde ikke lade sig sprænge i Luften, og vi fik ikke noget at bestille med at bekæmpe dem.

Man samlede os i Masse langs »Guldsmedenes Quai« foran Resterne af Parlaments-Præsidenternes Have, hvor

Achille de Harlay i længst forsvundne Tider sagde til Hertugen af Guise: »Det er stor Skade, naar Tjeneren jager Herren bort.« Bjærgets Mænd vare opstillede bag de lukkede Jærngitre og holdt alle Politipræfekturets Bygninger besatte. Det var meget heldigt for os, at de vare i det fredelige Hjørne; thi ellers kunde vi meget let være blevne skudte ned til sidste Mand uden at kunne gjøre Gjengjæld. Der paafulgte ingen Konflikt, og disse »Bjærgets Mænd«, som man troede saa frygtelige, vare den 16de Maj lette at komme til rette med: — den 15de, Klokken 3½ om Eftermiddagen vilde jeg have næret visse Betænkeligheder ved at stole paa dem.

Dagen blev lidt fornøjelig ved en komisk Hændelse. Klokken to kom Prins Murat, der var en høj, meget svær Mand med fyldigt Ansigt, spaserende for at se, hvad der gik for sig i Politipræfekturets Nabolag. Nogle Nationalgardister, som vare alt for ivrige i Tjenesten, toge ham for Caussidière, arresterede ham og afhandlede, om det ikke var bedst strax at kaste ham i Vandet. Prins Murat gjorde naturligvis nogle Indvendinger i saa Henseende, og det lykkedes ham, ikke uden Møje, at gjøre sig kjendelig. Man gjorde ham en Undskyldning, han vexlede Haandslag til højre og venstre, og for at undgaa lignende ubehagelige Hændelser lod man ham derpaa eskortere af tvende Officerer, som raabte: »Gjør ham ikke noget ondt, det er Borger, Prins Murat.«

Om Aftenen fik man at vide, at Caussidière havde begjæret sin Afsked, at Bjærgets Mænd vare permitterede, og man sendte os hjem igjen. Alle havde tænkt — havde haabet —, at en Afstemning af Forsamlingen vilde have fjærnet denne udøvende Kommission, som i sin ubeskrivelige Taabelighed havde ladet Oprørerne i al Mag træffe deres Forberedelser og dernæst hjemsøge Forsamlingen; men man følte for Øjeblikket en saa dyb Trang til Enig-

hed, at man udsatte Domfældelsen og endnu fandt sig i denne Regering; der fordredes ikke mindre end selve Junirevolutionen for endelig at lade den synke ned i det Mørke, som den aldrig burde have forladt.

Maxime du Camp.

Soldaterlivet i Trediveaarskrigen.*)

I.

Tolv Aar vare gaaede hen, siden Trediveaarskrigens første Kamp udkæmpedes paa det hvide Bjærg ved Prag. Af den lille, næsten slukkede Gnist var en Flamme bleven tændt, som greb mere og mere om sig i Tidens brændbare Stoffer og anrettede større og større Ødelæggelser. Under uafbrudt Krig havde det ene Aar fulgt det andet; Tyskere, Spaniere, Danske og Italienere havde, den ene efter den anden, ristet deres Navne i Stridens Vaabenbog; mange af Tysklands Byer vare allerede hærjede, mange af dets pragtfulde Slotte og faste Borge vare jævnede med Jorden; thi haard og bitter havde Kampen raset. Det var ikke alene verdslig Attraa, som havde grebet til Vaaben; Trosiver og Religionssværmeri var traadt i Herskesygens Tjeneste, og mod Læren om Aandens Frihed var den blinde Tro gaaet i Leding. Det var ikke Kejseren alene, som skulde erobre sin fordums Magt tilbage og kue sine oprørske Vasaller; den ny Lære skulde samtidig kvæles i sin Fødsel, dens

*) Efter Gustaf Bjørlin: Här och Soldaterlif under trettioåriga kriget. Bilder ur Sveriges krigshistoria. Stockholm. 1876.

Tilhængere gjøres landflygtige, deres Stræben efter Selvstændighed lammes, og deres Land endelig tilfalde de kejserlige Arvelande.

Kampen havde nær faaet dette Udfald; den ny Tros Talsmænd vare lidt efter lidt bukkede under, den ene efter den anden; stedse vældigere Hærmasser vare komne dragende fra Syden, Kejserens Overmagt syntes betrygget for altid, hans Tropper begyndte allerede at brede sig langs Østersøens Kyster, og ny Fjender kunde ikke øjnes ved Rigets mest afsides Grænser. Den hellige Tros mest gyldne Tidsalder syntes allerede nær, i hvilken Undertrykkelsen og Forfølgelsen ustraffet kunde rejse Kjætterbaalet og hele Landet renses for Vantro.

Da steg »Nordens Løve« i Land paa den lille Ø Ruden ved den pommerske Kyst; det svenske Folk havde ikke villet vente, til dets Vaaben maatte drages for dets eget Værn; »thi da,« havde den unge Konge sagt, »ville vi inden kort Tid staa i Fare for, at Fjenden vedblivende vorder Østersøens Herre og følgelig ogsaa vor Overmand.« Herredømmet over Østersøen var allerede truet ved Kejserens Held, og med 15000 Krigere hastede Gustaf II. Adolf sine tyske Trosbrødre til Hjælp.

Hurtige og glimrende vare hans Sejre, og overalt vege de kejserlige Hære tilbage. Paa Leipzigs Sletter blev Kejserens Overmagt brudt, og en protestantisk Modstrøm standsede ikke alene Katholicismens Bølgegang, men tvang den til at vige tilbage fra to Tredjedele af Landet. Ogsaa efter Slaget ved Lützen og Heltekongens Død fulgte Sejren de svenske Faner. Kejserens ypperste Hærfører, den stolte Wallenstein, sveg sin Herre og blev i Løndom myrdet, modfaldne saae Katholikerne Fremtiden i Møde. Da kom den blodige Dag ved Nørdlingen (1634), endnu en Gang sejrede Kejseren og Liguen over den svenske Hær under Horn og Bernhard af Weimar, og Krigens andet Stadium var endt. Svenskerne trængtes nu atter mod Norden; men

under Banér, Torstenson og Wrangel kom de den ene Gang efter den anden tilbage og naaede endogsaa de sydligste Dele af Tyskland. Deres Venner Franskmændene udbredte sig samtidig ved Rhinen, hvor Bernhard af Weimar's glimrende Krigstog havde skaffet dem fast Fod. I fjorten Aar vedblev Striden, uden at det lykkedes nogen af de kæmpende at faa Overmagten over sin Modstander, det afgjørende Udfald trak sig stadig længere ud i det fjærne. Uophørlig skiftede Krigens Gudinde Gjenstanden for sin Gunst, denne Gunst varede stedse kortere og kortere, og hendes Gunstbevisninger bleve stedse svagere og svagere. Den ene Dag stode de svenske Hærmasser foran Wiens Porte, den næste Dag kæmpede de om en Tomme Land ved Østersøen, og endnu i Krigens fem sidste Aar stred den tapre og kraftige Fyrste Maximilian af Bayern baade mod Svenskere og Franskmænd i et treaarigt Felttog, som i Kraft og Ære næppe har sin Lige i Bayerns Krigshistorie. Ved Siden af disse Kampe uden Maal gik Underhandlingerne om Fred; men ingen af de kæmpende havde Kraft nok til at bøje Modstanderne under deres Vilje. Imidlertid hærjedes Landet af de stedse vildere Krigsskarer, Folket døde af Pest og Hungersnød, Stæder og Byer bleve tomme paa Indbyggere, Ukrudt trivedes stedse yppigere paa Markerne, og Landet blev til sidst en eneste stor Ødemark med en til en Fjerdedel formindsket Folkemængde.*) Da Freden endelig kom, skete det ikke som en Følge af store afgjørende Kampe, men snarere ved en langvarig Mægling mellem de af Krigen afkræftede Stridsmænd, Fredslutningen var kun Udmattelsens Grænse.

Krigens Langvarighed havde sin fornemste Aarsag i de kæmpendes Mangel paa Evne til hver for sig at føre en

---

*) Mange Egne fik først i Midten af dette Aarhundrede den samme Folkemængde, som de havde haft i den nærmeste Tid før Trediveaarskrigen.

stor og afgjørende Krig. En Hær i Trediveaarskrigen var sjælden større, end en Hærafdeling i vore Dage. Højst 40,000 Mand, mente Tilly, at en Feltherre kunde lede, og Hærene havde kun sjælden denne Styrke i Marken. En stor Del af Stridskræfterne maatte nemlig anvendes til i mindre Afdelinger at gjøre Strejftog til mere afsides Dele af Krigsskuepladsen og til at forsvare erobrede Fæstninger. Desuden var der ikke nogen ordnet Maade, paa hvilken de store Tab, som opstod ved Slag, Sygdomme og Rømning fra Fanerne, kunde erstattes. De ved almindeligt Opbud dannede Folkehære vare allerede for længe siden forsvundne fra Kamppladsen, og næsten alle Landes Hære oprettedes ved Hvervning; men Hvervningen var dyr, de hvervendes Kasser ikke sjælden tomme, og lange Tider randt derfor hen, uden at Hullerne i Hæren udfyldtes. Derfor finder man ogsaa baade store og bratte Forandringer i Hærenes Styrke under Trediveaarskrigen. Det var kun Sverige og Bayern, som sendte udskrevne Knægte i Krigen. Denne Levning fra fordums Tider stillede imidlertid deres Hære uden for Hvervningsmarkedet, og deres nationale Aand betragtes ogsaa som en af de vigtigste Aarsager til disse ringe Landes sejge Udholdenhed.

Men om ogsaa Tilgangen havde tilladt at oprette større Hære, vilde de herskende Anskuelser om Krigsførelse have rejst sig imod et saa dristigt Skridt. At samle mere end 40,000 Mand paa én Kampplads eller paa en og samme Krigsskueplads, var nemlig stridende mod Krigsførelsens Hovedregler. En Hær i Slagorden lignede en Fæstning, fra hvis Midtpunkt Feltherren oversaa Kampen. Til sin Hjælp havde denne Hærfører ikke som i nyere Tider en Generalstab, der ved Iagttagelser, samlede fra forskjellige Dele af Kamppladsen, kunde give ham nye Ideer og senere forvandle disse Ideer til hurtige Ordrer. Der fandtes næppe nok nogle Adjutanter, som kunde overbringe hans Befalinger. Selv maatte han overse alt, lede alt. Naar Slagordenen var ind-

tagen, og Hærene stødte sammen, var derfor i de fleste Tilfælde hans Ledelse forbi. Et Feltslag var kun en Tvekamp i det store mellem sindrig opstillede Hærmasser, hvis Ordning krævede megen Tid. Gustaf Adolf og Wallenstein søgte ganske vist ogsaa til Dels at beholde Tøjlerne i deres Haand, efter at Kampen var begyndt; men de vare de første, som gjorde Forsøg derpaa — og det lykkedes dem kun i ringe Grad. Krigskunstens Regel stod urokket. Slagordenen skulde holdes saa fast sluttet som mulig, hverken Hest eller Karl maatte være uden Ledelse, og derfor burde ingen Hær være større end 40,000 Mand.

Ogsaa paa Marcher i Krigsegnen gjaldt det som Regel, at Hæren burde holdes samlet. Marchen gik ad en eneste Vej, udstrakte Kvarterer bleve undgaaede, og som oftest lagdes Tropperne i en eneste stor Lejr; men Vejene vare smalle, slet vedligeholdte og ofte næsten bundløse, Tilførslen var ringe og næsten altid slet ordnet; som oftest var det overladt til Strejfkorpsenes Dygtighed at inddrive Føde og Foder paa en Tid, da der var almindelig Hungersnød og Fodermangel. Den ringe Tilførsel var saaledes ogsaa til Hinder for enhver større Tilvæxt i Hærens Styrke, og denne Hindring staar først i sin rette Belysning, naar man eftertænker, at til en Hær med 40,000 vaabendygtige hørte sædvanlig 60,000 vaabenløse Kvinder og Børn. Det frugtbareste Landskab blev ved en saadan Hær inden kort Tid til en Ørken, og den dygtigste Feltherre kunde ikke, om han ogsaa havde villet og haft Midler til at udføre sin Vilje, have ført en større Hær, det være sig paa Kamppladsen eller paa Marchen.

Men nogen Tvivlraadighed kunde ikke opstaa hos ham. Hærens Underhold var forenet med saa store Udgifter, at hverken Kejseren eller nogen af de tyske Rigsfyrster, som begyndte Krigen med tomme Skatkamre, turde vove hele Aaret rundt at holde en talrigere Hær i Marken. Et tysk Fodregiment paa 3000 Mand ansaas nemlig kort før Tredive-

aarskrigens Udbrud at koste 540,000 Rigsgylden eller 1,922,400 Kroner i danske Penge. Den aarlige Udgift for en Soldat af Fodfolket i Felten regnedes saaledes til c. 640 Kr.*) I førstnævnte Sum er dog hverken Omkostningerne for Soldatens Klæder og Vaaben, som Kronen for største Delen leverede, iberegnet eller det anselige Underhold til de højeste Befalingsmænd og andre almindelige Udgifter for Hæren i dens Helhed. Dersom man tænker nøjere over Tidens lave Pengeværdi, maa Hærens Underhold have krævet Ofre, om hvis Størrelse Nutiden næppe kan gjøre sig nogen Forestilling. Og dette Underhold skulde udbetales i klingende Mønt, hvilket maaske var en af de største Vanskeligheder, som den Tids Statsmænd havde at overvinde. Alle Skatter indgik til Kronen in natura, i Sæd, Kjød, Vin, og det var vanskeligt baade at inddrive og bytte dem til Penge.

Det er oven for sagt, at tvungen Krigstjeneste var en af Aarsagerne til Sveriges Stordaad i Trediveaarskrigen. Udskrivningen leverede Hæren baade Folk og Penge; men ogsaa de umiddelbare Udgifter til Hærens Underhold forstod Gustaf II. Adolf i høj Grad at formindske, efter at den første Udrustning og Overskibning havde fundet Sted. Han havde lige fra Begyndelsen tænkt, at Hæren skulde leve af de erobrede Landskaber, og det er i høj Grad mærkeligt at se, hvor vel det lykkedes ham at gjøre denne Tanke til Virkelighed. Medens Krigens Omkostninger i det første Aar eller 1630 ubetydelig overstege den svenske Krones Udgifter før Krigen, bliver denne Forskjel større og større for hvert Aar. Det andet Krigsaar kostede saaledes Sverige Halvdelen og det fjerde ikke fuldt en Tyvendedel af det første Aar. En svensk Soldat krævede ogsaa mindre i Underhold end en kejserlig. I Gjennemsnit kan hans Underhold i de første

---

*) Disse Tal skulle mere end fordobles, naar man vilde udtrykke dem i vore Dages Møntværdi.

Krigsaar anses for at have kostet omtrent 180 Kr., og efter Slaget ved Leipzig 208 Kr.*)

Efter at vi i faa Træk have søgt at fremstille et Billede af Krigen og Krigsførelsen, skulle vi gaa de kæmpende Hære nærmere paa Livet. Vi skulle følge Soldaten fra Hvervningsdagen til Kamppladsen for at lære at skjelne mellem »dubbelsoldnären«, den statelige Pikener, Musketeren, Rytteren og Bøsseskytten. Lad os til en Begyndelse drage bort fra Krigsbulderet og gjøre en kort Vandring i den svenske Landsby.

Det er en smuk Efteraarsdag 1631. Raadets Skrivelse, som kundgjordes i Kirkerne, har allerede for længe siden paabudt en almindelig Udskrivning over hele Landet. Statholderne i Lenene have udvalgt Kommissærer af Adelen og andre hæderlige Mænd i Egnen, som skulle sætte »roteringen«**) i Værk. Præsterne have ved Hjælp af »länsmän« og Sognenes »sexmän«***) affattet nøjagtige Lister over alt Mandkjøn mellem sexten og tresindstyve Aar. Adelen har samtidig indsendt forseglede Fortegnelser til Lenets Rentekammer over de Folk, som skulle fritages ved Udskrivningen. Der er fastsat Bøder for dem, som med Vidende og Vilje udelukkes af Gejstlighedens Ruller.

Der hersker en livlig Færdsel paa de ellers saa øde Veje. Gaaende og ridende Almue færdes i store Hobe til det fastsatte Samlingssted i Herredet. Kommissæren og »nämdemännen«†) have allerede indfundet sig; alt efter som Folkene komme, ordnes de i tre Hobe: de fra Jordegodserne (»frälset«) for sig, de fra Krongodserne og Skatte-

---

*) Opgivelsen, hentet fra det svenske krigshistoriske Arkiv, synes dog at være for lav.

**) Den almindelige Forpligtelse, som paahviler al Skattejord og almindeligt Jordegods, at stille og underholde Soldater.

***) „Länsmän“ og „sexmän“ udgjorde Landpolitiet.

†) Tolv edsvorne Bønder, som ere Bisiddere i en Herredsret.

gaardene for sig, og Gejstlighedens Karle for sig. Det bliver hen ad Middag, inden alle ere samlede. Kommissæren spørger Selvejer-Bønderne, om de have alle deres Mandfolk til Stede, saa vel Sønner, Svigersønner og Karle som »försvarskarlar«*) og alle Indsiddere og Haandværksfolk; thi »roteskrifningen«, siger han, skal ikke gaa efter Gaardenes Tal, men efter Mandtallet, saa at Sønnen eller Tjenestekarlen skal skrives saa vel som Bonden. Paa denne Tiltale svares med høje Jaraab fra de tre Hobe, og »sexmännen« begynde derefter at inddele Folkene i »Roder« efter Listerne. I hver Rode sættes 10 Mand; men »försvarskarlar« og Indsiddere, Haandværkere, Løsgængere og Tærskemænd blive ikke inddelte, da de ere selvskrevne. Ogsaa »æreløse, Misgjerningsmænd, Mordere, Manddrabere og Horkarle« maa ikke under noget som helst Foregivende udskrives og tages med i Roderne. Adelens Hoffolk samt vanføre og svage ere helt og holdent fritagne for Krigstjenesten.

Det har krævet lang Tid, inden disse Tilberedelser ere blevne afsluttede. Imidlertid ere Roderne blevne dannede, og Kommissæren gaar selv omkring for at se efter, om Inddelingen er gaaet for sig uden Svig eller Partiskhed. Nogle mindre Rettelser foretages, og derefter skrider man til selve »nämningen«. Fra hver Rode udtages en stærk, frisk og sund Karl mellem 18 og 30 Aar. Herved har dog Kommissionen adskilligt at iagttage. Alle Bønder, som drive en Gaard, af hvis Indkomster der betales til Krigsfolkets Underhold, saa vel som »bergsmän«**), Jægere, Ræve- og Fuglefængere og Nybyggere maa ikke, saa vidt

*) Karle, der have fast Tjeneste hos nogen, som er ansvarlig for deres Skatters Udredelse.

**) Bønder, som eje „bergmanshemman“ ɔ: Gaarde i en Bjærgværksegn. De ere forpligtede til at drive Grubebrydning og Smeltning af Rujern og ere derfor i visse Egne fritagne for Knægtehold.

det kan undgaas, udtages til Soldater. Sønner af dem, som allerede have en Søn ved Hæren, som have mistet en Søn i Krigen, eller som ene have en stor Gaard at drive, skulle ogsaa skaanes.

Ved Hjælp af sin nøjagtige Instruktion er det lykkedes den adelige Kommissær at udvælge det fornødne Antal. En eller anden Vilkaarlighed har vel fundet Sted, men »nämden« har godkjendt hans Foranstaltninger, og han er ikke bange for Bemærkninger. Derfor opløses nu Roderne, og Folkene frigives for videre Udskrivning i det Aar. Der gives derimod Tilhold om at udruste de udskrevne paa tilbørlig Maade eller give dem den sædvanlige Sum til denne Udrustning, omtrent 45 Kroner.

Vi forlade de udskrevne for at møde dem paa Mønstringsdagen.

Efter at Udskrivningen har fundet Sted over hele Landet, ere visse »Mønsterherrer« blevne udnævnte, som i Forbindelse med Officerer og Skrivere skulle mønstre Landskabernes saa vel gamle som ny udskrevne Soldater. Dersom vi indfinde os paa Mønstringsstedet, ville vi kun gjenkjende faa af de udskrevne fra vort Herred. Mange af dem ere rømte til de utilgængelige Skove af Frygt for Farerne i det fjærne Land, hvor Krigen raser. I Stedet for ses lige saa mange vanføre og mindreaarige; de have af en betænksom Moder i Daaben faaet samme Navn som deres udskrevne Brødre, for at disse ikke skulle rives bort fra Hjemmets Arne og drives ud i Vaabenfærd i ukjendte Øjemed. Nogle udskrevne have faaet Mønsterherrens Tilladelse til at vende tilbage til deres Hjem, andre til at stille en Mand for sig, dog paa den Betingelse at indtage den lejedes Plads, dersom denne rømte.

De, som have indfundet sig for selv at gjøre Tjeneste, mønstres imidlertid af Mønsterherren, saa vel som de gamle Soldater, der vare efterladte i Landet som Stamme, da Regimentet rykkede i Felten. De inddeles alle i Kompagnier,

hvorved Mønsterherren passer paa, at de, som høre til samme Sogn, komme i samme Kompagni, og at der til et saadant ikke tages mere end 126 Mand, som alle skulle være paa Stedet. De, som have forstukket sig, efterspores af en dertil udset Officer. Ingen af de udskrevne maa af Obersten udnævnes til Officer, Befalingsmand eller Spillemand. Efter at hver »Kaptejn« har faaet sit Kompagni fuldtalligt, inddeler han det i Roder paa sex Mand, og for hver Rode udnævnes en Underofficer, Korporal eller Rodemester til Fører. Mønstringen er nu til Ende, og Kompagnierne ere færdige til at marchere til Krigsskuepladsen.

Det var kun Fodfolket, »Knægtene«, som stilledes ved Udskrivning. Den indfødte Rytter var en alt for anset Mand, til at han vilde regne sit Slægtregister fra den vilkaarlige »roteskrifning«. Han var sin egen Mand, som frivillig opgav al fredelig Idræt for, imod fri Dyrkning af en bestemt Gaard eller mod en vis Indtægt, at tjene Kronen. Drev han ikke selv sit »boställe« (Embedsgaard), fik han hjemme i Landet Indtægten af Brugeren; var han i Krigen, udvexledes den efter Værdien i gangbar Mønt og sendtes til ham ved Oppebørselsbetjenten. Skattebonden kunde ogsaa selv ride for sine Indkomster og blev da samtidig Kronens Mand.

Der var endnu et tredje Middel, hvorved man fik Krigsfolk paa den Tid, og det var Hvervning. Kejserens og de allieredes Tropper vare kun hvervede Knægte*) eller, som de, for at skille dem fra de udskrevne, kaldtes »Soldater«. Ogsaa i den svenske Hær indtoge de en fremragende Plads og hvervedes baade i og uden for Landet. Lad os derfor forlade de svenske Landsbyer og begive os til en »Løbeplads« i Nedre-Sachsen.

Den krigskyndige og berømte Oberst er nylig ankommen til Byen med sine Kaptejner, Faner, Barberer og Professer. Forgjæves have Egnens Myndigheder budt en stor Løsesum

---

*) Med Undtagelse af Bayerns Landeværn i de første Krigsaar.

for at faa Løbepladsen flyttet til et andet Sted; da Byen ligger paa Krigsskuepladsen, betaler Kronen nemlig ingen Godtgjørelse for Troppernes Underhold i Hvervningsdagene, Plyndring og Ran er ikke sjælden ved saadanne Lejligheder, og de fredelige Indbyggere, som ere tvungne til at huse de rovlystne Skarer, der fra Tid til anden drage ind i Byen, vove næppe at vise sig paa Gaderne. Rygtet om den glimrende Kontrakt, som den berømte Hverver har indgaaet med Feltherren, har nemlig rygtet sig vidt omkring i Landet. Næsten utallige Æventyrere, højere og lavere, som have gjort Krigen til deres Haandværk og for bestandig forladt Fredens Ro, have skyndt sig med at lade sig indskrive under de ærefulde Faner; Trommen har allerede ladet nogle Hvirvler høre uden for Oberstens Telt, Skriverne ere sysselsatte med at indføre de prøvedes Navne i Listerne. Det er en ualmindelig Forsamling, som viser sig for Øjet Den rige Adelsmand, som af Længsel efter Fare har begivet sig paa Æventyr, landflygtige Stormænd, som mangle fast Indfødsret, ses Side om Side med den fattige Jordbruger, der er bragt til Tiggerstaven under en anden Stormands Aag eller af en vild Rytterskares Plyndringslyst og nu for sin Part vil søge Lejlighed til at røve sin Næstes Gods; men ere de ulige i det Ydre, ere de hinanden desto mere lige i det Indre. Samme Attraa driver dem til Kampen, Begjærlighed efter det let erhvervede Guld. Krigen har ganske vist ogsaa for dem sine Besværligheder; men mellem Besværlighederne vinker Glæden med fulde Bægre og Tærningspil. Saa længe Solden er høj, og deres vilde Liv efter den til Ende bragte Storm og den vundne Sejr ikke trykkes af alt for haarde Baand, kunne de imidlertid vove Liv og Blod for deres Feltherre, hvad enten han hedder Gustaf Adolf eller Wallenstein.

Men, som sagt, der er godt Tilløb af hvervningslystne paa Løbepladsen. Afregningsdagen er endnu langt borte, da den »resterende eller rette Fortjeneste« skal erstatte dem deres Besværligheder, og Obersten har ikke alene lovet høj

Sold, men ogsaa fri Hjemrejse og Tærepenge for enhver, som blev saaret eller vanfør af Sygdomme under Krigen. Haandpengene ere ogsaa store: for en »Enspænder« 16 Kroner og derefter højere alt efter den hvervedes Grad. Efter at Indkjøb af Vaaben har fundet Sted, er der derfor endnu Penge nok tilbage til at kaste paa Tærningetæppet eller bytte bort imod et Par Flasker ungarsk Vin.

Vi forlade de vilde Hobe; den følgende Dag skulle de indordnes under Rodemestrene, sværge Troskabseden til Kongen og Fanen og rykke i Marken.

II.

I flere Aarhundreder havde Krudtet været anvendt til Krigsbrug; men dets Kraft havde endnu ikke kunnet forandre Kampens Udseende; med blanke Vaaben Mand imod Mand afgjordes endnu det endelige Udfald. Rytteriet var derfor endnu, hvad det havde været i Middelalderen, Hærens Hovedvaaben. De tungt rustede Riddere havde visselig maattet rømme Marken for Fodfolkets lange Piker; men Landsknægtenes Overvægt havde været af ringe Varighed, Ildvaabnet havde hjulpet disse med at forjage de fordums Riddere; men samme Ildvaaben fratog dem senere den Magt, som de havde vundet med dem. Landsknægten vilde nemlig hellere bære Musketten end Pikenerens Spyd og tunge Rustning, og de langsomt fyrende Musketerer kunde ikke vinde Sejr eller modstaa Rytternes Angreb alene. De kæmpede derfor bag ved en Sværm Pikebærere, som klædte i tunge Rustninger kunde modstaa Kuglernes Virkning, og Landsknægten blev enten Musketer eller en sværtbevæbnet Pikener. I begge Egenskaber var han ubrugelig til at udføre noget afgjørende Angreb, hvilket han, som sagt, ogsaa overlod til Rytteren.

Ved Siden af denne almindelige Grundsætning gjorde to hinanden modsatte Anskuelser sig gjældende med Hensyn

til de specielle Vaabenarters Udvikling og Kampmaade. I Karl V's og Filip II's Hære var der bleven uddannet en Krigskunst, som Samtidens Mening gjorde til den ypperste i Verden. Dette var den spanske Krigskunst. Soldatens Udrustning skulde være saa fuldstændig som mulig, især med Hensyn til Dækvaaben. Forenede til tunge tætsluttede Fylker skulde de som levende Fæstningsmure vælte sig frem imod en Modstander, hvem de skulde knuse under Vægten af deres Angrebs Voldsomhed.

I tre store firkantede Hobe, Fortrop, Hovedstyrke og Bagtrop, droge de spanske Landsknægte i Kampen. Over Sædemarker og Moser, gjennem Skove og Sumpe styrede de deres Marche uden at gide følge de almindelige Veje. Foran hver af Hobene gik Arbejdere, som udfyldte Grøfter, nedhuggede Kratskove og ryddede Vejen for det vidunderlige Tog. Ved Ankomsten til Kamppladsen ordnedes Fodfolket i store firkantede Hobe, den ene tæt ved Siden af den anden, hver Stridshob dannet af flere Regimenter; alle højere Officerer medførte i den Hensigt Kvadratrodstabeller for alle hele Tal mellem 100 og 10,000 for strax at vide Geleddernes Antal eller Folkenes Antal i hvert Geled. Rytteriet ordnedes paa samme Maade paa Fløjene, Reserve fandtes ikke. Naar Hærene stødte sammen, var, som sagt, Feltherrens Kommando forbi. Efter at Ildvaabnet var begyndt at faa Overhaand over Piken, omgaves til en Begyndelse de store Stridshobe af et eller flere Geledder Skytter, og endelig dannedes der af disse særskilte smaa Fløje i hvert Hjørne af de store Firkanter; men herved forøgedes ogsaa Vanskeligheden ved at føre dem paa Kamppladsen.

I den nederlandske Frihedskrig havde nye Anskuelser gjort sig gjældende i Krigskunsten. De nederlandske Hære vare dannede af Mænd, som nylig havde forladt Ploven for at bryde det spanske Aag. De kunde ikke danne dem efter den gamle tidsspildende Skole. En ny Krigskunst maatte skabes, og dens Stamfader blev den i Folkets Historie vidt

berømte Moritz af Oranien. Nederlandske og ogsaa svenske Officerer, som vendte tilbage fra nederlandsk Krigstjeneste, førte Kundskaben om denne Krigskunst til Sverige. Gustaf II Adolf indsaa strax med sit skarpe Blik dens Fortjenester og arbejdede i flere Aar paa dens Fuldkommenhed. Ogsaa efter at Krigen var udbrudt, var denne Skole hans Mønster, og Lejren ved Werben, hvor den fuldendtes, var det livskraftige Frø, hvoraf hans Sejre spirede frem. Mod den spanske Krigskunsts tungt rustede Soldater, store, svært bevægelige Firkanter og knusende Angreb stillede han en kraftig Ildvirkning, ved at gjøre Opstillingen længere og tyndere, og en større Bevægelighed ved at lette Soldatens Udrustning og formindske Afdelingernes Størrelse. Hele Kampmaaden fik et andet Udseende. Fodfolket opstilledes kun paa sex, Rytteriet paa tre Geledder. Afstanden mellem Geledderne formindskedes til 4 eller 6 Fod, og mellem hver Karl i Geleddet til 2 eller 3 Fod, alt efter som det var i sluttet eller spredt Orden. De store Firkanter deltes i mindre Afdelinger, som derpaa forenedes til et samlet helt: den senere under Krigen saa navnkundige »svenske Brigade«. Imellem Rytterne stilledes Musketerafdelinger for at forbinde Ildens store Modstandskraft med Rytternes voldsomme Angreb. Fodfolket øvedes i at afgive deres Ild hurtigere, og ved Breitenfeld bleve de gamle fast sammensluttede Wallonregimenter gjennembrudte ved Delingsild paa nært Hold. For Rytteriet endelig opstod den Regel, som hundrede Aar efter gjorde Frederik II's Rytteri til det første i Verden, nemlig ikke at indlade sig i Skydefægtning med Fjenden, men i Stedet for paa én Gang at gaa ham rask paa Livet med det blanke Vaaben. Dog den store Konge var forud for sin Tid. Mange af hans Forbedringer naaede ikke deres Udvikling og hjemfaldt efter hans Død til Forglemmelsen, for først i en langt senere Tid atter at komme til Ære.

Forholdet mellem de forskjellige Vaabenarter forandrede sig i høj Grad i Krigens Løb. Ved dennes Begyndelse var

Rytteriets Styrke i Forhold til Fodfolket som 1—5, senere som 1—3, og i de sidste Krigsaar var det endogsaa talrigere end Fodfolket. Disse Forandringer i de respektive Vaabenarters Styrke ere et yderligere Bevis for Troppernes Forværrelse og Krigsførelsens Udarten til større eller mindre Røvertog. I det udsugede Land kunde nemlig en Hær blot underholdes ved et talrigt Rytteri, og da desuden enhver, der havde nogen Ærgjerrighed, søgte Ansættelse som Rytter, var Rytteriet lettere at stille paa Benene end Fodfolket, hvilket som oftest maatte tage til Takke med den tarvelige Efterslæt, som Rytterne havde levnet.

Vi have hidindtil kun bevæget os paa Feltherrernes Omraade og søgt at opfatte deres forskjellige Anskuelser om Kampen. Vi skulle nu, da vi engang ere paa Kamppladsen, lade de bedste Regimenter defilere forbi os, inden Slaget begynder. Altsaa, lad Trompeterne skingre og Pavkerne røre; Mønstringen begynder.

Trommerne hvirvle, Piberne blæse paa deres lange Fløjter, under en skærende Musik opstille to Regimenter til Fods sig foran os, et fra hver af Hærene. De bestaa saa vel af Pikenerer som af Musketerer; de sidste have Overvægten i den svenske Hær. — Hverken Pikenerer eller Musketerer have nogen bestemt Uniform. Nogle have gule eller brune Læderkollerter under Rustningen, andre have Trøjer af Klæde eller andet Tøj. Knæbuxer, Strømper og Sko benyttes dog almindelig. For i Striden at kjende Ven fra Fjende bruges et forskjelligt Kjendetegn, Feltbind og Feltraab. De kejserlige have hvide Baand om Stormhattene og hvide Snore om Armen, den svenske Livvagt har gule Baand o. s. v. De svenske Officerers Kjendetegn ere grønne, de kejserliges røde. Oven paa Klæderne bære Pikenererne en tung Rustning: Stormhat, Ringkrave og Harnisk. Som Angrebsvaaben have de en 11 til 18 Fod lang Pike med en bred to Fod lang Klinge af Staal, Skaftet var af Ibentræ eller en anden haard Træart. Et udvalgt Antal af de

kejserlige Pikenerer have desuden Armskinner og Blikforklæder, samt i Stedet for Piker Hellebarder; Fanevagten bærer runde Skjolde og Slagsværd.

I Nærheden af de glimrende Pikenerer synes Musketererne helt uanselige. Deres Dækvaaben bestaa kun af et Brystharnisk og Stormhat, og disse ses endogsaa hos mange at være ombyttede med bredskyggede graa Filthatte. Angrebsvaabnet bestaar af det 3 Fod lange Sværd og den lange særdeles tunge Musket med den tilhørende Gaffel. I det over Skulderen liggende Gehæng sidder hos de kejserlige en Mængde runde Træcylindre, der udgjøre lige saa mange Ladninger, Resten af Krudtet opbevares i en Læderpung, Kuglerne i en anden. De svenske Musketerer have færdige Patroner i en særegen Patrontaske.

Vi se dem udføre nogle Geværgreb, og Obersterne lade Musketererne lade. Dette gaar ikke hurtig; ikke mindre end 99 forskjellige Tempoer udkræves nemlig for at gjøre Musketten færdig til at løsne et Skud. Gaflerne ere imidlertid blevne stukne fast i Jorden foran første Geled. Mellem deres forgyldte »Horn« hvile Musketterne; den 36 Fod lange Lunte er trukket frem, dens brændende Ende er sat ind i Hanen. Der aabnes for Panden, Løjtnanterne fælde deres Partisaner, Fændrikkerne deres Hellebarder, og en bragende Salve lyner frem fra Geleddet. Musketererne skynde sig tilbage gjennem Mellemrummene mellem Roderne og ordne sig bag ved bageste Geled for at lade paa ny. Pikenererne løfte Piken og drage de lange Værger, Haandmænget begynder.

Det er nu Rytteriets Tur til at mønstres. Trompetstødene høres allerede, og Pavkeslagene nærme sig. Det rykker frem paa Pladsen. Vi opdage endnu nogle Spor af det fordums Riddervæsen, men de ere ikke mange; endnu er dog Rytteriet et aristokratisk Korps, endnu hændes det, at den rige Adelsmand indfinder sig ved Hvervningsbordet med Stridshingst, Ridderrustning og en Flok Væbnere og

Svende for at søge Ansættelse ved Rytterfænniken. Men disse gamle Skikke ere ved at uddø. Kun den unge Adelsmands Forfængelighed gjør, at han vedblivende indfinder sig for som Frirytter, »Enspænder«, »Adelburs« (svensk: Adelbuss) at stille sig under Standarten.

Men om ogsaa de gamle »Lansers« *) Tid er forbi, se vi dog en saa meget talrigere Samling af andre Slags Ryttere: Kyradserer, Karabinierer, Dragoner, Husarer, Kroater, kappes om Hæderspladsen. Svenskerne have kun Kyradserer og Dragoner. Det er en pragtfuld Trop, som holder foran os. Det er ogsaa en Del af Schönburgs tapre Kyradserer, som saa ofte have fulgt den berømte Pappenheim i Ilden. De blankpolerede Staalhuer med deres lukkede Visirer og røde og hvide Fjerbuske, de nye Ringkraver og Harnisker blinke i Sollyset. Fænniken rykker frem paa Marken i Skridtgang, for hvert Trin opvækker den tunge Fylke en næsten bedøvende Larm; Tøjler og Vaaben rasle imod Benskinnerne, de sorte, stærktbyggede Heste pruste og kro sig, medens Jorden gungrer under deres Hove. Kaptejnen giver Signal til Angreb, Geledderne aabne sig, og Bevægelsen forandres til Trav. Snart er Fjenden indhentet, de to Fod lange Pistoler fremdragne af Hylstrene. Naar de ere saa nær paa Fjenden, at de kunne se det hvide i Øjnene, løsner første Geled sit Skud. Vi vente, at Sammenstødet umiddelbart derpaa vil finde Sted; men i Stedet for at drage Sværdet og gaa løs paa Fjenden, gjør første Geled en Svingning tilbage (caracolerer) og trækker sig bag ved det sidste Geled, medens de øvrige Geledder fortsætte Ilden. Først naar alle Geledderne have faaet afgivet deres Skud, trække Kyradsererne deres lange tveæggede Sværd, Rækkerne lukkes, og i Trav rykke de Fjenden paa Livet. Vi forlade dem i en

---

*) En „Lanse“ kaldtes en Ridder med samt sine Mænd. „Enspænderen“ var vel Ridder, men fattig paa Land og Folk.

Sky af Støv og vende os til den anden Side af Marken. Her se vi lignende Fænniker, men de grønne Fjerbuske, det sammenrullede Skjærf, som er bundet tværs over Rustningen, og den aabne Staalhue sige os, at det er Svenskere, og vi gjenkjende dem ogsaa snart. Det er Stenbocks Smaalændinger. Vaabnene ere de samme som de kejserliges, kun ere Pistolerne noget lettere og for en stor Del forsynede med Hjullaas. Deres Angreb er lige saa flot som de kejserlige Kyradserers, men de opholde sig ikke med at caracolere mod Modstanderen; næppe har første Geled afgivet sit Skud, inden Angrebet foretages, og Sammenstødet faar derfor et meget kraftigere Præg.

Vi kaste til sidst et Blik paa Karabiniererne, Dragonerne og de lette Ryttere. De første ere lettere end Kyradsererne og have en tre Fod lang Karabin hængende i en Rem over Skulderen, samt Sværd og to Pistoler; de optræde kun paa Kamppladsen med Skydning. Dragonerne endelig ere kun Musketerer til Hest, som under Kampen altid ere til Fods og endogsaa mangle Rytterstøvler; de bruges næsten kun i den lille Krig. Det lette Rytteri: Stradioter, Kroater, Husarer, og hvad de nu alle hedde, sværme omkring paa Pladsen i deres glimrende tyrkiske Rustninger, med Skjold og Lanse; men de have imidlertid aldrig nogen afgjørende Rolle under Kampen.

I Tiden nærmest før Krigen var der i alle Lande gjort vidtløftige Forsøg for at forøge Ildvaabnenes Virkninger saa meget som mulig. Disse Forsøg havde først og fremmest vedrørt Artilleriet, og det Batteri, vi nærme os, bestaar derfor af næsten lige saa mange forskjellige Modeller, som det har Kanoner. De almindeligste Slags ere Slanger, Kartover og Falkonetter. Af de tvende førstnævnte findes baade hele, halve og endnu mindre. Deres Navne ere lige saa forskjellige som deres Mundingers Vidde. De største kaldes Ørne, derefter komme Falke, Gribbe, Høge og Spurve;

Mørserne kaldes Natugler og saa videre, hele Dyreslægten igjennem.

Under de mange Forsøg, som havde fundet Sted, havde den Anskuelse gjort sig gjældende, at jo længere Løbet var, desto længere maatte ogsaa Skudvidden være; derfor var Kanonernes Længde voxet endogsaa til 12 Fod. Som Følge af Krudtets ringe Kraft havde man dog været nødt til at bruge umaadelig store Ladninger for at naa den forønskede Virkning.

Vi ere nu ved Batteriet. Paa »Bøsseskytternes« (Artilleristernes) grønne Skjærf se vi, at det hører til den svenske Hær. Stykkerne ere opstillede tæt ved Siden af hverandre. I Mellemrummene staa aabne Krudtfjerdinger, og tæt ved dem Bøsseskytter med Ladeskuffer og brændende Lunter, fastgjorte paa lange Luntestokke. Bøsseskytterne ere inddelte i Artillerikompagnier, som for største Delen bestaa af saa kaldte Haandlangere, der udtages blandt Musketererne. Kuskene endelig ere ligesom Hestene tagne fra den omliggende Egn og have intet til fælles med de faste Krigsfolk. Foruden de nævnte Kanoner se vi ogsaa smaa Trepundinger, s. k. Regimentskanoner, en svensk Opfindelse af Siegroths Model, der ikke have deres Sidestykke i den kejserlige Hær. De saa kaldte Læderkanoner ere for længst forsvundne; de vare kun en Opfindelse for Minuttet og endte allerede deres korte Tilværelse i den preussiske Krig.

III.

I Bøcklers »Scola Militaris Moderna« foreskrives, hvorledes forskjellige Troppestyrker slaa Lejr. Et Kompagni paa 114 Mand er lejret i tre Rækker Telte; foran Rækkerne

er Kaptejnens Telt til højre, Løjtnantens til venstre, og bag ved Fændrikkens, Oversergentens (Feltveblens), Sergentens, de to Trommeslageres og Mønsterskriverens Telte; bag ved Lejren er der udstukket en Plads for Marketendere og Tros. Kompagnierne lejre sig adskilte efter Soldaternes Nationalitet, for at der ikke alt for ofte skal opstaa Stridigheder inden for selve Lejren.

I de første Krigsaar herskede der ikke sjælden den yppigste Levemaade i en saadan Lejr. Solden var rigelig og blev udbetalt i klingende Mønt, og Kjøbmænd indfandt sig i store Flokke for at tilfredsstille Troppernes Pragtlyst. De simple Landsknægte pralede med Zobel og Maarskind og Fløjel, med Bælter, oversaaede med Guld og ædle Stene, ja endog med Brynjer af Guld og Sølv. Kvinderne smykkede sig med kostbare Fjer, med Skarlagens Klæder med Guldstriber, og dreve for Afvexlings Skyld Gjæk med røvede Præsteklæder, endogsaa Hestene glimrede af Guld og Sølv; men jo længere Krigen varede, desto sjældnere blev ogsaa den Slags Handel. Solden blev ikke længere betalt i rette Tid, Soldaten kunde dog ikke, som en af Datidens Forfattere siger, leve af Luften, og det voldte ham meget mindre Ulejlighed at tage umiddelbart fra Indbyggerne, hvad han ønskede, end at kjøbe det hos en Handelsmand. Selve Varerne forsvandt ikke af Markedet; det var kun Sælgerne, som holdt sig tilbage. Og da Antallet af de brændte Stæder og de rygende Byer forøgedes, da Landet blev en eneste stor Ørken, da fejredes de største, de mest djævelske Fester i disse Lejre. Man maa ikke tro, at der var nogen stor Forskjel paa de svenske og kejserlige; de første lærte hurtig af de sidste. Den Tid var meget snart forbi, da Gustaf Adolf holdt Krigstugtens Tøjler i sine kraftige Hænder og tvang Svenskerne til hver Dag paa Knæ at gjøre Bøn til Verdens Herre. Med hans sidste Aandedræt udjævnedes Forskjellen i sædelig Henseende mellem begge Hærene, og

Hunger og Pest, Overtro, Ødelæggelse og Fortvivlelse efterlodes i deres Spor.

Ved Krigens Begyndelse tog Mansfeld sine Soldaters Opførsel i Forsvar paa følgende Maade: »Det er uimodsigeligt,« siger han, »at Krigstugten ikke kan opretholdes, naar Soldaten ikke faar sin Sold. De og deres Heste kunne ikke leve af Luften. Alt, hvad de have paa, Klæder og Vaaben, opslides og gaar i Stykker; skulle de kjøbe det igjen eller lade nyt gjore i Stedet for, kræves der Penge. Forsyner man dem ikke tilstrækkelig med disse, tage de, hvor de finde noget, og ganske ikke alene saa meget, som de have til gode; de hverken tælle eller veje. Aabner man Døren, buse de lige paa i deres Tøjlesløshed. De tage alt, tvinge alt, slaa og nedhugge alt, som vil gjøre Modstand. Med ét Ord, man kan ikke udtænke nogen Uorden, som de ikke kunne afstedkomme; thi ved Samlivet med forskjellige Nationer ere de blevne fuldstændig oplærte i alle Skurkestreger. Tyskeren, Hollænderen, Franskmanden, Italieneren, Ungareren gjøre sig til af, at der ej kan findes nogen Snedighed eller List for at faa fat paa noget, som skjules for dem, uden at de jo forstaa at udøve den. De skaane intet Menneske, af hvad Stand eller Værdighed han end er, der er intet Fristed for dem, intet Rum er helligt: Kirker, Altre, Grave, ja endog de dødes Kroppe ere ikke sikre for deres tyvagtige og røverske Voldsgjerninger. Alt dette vide vi, tilstaa det ogsaa og have til vor Hjærtesorg maattet se flere Beviser derpaa.«

Solden udeblev, Krigstugten forsvandt, og Soldaternes Optræden blev i Reglen saaledes, som Mansfeld havde forsvaret som en Undtagelse. De maatte selv sørge for deres Underhold. Deres Rovgjerrighed tiltog. Til sidst myrdede, skjændte og brændte de kun for at myrde, skjænde og brænde. Med en Hær paa 30,000 Soldater fulgte en dobbelt saa stor Skare af Kvinder og Børn. Den Egn, som denne Folkevandring var dragen hen over, saae ud, som om utallige

Sværme Græshopper havde frarøvet Markerne deres Grønt. Indbyggerne bortførtes, Mændene pintes til Døde, og »fra flere Byer,« siger et Øjenvidne, »bortførtes alle Kvinder, gamle og unge, til Lejren, hvor de maatte danse nøgne for Soldaterne, inden de pintes til Døde.« Alt opsugedes af denne umaadelige Svamp, Stæder, Agre, Byer, Vinhaver, alt fik samme udhungrede, brungraa, uhyggelige Præg. De faa Bønder, som skjulte sig i deres nedbrændte Huses Kjældere eller ved Nattetid snege sig ud paa de græsbevoxede Gader, undrede sig over Landsknægtenes Evne til at opspore de Gjemmesteder, hvor de havde skjult deres faa tiloversblevne Livsfornødenheder; men saa mange af deres Naboer vare i Tidens Løb gaaede til Hæren — for ikke at dø af Sult i Hjemmet —, at Soldaterne let af disse Kammerater kunde faa at vide, hvor Landsbyen eller Kjøbstaden havde sine bedste Gjemmesteder.

Mere og mere frygtelig svævede Hungersnøden over det ulykkelige Folk. Dybere og dybere sank det i Forhærdelse og Laster for at kunne tilfredsstille Naturens stærkeste Drifter. Paa Retterstedet sloges man om et Stykke raaddent Kjød af en styrtet Hest. Et Øjenvidne fortæller om en Flok Kvinder i Freiburg, som sloges med Hunde og Ravne om Aadselet af en Hest, der laa uden for Byens Port. Ligene bleve revne op af Gravene, Broderen aad sin døde Søster, og Moderen skyede næppe at dræbe sit eget Barn. Det var Jerusalems Forstyrrelse, som gik igjen. Hunger og Pest reve flere bort, end Sværdet dræbte, og de efterlevendes Tanker forvildede sig dybere og dybere i Overtroens Mørke og dyngede ny Vildfarelser paa de gamle for at vinde Beskyttelse mod Døden.

Dog vore Læsere have vist alt nok af disse Gyseligheder, og vi ville derfor ikke udbrede os videre om dette Æmne, saa meget mere som den svenske Forfatter, hvis Skildringer her ere gjengivne, væsentlig kun har fulgt C.

F. Hauser: »Deutschland nach dem dreiszigjährigen Krieg,« efter hvilken nærværende Tidsskrift alt i Aarg. 1870. II. har indeholdt en selvstændig Afhandling om Trediveaarskrigens Rædsler.

P. F. Rist.

Den sidste Stuart.

(Fortsættelse.)

II. Toget til England.

IV. Højlændernes Tilbagetog. — Den sorte Fredag. — Feltmarskalk Wade. — Træfningen ved Clifton. — Carlisle forlades. — Højlænderne passere den skotske Grænse.

Vi have i det foregaaende set,*) hvorledes Karl Edvard af sine Høvdinger blev tvungen til at opgive sin dristige Fremmarche mod Syd og maatte vende tilbage til Skotland. Før Dagen gryede, Fredagen den 6te December, begyndte dette Tilbagetog, som uigjenkaldelig skulde vie det hele Foretagende til Undergang. De tapre Højskotter jublede i Begyndelsen, thi de troede, at man rykkede Hertugen af Cumberland i Møde, og Dagen forud havde de trængt sig sammen om Vaabenhandlernes og Smedenes Butikker, for at faa deres Sværd skærpede; men da det blev lyst, gjenkjendte de til deres Forbavselse den Egn og de Landsbyer, som de allerede vare marcherede igjennem. Først meddelte den ene sagte sine Bemærkninger til den anden, men snart rejste sig en almindelig og voldsom Knurren over, at det

---

*) Se oven for Side 317—20.

nu gik tilbage, og de skuffede Forventninger gave sig af og til Luft i harmfulde Udbrud; dog Soldaterne marcherede videre, thi Ulydighed mod Stammehøvdingernes Befalinger stred i den Grad mod deres Vasalforpligtelser, at der ikke skete det ringeste Forsøg paa Mytteri. Derimod slappedes den strænge Mandstugt lidt efter lidt; thi de vilde Højlændere maatte dog bringe noget Bytte tilbage fra disse rige Egne, som de aldrig mere skulde gjense, og Prinsen selv lagde dem ingen Hindringer i Vejen; under Resten af Toget kjørte han stedse i sin Vogn, rejste sig først sent fra sit Leje, gik tidlig til Sengs og overlod alt Besvær med Hærens Førelse til sine Generaler. Det er altsaa naturligt, at der forefaldt Plyndringer af enlige Huse og smaa Flækker, Befolkningen modsatte sig hyppig Soldaternes Rekvisitioner, Efternølerne bleve snigmorderisk nedskudte, og dette fremkaldte igjen strænge Repressalier. Højskotterne søgte navnlig at gjøre Heste til Bytte, og de talrige Skikkelser i Kilt og Plaid, som med deres nøgne Ben hang paa nøgne Heste og kun styrede Dyrene ved en simpel Grime, gav hele det fremmedagtige Tog et endnu vildere, næsten røvermæssigt Præg.

Tilbagetoget fulgte nøjagtig den gamle Vej, den 9de December nærmede man sig Manchester, og med glade Forventninger saae Prinsen Stadens Taarne dukke frem af Taagen; thi her haabede han, at Tilbagetoget skulde standse; i sit tro Folks Midte vilde han gjøre Holdt her, rask trække Forstærkninger til sig og derpaa atter trænge frem mod Hovedstaden. En støjende Mængde kom ham virkelig i Møde; men man hilste ham ikke med Glædesskrig, den nylige Begejstring var allerede fordunstet, mørke Ansigter saae han overalt, og enkelte udstødte endog Forbandelser mod Prinsen. Man kunde aabenbart ikke tænke paa at holde et længere Rast her, og da Skarerne den næste Morgen droge videre, forfulgte Pøblen Bagtravet med vilde Skrig og Forhaanelser, ja der knaldede endog et Par Flinte-

skud, heldigvis dog uden at anrette nogen Skade. Enkelte endnu større Udbrud af Fanatisme viste sig senere paa Skotternes Vej; en engelsk frivillig blev til Exempel myrdet i sin Seng af en rasende Kvinde og hendes Søn.

Medens Faren saaledes fjærnede sig mere og mere fra London, havde Beboerne henlevet nogle Dage i en Rædsel, som man ikke havde kjendt Mage til siden Karl I.'s Dage eller siden hine Tider, da Ruyter med den hollandske Flaade sejlede op ad Themsen. Den 5te December om Aftenen rygtedes det i London, at Højskotterne stode i Derby, og Dagen efter, da de i Virkeligheden alt havde tiltraadt deres Tilbagetog, vidste man i London, at Prinsen kun var nogle Dagsmarcher borte. Mindet om den forfærdelige Panik, der ved denne Efterretning greb de fredelige Borgere, har holdt sig under Navnet »den sorte Fredag«. Man havde længe anset Faren som fjærn og ubetydelig og i det hele taget kun som en Ting, der blot vedkom Hæren eller i det højeste Skotland; man havde gjort Nar af Edinburgh, som næsten uden Modstand var faldet i Hænderne paa en Haandfuld Røvere, og nu stod denne foragtede Fjende i Hovedstadens umiddelbare Nærhed. Nogle vilde vide, at Prinsens Hær var 30,000 Mand stærk, og det syntes rimeligt nok, da de store engelske Hære ikke havde kunnet spærre ham Vejen; andre fortalte, at hele Lancashire havde rejst sig for Prætendenten; med den største Bekymring imødesaa man Udfaldet af en Kamp med Hertugen af Cumberlands lille Styrke; thi af denne Kamps heldige Udfald afhang nu alt. De frygtsomme vare overtydede om, at Højskotterne inden faa Dages Forløb vilde besætte Hovedstaden, og man maatte da nære Frygt for, at Prinsens Hævn vilde falde tungt paa denne Stad, hvis energiske Optræden for den engelske Frihed navnlig havde været Skyld i hans Dynastis Forjagelse. Hvad skulde fremdeles vel egentlig bevæge Karl Edvard til at respektere den engelske Banks Privilegier? — Nu strømmede alle der hen for at fordre deres Indskud tilbage

eller faa Sedlerne ombyttede med klingende Mønt; med Skræk saae Bankens Embedsmænd uhyre Menneskemasser vælte hen imod dens Kasser, og de nærede en alvorlig Frygt for, at Bankens Forraad i rede Penge ikke skulde slaa til. Man hjalp sig ud af denne Nød ved et Fif. Nogle af Bankens egne Agenter trængte sig frem til Betalingskontorerne, præsenterede deres Sedler og fik dem vexlede, men i Sixpencestykker, hvis Aftælling krævede lang Tid. Derpaa snege de samme Personer sig hemmelig tilbage til Banken, ombyttede paa ny de modtagne Penge med andre Banknoter, som de atter præsenterede til Omvexling, og saaledes blev det vanskeligt for andre Ihændehavere af Sedler, hvis Udbetaling maaske havde krævet store Summer, at naa frem til Kassen. Banken vandt herved Tid, dens Kredit blev urokket, og da Befolkningen den næste Dag fik Tid til roligere Overlæg, stod Banken mere sikker end nogen Sinde.

I hine Dage greb den almindelige Rædsel i øvrigt om sig selv paa højeste Steder; den første Minister, Hertugen af Newcastle, havde ganske sat sin Smule Forstand over Styr; tidligere havde han næppe haft nogen Anelse om Højskotternes Existens, nu syntes de ham næsten at have Rigets Skæbne i deres Haand; han indesluttede sig hele Dage i Træk, ingen fik Foretræde, og han ventede kun paa en Anledning for selv at vende sig mod det gamle Dynastis paa ny opgaaende Sol. Kun Kongen blev urokkelig og fastholdt den tidligere Plan ved Gardens Hjælp at forsvare sin Krone til det yderste; denne hans Energi og Uforfærdethed dannede en skarp Modsætning til den Ubestemthed og Svaghed, som Jakob II. engang havde udvist over for Vilhelm III.; men Georg II. gav dog Befaling til, at hans Jagt, belæsset med de kostbareste Skatte, under alle Omstændigheder skulde ligge rede ved Tower-Quai, for paa det første Vink at kunne afgaa til Fastlandet.

Vi have oven for omtalt de højskotske Høvdingers sky

Frygt for den umaadelige Hovedstad, hvis mylrende Masser ligesom kunde sluge deres ringe Flok; naar vi hermed sammenstille Londonernes Skræk for de vilde Skarer fra Norden og ville afgjøre, hvis Bekymringer vare mest grundede, maa vi erkjende, at Hovedstadens Opfattelse efter Forholdene, saaledes som vi nu kunne overskue dem, var den mest berettigede. Sagerne vare naaede til et saadant Vendepunkt, at der kun behøvedes en ringe Fremrykning over Derby, for at sætte det faldne Dynasti paa Tronen, medens Tilbagetoget var den redningsløse Undergang. Allerede havde ti Tusende franske Tropper faaet Befaling til at lande i det sydlige England, og Karl Edvards yngre Broder Henrik opholdt sig alt i Hærens Hovedkvarter; Rigets første Peer, Hertugen af Norfolk, stod paa Nippet til at erklære sig for Prinsen, ja fra Lord Barrymore og Sir Watkin Wynne var der endog et Bud undervejs, som ikke blot skulde overbringe tomme Troskabsforsikringer, men ogsaa deres bestemte Løfter om at forene sig med Prætendenten, naar og hvor denne maatte onske det. Ved Tilbagetoget fra Derby forsvandt alle disse Planer for Dagslyset, og først den nyere Tids Forskning har vidst at drage dem frem; enhver søgte at neddysse, hvad han havde gjort og lovet, og Regeringen vogtede sig vel for at opspore de engelske Jakobitters Rænker, thi den nærede rimeligvis Frygt for at finde de mest højtstaaende Personer, maaske endog Kongens nærmeste Omgivelser, indviklede i samme. Ogsaa den franske Hær, som havde været beredt, da man maaske slet ikke mere havde trængt til dens Hjælp, blev nu holdt tilbage, da den rimeligvis havde kunnet tilvejebringe et nyt Omslag i Sagernes Gang.

Det synes saaledes næsten utvivlsomt, at Stuarternes anden Restavration kun blev forhindret ved ulykkelige Tilfældigheder; men de engelske Historieskrivere, som have beskæftiget sig med hin Periode, ere enstemmige af den Mening, at det ulykkelige Dynasti ikke havde kunnet hævde

Landets Besiddelse for et længere Tidsrum. Det er naturligvis lige saa vanskeligt som unyttigt at drøfte dette Spørgsmaal; men under alle Omstændigheder gjør man vistnok Karl Edvard Uret, naar man vil bedømme ham efter de egensindige, uelskværdige, tyranniske Karaktertræk, han senere hen udfoldede, efter at have gjennemgaaet saa grusomme Skuffelser; man har heri troet at gjenfinde Stuarternes almindelige, uhelbredelige Fejl, og Englænderne have særlig dvælet herved, ret som om de nærede et hemmeligt Ønske om at underkue enhver Tvivl om det retmæssige i Stuarternes Forjagelse.

Faa Dage efter den skæbnesvangre 5te December havde Stillingen fuldstændig forandret sig. Hertugen af Cumberland var i Ilmarcher rykket frem til Coventry for paa ny at spærre Skotterne Vejen; men her fik han den overraskende Melding om deres Tilbagetog, og med den ham egne Energi gav han sig ufortøvet til at forfølge dem; men han var kommen for langt bort fra Skotterne, og da Hertugen den 13de December sent om Aftenen naaede Preston, havde han den bitre Skuffelse, at Højlænderne ganske vist havde holdt Rast her den foregaaende Dag, men samme Morgen vare marcherede videre. Her stødte to Rytterregimenter fra General Wades Hær til og bragte Hertugen yderligere den nedslaaende Efterretning, at denne uvirksomme og langsomme Herre ikke havde spærret Højlænderne Vejen mod Nord, hvorpaa Cumberland havde gjort fast Regning.

Samtidig med Karl Edvards Ophold i Derby var den gamle Feltherre i langsomme Marcher rykket frem til Ferry-Bridge i Yorkshire, og da han her fik Nys om Tilbagetoget, sammenkaldte han skyndsomst et Krigsraad, (den 8de December), i hvilket man tog den enstemmige Beslutning i al Hast at marchere til Lancashire; men Iværksættelsen af denne Beslutning blev en fuldstændig Parodi paa »en Ilmarche«; thi først den 10de naaede man Wakefield og havde saaledes i to Dage ikke tilbagelagt mere

end to danske Mil. Her fik Wade Melding om, at Skotterne allerede samme Middag havde været i Wigan, han kunde altsaa ikke mere gjøre sig noget Haab om at naa Preston eller Lancashire før dem, og Muligheden af at afskære Fjenden Tilbagetoget var altsaa forbi. Hertil kom endnu, at der laa en uvejsom Bjærgegn mellem Fjenden og Marskalken, og det syntes ham ugjørligt at vove sig ind i samme, for at iværksætte en Forfølgelse, som efter al Rimelighed vilde være unyttig. Generalen marcherede altsaa skyndsomt tilbage til sit gamle Vinterkvarter i Newcastle og afsendte, som oven for fortalt, kun de to Rytterregimenter, der nu sluttede sig til den yderligere Forfølgelse af Skotterne.

Fra fjendtlig Side havde man naturligvis ikke kunnet forudsætte en saadan Langsomhed og Mangel paa Energi; men da man havde naaet Lancaster, uden at Fjenden blev synlig, turde man i det mindste haabe, at Faren for at blive afskaaren af General Wade var forbi, den lille højskotske Hær undte sig derfor her en anden Rastdag og naaede den 15de December Kendal. Her fik man den ubehagelige Efterretning, at Wade nu dog alligevel rykkede frem i Ilmarcher for om muligt at naa Oprørerne endnu paa denne Side Grænsen, der var altsaa ingen Tid at spilde, og tidlig den næste Morgen brød man atter op. Armeens Hovedstyrke naaede ved Middagstid Shap; men i Grevskabet Westmorelands bundløse Veje gik nogle Ammunitionsvogne itu, og den hele Artilleripark maatte allerede gjøre Holdt 1½ Mil fra Kendal for, saa godt som mulig, at istandsætte Skaden. Hermed gik den korte Vinterdag hen, og en frygtelig regn- og stormfuld Nat paafulgte, hvilken det ulykkelige Mandskab, som var udtaget til Kolonnens Dækning, maatte tilbringe under aaben Himmel.

Langsomt gik Marchen videre den følgende Dag, Bagtravet naaede først med stor Møje til Shap, og den følgende Morgen, Onsdag den 18de December, gik Toget paa ny fremad

under mørke Anelser. Efter nogle Timers Forløb gik atter en Ammunitionsvogn i Stykker, og man maatte rekvirere et nyt Kjøretøj fra en enlig Forpagtergaard. Med Omladningen af Ammunitionen gik en rum Tid til Spilde, og Mørket brød alt frem, da Kjørslen fremad atter kunde tage sin Begyndelse. Da saae man i Tusmørket to mørke Linier tegne sig mod Horizonten; først troede Skotterne, at det var Buske, som man ikke tidligere havde lagt Mærke til; men de kom nærmere, og snart kunde man ikke nære nogen Tvivl, det var det engelske Rytteri. Tropperne kom ikke. som man nu tænker sig et Kavalleriangreb, farende i susende Galop, men efter Datidens Skik og Brug kun i Trav. De høje Hække langs Vejen hæmmede derhos Angrebet, Rytterne kunde ikke formere lange Linier, men maatte ride frem i en dyb Kolonne, og Skotterne modtoge dem med stor Ro; først afgave de en Salve, gik dernæst over til Angreb og dreve Fjenden tilbage; saaledes fik Vognkolonnen et Forspring paa nogle hundrede Skridt; i Løb indhentede Skotterne derpaa Vognene, og den samme Scene gjentog sig endnu et Par Gange.

Dog Stillingen skulde blive endnu værre. Højskotterne vare heldig næsten naaede frem til det Punkt, hvor en Bivej, der strækker sig mellem Lord Loudsdales smukke Gods Cliftonhall og Landsbyen Clifton, udmunder fra Vest, da engelske Fodfolk pludselig kom frem ad denne Vej. Det var 2000 Mand, som Hertugen af Cumberland havde ladet sidde op bag lige saa mange Ryttere, og som nu endelig havde indhentet de saa længe forfulgte Modstandere. Stillingen var nu klar; Rytteriets Angreb havde kun skullet forhale Højlændernes Marche saa længe, til Fodfolket kunde spærre Vejen for dem; de besatte netop Cliftonhall og de Hække, som omgave det, da den lille Kolonne kom til Syne; men Briterne kom dog for sent til at afskære samme; thi nu kom Hjælpen. Prinsen, der med Hæren laa lejret bag den lille Flod Eamont ved Penrith,

havde nemlig sat sig i Marche ved den første Melding om det engelske Rytteris Tilsynekomst nord for Clifton; ledsaget af Cameronernes Clan med deres tapre Fører i Spidsen overskred han netop Broen, da den fjendtlige Hærafdeling rykkede frem fra Vest, medens samtidig den truede Kolonne kom til Syne paa Vejen. Næppe havde man lykkelig iværksat Foreningen, før ogsaa Englænderne vare færdige med deres Opstilling, medens Rytteriet sad af og ligeledes posterede sig bag Hækkerne om Cliftonhall; snart aabnede alle Tropper en heftig Ild mod Skotterne, som man søgte at bringe i en Slags Slagorden langs Østsiden af Landevejen, der nogenlunde var dækket af Tjørnehækker; begge Hære vare ikke mere end et Bøsseskud fra hinanden, og mellem begge Parter laa en øde Hede.

Højskotterne udholdt og besvarede Briternes heftige Ild med en beundringsværdig Koldblodighed. Mørket var imidlertid brudt frem, og Maanen sendte gjennem tunge Skyer sine blege Straaler ned over Kamppladsen. Infanterisalverne gjorde under disse Omstændigheder kun ringe Skade; men det var klart, at Højlænderne ikke længe kunde fortsætte denne uvante Fægtemaade, uden at komme i største Uorden; derhos blev ogsaa Ilden fra Rytteriet mere og mere levende. Murray gjorde den tapre Høvding for Macphersonerne fra Cluny bekjendt med sine Bekymringer i saa Henseende; »jeg vil angribe, men kun efter Befaling,« sagde denne; »der er ingen Tid at spilde,« lød Svaret, »angrib derfor strax.« Begge trak deres Sværd, og med Krigsraabet »Claymore!« stormede de frem; da Lord George klavrede gjennem Hækken, tabte han sin Allongeparyk, men hans Paaklædning beskyttede i det mindste Benene mod Tornenes Stik; derimod kunde Mandskabet ikke øjeblikkelig følge efter, men knælede først et Øjeblik ned og hukkede Tjørnehækken bort, som de ikke godt kunde stige over paa Grund af deres ejendommelige Dragt; i næste Øjeblik stormede de dog bag efter deres Førere med utrolig Voldsomhed løs mod

de engelske Linier; disse bleve overraskede og forfærdede, affyrede en uskadelig Salve, gave sig dog ikke strax paa Flugten, men søgte med anerkjendelsesværdig Tapperhed endnu at holde Stand. I næste Øjeblik vare deres Batailloner dog gjennembrudte, til Ladning var der ikke mere Tid, og hvad kunde nu de stive engelske Soldater udrette i Nærkamp med deres Bajonetflinter mod de behændige Højskottere og deres vældige Sværd? Hele Flokke af Rødkjoler bleve huggede ned, Resten vendte sig til Flugt og blev hurtig fulgt af Rytteriet. Skotterne forfulgte dem i største Hast gjennem tre bag hverandre liggende Hækker; enhver, der blev indhentet, blev hugget ned, og alle døde bleve udplyndrede.

Saaledes endte den sidste Træfning, som er bleven udkæmpet inden for Englands Grænser; atter havde Højskotternes Kampmaade vist sig Modstandernes langt overlegen, deres Tab var igjen højst ubetydeligt, medens Englænderne efter den laveste Angivelse lode hundrede døde ligge paa Valpladsen. Mærkeligt er det i øvrigt, at Oprørerne ikke tænkte paa at gjøre Brug af deres Kanoner; de stolede alene paa deres Sværd, Skytset var kun en ubekvem Skat, som de omhyggelig bevogtede og møjsommelig slæbte afsted, og deres Føreres militære Begavelse var ikke saa betydelig, at de kunde finde nogen Anvendelse for Artilleriet inden for Skotternes ejendommelige Taktik.

Ogsaa under den øvrige Marche tænkte man først og fremmest paa at sikre Skytset; Dagens Tildragelser havde uimodstaaelig godtgjort, at Forfølgerne vare nærmere, end man hidindtil havde troet, og man kunde ikke nære nogen Tvivl om, at Wades Hær havde forenet sig med Hertugens, og man følgelig den næste Morgen vilde komme i Kast med en knusende Overmagt. Kun en Ilmarche endnu samme Nat kunde redde Hæren fra Tilintetgjørelsen, Artilleriet lod man strax bryde op, den lille Hær fulgte efter nogle Timer senere, og allerede den følgende Dags Morgen

Kl. 7 marcherede man under Sækkepibernes Lyd ind i Staden Carlisle, hvor Befolkningen næppe var rigtig vaagnet; det var endnu næsten ganske mørkt, da en fremmed pludselig trængte sig frem til Prinsen og bad ham lade Musikken holde op, da hans Kone nylig var nedkommet; med den ham egne Elskværdighed opfyldte Karl ikke blot denne Bøn, men steg strax af Hesten og gik ind i Huset, hvor Barselkvinden, en Mrs. Dare, laa; man bragte ham Barnet, han kjærtegnede det og lagde en hvid Kokarde, som han tog af sin egen Hue, paa dets Bryst.

Under dette sit andet korte Ophold i Carlisle kunde Prins Karl ikke ret give den Tanke Rum, at han ikke mere skulde vende tilbage til dette Land; han nærede tværtimod bestemte Forhaabninger om snart at kunne trække Forstærkninger fra Højlandene og navnlig franske Hjælpetropper sammen for at forny Indfaldet i England med bedre Held. Besiddelsen af dette gamle Bulværk for den engelske Grænse kunde under saadanne Omstændigheder være af særligt Værd, og da man tilmed ikke kunde forudsætte, at Hertugen førte Belejringsskyts med sig, maatte Byens gamle Mure dog vel nok kunne yde tilstrækkeligt Værn mod det engelske Feltskyts; man turde fremdeles haabe, at Forfølgelsen her vilde standse for nogle Uger, hvorved man kunde faa Tid til at organisere sig paa ny i Skotland. Vanskeligheden var kun at finde en Besætning og en Kommandør, som var beredt til for det offentlige Vels Skyld at overtage den farlige Post. Højlænderne vare nu ganske nær ved Skotlands Grænser, kun bag dem saae de Sikkerhed, hvorimod de ansaa alt, hvad der skete i England, for unyttigt og hensynsløst, og hvis man nu havde ladet nogle af dem blive tilbage, vilde de have anset sig for opofrede og forraadte. Det var altsaa en lykkelig Omstændighed, at Oberst Townley med sit »Manchester-Regiment« frivillig tilbød at overtage den farlige Post; han forsikrede, at alle hans Officerer havde erklæret sig villige til den samme

Opofrelse; men det lader rigtig nok til, at de kun have betjent sig af det almindelige Udtryk »at ville dele Skæbne sammen med deres kongelige Herre«. Hvorledes det nu end forholdt sig hermed, kom Tilbudet dog meget belejlig, Besætningen blev forstærket med et Par Hundrede Mand af Hertugen af Perths Regiment og nogle belgiske og franske Ingeniører, og Prinsen tog i en gribende Tale Afsked med den opofrende Skare, hvorpaa man overlod de faa Hundrede Mænd til den tragiske Skæbne, som inden faa Dages Forløb skulde ramme dem; selv drog man derpaa videre.

Det var endnu ganske mørkt, da den højlandske Hær, Fredag den 20de December Kl. 3 om Morgenen, tiltraadte sin sidste Marche paa engelsk Jordbund. Det var tillige Prinsens Fødselsdag, og den Omstændighed, at han netop denne Dag maatte vige fra sit Kongerige, som han for faa Uger tilbage allerede troede at have i sin Haand, gik ham dobbelt tungt til Hjærte. Derhos strømmede Regnen uophørlig ned, Vejen var næsten ufremkommelig, og Klokken blev 2 om Eftermiddagen, før man naaede Grænsefloden Esk; denne ellers saa ubetydelige Bæk var voxet op til en rivende Bjærgstrøm, og i Vadestedet, hvor man om Sommeren næsten kan vade over med tørre Fødder, væltede nu en fire Fod dyb, gul Vandmasse afsted. Det var dog alligevel raadeligst at passere Floden strax oven paa den tolv Timers Marche; thi hvis det blev ved at regne uafbrudt hele Natten, kunde man den følgende Dag slet ikke gjøre Regning paa nogen Overgang.

Strømmens Heftighed vakte alvorlige Betænkeligheder, og man anvendte derfor et Middel, som bliver anbefalet i alle ældre Lærebøger over Taktiken. Fem og tyve Skridt oven for Vadestedet opstillede man en Del af Rytteriet med Mellemrum tværs over Floden »for at bryde Strømmens Voldsomhed«. At dette Middel virkelig har den tilsigtede Virkning, er vel højst tvivlsomt; men da man samtidig ogsaa opstillede en anden Række Ryttere paa samme Maade

neden for Vadestedet, opstod muligvis saaledes et forholdsmæssig roligt Vand mellem de to Rækker, og under alle Omstændigheder kunde den anden Række Ryttere opfange de Personer, som muligvis bleve bortrevne af Bølgerne. Overgangen gik for sig uden væsentlige Ulykkestilfælde og varede blot en Time; men Vandet var saa højt, at kun Højlændernes Hoveder ragede op over de iskolde Bølger, og et Øjenvidne, Ridder Johnstone, sammenligner den hele Scene med en brolagt Gade, hvor Hovederne vare Brostenene og Rytterne Fortovene.

Prinsen selv passerede Floden noget neden for det angivne Sted; han var lige midt i Floden, da to ulykkelige, som vare revne afsted af Bølgerne, dreve forbi og ynkelig raabte om Hjælp. Karl Edvard ilede strax efter dem, og paa hans gaeliske Raab: Cohair! Cohair! »Hjælp! Hjælp!« kom endnu andre til og bragte Mændene i Land. Ellers kom alle lykkelig og vel over paa nogle Pigebørn nær, som vare fulgte med deres Kjærester til England og nu druknede med Hjemlandet for Øje.

Højskotternes Glæde over at staa paa skotsk Jord var ubeskrivelig; dette var en Erstatning for det Mismod, de havde følt under Tilbagetoget og oftere havde lagt for Dagen; nu haabede de, at alt endnu kunde blive godt. Mægtige Baal bleve antændte, Sækkepiberne og Træfløjterne blæste lystige Melodier, og de vilde Krigere dansede dertil og tørrede deres Klæder paa Kroppen, saa godt det lod sig gjøre. Man havde intet Sted, hvor man kunde indkvartere Tropperne for Natten, og man ønskede derhos at gjøre Afstanden mellem sig og Forfølgerne saa stor som mulig, hvorfor man besluttede at marchere videre endnu den samme Nat, en Fordring, som man kun kunde stille til Højlændere.

Før man satte sig i Bevægelse, blev der foretaget en Optælling af Mandskabet, som gav det forbavsende Resultat, at den lille Hær til Trods for de uhørte Besværlig-

heder under det sex Ugers Ophold i England kun havde mistet fyrretyve Mand, af hvilke de tolv kom paa Træfningen ved Clifton.

III. Kampene i Mellemskotland.

1. Tilstanden i Skotland. — Dumfries. — Glasgow. — Carlisle falder. — General Hawley. — Stirling belejres. — Mr. l'Admirable. — Englænderne nærme sig.

De skotske Førere havde naaet deres Maal, de vare igjen i Hjemmet, men Forholdene havde nu her ændret sig paa en bedrøvelig Maade; da man drog ud, tilhørte hele Skotland den unge Prins, og den fjendtlige Hær var reduceret til en Ubetydelighed; nu adlød egentlig talt kun de utilgængelige Højlande Prætendenten, og deres mandlige Beboere stode saa godt som alle under hans Fane; Lavlandet og næsten samtlige Stæder havde derimod lige saa rask igjen afkastet det paatvungne Aag, Hovedstaden var for længst tabt, kun Perth blev med Nød og næppe hævdet af Lord Strathallans Styrke, ja endog den vigtige By Inverness i selve Højlandene var i Hannovers Magt og blev forsvaret af Lord London med et i al Hast hvervet Korps. Det Land, som de myndige Herrer i Karl Edvards Hær saa tillidsfuldt havde lovet at forsvare for Stuarterne, maatte man altsaa egentlig erobre for fra, og dertil kom endnu, at den britiske Hærmagt i det forløbne Tidsrum var voxet op til en knusende Overmagt, den energiske Cumberland fulgte Skotterne lige i Hælene, og selv Wades Hær fik Dag for Dag Forstærkninger.

Den lille By Dumfries havde paa den mest levende Maade lagt sin Hengivenhed for det hannoveranske Kongehus for Dagen; med den største Uvilje havde den underkastet sig Prætendenten, og da man nu fik Efterretning

om, at Rebellerne vare i fuld Tilbagetog fra England, kjendte Befolkningens Jubel ingen Grænser. Byen ligger noget afsides fra den store Vej, ad hvilken de opløste Skarer efter al Rimelighed vilde strømme tilbage, om faa Dage haabede Beboerne igjen at staa under den retmæssige Regerings Beskyttelse, og paa Borgmesterens Foranstaltning fejrede man om Aftenen den 20de December de glade Efterretninger med en almindelig Illumination; der brændte Glædesbaal paa Gaderne, og livlige Folkeskarer bølgede gjennem Gaderne til sent ud paa Natten. Man kan tænke sig Indbyggernes Forfærdelse, da de den næste Morgen bleve vækkede af krigersk Musik og ikke saae engelske Tropper, men derimod Lord Elchos højskotske Ryttere drage ind i Staden. Disse vare nemlig Aftenen forud, strax efter Overgangen over Esk, blevne sendte afsted for at straffe Dumfries for dens bekjendte whiggiske Sindelag, og da de efter en anstrængende Marche ved Morgengry naaede Bestemmelsesstedet, stode halvt nedbrændte Lys endnu i Vinduerne, og Kul- og Askedynger antydede de Steder, hvor Glædesbaalene havde brændt den foregaaende Dag. Dette Syn opflammede naturligvis Højskotternes Vrede i stærkeste Grad, de truede med at ødelægge og afbrænde alt, og det lykkedes kun med Møje Førerne at afholde dem fra Yderligheder.

Den følgende Dag ankom Karl Edvard selv og opslog sit Kvarter hos en vis Richard Lowthian, der ejede Stafford-Hall i Cumberland og af sine Medborgere var mistænkt for stuartske Sympathier. Lowthians Forlegenhed var derfor stor; thi lagde han sine Sympathier for Dagen, udsatte han sig for Regeringspartiets Hævn, og paa den anden Side var han ikke i Stand til at hykle Fjendskab eller Uvilje mod den unge Fyrste. Den fiffige Skotte vidste imidlertid at finde paa Udveje, han drak sig døddrukken, saa hans Omgivelser for den simple Anstands Skyld ikke kunde lade

ham komme for Prinsens Øjne, medens hans Hustru kunde gjøre behørig Honnørs i hans Sted.

Det lykkedes Karl Edvard at formilde Højskotternes Hævntørst, og Byen kunde prise sig lykkelig over at slippe med en Krigskontribution paa 2000 Pund Sterling. Snart gik Marchen videre langs Elven Nith til den fremspringende Bjærgaas, hvor Slottet Drumlanrig knejser op over hele Dalen. I dette glimrende Slot, som tilhørte Hertugen af Queensberry, tilbragte Prinsen den følgende Nat; selv sov han i Ejerens Pragtseng; men en stor Del af hans Folk maatte tage til Takke med et Straaleje, der blev spredt over den store Forhal. Den fraværende Hertug var bekjendt for sit whiggiske Sindelag; dette opflammede Højskotternes Hævntørst, som nu ikke længere kunde holdes i Tømme, vilde Plyndringsscener forefaldt, og Soldaternes Raseri voxede til det højeste, da de opdagede de legemsstore Portræter af Kong Vilhelm III. og Dronningerne Maria og Anna, som prydede Hallens Vægge og vare en Foræring fra den sidst nævnte Regentinde til Hertugen som Tak for den Iver, hvormed han havde fremmet Kongerigernes Union af 1707. De drukne Højlændere reve Malerierne ned og huggede dem sønder og sammen med deres Sværd. Lignende Scener gjentoge sig den følgende Dag i Slottet Douglas. Juledag fortsattes Marchen ned ad Clydes Dal, Prinsen opslog sit Kvarter i Hertugen af Hamiltons glimrende Palads og tilbragte Resten af den korte Dag med en Jagt i Slotsparken; det var den sidste Jagt, nogen Stuart har afholdt i Skotland, og Slottets Krønnike har opbevaret os Fortegnelsen over Jagtens temmelig magre Udbytte: et Raadyr, to Fasaner og to Agerhøns.

Anden Juledags Middag holdt Prinsen sit Indtog i Glasgow, som alt paa denne Tid var Skotlands rigeste og folkerigeste Stad. Her endte foreløbig den Række uophørlige Marcher og Strabadser, som den højskotske Hær havde maattet udholde siden Afmarchen fra Edinburgh den 1ste

November; den lille Hær havde i 56 Dage tilbagelagt 120 danske Mil, og naar man herfra drager det elleve Dages Ophold i Carlisle og de enkelte Rastdage, falder der omtrent 2¾ Mil paa hver Dag. Tidsalderen, som ikke kjendte Frederik den stores geniale Felttog eller vore Dages mægtige Marcher, priste derfor ogsaa med rette Højskotternes Tog som noget uovertræffeligt, og selv vi maa skjænke disse Tropper vor højeste Beundring, naar vi tage Hensyn til den slette Aarstid, de bundløse Veje og Hærens hele løse Sammenhold. Muligvis have enkelte Afdelinger i den nyere Tid tilbagelagt større Strækninger i samme Tidsrum; men med Hensyn til det ringe Menneskelab staar Højskotternes Tog til visse uovertruffet.

En flere Dages Hvile kom dog nu vel til Pas. Troppernes Klædningsstykker og Skotøj var i den sørgeligste Forfatning; naar endog Officerer blandt Prinsens nærmeste Omgivelser kun vare af Klæderne en eneste Nat under det hele Tog, kan man begribe, at Flertallet af Mandskabet aldrig havde kunnet nyde denne Behagelighed. Derhos vare Soldaterne næsten hver Dag blevne gjennemblødte lige til Skindet og havde maattet lade Tøjet tørre paa Kroppen, hvorfor Klæderne nu faldt af i Laser, og Skotterne ved Indmarchen i Glasgow snarere lignede en Røverbande end en Hær. Stadens alt forud ikke synderlig velvillige Stemning blev ikke bedre ved dette Skue, vrantne og fjendtlige Ansigter mødte Højskotterne overalt, og selv Karls personlige Tilsyneladelse gjorde intet videre Indtryk, ja da han red over Salttorvet, affyrede en Fanatiker en Pistol mod ham, men heldigvis klikkede den; man finder intet Steds omtalt, at han blev afstraffet, og det lader derfor næsten til, at man ikke engang har kunnet gribe Misgjerningsmanden paa Grund af den forbitrede Stemning hos Folket, som synes at have sympathiseret med og beskyttet ham.

En Stad, som viste sig saa fjendtlig sindet, og som endog under Karls Fraværelse paa egen Bekostning havde

udrustet en Troppestyrke imod ham, maatte ganske naturlig nu lide for denne sin afgjorte Partitagen; man paalagde den stærke Kontributioner, blandt andet maatte den levere nye Klædninger og nye Sko til hele den højlandske Hær. Efter den Erstatning, som Byen senere erholdt hos den engelske Regering, kan man slutte, at Glasgow maatte bøde for sin fjendtlige Holdning med ikke mindre end 10,000 Pund Sterling.

Karl Edvard opslog sit Kvarter i det smukkeste Hus i Trongate, som nu for længst har maattet vige Pladsen for moderne Forskjønnelser. Her holdt han Hof, og to Gange om Dagen viste han sig offentlig, omgiven af sine Officerer. Damerne kunde lige saa lidt her som andet Steds modstaa det romantiske Trylleri, som omgav ham; de trængte formelig til for at blive præsenterede for ham, skjønt deres Forældre og Elskere bestandig søgte at holde dem tilbage. Det hele Ophold i Glasgow viste imidlertid desuagtet, at Karls Stjærne nu var i Nedgang, hans tidligere glade Tillidsfuldhed var forsvunden, og et ubeskrivelig melankolsk Blik røbede, at han selv indsaa det haabløse i sine Drømme; — men denne Melankoli gjorde kun hans Personlighed endnu interessantere i det smukke Kjøns Øjne.

Efter Højskotternes slette og uforbederlige Vane var igjen en stor Mængde deserterede ved Ankomsten til Glasgow. Hele Toget til England havde i deres Øjne kun været et Røvertog i stor Stil ligesom de mange smaa, de plejede at foretage ned i de skotske Lavlande, og ingen kunde derfor holde dem fra at bringe deres kostbare Bytte i Sikkerhed i Hjemmet, ligesom de ogsaa længtes efter at gjense deres Familier efter en saa lang Fraværelse. Man turde nu ganske vist gjøre Regning paa at gjense Desertørerne efter nogle Ugers Forløb, men deres midlertidige Fraværelse var dog en betænkelig Sag paa Grund af Hærens ringe Tal, og Hvervningerne i Glasgow gave kun en meget ringe Erstatning; der mødte næppe tresindstyve Rekrutter.

Nyaarsdagen tilbragte Karl endnu i Byen, og den følgende Dag holdt han en stor Mønstring i Stadens Grønning. Tropperne vare nu komne til Kræfter igjen, vare uniformerede paa ny og afgave virkelig et smukt, krigersk Skue. Tusender vare strømmede sammen for at nyde det sjældne Syn af denne fremmedagtige Hær, som havde slaaet Englands Armé og baaret sine Faner lige til Hovedstadens Nærhed. Trommerne hvirvlede, Fanerne vajede, Tværpiberne blæste, og et almindeligt Jubelraab lød, da den unge Fyrste med kongelig Holdning sprængte langs Fronten. Det viste sig imidlertid ved Hærskuet, at hele Styrken nu var smeltet sammen til 3,500 Fodgængere og 500 Ryttere. Med denne Hær besluttede man at belejre Slottet Stirling, der var af særdeles Vigtighed, da det beherskede den eneste Vej fra Højlandene til Lavlandene; man maatte dog i det mindste se at komme i Besiddelse af ét fast Punkt inden for Landets Grænser.

Kort før sin Afmarche fik Prinsen den nedslaaende Efterretning, at Carlisle, det sidste Punkt, han havde besiddet inden for Englands Grænser, var gaaet tabt; to franske Ingeniører overbragte Efterretningen om Byens Fald, og deres Beretning var sørgelig nok. Allerede den 21de December var Staden bleven indesluttet af Hertugen af Cumberlands hele Hær, nitten Regimenter Fodfolk og to Rytterregimenter, i alt henved 17,000 Mand. Den lille Besætning kunde dog endnu gjøre sig Haab om at holde ud en Stund bag de forfaldne Mure, saa længe Fjenden ikke raadede over Midler til at bryde en Breche; men ogsaa dette Haab svandt snart, thi otte Dage senere indtraf svært Belejringsskyts fra Whitehaven, og al Udsigt til Redning var hermed forbi; endnu samme Dag begyndte det svære Skyts at spille mod de elendige Forsvarsværker, og det var klart, at ethvert Forsøg paa Modstand var umuligt. Man hejsede altsaa det hvide Flag; men Hertugen af Cumberland vilde ikke indlade sig paa Betingelser, han lovede kun, at Rebel-

lerne ikke paa Stedet skulde falde for Sværdet, men skulde skaanes til »Kongens videre Forgodtbefindende«. Derpaa overgav Staden sig den 30te December paa Naade og Unaade, og Besætningen blev ført fangen bort; lidet anede den, og navnlig ikke Oberst Townley med sine sytten Officerer, at de gik den visse Død i Møde.

Prinsen vilde først slet ikke fæste Lid til dette Ulykkes-Budskab; thi paa Grund af sine ringe Indsigter i Fortifikationen havde han gjort sikker Regning paa et langvarigt Forsvar. Hvis den mægtige engelske Overmagt nu rykkede frem i det skotske Lavland, maatte alt inden kort Tid være forbi; da gav en ny, uventet Vending Oprøret Tid til at flamme op igjen og kastede et sidste glimrende Skjær over Rejsningen.

Hertugen af Cumberland blev nemlig med største Delen af sin Hær pludselig kaldt fra Carlisle mod Syd, hvor man nu med Bestemthed frygtede en fransk Landgang. Feltmarskalk Wade, som stadig stod uvirksom ved Newcastle, fik altsaa nu den Opgave alene at sprænge Rebellerne; men da Marskalkens Uvirksomhed ikke kunde vække betydelige Forventninger, satte Hertugen igjennem, at han blev fjærnet, og at Overkommandoen i Norden blev betroet General Henry Hawley, som var Cumberlands særlige Yndling og i Besiddelse af visse Egenskaber, der havde vakt den Tanke hos Hertugen, at Generalen var et betydeligt militært Talent. Generalen lignede i sin ydre Fremtræden en af de mange militære fra Midten af forrige Aarhundrede, som havde taget den preussiske Kong Frederik Vilhelm I. og den gamle Dessauer til Mønster og bildte sig ind, at Jærnstrænghed og en barsk, brutal Optræden vare de nødvendigste Egenskaber for at holde en Hær under stram Tugt. Hawleys fyrstelige Beskytter troede i ham at finde en brugbar Støtte for sine Planer om at indføre den strænge preussiske Disciplin; men Hawleys Strænghed var bleven til en ren Mani, han fandt ligefrem Fornøjelse i at straffe, og hans

Lidenskab for raske og hyppige Exekutioner havde vundet ham Øgenavnet »Lord-Overdommeren«, en Titel, der siden Jakob II.'s berygtede Dommer Jeffreys var særlig forhadt. Aaret forud havde han saaledes under Felttoget i Flandern faaet Fingre i en fransk Spion, og Hæren fik først Nys herom, da man næste Morgen saae ham dingle i Galgen. En Soldat, der var deserteret, lod han strax klynge op, og en Læge, der bad om den ulykkeliges Lig, for at han kunde dissekere det, svarede Generalen: »Tag ham kun, men lever mig Skelettet tilbage, jeg vil hænge det op i Vagtstuen!« En saadan Karakter var naturligvis ikke blot frygtet, men ogsaa til det yderste hadet i hele Hæren, saa meget mere som det ikke kunde blive skjult for de mere indsigtsfulde, at hans højere militære Begavelse kun var ringe. Soldaternes Dressering var ham et Maal, ikke et Middel, og han bedømte en Delings Værd ene og alene efter dens Holdning paa Exercerpladsen. For sine nuværende Modstandere nærede han derfor kun den fuldstændigste Foragt og kaldte aldrig deres Hær for andet end »højlandsk Skrabsammen«. Da han engang i tidligere Tid som Rytteranfører havde haft noget Held med sig i en Træfning mod højskotske Tropper, troede han nøje at kjende Svaghederne ved deres Kampmaade og var overtydet om, at et eneste Kavalleriangreb vilde sprænge den hele Bande fra hinanden. Som en anden Xerxes var han saa sikker paa sin Sejr, at han strax efter sin Ankomst til Edinburgh lod rejse to Galger for de Rebeller, som skulde falde i hans Hænder, ligesom Rygtet ogsaa gik, at han stadig havde et Par Skarprettere med i Hærens Følge.

Medens den nye engelske General forberedte sine Operationer, havde Prinsen med sin lille Hær den 3dje Januar 1746 forladt Glasgow og marcherede ad Stirling til, som i de nærmeste Dage blev indesluttet paa alle Kanter, medens Karl Edvard opslog sit Kvarter i det lidt syd for Byen liggende Bannockburn-house, hvor han allerede engang tid-

ligere havde nydt godt af Ejerens Gjæstfrihed, og hvor han nu opholdt sig lige til sit Tilbagetog mod Højlandene. Ved Stirling trak han betydelige Forstærkninger til sig, saaledes Frasernes Clan (600 Mand) under den unge Master af Lovat, lige saa mange Mackenzier under Jarlen af Cromarties ældste Søn, Lord Macleod, samt Makintosherne, Farquarsonerne og flere; men særlig Vægt lagde Prinsen paa de regulære franske Tropper, der nu stødte til ham, nemlig Regimentet »Royal Scots« og fem Delinger af den irske Brigade, som i November vare landede i Montrose med Lord Drummond og derved vare blevne den middelbare Aarsag til Prinsens Tilbagetog fra England.*) Prætendentens Hær naaede herved op til en Styrke af 9000 Mand, et Tal, som den hverken før eller senere naaede. Man kunde nu med al Kraft skride til Stirlings Belejring, nogle Stykker svært Skyts, som Drummond ligeledes havde bragt med sig, bleve beordrede hid, og da der fandtes flere Ingeniørofficerer i Prinsens Omgivelser, turde man haabe at faa Bugt med de tekniske Vanskeligheder. Allerede den 6te Januar begyndte man at aabne Løbegravene, medens Lord Murray med 1100 Mand blev sendt frem mod Falkirk for at iagttage Edinburgh. og Lord Elcho med Rytteriet besatte Linlithgow. Et Angreb fra Syd havde man under de forandrede Forhold ingen Aarsag at befrygte, og enkelte Spejderkorps vare her tilstrækkelige.

Stirlings Borgere saae med Skræk Kredsen om deres By blive snævrere Dag for Dag; Paabegyndelsen af de første Belejringsarbejder og Anlæget af Løbegravene vare frygtelige Forbud om det endnu frygteligere Bombardement. Magistraten ilede derfor ned til Bannockburn og bad om Naade, og Karl gik efter indstændige Bønner ind paa en Overgivelse uden Betingelser, men tog herved ikke i Be-

---

*) Se oven for pag. 318.

tænkning, at den Beskyttelse, han havde indrømmet Beboerne, bandt hans Hænder paa den mest ubehagelige Maade; thi rigtig nok besatte Højskotterne Byen, men da General Blackeney paa Opfordringen om at overgive Slottet svarede med de haanlige Ord: »Hans kgl. Højhed maatte have en slet Mening om ham, naar han for Alvor kunde tro, at han vilde overgive Slottet paa en saa fejg Maade,« var Besiddelsen af Staden snarere til Skade end til Gavn. Rigtig nok foreslog Hr. Grant, den samme Officer, som nylig var indtruffen fra Carlisle, at opføre et Batteri paa Kirkegaarden, som ligger uden for Hovedporten til Staden; han gjorde opmærksom paa, at man her fra let kunde lægge en Breche i den Halvmaane, som dækkede Indgangen til Slottet, og at her fremdeles var det eneste Punkt, som ikke beherskedes af Fjendens Batterier, medens der paa denne Kant kun laa en tør Grav foran Fæstningsmuren, og samme maatte oven i Kjøbet blive udfyldt ved Gruset af det sammenstyrtede Murværk. Dog Karl havde ingen Forstand paa Ingeniørens Deduktioner, men derimod nærede han ingen Tillid til hans Personlighed, da han trods sine fortifikatoriske Kundskaber ikke havde kunnet hindre Carlisles Fald. Dertil kom endnu, at Byens Befolkning paa det højtideligste protesterede mod Anlæget af et Batteri paa deres Kirkegaard, og Prinsen troede at burde tage Hensyn til Borgerne, som nylig havde underkastet sig hans Herredømme og nu saae sig truede med et Bombardement fra Slottet.

Et andet Forslag kom derfor Prinsen meget belejlig; en Ingeniør, Mirabelle de Gordon, som var fulgt over med Lord Drummond, foreslog nemlig at bringe det svære Skyts i Position nord for Slottet. Den Klippehøjde, som han havde udset til at anlægge sit Batteri, var imidlertid aldeles uskikket hertil; den blev ikke alene fuldstændig behersket fra Slottet, men selve Jordbunden frembød usædvanlige Vanskeligheder for Anlæget; der var saaledes kun et Jordsmon af femten Tommers Tykkelse, hvorfor Brystværnet

maatte opføres af Sand- og Uldsække, Arbejdet gik meget langsomt for Højlænderne, og de lede store Tab, indtil fem og tyve døde og saarede om Dagen, da man fuldstændig kunde overskue hele Anlæget fra Fæstningen. Ikke desto mindre bevarede Prinsen sin blinde Tillid til Mirabelle, som fortræffelig forstod at dølge sin Uvidenhed bag en Strøm af tekniske Udtryk; hans Mine havde stadig et eftertænksomt Præg som en dybsindig Mathematiker, og da han i det hele snarere lignede en Stuelærd end en Soldat, kaldte Officererne i den højlandske Hær ham i Reglen ikkun »Mr. l'Admirable«.

Den 14de Januar ankom det længselsfuldt ventede Skyts; men nu kom ogsaa Efterretningen, at General Hawley rykkede frem til Stirlings Undsætning med sin samlede Hær; Lord Elcho maatte trække sig tilbage med sit Rytteri, og samme Dag var Sir George Murray gaaet tilbage mod Bannockburn for den fjendtlige Overmagt, som den 16de Januar lejrede sig ved Falkirk. Englændernes Styrke udgjorde 10½ Batailloner, 3 Rytterregimenter og 10 Stykker Skyts; naar man hertil endnu regner Glasgower-Regimentet og nogle Delinger Rekrutter og frivillige, talte Hawleys Hær godt og vel 9000 Mand.

Den skotske Hær blev skyndsomt trukken sammen for at møde den truende Fare, kun et Par Hundrede Mand bleve ladte tilbage ved Stirling, og den 15de Januar var den samlede højskotske Hær lejret paa Valpladsen øst for Bannockburn. Den næste Morgen ved Daggry stod den opstillet i Slagorden og ventede Fjenden; nogle Timer gik hen, alt blev roligt, og det udsendte Rytteri, som var redet tæt hen til Hawleys Lejr, bragte den Melding, at der ikke her var den mindste Bevægelse at bemærke. Ved Middagstid gik Skotterne derfor i Lejr igjen.

Karl imødesaa med Utaalmodighed denne Afgjørelse; thi Preston-Pans og Clifton havde indgydt ham en ubegrænset Tillid til sin Vaabenlykke. Det fjendtlige Angreb kunde

man nu med Bestemthed vente den næste Dag, og Hæren fik derfor Befaling til at opstille sig i samme Slagorden før Solopgang; heller ingen af Soldaterne nærede Tvivl om, at man gik en Kamp i Møde, skjønt Dagsbefalingen kun gik ud paa et Hærskue for Prinsen.

11. Slaget ved Falkirk. — Højlænderne forfølge ikke. — Stridigheder mellem Clanerne Clanranald og Glengarry. – Linlithgows Brand. — Høvdingerne forlange Afmarchen mod Nord.

Det var endnu ganske mørkt, da Højskotterne Fredag Morgen den 17de Januar jublende forlode deres Lejr og opstillede sig i Slagorden. Vejret var koldt og raat, fra Syd jog Stormen tunge Skyer op med Regnbyger og Snefog, og først lidt efter lidt blev det lyst; men Time fulgte paa Time, Prinsen var alt for længst redet langs sin lille Hærs Rækker, og endnu var Fjenden ikke i Sigte. De udsendte Ryttere meldte igjen, at de fjendtlige Teltrækker stode ubevægelige som den foregaaende Dag; paa de udstillede Vagtposter og Patrouiller nær var der ingen, som vilde udsætte sig for saadant et Vejr. Karl kunde ikke længer lægge Baand paa sin Utaalmodighed; han vilde ikke i Uvirksomhed afvente Fjenden, men vilde som ved Preston selv angribe; det regnfulde Vejr og det ujævne Terræn vilde forhaabentlig dække hans Fremmarche, som Taagen paa hin Dag. Sir George Murray og de øvrige højskotske Høvdinger kom sammen til en kort Raadslagning og vare enige med Prinsen; hurtig bleve de fornødne Foranstaltninger trufne, og omtrent Klokken 10 satte Hæren sig i Bevægelse.

Lord Drummond med hele Rytteriet rykkede frem paa den store Landevej til Falkirk; da han kom ud af Skoven ved Torwood med den store kongelige og en Del andre Faner, troede de engelske Forposter, at de her havde den

skotske Hovedstyrke foran sig, saa meget mere, som Skoven skjulte den virkelige Bevægelse for deres Blikke. Den egentlige Hær havde imidlertid ad forskjellige Biveje sat sig i Bevægelse ad Dunipace til; Afmarchen, der svarede til Datidens indviklede saa kaldte »delingsvise Afmarche«, gik for sig med stor Lethed til største Forundring for Prinsens franske Officerer, der endnu yderligere studsede, da de saae, hvorledes de tilsyneladende uordnede Claner med Hurtighed rykkede frem ad gyselige Veje uden at lade sig opholde af Storm eller Regn. Omtrent ved Middagstid vadede Tropperne gjenem den lille Elv Carron, som løb tre Fjerdingvej nord for den engelske Lejr; den Kanal, der nu til Dags forbinder Firth of Forth med Clydefloden, var den Tid ikke til, og Skotterne kunde nu uhindret fortsætte deres Marche, til de vare komne syd for den britiske Hær, fra hvilken de nu kun vare skilte ved Falkirk Muir, et fladt Højdedrag af næppe tusende Fods Bredde, som strækker sig parallelt med Havbugten fra Øst til Vest.

Med fuldstændig Foragt for Modstanderne havde Englænderne hverken udsendt Forposter ad denne Kant eller op ad Elven; de delte deres Førers faste Overbevisning, at den lille højlandske Bande vilde spredes for alle Vinde, saa snart de blot rykkede frem, og vare aldeles ikke belavede paa noget Angreb. Drummonds Ryttere foran deres vestlige Front havde en Tid lang fængslet deres Opmærksomhed; men da de timevis ikke rørte sig af Stedet, brød man sig ikke mere om dette uskyldige Drilleri, store Baal bleve antændte, og snart snurrede Feltkjedlerne. Klokken var næsten to om Eftermiddagen, og Soldaterne skulde lige til at opfriske deres vaade, forfrosne Lemmer ved et varmt Maaltid, da styrtede nogle fra Dunipace flygtende Indbyggere ind i Lejren med det Rædselsbud: »For Guds Skyld! hvad bestille I her? Højlænderne ville om faa Øjeblikke være paa Nakken af eder!« — »Grib den Skurk, der vil udbrede falske Rygter,« brølte nogle Officerer. — »Slip ham,

eller lad os dog i det mindste først se, om han siger Sandhed,« raabte andre. To af de omkringstaaende stege op i et Træ, og gjennem en Kikkert kunde de nu tydelig skjelne de mørke Kolonner, som ude i Synskredsen marcherede frem mod Øst, det var ganske sikkert Fjenden.

Nu opstod den frygteligste Forvirring, Trommerne hvirvlede, Hornene blæste Alarm, Fodfolkene ilte til deres Samlingspladser, og Rytterne til deres Heste; i Hastværket bleve Kogekjedlerne væltede, Teltene grebne af Stormen og slyngede til Jorden, Befalinger og Modbefalinger krydsede hverandre. Endelig huskede man paa, at Overgeneralen ikke var i Lejren, men havde taget Kvarter hos Grevinde Kilmarnock i det nærliggende Callenderhouse, og Raabene: »Hvad skulle vi gjøre? vi have ingen Befalinger!« lød hist og her. Husk, den ældste tilstedeværende General, bragte med Vanskelighed lidt Orden i dette Virvar, medens man afsendte en Ordonnans til General Hawley.

Han vilde just sætte sig til Bords ved sin Værtindes rigt besatte Taffel, da Budet styrtede ind med Rædselsbudskabet. Grevinden, der vidste, at hendes Mand var i den fjendtlige Lejr,*) kunde næppe lægge Døgsmaal paa sin Glæde; men Ubestemhed og Fejghed hørte ikke til Generalens Fejl; uden at give sig Tid til at fuldstændiggjøre sin Paaklædning, uden Hat, og som han gik og stod, kastede Hawley sig paa en Hest og galoperede til Lejren. Her havde Husk imidlertid begyndt at opstille Tropperne paa den sædvanlige Maade i en ny Slagorden med Front mod Syd; den højre Front indtog nu den venstres Plads, og Staden laa mod Nord, i Ryggen paa Englænderne. Foran Fronten strakte sig det flade Højdedrag, Falkirk Muir; dens ujævne, med Klippestykker oversaaede Skraaning, som

*) Om Lord Kilmarnock, se oven for S. 213—14. Om den almindelige Opstilling, se oven for S. 230—31.

nu til Dags er bevoxet af frodige Kornmarker, var den Gang dækket af den brune Hede, og Sletten, hvorfra Højdedraget hæver sig, var vaad og sumpig. Det var klart nok, at den af de to Hære, som først kunde besætte den langstrakte Højdeaas, vilde have en afgjort Fordel over sin Modstander.

Det britiske Fodfolk kunde ikke mere vente at naa derhen i rette Tid; thi Signalerne og Larmen i Lejren havde røbet for Højlænderne, at deres Marche var opdaget, og med utrolig Hurtighed opstillede de nu ogsaa deres Kolonner i to Linier og rykkede frem mod Muir'en. Macdonalderne havde efter gammel Sædvane den højre Fløj under Sir George Murrays Befaling; paa venstre Fløj stod Cameronernes og Stuarternes Skarer, til hvem ogsaa Lord Drummonds Deling sluttede sig endnu i rette Tid; Lorden overtog Overkommandoen, medens Prinsen under Kampen lejrede sig paa en lille nøgen Høj bag Hæren; nu til Dags er den bevoxet med Skov, men den har beholdt sit gamle Navn »Charlies Hill«. Mellem Højlændernes venstre og Briternes højre Fløj strakte en dyb Kløft med bratte Vægge sig næsten lige fra Falkirk-Muirs Aas til hen imod Byen Falkirk.

Saa tjenlig denne Kløft end kunde være under et Forsvar, lige saa store Hindringer stillede den nu mod Rytteriets Angreb, hvorfor de tre engelske Kavalleriregimenter tvært imod Skik og Brug bleve samlede paa venstre Fløj. I samme Øjeblik som Rytterne naaede frem her til, ankom General Hawley foran Fronten med sit hvide Haar flagrende for Vinden. Endnu kunde man maaske besætte det vigtige Højdedrag før Skotterne, naar han ilede derhen med sine Ryttere; men den stejle Skraaning vanskeliggjorde Bestigningen, Vinden piskede den kolde Regn og Snefløkkene i Ansigtet paa Hestene og Rytterne, og de vare næppe komne halvvejs op ad Skrænten, da Skotternes højre Fløj alt kom

frem for oven; nu drejede det sig altsaa om at kaste Fjenden ned igjen fra Aasen.

Overensstemmende med Datidens Taktik rykkede de tre Regimenter frem i Skridt for at lokke Modstanderne til at fyre; men Højlænderne afventede rolig og fast Rytteriet, og først paa en tyve Skridts Afstand afgave de en Salve; omtrent 80 Ryttere, deriblandt selve Anføreren, styrtede; men de øvrige sluttede sig rask sammen, General Hawley var endnu i Nærheden og tilraabte dem nogle opmuntrende Ord; to af de tre Regimenter vare de samme, som engang saa skammelig vare flygtede fra Preston-Pans;*) nu vilde de udslette denne Skjændsel og vise, hvad de formaaede; de gave deres Heste af Sporerne, i skarpt Trav gik de løs paa Fjenden, og før Krudtrøgen var trukken til Side, vare Højskotterne allerede redne over Ende og sprængte.

Dog nu skete det uhørte; en Kamp, som i de regulære Hære vilde have været afgjort, begyndte nu først for Alvor. Med ubeskriveligt Raseri værgede Nordens vilde Sønner sig imod Rytterne, som ligeledes vare opløste i mange smaa Hobe. Hist saae man de paa Jorden liggende Højlændere med deres Dolke sprætte Bugen op paa Hestene, her reve de Rytterne ned af Hestene og gjennemborede dem; andre affyrede deres Pistoler midt i Forvirringen, kun de færreste havde Plads til at gjøre Brug af deres Sværd. Det er umuligt at give et samlet Billede af den gruelige Kamp, som afspejlede sig de følgende Minutter; kun enkelte Scener af det vildeste Mod og af højhjærtet Opofrelse traadte mere frem i det almindelige Virvar. Macdonald af Clanranald laa under en nedstukken Hest, Rytteren vilde lige til at kaste sig over ham, da en Højlænder fik Øje paa sin Høvdings Fare, ilede til, og efter en kort Tvekamp laa hans Modstander gjennemboret paa Jorden; rask trak han

---

*) Se oven for Side 235—36.

nu Clanranald frem under Dyret, og derpaa styrtede begge paa ny i Kampen.

Rytterne kunde ikke længe gjøre Modstand mod deres vilde Fjender, som fægtede med Rovdyrenes Haardnakkethed og Grusomhed; enkelte Grupper søgte at redde sig ud af den vilde Tummel, andre fulgte efter, og snart flygtede de Dragoner, som endnu vare til Hest, i fuld Opløsning ned ad Skrænten.

Imidlertid var det britiske Fodfolk i langsom Fremrykning mod Aasen; deres venstre Fløj førtes af General Hawley selv, højre af General Husk; Militstropperne og Glasgower-Regimentet fulgte bag Centrum. Skytset var under Fremmarchen blevet stikkende i en Sump, af hvilken man ikke mere kunde faa det op; men heller ikke Højskotternes Artilleri havde formaaet at vinde med under den omgaaende Bevægelse, saa intet af Partierne i denne Henseende havde noget forud for det andet.

Det ujævne Jordsmon synes at have fremkaldt nogen Uorden under Fremmarchen, og navnlig var venstre Fløj rykket hurtigere frem efter Rytteriet end højre. Det afskyelige Vejr, som stod Englænderne lige i Ansigterne, hindrede dem i at se, hvad der gik for sig oppe paa Højderyggen, pludselig joge enkelte Ryttere frem fra den Røgsky, som svævede hen over Jorden, hele Flokke fulgte efter under det fortvivlede Raab: »Brødre, i Dag blive vi alle til Hobe massakrerede!« Dragonerne, der vare ude af sig selv af Skræk og ikke mere Herrer over deres løbske Heste, gjennembrøde deres egne Fodfolks Linier, og for at gjøre Ulykken topmaalt kom næsten samtidig de forfølgende Højskotters Skarer jagende ned ad Højen. Forgjæves havde Murray først søgt at bringe lidt Orden til Veje mellem de sprængte Afdelinger; dog næppe begyndte Macdonalderne af Keppoch at samle sig under deres Faner, før den samlede skotske Linie, ved Synet af de flygtende Ryttere, brød frem og ogsaa rev denne Stamme med sig;

som en Bjærgstrøm, der gjennembryder sine Dæmninger, væltede Clanerne nu uimodstaaelig ned ad Skraaningen.

I dette Øjeblik joge Cobhams Ryttere, der ikke ganske bleve revne med i de to andre Regimenters Flugt, frem mellem begge de fjendtlige Linier for at søge Dækning bag den engelske højre Fløj; de bleve modtagne af en Salve, som rullede ned ad hele den højlandske Front; men uden at lide noget større Tab naaede de Bunden af den før omtalte Kløft, fulgte samme og naaede saaledes i taalelig Dækning frem til deres nye Samlingssted.

Under Løbet ladede Højskotterne deres Musketter paa ny, det britiske Fodfolks første Træfning, som allerede var rystet og til Dels gjennembrudt af deres egne Ryttere, søgte endnu at afgive en Salve; men Sneen og Stormen piskede dem i Synet og hindrede alt Sigte, medens en stor Del af Geværerne paa Grund af Fugtigheden klikkede; derimod gjorde Højskotternes fornyede Ild betænkelig lyst i de engelske Rækker, og inden den tætte Krudtdamp, som indhyllede Fjenden, var trukken bort, havde Skotterne allerede kastet deres Geværer og vare under Krigsraabet: »Claymore!« midt imellem dem. Nu var al Orden forbi; forgjæves formanede Hawley sine Krigere til at gjøre Modstand, den første engelske Linie gjorde omkring og styrtede løs paa den anden, ogsaa denne blev reven med, og i vild, uordentlig Flugt ilede nu alle afsted, kastende Vaaben og Bagage fra sig. I mindre end et Kvarter var den stolte, sejrsæle Hær forvandlet til en Bande tøjlesløse, ubevæbnede Flygtninge.

Militsen og Glasgower-Regimentet havde naturligvis for længst søgt at bytte deres Skind, og kun to Regimenter Fodfolk i første og et i anden Linie reddede det engelske Navns Ære. Kløften foran den engelske højre Fløj beskyttede dem mod et Angreb i Fronten, og denne Fløj synes ogsaa at have strakt sig noget ud over Skotternes venstre. Da nu Cameronernes og Stuarternes Skarer stormede forbi

disse Regimenter, gjorde de en Svingning mod venstre og affyrede en morderisk Ild i Flanken paa dem; denne pludselige, uventede Salve fremkaldte en panisk Skræk blandt Højlænderne, de studsede og vege; en af Stuarternes Høvdinger, John Roy Stuart, som havde staaet i fransk Tjeneste, raabte: »Vi ere faldne i et Baghold, hold for Guds Skyld inde med Forfølgelsen, eller vi ere fortabte!« Han gjorde herved Forvirringen større, Raabet gik fra Clan til Clan, og i et Nu vare Cameronernes, Stuarternes og Frasernes nys saa sejrsæle Skarer samt Gordon-Regimentet, det vil sige Højskotternes hele venstre Fløj, opløste og flygtede i Hast fra Valpladsen; først sent ud paa Aftenen, i Dunipace, lykkedes det nogenlunde at faa Hold paa dem igjen.

General Husk med sine tre Regimenter kunde dog ikke mere tænke paa at ændre Slagets Gang; thi Prinsen, som fra sit højere Standpunkt havde set sin venstre Fløjs Flugt, rykkede nu frem med Reserven, de irske og nogle andre Delinger, og Husk havde derfor ikke andet at gjøre end at dække den øvrige Hærs Tilbagetog. Med flyvende Faner og klingende Spil marcherede hans tre Regimenter langsomt bort ad Falkirk til, Cobhams Dragoner sluttede sig til, og det hele gik for sig i den bedste Ro og Orden, som paa en Exercerplads.

Den korte Vinterdag var nu paa Hældningen, og paa Grund af det gyselige Vejr sænkede Mørket sig endnu hurtigere over Landskabet. Sir George Murray vovede ikke at trænge frem mod Falkirk med de enkelte Skarer, som han kunde faa samlede fra sine Claner, der vare spredte ad til Forfølgning og Plyndring. Drummonds Tropper, deriblandt hans eget Regiment Royal-Scots, vare for største Delen rendte fra hverandre i panisk Skræk og holdt Slaget for tabt. Med de enkelte sluttede Troppedelinger, som Lorden havde hos sig, fulgte han Englænderne i ærbødig Frastand, han ansaa hele Tilbagetoget for en Finte, der gik ud paa at lokke ham i et Baghold. »Disse Mænd sloges

med beundringsværdig Tapperhed ved Fontenoy, og naar de nu trække sig tilbage for dem, der nylig flygtede, kan det kun være en Krigslist.« Saaledes naaede Englænderne uhindrede Falkirk, Flygtningene fik et langt Forspring, og det var blevet bælgmørkt, da Højlænderne vovede sig ind i Staden, som de til deres store Forbavselse fandt forladt. Ad bekjendte Sideveje red Lord Kilmarnock med nogle faa Ryttere videre; men da han sent ud paa Aftenen bragte den overraskende Efterretning, at Massen af den engelske Hær havde opløst sig i smaa Skarer Flygtninge, som med skrækslagen Hast ilede mod Linlithgow ad Landevejen eller tværs over Markerne, var det for sent til at forfølge. Ingen menneskelig Magt vilde have kunnet formaa at samle Højskotterne, der vare spredte over Valpladsen dels for at opsamle deres Flinter, dels for at opsanke det rige Bytte. Forgjæves havde Englænderne søgt at stikke deres Telte i Brand, i det frygtelige Regnvejr vilde de ikke brænde, og de faldt nu i Sejrherrernes Hænder tillige med de ti Kanoner, som vare blevne stikkende i Sumpen.

I Falkirk fik Karl Edvard lidt efter lidt Efterretninger, som viste hele Udstrækningen af hans Sejr; Macdonald af Lochgarry blev udsendt for at samle de sprængte Claner fra venstre Fløj, og efter lang Søgen fandt han endelig Klokken 8 om Aftenen Masteren af Lovat, Sir Lewis Gordon og sex andre Høvdinger i Dunipace; de vare ganske nedslaaede og fortvivlede, holdt alt for tabt og troede, at den hele højskotske Hær var flygtet i en lige saa vild Uorden som deres Tropper. Deres Overraskelse og Glæde var derfor stor, men deres Forsøg paa at samle Flygtningene var lige saa frugtesløst som de sejrende Høvdingers paa at samle deres Tropper.

Det skylregnede uafbrudt; men de vilde Højlændere lode sig ikke herved afholde fra at fortsætte deres Plyndringer hele Natten igjennem, og kun faa søgte Ly i Falkirk; saa flittige vare de ved deres gyselige Arbejde,

at den opgaaende Sol den næste Morgen kun beskinnede de nøgne Lig. Et Øjenvidne fortæller, at de hvide Legemer laa saa tætte paa Højens Skrænt, at de fra det fjærne lignede en Flok græssende Faar. En særlig Vagt havde næppe nok kunnet skjærme det efterladte Skyts mod Røverne.

Morgenen efter Slaget gik hen med unyttige Stridigheder. Murray og Drummond gjorde gjensidig hinanden de heftigste Beskyldninger med Hensyn til den forsømte Forfølgelse; naar den sidste maatte høre, at den lille sluttede engelske Afdeling havde imponeret ham for meget, kunde han til Gjengjæld svare Murray, at han havde ladet sin sejrrige Fløj komme i en saadan Opløsning, at Sejrens Frugter ganske gik tabte. Beskyldningerne vare naturligvis grundede nok, men havde sin Rod i de særlige Forhold ved den højskotske Hær, som aldrig var mere ude af Stand til Handling end efter én vunden Sejr. Resultatet kunde være sørgeligt nok, men selv den mest geniale Feltherre vilde ikke have kunnet ændre dette.

En lille Tildragelse, der forefaldt selv samme Dag, illustrerer paa den mest slaaende Maade de ejendommelige Forhold i Oprørshæren. En af Clanranalds Clansmænd havde gjort en engelsk Flint til Bytte paa Valpladsen og bragte den hjem til sit Kvarter i Staden; da han nu undersøgte Geværet ved sit Vindue, gik Skuddet af og dræbte en af Glengarrys Sønner, som netop gik forbi. Glengarrys hele Stamme rejste sig og forlangte Hævn; forgjæves viste man det ulykkelige Offer al mulig Ære ved Begravelsen, forgjæves fulgte Karl og alle hans Officerer Liget, Glengarryerne forlangte under vilde Raab Blod for Blod, og Clanranald maatte give efter og udlevere sin ulykkelige Lensmand, som derpaa strax blev ført bort og skudt; hans egen Fader, som ikke kunde redde sin Søn, sluttede sig til Executions-Kommandoen for i det mindste at forkorte hans Lidelser

ved sit sikre Skud. En stor Del af Glengarryerne fandt imidlertid ikke Fornærmelsen mod deres Clan tilstrækkelig afsonet, forlode hævnfnysende Lejren og vendte hjem.

Ogsaa andre Skarer undvege i de følgende Dage uden Tilladelse, de vilde efter den gamle Uskik bringe deres Bytte i Sikkerhed, og den højskotske Hær led saaledes ved sin Sejr et større Tab, end det mest blodige Nederlag vilde have forvoldt. Det egentlige Tab i selve Slaget var meget ubetydeligt og beløb sig ikke til 160 Mand, døde og saarede. Englænderne lode derimod omtrent 400 døde og saarede ligge paa Valpladsen, deriblandt ikke mindre end tolv højere Officerer; derhos faldt omtrent hundrede Fanger i Sejrherrernes Hænder, blandt dem Sir John Home, Oprørets Historieskriver.

Den engelske Hær havde i fuldstændig Opløsning Aftenen den 17de naaet Linlithgow; men da den frygtede Forfølgelse ikke fandt Sted, lykkedes det at faa Flygtningene nogenlunde samlede. Teltene vare imidlertid gaaede tabte, Kapper førte Datidens Soldater ikke med sig, og til Beboernes store Skræk antændte de nu mægtige Baal paa alle Arnesteder for at optø og opvarme deres vaade, forfrosne Lemmer. Forgjæves gjorde en uforfærdet Dame General Hawley opmærksom paa den Fare, som truede Husene paa Grund af Soldaternes Sorgløshed; han afviste hende med Uforskammethed, hvorfor hun med skarp Spot gjensvarede ham: »Jeg kan lige saa vel flygte for Ilden som De, Hr. General«, og strax afrejste til Edinburgh. Hendes Formaninger viste sig grundede nok; thi endnu samme Nat gik det gamle Palads i Linlithgow, hvor Maria Stuarts Vugge engang havde staaet, op i Flammer; det brændende Slot lyste som en Ligfakkel over den sidste Sejr, der blev vunden for hendes Slægts Rettigheder; nu staa kun enkelte, med Vedbend omkransede Rester tilbage af de ærværdige Haller.

Den 18de Januar drog den modløse og beskæmmede engelske Hær ind igjen i den skotske Hovedstad, som man saa sejrsstolt havde forladt for fem Dage siden. Hawley selv var yderst nedslaaet; men hans grusomme Natur gjorde sig atter gjældende, og da han ikke kunde lade sin Hævn gaa ud over fangne Højlændere, maatte nogle af hans egne Soldater, der skulde have givet Exemplet til Flugt, pryde de færdige Galger. Efterretningen om det lidte Nederlag naaede London under en stor kongelig Audience, og alle tilstedeværende blegnede ved Tanken om et fornyet skotsk Indfald; kun Hertugen af Cumberland tabte ikke Modet. »De kan,« sagde han til Jarlen af Marchmont, »være overtydet om, at kun Mangel paa Disciplin har hidført denne ulykkelige Tildragelse; med de samme Tropper, som Hawley raader over, skal jeg ufortøvet angribe og gjøre det af med Rebellerne«. Der var én Person, som kunde glæde sig over Hawley's Nederlag, og det var Sir John Cope, den uheldige General fra Preston-Pans. Han var vel bleven frikjendt for al Skyld ved en Krigsretsdom, men var udsat for Londonnerpøblens Forhaanelser, naar han viste sig offentlig paa Gaden; nu var hans Nederlag glemt, og han kunde oven i Kjøbet stikke store Summer i Lommen; thi han havde væddet, at det ikke vilde gaa hans Efterfølger bedre mod Skotterne, end ham selv.

Den skotske Hær havde, som paavist, forsømt at forfølge Englænderne, og det eneste Udbytte af den vundne Sejr blev altsaa Gjentagelsen af Stirlings Belejring, en Beslutning, som vel maatte billiges fra et militært Standpunkt, hvis man blot havde kunnet drive denne Belejring med Kraft; men Dag paa Dag gik hen, uden at den letfærdige Franskmand kunde faa sit Positionsskyts anbragt, og imidlertid indtraf Efterretninger om, at nye Forstærkninger vare indtrufne til den engelske Hær, hvorfor man maatte være belavet paa en hurtig Gjenoptagelse af Fjendtlighederne;

dog Prinsen havde en ubegrænset Tillid til de højlandske Vaaben, han længtes blot efter et nyt Slag, og de højskotske Førere syntes at dele hans Tillid; thi endnu den 29de Januar viste Lord George Murray ham en Plan for et paatænkt Angreb, og Prinsen billigede samme med enkelte mindre Ændringer. Den næste Morgen var der imidlertid indtraadt et saa fuldstændigt Omslag i Høvdingernes Anskuelser, at man kun kan forklare samme ved den i Mellemtiden indtrufne Efterretning, at Kommandoen over den fjendtlige Hær nu var gaaet over til Hertugen af Cumberland, som allerede var afrejst fra London, da al Fare for et fransk Angreb nu var forbi. Den energiske Maade, hvorpaa Hertugen havde forfulgt Højskotterne lige til Carlisle, lod ikke Høvdingerne ane noget godt af Fremtiden.

Det var under disse Omstændigheder som et Lyn fra en klar Himmel, da Prinsen den 30te Januar i Bannockburn modtog en ung, højskotsk Officer, der overbragte ham en af samtlige Førere undertegnet Skrivelse, hvori de forlangte et ufortøvet Tilbagetog til Norden. Denne Beslutning var tagen i et Krigsraad, som Lord Murray uden Karl Edvards Vidende havde afholdt Aftenen forud, og den var motiveret ved Hærens ringe Styrke, som gjorde Udsigten til en Sejr umulig, hvorfor man burde undgaa den truende Fare ved et ufortøvet Tilbagetog. »Vi bede derfor ydmyg og indstændig Deres kongelige Højhed om at bryde op til Højlandene. Der kunne vi benytte Resten af Vinteren til at indtage de engelske Forter, medens vi kun beholde saa mange af vore Undersaatter under Vaaben, som er nødvendigt til at hindre Fjenden i at forfølge os op i Bjærgene. Derimod nære vi ingen Tvivl om til Foraaret at kunne samle 16,000 Højlændere, med hvem vi da ville følge Deres Højhed, hvor hen det maatte behage Dem.«

Den hele Skrivelse viste Prinsen den Afgrund af dyb Mistillid, som adskilte ham og de stolte Høvdinger; siden Tilbagetoget fra England havde han fjærnet sig fra dem og skjænket Murray af Broughton, Sir Thomas Sheridan og de fremmede Officerer i sit Følge sin Tillid; denne Opførsel havde opbragt hine mægtige Herrer og særlig George Murray, hvem Prinsen vel med rette holdt for Sjælen i den hele Sag. Karl Edvard maatte til sin Sorg erkjende, at hans trodsige Undersaatter vare hans Herrer, at man ikke engang mere spurgte om hans Mening, og at Hæren, som han troede at befale, ikke brød sig om hans Befalinger. Han indsaa, at dette Budskab røvede ham den sidste Udsigt til et heldigt Udfald, og i det første Udbrud af mørk Fortvivlelse løb han Panden mod Væggen med de Ord: »Min Gud, har jeg da kun levet, for at se saadan en Ulykke!« Da han var bleven lidt roligere, søgte han at faa Høvdingerne bort fra deres Beslutninger og lod Sir Thomas Sheridan gjøre dem Forestillinger i denne Retning; men ogsaa dette var forgjæves, den 1ste Februar var alt berammet til Afmarchen.

Prinsen søgte nu i det mindste hurtig at bringe Belejringen til Afslutning; den 30te Januar lykkedes det endelig med uhyre Besvær at bringe tre af de svære Kanoner i Position; men næppe havde man affyret et Par Skud, før samtlige Stykker vare demonterede fra Fæstningen, hvor man saa fuldstændig kunde overskue hele Batteriet, »at man kunde skjelne Artilleristernes Skospænder«. Nu var alt forbi, Mirabelles Uvidenhed og Prinsens Lettroenhed var aabenbar for hele Hæren.

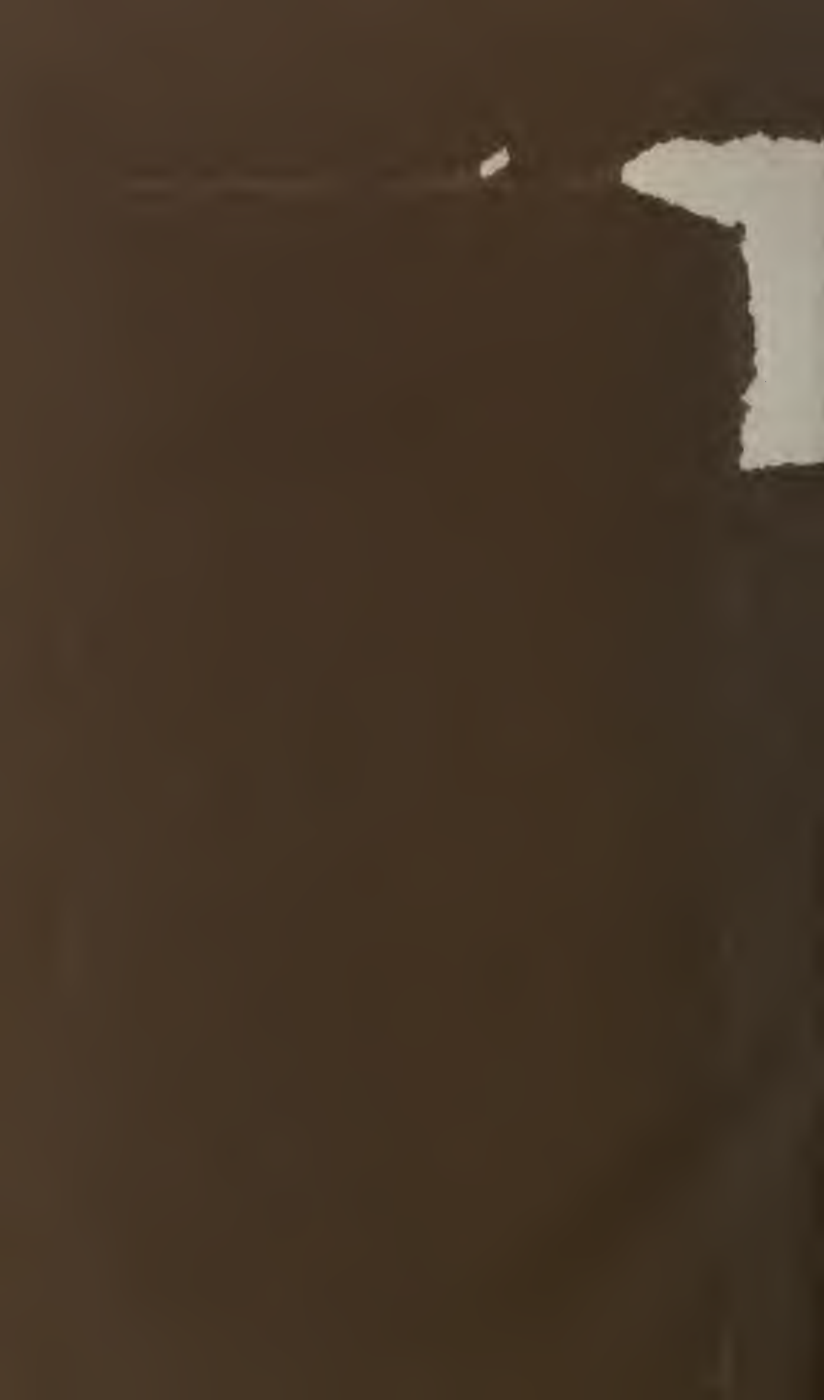
Den 31te Januar fornaglede man Resten af Belejringsskytset; thi kun de lette Kanoner kunde man tage med mod Nord; derpaa sprængte man Krudtmagasinerne i St. Ninian i Luften, men bar sig saa kluntet ad, at den gamle ærværdige Kirke i Nærheden fløj i Luften og under sine

Ruiner begravede nogle af Byens Indbyggere og de Artillerister, som skulde besørge Sprængningen.

Den næste Dag, Lørdag den 1ste Februar, tiltraadte den højskotske Hær sin skæbnesvangre Marche mod Norden.

(Fortsættes).

F. C. Granzow.

Historisk Arkiv